
EX LIBRIS

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/exercitationesvi00pole

EXERCITATIONES VITRVVIANAE PRIMAE.

HOC EST:

IOANNIS POLENI

COMMENTARIVS CRITICVS

DE

M. VITRVVII

POLLIONIS

ARCHITECTI

X. LIBRORVM EDITIONIBVS,

NECNON DE EORVNDEM EDITORIBVS,

Atque de Aliis, qui VITRVVIVM quocumque modo explicarunt, aut illuſtrarunt.



Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1739.

Et proſtant Venetiis apud Franciſcum Pitteri.

SVPERIORVM PERMISSV.

SENATORIBVS PRAESTANTISSIMIS

TRIVMVIRIS

ACADEMIAE PATAVINAE CVRANDAE

IOANNI PASCHALICO,

LAVRENTIO THEVPOLO

EQVITI ET AEDIS D. MARCI PROCVRATORI,

DANIELI BRAGADENO

EQVITI ET AEDIS D. MARCI PROCVRATORI

IOANNES POLENVS F.

QVID his in Vitruvium Lucubrationibus occaſionem dederit, Senatores Ampliſſimi, videor mihi jam tum indicaſſe, cum ad Exercitationes Primas præfatus ſum, eodem illo Matheſis & Veterum Auctorum ſtudio, quod ad Frontini Commentariolum illuſtrandum impulerat, adductum me, ut, velut ſerie quadam, ſimilem operam Vitruvii Libris impenderem. Intelligere continuo alterum facile eſt, cur occuparim, Primas Vitruvianas & Secundas Exercitationes in vulgus emittere. Erant nimirum ante

editionem Operis Univerſi proferenda, aut evocanda in lucem nonnulla, ex Operibus illis, quæ commemorari quidem per occaſiones poterunt locis ſuis; ceterum longiora ſunt, quam ut ordine inſeri Annotationibus ad Vitruvii textum ipſum queant. Quædam ex iis, non deſumta de meo penu, egregia ornantur eruditione & utilitate: quæ autem commentatus ego ſum, qualiacumque fuerint, ea certe protuli voluntate optima conſulendi illuſtrationi inclyti Veteris Auctoris. Has vero Lucubrationes quod prodire voluerim ornatas commendatione Nominis Veſtri, Triumviri Præſtantiſſimi, probabunt haud dubie quicumque norint, ſi qua in me induſtria ſit in colligendo, aut ſi quis vigiliarum in commentando fructus, qui beneficentiæ veſtræ fructus jure meritoque poteſt reputari, id omne Vobis jure deberi. Ac ſpes non abeſt, fore ut Opuſcula hæc grata atque accepta habeatis. Qui ad ſummum ſplendorem generis, ad eximiam dignitatum amplitudinem, ad egregiam Reipublicæ procurationem, atque ad decora & virtutes alias, humanitate quoque & benignitate, quæ ornamentum & ipſa veſtrum pulcherrimum eſt, excellitis: admittite, obſecro, libenter Opus hoc tanquam pure ſacratum Vobis donum; exiguæ illud quidem molis; at unde teſtatior fiat animus multis beneficiorum vinculis Vobis obſtrictus, æternique in Vos cultus mei argumentum novum ubique appareat.

Patavii. Kal. Maji. CIↃIↃCCXXXVIIII.

IOANNIS POLENI
COMMENTARIVS CRITICVS
DE
M. VITRVVII POLLIONIS
ARCHITECTI
X. LIBRORVM EDITIONIBVS,
NECNON DE EORVNDEM EDITORIBVS.

POSTEAQVAM in Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Vrbis Romæ Commentario fidei antiquæ reſtituendo atque explicando tirocinium quodammodo poſui, & doctorum hominum edita judicia, nec non amicorum monita excepi libens, mecumque reputavi diligenter per utroſque profecturus; ſubjit ſtudium tentandi quidpiam majus: cumque ante alia Libri objicerentur M. Vitruvii Pollionis de Architectura; de iis ſingulari cura & diligentia edendis cogitare cœpi. Atque initio viſum illud eſt præ cæteris neceſſarium, ut ſedulo veſtigarem, penituſque noſcerem Librorum eorundem ab aliis vulgatas editiones, tum latinas, tum eas, quibus de latina in alias linguas converſi habentur, itemque complures manu exaratos Codices, ut & in eos Libros annotationes, obſervationes, verbo, commentaria quæcumque, quibus viri, excellentes ingenio doctrinaque, conati ſunt pro virili parte Vitruvianum opus emendare, explicare, atque illuſtrare.

Facile enim intelligebam futurum, ut diligentia hæc mihi afferret

nonnihil commodi: nam aut indicaturam, meſſem ita jam factam, ut ſpicilegii vix ullius ſpes relinqueretur, eoque labor novus ſuſcipiendus non eſſet; aut oſtenſuram ſupereſſe adhuc fruges, in quibus conquirendis colligendiſque operæ eſſet elaborare. Cernebam quoque inquirenti mihi, intereſſetne operam ponere in adornanda nova Librorum Vitruvii editione, auctum iri facultatem rei laudabilis præſtandæ: namque fore, ut ad manus eſſent adjumenta ad rem hanc omnia tum ex variis Librorum Vitruvii exemplaribus, vel æneis typis vel manu deſcriptis, tum ex laboribus illorum, qui ante me fuiſſent in eodem illo Vitruvii opere commentariis ornando verſati.

Huc itaque animo intento, rem totam perſcrutari accurate, & ſtudioſe examinare, conſtitui; haud neſcius quemadmodum homines quidam, ceteroquin docti, in graves inciderint reprehenſiones, quod meris fidentes Librorum titulis, nubem (ut ajunt) pro Iunone viderentur amplexati. Neque vero, quo Criticorum omnium declinentur offenſiones, ſatis eſt Libros integros perlegiſſe; quando viri non deſunt emunctæ naris, qui uſque eo diligentiam ſpectent, ut non ipſa modo opera, ſed nuncupatorias etiam epiſtolas, atque præfationes attente evolvendas eſſe decernant.

Præterea e re mea futurum exiſtimavi, de iis, quos inſpecturus eram, Auctoribus aliqua veſtigare, quæ ad eorum notitiam deducerent; nam præterquamquod videbam, his temporibus inter eruditos receptum id, uſitatumque eſſe; ſpes etiam oſtendebatur fore, ut loca multa facilius aſſequerer, rectiuſque, ubi Scriptor quis, qualiſque fuerit, & qua floruerit ætate, intellexiſſem.

Has ob cauſſas ad omnia perquirenda & expendenda converſus, legi quæcumque potui, atque inde excerpſi, quæ meum in uſum ad cognoſcenda & Opera, & Operum Auctores, animadverſione digna viſa ſunt; eademque interim in mea referebam Adverſaria. At, cum tandem perquiſitiones utiliores perfeciſſem; jamque in eo eſſem, ut excerpta relata in varios Adverſariorum locos, diſtincta aliqua ratione diſtribuerem, atque digererem; plane comperi, mihi quaſi aliud agenti, neque de opere ullo concinnando cogitanti, juſti tamen Operis materiam extitiſſe.

Ortum inde mihi primo conſilium, non modo redigendi omnia in ordinem temporibus apte accommodatum, verum etiam eadem, redacta ubi ita eſſent, emittendi: unde, inter alia, ſtatim appareret, qualis pateat rerum campus volenti, quæ in Vitruvianis Libris lucem etiam nunc deſiderant, illuſtrare. Qua tamen in re erant, quæ animum traherent in diverſa; metumque interdum injicerent, ne hoc idem conſilium valde lubricum, præcepſque foret.

Animad-

Animadvertebam, tempus non quidem ſtilo, ſed inquiſitioni rerum noſcendarum, & legendis Auctoribus plurimis duntaxat datum eſſe.

Retardabant autem magis res ipſæ, quarum plurimæ leves nimium tenueſque videri poſſent, quippe ex minuta quadam diligentia profectæ, unde jure haberetur labor noſter multus quidem ſpiſſuſque, at idem inglorius.

Accedebat incommodum aliud; quod neceſſe erat, Lectorem tertio quoque verſu teſtimoniorum notas litteris mandatas offendere. Inde autem ſubibat vereri, ne in rudi illo veluti commentario, mei dumtaxat uſus, atque memoriæ gratia conſcripto, nimis multæ ineſſent annotationes, quas noſtri vulgo *citationes* vocitant; eo adjectæ conſilio, ut loca ipſa demonſtrarentur Auctorum, quibus ad obtinendum propoſitum eram uſus.

Propter hæc atque alia, prope fuiſſe fateor, ut conſilium utique abjicerem. Verumtamen ita comparati omnes natura cum ſimus, ut nobis lubenter fingamus rationes ad infirmanda argumenta adverſantia ſententiis iis, quas præcepimus, & defendere optamus: ego quoque ab amore quodam inſumptæ operæ ad cogitata prima exequenda proclivior, viſus mihi ſum videre cauſſas, cur propoſito non abſtinerem. Nam, quantum ad ſtilum adhibitum in Commentario hoc exarando, ſollicitudinem prope omnem adimebant res ipſæ; quæ multiplices, diſſimiles, variæ, ac veluti ex plurimis diſſitiſque fontibus derivatæ, orationis aptum nexum cultumque requirere haud videantur, ut huc etiam referri poſſe arbitrarer tritum illud Manilii carmen, Lib. III. v. 39.

Ornari res ipſa negat contenta doceri.

Addebat animos judicium hominum doctorum, qui ſcripta hæc legerant, meas eſſe aliquid nugas putantium. Et vero, ut non proferantur reconditæ res, quæ autem afferuntur, nihil fortaſſe adjuturæ ſint illos, qui in Eruditionis adyta intima jam penetrarunt; negaverit nemo tamen, utiles aliis fore, qui ad hoc ſacrorum genus primum accedunt, ut initientur. Horum vero multitudo maxima cum ſit; iniquus profecto fuerit exiſtimator, cui ſtudium & cura eos adjuvandi fruſtra ſuſcipi videatur. Quid quod inficiari nemo poteſt, Opera quædam, quibus tituli ſunt, Dictionaria aut Hiſtorica, aut Critica, Polyhiſtores Litterarii, ſimileſque, plurima continere, quæ noſtra hæc ſimilitudine, & cognatione magna contingant; neque ea tamen idcirco minore in pretio haberi ab doctis, & intelligentibus? Itaque tametſi Operum illorum Auctoribus, propter opinionem ſapientiæ, conceſſerim ego nihil invitus; tamen, cum in genere haud diſpari colendo verſer, cumque multa undique collegerim magna cum cura, atque aptaverim inter ſe, quibus utilium rerum,

Perſonarumque illuſtrium notitiæ bono in lumine collocentur : cur deſperem , Commentarium hunc , qui in eadem ſit cauſſa , non in eadem fore fortuna?

Huc adjecerim, duo eſſe veluti ſumma (ut , me legiſſe , memini) genera eorum , qui Auctores adhibent , nominantque locis ſuis , plurimos. Alii namque primorum veterum Scriptorum Libros haudquaquam reſpicientes, contenti iis , quæ in recentiorum voluminibus ſcripta aut deſcripta occurrunt, nullo delectu, criterio nullo , nulla integra habita mentis Auctorum ratione , nullo ordine , quidquid utcumque pertineat ad materiam , quam ſibi propoſuerunt , compilant congeruntque . Contra alii ſibi ipſis minime fidentes, perquirenteſque genuinos fontes, hauriunt dumtaxat puriora , veritatis perſequuntur quaſcumque notas , Auctorum germana ſenſa ſententiaſque integras perſcrutantur , nexum quærunt varias inter auctoritates , contrarias vero momentis penſitant ſuis , ut gravioribus utantur ; demum Librorum titulis , paginarum numeris , notitiiſque aliis ad allata Auctorum loca & teſtimonia pertinentibus , ornant ſcripta ſua ; itaque diligentibus *citationibus* minime parcunt , ne rebus lux certa quædam ac propria uſquam deſit . Horum autem ego , non illorum , regulas & rationem ſecutus , idemque mihi operæ ac laboris mei conſcius , non ultra demum dubitavi, quin Commentarium Criticum , quamvis non deſtinato conſilio conſcriptum , ſed caſu veluti quodam quaſi inter manus enatum, divulgarem.

Præſertim confirmantibus animum exemplis virorum præſtantiſſimorum , interque hos Abrahami Nicolai Amelotii , qui C. Cornelii Taciti Annalium Libris , a ſe in Gallicam linguam converſis , criticam exercitationem præfixerit de variis recentioribus Auctoribus , qui Taciti Opera vel in linguas converterunt ſuas, vel Commentariis ornarunt: tum viri eruditiſſimi Samuelis Buckley, cujus exſtant Epiſtolæ duæ (Libros duos prope dixeris) & Anglice & Gallice, ad præclariſſimum doctiſſimumque Virum Richardum Meadium ; quibus pro nova comparanda Hiſtoriarum Iacobi Auguſti Thuani Editione, quidquid pertineret ad priores Hiſtoriæ ejuſdem Editiones , atque ad labores ab illuſtribus viris poſitos in illis adornandis, fuſe diligenterque enarratum continetur.

Quod ſi in vitis nonnullorum ex illuſtribus viris , qui de Vitruvianis Libris meriti egregie ſunt , verbis nimis multis me uſum eſſe , quis cenſeat; is ita habeat : cum de illis perpauca , neque ſatis cohærentia apud alios Scriptores reperiſſem ; futuram putavi rem utilem poſteritati , ſi vitas, quæ adhuc deſiderarentur, paullo accuratius exequerer.

Sed , miſſis aliis , ne longius faciam, aggrediar jam ad res ipſas , in quarum expoſitione nexus præcipui erunt ſimplices annorum notæ , pro

ratione

ratione temporum, tamquam tituli conſtitutæ. Fuerit autem ab his, quæ præfati hactenus ſumus, tranſitus ad res ſubjecta hæc nota anni a Reparata Salute

CIↃCCCCLXXXVI.

PRinceps Librorum Vitruvii Editio, cujus frons nullo ornatur titulo, ita incipit:

IO: SVLPITIVS LECTORI SALVTEM.

Cum divinum Opus Vitruvii &c.

Poſt finem vero ultimi Libri Vitruvii leguntur hi verſus:

Lector habes tandem veneranda volumina docti
Vitruvii: quorum copia rara fuit.
Hæc lege: nam diſces: nova: magna: recondita: pulchra:
Et quæ ſint in re ſæpe futura tua.
Emendata vides: ſed peccat littera ſiqua
Corrige: nemo ſatis lynceus eſſe poteſt.

Vitruvii Editionem ſubſequitur Editio Frontini ſic inſcripta:

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS: DE AQVIS QVAE IN VRBEM INFLVVNT LIBELLVS MIRABILIS.

Poſt finem Libelli de Aquæductibus ſcriptum eſt:

Libellum hunc de aquæductibus, cum eſſet mendoſiſſimus, Pomponius & Sulpitius tanto ſtudio ſic emendarunt: ut perpaucorum in eo locorum correctio deſideretur. Perquam rara ſunt, quæ librarius corrupit aut prætermiſit.
------------ *Vale candide lector: & ſiquis ingratus eſſe voluerit, librum ſuum depromat & cum hoc cigno noctuam conferat.*

Huic Editioni nulla adjecta eſt nota temporis, nulla loci, nulla nominis Typographi.

IOanni Sulpitio cognomentum Verulani [1] iccirco fuiſſe adjectum, quod ex Verulo traxiſſet originem, credibile omnino ſit. Verulum autem (quod ab [2] Iulio Frontino, & ab [3] Athanaſio Kirchero *Verulæ* dicitur) Italice *Veroli*, eſt [4] *urbs Latii in Hernicis*, *Epiſcopalis*, non procul a Coſa Fluvio, *media fere inter Anagniam ad occaſum*, *& Soram ad ortum*. Et hujus Vrbis Incolæ *Verulani*. Apud [5] Livium legere eſt: *Hernicorum tribus populis*, *Alatrinati*, *Verulano*, *Ferentinati*, *quia maluerunt*, *quam civita-*

1 Dictionaire Hiſtorique & Critique par M. Bayle. Ad vocem *Sulpitius*.
2 Iulius Frontinus de Coloniis. Inter Auctores rei Agrariæ editos Amſtelodami. 1674. Pag. 141. 3 Athanaſii Kircheri Latium. Amſtelodami. 1671. pag. 125.
4 Lexicum Geographicum Philippi Ferrari, editum ab Antonio Baudrand. ad vocem *Verulum*. 5 T. Livius. Lib. IX. Cap. 43.

civitatem ſuæ, leges redditæ. Itemque etiam a [1] Plinio *Verulani* nominantur.

Litteras humaniores adamaviſſe Sulpitium, ac floruiſſe vergente ad finem ſeculo XV. colligi facile poteſt ex editis ab eo operibus; de quibus Geſnerus habet hæc: [2] *Ioannes Sulpitius Verulanus, ſcripſit Commentarios in Lucani Pharſaliam, impreſſos Venetiis* 1505. (Lucanus cum Commentariis Sulpitii [3] editus jam fuerat Venetiis anno 1493.) *Fl. Vegetii, Æliani, & Frontini de Re Militari Opuſcula emendata, in publicum edi juncta curavit. Extant etiam carmina ejus de moribus, impreſſa Coloniæ apud Gnymicum: & Præludia grammatica, impreſſa Pariſiis*. Sulpitius hic noſter haudquaquam [4] diſtinguendus eſt ab eo, qui ſedente Innocentio VIII. in Romana docebat Academia.

Sed nullas in Vitruvii Libros annotationes edidit Sulpitius: erratque P. Claudius Franciſcus Meneſtrier, qui Sulpitii locum quemdam citans, [5] ſcribit, eum locum deſumtum eſſe ex *Sulpitii Epiſtola nuncupatoria ſuarum annotationum in Vitruvium*. Quem errorem merito reprehendit Dominus *du Francaſtel* Mazarinæ Bibliothecæ Præfectus in Epiſtola ad Petrum Bayle data III. Id. Decemb. 1699. in qua [6] narrat, neque in Præfationibus, neque in Epiſtolis nuncupatoriis, neque in Prolegomenis aliis præfixis Vitruvii Editionibus in Mazarina extantibus Bibliotheca, ſe illiuſmodi annotationum mentionem ullam inveniſſe; nullam quoque ſe reperire potuiſſe in ſeptem vel octo Operum, quæ viderat, ejuſdem Ioan. Sulpitii Præfationibus: in his enim, data opera, ſed inutiliter annotationum illarum indicium aliquod perquiſiviſſe. Sed quid plura? Sulpitii Editio, ex qua locum deſumſerat Meneſtrier, annotationibus omnino caret.

Iam ad ipſum Sulpitium redeamus. Is in [7] Epiſtola ad Raphaelem Riarium Cardinalem, ita ſcribit: *Tu enim primus Tragœdiæ, quam nos juventutem excitandi gratia & agere & cantare primi hoc ævo docuimus (nam ejus actionem jam multis ſeculis Roma non viderat) in medio foro pulpitum ad quinque pedum altitudinem erectum pulcherrime exornaſti*: unde liquere facile poteſt, Sulpitium harmoniæ in Tragœdiarum actionibus reſtitutorem fuiſſe.

Primus itidem Vitruvii Libros de Architectura edi curavit; ut paullo infra demonſtrabimus. Cæterum quo tempore, quove loco mortem objerit, nuſquam litteris mandatum reperimus.

Memo-

1 C. Plinii Natur. Hiſtor. Lib. III. Cap. 5. 2 Elenchus Scriptorum omnium veterum ſcilicet ac recentiorum &c. A Conrado Geſnero editus &c. Baſileæ. 1551. pag. 627. 3 F. Pellegrino Ant. Orlandi. Origine e Progreſſi della Stampa. In Bologna. 1722. pag. 52. 4 Bayle loco cit. 5 Claude Francois Meneſtrier. Des repreſentations en Muſique anciennes & modernes. Paris. 1681. pag. 155. 156. 6 Bayle loco cit. 7 Epiſtola hæc ad Card. Riarium præfixa eſt Vitruvii Editioni, quæ prodiit cura Sulpitii.

Memoratam vero Editionem rariſſimam eſſe , haud dubie comperiet , qui vel eam quærat, vel ejuſdem notitiam apud Auctores inquirat : certe jam citatus [1] *du Francaſtel*, poſtquam narravit, ſe legiſſe Præfationes, Epiſtolas nuncupatorias, & Prolegomena omnium Vitruvii Editionum in Mazarina extantium Bibliotheca , ſubdit , ſe vehementer miratum fuiſſe , mentionem in illis deprehendi nullam Io. Sulpitii , nullam Editionis, quæ hujus cura prodierat. Itaque, cum adeo rara & parum nota ſit hæc Editio, lubet de ipſa agere paullo fuſius.

Ac principio animadvertemus, Sulpitium ipſum ſatis oſtendiſſe, Editionem hanc primam eſſe ; ſcripſit enim : [2] *Cum divinum Opus Vitruvii : non modo ſtudioſis : ſed reliquis hominibus : ſi in exemplaria innumera diffunderetur : multum conferre poſſe animadverterem : ceſſantibus id agere aliis : ut puto in melioribus occupatis : quod diu multumque ad publicum uſum deſideravi : ipſe tandem effeci . Collatis enim multis id genus libris : & in primis uno noſtri Delii manu : ſatis accurate perſcripto* (atque hinc ſcire licet, Sulpitium plures manu ſcriptos Codices vidiſſe & contuliſſe) *eum mihi laborem aſſumpſi : ut -------- redderem unum imprimendorum archetypum adeo emendatum : ut parvus labor cuivis alteri ejuſdem rei ſtudioſo relinqueretur . -------- primus hoc in ſtadio curro .* Et alibi etiam : [3] *Quicquid curæ : ſtudii : vigiliarum & operæ : in emendando & vulgando Victruvio poſui .* Ex quibus omnibus facile liquet , vel ab eo ipſo Sulpitio , principem eſſe Editionem hanc, declarari.

Vt vero inveſtigemus Editionis hujuſce locum, præſtat animadvertere , credibile omnino eſſe eidem præfuiſſe ipſum Io. Sulpitium, & Pomponium Lætum : ille enim de ſe promittit hæc : [4] non committam ; *quin complura ex iis quæ* librarius *perverterit ------ in poſtrema pagina annotanda non congeram . Si qua vero in quibuſdam græcis quæ obſcura ſane depravataque ſunt : interim percunctando meliora potero invenire : ibidem ſilentio non præteribo .* Et [5] alibi : *Libellum hunc de Aquæductibus cum eſſet mendoſiſſimus : Pomponius & Sulpitius tanto ſtudio ſic emendarunt : ut perpaucorum in eo locorum correctio deſideretur .*

At cum propoſiti Libri æneis typis deſcribebantur , Sulpitius , ut facile liquet ex ejus [6] Epiſtola ad Riarium Cardinalem, Romæ erat : Romæ itidem Pomponius : quamvis enim [1] Pomponius ex iis fuerit , qui in diſcrimen maximum inciderunt , propterea quod in Paullum II. Pont. Max. conju-

[1] Bayle loco cit. [2] In Epiſtola Sulpitii ad Lectorem, præfixa huic ſuæ Editioni. [3] In citata Epiſtola ad Card. Riarium. [4] In citata Epiſtola Sulpitii ad Lectorem. [5] Ad calcem Libelli Sexti Iulii Frontini de Aquis quæ in Urbem influunt , qui Libellus editus eſt una cum Vitruvii Libris , eſtque utriuſque Auctoris, Vitruvii ac Frontini, Editio una. [6] Citata Epiſtola ad Card. Riarium.

conjuraſſe putarentur; atque ideo peregre profectus ſe Venetias contulerit, & inde ſub cuſtodia Romam fuerit deportatus; [2] *demum* tamen libertati reſtitutus, *Xiſto* IIII. *Innocentioque* VIII. *faventibus*, *in Gymnaſio docuit incredibili nominis authoritate auditorumque frequentia*; *adeo ut ante auroram profitentem Romana Iuventus a media ſtatim nocte præoccupandis ſubſelliis præveniret*.

Itaque cum ii, quibus erat curæ, ut Editio hæc quam emendata prodiret, Romæ eſſent, & cum in Civitatibus Romæ proximis nullæ tunc temporis exiſterent Typographiæ (ut ex [3] Hiſtoria Artis Typographicæ ſatis certe colligi poteſt) reliquum eſt, ut conſtituatur; eam, de qua agimus, principem Editionem eſſe Romanam.

Quod vero attinet ad tempus, quo prodiit Editio hæc; ex Sulpitii [4] Epiſtola ad Riarium Cardinalem omnino liquet, eam in publicum fuiſſe emiſſam, ſedente Innocentio VIII. cujus Pontificatus initium ad annum 1484. exitus ad annuum 1492. referuntur. Intra illud igitur intervallum prodiiſſe Editionem hanc conſtituerunt [5] Petrus Bayle, & [6] Michael Maittaire, cui [7] ego quoque alias ſum adſtipulatus.

Nec quidem nunc ſententiam muto; ſed lubet ipſum Editionis annum diligentius inquirere. Quod ut exequar, præponam hæc Sulpitii verba: [8] *Nunc vero* (ait ille) *hæc occaſio prætermittenda non eſt* -------- *Innocentius vero* (VIII.) *ad illum* (Sixtum IIII.) *& Paulum* (II.) *ſuperandum erectus*: *omnia præclara & popularia cogitat*. *Itaque impoſito bellis fine*: *Prætorio ſuburbano peracto*: &c. Hinc ergo videtur, Editioni huic operam datam fuiſſe exitu belli: belli etenim finem, tamquam recentem, Sulpitius commemorat.

Semel autem, ſedente Innocentio VIII., bellum a Romanis geſtum eſt; idque cum Ferdinando Neapolitanorum Rege, quo tempore etiam Vrſini & Columnenſes, Romani Proceres, inteſtinis bellis Vrbem infeſtarunt; ut ex [9] Scriptoribus Vitæ Pontificis ejuſdem plane liquet. Sed bellum hoc

1 Memoires pour ſervir a l'Hiſtoire des Hommes Illuſtres dans la Republique des Lettres. Tom. VII. A Paris. 1729. pag. 28. & ſeqq. Et Giornale de' Letterati d'Italia. Tom. XXII. In Venezia. 1715. pag. 368. & ſeqq.
2 Elogia Doctorum Virorum. Authore Paulo Iovio. Baſileæ. 1571. pag. 94.
3 Vide præſertim Librum jam citatum, cui titulus: Origine e Progreſſi della Stampa. pag. 249.
4 In citata Epiſtola ad Card. Riarium.
5 Bayle loco cit.
6 Michaelis Maittaire Annales Typographici ab Artis inventæ origine ad Annum M D. Hagæ Com. 1719. pag. 381.
7 In Prolegomenis ad Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Commentarium. Patavii. 1722. pag. 21.
8 In citata Epiſtola ad Card. Riarium.
9 Alph. Ciaconii Vitæ Pontificum ab Auguſ. Oldoino recognitæ. Tomus tertius. Romæ. 1677. In Vita Innocentii VIII. pag. 89. & ſeqq. Et Onuphrius Panvinius in Vita Innocentii VIII. adjuncta ad Pontificum Vitas conſcriptas a Baptiſta Saccho (cognomento Platina) Coloniæ. 1574. pag. 324. & ſeqq.

hoc extinctum fuit, & [1] *pax compoſita anno* 1486. *die* 12. *Auguſti*. Itaque ad hunc annum 1486. propoſitam Editionem pertinere, credibile eſt.

Hiſce de loco atque anno Editionis hujuſce in medium adductis, gradum ad alia faciemus. Ac primum obſervabimus, typos æneos, quibus formata fuit princeps Editio hæc, ſatis elegantes fuiſſe, ex ipſa Editione apparere. Orthographia non tam perfecta quam Aldina eſt; neque tamen multis in locis culpanda. Litterarum neque magnæ contractiones, neque obſcuræ. Errores, qui typographici appellari conſueverunt, rari occurrunt. Interpunctio autem, vel uno, vel geminis punctis tota ubique perficitur; in qua tamen deſiderari quidpiam poſſe videtur.

Illud itidem haud bene factum, quod græca verba latinis litteris formata ſunt. Sed credibile mihi ſit, Typographum, quo Sulpitius uſus fuit, græcis typis (ut ſæpe contingebat temporibus illis) caruiſſe. Et quamvis in nonnullis etiam manu ſcriptis Codicibus ejuſmodi ſcripturam obſervaverim, nihilo tamen minus hoc Editionis mendum vitio potius artis typographicæ, quam Sulpitii, tribuendum puto. Illud autem notandum eſt, quod ubi plura verba græca legi, & ubi græci verſus in capite tertio Libri octavi eſſe debuiſſent, vacua ſpatia relicta ſunt; ut (quemadmodum illorum temporum mos ferebat) verba græca vacuis illis in ſpatiis poſſent manu exarari.

Pari de cauſſa non uno in loco, cum Vitruvii verba ad figuram aliquam referrentur, vacuum ſpatium, in quo neceſſaria figura manu delinearetur, relictum eſt. In hac etenim Editione Figura duntaxat una reperitur, quæ in poſtremo Libri Primi Capite eſt, ex circuli ambitu, quattuor diametris alioque circuli arcu, ſine ullis litteris, formata.

Eſt autem inter Editionem hanc, & manu ſcriptos Codices conſenſus multo major, quam inter Codices eoſdem, & Vitruvii Editiones duas, quæ, curante Iocundo, prodiere; prima Venetiis anno 1511., altera Florentiæ anno 1513. Hanc vero alteram lubens nomino, quoniam a multis tamquam præcipuum exemplar habita eſt. Sed ex Tabella A (complet hæc ſequentem paginam) quam conſtruxi excerpendo pauca tantummodo quædam loca ſparſim & interciſe, cum plurima excerpi potuiſſent, de differentia inter propoſitam principem Editionem (mire cum Codicibus conſentientem) & prædictam Editionem anni 1513. abunde conſtare profecto poterit. Porro ferme omnes Editionis principis atque Codicum lectiones, ceu præſtantiores, exiſtimandas eſſe, quilibet (ut opinor) facile judicabit: ſed de hac re iterum, cum de Editionibus illis an. 1511. & 1513. dicetur.

Illud tamen adjiciendum hic eſt, quod in principis Editionis Libri

B Tabella

1 Idem Ciaconius. pag. 94.

A Tabella exhibens Specimen differentiæ inter nonnullas Lectiones principis Editionis, conſentientis cum MSS. Codicibus Vitruvii, & Editionis quæ prodiit cura Iocundi anno 1513.

Loca principis Editionis Vitruvii, cum MSS. Codicibus conſentientia.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi 1513.*
Symmetros eſt eurithyme qualitas, ſic eſt in operum perfectionibus.	Pag.7.b.v.10. Symmetros eſt, ſic eſt in operum perfectionibus.
Communium locorum.	Pag. 9. v. 4. omnium locorum.
Itaque etiam atque etiam veterem	Pag. 10. b. v. 16. Itaque etiam atque etiam veterum.
Amplo ſpatio ita uti cohortes poſſint.	Pag. 13. v. 20. amplo ſpatio conſtituendum eſt, ita uti cohortes poſſint.
Naturæ rationibus ſi excluſi fuerint.	Pag. 14. b. v. 3. naturæ rationibus. Venti enim ſi excluſi fuerint.
Paſſus trecenties & decies quinquaginta millia	Pag. 17. b. v. 6. paſſus ſemel & tricies millies mille, & quingenties mille.
Eſt tricies nongenta triginta ſeptem millia, & paſſus quingenti.	Pag. 17. b. v. 8. eſt termillies mille & noningenties trigeſies ſepties mille & paſſus quingenti.
Paleaque in his non cohæreſcunt.	Pag. 25. b. v. 6. paleæque quæ in his ponuntur non cohæreſcunt.
Longum ſeſquipedem latum pede. ceteris.	Pag. 26. v. 2. longum pede, latum ſemipede, ceteris.
Arenoſa non minus materia: & omnino diſſimili.	Pag. 28. b. v. 17. arenoſa, nec minus aliis diverſa, & omnino diſſimili.
Montes: ſed genere materiæ ignis vis.	Pag. 28. b. v. 30. montes, ſed diſpoſitæ materiæ qualitatem habentes, ignis vis.
Materia cæmentorumque extructa raritate.	Pag. 30. b. v. 28. materia per cementorum raritatem fuerit exucta
Et intima ſulterna ſappinea vocatur.	Pag. 37. v.4. & ſap pinea vocatur.
Denique.	Pag 52. b. v.29. donicum.
Deinde columnarum non ad libellam.	Pag 54. v. 1. dein' que in ſummis columnarum ſcapis non ad libellam.
Ionicæ novem conſtituerunt.	Pag. 59. v.4 jonicæ octo ſemis conſtituerunt.
Id accedit in mediano habens cimatium doricum in imo.	Pag.66.v.8. Accedet id in mediano contrafaſtigium trium trigliphorum &c.
Nulla primam undam interpellaverit.	Pag. 81. v. 10. nulla primam interpellaverit.
Deinde.	Pag.93. b. v.24. donicum.
Aut oleagineis configatur.	Pag. 95. v. 2. aut oleagineis, aut robuſteis configatur.
Diphilos. Demades, Charidas.	Pag. 114. b. v. 25. diphylos, charidas
Angulos habeant æquales. Cum enim.	Pag. 116. b. v. 10. angulos habeant æquales, nullibique a fricatura extantes. Cum enim

Septimi

Septimi Capitibus VI. VII. VIII. VIIII. plures periodi non poſitæ ſint ordine eodem, ac in Iocundi Editionibus, & in aliis, quæ poſt Iocundi tempora prodiere; unde variæ etiam fiunt Capitum diſtributiones, variique (ut ita dicam) ſaltus. Sed hic ſufficiet id indicaviſſe.

Ceterum Editionem hanc, de qua agimus, principem, ex Codicibus manu exaratis proxime deſumtam, atque exhibitam fide antiqua, eo loco habendam reor, ut auctoritatis eidem tribui plurimum debeat.

[1] ✻ CIϽCCCCLXXXVI.

IN Bibliotheca Anonymiana [2] legitur cujuſdam Editionis Vitruvii Titulus; quem ſubjeci, quamvis ſatis longum: fortaſſis enim (pro re noſtra) fiet operæ pretium.

L. Vitruvius Pollio de Architectura; de priſcorum hominum vita, & de initiis humanitatis atque tectorum & incrementis eorum: de principiis rerum ſecundum Philoſophorum opiniones; de lateribus; de Arena; de calce; de pulvere Puteolano; Fons Salmacis; de abjete ſupernate & infernate cum Apenini deſcriptione; de ſacrarum AEdium diſpoſitione & Symmetriis, & corporis humani menſura; de Publicorum Locorum diſpoſitione; de privatorum AEdificiorum utilitatibus; de Græcorum AEdificiis; de marmore & quomodo ex eo fit Argentum vivum, & de auro argentoque veſtium veterum recuperando; de Minii temperatura; de Chryſocolla & Atramento; de cerulei coloris temperationibus; de ceruſſa & ſandaraca; de oſtro; de Aquæ inventione; de Aqua Hymbrium; de aquis calidis & earum virtutibus quas trahunt a diverſis metallis; de Aquarum experimentis; de Perductionibus Aquarum & tribus ductuum generibus, de gnomonicis rebus & rationibus Horologiorum; de ſcriptorum veneratione; Platonis inventum de agro metiendo; quomodo portio Argenti Auro mixta in integro opere deprehendi diſcernique poſſit; de gnomonicis rationibus ex radiis Solis per umbram inventis & mundo atque planetis; de Solis curſu per XII. ſigna; de ſideribus ad dextram Zodiaci; de ſideribus ad lævam Zodiaci; de Horologiorum ratione uſu & inventione; de machinis, de rotis & tympanis ad molendum farinam; de cocleæ ratione; de Etheſibina machina, de hydraulicis; qua ratione rheda vel navi vecti peractum iter demetiamur; de Scorpionum baliſtarumque rationibus; de oppugnatoriis rebus quemadmodum machinationibus & duces & vectores & civitates defenſæ eſſe

1 Eo ſtellæ ſigno denotantur Editiones, & Opera aut perperam (aliquando etiam falſo) a nonnullis propoſita, aut dubia, aut deperdita, aut a nobis non viſa. Propter quam autem ex hiſce (vel harum ſimilibus) cauſſis ſignum extet, ubique ſatis apparet ex iis, quæ, dum agitur de ipſa re, animadvertuntur. 2 Bibliotheca Anonymiana, publice pluris licitantibus diſtrahenda per Adrianum Mœtiens. Hagæ-Comitum. 1728. Pars Prima. pag. 71. Num. 879.

poſſint ; *& primum de Arietis inventione ejuſque machina* ; *de teſtudine ad congeſtionem foſſarum paranda* ; *de aliis generibus Teſtudinum.*

Ex *Indice* Lemmatum, appoſitorum ſectionibus Librorum Vitruvii, qui exſtat in principio Editionis a Sulpitio exhibitæ, corraſa ſunt ea omnia hactenus deſcripta (eo tamen *Indice* nonnulla etiam alia Lemmata continentur) verbis iiſdem, litteriſque iiſdem expreſſa. Duntaxat in propoſito Titulo addita ſunt pauca illa verba, *de rotis & tympanis ad molendum farinam*, quæ tamen ſeptimo Capiti Libri Decimi præpoſita leguntur in eadem Sulpitii Editione.

Quamobrem certa ratione opinor, Editionem hanc, quam Anonymiana exhibet Bibliotheca, fuiſſe illam Sulpitii (non aliam ab Sulpitiana diverſam) tam multa vero Bibliopolam ex ea deſcripſiſſe, ut Librum ſuum efficeret vendibiliorem. Neque enim parcebat ille (ut ita dicam) lenociniis; cum exhibito titulo ſubjecerit hæc: *Editio omnium prima, exemplar Nitidiſſimum, cujus prima pagina Auro & Argento Eleganter picta eſt.*

✻ CIↃCCCCLXXXVI.

HOc loco dicendum profecto eſt de Opere Hieronymi Advocati, qui Io. Sulpitio æqualis fuiſſe videtur. [1] Scripſit Dominus *du Francaſtel*, ſe Epiſtolam editam Venetiis 1493. detexiſſe, ab Ioanne Britannico Brixiano (is e vita [2] migravit anno 1510.) ſcriptam *Hieronymo Advocato Ambroſii Iuriſconſultiſſ. F.* qua Epiſtola de hujuſce Advocati in Vitruvium meritis mentio fit, ejuſdemque Epiſtolæ ille attulit periodum. Ego vero, ubi hæc legi, maxime optavi, Epiſtolam illam videre: eam tamen diu fruſtra quæſivi.

At demum Vir clariſſimus eruditiſſimuſque Paulus Galeardus Canonicus Brixianus me admonuit, reperiri illam Britannici periodum in ejuſdem Epiſtola, præfixa Lucani Pharſaliæ ab eodem editæ. Hunc autem Librum inveni, quem animadverti ornatum etiam eſſe *Omniboni Leoniceni Commentariis in Annæi Lucani Pharſaliam*, ab Ioanne Taberio emendatis. Ad calcem vero Libri leguntur hæc: *Impreſſum Brixiæ per Iacobum Britannicum Brixianum* 1486. *VI. Nonas Majas*. Sed Venetiis etiam, poſt annos ſeptem alia prodiit Editio, cui titulus eſt hic: [3] *Lucani Pharſalia. Cum Comment. Sulpitii, & Omniboni Leoniceni. Venetiis.* 1493. *Per Simonem Bevilaquam Papienſem. Vltim. Ianuar.*: unde datum eſt coniicere, in hac quoque Veneta Editione

1 Dictionaire Hiſtorique & Critique: Par M. Bayle. Ad vocem, Sulpitius.
2 Libreria Breſciana Prima e Seconda Parte nuovamente aperta dal M. R. P. Maeſtro Leonardo Cozzando Servita Breſciano. In Breſcia. 1694. pag. 106. 3 Vide etiam P. Orlandum, Origine e Progreſſi della Stampa. pag. 52.

Editione exſtitiſſe illam Britannici epiſtolam; quamobrem epiſtolam eandem Dominus *du Francaſtel* editam Venetiis 1493. fuiſſe, dixerit.

Ex ea vero Epiſtola præterea didici, Hieronymum illum Advocatum eruditione excelluiſſe; tum etiam conjeci, eum fuiſſe Brixianum; & facile fuit ex nobili Gente, quæ *Avogadro* Italice dicitur; unde in Capreoli *Chronica* legitur, [1] *Achilles cognomento Advocatus*. Qua etiam in *Chronica* quorundam aliorum ex Gente hac mentio fit honorifica; & nominantur inter ceteros [2] *Petrus & Ambroſius Iureconſultus ambo ex Advocatorum Familia*: Ambroſium vero (habita temporum ratione) illum eundem Hieronymi noſtri patrem fuiſſe, plane reor. Sed totius illuſtrandæ rei gratia, præſtabit integrum afferre Britannici locum, ex eadem epiſtola fideliter deſcriptum, qui eſt hujuſmodi.

Es enim tu (Hieronyme Advocate) *is, qui inter ceteros excellentis ingenii viros, quorum haud paucus in Vrbe noſtra eſt proventus, virtutem colis, magnificis, amplecteris; nihil enim tibi dulcius eſt, nihil ſuavius, nihil denique jucundius, quam in his noſtris ſtudiis verſari, quorum (quod mihi aliorum pace dixiſſe liceat) jam primam arcem poſſidere videris. Iam omnes, qui cum litteris commercium habent, ingentes gratias tibi agant neceſſe eſt. Feciſti enim tua induſtria, ſtudio, & labore, ut Vitruvius de Architectura, qui jam tot ſeculis in lucem caput ſuum proferre non audebat, quia ex omni parte mancum, lacerum, mutilatum ſe ſentiebat; nunc politus, purus, integer, huc & illuc geſtiat meare; omnibus carus occurrat, omnibus gratus excipiatur*. Paullo autem infra Britannicus, eundem alloquens, addit: *inter cetera & corporis & fortunæ bona, quæ illuſtria & ampliſſima habes*.

At qualis fuerit hujuſce Advocati labor ille perutilis Vitruvii Libris, quis poſſit divinare? Neque enim nunc (ut ſuſpicatus olim fueram) mihi licet ſuſpicari, mendum aliquod ſubeſſe in nota, ab *Francaſtel* allata, anni 1493. & Advocatum præfuiſſe vel Florentinæ Editioni anni 1496. vel Venetæ anni 1497. Itaque, ſuſpicandum ne erit, eum aliquid opis Sulpitio attuliſſe? An vero potius credemus, Advocati opus, quamvis æneis typis non impreſſum, a pluribus tamen deſcriptum, omnibus bene exceptum dici potuiſſe? Certe invenire nihil quicquam potui ab Hieronymo Advocato editum, neque in Michaelis Maittaire *Typographicis Annalibus*; neque in Pellegrini Antonii Orlandi *Originibus Typographiæ*; cum tamen hi opera typis æneis edita uſque ad finem decimiquinti ſeculi (ac Maittaire etiam ulterius) ſint diligentiſſime perſecuti; neque in [3] Leonardi Cozzandi Bibliotheca; qui, quamvis plures, quam quingentos Brixianos Scriptores enumeret, quorum opera typis vulgata fuere, Hieronymi tamen Advocati ne nomen quidem uſpiam recenſet.

CIƆ-

[1] Heliæ Capreoli Chronica de Rebus Brixianorum. Brixiæ. ſine anno pag. 48.
[2] Citata Chronica, pag. 66. [3] Libreria Breſciana.

✻ CIↃCCCCLXXXXV.

CElſus de Roſinis in ſuis *Elogiis*, laudibus effert plurimis [1] *Sylvanum Maurocenum, ex vetuſta Nobilitate Venetorum Optimatum eductum*, & inter *Regulares Canonicos Lateranenſes* adſcitum; *qui quartum geſto gravi* inter eos *magiſtratu, Rector* eorundem *Generalis renunciatus fuit anno ſexto ante ſeſquimilleſimum*. Fidenter autem Celſus idem aſſeverat, Sylvanum, [2] *Præſidem AEdibus Portuenſis Deiparæ*, - - - - - [3] *aggreſſum fuiſſe novæ Canoniæ ampliſſimam vereque magnificam ſtructuram agere*; at noluiſſe committere ſe fidei vel artificum, vel *exteri cujuſdam Architecti*. Quamobrem Sylvanus *Vitruvio primum* (ut idem Celſus narrare pergit) *ſe dedit: ac deinceps, ut facilius ſe explicaret*, - - - - - - - - *ad eundem Vitruvium ex Latino Italicum reddendum mentem manumque applicuit*, *impetu conſtantiaque imperceptibili*: quippe qui *amplum Auctoris illius opus*, *& alicubi vix aſſequibile reddebat ſcripto in paginas vulgaris idiomatis, & calcographo ad impreſſoriam tranſmittebat. Vorax ſæculum, & imperita barbarie ut plurimum adhuc laborans, quingenta Operis abſumpſit volumina, diſtraxitque in Provincias & Civitates bimeſtri ſpatio*. Et plura alia poſtquam ſubdidit Celſus, Elogium Sylvani concludit verbis hiſce, quæ ſubjeci: [4] *ſcripſit ergo Commentarium Italice in Marci Vitruvii Architecturam Libros decem. Venetiis. Anno 1495. Apud Antonium Tribium. Lib. X.*

Qui nonniſi hæc attenderit, ſibi facile perſuadebit, tum Librum illum Sylvani Mauroceni typis æneis deſcriptum fuiſſe; tum etiam ejuſdem aliquod exemplum poſſe haud magna difficultate reperiri. Sed contra parit hercle dubitationem altum aliorum omnium Scriptorum de eodem Libro ſilentium. Ac obſervandum profecto eſt, [5] Thomam Tomai de Sylvano Mauroceno ſcribentem (atque etiam ejus ædificia quædam commemorantem) ne unum quidem verbum de Architectura Vitruvii, ab Sylvano ex Latina in Italicam Linguam converſa, addidiſſe. Itidem in iis Indicibus (ſaltem in iis a me viſis) qui Librorum titulos continent, & *Librorum Catalogi* appellari conſueverunt, fruſtra veſtigatur Libri illius a Celſo propoſiti titulus; fruſtra in Typographiæ hiſtoriis (quas verſavi) nomen Impreſſoris illius *Antonii Tribii* quæſivi.

Præ-

1 Lycei Lateranenſis illuſtrium Scriptorum Sacri Apoſtolici Ordinis Clericorum Canonicorum Regularium Salvatoris Lateranenſis Elogia. Celſo de Roſinis Cæſenate ejuſdem Inſtituti Doct. Theol. & Abbate, Auctore. Tomus Secundus. Cæſenæ. 1649. pag. 290.

2 Idem. pag. 291. 3 Idem. pag. 292. 4 Idem. pag. 293.

5 Hiſtoria di Ravenna di M. Tomaſo Tomai, diviſa in quattro parti. In Ravenna. 1580. Parte Prima. pag. 34.

Præterea vero in pluribus *Canonicorum Regularium Canoniis* Liber ille (ut meæ ſatisfieret curioſitati) fuit perquiſitus ; ac inter ceteras , in ea Cæſenate, in qua commorabatur, cum Elogia ſua ſcriberet , Celſus Roſinus. In Portuenſi etiam, atque in aliis, ac præſertim in iis, quibus præfuit Sylvanus, Librum illum quæri diligenter curavit *Reverendiſſimus Canonicorum Regularium Lateranenſium Procurator Generalis* , Abbas D. Caſpar Ardizzoni Calvi, ſed inutiliter; quævis perdita opera eſt: non modo enim nuſquam Liber, verum neque ullum Libri indicium eſt repertum . Immo Vir eximius, & Litterariæ Italicæ Hiſtoriæ, ſi quis alius , longe peritiſſimus Apoſtolus Zenus , qui jamdiu Celſi Roſini loca , a me allata , accurate obſervaverat , mihi adſeveravit , ſibi eſſe plane perſuaſum , Roſinum vel falſo aliquo ſcripto, vel modo aliquo alio, fuiſſe deceptum ; ac nullo in loco propoſiti Libri illius Editionem exſtare . Hactenus quidem ego , ut veritatem aſſequerer, nec tentare plura, nec plura ſcire potui.

CIƆCCCCLXXXXVI.

HOC IN VOLVMINE HAEC OPERA CONTINENTVR.

L. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.

SEXTI IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBER VNVS.

ANGELI POLITIANI OPVSCVLVM: QVOD PANEPISTEMON INSCRIBITVR.

ANGELI POLITIANI IN PRIORA ANALYTICA PRAELECTIO.

CVI TITVLVS EST LAMIA.

Non ad calcem Voluminis , ſed ad calcem Libri decimi Vitruvii , leguntur hæc, quæ ſubjeci.

FLORENTIAE IMPRESSVM ANNO A NATALI CHRISTIANO M. CCCC. lxxxxvi. fol.

QVis ille fuerit, cujus cura hæc prodierit Editio , neque reperiri uſpiam potuit , neque in ipſa Editione uſpiam apparet . Nullæ enim adſunt Præfationes , nullum nominis Editoris exſtat indicium . Neque ulla affertur cauſſa, cur unum veluti Corpus Editor effecerit ex Operibus illis Angeli Politiani , & ex Vitruvii Libris . Quod enim ſpectat ad Frontini Librum , analogia aliqua inter hunc & Vitruvii Libros facile poteſt adſignari.

Nullum præterea in hac Editione legitur Typographi nomen. At animadverto, a [1] P. Orlando narrari, ex Officina Leonardi de Arigis prodiiſſe Florentiæ , anno 1499. Opera Politiani : quamobrem conjici quodammodo poteſt,

1 Origine e Progreſſo della Stampa. pag. 135.

poteſt, ex eadem Officina etiam Vitruvium cum Politiano prius prodiiſſe.

Ad calcem Libri Sex. Iulii Frontini, qui in hac Editione eſt, leguntur verba hæc: *Libellum hunc de aquæductibus cum eſſet mendoſiſſimus: Pomponius & Sulpitius tanto ſtudio ſic emendarunt*, &c.: verba quidem exſtantia etiam ad calcem ejuſdem Libri in [1] ſuperius memorata Editione, quæ prodiit cura Sulpitii. Igitur Florentini Editores Librorum Vitruvii, probe noverant Sulpitianam Editionem: ex qua deſcripſerunt etiam verba illa facile non deſcribenda.

Orthographia in Editione hac paullo emendatior eſt, quam in principe Editione, paucioreſque & litterarum contractiones, & typographici errores offenduntur. Interpunctio in hac quoque ſolis punctis aut ſimplicibus, aut geminis, ſed nonnullis in locis aptior. Verba græca itidem latinis litteris exhibita; & pro græcis verſibus vacua ſpatia relicta, ſaltuſque in Libro ſeptimo hujuſce Editionis iidem, atque in principe Editione, reperiuntur.

Figuræ in hac Editione ſunt duæ ad Libri I. cap. 10. quibus adſcripta leguntur Ventorum nomina: treſque aliæ ad Libri VIIII. cap. 1. & 2. quibus nonnulla quadrata exhibentur.

Quod vero attinet ad conſenſum hujuſce cum principe Editione; in nonnullis verbis exiguas quaſdam mutationes obſervavimus, quæ ſenſum plerumque clariorem reddere viſæ ſunt: at (dolendum) minime conſtat, qua ratione in textum variantia illa verba fuerint inducta; num ex aliquo Codice manu ſcripto, num ex Editoris ingenio prodierint.

Ceterum nonnulli hanc Editionem principem eſſe crediderunt, & inter hoſce Cl. Io. Nicolaus Funcius; qui Editionem hanc, [2] ait, *inſcriptam* eſſe *hoc modo*: *L. Vitruvius Pollio de Architectura; de priſcorum hominum vita; & de initiis humanitatis, atque tectorum, & incrementis eorum; de principiis rerum ſecundum Philoſophorum opiniones; de arena; de calce* &c. Funcius autem in errorem haud dubie adductus fuit ex aliquo Librorum Indice male conſarcinato, quibuſdam Capitum Lemmatis in titulum intruſis; ut vidimus paullo [3] ſupra *Anonymianæ Bibliothecæ* auctorem feciſſe.

⁕ CIϽCCCCLXXXXVI.

CEl. Maittaire ad [4] annum 1496. poſtquam recenſuit *Vitruvium* editum Florentiæ anno 1496. una cum *Angeli Politiani Panepiſtemon* &c.

[1] Ad annum 1486. [2] Tractatus de Virili AEtate Linguæ Latinæ. Pars Altera. Marburgi Cattorum. 1730. pag. 302. [3] Ad Annum 1486.
[4] Mich. Maittaire Annales Typographici. Editio nova auctior. Tomi Primi Pars Poſterior. Amſtelodami. 1733. pag. 610.

&c. addit in Annotationibus ſuis hæc: *Horum Editio Veneta in folio* 1496. *affertur in Supplem. Fabric. Bibl. Latin. p.* 20. *& Bibl. Menarſ. p.* 37. Hactenus ille. Sed pro certo habeo, errore aliquo typographico in memoratis Auctoribus annum 1496. pro 1497. exſtitiſſe, neque ante annum 1497. prodiiſſe ullam Venetam Editionem. Adde, in [1] Editione, qua utor, *Bibl. Latin. Fabric.* legi annum 1497.

CIƆCCCCLXXXXVII.

HOc in Volumine hæc Opera continentur.

CLEONIDAE HARMONICVM INTRODVCTORIVM INTERPRETE GEORGIO VALLA PLACENTINO.

L. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.

SEXTI IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBER VNVS.

ANGELI POLITIANI OPVSCVLVM: QVOD PANEPISTEMON INSCRIBITVR.

ANGELI POLITIANI IN PRIORA ANALYTICA PRAELECTIO. CVI TITVLVS EST LAMIA.

Non ad calcem Voluminis, ſed ad calcem Libri decimi Vitruvii, leguntur quæ ſubjeci.

IMPRESSVM VENETIIS PER SIMONEM PAPIENSEM DICTVM BIVILAQVAM. ANNO AB INCARNATIONE M. CCCC. LXXXXVII. DIE TERTIO AVGVSTI. fol.

IN hac Editione Præfationes nullæ ſunt, nullum Editoris nomen, nullum nominis ejuſdem indicium.

Opera duo illa Politiani, quæ (præter Vitruvii, & Frontini Libros) tum in Editione Florentina, tum etiam in hac Veneta leguntur, ſatis commonſtrant, Venetis Editoribus Florentinam Editionem haudquaquam fuiſſe ignotam.

Cleonidæ Harmonicum Introductorium fortaſſis additum eſt, quoniam in Vitruvii Opere quædam ſpectantia ad Muſicam reperiuntur. [2] Meibomius Euclidi adjudicavit.

In hac Editione Liber Primus in capita ſecatur pauciora, quam in prioribus Editionibus. Contractiones litterarum, Interpunctio, tota denique Scripturæ ratio, in Editione hac eadem ferme, ac in Florentina Editione reperiuntur. Errores typographici plures potius, quam pauciores. Verba græca latinis litteris nonnulla, nonnulla vero litteris græcis in Editione hac impreſſa fuere. Vbi autem in Libro octavo græci verſus

C eſſe

[1] Io. Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Tomus Primus. Venetiis. 1728. pag. 340.
[2] Antiquæ Muſicæ Auctores ſeptem. Amſtelodami 1652. Tomi 2. Tomo Primo. In Præfatione ad Euclidis Introductionem Harmonicam.

eſſe deberent; vacua ſpatia relicta ſunt. Tranſpoſitiones Periodorum, ſive ſaltus in ſeptimo Libro, modo ſe habent eodem, quo in prioribus Editionibus.

Perpaucis Figuris hæc quoque Editio ornata eſt; nimirum illis Florentinæ Editionis, duabuſque tantum aliis inſuper adjectis; altera ad Cap. 1. Libri Primi, cui muſica quædam verba adſcripta; altera ad Cap. 1. Libri Noni, quadratum reticulatum exhibente.

Ceterum aliquibus in locis tenues quædam verborum mutationes poſſunt obſervari, quibus nonnullæ tentatæ fuerunt emendationes; ſed, id num factum fuerit alicujus Codicis ſubſidio, vel conjectura, nuſpiam ea in Editione narratur.

CIϽIϽXI.

M. VITRVVIVS PER IOCVNDVM SOLITO CASTIGATIOR FACTVS, CVM FIGVRIS ET TABVLA, VT IAM LEGI ET INTELLIGI POSSIT.

IMPRESSVM VENETIIS AC MAGIS QVAM VNQVAM ALIQVO ALIO TEMPORE EMENDATVM: SVMPTV MIRAQVE DILIGENTIA IOANNIS DE TRIDINO ALIAS TACVINO. ANNO DOMINI M. D. XI. DIE XXII. MAII. REGNANTE INCLITO DVCE LEONARDO LAVREDANO. fol.

P. Iacobus [1] Echard Iocundi vitam ita exorditur: *F. Ioannes Iucundus vel Iocundus* (ſed Iocundum ferme ubique ſe ipſe appellat) *Veronæ medio circiter Seculo XV. decurrente natus eſt*. Et quidem paullo ante ſeculi medium potius, quam medio jam converſo, eum in vitam veniſſe, credibile mihi fit; cum anno 1513. Iuliano *Medices* ſcribentem concluſiſſe inveniam verbis hiſce: [2] *bene valeas, vetuli tui Iocundi memor*: eidemque in alia [3] Epiſtola, anno eodem, ſcripſiſſe: *ætate quidem ea ſum, ut de me non multa tibi poſſim promittere: ſed natura ipſa fortaſſe, ut plerumque aſſolet, extremo hoc tempore, ſubitum aliquod ingenii mei lumen effundet*.

Iocundum prodiiſſe ex familia *Monſignori*, ac Franciſci Monſignori celebris Pictoris Veronenſis fratrem fuiſſe, P. [4] Peregrinus Antonius Orlandi affirmat: ſed falſum id eſſe F. [5] Bartholomæus a Puteo, Eques Hieroſolymitanus arguit ex [6] Georgii Vaſarii teſtimonio, qui ſcribit: Franciſci Monſi-

[1] Scriptores Ordinis Prædicatorum &c. Opus inchoavit R. P. F. Iacobus Quetif S. T. P., abſolvit R. P. F. Iacobus Echard. Lutetiæ Pariſiorum 1719. Tomus Secundus. pag. 36. [2] In Epiſtola, quæ præfigitur Editioni Vitruvii, quæ prodiit Florentiæ. 1513. [3] In Epiſtola, quæ præfigitur Editioni Cæſaris, quæ prodiit Venetiis ex Ædibus Aldi, 1513. [4] Abcedario Pittorico del P. Orlandi. In Bologna. 1729. pag. 158. & 172. [5] Vite de' Pittori Veroneſi del Commend. F. Bartol. Co. dal Pozzo. In Verona. 1718. pag. 13. & 21. [6] Vite de' Pittori ec. Primo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 262.

Monſignori tres fuiſſe fratres: majorem natu, nomine *Monſignore*, degiſſe in aula Marchionis Mantuæ, vixiſſe annos octoginta, ac ſuperſtites filios reliquiſſe: Hieronymum alterum *Franciſcanorum* ſodalitati nomen dediſſe, & Cherubinum deinde fuiſſe appellatum: tertium vero inter *Dominicanos* adſcitum aſſumſiſſe Hieronymi nomen; humilitatiſque amore, inter ſodales Sacerdotibus ſervientes perſtitiſſe: nullus igitur Iocundus Franciſci frater reperitur. Nobilem tamen eum fuiſſe, adſeverat Iulius Cæſar Scaliger, a quo ita nominatur: [1] *Ioannes Iocundus civis noſter, nobili genere prognatus*: ſed quæ fides Scaligero in hujuſmodi aſſertis haberi queat, paullo infra diſpiciemus.

Iocundum *Ordinem Prædicatorum amplexatum, profeſſumque, certiſſimum; qua tamen ætate, loco, annove nobis incompertum*; ſcribit jam citatus P. Echard. Quod certiſſimum eſſe ut evincat, ſubdit: *Onuphrius Panvinius & ipſe Veronenſis, eidem ſuppar, anno ſcilicet* 1568. *die* 8. *April.* (diem 15. Martii habet Cel. Mar. [2] Scipio Maffejus) *mortuus*, de Viris Illuſtribus Veronenſibus habet; *F. Ioannes Iocundus Veronenſis Ordinis Prædicatorum Vir diſertiſſimus*: at ſuppar utcumque Onuphrius dici queat, credibile tamen eſt, eum natum eſſe Iocundo jam e vivis erepto, cum [3] anno 1530. lucem viderit Onuphrius, Iocundus vero anno 1513. ſe vetulum appellaverit. Deinde addit P. Echard teſtimonium Georgii Vaſarii, qui Iocundum *Dominicanum* [4] dixit: & qui *natus anno* 1512. *acta Iocundi* (ut Echard aſſerit) *ab iis qui convixerant diligentius inquiſivit*: ſed Vaſarium in tanta farragine rerum, quas conſcripſit, haud raro erraviſſe, dubium mihi, plura ejus legenti, haudquaquam fuit. Demum Echard animadvertit Lucam [5] *VVadingum*, qui de Viris doctis Ordinis Minorum ſcripſit, Iocundum *ſuis non aſſeruiſſe*: ſed neque inquiſivit num ſuis eſſet aſſerendus; ejuſque notitia facile caruit.

Contra tamen facit locus, quo optime uſus eſt laudatus Mar. Scipio Maffejus, [6] ut *Franciſcanis* Iocundum noſtrum adtribueret. Referam itaque locum eundem deſumtum ex *Euclidis Elementis* editis a F. Luca Paciolo, qui poſt præfationem, quam habuerat, in quintum Euclidis Librum, ſubdit hæc: [7] *Omnes hi ſunt qui interfuere. In Divi Bartholomæi æde cum ego Lucas Paciolus Burgenſis Sancti Sepulchri ex Minoritana Franciſci Familia Quintum Euclidis profiteri ſolemniter cœpi, præfatione hac prius*

 habita

1 Iulii Cæſaris Scaligeri Exotericarum Exercitationum Lib. XV. Francofurti. 1576. Exercit. 329. pag. 1055. 2 Verona Illuſtrata del March. Scip. Maffei. In Verona. 1732. Parte Seconda. col. 183. 3 Mar. Scip. Maffei. ibid.
4 In citato Volumine pag. 245. 5 Scriptores Ordinis Minorum P. Lucæ VVaddingi. Romæ 1654. 6 Verona Illuſtrata del Marcheſe Scipion Maffei. Giunte per la ſeconda Parte che tratta degli Scrittori. 7 Euclidis Megarenſis --- Opera. Venetiis. 1509. pag. 31.

habita 1508. *Auguſti die* 11. *Et in primis*: *Clariſſimus Vir Joannes Laſcares ad Senatum Venetum Chriſtianiſſimi Francorum Regis Orator* : plures deinde alii Viri nobilitate vel doctrina illuſtres nominantur ; & præ ceteris , nonnulli, qui ab eo dicuntur *prelibati ejuſdem Minoritanæ Familiæ ;* inter hoſce vero legitur *Frater Iocundus Veronenſis Antiquarius* : quamobrem ſatis liquet, fuiſſe tunc Iocundum ex *Minoritana S. Franciſci Familia*.

Ad hunc autem locum eſſet referendum Iulii Cæſaris Scaligeri teſtimonium, qui in Iocundi diſciplina ſe fuiſſe, palam profitetur ita ſcribens: [1] *Illud etiamnum in memoria habeo . Me puero apud maternos avos agente Lodroni ad Salodianos ------- docebat Ioannes Iocundus præceptor noſter* . Et obiter hic obſervabo, Iul. Cæſarem Scaligerum [2] natum eſſe anno 1484.; atque ideo probabile omnino videri, eum, nonniſi poſt 1492., tanti præceptoris Auditorem eſſe potuiſſe : quamobrem , ſi certa fides Scaligeris , ubicumque hi Iocundum nominant, eſſet habenda (quod fieri minime poſſe laudatus [3] Maffejus jam plane recteque oſtendit) datum quidem eſſet ex Scaligerorum ſcriptis , pro re noſtra , haud exiguum lumen mutuari : atque hic afferere facile oporteret, circa finem ſeculi XV. Iocundum fuiſſe *Lodroni ad Salodianos*. Ab Scaligero autem (neque enim id reticendum hoc loco eſt) egregie laudatus fuit Iocundus, quod [4] *vir eſſet in philoſophia Peripatetica non ignobilis , Scoticæ Sectæ ſummus Theologus , in Mathematicis nulli ſecundus, in Optice atque Architectura omnium facile princeps*. At cum Scaligero bene notum (utcumque ſit de reliquis rebus) Iocundum fuiſſe, credibile omnino ſit; qui fieri potuiſſet, ut *Scoticæ Sectæ ſummus Theologus* haberetur , quando *Dominicanæ* familiæ , non *Franciſcanæ* fuiſſet addictus? Ac Ioſeph Scaliger Iulii F. in Epiſtola, data Lugd. Bat., diſerte ſcribit: [5] *Puer* (Iul. Cæſar) *in agris avitis eductus una cum Tito fratre prima litterarum & Grammaticæ elementa didicit* , *præceptore Iohanne Iocundo Veronenſi, cliente familiæ noſtræ*, *homine doctiſſimo & probiſſimo*, *qui poſtea ad Monachos Franciſcanos tranſiit*.

At (miſſa quæſtione illa , num fuerit Scaliger in Iocundi diſciplina) non tamen ſatis intelligo , cur modo memoratus Ioſeph ſcripſerit verba hæc , *poſtea tranſiit* ; quaſi Franciſcanis nomen Iocundus dediſſet poſteaquam fuiſſet Iulii præceptor ; cum vel ante illud tempus ſe Fratrem appellaret : Collectaneis etenim ſuis Antiquarum Inſcriptionum præmiſit [6] Epiſtolam ſic inſcriptam : *Frater Iohannes Iocundus Veronenſis Laurentio Medi-*

[1] In Lib. cit. Exercit. 104. n. 23. pag. 399. [2] Lindenius Renovatus , ſive Iohannis Antonidæ van der Linden de Scriptis Medicis. Norimbergæ. 1686. pag. 721.
[3] Verona Illuſtrata. Parte Seconda. pag. 158. & 159. [4] In Lib. cit. Exercit. 329. pag. 1055. [5] Ioſephi Scaligeri Iul. Cæſar. F. Epiſtola de Vetuſtate , & Splendore Gentis Scaligeræ , & Iul. Cæſar. Scaligeri Vita . Lugduni-Batavorum . 1594. pag. 31. [6] In Parte citata pag. 136.

Medices; quorum Collectaneorum, non ſine illuſtri laudum Operis illius Iocundi præfatione, meminere duo Viri Summi [1] Angelus Politianus, & [2] Marchio Scipio Maffejus: at Laurentius Medices objit [3] anno 1492. ergo ante hunc annum (atque adeo ante annum octavum ætatis Iulii) ſe Fratrem appellabat Iocundus. Num vero poſt hæc, libere (ne, leviter, dicam) conjectando, licebit mihi ſuſpicari, eum Dominicanæ Familiæ primum fuiſſe addictum; deinde vero (aliqua de cauſſa, aliquo modo, quorum notitia ad tempora noſtra non pervenerit) ſeceſſiſſe ab ea, poſtea ad Franciſcanos tranſiiſſe?

Aſt hic neque illud ſane prætermittendum eſt, quod [4] Gulielmus Budæus eum ſolo *Sacerdotis* vocabulo nuncupaverit: dum ait: *Verum hæc Epiſtola* Plinii, *& aliæ non paucæ in Codicibus impreſſis non leguntur: nos integrum ferme Plinium habemus, primum apud Pariſios repertum opera Iucundi Sacerdotis hominis antiquarii, Architectique famigerati*. Et alibi etiam ſcribit: [5] *Nobis vero in ea* (Vitruvii) *lectione contigit præceptorem eximium nanciſci Iucundum ſacerdotem, architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritiſſimum, qui graphide quoque, non modo verbis, intelligendas res præbebat*. Ad quæ Budæi loca P. Iacobus Echard ſubdit hæc: [6] *ex titulo Fratris, quem ſuo nomini aliquando præmiſit* Iocundus, *evidens eſt, ſe votis religionis aſtrictum agnoviſſe -----. In Gallia credibile eſt, ſecutum fuiſſe morem eorum Fratrum, qui extra clauſtra degentes, permittentibus Superioribus, veſtem Monaſticam deponebant, & ritu ſecularium Sacerdotum ſe induebant*. Num vero hic quoque eadem illa libertate coniectandi, qua ſuperius uſi ſumus, iterum utemur? omneſque difficultates explicare tentabimus, ponentes, Iocundum prius dediſſe Dominicanæ Familiæ nomen; tum hac relicta, ſecularem (ut appellant) Sacerdotem fuiſſe, poſtea ad Franciſcanos tranſiiſſe? Porro ita nullus controverſiis vel dubitationibus locus relinqueretur.

Poſt hæc ab Iocundi vitæ ſtatu ad doctrinam ejus progrediamur. Fuit Iocundus linguæ græcæ peritus: &, præter Vitruvii, Frontini, Cæſaris & Epiſtolarum Plinii Editiones, [7] ei Iulium Obſequentem debemus; in Epiſtola enim, quam Plinii Iunioris Editioni præmiſit Aldus, leguntur hæc: *Librum de Prodigiis, quem mihi Iucundus meus jucundiſſimus dono dedit*: prætereaque Iulii Victoris Epitome, & M. Catonis de Re Ruſtica Libri, ejus cura prodiere.

Inclaruit

1 Angeli Politiani Opera Baſileæ. 1553. Miſcellaneorum Cap. 77. pag. 287.
2 In Parte citata pag. 136.
3 Hiſtoria d'Italia di Franceſco Guicciardini. Libro Primo. in principio.
4 Annotationes priores & poſteriores Gulielmi Budæi ---- in Pandectas. Lutetiæ. 1556. pag. 39. F.
5 Citatæ Budæi Annotationes. pag. 120. D.
6 In Tomo citato. pag. 37.
7 Verona Illuſtrata del Mar. Maffei. Nella citata Parte Seconda. pag. 137. & 138.

Inclaruit in Germania, [1] Scaligero teſte, qui hæc ſcripta reliquit: *Memini præceptorem meum Ioannem Iocundum ---- apud Maximilianum Cæſarem multa præclara profitentem. Id, inter cetera. Quot pondo proportionem haberet pugnus hominis ferientis cum ſe ipſo non feriente comparatus. Sed & hæc & alia tunc ille demonſtrabat: quæ poſtea Fortunæ ſævitia interiere.*

In Gallia quoque magni habitus eſt. Cum autem Plinii [2] *Editio Bononienſis a Io. Iocundo ad manu ſcriptum Pariſienſe emendata, & a Beroaldo recenſita* prodierit anno 1498. liquet ante hunc annum iter in Gallias inſtituiſſe. Ibi (rerum potiente Ludovico XII.) [3] *duplicem Sequanæ impoſuit pontem: quorum primo, noſtræ Dominæ dicto, X. Iulii 1507. Præfectus Vrbis ultimum ſexti fornicis lapidem ſolemni pompa poſuit* (*ex* [4] *Claudio Malingre.*) *Alterum vero pontem, Parvum dictum, circa eadem tempora abſolvit.* Vnde Iacobus Sannazarius in laudem illorum Operum.

[5] *Iucundus geminos fecit Tibi, Sequana, pontes:*
Iure tuum potes hunc dicere Pontificem.

Hexametrum ſuperiorem verſum, paucis mutatis, argute tranſtulit Iulius Cæſar Scaliger in rem ſuam; qui in *Teretiſmatis* Iocundum laudavit his verſibus, quos ſubjeci:

[6] *Pauca tibi narrare volo, quæ dicere quondam*
Mi ſolitus Iocundus homo integer, acer, amuſſis,
Fermentato judicio, ingenioque ſubacto:
Quem velles vidiſſe adeo, atque audiſſe loquentem:
Euclides & Vitruvius cui cedere poſſunt.
Nam geminos poſuit pinguis Tibi Sequana pontes:
Implevitque alias immenſis molibus urbes.

Iocundum etiam celebravit idem Scaliger [7] Epigrammate, quod eſt inter carmina, quibus titulum fecit, *Heroes*.

Facile tamen abſolvendis Pontibus illis, de quibus modo diximus, non præfuit Iocundus, nam Venetiis fuit anno 1508. (ut paullo ſupra vidimus) cum ibidem fuiſſet etiam ante, nimirum anno 1506. In tabulariis enim Veneti Magiſtratus, penes quem cura aquarum eſt, quattuor aſſervantur Diſſertationes, anno 1506. ab Iocundo Magiſtratui eidem oblatæ, in quibus de Medoaci fluminis derivatione tractatur. Veneti namque, ſuis ut æſtuariis proſpicerent, opus plane regium (jam ab [8] anno

1488.)

[1] In Lib. cit. Exercit. pag. 1061.
[2] Ioannis Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Venetiis 1728. Tom. prim. pag. 610.
[3] P. Iacobus Echard. In Tomo citato pag. 37.
[4] Claude Malingre. Les Antiquitez de la Ville de Paris. Paris. 1640. pag. 140.
[5] Epigrammaton Lib. I. n. 50.
[6] Iulii Cæſaris Scaligeri Poemata omnia. In Bibliopolio Commeliniano. 1600. Pars Prima pag. 85.
[7] In Poematis iiſdem. pag. 296.
[8] Hiſtoriarum Venetarum Andreæ Mauroceni Liber decimus ſextus. in fine.

1488.) orſi erant, excavato ingenti alveo, ad Daulum pagum duci cœpto, quo Medoaci aquæ Foſſam Clodiam verſus derivarentur. Sed, cum ejuſmodi derivatio in Foſſæ Clodiæ portum nimiam arenæ copiam inferret, remedium incommodo huic tunc temporis quærebatur: quamobrem Iocundus Diſſertationibus illis ſententiam ſuam de novi alvei oſtio mutando protulit prius, tum etiam defendit: fuere autem tractu temporis ad Bronduli portum aquæ illæ perductæ.

Anno quoque 1511. Iocundum Venetiis fuiſſe credibile quidem eſt; cum ſuæ Vitruvii Editioni eum præfuiſſe ipſa quidem rei ſuadeat ratio. Tum etiam ibidem degiſſe anno 1513. ex Vaſario colligi poteſt; quo anno 1513. [1] IIII. Id. Ianuarii magna pars Fori, quod Rivoaltum appellatur, conflagravit. Quamobrem Patribus de AEdificiorum reparatione ſolicitis [2] magnificam novi Fori a ſe delineatam formam obtulit Iocundus. Sed, ob illis prælatam formam aliam ab artifice quodam (cui nomen erat *Zamphragnino*) exhibitam, Iocundum, offenſione veluti percitum, Venetiis abjiſſe, ſcribit idem Vaſarius. Qua tamen de re nihil certi affirmare auſim; quando, non anno illo, ſed demum [3] anno 1520. Rivoalti Forum inſtauratum eſt.

At pro certo ponam, Bramante Vrbinate [4] vita functo, anno 1514. [5] Iocundum Romæ, una cum Raphaele Sanzio Vrbinate, & cum Iuliano Sangallenſi, præfectum fuiſſe extructioni Templi Divi Petri: quo in munere ([6] teſte Iulio Cæſare Scaligero) egregiam operam idem præſtitit Iocundus: *qui ſolus Bramantis Architecti defuncti reliquiarum, typorum, atque conſiliorum modos rationemque intellexit.*

Ex hiſce vero omnibus liquere facile poteſt, nonniſi grandævum ex vita Iocundum emigraviſſe: at quemadmodum [7] Vaſarius ſcripſit, ita etiam (quamvis ne id facerem libros multos verſaverim) nunc ſcribere neceſſe eſt, tempus verum, quo Iocundus mortem obiit, & locum, tumulumque ignorari.

Primus fuit Iocundus, qui ab Vitruvii Editionis principis textu plurimum receſſerit: nihilo tamen minus Vitruvii Editiones, quæ cura Iocundi prodiere, ita ab eruditis fuerunt arreptæ, ut princeps Editio deinde poſthabita, atque præterita fuerit. Qua autem ratione ſe geſſerit Iocundus, ut Vitruvii Libros emendaret, ipſe patefacit: [8] *quando*, ait (*ut intel-*

1 Hiſtoria Vineziana di Paolo Paruta. Prima Parte. In Venezia. 1718. pag. 121.
2 Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vaſari: Primo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 248. 3 Venezia deſcritta da Franceſco Sanſovino. In Venezia. 1663. pag. 363. 4 Giorgio Vaſari. Nella ſopraſcritta Terza Parte. pag. 29.
5 Idem Vaſari. Nella Terza Parte. pag. 246. 6 Iulii Cæſaris Scaligeri Exotericarum Exercitationum Lib. XV. Exercit. 331. pag. 1061. 7 Nella ſopraſcritta Terza Parte. pag. 249. 8 In Epiſtola ad Iulium II. Pont. Max., qua eidem Pont. Editionem hanc (anni 1511.) nuncupat.

intelligerem) *non ſine multo ſudore & laſſitudine*: *ejus verba & ſenſum*: *cum ruinarum veterumque ædificiorum reliquiis me contuliſſe notum ſit*: *non ſemel modo*: *ſed ſæpe & numeroſe*. *At hoc etiam* (*tanta mihi fuit ejus rei cura*) *parum viſum fuiſſet* : *ſi ipſius auctoris integram habuiſſemus lectionem*: *quam quia pene totam corruptam offendi* ----- *dum ſingula perquirere cœpi*: *ad antiqua exemplaria tamquam ad anſam dignoſcendæ rei me contuli*: *nec ad pauca quidem*: *nec una tantum regione vel urbe reperta*: *ſed multis*. *Sicque duplici ſtudio intentus*, *veterum ſcilicet ruinarum monumentis*: *& ſitu vetuſtatis redolentibus libris*: *ſatis patentem mihi feci intelligendi ſemitam*: *& ex diverſa lectione effectum eſt*: *ut ex uno vel altero codice quam multa correcta loca invenerim*: *vel ad corrigendum iter oſtenderint*: *& ubi hæc non juverunt*: *ſic omnino uti erant reliqui*.

Codicum igitur auctoritate uſus, nonnulla loca emendata fortaſſe dedit: ſed plurima quidem eum emendaviſſe ex ingenio, minime dubitari poſſe exiſtimo; quandoquidem in Iocundi Editione plurima Vitruvii loca ſunt, quæ differre a reſpondentibus locis non modo principis Editionis, verum etiam Codicum, facile comperiuntur: cum tamen iiſdem in locis princeps Editio cum Codicibus (quos nec paucos, nec una in regione, vel urbe repertos conſului) plane conveniat. Iſtiuſmodi vero exempla (ſive ſpecimen perexiguum) videre eſt in adpoſita Tabella B. Et, quamvis ea in Tabella videatur una comparere Iocundi Editio, quæ prodiit anno 1513. perinde tamen eſt, ac ſi propoſita quoque eſſet Editio anni 1511. illa enim cum hac omnino eis in locis (ut ferme ubique) conſentit. Sunt autem pauca illa loca (ut alias etiam monuimus) ſparſim & interciſe excerpta; cum plurima quidem excerpi potuiſſent.

Si quis vero dicat, viſum forte a Iocundo Codicem, mihi neque cognitum, neque perſpectum, quo Variantes illæ Iocundi Lectiones continerentur; reſpondebo, haudquaquam probabile fieri, tot in locis, tum eos, qui ſcripſere Codices uſurpatos a Sulpitio, tum eos, qui ſcripſere Codices a me viſos, adeo multas feciſſe mutationes ratione eadem, iiſdemque verbis expreſſas. Minus etiam credam, ex perfectiore uno exemplari profluxiſſe olim Codices viſos a Iocundo; omnes vero, a Sulpitio atque a me adhibitos, a vitioſo altero fuiſſe deſcriptos: hypotheſes enim hujuſcemodi fingi poſſunt, probabiles fieri non poſſunt.

Præterquamquod ipſe Iocundus, ſe emendationibus ex ingenio uſum eſſe, ſatis aperte indicat verbis illis: *ſicque duplici ſtudio intentus*: *veterum ſcilicet ruinarum monumentis*: ex hiſce enim verbis proclive eſt intelligere, eum ex ruinarum monumentis menſuras, proportiones, & alia deſumſiſſe, ut Vitruvium emendaret. Et rem eandem declarat, cum paullo infra ſubdit: *ut ex uno vel altero Codice quam multa correcta loca invenerim*: *vel*

Tabella

B Tabella exhibens Specimen differentiæ inter nonnullas Lectiones Editionis Vitruvii cura Iocundi 1513. & Editionis Vitruvii cura Philandri 1552.

Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi. 1513.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri.* 1552.
Pag. 4. v. 12. per quæ tenduntur ſuculis & vectibus.	Pag. 4. v. 2. per quæ tenduntur ergatis aut ſuculis & vectibus.
Pag. 10. v. 5. Nam quia ex principiis.	Pag. 18. v. 13. Namque ex principiis.
Pag. 28. b. v. 30. montes ſed diſpoſitæ materiæ qualitatem habentes, ignis vis.	Pag. 52. v. 21. montes, ſed lapideo genere materiæ qualitatem habentes ignis vis.
Pag. 30. b. v. 8 materia per cæmentorum raritatem fuerit exucta	Pag. 57. v. 18. materia cæmentorumque exucta raritate.
Pag. 49. v. 10. inter columnas, proportionibus.	Pag. 89. v. 7. inter columnas, ita pro portionibus
Pag. 54. v. 1. denique in ſummis columnarum ſcapis.	Pag. 112. v. 31. deinde in ſummis columnarum ſcapis

Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi. 1513.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri.* 1552.
Pag. 66. v. 7. In angularibus hoc amplius, dimidiatum quantum eſt ſpatium.	Pag. 139. v. 9. In angularibus non amplius quam quantum eſt ſpatium.
Pag. 109. v. 22. poſtero mittebant pullos.	Pag. 245. v. 24. poſtremo mittebant pullos.
Pag. 123. b. v 21. agris epheſiorum clivianis.	Pag. 287. v. 2. agris epheſiorum cilbianis.
Pag. 124. b. v. 1. efficiuntur ut adveniat.	Pag. 290. v. 3. efficitur ut adveniat
Pag. 129. b. v. 1. Fodiatur quoquo verſus locus latus ne minus pedes quinque.	Pag. 307. v. 35. Fodiatur quoquoverſus locus latus pedes tres, altus ne minus pedes quinque.
Pag. 180. b. v. 7. pars, quæ eſt proxima quæ conjuncta eſt menſæ.	Pag. 434. v. 3 pars, quæ eſt proxima brachiis, quæ conjuncta eſt menſæ.

ad corrigendum (& hæc verba diligentiſſime notari velim) *iter oſtenderint*. Quid autem clarius aut manifeſtius, quam, ſi Iocundus correxit ubi ad corrigendum *iter* oſtendebatur; eum nequaquam in Codicibus inveniſſe emendationes ipſas, ſed ex qualicumque oſtenſione *itineris* progreſſum eſſe: nimirum ex conjectura, atque ingenio emendaviſſe?

Verum aliunde etiam colligi haud dubie poteſt, ad mutationes Iocundum fuiſſe proclivem. In ea, quam dedit Commentariorum Cæſaris [1] Editione (præter deſcriptionem Maſſiliæ, & machinarum quarundam a Cæſare adhibitarum) explicationem figuramque exhibuit ſublicii Pontis, *quem bis fecit Cæſar ſupra Renum*. Sed deſcriptionem hanc appoſitumque ſchema reprehenderunt [2] Hieronymus Magius, & [3] Ioannes Buteo: atque hic

D notavit,

1 Iulii Cæſaris Commentarii. Venetiis. in AEdibus Aldi & Andreæ Soceri. 1513.
2 Variarum Lectionum ſeu Miſcellaneorum Libro IIII. Cap. 20.
3 Io. Buteonis Opera Geometrica. Lugduni. 1554. pag. 32. & 33.

notavit, Iocundum eis Cæſaris verbis: *Hæc utraque inſuper bipedalibus trabibus immiſſis*, vim feciſſe; cum ea ſic emendare tentaverit: *Hæc utraque inſuper bipedales trabes immiſſæ*. [1] Budæus quoque mutationem quamdam, de qua ſermo inciderat, a Iocundo in Vitruvii textum inductam improbat. *Rurſus*, ſcribit Budæus, *idem* [2] *Plinius Lib. eodem: Vniverſum autem hunc circuitum Erathoſtenes ------- ducentorum quinquagintaduorum millium prodidit, quæ menſura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia paſſuum. Hæc verba cum ſic legerentur apud Vitruvium Lib. primo, nuper Iocundus architectus vir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritiſſimus, tamen more hodierno referenda cenſuit, in iis exemplaribus Vitruvii, quæ egregie alioquin & ſolerter emendata imprimenda curavit. Sic enim in his legitur: Quæ ducenta quinquagintaduo millia ſtadiorum ſiunt paſſus ſemel & tricies millies mille & quingenties mille. Hujus autem octava pars, quam ventus tenere videtur, eſt ter millies mille & noningenties tricies ſepties mille, & paſſus quingenti; qui modus loquendi antiquitatem non reſipit.*

Quæ diligenter animadvertenda putavi; nam quando Iocundi ipſius & excellentium Virorum, vel ejus æqualium vel ferme æqualium, teſtimoniis conſtat, eum mutationibus ex ingenio indulſiſſe, eaſdemque induxiſſe in Vitruvii textum; & quando nullas ille Annotationes adjecit, quibus mutationes mutationumque cauſſas indicaret; haud dubie liquet, in hac Editione res & verba diligenter eſſe expendenda; atque caute eſſe judicandum de varietatibus, quæ inter hanc eamdem Editionem & Editionem principem Codiceſque offenduntur; ut inde Vitruvii textus fidei antiquæ reſtitui poſſit.

Ceterum quod attinet ad formulam rationemque ſcribendi, prioribus caſtigatior eſt hæc Editio. Huic inſuper addita fuere in Octavi Libri tertio Capite Græca Epigrammata, quæ deſiderabantur in tribus prioribus illis ſeculi decimiquinti Editionibus. Præterea, quamvis in hujuſce Editionis Libri ſeptimi Capitibus VI. VII. VIII. VIIII. plures periodi connexæ inter ſeſe diverſa, ac in præcedentibus Editionibus, ratione legantur (quemadmodum jam [3] obſervavimus) revera tamen Iocundi ordo aptior aliquo modo eſſe videtur; & dubitare licet, num Codicum, atque inde principis Editionis locis illis aliqua luxatio contigerit. Certe poſt Iocundi tempora ii, qui Vitruvium edidere, omnes ad unum Iocundi ordinem commemoratis in Capitibus ſunt perſecuti.

Annotatiunculas quaſdam addidit Figuris ſuis Iocundus, præterea vero nihil ſcripſit, quod Vitruvii illuſtrationi conduceret.

Ipſæ

1 Guilielmi Budæi de Aſſe & partibus ejus Libri V. Pariſiis. 1542. pag. 109. G. H.
2 C. Plinii Naturalis Hiſtoriæ Libro Secundo. Cap. 108.
3 Ad annum 1486.

Ipſæ autem Figuræ primæ ſunt, quæ neque paucæ, neque diligentia contemnenda delineatæ prodierint. Formis ligneis (non admodum artificioſe cælatis) impreſſæ ſunt. Quædam ad illuſtrationem rerum a Vitruvio traditarum aliquam habent utilitatem; quædam non ita: ut etiam olim, inter ceteros, animadvertit [1] Claudius Ptolomæus, de quo illuſtri viro [2] infra plura lubenter afferemus.

Porro Iocundus haud parum de Vitruvii Libris meritus eſt. Magiſque etiam bene mereri potuiſſet; ſi & pauciores induxiſſet in textum mutationes, & inductarum rationes cauſſaſque demonſtraviſſet.

CIƆIƆXIII.

VITRVVIVS ITERVM ET FRONTINVS A IOCVNDO REVISI REPVRGATIQVE QVANTVM EX COLLATIONE LICVIT.

HOC OPVS PRAECIPVA DILIGENTIA CASTIGATVM, ET CVRA SVMMA EXCVSVM EST FLORENTIAE SVMPTIBVS PHILIPPI DE GIVNTA FLORENTINI ANNO DOMINI. M. D. XIII. MENSE OCTOBRI. in 8.

PRO Editione hac, ſe curas ſecundas impendiſſe, profitetur Iocundus cum [3] ait: *Quæ (laborum meorum monumenta) cum ſecundæ impreſſioni ſub meo nomine ſubjicienda intelligerem, non putavi negligenter prætereundum, quin ea reviſerem, meliuſculaque facerem*: hæc tamen Editio cum ea, quæ prodiit anno 1511. ferme ubique conſentit; ut [4] alias etiam indicavimus.

Sed interpunctio in Editione hac paullo diſtinctior eſt: contra vero Figuræ (ligneis formis impreſſæ) deſumtæ quidem ſunt ex priore Editione; multo tamen minores ſunt, atque cælatæ imperfectius.

Nihilo tamen minus Editio hæc, quoniam in fronte perhibetur *reviſa repurgataque*, a multis tamquam præcipuum exemplar (ut [5] ſupra animadvertimus) habita eſt.

✳ CIƆIƆXX.

IN Epiſtola quadam Iacobo Zieglero ab Cælio Calcagnino ſcripta leguntur nonnulla, quæ ſubjicienda eſſe, Calcagnini & Raphaelis Sanzii Vrbinatis præclara nomina ſuaſerunt: ſunt vero hæc: [6] *Raphael Vrbinas, juvenis*

1 Lettere di Claudio Tolomei. in Vinegia 1547. pag. 81. 2 Ad annum 1547.
3 In Epiſtola, qua Editio hæc inſcribitur Iuliano Medices. 4 Ad annum 1511.
5 Ad annum 1486. 6 Cælii Calcagnini &c. Opera aliquot. Baſileæ. 1544. pag. 101.

juvenis ſummæ bonitatis, ſed admirabilis ingenii. Hic magnis excellit virtutibus, facile Pictorum omnium princeps, ſeu in theoricen, ſeu in praxin inſpicias. Architectus vero tantæ induſtriæ, ut ea inveniat ac perficiat, quæ ſolertiſſima ingenia fieri poſſe deſperaverunt. Prætermitto Vitruvium, quem ille non enarrat ſolum, ſed certiſſimis rationibus aut defendit, aut accuſat: tam lepide, ut omnis livor abſit ab accuſatione.

Hanc Epiſtolam exaravit Calcagninus multo ante quam ab hac migraret vita; migravit enim anno 1546. ut ex [1] Antonio Libanorio plane liquet. Raphael autem Vrbinas (de quo vivente ſcripſit Calcagninus) e vivis [2] exceſſit anno 1520. Quæ tamen pertinentia ad Vitruvium commentatus Raphael eſt, numquam lucem adſpexere.

Cum autem de Calcagnini morte ſermo inciderit, liceat hic loci quorundam errorem tollere (ut [3] Aloyſii Moreri, nonnullorumque ab eo citatorum) qui, Calcagninum vita functum anno 1540. ſcripſere. Cujus erroris origo fuit Inſcriptio in ipſius Calcagnini monumento inciſa; in qua (a [4] Guarino relata) præter cetera, leguntur hæc: *Cœlius Calcagninus Apoſtolicæ ſedis Protonotarius vivens ſibi poſuit ---- Anno Sal. MDXL. Anni itaque hujuſce obſervatio, præcedentiumque verborum prætermiſſio, in cauſſa fuere, ut, Calcagninum mortuum anno 1540. litteris nonnulli mandaverint.*

CIƆIƆXXI.

DI LVCIO VITRVVIO POLLIONE DE ARCHITECTVRA LIBRI DECE TRADVCTI DE LATINO IN VVLGARE AFFIGVRATI: COMMENTATI: ET CON MIRANDO ORDINE INSIGNITI: PER IL QVALE FACILMENTE POTRAI TROVARE LA MOLTITVDINE DE LI ABSTRVSI ET RECONDITI VOCABVLI A LI SOI LOCI ET IN EPSA TABVLA CON SVMMO STVDIO EXPOSITI ET ENVCLEATI AD IMMENSA VTILITATE DE CIASCVNO STVDIOSO ET BENIVOLO DI EPSA OPERA.

Poſt finem Commentariorum Libri decimi leguntur hæc, quæ ſubjeci.

Qui finiſce l' opera præclara di Lucio Vitruvio Pollione de Architectura traducta de latino in vulgare: Hiſtoriata e Commentata a le ſpeſe e inſtantia del Magnifico D. Auguſtino Gallo Cittadino Comenſe e Regio Referendario in epſa Citate: e del nobile D. Alviſio da Pirovano Patricio Milaneſe -------- Impreſſa nel amœna & delectevole Citate de Como per Magiſtro Gotardo da Ponte Cittadino Milaneſe: ne l' anno del noſtro Signore Ieſu Chriſto M. D. XXI. XV. menſis Iulii. fol. maj.

Cæſaris

[1] Ferrara d' oro imbrunito dell' Abbate Antonio Libanori. Parte Prima. pag. 129.
[2] Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vaſari: Primo Volume della Terza Parte. pag. 88.
[3] Le Grand Dictionaire Hiſtorique. Ad verbum, Calcagnini (Celio).
[4] Compendio Iſtorico dell' Origine &c. delle Chieſe, e Luoghi Pii della Città, e Dioceſi di Ferrara. Opera di D. Marc' Antonio Guarini. In Ferrara, 1621. pag. 91.

CAEſaris Cæſariani vitam qui ſcribere inſtituerit, neminem inveni. Eam itaque exponere decrevi, non propterea quod excellens ille fuerit, aut inſignia aliqua opera ſit architectatus: ſed quod primus omnium, ut Vitruvii Libros illuſtraret, multa conatus ſit; tum etiam quod tam varia de eodem a variis ſunt mandata literis, ut (ſaltem pro inſtituto noſtro) operæ pretium fortaſſe fuerit, ea conquiſiviſſe atque expendiſſe; nec non etiam ea, quæ certiora eſſe videantur, hic in unum commiſiſſe. Ordiar ab iis, quæ idem Cæſarianus refert de ſemetipſo; ſed tam obſcure, ut vix quidpiam clare intelligi queat: [1] narrat patrem ſuum, nomine Laurentium, peritiſſimum fuiſſe humaniorum litterarum, juriſque civilis, ideoque cariſſimum fuiſſe Bonæ Mariæ, & Ioanni Galeatio Mediolanenſium Ducibus, a quibus obtinuit (ut ipſius verbis utar) [2] *lo offitio de la Canzelaria del Capitaneato de juſtitia in Mino*: mortuus autem hic eſt cum Cæſar eſſet quadriennis; & quoniam teſtamenti tabulas perficere non potuerat, *teſto* (pergit Cæſar) *per me ſopra la promiſſa fede de quella che poi fu vocitata mia noverca*. De hac autem fœmina, tota in ſua narratione graviſſime conqueritur. Ab ea etenim, cum decimumquintum ætatis annum attigiſſet, domo pulſus, peregre proficiſci coactus eſt. Diu vero Ferrariæ commoratum, ſe Philoſophiæ & Matheſi operam dediſſe, *ſchemata, & diagramata* ſe plura delineaviſſe pertinentia ad ſcientias illas, Auctoreſque etiam græcos & latinos ſe explicuiſſe, ſcribit. Deinde addit; ſe poſt ſexdecim annos rediiſſe in patriam, reditum noverca ſollicitante, ut eam liberaret a quorundam inſidiis, filiorumque contumeliis: tum ſe præſto fuiſſe in Architectonicis rebus Duci Maximiliano; ſubditque: *ritornati iterum a la obſidione del arce di Iove: per la Novarienſe victoria.*

Hæc autem erat Arx Mediolanenſis, ut Triſtanus Chalcus Mediolanenſis ſatis commonſtrat. [3] *Interim* (ſcribit is) *Mediolani, ut nuptiæ honorificentiſſimæ fierent, procuratur. Arx in primis Iovis miris ſtudiis, ubi Principum Domicilium eſt, exornatur*. Nomen hoc ſortita erat Arx illa a proxima Porta; ſcribit enim Cæſarianus: [4] *Così è placiuto a li noſtri principi Medіolanenſi -------- ædificare la fortiſſima arce & Caſtello de la porta di Iove:* Quæ Porta vulgo *Porta Zobia*, vel *Giobia*, [5] nominabatur. [6] Franciſcus vero Guicciardinus narrat; Maximilianum ſalutatum fuiſſe Mediolanenſium Ducem labente Menſe Decembri anni 1512. victoriam autem Nova-

[1] In ſuis Commentariis ad Libros Vitruvii. Propoſitæ Editionis pag. lxxxxi.
[2] Pagina citata: a tergo. [3] Triſtani Chalci Reſidua. In Nuptiis Mediolanenſium Ducum. Mediolani. 1644. pag. 64. [4] In citatis Commentariis. pag. xlii.
[5] Hiſtoria di Milano di Bernardino Corio, Mediolani. 1503. pag. 179. & Hiſtoria di Milano di F. Paolo Morigia. Venezia. 1592. pag. 128. [6] Hiſtoria d'Italia di Franceſco Guicciardini. Libro XI.

Novarienſem Helvetios, Maximiliano impenſiſſime faventes, Duce ſtrenuo & audaci Mottino, conſecutos eſſe VIII. Id. Iun. anni 1513.

Quæ cum ita ſint; liquet ad annum hunc 1513. ea pertinere, quæ Cæſarianus ſcribit ſibi poſt reditum ſuum contigiſſe. Itaque, cum a patria extorris degerit annos ſexdecim, unde abjit annos natus quindecim, & cum redierit in patriam anno 1513. eum natum fuiſſe anno 1481. vel 1482. colligere licet. Præceptore autem Bramante uſus fuit Cæſarianus noſter, ut ipſe declarat verbis hiſce: [1] *la ſacraſtia del Divo Satyro architectata fu dal mio preceptore Donato de Vrbino cognominato Bramante.*

Aſt hoc loco prætermitti non poteſt, errorem palmarem erraviſſe Georgium Vaſarium, qui [2] narravit Bramantem profectum fuiſſe Mediolanum, ut princeps Templum (*il Duomo*) videret: & ibi tunc degiſſe quemdam Cæſarem Cæſarianum, qui excellens Geometra & excellens Architectus reputabatur, & qui Commentarios in Vitruvii Libros ſcripſit: hæc ille.

Sed quam a veritate hæc ſint aliena, plus ſatis commonſtrat ſola Cæſariani, & Bramantis ætatum comparatio. Mediolano enim Cæſarianus admodum juvenis abierat, reverſuſque (ut paullo ſupra conſtituimus) eſt Mediolanum anno 1513. at hoc anno Romæ erat Bramantes, qui inſequenti anno 1514. Romæ ſeptuagenarius vitam cum morte commutavit; ut ſcribit vel ipſe Vaſarius: [3] narrat enim, Iulium II. Pont. Max. creatum anno 1503. uti ſtatim cœpiſſe Bramantis opera: Bramantem vero vixiſſe annos 70. & ab hac vita Romæ emigraſſe, ac conditum fuiſſe in Divi Petri Templo, anno 1514.

Errorem autem [4] Ioachimus de Sandrart eundem imbuit: quem etiam quodammodo auxerunt [5] Iſaacus Bullartus, & Auctores [6] Lexici Moreriani; quandoquidem tum Bullartus, tum illi Auctores affirmate ſcripſere, Bramantem Cæſaris Cæſariani diſciplina plurimum profeciſſe.

Sed redeundo ad ipſius Cæſariani expoſitionem; pergit ille de noverca ſua ſcribens: [7] *Et a la prædicta avendo alcune coſe mie commiſſe a la ſua fede: Queſta al tutto everſata contra di me: a pena ad me rendete altro che queſta preſente Vitruviana opera*: unde liquet; eum etiam extra patriam in hoc opus incubuiſſe, & ſaltem partem ejus ſecum attuliſſe cum rediit in patriam. Additque paullo poſt: *la ſorte pauperrima al tutto no me ha laſſato bene ventilare enucleare & ſublimare queſta opera*; atque hinc

[1] In citatis Commentariis. pag. lxx. a tergo. [2] Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vaſari: Primo Volume della Terza Parte. pag. 28. [3] Giorgio Vaſari. Nella citata Terza Parte. pag. 29. & 33. [4] Ioachimi de Sandrart Academia Artis Pictoriæ. Norimbergæ. 1683. pag. 117. [5] Academie des Sciences & des Arts. Par Iſaac Bullart. A Amſterdam. 1682. Tom. Prim. pag. 348. [6] Le Grand Dictionaire Hiſtorique. par M. Lovis Moreri: Ad vocem, Bramante. [7] In citatis Commentariis. pag. lxxxxi. a tergo.

hinc ſcire licet, infimam ejus fuiſſe fortunam. Clericus autem fortaſſe fuit: nam ad calcem hujuſce narrationis ſcribit: *Cum ſit per Antoniam Briuſcham & nutricem Magdalenam de Cuticis Matrem della dictæ Novercæ -------- mi fece fare dil Sacro & Electo Clero Mediolanenſe. Sperando farmi avere etiam altri beni più che li paterni.*

Ceterum Cæſarianus huic Operi ultimam manum non impoſuit: cum [1] exſtet monitum Auguſtini Galli, & Alviſii Pirovani, quod hujuſmodi habet initium: *Perche Ceſare Ciſariano circa il fine di Magio del anno preſente M. D. XXI. havendo commentato e dato le Copie a li impreſſori per inſino al [2] loco ſopraſcripto* (nimirum uſque ad Caput 7. Libri VIIII. Vitruvii) ---- *ſe partite da Como: & laſſo l' opera Imperfecta con grande diſpendio noſtro.*

Poſt illud vero tempus quid egerit Cæſarianus, & quando diem obierit, ignoratur. Neque addere de Cæſariani fine quicquam poſſumus præter id, quod Georgius Vaſarius narrat: [3] *Cæſar* (verba ejus ſunt in latinum converſa) *Cæſarianus ---- qui Commentarios in Vitruvii Libros ſcripſit, cum ſpem amiſiſſet percipiendi ejus præmii, quod ipſe animo conceperat, moroſus adeo ac difficilis factus eſt, ut nihilquicquam deinde agere voluerit, redditusque omnino aſper, ac prope inhumanus, ceu brutum animal mortuus eſt.*

A Scriptoribus tamen Mediolanenſibus magnis affectus fuit laudibus Cæſarianus. A [4] Paulo enim Moriggia Cæſar Cæſarianus magnus Architectus appellatur. Et a [5] Philippo Picinellio hæc ſunt mandata litteris: *Ceſare Ceſariano* (ſcripſit ille) *illuſtrò Vitruvio con così copioſi e dotti Commentarii, che mal può riſolverſi, ſe maggior lode ſi debba a chi formò il Teſto, o a chi con le ſue conſiderazioni notabilmente l' illuſtrò, e l' accrebbe.* Quod idem Picinellius vero deinde addit: *Vitruvio* da Ceſariano *tradotto, e commentato ------ che poi da Agoſtino Gallo fu riſtampato in Como, l' anno* 1521. falſum eſt: neque enim Editio illius anni ſecunda fuit, ſed prima.

Prætermittendum vero non eſt, propoſitæ Editioni perficiendæ operam ſuam contuliſſe etiam Bonum Maurum, & Benedictum Iovium, ut Aloyſius Pirovanus affirmavit, ſcribens hæc [6] *Io prædicto Aloiſo ----- habbiamo conducto homini in tale doctrina ſtudioſi: quali l' hanno con ſumma diligentia (quanto per la brevitate dil tempo gli e ſtato licito) correcto fidelmente traducto & declarato: maxime Bono Mauro Bergomenſe homo di tale doctrina non ignaro: quale ha & epſo texto traducto & molti difficili*

paſſi

1 Ad calcem propoſitæ hujuſce Editionis. 2 In citatis Commentariis pag. clIIII. a tergo. 3 Giorgio Vaſari nella citata Terza Parte. pag. 28. 4 Paolo Moriggia. Della Nobiltà di Milano. Milano. 1619. Lib. V. Cap. 6. 5 Ateneo de' Letterati Milaneſi del P. Abbate Filippo Picinelli. Milano. 1670. pag. 138.
6 In Oratione, quam Propoſitæ Editioni Aloiſius Pirovanus præfixit.

paſſi enucleati ------ licet in parte di epſa ſia il nome lui ſurrepto, & nominato ſolum per correctore da quello che la impreſſione frequentava: hiſce autem poſtremis verbis Cæſarianus videtur indicari. Et iterum etiam addidit ille: Ceſare Ceſariano [1] *laſſo l'opera imperfecta con grande diſpendio noſtro ------ furono richieſti per nuy li ſopraſcripti Benedicto Iovio & Bono Mauro con pregarli: ne voleſſero adiutare in queſto: li qual per non avere ſtudiato l'authore: ſe bene altre volte tranſcorſo con difficultate acceptarono l'impreſſa de proſeguirla: con bona venia deli docti.*

Sed ut ad Editionem ipſam jam propius accedamus, præſtabit animadvertere; Cæſarianum Vitruvii Libros de Latina Lingua in Italicam ita convertiſſe, ut ejus dictiones neque Latinæ, neque Italicæ eſſe videantur. Ejuſmodi etiam ſcribendi ratione uſus eſt, quæ neque Italicam orthographiam, neque Latinam exhibeat. Adhibuit enim diphthongorum notas in Italicis verbis, *areæ*, *æde*, *mœnie; præſto*, *præſepti*, *plateæ*, inque aliis quamplurimis. Vſus præterea eſt vocibus *dixe*, *epſo*, *civitate*, *flante*, *fervere*, *efficeno*, *expediro*, *gubernate*, *aſpiceno*, & plurimis ſimilibus aliis.

Et quamvis ex iis locis, quæ ſuperius attulimus, ſatis de ejus dictionibus in Commentariis ſuis judicium fieri queat: nihilo minus, tamquam verſionis exhibitæ ab eo ſpecimen, apponemus Capitis Sexti Libri Primi verba hæc fideliter deſcripta: *Poi che le mœnie ſono circumdate ſequeno intra lo muro le diviſione de le areæ: & plateæ: Et de li Angiporti le directione a la regione del Cælo ſe dirigerano.* Primus tamen fuit, qui laborem hunc in ſe reciperet: in quo Principem Editionem alicubi, alicubi vero Iocundi Editionem videtur eſſe ſecutus. Liquet autem (ut etiam [2] Baldus obſervavit) ex ipſius Commentariis, eum etiam manu ſcriptos Codices vidiſſe, & contuliſſe: quamobrem, ad emendationem textus Librorum Vitruvii omnimode tentandam, conducet (ubi difficiliora loca ſint) hanc quoque Editionem inſpicere.

Eſt autem hæc Editio prima, in qua Annotationes diffuſæ, juſtique veluti Commentarii in Vitruvii Libros conſcripti, reperiantur. In quibus & Cæſar, & quidam alii, quos paullo ſupra indicavimus, difficilia loca reddere planiora conati ſunt: ac, quamvis non admodum feliciter eiſdem res ceſſerit, nonnulla tamen commentariis iis continentur, in quibus quidpiam, quod lucro ſit, perſcrutari poſſimus ea ratione, qua (ſic fari liceat) Virgilius, *cum aliquando Ennium in manu haberet*, *rogatus quidnam faceret*, *reſpondiſſe fertur*, *ſe aurum colligere de ſtercore Ennii*; ut [3] Donatus narrat.

Apparet

[1] In monito ad Calcem Propoſitæ Editionis. [2] De Verborum Vitruvianorum ſignificatione. Auctore Bernardino Baldo. Ad verbum, Perones; ad verbum, Striges; & ad verbum, Lyſis. [3] Donatus (ſeu quicumque alius Auctor eſt) in Vita Virgilii poſt medium.

Apparet præterea in hac Editione, Cæſarianum tentaviſſe varia eruditionis ſupellectile comparata, plura Vitruvii loca illuſtrare; locis ad hunc finem variis deſumtis ex Nonio, Varrone, Ennio, Cicerone, Platone, Ariſtotele, Suida, AEliano, Strabone, Iuſtino, Virgilio, Ovidio, Lucretio, Horatio (ſæpius vero) ex Plinio; & ex quibuſdam etiam aliis notæ optimæ Auctoribus.

Figuræ plurimæ (ligneis formis impreſſæ) ab eodem adjectæ ſunt, multo haud dubie labore comparatæ: in quarum nonnullis aliquid artis apparet; pleræque tamen facile ex vitioſis Architecturæ ideis profluxiſſe videntur. Narrat quidem [1] Lomazzius, nonnulla ſchemata molendinorum, picta ab Leonardo *da Vinci*, ab Civerchio, & a Butinone, Gaudentium Ferrarium dono dediſſe noſtro Cæſariano: neque tamen in Figura illa machinæ ad molendam farinam, a Cæſariano [2] exhibita, quidpiam eſſe videtur, quod illius Leonardi ſummam pingendi referat peritiam.

Neque ſane hoc loco temperare mihi poſſum, quin etiam notem, alicubi illum nimis inerudite Figurarum ornamenta finxiſſe; exemplum autem afferam vix credibile: turrim ventorum, ſive octogonam turrim Andronici, [3] repræſentavit ille ornatam ſtatua B. Mariæ Virginis geſtantis inter ulnas Puerum Salvatorem noſtrum, & ſtatuis Angelorum tibiis canentium: ac, ad faſtigium turris ejuſdem, plures (ut appellant) campanas:

. . . . [4] *fortaſſe cupreſſum*
Scis ſimulare. quid hoc, ſi fractis enatat expes
Navibus, aere dato qui pingitur? . . . .

CIƆIƆXXII.

M. VITRVVII DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM NVPER MAXIMA DILIGENTIA CASTIGATI, ATQVE EXCVSI, ADDITIS IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBRIS PROPTER MATERIAE AFFINITATEM.

Impreſſum Florentiæ per hæredes Philippi Iuntæ Anno Domini MDXXII. ſexto Kal. Novembris. in 8.

EX Editione anni 1513. propoſita Editio hæc fuit deſcripta fideliter. Duntaxat loca, quorum errores in indice ad calcem illius notata fuerant, in hac emendata reperiuntur.

Figuræ etiam in hac formis iiſdem ligneis, quæ in illa fuerant adhibitæ, ſunt impreſſæ.

E Hujus

1 Trattato dell'Arte de la Pittura di Gio. Paolo Lomazzo. In Milano. 1584. pag. 652.
2 pag. clxx. 3 Pag. xxiiii. 4 Horatius. De Arte Poetica. ver. 19.

Hujus paginæ ad amuſſim illius paginis reſpondent; ſi numeros earundem excipias; cum Vitruvii textus pagina prima numero 1. in illa, in hac autem numero 4. ſignetur.

CIↃIↃXXIII.

M. VITRVVII DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, SVMMA DILIGENTIA RECOGNITI, ATQVE EXCVSI. CVM NONNVLLIS FIGVRIS SVB HOC SIGNO ✶ POSITIS. NVMQVAM ANTEA IMPRESSIS. ADDITIS IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBRIS, PROPTER MATERIAE AFFINITATEM. 1523.

Sine loco & ſine Typographi nomine. in 8.

ETSI notis loci, ac nominis Typographi Liber hic deſtituitur: ex typis tamen, aliiſque adjunctis, conjicere licet Florentiæ prodiiſſe.

Quod attinet ad textum; hæc Editio deſcripta eſt ex illa prioris anni 1522. neque minus, quam illa, eſt emendata.

Figuræ, quæ ſunt in illa, in hac quoque exſtant: ſed novæ ligneæ formæ fuerunt adhibitæ. Quæ vero additæ, hoc ſigno ✶ diſtinctæ reperiuntur, dicunturque (ſed perperam) *numquam antea impreſſæ*, ex Vitruvii Editione, quæ prodiit cura Cæſariani anno 1521. fuere deſumtæ, atque ad minorem formam redactæ.

CIↃIↃXXIIII.

M. L. VITRVVIO POLLIONE DE ARCHITECTVRA TRADVCTO DI LATINO IN VVLGARE DAL VERO EXEMPLARE CON LE FIGVRE A LI SOI LOCI CON MIRANDO ORDINE INSIGNITO: CON LA SVA TABVLA ALPHABETICA: PER LA QVALE POTRAI FACILMENTE TROVARE LA MOLTITVDINE DE LI VOCABVLI A LI SOI LOCI CON SVMMA DILIGENTIA EXPOSITI: ET ENVCLEATI: MAI PIV DA NIVNO ALTRO FIN AL PRESENTE FACTO AD IMMENSA VTILITATE DI CIASCVNO STVDIOSO.

In Venezia. In le Caſe de Ioanne Antonio & Piero Fratelli da Sabio. Nell' anno del Signore 1524. Del meſe di Martio. fol.

HVic Editioni Epiſtola præmittitur, ita inſcripta: *Franceſco Lutio Durantino alli Lettori S. D.* in qua de Architecturæ, & de Vitruvii laudibus agitur. Præter tamen hunc titulum, nihil aliud nanciſci potui, ex quo elicerem de illo Franciſco Lucio notitiam aliquam.

De eo igitur id unum animadvertam, liquere, ejus Patriam fuiſſe Vmbriæ Vrbem, quæ Italice dicebatur *Caſtel Durante*; ſe enim *Duran-*

Durantinum appellat. Vrbs illa, olim nuncupabatur *Vrbinum* (ut [1] Cellarius ait *Metaurenſe*, *quod VIII.* (vere XI.) *millibus paſſuum ab Vrbino Hortenſi abeſt*, *Metauro flumini impoſitum*, *videtur Caſtellum Durante eſſe*, *ab altero* Hortenſi *Vrbino in Auſtrum recedens*. Nunc *Vrbania* dicitur ab aliquibus: ita Abbas Philippus Titi, in accurata ſua [2] Geographica Mappa, ſcripſit: *Vrbania già Caſtel Durante*. Eidem autem Vrbi adtribuitur ab [3] Georgio Vaſario, & [4] Ioachimo de Sandrart etiam Bramantes, quamvis a [5] Bernardino Baldo Bramantis Patria dicatur *Fermignano*, nimirum Oppidum quinque millibus paſſibus a Metaurenſi Vrbino diſtans. Itaque ſi eadem Patria fuit Bramanti & Lutio (ille e vivis [6] exceſſit anno 1514. Librum vero ſuum Lutius edidit anno 1524.) conjicere licet, hunc illius diſcipulum fuiſſe; vel ſaltem illius exemplo hunc ad Architecturæ ſtudium fuiſſe inflammatum.

Ex contextu Editionis Cæſariani deſcriptus eſt contextus Editionis hujuſce: nonnullæ duntaxat voces paullo emendatiores ſunt. Cum enim in illa legatur (exempli cauſſa) *dixe*, *epſo*, *civitate*, *habere*, *ſequta*; in hac legitur, *diſſe*, *eſſo*, *cità*, *havere*, *ſeguitata*, & ſimilia.

Diphthongi, quas in illa reperiri notavimus, nullæ ſunt in hac.

Vitruvii nomen aliquando ita ſcribitur; *M. L. Vitruvio*; aliquando ita, *Marco Vitruvio*.

Mirari nihilominus ſubit, in Franciſci Lutii citata Epiſtola legi hæc: *pigliati adunque*, *cariſſimi lettori*, *con animo lieto*, *Vitruvio novamente tradotto*: cum tamen luce meridiana clarius ſit, non novam de Latina Lingua in Italicam converſionem, ſed eam Cæſariani (ut paullo ſupra diximus) hanc eſſe: qui tamen Cæſarianus nuſpiam in illa Lutii Epiſtola nominatur.

Nullæ autem ſunt in Editione hac Annotationes. Sed principio Index veluti quidam Vitruvii dictionum præmittitur (implens paginas trigintanovem) quem totum ferme componunt excerpta ex Annotationibus Cæſariani *alphabetico* (ut appellant) ordine diſpoſita, atque digeſta. Vtilia tamen & inutilia, vera & falſa, ad rem apta & inepta, ex Cæſariani opere, nullo adhibito criterio, corroſa in Indicem hunc translata reperiuntur: atque haud paucis locis pejora, vel ſaltem obſcuriora, reddita ſunt, quoniam mutilata.

Figuræ autem omnino omnes deſumtæ fuere ex Iocundi Editione anni 1511. Formas tamen ligneas, quibus Figuræ impreſſæ, novas fuiſſe, rudioreſque pluribus in locis, facile apparet.

1 Notitia Orbis Antiqui (Editio anni 1701.) pag. 743. 2 Mercurio Geografico. In Roma. fol. 119. Legazione del Ducato di Vrbino. del Abate Titi. 3 Vite de' Pittori &c. Primo Volume della Terza Parte. pag. 28. 4 Academia Artis Pictoriæ. pag. 117. 5 Memorie concernenti la Città di Vrbino. In Roma. 1724. pag. 33. 6 Vaſari nella citata Terza Parte. pag. 33.

Atque inde factum fuit, ut contextus hujuſce Editionis diſponeretur modo eodem, quo in Iocundi Editione: quamobrem utriuſque Editionis paginæ inter ſe reſpondent.

* CIↃIↃXXXI.

IN Pictorum vitis, quas litteris mandavit [1] Leo Paſcolus, vir eruditiſſimus, legitur, ab Io. Bapt. Caporalio Vitruvium Italice editum fuiſſe anno 1531. Sed Editionem hanc numquam vidi: immo Operis Caporalii (de quo [2] infra dicetur) nuncupatoria Epiſtola, plane oſtendens tunc primum de illo Opere agi, ſignata eſt menſe Novembri anni 1532. Quamobrem, annum illum 1531. inter *errata typographica* ponendum eſſe, non ſine certa ratione opinor.

* CIↃIↃXXXIII.

IN [3] Bibliotheca Duboſiana legere eſt hæc, quæ ſubjeci:

Architettura con il ſuo commento & Figure, Vitruvio in volgar lingua raportato per M. Giam. Batt. Caporali di Perugia. Bonon. 1533. fol.

Editionem tamen hanc nuſpiam fuiſſe, & ſemel tantum illud Caporalii Opus editum Peruſiæ (ut exponetur [4] infra) plane exiſtimo. At Editio hæc exhibita fuit quaſi prodiiſſet *Bononiæ* 1533. ob errorem haud dubie ortum ex eo, quod Catalogi Bibliothecæ illius Auctores ſubſcriptionem attenderunt *Privilegii* ab Clemente VII. Pont. Max. conceſſi, quod in Voluminis principio legitur, ſignatumque eſt: *Bononiæ, menſe Ianuario.* 1533.

CIↃIↃXXXV.

M. L. VITRVVIO POLLIONE DI ARCHITECTVRA DAL VERO ESEMPLARE LATINO NELLA VOLGAR LINGVA TRADOTTO: E CON LE FIGVRE A SVOI LVOGHI CON MIRANDO ORDINE INSIGNITO. ANCHORA CON LA TAVOLA ALFABETICA: NELLA QVALE FACILMENTE SI POTRA' TROVARE LA MOLTITVDINE DE VOCABOLI A SVOI LVOGHI CON GRAN DILIGENZA ESPOSTI: E DICHIARATI: MAI PIV' DA ALCVNO ALTRO FIN AL PRESENTE STAMPATO A GRANDE VTILITA' DI CIASCVNO STVDIOSO.

In Vinegia. Per Nicolò de Ariſtotele detto Zoppino. Nelli anni del Signor noſtro

[1] Vite de' Pittori, Scultori, ed Architetti Perugini. In Roma. 1732. pag. 51.
[2] Ad Annum 1536. [3] Bibliotheca Duboſiana. A la Haye. 1726. Tom. I. pag. 371. [4] Ad annum 1536.

noſtro Meſſer Gieſu Chriſto dopo la ſua natività. 1535. *del Meſe di Marzo.* fol.

EDitio hæc deſumta eſſe videtur ex Editione anni 1524. Index tamen Vitruvianarum dictionum contractior eſt.

Stylus non quidem purus, ſed ex collatione hujuſce Editionis cum illa anni 1524. plane liquet, plurima verba in hac fuiſſe emendata, melioremque *orthographiam* adhibitam. Quamobrem Editio hæc illi non modo præſtat; ſed quodammodo ceu (ſaltem magnam partem) nova haberi poſſet.

Quis tamen ea verba emendaverit, non apparet: nam eadem illa Epiſtola Franciſci Lutii, quæ priori Editioni præfixa fuit, in hac etiam legitur: nihil vero aliud præter eam.

Figuræ eædem quoque ſunt, atque in priore Editione anni 1524. iiſdemque ligneis formis impreſſæ.

CIƆIƆXXXVI.

ARCHITETTVRA CON IL SVO COMMENTO ET FIGVRE. VETRVVIO IN VOLGAR LINGVA RAPORTATO PER M. GIAMBATISTA CAPORALI DI PERVGIA.

Ad Libri calcem legere eſt quæ ſequuntur.

IN PERVGIA NELLA STAMPERIA DEL CONTE IANO BIGAZZINI, IL DI' PRIMO D' APRILE. L' ANNO 1536. fol.

NOnnulla [1] Vaſarius, plura Clariſſimus [2] Leo Paſcolus ſcripſit de Io: Baptiſta Caporalio: ex iis igitur deſumſi quæ de vita illius ſequuntur. Natus eſt Io. Baptiſta, honeſto loco, Peruſiæ anno circiter 1476. Ei revera Io. Baptiſtæ nomen fuit: quamvis a Vaſario, a Baldinuccio, & a nonnullis aliis *Benedicti*, a pleriſque *Bitte* (ut notavit etiam [3] Criſpoltius ita ſcribens. *Gio: Battiſta Caporali, altrimente Bitti*) nomine indicetur. In pingendi arte uſus eſt præceptore Petro Vannucio, qui vulgo appellabatur *Pietro Perugino*. Geometriæ operam dedit, & ab ea ad Architecturæ ſtudium ſe contulit; neque tamen propter hæc picturam eo tempore prætermiſit.

Magnificarum ædium, quarum formam animo conceperat, lineamenta peregit juſſu Sylvii Paſſerini Cortonenſis S. R. E. Cardinalis, qui deinde eas, inter Cortonam & primum a Cortona lapidem voluit ædificari; ædificationi autem præfuit Caporalius, earundemque parietes ferme totos, cum ita Cardinali placuiſſet, pinxit.

Quo

1 Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 516.

2 Vite de' Pittori &c. pag. 50. 51. 52.

3 Perugia Auguſta di Ceſare Criſpolti. In Perugia. 1648. pag. 383.

Quo peracto opere, in patriam reverſus picturæ propemodum vale dixit, ad Architecturæ ſtudium ſe totum referens. Tum vero (ut [1] Paſcolus narrat) Libros Vitruvii, in quos ante diſceſſum e patria commentarios conſcripſerat, edidit. Hic animadvertam, Sylvium Cardinalem objiſſe [2] anno 1529. & Epiſtolæ, qua Caporalius ſuum opus Comiti Bigazinio nuncupavit, hoc eſſe ſubſcriptum, *Peruſiæ anno* 1532. itaque ex his de tempore illius in Patriam reverſionis duci poteſt conjectura.

Deinceps vero ſcholam ſuam cunctis voluit patere, operamque dedit nonnullis inventis ad Militarem Architecturam ſpectantibus; quin etiam, amœniora colens ſtudia, carmina quædam, & eadem elegantia protulit.

Anno circiter 1560. apoplexia correptus, poſt aliquod tempus (Cortonæ, an in Patria, incertum eſt) vitam cum morte commutavit.

Nunc, ut de ejus opere dicam, id non excedit priores quinque Vitruvii Libros; ut res ipſa loquitur, ac ut Auctor ipſe in citata nuncupatoria Epiſtola profitetur hiſce verbis; *mi ſono affaticato la metà de i X. Libri*, *primamente il texto*, *& di poi la expoſizione*; hoc eſt; *laboravi in dimidia parte decem illorum Librorum*, *primum circa textum*, *deinde circa eorum explicationem*. Ille autem forſitan non attigit quinque reliquos Libros, certe non edidit.

Quod igitur attinet ad quinque editos Libros, obſervare licet, in nuncupatoria Epiſtola Caporalium improbare tum converſiones de Latina in Italicam linguam Librorum Vitruvii, quæ jam prodierant; tum Annotationes Cæſariani in Libros eoſdem reprehendere; ac demum meliora promittere.

Sed ſi verſionem ſpectes, remque totam attendas, eam haudquaquam præcedentibus meliorem invenies. Etſi enim pauca quædam loca tantillo melius, quam priores interpretes fortaſſe vertit; alia tamen nonnulla corrupit; neque vulneribus, quæ Vitruvii operi in prioribus verſionibus inflicta fuerant, ullam attulit medicinam. In ea porro Editione perluſtranda quis operam ponet, quin agnoſcat cum in Latina, tum in Italica lingua, interpretis imperitiam?

Annotationes autem ex Cæſariano plerumque deſcripſit idem Caporalius; atque eæ, quas de ſuo adjecit, ejuſdem quaſi farinæ eſſe videntur.

Figuræ pleræque itidem ex Cæſariano deſumtæ ſunt, ſed rudioribus ligneis formis impreſſæ: reliquæ, novæ quidem, ſed ad propoſitarum rerum illuſtrationem adeo parum aptæ, rudes adeo, ut vix, aut ne vix quidem, ulla pictoris ars in iiſdem eluceſcat.

Propter hæc, ut opinor, Caporalii opus parvi factum fuit, vel ipſo vivente

[1] Pag. 51. [2] Alph. Ciaconii Vitæ Pontificum ab Auguſ. Oldoino recognitæ. Tomus tertius. 1677. pag. 400.

vivente Auctore; id enim ſatis indicare videtur reticentia quædam Georgii Vaſarii, illi ætate ſupparis, cujus ſunt verba hæc : [1] *ma* il Caporali *commentò Vitruvio in quel modo, che può vedere ognuno, eſſendo ſtampato*. Quamobrem mirari ſubit, doctiſſimum *Millietum* [2] *Dechales in Tractatu de Progreſſu Matheſeos, & illuſtribus Mathematicis* ſcripſiſſe, Caporalium in Vitruvio explicando *egregiam navaſſe operam* : at feſtinanter nimis *Tractatum* illum fuiſſe conſcriptum, non ex hoc uno, ſed ex plurimis locis cognoſci facile poteſt.

⁕ CIƆIƆXXXVI.

De Balthaſſare Peruzzio Pictore atque Architecto Senenſi Iſaacus Bullartus habet hæc : [3] *Ce grand Homme ---- fit un recuëil d' Antiquitez, dans le quel il amaſſa ce qu' il y a de plus rare dans Rome, & dans toute l' Italie: il ecrivit des Commentaires ſur Vitruve, ou l' on trouve la veritable methode de bien conduire un batiment*; hoc eſt; Balthaſſar Peruzzius *Collectionem Antiquitatum confecit, qua quidquid Romæ totaque in Italia rarius eſt, continetur: Commentarios in Vitruvium ſcripſit; in quibus germana ars bene ædificandi perſpici poteſt*. Quis itaque attendens hæc, Peruzzii in Vitruvii Commentarios editos exſtare, non ſuſpicetur?

At contrario modo rem ſe habere facile comperi. Cum enim percepiſſem, Bullartum in Peruzzii Vita pleraque ex Vaſario deſumſiſſe; hunc conſului; cujus verba ſunt: Baldaſſarre Peruzzi [4] *cominciò un Libro dell' Antichità di Roma, & a commentare Vitruvio, facendo i diſegni di mano in mano delle figure, ſopra gli ſcritti di quell' Auttore; di che ancor oggi ſe ne vede una parte appreſſo Franceſco da Siena, che fu ſuo diſcepolo; dove in alcune Carte ſono i diſegni dell' Antichità, e del modo di fabbricare alla moderna*; hoc eſt; Balthaſſar Peruzzius *Antiquitatum Romanarum Librum, & Commentarios in Vitruvium incœpit delineatione figurarum ex ordine pertinentium ad textum Auctoris illius; quarum rerum hodieque pars videri poteſt apud Franciſcum Senenſem, qui in ejus diſciplina fuit; ubi inter aliquas ſchedas ſunt ſchemata antiquitatum, & rationes ædificandi recenti uſu*. Et hæc eadem, quæ ſcripſerat Vaſarius, iiſdem ferme verbis, diligens perituſque Scriptor, [5] Raphael Borghinus, in ejuſdem Balth. Peruzzii vita, expreſſit.

Nunc ſi animadvertamus, Vaſarium patria Aretinum, ſcripſiſſe de Peruzzio,

1 Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. pag. 516. 2 Curſus Mathematicus. Tom. Primus. Lugduni. 1690. pag. 55. 3 Academie des Sciences & des Arts. A Amſterdam. 1682. Tom. I. pag. 374. 4 Vite de' Pittori &c. Primo Volume della Terza Parte. pag. 142. 5 Il Riposo. In Fiorenza. 1584. pag. 414.

Peruzzio ; patria Senenſi , Vaſarium vero & Peruzzium uni eidem ætati ſuppares fuiſſe (cum Vaſarius natus ſit [1] anno 1514. Peruzzius [2] anno 1536. denatus ſit) haud dubie concipiemus , Vaſario ſtandum eſſe ; & , quod conſequitur , Peruzzium neque Commentarios in Vitruvium perfeciſſe , neque eorundem prima illa rudimenta publicam lucem adſpexiſſe . Adde , a Sebaſtiano Serlio Peruzzium [3] bis magna cum laude nominari ; at nec verbum quidem unum fieri de illius in Vitruvium Commentariis.

✱ CIƆIƆXXXX.

AVRELII CASSIODORI SENATORIS COS. QVE ROMANI DE QVATVOR MATHEMATICIS DISCIPLINIS COMPENDIVM.

ADIECTVS EST VETVSTVS AVTHOR , ἀνώνυμ☉ TAMEN , DE ARCHITECTVRA COMPENDIOSISSIME TRACTANS, QVAE VITRVVIUS ET CAETERI LOCVPLETIVS QVIDEM AC DIFFVSIVS TRADIDERE : IN QVO ET MATEMATA EXERCEAS , ET REI ARCHITECTONICES VSVM PARVO TEMPORIS DISPENDIO DISCAS.

Pariſiis. Ex Officina Michaelis Vaſcoſani , in via quæ eſt ad D. Iacobum , ſub fontis inſigni. 1540. in 4.

DE hac Epitome Gerardus Io. Voſſius , [4] *Eſt*, ait, *& incertus*, *ſed fortaſſe vetus Scriptor*, *qui ex Vitruvio Architecturam compendio conſtrinxit. Eum Lutetiæ Michael Vaſcoſanus anno* 1540. *typis commiſit* , *procurante Editionem eam Gulielmo Poſtello* . Et Cel. Maittaire Opus idem ita recenſuit: [5] *Aurelii Caſſiodori de quattuor mathematicis diſciplinis compendium; adjectus eſt vetus author ἀνώνυμ☉ de Architectura compendioſiſſime tractans apud Michaelem Vaſcoſanum.* 4 *Pariſ.* 1540.

Eadem vero Caſſiodori Opuſcula poſt decem annos iterum edidit (aut, novo duntaxat edito titulo , iterum vulgavit) Vaſcoſanus ; prætermiſſo tamen illo *Architecturæ Compendio* . In *Catalogo Bibliothecæ Vniverſitatis Lugduno-Batavæ* legere eſt titulum hunc ; [6] *Aurelii Caſſiodori de quatuor Mathematicis Diſciplinis Compendium*, *Pariſiis*. 1550. Verum Sigebertus Havercampus ea in *Vniverſitate* Hiſtoriarum, Eloquentiæ, & Linguæ Græcæ Profeſſor Celeberrimus , me certiorem fecit propoſiti libri, frontem ſignatam quidem eſſe verbis hiſce: *Pariſiis. Apud Vaſcoſanum MDL.* ejuſdemque, haud

[1] Ioachimi de Sandrart Academia Artis Pictoriæ. pag. 173. [2] Vaſari. Nella citata Terza Parte. pag 143. [3] Tutte l'Opere d'Architettura &c. di Sebaſtiano Serlio. In Vinegia. 1600 Lib. Terzo pag. 65. & pag. 69. [4] De Vniverſæ Matheſeos Natura &c. Amſtelodami. 1660. pag. 463. [5] Mich. Maittaire Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior. Amſtelodami. 1726. pag. 314.
[6] Catalogus Bibliothecæ Publicæ Vniverſitatis Lugduno-Batavæ . Lugd. Bat. 1716. pag. 179.

haud dubie integri, verbo *FINIS* extremum perfici; nullum tamen *Architecturæ Compendium* eodem in Libro reperiri.

Et tamen efferebar ſtudio illius Libri videndi, cujus veſtigatio expeditior quidem videbatur, quando nomen Typographi, qui Librum in lucem emiſerat, nec non forma Libri mihi innotuerant. Porro non eſſe prætermittenda nomina Typographorum, neque negligendas Librorum formas, inculcabat [1] Vir celebris; quamvis enim minutæ res, neceſſariæ tamen ſunt, ut ſatis norunt Viri docti. *Le forme*, ajebat ille, *e gli ſtampatori*, *coſe minute*, *ma neceſſarie*, *come ben ſanno gl' intendenti*. Atque ideo, in Libris Vitruvianis recenſendis, minutias illas fere ubique exhibuimus. Sed eo revertar, unde diſceſſi: neque tamen de ſingulis meis perquiſitionibus dicam: nimius enim eſſem, ſi exponere modo vellem quanta diligentia ab nonnullis eruditiſſimis Viris, rem gratam mihi facturis, perquiſita fuerit Editio illa opuſculorum Caſſiodorii, & hujuſce Epitomes in variis illuſtribus Europæ Bibliothecis, fruſtra tamen: quamobrem plane comperi, exemplarium illius ſummam eſſe raritatem. Atque hinc facile natum eſt, ut ejuſdem mentio non reperiatur in [2] *Præfatione in novam* Magni Aurelii Caſſiodorii *Operum Editionem*, quæ prodiit *opera & ſtudio I. Gareti*, ubi Editiones Operum Caſſiodorii recenſentur.

Sed, ut fortunatum laborioſæ venationis exitum lætitia conſequitur, ita, poſt varias illas commemoratas perquiſitiones, inventio optatæ Editionis Caſſiodorii, cum adiecto Architecturæ Compendio, fuit mihi gratior. Ejuſdem exemplum, ex Vaſcoſani edito exemplari emendate diligenterque calamo deſcriptum, debeo Viro Cel. Richardo Meadio, aliis etiam de cauſſis optime de me merito; cui operam quoque ſuam præbuit Cel. Michael Maittaire. Quoniam vero Compendii illius editionem renovaturus ſum, ac meam eo loci de eodem opinionem, ſententiamque indicaturus; iccirco hic pluribus opus non eſt.

* CIↃIↃXXXXI.

AD calcem Annotationum, quas in Vitruvii Libros conſcripſit Gul. Philander, legitur: *Hæc Philander commentabatur Romæ III. Calen. Auguſti M. D. XLI. Suadente impellenteque & adjuvante Mecœnate ſuo Georgio Armeniaco Ruthenorum Epiſcopo*, *tum Regio ad Paulum III. Pont. Max. Legato*. Quamobrem proclive eſt intelligere, ex hiſce verbis originem habuiſſe [3] nonnullorum errorem, qui Annotationes haſce anno 1541. prodiiſſe ſcripſere.

F

[1] Monſignor Giuſto Fontanini. Della Eloquenza Italiana. Roma. 1736. pag. 667.
[2] Magni Aurelii Caſſiodorii ---- Opera Omnia. In duos Tomos diſtributa &c. Venetiis. 1729.
[3] Bibliotheca Duboſiana. Tomus Quartus. pag. 640. ad numerum 10560.

ſcripſere. At Philander ipſe poſtquam retulerat, Annotationes illas anno 1541. fuiſſe peractas, in Epiſtola, qua eaſdem *Franciſco Valeſio Regi Potentiſſimo & Chriſtianiſſimo* nuncupavit, ſic ait: *jam tertius actus eſt annus cum per æſtatem ſucciſſivis operis ſummopere contendi, ut ea reſtituerem, quæ mihi depravata, luxata, & mutila videbantur*. Atque hinc facile liquet, Annotationum earundem principem eſſe editionem (infra commemorandam) quæ demum anno 1544. lucem aſpexit.

✻ CIↃIↃXXXXII.

COmpendium veluti quoddam, ad Vitruvii Libros ratione aliqua pertinens, prodiit, Hiſpanica Lingua, Matriti anno 1542. opera & ſtudio Didaci Sagredo (ſub titulo: *Medidas del Romano, o Vitruvio* &c.) ut conſtabit ex iis, quæ mox dicentur de Libro eodem in Gallicam Linguam converſo.

CIↃIↃXXXXII.

RAISON D' ARCHITECTVRE ANTIQVE, EXTRAICTE DE VITRVVE, ET AVLTRES ANCIENS ARCHITECTEVRS, NOVELLEMENT TRADVIT DESPAIGNOL EN FRANCOYS A L' VTILITE DE CEVLX QVI SE DELECTENT EN EDIFICES.

Imprime par Simon de Colines demourant a Paris en la grand rue ſainct Marcel, a l' enſeigne des quatre Euangeliſtes. 1542. in 4.

DE hujuſce Operis Auctore, deque Opere ipſo Hiſpanica lingua edito, nihil aliud invenire potui præter pauca, quæ ex D. Nicolai Antonii [1] *Bibliotheca Hiſpana ſubjicio*:

Didacus Sagredo, Hiſpaniarum Reginæ &c. a Sacris edidit, Medidas del Romano, o Vitruvio, nuevamente impreſſas, y annadidas muchas piecas, y figuras neceſſarias a los Officiales, que quieren ſeguir las formaciones de las baſas, colunas, capiteles, y otras coſas de los edificios antiquos. Ad D. Alphonſum de Fonceca Archiepiſcopum Toletanum. Matriti: apud Ludovicum Rodriguez. 1542. Toletique. 1549. in 4. *Id opus Gallice verſum, incerti opera, prodiit ex Officina Pariſina Simonis de Colinez* 1542. in 4.

In Opere hoc (quod exiguo volumine continetur) ſermo refertur in perſonas duas diſtributus, ut in Dialogis fieri conſuevit. Principio agitur de Menſuris, & de Principiis Geometriæ, tum de partibus Coronarum AEdificiorum, deinde de columnis, de adjectione, quæ additur in earundem mediis,

1 Bibliotheca Hiſpana &c. Authore D. Nicolao Antonio Hiſpalenſi. Tomus Primus. Romæ. 1672. pag. 241. & 242.

mediis, de columnarum canaliculis, & de columnis monſtroſis, ac de candelabris, poſtea de baſibus, ac de capitulis, ubi de Volutæ Ionicæ delineatione, de epiſtyliis, zophoris, coronicibus, & de faſtigiis, demum de ſtylobatis, & de varia columnarum diſpoſitione.

Porro in geometricis rebus Auctor vix attigit principia: in architectonicis vero mala cum bonis commiſcet: ſed neque Vitruvii (quod deſiderabile fuiſſet) neque aliorum Auctorum loca, unde bona deſumſit, uſpiam indicat. Omnia vero nimis ſtricte exponit. Ac haud dubie Vitruvii nomen libro huic quadrare non poteſt. Figuræ (ligneis formis impreſſæ) ſi unam aut alteram excipias, non ſunt prorſus inelegantes. Ceterum, quis hoc Opus in Gallicam de Hiſpanica lingua converterit, nuſquam apparet.

CIϽIϽXXXXIII.

M. VITRVVII VIRI SVAE PROFESSIONIS PERITISSIMI, DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, AD AVGVSTVM CAESAREM ACCVRATISS. CONSCRIPTI: ET NVNC PRIMVM IN GERMANIA QVA POTVIT DILIGENTIA EXCVSI, ATQVE HINC INDE SCHEMATIBVS NON INIVCVNDIS EXORNATI.

ADIECIMVS ETIAM PROPTER ARGVMENTI CONFORMITATEM, SEXTI IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS VRBIS ROMAE LIBELLVM. ITEM EX LIBRO NICOLAI CVSANI CARD. DE STATICIS EXPERIMENTIS, FRAGMENTVM.

CVM INDICE COPIOSISSIMO, ET DISPOSITIONE LONGE MELIORI, QVAM ANTEA.

Argentorati. In Officina Knoblochiana per Georgium Machæropiœum. Anno. 1543. in 4.

PRæfatio, qua ornatur Editio hæc, inſcribitur ita: *Georgius Machæropiœus ad Lectorem*. Num vero nomen hoc *Machæropiœus*, affictum ſit, necne, ſane ambigo; cum videam, nomen ad Græcam linguam pertinere: componitur enim ex duabus græcis vocibus μάχαιρα (*gladius*) & ποιέω (*facio*, *fingo*) illo autem ævo nonnulli viri docti ſibi eo modo nomina commutare conſueverunt; quod notius eſt, quam ut exemplis debeat declarari.

Typographi hujuſce mentionem quidem facit Cel. [1] Maittaire; ſed in Annotationibus, quas textui ſuo ſubjicit (in eiſque agere diſtinctius ſolet de Typographis nominatis in textu) nec verbum quidem de Georgio noſtro. Verum præter [2] duplicem Vitruvii Editionem, nullum alium huic Typographo adtribuit Librum, niſi [3] *Targum in Pentateuch.* editum Argent. 1546. Duos tamen alios ab eo editos inveni Libros, alterum de

[1] Michaelis Maittaire Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior. Amſtelodami. 1726. pag. 264. [2] Hæc propoſita, & alia An. 1550. [3] In citata Tomi Tertii Parte Priore. pag. 386.

1 *Memoria artificiali*, Argent. 1541. alterum *Iatromathematicæ Enchiridion*; Argent. 1542. utrumque Gualt. Ryfii.

At, ſi Præfatio illa, ejus nomen præſeferens, ab eo fuit conſcripta, doctum hominem illum fuiſſe conjiciendum profecto eſt. Nunc tamen, cum ejuſdem Præfationis loca quædam attulero (paucis interpoſitis annotationibus) me de Editione propoſita, ſane non inemendata, rationem ſatis reddidiſſe arbitrabor.

Itaque Machæropiœus, poſtquam principio de Vitruvio, & de Librorum ejus utilitate, erudite, atque docte diſſeruit, perſequitur ita: *Quid autem præſtiterimus* (in Editione hac adornanda) *tametſi par eſt aliis æſtimandum relinquere: paucis tamen indicabo lectoribus, ut admoniti melius animadvertant ac expendant. In exemplari recognoſcendo, ut emendatius haberetur, fidelis diligentia eſt adhibita. Græca etiam eruditorum ope, quoad licuit, reſtituimus* (ſed emendationum & reſtitutionum cauſſæ nullæ traduntur: fontes, unde illæ provenerint, nulli indicantur) *Neque tamen omnia repurgata eſſe profiteor. Non enim auſi ſumus temere mutare, ubi nobis certa veritas non conſtabat: etiam ſi mendum interdum eſſe conjiceremus.*

Quia vero ad hujus artis cognitionem plurimum conducunt ſchemata, ea excidenda curavimus elegantiore forma, quam in Florentino exemplari viſantur. Figuræ autem partim ſunt quæ promanarunt ex Iocundi, & ex Cæſariani Editionibus, partim etiam novæ, formis ligneis parum elegantibus impreſſæ: nonnullæ vero reperiuntur variis in locis perperam repetitæ: nonnullæ minus faciunt ad verba, quibus ſubjiciuntur.

In colligendo (perſequitur ille) *& digerendo Indice, magis veremur, ne quis immodicum noſtrum laborem reprehendat, quam de negligentia queratur. Eſt enim admodum copioſus. Ne quis tamen nos modum exceſſiſſe exiſtimet, ſumus hoc conſilium ſecuti, ut lector plures locos inter ſe conferendo, alterum alterius adminiculo facilius intelligeret. Addidimus etiam Indicem Græcarum dictionum, ſi quis forte requireret. Titulos ſchematibus inſcriptos ex Italica verſione* (Hic, ut ex re ipſa colligere eſt, Cæſariani verſio indicatur) *mutuati ſumus: non enim ſunt Vitruvii.*

* CIƆIƆXXXXIII.

IOannes Andreas Doſſena, in Præfatione ad ſuam 2 Editionem *Annotationum Philandri in Vitruvii Libros*, ſpondet, ſe daturum Vitruvii Opus ita caſtigatum, *quale nullæ* (ejus verba ſunt) *adhuc officinæ ediderunt, nec ea quidem, quæ Opus illud hoc anno Baſileæ excuſum propoſuit, quæ*

1 In Lindenio Renovato. Norimbergæ. 1686. pag. 366. 2 Videbis infra, ad annum 1544.

quæ impreſſio, non ſolum doctorum judicio caſtigatior non videtur, ſed deterior certe aliquanto & corruptior. At Iacobus Hermannus Baſileenſis, vir doctiſſimus clariſſimuſque, ſuaviſſimæ recordationis amicus (ut petieram) votis annuens meis, quæſivit Baſileæ diligenter, num nanciſci poſſet Editionem illam, vel ſaltem ejuſdem notitiam aliquam; omnia tamen fruſtra. Ego vero neque in ullius Bibliothecæ Catalogo typis æneis, vel manu exarato (quorum & plurimos, & locupletiſſimos diligenter vidi) neque apud Auctorem quempiam, mentionem ullam, indicium ullum talis Baſileenſis Vitruvii Editionis inveni. Itaque plane exiſtimo Doſſenam ſcripſiſſe anno 1543. quæ anno 1544. edidit; & tunc reſpexiſſe ad Editionem Vitruvii Argentoratenſem illius ejuſdem anni 1543. & inconſiderate, *Baſileæ* pro *Argentorati* poſuiſſe.

✻ CIↃIↃXXXXIII.

BErnardinum Merulam Commentaria aliqua in Vitruvium conſcripſiſſe, teſtis eſt M. Antonius Majoragius in Gaudentium Merulam, quem in Apologia ſic proſcindit: [1] *ſed hoc*, ait, *apud te novum non eſt; in hac arte latrocinandi vetus es ac nobilis Gladiator. Nam & ea, quæ vir ſatis eruditus Bernardinus Merula in Vitruvium commentatus erat, tibi aſcripſiſti: multiſque nugis additis, jactabas te juſta in Vitruvium Commentaria conſcripſiſſe. Quod cum bibliopolæ cuidam omnium rerum ignaro perſuaſiſſes, aureos ab eo pluſquam quinquaginta recepiſti, donec tandem detectis dolis tuis, non ſine ſumma ignominia, repulſus es.* Et prope Apologiæ finem; [2] *Eſtne hic, qui in Vitruvium commentaria panxit, qui neſciat adhuc, quid ſtylobata ſignificet?* atque hic plura de utilibus vel neceſſariis ad Vitruvii interpretationem ſubjecit. Ea tamen qualiacumque fuerint Commentaria numquam lucem adſpexerunt.

Hujus *Gaudentii Merulæ* [3] *Dialogus Terentianus* prodiit anno 1543. in quo perſpicue apparet illius indoles *hypercritica*: ſed neque in Dialogo hoc, neque in ejuſdem [4] Merulæ *Querela Apologetica*, neque in ejus [5] *Memorabilium Libris*, neque in Indice Operum Merulæ, quem exhibuit [6] Picinellius, exſtant quæ memoratæ *Apologiæ* anſam dediſſe videantur. Etſi igitur de genuina ætate Commentariorum illorum non conſtat; id tamen pro certo habendum, Commentaria illa antiquiora eſſe anno 1555. quo

1 Deliciæ Epiſtolicæ editæ ab Io. Petro Kohlio (cum quibus eſt Majoragii Apologia) Lipſiæ. 1731. pag. 334. 2 In modo citata Editione. pag. 347. 3 Lugduni. 4 Italiæ illuſtratæ - - - Scriptores varii. Francofurti. 1605. pag 340. 5 Memorabilium Gaudentii Merulæ Novarienſis, &c. Vltra primam Editionem &c. Lugduni. 1556. 6 Ateneo de' Letterati Milaneſi del P. Abbate Filippo Picinelli. Milano. 1670. pag 235.

quo Majoragius e vivis exceſſit. [1] Thuanus ad annum CIↃ IↃ LV. *M. Antonius Majoragius ---- in Deo obdormivit, pridie Non. April. anno ætatis XLI.* ut etiam paullo ante citatus [2] Picinellius affirmat. Nos ad eum annum, quo prodiit *Dialogus Terentianus*, eorundem Commentariorum mentionem fieri poſſe credidimus.

CIↃIↃXXXXIIII.

GVLIELMI PHILANDRI CASTILONII GALLI CIVIS RO. IN DECEM LIBROS M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES.

AD FRANCISCVM VALESIVM REGEM CHRISTIANISSIMVM.

CVM INDICIBVS GRAECO ET LATINO LOCVPLETISSIMIS.

Impreſſum Romæ apud Io. Andream Doſſena Thaurinen. Anno Domini M. D. XLIIII.

VT de vita Philandri nonnulla ſcitu digna commemorem, non me exordiri melius poſſe opinor, quam ſi ea principio deſcribam, quæ litteris mandavit Vir ſummus I. Aug. Thuanus. [3] *Gulielmum Philandrum* (Thuani verba ſunt) *Caſtilione ad Sequanam Oppido natum, qui & hoc anno objit, pæne prætexieram, quando is antequam e vivis excederet, ſe quodammodo ipſe ſilentio ſepelivit; quamquam ſcripta egregia, quæ in Vitruvium, cum Romæ in Georgii Armeniaci tunc Franciſci I. Oratoris, dein in Cardinalium collegium cooptati familia eſſet, publicavit, ſatis plenam fidem apud omnes faciunt qualis is quantuſque fuerit, & quid denique in Antiquitate Romana, & politiore litteratura illuſtranda, quæ tunc primum excoli incipiebat, tum in omni ſcientiarum genere, & in Mathematicis præcipue præſtare potuerit, ſi non aliam a priſtina diligentia & ſobrietate vivendi rationem poſtea inſtituiſſet. Verum is, poſtquam magno ordinum Vrbis conſenſu civitate Romana donatus eſt, cum relicta Italia in Galliam reverſus eſſet, non ſolum reliquum vitæ tempus abjectis ſtudiis inutiliter elabi, ſed etiam ſegnitie ingenii acumen hebeſcere paſſus eſt ----- Toloſæ non tam ſenio effœtus, quam ocio marcidus deceſſit X. Kal. Mart.* (*anno R. S.* 1565.) *anno ætatis* 60. ---- *Multa ille de pictura & ſtatuaria antiquorum pollicitus, multa & in mathematicis commentatus fuerat ------ hactenus ſuppreſſa.*

Scævola autem Sammarthanus de Philandro noſtro verba faciens, haud recte ſcribit, [4] *Romanos eum* (Philandrum) *ultro poſt editas in Vitruvium labo-*

[1] Iac. Auguſti Thuani Hiſtoriarum ſui Temporis Tomus I. Aurelianæ. 1626. pag. 499.
[2] Ateneo citato. pag. 410. [3] In Hiſt. cit. Tom. II. pag. 353.
[4] Scævolæ Sammarthani Gallorum doctrina illuſtrium Elogia. Auguſtoriti Pictonum. 1606. pag. 72.

laborioſas commentationes in civitatem recepiſſe: ante enim editas annotationes ipſas civitate donatus fuerat; quandoquidem, in fronte principis hujuſce Editionis earundem, *Civis Romanus* appellatur. Ceterum Sammarthanus Thuano valde conſenſit, dum ſubdit: Philander quaſi eſſet *famæ naſcentis auſpicio contentus, priſtinam deinceps diligentiam abjecit, neglectaque per ſocordiam non ſtudiorum modo, ſed & rei familiaris omni cura, Tholoſæ tandem ſexaginta annorum ſenex ante ſecundum civile bellum in Cardinalis Armeniaci clientela diem clauſit, ejuſdemque pia cura & liberalitate in D. Stephani ſepultus.*

Nos autem docet [1] Thuana Bibliotheca, Philandrum edidiſſe etiam [2] *Caſtigationes in Quintiliani Oratorias Inſtitutiones.*

Demum addemus, ex hiſce Philandri in Libros Vitruvii Annotationibus liquere, eum aliquando Sebaſtiano Serlio præceptore eſſe uſum: [3] *quo* (ait ipſe) *ego ſum primis initiis hujus* architectonicæ *artis uſus præceptore.*

Plurima vero hic afferri poſſent teſtimonia hominum doctiſſimorum, qui Philandrum laudibus ornaverunt; at ſolius Cardani referemus verba, quippe quæ univerſali quadam ratione illius laudes complectantur: *Ille perfectus eſt* ([4] Cardani ſunt verba) *qui uno filo ab initio rei ad finem pervenit, nihil relinquit, nihil extra finem adjicit, diviſionis normam ſervat, abſtruſa docet, fundamenta demonſtrat, vel ſi Artis principem exacte delineaverit, velut Vitruvium Philander.*

Qui tamen Philander in propoſita Editione ſolas annotationes emiſit, ut ſatis indicat titulus ipſe: quamobrem neſcio cur [5] Morhofius, poſtquam *præſtantiſſimas* Philandri *Notas* in Vitruvium commendaverat, ſubdiderit: *ediditque* (Philander) *ita Vitruvium primo Romæ A. 1544. mox Pariſiis 1545.* errat enim vir ceteroquin eruditiſſimus; nam Romæ & Pariſiis, annis 1544. & 1545. non Vitruvii Libri, ſed ſolæ Philandri in eoſdem Libros Annotationes prodiere. Et Morhofium (ut opinor) ſecutus [6] Funccius, dum recenſet Vitruvii Editiones, haſce duas perperam ponit: alteram *Romæ 1544. cum Guil. Philandri emendationibus, atque notis præſtantiſſimis: alteram Pariſiis 1545. cum notis Philandri.*

At verum eſt, Io. Andreæ Doſſenæ, dum hæ annotationes prodirent, in animo fuiſſe, integros edere Vitruvii Libros. In ejus enim Præfatione, quæ ante annotationes eaſdem exſtat, ait idem Andreas: *Læto igitur animo Io. Andreæ veſtri primitias accipite ----- Quod ſi (ut ſpero) evenerit,* *vobis*

1 Catalogus Bibliothecæ Thuanæ. Pariſiis. 1679. Tomus ſecundus. pag. 320.
2 Lugduni. Ex Gryphii Typographia. 1535. 3 Pag. 81. 4 Hieronymi Cardani Opera Omnia. Tom. I. Lugduni. 1663. De propria Vita Liber. pag. 17.
5 Daniel Georgius Morhofius. Polyhiſtor Litterarius. Lib. IIII. edit. 1714. pag 871.
6 De virili AEtate Latinæ Linguæ. Pars II. pag. 303.

vobis paucos poſt menſes Vitruvii opus univerſum me impreſſurum polliceor ; priſtino candori ab eodem Philandro reſtitutum . Etſi vero Doſſena (incertum qua de cauſſa) promiſſis non ſteterit ; liquet tamen , Philandrum vel tunc temporis operam dediſſe integris Vitruvii Libris corrigendis ; quod idem Doſſena ad calcem modo citatæ Præfationis plane confirmat verbis hiſce : Philander *totis nunc viribus in id incumbit* , *ut vobis oſtendat* , *ſe non parum ſtudii & diligentiæ in his Libris primum declarandis* , *deinde corrigendis* , *adhibuiſſe* . Porro hujuſmodi correctiones demum prodiere in Lugdunenſi Vitruvii Editione an. 1552. de qua ſuo loco.

Interim juvabit animadvertere, Philandrum vidiſſe principem editionem, quam ſæpe *Codicem Sulpitii nomine impreſſum* appellavit, ac præterea manu ſcriptos Codices conſuluiſſe. Habet enim hæc : [1] *In Codice nomine Sulpitii impreſſo deeſt dictio* , *ſummo* ; & , [2] *ſcribo circum eos cardines* . *Quod Sulpitianus Codex agnoſcit* ; reapſe vero in Editione Sulpitii ea leguntur verba, quæ refert Philander : & alibi ; [3] *In aliquibus Codicibus ante vocabulum ſuculis adduntur duæ hæ dictiones*, *ergatis aut* ; &, [4] *Bononienſis manu ſcriptus Codex habet* ; & , [5] *aliqui Codices pro dextante habent ſextante* ; pluraque alia ſimilia Philandri loca deſcribi poſſent ; ſed vel allata abunde ſufficiunt , ut notum ſit , hiſce etiam præſidiis inſtructum Philandrum propoſitas annotationes elaboraſſe.

Earundem autem plures veris reſtituendis lectionibus dicatæ ſunt ; aliæ vero obſcuris locis illuſtrandis inſerviunt ; aliæ variis Vitruvii doctrinis enucleandis ; aliæ conferendis Veterum Auctorum locis cum locis Vitruvii ſimilibus : ex omnibus vero eruditiſſimum utiliſſimumque in Vitruvii Libros conficitur Commentarium. Ac quamvis nonnulla loca ſint, præſertim veterum Auctorum , quæ etiam a Cæſare Cæſariano indicata fuerant ; iis tamen Philander concinnius uſus eſt ; fuitque vel in ipſis citationibus caſtigatior.

Neque prætermittendum eſt , Philandrum ad Caput 3. Libri III. præmiſiſſe utilem doctrinam de univerſa columnationis & trabeationis ratione : necnon ad Caput 3. Libri VIIII. fuſe de cubi duplicatione ſcripſiſſe , ac præmiſiſſe *Vitruvii Vitam ex ipſo opere collectam*.

Quod vero attinet ad Schemata propoſita Editione contenta (quorum formæ ligneæ fuere) neque multa illa ſunt , neque valde elegantia , nonnullis etiam annotationibus , non Vitruvii integris Libris, colluſtrandis accommodata.

Poſtremo autem loco , fortaſſis haud erit abs re ſi memorem de hac ſuarum

[1] In propoſita Editione Annotationum. pag. 96. [2] In eadem. pag. 314. [3] In eadem. pag. 5. [4] In eadem, pag. 28. [5] In eadem pag. 96.

ſuarum Annotationum Editione Philandrum, tunc temporis, magnifice quidem ſenſiſſe. In Epiſtola enim (quam huic Editioni præfixit) *Franciſco Valeſio Regi*, habet hæc: *Paucis menſibus tot mendis* (Vitruvii Libros) *purgavi, ut auſim omni aſſeveratione adfirmare, præter unum atque alterum locum, quos neque ipſe Apollo ſanaverit, parum abeſſe, quominus hic Autor quam emendatiſſimus in manus hominum veniat*. Quod ſi hoc modo res ſe vere habuiſſet, ſupervacaneum profecto opus aggreſſi fuiſſent ii, qui poſt Editionem hanc, plures Emendationes, Annotationeſque ad Vitruvii Librorum illuſtrationem, elaboraſſent. Quod tamen aggreſſi ſunt, Daniel Barbarus, Hadrianus Turnebus, Bernardinus Baldus, Claudius Salmaſius, Claudius Perraultius, Petrus VVeſſelingius, & alii Critici emunctæ naris: quis ergo putet hoſce omnes deſipuiſſe? Quid plura? Philander ipſe cum (in Editione anni *1552.*) opus illud ſuum prælo iterum committeret, in nova Epiſtola ad Cardinalem Georgium Armagnacium perſpicue ſcripſit: *opus prope totum interpolavi: mutata pleraque, addita plurima, aliquanto terſiora omnia*. Itaque Philander ipſe dicto & facto priorem illam magnificam aſſertionem (non tamen ſine magna rei litterariæ utilitate) infirmavit, ac plane evertit.

Quod ſi in Editione anni *1552.* Epiſtola ad Franciſcum Valeſium Regem (qui jam de vita deceſſerat anno 1547.) recuſa fuit, id honorificentiæ datum eſt, quamvis aptus non eſſet locus.

Nam quod attinet ad eandem anni *1552.* Editionem, ratio quidem habenda eſt Nuncupatoriæ Epiſtolæ ad Cardinalem Armagnacium ſcriptæ eo ipſo anno *1552.* non vero illius ad Franciſcum Valeſium Regem datæ anno 1544.

CIↃIↃXXXXV.

GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII GALLI CIVIS RO. IN DECEM LIBROS M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES,

AD FRANCISCVM VALESIVM REGEM CHRISTIANISSIMVM.

Cum Indicibus Græco & Latino locupletiſſimis.

Pariſiis Apud Iacobum Kerver. 1545. in 8.

HVjuſce Libri Editores deſcripſere Librum Annotationum, priore anno 1544. Romæ ab Andrea Doſſena editum, & quidem deſcripſere, nihil addentes, detrahentes nihil. Quæ itaque de prima illa Editione dicta fuere, de hac altera quoque dicta ſunto.

Duntaxat animadvertemus; poſt finem Annotationum editarum anno 1544. indicem haberi erratorum, quibus convenientes adponuntur

emendationes. At in propoſita Pariſienſi Editione, neque index ille additus fuit, neque errata omnia ſublata: quin etiam errata nonnulla nova in novam hanc Editionem irrepſere.

Schemata ſimilia ſunt Schematum prioris Editionis, & ligneis itidem typis impreſſa.

✳ CIƆIƆXXXXV.

ANimadvertam a Cel. Michaele Maittaire referri [1] Editionem hanc: *Gulielmi Philandri Caſtillionis Galli civis Rom. in decem Vitruvii Libros annotationes: ex officina Michaelis Fezandat. 8. Paris.* 1545. Credibile tamen non eſt, Editiones diverſas duas harum Annotationum prodiiſſe Pariſiis anno 1545. alteram apud Iacobum Kerver (de qua [2] jam diximus) alteram ex officina Michaelis Fezandat: ſed potius exiſtimaverim, ſocietate inita, Iacobum Kerver, & Michaelem Fezandat edidiſſe Librum hunc; atque, diviſis poſtea Libri ejuſdem exemplis, utrumque Typographum ſuæ Exemplorum parti proprium nomen adpoſuiſſe. Quod & in nonnullis aliis factum, non ſemel animadverti.

✳ CIƆIƆXXXXVI.

GVelterus H. Rivius narrat, ante Editionem ſui Operis, quod prodiit anno 1547. Vitruvii Libros de Latina lingua *in Italicam primum, deinde in Hiſpanicam,* demum *in Gallicam* fuiſſe converſos; ut [3] infra ex eodem fuſius referemus. *Italica* & *Gallica* verſiones & exſtant apud me, & notiſſimæ mihi etiam ſunt, non ita vero *Hiſpanica*. Itaque duntaxat dicam probabile eſſe, vel anno 1546. vel ante, Libros Vitruvii editos Hiſpanica lingua.

CIƆIƆXXXXVII.

DELLE LETTERE DI M. CLAVDIO TOLOMEI LIB. SETTE.

CON VNA BREVE DICHIARAZIONE IN FINE DI TVTTO L'ORDIN DE L'ORTOGRAFIA DI QVESTA OPERA.

In Vinegia. Appreſſo Gabriel Giolito de' Ferrari. 1547. in 4.

INter haſce Ptolomæi Epiſtolas [4] una eſt, ad Auguſtinum Comitem de Landis (anno 1542.) ſcripta, in qua ſtudiis Architecturæ & nobi-

[1] Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior, pag. 380. [2] Ad hunc annum 1545. [3] Ad Annum 1547. [4] Pag. 81.

nobilium quarumdam aliarum Artium, perficiendi, atque etiam illuſtrandi Libros Vitruvii, nova quædam ratio tam fuſe diligenterque proponitur; ut ea Epiſtola inſtar Libri ſit. Quamobrem ejus exemplum (aut ſaltem ſpecimen, & propoſitum aliquod ex ipſa deſumtum) dignum eſt habitum, quod mitteretur Regi Galliæ Franciſco I. Et quidem ei miſſum revera fuiſſe, perſpicue conſtabit, ſi [1] Ptolomæi Epiſtola ſcripta ad eundem Regem (anno 1543.) cum propoſitæ Epiſtolæ initio conferatur. Hæc igitur Epiſtola in cauſſa præcipue fuit, cur inter eos, qui bene de Vitruvii Libris meriti ſunt, recenſendum plane exiſtimaverim Claudium Ptolomæum: de quo eximio clariſſimoque Viro paullo diligentius hic ſcribere, neque improprium, neque inutile futurum arbitror; tum quod pauca & diſperſa ſunt quæ de illo ad ætatem noſtram venere; tum etiam quod Auctores vel ejuſdem vel inferioris ætatis de rebus iiſdem, ad eundem ſpectantibus, haud ſatis omnes conſenſere. Operam itaque dabimus, ut diſperſa conferamus; ut obſcura illuſtremus; ut, ubi Scriptorum deſideratur conſenſio, quid veri videatur eſſe ſimilius, conſtituamus.

Ex veteri atque illuſtri Ptolomæorum Familia Senæ Iuliæ originem duxere plures clariſſimi Viri, inter quos etiam nonnulli pietate ſanctitateque inſignes. Hoc nobili genere natus eſt Claudius Ptolomæus; de cujus anno natali quamvis nihil ſcriptum invenerim: cum tamen vixerit (ut, inter ceteros, retulit etiam [2] Ziliolus) annos ſexaginta tres; diem vero obierit anno 1555. (ut infra demonſtrabitur) colligere facile poſſumus, eum in lucem editum fuiſſe anno 1492.

Quibus autem, cum puer vel adoleſcens eſſet, Claudius uſus fuerit præceptoribus, & ubinam optimis artibus doctriniſque ſtudium dederit, plane non liquet. In hiſce tamen eum plurimum profeciſſe, ex ejuſdem operibus, & ex pluribus doctiſſimorum hominum teſtimoniis colligi haud dubie poteſt.

Antequam adoleſcentiæ juventus obreperet (ſi cum [3] Cenſorino illam ad annum XXX. producamus) Romæ fuit. Roma enim epiſtolam anno 1516. dedit: ut in [4] utraque Epiſtolarum Ptolomæi Editione perſpicue legere eſt.

Anno 1524. primum Claudii Ptolomæi opus in lucem prodiiſſe, credibile fit: [5] Hieronymus enim Gigli, de Senenſi agens Academia, id aperte indicat; ſunt autem ejus verba (in latinum converſa) hæc: *ejuſdem*

 Acade-

[1] Pag. 5. [2] Hiſtoria delle Vite de' Poeti Italiani di Aleſſandro Zilioli. Manoſcritta. Nella vita di Claudio Tolomei. [3] Cenſorini de Die Natali Liber. Cap. 12. [4] Lettere di M. Claudio Tolomei di ſopra riferite. pag. 42. Et, Delle Lettere di M. Claudio Tolomei Libri ſette. In Vinegia. 1554. pag. 56.
[5] Diario Saneſe. (cui tamen Hi. Gigli nomen ſuum non adſcripſit) In Siena 1722. pag. 155.

Academiæ *conſervatio*, *Claudii Ptolomæi ætate* (*&* *etiam anno* 1512.) *indicatur ex quodam loco*, *qui legitur eo in Libro*, *cui titulus eſt*; *Il Polito*, *cujus Libri* auctorem fuiſſe *eundem Claudium Ptolomæum*, *eruditiſſimus Vbertus Benvoglenti exiſtimat*. *Namque in Libro illo*, *edito Romæ*, *anno* 1524. *cum mentio* (*fol.* 44.) *de Thuſcano Alphabeto fiat*; *deinde affirmatur*, *de Alphabeto eodem in Senenſi Academia diu*, *ante annos duodecim*, *fuiſſe diſputatum*. Liber tamen ille ([1] *Il Polito*) ſub nomine *Adriani Franci* circumfertur, ut liquet ex ejus titulo; ex quo etiam colligere licet quid Libro ipſo contineatur. Id unum addam, quod Auctor Librum illum claudit aſſerens futurum, ut Linguæ noſtræ illuſtre ornamentum accederet, ſi ipſius Linguæ ditius Alphabetum conſtitueretur. Nihil autem ex Ptolomæo noſtro habemus ante indicatum illum annum 1524. Quamobrem id Opus primum eſt, quod ille ediderit.

Porro, novam inducere ſcribendi rationem, plurimum ſtudebat Claudius noſter; ut etiam Io. Georgius Triſſinus. Præſtat tamen, cum [2] Io. Mario Creſcimbenio, animadvertere, hunc nonnullas græcas litteras in ſcripturas ſuas induxiſſe; illum vero litterarum conſueta vulgarique forma uſum, exiguas duntaxat mutationes feciſſe; puta, paucas litteras ille vel duplicavit, vel triplicavit. Sed hujuſmodi inventa non fortunavit Apollo. Ceterum illius ſcribendi rationis a Ptolomæo inventæ, elegans habetur exemplum in ejuſdem [3] Ptolomæi Epiſtolarum principe Editione, quam unam deinceps citabimus. Nonnullæ autem aliæ Ptolomæi Epiſtolæ (præter illas ea Editione contentas) lucem viderunt quibuſdam aliis in [4] Libris.

A Senenſi Republica exilio multatum fuiſſe Claudium Ptolomæum, anno 1526. collegi ex nonnullis monumentis ad vitam ejuſdem Ptolomæi pertinentibus, quæ mecum jam communicaverat Abbas Io. Baptiſta Comes Caſottus (proh dolor! nuper e vivis ereptus) cum autem notum ſit eo anno, armis Clementis VII. Pont. Max. [5] Senam Iuliam fuiſſe oppugnatam, facile eſt conjicere, Ptolomæum tuliſſe invidiam, quod ipſi Clementi faveret. Immo ſuſpicandum eſt, Ptolomæum etiam in Clementis exercitu fuiſſe. Habeo enim, dono ejuſdem Com. Caſotti, orationem pro Claudio Ptolomæo, ineditam, anonymi, ſed viri certe docti & eloquentis; qui

[1] Delle Lettere nuovamente aggiunte (all' Alfabeto Italiano) Libro di Adriano Franci, intitolato il Polito. In Roma. Sine anni nota. Perrara eſt Editio hæc. Prodiit tamen iterum Liber idem Venetiis, anno 1531. [2] Iſtoria della Volgar Poeſia. Vol. Primo. In Venezia. 1731. pag. 408. [3] Lettere di M. Claudio Tolomei. Stampate l'anno 1547. di ſopra riferite. [4] Della nuova ſcielta di Lettere di diverſi Nobiliſſimi Huomini &c. Libro Primo. Con un Diſcorſo di M. Bernardino Pino. pag. 279. 284. 264. 267. & alibi. Libro Secondo. pag. 22. 408. Libro Terzo a pag. 138. ad pag. 155. In Venezia. 1582. Lettere di XIII. Huomini illuſtri. Alle quali &c. ne ſono ſtate aggiunte molte da Tomaſo Porcacchi. In Venezia 1571. a pag. 186. ad pag. 204. [5] Hiſtoria d'Italia di Franceſco Guicciardini. Libro XVII.

qui eandem, animi cauſſa, Antiquos imitaturus (ut ipſe ait in ejuſdem orationis nuncupatoria Mario Bandinio) anno 1528. conſcripſit: in ea leguntur hæc: *accadde a forza della fortuna che Egli* (il Tolomei) *non da malvagia intenzione portato, già venne ſeguendo l' eſercito, che poſcia niente, o poco v' offeſe, e d' una glorioſa vittoria, e d' un bel trionfo vi fu cagione*: hoc eſt: *contigit, ita ferente fortuna*, ut ipſe (Ptolomæus) *nulla prava voluntate ductus, eum proſequeretur exercitum, qui nullo deinde, aut perexiguo damno Vos* (Senenſes Senatores) *affecit; immo cauſſa fuit illuſtris victoriæ, triumphique clariſſimi.*

Quod vero Ptolomæus, per ea tempora, Clementi faveret impenſius, confirmari perſpicue poteſt ex ipſius [1] epiſtola eidem Pontifici, anno 1527. data: qua huic ſignificabat, ſibi in animo fuiſſe Orationes quinque ſcribere, exhibendas Carolo V. Imperatori, ut is juberet Pontificem ex cuſtodia emitti, ut huic faveret, ut incolumitati Romanæ Eccleſiæ proſpiceret, ut hujuſmodi quædam alia curaret. Sed ea epiſtola data eſt IIII. Id. Auguſt. cum [2] jam inter Pontificem & Cæſarem pax VIII. Id. Iunii fuiſſet conciliata. Quamobrem Epiſtola illa duntaxat inſervit ad Ptolomæi optimam voluntatem erga eundem Pontificem Maximum declarandam.

Erat ergo anno 1527. Ptolomæus Romæ; & ipſi Clementi acceptus; neque enim quiſpiam aut parum notus, aut non carus Pontifici, eidem quinque illas Orationes, de quibus paullo ſupra commemoratum eſt, auſus fuiſſet offerre. Ab eo anno Ptolomæum per vicennium, ſi pauca ejus itinera excipias, ſemper fuiſſe Romæ, ibique domicilium (ut ita dicam) fixum habuiſſe, ex Epiſtolis ejuſdem aperte colligitur. Quamobrem [3] Dionyſius Atanagius Italicum Epigramma in laudem Claudii noſtri ita orſus eſt:

Claudio che 'n Siena nacque, e 'n Roma viſſe.

Ex iiſdem etiam Epiſtolis, & ex variis monumentis, præſertim ex iis, quæ Abbas Caſottus (ut jam innui) mecum communicavit, ſcire licet, Claudium noſtrum juris legumque peritiſſimum fuiſſe, ſtudium poſuiſſe plurimum ut Italicam Linguam perficeret atque illuſtraret, præterea vero linguas calluiſſe Latinam, Græcam, & Hebræam; ac hujus uſum feciſſe in Libro ſuo de *conſonantibus litteris duplicandis*. Tum didici ex monumentis iiſdem, apud præſtantiſſimum Equitem Marium Comitem Ptolomæum plures Claudii Ptolomæi orationes, diatribas, & de jure reſponſa, quæ numquam fuere edita, aſſervari. Aſſervatas itidem apud Bulgarinum quinque eruditiſſimas Diſſertationes, ad Hetruſcam Linguam ſcriptionemque pertinentes, [4] Iſidorus Vgurgerius memoravit. Quin etiam ex Epiſto-

[1] Lettere del Tolomei. pag. 15. [2] Hiſtoria d'Italia di Franceſco Guicciardini. Libro XVIII. [3] Delle Rime di diverſi nobili Poeti Toſcani raccolte da M. Dionigi Atanagi Libro Primo. In Venezia. 1565 pag. 226. [4] Le Pompe Seneſi del P. Maeſtro F. Iſidoro Vgurgieri Azzolini. In Piſtoja. 1649. Parte Seconda. pag. 573.

Epiſtolis iiſdem, Claudium ipſum pluribus Principibus Viris fuiſſe acceptiſſimum, facile poſſumus conjicere.

Bononiæ [1] Claudius fuit, vergente anno 1529. & ineunte anno 1530. quo tempore Bononiæ erat pacis conventus, iſque maxime illuſtris; [2] cum adeſſent Clemens VII. Pont. Max., & Carolus V. Imperator. [3] Deinde Bononiæ iterum Claudius fuit anno 1531.

Anno 1532. petiit Viennam Auſtriæ; atque ibi, ut ex ejus [4] epiſtola, inſcripta *Reverendiſſimo Cardinali Mediceo* (Cardinalem Hippolytum fuiſſe reor) ſatis liquet, in Cardinalis illius negotiorum procuratione Claudium eſſe verſatum. At eadem in epiſtola cauſando adverſam valetudinem ſuam, ſeque muneri illi parum aptum, rogavit enixe, ut aliquis alius ſufficeretur ſibi, Romam lubentiſſime reverſuro.

Novum Italicæ Poeſeos genus coluit Ptolomæus imitando Græcorum ac Latinorum metra, ſuæque Poeſi inſervientia præcepta, necnon exempla verſibus exhibita, [5] Libro edito, anno 1539. pervulgavit. Verſus autem, qui novi illius Poeſeos generis exempla ſunt, continenturque eo Libro (admodum raro) confecti fuere ab Antonio Renerio, a Paulo Gualterio, ab Ioanne Zuccarellio, ab Iulio Vierio, ab Alexandro Cittolino, & ab nonnullis aliis Poetis, ac demum ab ipſo Claudio Ptolomæo. Itaque perſpicuum fit, principio non defuiſſe qui novum illud genus arriperent; at tractu temporis obſolevit inventio illa. De qua, inter ceteros, haud bene ſenſit, cum de Poetis ageret, [6] Gyraldus, cujus hæc verba ſunt: *Eſſet & inter primos* (Poetas & erudite ſcribentes) *in hoc ſcribendi genere, meo quidem judicio, reponendus Claudius Ptolomæus Senenſis, niſi vulgaria hæc & vernacula ad antiquorum latinorum normam revocare ſtuduiſſet; qua in re, ſi non potius hæreſi, multos invenit, qui eum ſequerentur: ut infelix ille F. R. Valerius. Claudio iſti Ptolomæo eadem pene diligentia inceſſit, qua nuper Triſſino, & pridem Claudio Cæſ. Imp. ut novos characteres litterarum excogitare voluerit.*

Sed, antequam de hoc novo Poeſeos genere ſcribendi finem facio, animadvertam, illius inventionem Claudio noſtro a pleriſque tribui, immo in citati [7] Libri epiſtola nuncupatoria Io. Franciſco Valerio diſerte affirmari, a Claudio illius generis Poeſeos inventionem profluxiſſe; revera tamen Leonem Baptiſtam Albertium primum fuiſſe, qui Italicos verſus ad Latinorum verſuum metrum adduceret, ut Vaſarius ait, cujus verba ſunt hæc:

[1] Lettere del Tolomei. pag. 12. & 180. [2] Hiſtoria Vineziana di Paolo Paruta. Parte Prima. pag. 571. & ſeqq. [3] Lettere del Tolomei. pag. 77. [4] Lettere del Tolomei. pag. 21. [5] Verſi & Regole della nuova Poeſia Toſcana. In Roma. 1539. [6] Lilii Gregorii Gyraldi Ferrarienſis Dialogi duo de Poetis noſtrorum temporum. Florentiæ. 1551. Libro Secundo. pag. 98. [7] Verſi & Regole della nuova Poeſia &c. già citati.

hæc: [1] *Leon Battiſta Alberti fu il primo, che induceſſe li verſi volgari alla miſura delli latini, come ſi vede in quella ſua Epiſtola:*

Queſta pur eſtrema miſerabile piſtola mando
A te, che ſpregi miſeramente noi.

Lubet autem duos Claudii verſus afferre; non modo ut appareat ſimilitudo, verum etiam ut melius quid eſſet Poeſis illa concipiatur; erunt hi, quos ſubjeci:

[2] *Prima aſpra; ma dolce poi, dolciſſima quando*
In cima del Colle sì duro giunto ſei.

Præter Vaſarium Euphaſynus Lapinius (quod mihi indicavit Cel. Ap. Zenus) ſcripſit, Leonem Albertium [3] *tentaſſe hexametra condere, & illius conatus pulcherrima exſtare veſtigia*: deinde, nonnullis interpoſitis, ſic proſequutus ille eſt: *Inchoata igitur & imperfecta res fuit, quatenus Lucas Pulcius in hoc dicendi genere maxime exercitatus extinctam Albertii muſam e tenebris eruit. Fruſtra autem & ipſe (ut primus ejus rei auctor) id expertus, nullum invenit, qui ejuſmodi ſtudium conſectaretur. Quamobrem ad multos annos neglecta jacuit iterum hæc Poeſis: donec egregius ille, neque unquam ſatis laudatus Claudius Ptolomæus* &c. Iam ad hunc revertamur.

Quem exilii pœna liberatum fuiſſe anno 1642. plane liquet ex ejus [4] epiſtola, ſummo Reipublicæ Senenſis Magiſtratui data VIII. Kal. Ianuarii ejuſdem anni 1642. hac enim Ptolomæus Magiſtratui gratias agit, quod benevole ſibi patriam reſtituerit.

Annorum 1545. 1546. 1547. magnam partem Claudius tranſegit [5] Parmæ & Placentiæ. Atque poſtrema hac in Vrbe publico aliquo munere functus fuiſſe videtur; cum enim Placentiæ eſſet, ita [6] ſcripſit: *vi dico ch' io ſoſtengo qui due perſone; l' una come Claudio Tolomei, l' altra come miniſtro di giuſtizia*: hoc eſt: *ſcias velim, duplicem hic a me perſonam geri, Claudii Ptolomæi unam, alteram ejus qui jus reddere debet*. Et quidem cum Ptolomæus Paulo III. Farneſio eſſet acceptus, [7] anno autem 1545. dominatus Parmæ & Placentiæ datus fuerit Petro Aloyſio Farneſio, qui menſe Septembri anni 1547. occiſus fuit, credibile ſit, eo tempore, quo Petrus Vrbium illarum potiebatur, Farneſios Ptolomæo officium aliquod mandaviſſe. Neque prætermittam, nullam a me viſam eſſe Ptolomæi Epiſtolam Placentia datam poſt Septembrem illum menſem.

Deinde vero, anno 1548. ſaltem ab initio menſis Aprilis ad finem Decem-

[1] Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. pag. 367. [2] Verſi & Regole della nuova Poeſia &c. già citati. pag. T. [3] Inſtitutionum Florentinæ Linguæ Libri Duo. Florentiæ. 1569. pag. 322. & ſeqq. [4] Lettere del Tolomei pag. 7. Lettera A gli Illuſtriſſimi Signori de la Balia di Siena. [5] Lettere del Tolomei pag. 224. 232. & pluribus aliis in locis. [6] Lettere del Tolomei pag. 214.
[7] Storie Fiorentine di Meſſer Bernardo Segni. In Auguſta. 1723. pag. 303. & 319.

Decembris Patavii fuit Ptolomæus. Quo ſe actum fuiſſe, [1] ſcripſit, ab ſæviſſima tempeſtate, qua miſerrimum una cum quibuſdam aliis fecerat naufragium (fortaſſis indicabat Petri Aloyſii Farneſii necem, indeque ortas turbas maximas, ac rerum converſiones) [2] ſcripſit etiam, ſibi propoſitum fuiſſe, Patavii tandem experiri, num quiete, ſalubritate aeris, & excellentium Medicorum peritia, poſſet oculorum morbo levari; quo morbo jam ab [3] anno 1546. cœperat tentari.

Nunc videndum eſt, quo anno, & qua in Civitate, Ptolomæus noſter Epiſcopalem ſedem obtinuerit. [4] Hieronymus Ghilinus, Ptolomæi ejuſdem vitam litteris mandavit; ſed, ut huic moris erat, perfunctorie negligenterque. In Ghilini enim volumine fruſtra quæres tempus ortus Ptolomæi, vel interitus; invenies quidem, illum Epiſcopum appellari, de ejus vero Epiſcopatu omnino nihil. [5] Iſidorus autem Vgurgerius perperam ſcribit: *ſe non foſſero ſtati gli officii de' Cardinali Franceſi, e la liberalità di Arrigo II. Re di Francia, che lo provveddè della Chieſa di Tolone in Provenza*: nimirum narrat Vgurgerius, ab Henrico II. Galliæ Rege Claudium Ptolomæum renunciatum fuiſſe Epiſcopum Telonenſem: quod tamen tam falſum eſt, quam quod falſiſſimum: ut porſus conſtat ex [6] *Gallia Chriſtiana* D. Dionyſii Sammarthani, viri eruditiſſimi æque ac diligentiſſimi; in qua, ubi recenſentur Epiſcopi Telonenſes, reperiuntur hi: anno 1524. Auguſtinus Trivultius Cardinalis; cui ſucceſſit anno 1528. Antonius Trivultius, poſtmodum Cardinalis, qui obiit anno 1559. & huic ſucceſſit Hieronymus della Rovere: Claudii autem Ptolomæi mentio nulla fit. Quamobrem manifeſtum eſt, eam Sedem Ptolomæum noſtrum haudquaquam obtinuiſſe.

Sed hiſce miſſis, ut vera perſequamur, diſcere licet, ab [7] Io. Mario Creſcimbenio, Claudium Ptolomæum appellari (*Veſcovo di Corſola*) *Epiſcopum Corcyræ Nigræ*: quæ civitas eſt in cognomine [8] Inſula Hadriatici Maris, propter oram Illyrici: *nigra* ob ſylvas procerarum arborum, quibus prope contecta erat, nominata, ut ab Ionii Maris Corcyra, majore Inſula, diſcerneretur. At rem mire illuſtrare queunt *Acta* (ut appellant) *Conciſtoralia*; quæ mecum communicavit vir eruditiſſimus P. Philippus Riceputi e Societate Ieſu, cujus labores eximiamque diligentiam in perquirendis undique monumentis ad Illyrici Sacri contexendam hiſtoriam (a doctis avidiſſime expectatam) ſine debita laude præterire minime debeo.

In

[1] Lettere di diverſi eccellentiſſimi Vomini. 1554. pag. 358. [2] Nelle Lettere ſteſſe. pag. 373. [3] Lettere del Tolomei pag. 201. [4] Teatro d'Vomini Letterati. In Venezia. 1647. Volume Primo. pag. 39. [5] Le Pompe Seneſi. loco citato. [6] Gallia Chriſtiana in Provincias Eccleſiaſticas diſtributa &c. Opera & ſtudio D. Dionyſii Sammarthani ------ e Congregatione S. Mauri. Tom. I. Pariſiis. 1716. pag. 741. & 753. [7] Dell' Iſtoria della volgar Poeſia, Volume Secondo. In Venezia. 1731. pag. 371. [8] Notitia Orbis Antiqui. Auctore Chriſtophoro Cellario. Volum. Primo. pag. 626.

In illis enim *Actis* leguntur [1] hæc: 21. *Auguſti* 1549. *Sanctiſſimus* (tunc temporis ſedebat Paulus III.) *providit Eccleſiæ Curſulenſi per translationem R. Patris D. Marci Maripetri ad Eccleſiam Pharenſem, tunc certo modo vacanti, de perſona D. Claudii Ptolomæi Clerici Senenſis.*

In poſſeſſione Eccleſiæ ſuæ Corcyreæ conſtitutus fuit Ptolomæus die 27. Decembris anno 1550. ut liquet ex illius Eccleſiæ monumentis, quæ ab eodem P. Philippo deſcripta aſſervantur.

Inſignem autem honorem habitum fuiſſe Ptolomæo in Patria ſua (nimirum Senæ Iuliæ) degenti, anno 1552. narrat in hiſtoria ſua [2] Malavoltus. Refert enim XVI. Cives electos deſignatoſque fuiſſe, qui, una cum Cardinali Mignanello, cum Termio, & cum Epiſcopo Ptolomæo conſiderate diligenterque conſulerent de modo novæ formæ Reipublicæ conſtituendæ. Idque hi fecere, novo regimine inducto. At in ea nova Reipublicæ conſtitutione, [3] *pars illa* civium *prævalebat, quæ ----- amicitiam Regis* (Galliæ) *ut rebus ſuis neceſſariam amplectebatur. Itaque pervicerat, ut honorifica legatio ad regem decerneretur, quæ ipſi ut liberatori nomine Reipublicæ gratias ageret --- hoc munere defunctus eſt Claudius Ptolomæus, cujus elegans & luculenta oratio coram Rege habita exſtat.* Porro Galliæ Regibus ſemper addictum fuiſſe Ptolomæum, perſpicue apparet ex ejus [4] Epiſtolis ad Franciſcum I. ad Henricum II. & ad hujus uxorem Reginam.

Legationem vero illam quatuor Senenſes Cives obivere; ut ex principio orationis Ptolomæi ejuſdem noſtri plane liquet. Et ex orationis ejuſdem [5] editione prima ſcire licet, eam habitam eſſe Compendii, menſe Decembri anni ejuſdem 1552. Hæc ipſa oratio deinde, cura [6] Franciſci Sanſovini, lucem iterum vidit, eodemque tempore tres aliæ Claudii noſtri orationes. In Gallia autem diu (non tamen annos quinque) commoratus eſt Ptolomæus; quippe qui Hieronymo Piſano [7] litteras dederit Compendio ſcriptas VII. Kal. Iun. anno 1554. Ante finem vero hujuſce anni eum in Italiam remigraviſſe, conjicio præſertim ex quadam Ioliti epiſtola, de qua mox.

Opera enim atque cura Gabrielis Ioliti editus fuit anno 1555. Claudii

H Ptolo-

[1] Ex Actorum Conciſtorialium, quæ in Archivio Pontificio Romæ aſſervantur, Tomo Primo. [2] Dell' Hiſtoria di Siena ſcritta da Orlando Ma lavolti. La Terza parte. In Venezia. 1599. pag. 155. [3] Iac. Auguſti Thuani Hiſtoriarum ſui temporis Tomus I. Aurelianæ. 1626. pag. 334. [4] Lettere del Tolomei. pag. 5. 11. 22. 88. 221. [5] Orazione di M. Claudio Tolomei Ambaſciador di Siena, recitata al Criſtianiſſimo Re di Francia, Henrico II. a Compiegnes, il meſe di Decembre 1552. In Lione 1553. [6] Diverſe Orazioni volgarmente ſcritte da molti Vomini Illuſtri. Raccolte per M. Franceſco Sanſovino. In Venezia. 1569. Orazione del Tolomei a Clemente VII. per la Pace. pag. 1. Orazione dello ſteſſo, in cui accuſa Leone Secretario. pag. 59. Altra Orazione dello ſteſſo, in cui difende Leone Secretario. pag. 63. (gli Argomenti di queſte due Orazioni ſono finti) Orazione dello ſteſſo per la Repubblica di Siena. pag. 105. [7] Lettere di XIII. Huomini Illuſtri. pag. 203.

Ptolomæi [1] Dialogus, cui titulus eſt : *Il Ceſano*; quo in opere de Vulgaris Linguæ nomine diſputatur : eique Dialogo præfixit Iolitus epiſtolam (cui adſcripta eſt dies XX. Decemb. anni 1554.) ad ipſum Claudium Ptolomæum, quem Compatrem ſuum appellat. Ea vero epiſtola rogat Iolitus Ptolomæum, ut velit autographum ſuum dialogum perſcrutari, & ſibi mittere aliud emendatius exemplum, ſi opus ſit, ad editionem alteram exornandam: & alia addit , quæ minime ſcripta eſſe videntur homini fungenti graviſſima Legatione pro Patria in Regione longinqua. Itaque plane exiſtimo, colligi hinc poſſe, eo tempore quo ſcripta fuit Ioliti Epiſtola, jam ab illa ad Galliæ Regem Legatione Ptolomæum fuiſſe reverſum. Quamobrem propter conjecturam hanc, & propter rationem habendam temporis, quo de vita deceſſit Ptolomæus , perſuaſum mihi eſt , aliquid humani paſſum fuiſſe [2] Dionyſium Atanagium , qui ſcripſit, annos quinque conſumpſiſſe Ptolomæum in Legatione pro Senenſi Republica ad Galliæ Regem.

Ex vita autem exceſſiſſe Claudium Ptolomæum anno 1557. auctor eſt idem [3] Dionyſius Atanagius , cujus hæc ſunt verba : *In Morte di Monſig. Claudio Tolomei ----- ſeguita l' anno 1557. & de la ſua età* 63. & huic, [4] Io. Marius Creſcimbenius, ſe adſtipulari, affirmat . At Lucas Antonius Ridolfi in Dialogo, cui titulum fecit, *L' Aretefila*, cum ſcripſiſſet, Aloyſium Alamanni mortem objiſſe XIIII. Kal. Maj. anno 1556. & Ioannem Caſam XVIII. Kal. Decemb. anno eodem; deinde ſubdit, ante hoſce mortuum eſſe Claudium Ptolomæum X. Kal. April. anno 1555. Sunt autem ipſius Ridolfi ad unguem deſcripta verba hæc : [5] *eſſendo morto il Signor Luigi* (Alamanni) *in Amboiſa, ove allora, dicono, era la Corte del Criſtianiſſimo, a XVIII. giorni del Meſe d' Aprile, dell' anno M. D. LVI. e Monſignor* (Giovanni) *della Caſa in Roma il XIIII. giorno del Meſe di Novembre del medeſimo anno . Di maniera che ci poſſiamo con molta ragione dolere, che la Toſcana tutta, anzi pur tutta l' Italia ſia rimaſa con gran pubblico danno orba nello ſpazio d' un' anno , e poco più, di tre de' ſuoi più chiari ſplendori; havendone la invidioſa morte tolto prima a XXIII. giorni del Meſe di Marzo dell' anno M. D. LV. in Roma Monſignor Claudio Tolomei Gentilhuomo Saneſe*. In hac autem Lucæ Antonii narratione nil eſſe emendandum plane cenſuit alias laudatus Io. Baptiſta Caſottus patriarum rerum , hoc eſt, etruſcarum peritiſſimus, qui integram narrationem illam , [6] cum

de Io.

[1] Il Ceſano, Dialogo di Meſſer Claudio Tolomei &c. In Vinegia . Appreſſo Gabriel Giolito de Ferrari. 1555. [2] Delle Rime di diverſi Nobili Poeti Toſcani. Nella Tavola: pag. 7. avanti il fine. [3] Loco jam cit. Delle Rime &c.
[4] Commentarii intorno alla ſua Iſtoria della volgar Poeſia. Volume Secondo. pag. 372.
[5] Aretefila Dialogo. In Lione. 1562. pag. 125. [6] Opere di Monſignor Giovanni della Caſa. Tomo Quinto. In Venezia. 1729. pag. 11.

de Io. Caſa ſcriberet, nulla addita animadverſione, deſcripſit. Neque prætermittendum eſt, eandem Ridolfi narrationem ita eſſe contextam, ut ſi Ptolomæus mortuus non eſſet anno 1555. labefactaretur tota. Adde, epiſtolam, quam Dialogo ſuo idem Lucas Antonius præmiſit, datam fuiſſe menſe Martio anno M. D. LVII. atque adeo eo tempore, quod illius narrationem evidentem efficere videtur. Sed quid plura? *Acta Conciſtorialia* (de quibus alias dictum eſt) habent [1] hæc: 21. *Iunii* 1556. *Providit* (Paulus IIII. Pont. Max.) *Eccleſiæ Curſulenſi vacanti per obitum Claudii Ptolomæi in Curia, de perſona D. Petri Barbadici* &c. Ergo non obiit Ptolomæus anno 1557. Ergo Lucæ Antonio Rodolfi ſtandum, ac Ptolomæi mors ad X. Kal. April. anni 1555. eſt referenda. Ceterum, eum vixiſſe annos ſexaginta tres, neminem inveni, qui in dubium revocaverit.

Nunc de propoſita Epiſtola dicam. Ex ea primum ſcire licet, quam parati fuerint, tunc temporis, Romæ, ut architectonicam doctrinam, & Vitruvii de Architectura Libros fuſe diligenterque & exornarent, & illuſtrarent nonnulli ingenio atque induſtria excellentes viri.

Immo etiam ante illud tempus cœperat Architecturæ ſtudium Romæ florere. Diſcimus enim ex [2] Egnatio Dante, & ex [3] Andrea Felibieno, Iacobum Barozium a Vineola addictum Romæ fuiſſe Academiæ Architectonicæ conſtitutæ a pluribus illuſtribus viris, qui Libris Vitruvii legendis operam dabant: inter eos autem erant (*il Sig. Marcello Cervini, che poi fu Papa, Monſignor Maffei, & il Sig. Aleſſandro Manzuoli*; verba hæc ſunt ipſius Egnatii) inter eos, inquam, erant Maffejus, Alexander Manzolius, & Marcellus Cervinus. Quorum primus, [4] Bernardinus Maffejus, S. R. E. Presbyter Cardinalis renunciatus eſt anno 1549. quem Manutius *divinum hominem* appellavit: ac Panvinius ei, quod didicerat in rerum Romanarum veterum obſervationibus, acceptum retulit. Poſtremus vero, Marcellus Cervinus, qui anno 1539. Presbyter Cardinalis, & anno 1555. Pontifex Maximus creatus, Marcellus II. appellatus eſt: cujus Marcelli, cum eruditam quamdam conjecturam attulit, tum ejus mentionem fecit magna cum laude [5] Philander in Annotationibus ad M. Vitruvii Libros. Academicis vero illis inſerviens, metitus eſt, delineavitque Barozius Romana Antiqua Monumenta (*miſurò* il Barozzi, *e ritraſſe per ſervizio di quei Signori tutte le antichità di Roma*, ut ſcribit Egnatius) At Barozius

H 2 Franciſco

[1] Ex Actorum Conciſtorialium, quæ in Archivio Pontificio Romæ aſſervantur, Tomo Secundo. [2] Le due regole della Proſpettiva Pratica di M. Iacomo Barozzi da Vignola con i Commentarii del R. P. M. Egnatio Danti &c. In Roma. 1611. Nella Vita del Vignola ſcritta dal Danti. [3] Entretiens ſur les vies, & ſur les Ouvrages des plus excellens Peintres. Tom. II. A Londres 1707. pag. 191. [4] Verona illuſtrata del M. Maf. Parte Seconda. pag. 144. 145. [5] M. Vitruvii Pollionis de Architectura Libri X. &c. Lugduni. 1552. pag. 7.

Franciſco Primaticio ſe dedidit anno 1540. ſi ſtemus [1] Vaſario & [2] Felibieno (hic quidem illum ſecutus eſſe videtur) anno autem 1537. ſi adſtipulemur Egnatio, cui [3] Auguſtinus Carolus Davilerius adhæſit. Egnatii tamen unicam diligenter ſcribentis auctoritas major fortaſſis eſſe debet, quam Vaſarii, vitis plurimis conſcribendis intenti; certe ante annum 1540. Academiæ illi Barozius erat addictus: quamobrem liquet, ante eum annum Academiam illam viguiſſe.

Quam [4] Ziliolus ſcribit, Claudium noſtrum conſtituiſſe Romæ in AEdibus Archiepiſcopi Columnæ, eamque appellat celebrem Academiam, *in qua diſciplinis omnibus, & præſertim Architecturæ, dabatur opera*. At eum Archiepiſcopum Columnam (cum nemo alius ex inclyta illa Familia per ea tempora exſtiterit Archiepiſcopus) fuiſſe [5] Pompejum illum Cardinalem Hieronymi Salerni Principis Filium, *Montis Regalis Roſſanenſem Archiepiſcopum*, litteratorum patronum eximium, plane reor: qui cum e vita exceſſerit anno 1532. credibile fit, non modo ante annum 1540. verum ante annum 1532. inſtitutam fuiſſe illam Academiam.

Inter eos autem Academicos, hoc eſt, inter eos, quos *viros illuſtres* vocat propoſita in epiſtola Ptolomæus, credibile eſt fuiſſe Michaelem Angelum Buonarotum, qui tunc temporis ceu Architectorum princeps jure meritoque reputabatur: at certe ex eorum numero fuit Gulielmus Philander, Ptolomæi amicus, [6] qui in poſtrema Annotatione ad Cap. 6. Libri Primi Vitruvii ſcripſit hæc: *Ingenui eſt pudoris fateri per quos profeceris. Hunc mehercule locum cum ante annos aliquot emendaſſem, erroris occaſionem non ſatis videram. Eam feliciter attigit C. Ptolomæus noſter (libenter enim ejus mentionem facio, quod a Viro multis nominibus claro profecta non poſſit non ſummopere ab omnibus commendari) qui docuerit* &c.

Fuit etiam inter illos Ludovicus Lucena. Hic [7] *Guadalaxaræ Novæ Caſtellæ ortus, Artium ac Medicinæ Doctor, poſtquam ex diuturna peregrinatione, fructuoſa illa quidem & ſtudiis impenſa, in Hiſpaniam rediiſſet, iterum vale dicto Patriæ, Romam remigravit, non ut ambitioni & cupiditati ſerviret* (verba ſunt Ioannis Geneſii Sepulvedæ in Epiſt. LXXII. anno MDXLIX. ad eum ex Hiſpania data) *ſed ut otio litterario & honeſta libertate in ea regione atque urbe frueretur, ubi magna eſt tum ſtudendi occaſio* &c. Obiit Romæ anno 1552. Ab hoc [8] litteris ſuis (quæ Placentia anno 1547. datæ eſſe

1 Vite de' Pittori &c. Secondo & Vltimo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 798. 2 Loco citato. 3 Cours d'Architecture. A Paris. 1710. pag. ō. ij. 4 Hiſtoria delle Vite de' Poeti Italiani di Aleſſandro Zilioli, già citata. 5 Columnenſis Familiæ Cardinalium Imagines. Publicabat Abbas Ferdinandus Vghellus. Romæ. 1650. pag. 14. 6 In X. Libros M. Vitruvii Annotationes. Romæ. 1544. pag. 24. 7 Bibliotheca Hiſpaniæ &c. Auctore Nicolao Antonio Hiſpalenſi. Tomus Secundus. pag. 39. 8 Lettere del Tolomei. pag. 229.

eſſe videntur) Ptolomæus quærebat doctrinam rationis illius, qua ab Archimede deprehendi diſcernique potuerit portio argenti auro mixta in aurea corona votiva Regis Hieronis, de qua [1] Vitruvius narravit. Ac in iiſdem litteris ſubdit Ptolomæus: *memini* (ſunt Ptolomæi verba latine reddita) *quibus temporibus Libris Vitruvii legendis opera dabatur, ejus rationis tam pulchras, ſubtiles, veraſque regulas* (*quarum ſum nunc oblitus*) *te nobis dediſſe, ut eas probaverint omnes, atque ſuſpexerint*. Et Philander quoque, poſtquam hunc Lud. Lucenam laudavit, addidit; [2] *quem unum ex omnibus meorum ſcriptorum cenſorem elegi*: tum ejuſdem Lucenæ de Antiquorum duplicandi cubi ratione doctrinam protulit. Itaque palam eſt, hunc quoque Lucenam inter illuſtres illos viros locum habuiſſe.

Facile autem apparet ex iiſdem litteris, inter viros illos ſtudium Vitruvii excolentes ipſum Ptolomæum noſtrum ([3] Ziliolo etiam, ut indicavimus, teſte) numerari oportere; qui [4] alibi præterea ſcripſit, ſe annotationes aliquot in varios locos Vitruvii confeciſſe.

Sed ſatis jam vel plus ſatis, de Academicis illis dictum eſt: itaque revertor ad ea, quæ propoſita epiſtola continentur.

In [5] eadem agitur de Architecturæ exemplis deſumendis ex veteribus monumentis; de Librorum Vitruvii difficilioribus locis explicandis; de eorumdem veris lectionibus, ope antiquorum codicum, reſtituendis; [6] de Figuris propoſitis ab Iocundo emendandis; de concinnandis novis quibuſdam aliis figuris, aptis ad Vitruviani Operis illuſtrationem; atque de duobus componendis Lexicis, latino altero, altero græco, Verborum Vitruvianorum ſignificationem exprimentibus.

Agitur etiam de Vitruvianis verbis conferendis cum aliis verbis ſimilium ſignificationum adhibitis a Latinis Auctoribus melioris notæ; de Vitruvii Libris in puriorem Latinam linguam convertendis; de nova adornanda converſione Librorum Vitruvii e Latina in Italicam linguam; de conſcribendo Italica lingua Lexico Architectonico, verbis alphabeti ordine diſpoſitis; tum vero de alio Italico Lexico, cujus ordo ex ipſa inſtrumentorum partiumque rerum natura proficiſceretur; & de Libro componendo, quo continerentur præcepta Vitruvii cum antiquis exemplis comparata.

Agitur præterea [7] de antiquorum ædificiorum ætatibus, magnitudinibus, uſibus, & qualitatibus aliis illuſtrandis Hiſtoriæ ope; de eorumdem figuris delineandis, menſuriſque exhibendis; de ſculptis, aut cælatis operibus; de an-

1 Lib. IX. Cap. 3. 2 Vitruvii Editio An. 1552. pag. 362. 3 Iſtoria delle Vite de' Poeti Italiani di Aleſſandro Zilioli. loc. cit. 4 Lettere di diverſi Eccellentiſſimi Vomini. pag. 364. 5 Lettere del Tolomei. pag. 81. 6 Lettere del Tolomei. pag. 82. 7 Et pag. 83.

de antiquis vaſis , atque de inſtrumentis variis pro variis artibus antiquitus adhibitis ; de Inſcriptionibus veteribus colligendis & interpretandis ; de iis, quas temporum injuriæ non aboleverant , [1] priſcis picturis deſcribendis ; de rei nummariæ ſtudio juvando ; & demum de rebus iis , quæ pertinent ad Antiquorum machinas , & ad Aquæductus antiquos , explicandis atque exornandis.

Hæc autem tam multa, tam ſpecioſa, tamque utilia a pluribus illis ingenio atque induſtria excellentibus viris (de quibus ſupra eſt commemoratum) erant perficienda . Quæ omnia ubi ea in epiſtola fuſe deſcripta attente legi , plane credidi , adeo luculenti rerum utilium Propoſiti mentionem minime eſſe prætermittendam . Hujuſce itaque exhibiti a Claudio Ptolomæo Propoſiti mentionem facere cum in animum induxiſſem; eodemque tempore recordarer, vitam ejuſdem Ptolomæi , viri profecto eximii , a nemine pro dignitate fuiſſe ſcriptam , eam (ut alias etiam monui) diligentius ſcribendam duxi, ratus futurum, ut mihi vitio non verteretur , ſi lacunam , ut ita dicam , litterariæ hiſtoriæ impleturus , hunc operis mei articulum efficerem paullo longiorem.

CIƆIƆXXXXVII.

ARCHITECTVRE OV ART DE BIEN BASTIR , DE MARC VITRVVE POLLION AVTHEVR ROMAIN ANTIQVE ; MIS DE LATIN EN FRANCOIS, PAR IAN MARTIN SECRETAIRE DE MONSEIGNEVR LE CARDINAL DE LENONCOVRT.

POVR LE ROY TRES CHRESTIEN HENRY II.

A Paris. Pour la Veuve & Heritiers de Ian Barbè. 1547. in fol.

- -

IOannes Martinus, Lutetiæ Pariſiorum natus, a Secretis fuit (ut etiam [2] Crucimanius refert) Cardinali Roberto *de Lenoncourt*, cum antea itidem a Secretis Maximiliano Sfortiæ fuiſſet . Refert ille præterea , Martinum Gallice reddidiſſe octo Vitruvii Libros , editos ab Hieronymo de Marnef (qui propterea primus eos Libros edidiſſe videtur) anno 1572. quæ ubi Crucimanius ſcribit, duplicem errat errorem; non enim octo, ſed decem Libros Martinus convertit; & editio anni 1572. princeps non eſt.

Addit Crucimanius , ab eodem Martino varia alia Opera vel de Latina vel de Italica lingua in Gallicam fuiſſe converſa , quæ minus ad noſtrum pertinent inſtitutum : illud tamen (ut de Architecturæ ſtudio conſtet) prætermittendum non eſt , quod a 3 Verderio narratur ; nimirum, eundem

[1] Lettere del Tolomæi . Pag. 84. [2] Bibliotheque du Sieur de la Croix du Maine . A Paris. 1584. pag. 242. & 243. [3] La Bibliotheque d'Antoine du Verdier, contenant le Catalogue &c. A Lion. 1585. pag. 719.

eundem Martinum Gallice reddidiſſe Sebaſtiani Serlii Quintum de Architectura Librum.

Litteris præterea mandavit Crucimanius, floruiſſe Martinum Pariſiis, regnante Franciſco I. Et floruit etiam cum idem Galliæ regnum teneret Henricus II. cui Martinus Vitruvium ſuum, ſatis longa Epiſtola, nuncupavit. Qua in Epiſtola narrat, ſe adiutum fuiſſe ab Ioanne Govionio prius Annæ Montmorancii Magiſtri Equitum Architecto, tunc vero temporis, Regis ejuſdem Henrici II. Qui Govionius Figuris, ad rem ædificatoriam pertinentibus, propoſitam ditavit Editionem (hunc autem Martini locum in Bibliothecam ſuam Crucimanius [1] tranſtuliſſe videtur) Ac eadem in Epiſtola, ſe ad hoc opus excitatum fuiſſe, ait Martinus, ab Ioanne Barbè, cive Pariſino, Architectonicæ Artis ſtudioſiſſimo.

Nunc de Opere ipſo ut dicamus, præſtabit Perraultii judicium referre: [2] qui, poſtquam Martinum, & Govionium doctos appellavit, alterum humaniorum litterarum, alterum architecturæ, ſubdit, ejus verſionem male acceptam fuiſſe. Porro dabimus Perraultio non omnia quidem loca eleganter appoſiteque fuiſſe converſa: non tamen ideo negabimus, plurima in verſione propoſita eſſe, quibus Vitruvii mens ſatis accommodate exprimatur. Cum autem Martinus in Nuncupatoria mentionem faciat Vitruvii editi a Cæſariano, & in Monito poſt illam narret ſe profeciſſe laboribus Ioannis Iocundi, Leonis Baptiſtæ Alberti, Gulielmi Budæi, & Gulielmi Philandri, videtur profecto diligentiam adhibuiſſe: tum etiam colligere facile poſſumus, illum pro verſione ſua uſum eſſe Latinis Iocundi Editionibus. Libri tamen Primi Capita ratione alia, atque in eis Editionibus, a Typographo fuere diviſa.

Sed ubi diviſionum incidit mentio, animadvertere juvat, præter ſciſſionem illam Librorum Vitruvii in Capita (quicumque demum fuerit auctor illius) a Martino Capita ipſa iterum diviſa fuiſſe minutius, quam alii fecerint, in Articulos, ſine Lemmatis, commoda tamen quadam aptaque ratione.

Poſt Vitruvii Libros adjecta eſt nominum propriorum, verborumque difficilium, quæ in Vitruvii Libris continentur (Gallica) Explicatio; jejuna quidem, neque indiciis illorum ornata, ex quibus compilata fuit; non tamen prorſus inutilis.

Ad Voluminis extremum appoſita eſt Govionii Diſſertatio quædam, ſive Epiſtola. Principio, hujuſce Auctor in eo eſt, ut Lectoribus oſtendat Geometriæ, atque Perſpectivæ in rebus Architectonicis utilitatem. Deinde rationem reddit artificiorum, quibus nonnulla ipſe Schemata deſcripſerat; ac ſi-

1 Citata Bibliotheque du Sieur de la Croix du Maine. pag. 230. 2 Vitruve corr. & traduit par M. Perrault. In Præfatione. Art. *Il y a ſix vingt ans*.

ac ſimul indicat Vitruvii loca, quibus Schemata illa conveniunt. Mirari tamen ſubit, ſcripſiſſe Govionium verba hæc: *Quant' eſt du Chapiteau Latin, où Composè, je l'ay faict ainſi que le texte me l'a donnè à entendre*: hoc eſt: *Quod attinet ad Capitulum Latinum, ſive Compoſitum, hoc ego ita formavi, ut textus mihi ipſum præſcripſit*. Nec non etiam miratus ſum, a Govionio ejuſdem Compoſiti Capituli delineationem indicari, ponique e regione Primi Capitis Libri Quarti, eo loci, ubi Vitruvius (qui Compoſitum non attigit Ordinem) de Corinthio Capitulo haud dubie ſcribit.

Figuræ bene multæ, præſertim pertinentes ad Ordines Columnarum, novæ ſunt (a Govionio, ut indicatum eſt, delineatæ) neque inelegantes: reliquarum paucæ ex Serlio, nonnullæ ex Cæſariano deſumtæ, aliæ vero ex Iocundo. At in quibuſdam litteræ deſiderantur explicationibus reſpondentes. Sunt autem omnes ligneis formis impreſſæ.

CIƆIƆXXXXVII.

DER FIRNEMBSTEN, NOTVVENDIGSTEN DER GANZEN ARCHITECTVR ANGEHERIGEN MATHEMATISCHEN, VND MECANISCHEN KINST, EYGENTLICHER PERICHT, VND FAST KLARE FERSTENDLICHE VNTERRICHTVNG, ZV RECHTEM FERSTANDT DER LEHR VITRVVII, IN DREY FIRNEME PIECHER ABGETHEILET.

Porro Germanicum prælongum titulum non deſcribimus integrum: ſatis quidem eſt afferre ejus initium, latine redditum (ut reliqua etiam, quæ ex hoc Opere dabimus) nimirum:

Inſigniorum utiliorumque rerum ad totam Architecturam pertinentium, nec non Mathematicarum, & Mechanicarum Artium, apta atque perſpicua Inſtitutio, ad veram Vitruvii Doctrinam accommodata, & in tres præcipuos Libros diviſa. &c.

Norimbergæ. Typis dat Ioannes Petrejus. 1547. in fol.

DE Gualthero Herminio ([1] nonnullis *Hermanno*, aliis *Hermenio*, ut videbimus infra, [2] quibuſdam *Henrico*) Rivio, dicto a nonnullis *Riif*, aut *Riffo*, in *Lindenio Renovato* pauca hæc legere eſt: *Gualterus Hermannus Riif Argentoratenſis, Medicus, & Dioſcoridis Explanator. Claruit Moguntiæ A. C.* 1539. *Iuſtus in Chronol. Medic.* Deinde Opera, præſertim tamen Medica, quæ Rivius ſua partim, partim aliorum edidit, recenſentur: *Pedacii Dioſcoridis de Medicinali Materia Lib. VI. cum Rivii Annotationibus*; & *Baveri Conſilia de Re Medica, recognita*; & *Raymundi Lullii de Secretis Naturæ*

1 Lindenius Renovatus. pag. 365. & 366.

2 Io. Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345.

Naturæ Liber; & *de Memoria Artificiali Opuſculum*: & *Medicinæ Theoricæ ac Practicæ Enchiridion breve ſed opulentum*; & *Iatromathematicæ Enchiridion* ([1] ſupra etiam de duobus ex hiſce diximus) & *Alberti Magni Libri quinque de Mineralibus*; quibus addenda eſt (ut [2] Mangetus refert) *Chirurgia Magna, Lingua Germanica conſcripta.*

Sed inſtituto noſtro plus luminis afferre poſſunt quæ mecum Clariſſimus eruditiſſimuſque Daniel Doppelmair, pro ſingulari ſua humanitate, communicavit. *Gualtherus* (ſcripſit ille ad me) *Herminius Rivius Mathematicus, & Medicus Argentoratenſis, circa annum* 1550. *floruit; primus fuit inter Germanos, qui M. Vitruvii Pollionis Libros X. de Architectura e latina lingua in germanicam tranſtulit, Commentarioque illuſtravit; hoc Opus Noribergæ, impenſis Typographi Ioannis Petreii, curante Io. Neudoerffero, cultore Matheſeos Noribergenſi ſedulo, Anno* 1548. *in folio edendum curavit, quod etiam prodiit tandem A.* 1575. *Baſileæ. Idem Rivius præcedente anno, nempe* 1547. *Fundamenta Architecturæ* (nimirum Opus, quod hic recenſemus) *cum Perſpectiva, tribus partibus contenta, ut Scientiæ hujus ſtudioſi ad Vitruvii præcepta tanto felicius haurienda præpararentur, Prodromi loco, ibidem germanice in folio, imprimi curavit, quæ poſtmodum & Baſileæ A.* 1582. *edita ſunt. Idem Auctor in re Medica, Anatomica, Pharmaceutica, & Chirurgica, nonnulla partim Argentorati, partim Francofurti, edidit.*

De Rivio tamen non omnes bene ſenſere. AEgidius Periander in *Germania* ſua, qua *doctiſſimorum Virorum Elogia*, & *Iudicia* continentur, habet hos, quos ſubjicio (qualeſcumque ſint) verſus:

De Gualtero Hermenio Riſſo Argent.

[3] *Multa quidem ſcribis, ſed nil niſi ridiculus mus*
Naſcitur in Scriptis Hermeniane tuis.
Maxima promittis, cur, nedum parvula poſſis:
Rite quidem (labor hic) maxima furta facis.

Prætermitto verſus reliquos, non bene olentes, & pergo ad Præfationem, qua propoſitum Opus Rivius inſtruxit.

Ea Præfatione Norimbergenſi Magiſtratui opus nuncupatur; tum vero proferuntur plura de Vitruvii laudibus, & quædam etiam de opera, quam Rivius præſtitit. Inter cetera; *Cum*, ſcribit ille, *hactenus Vitruvii Libri ab exteris Nationibus in varias linguas fuerint converſi, in Italicam primum, deinde in Hiſpanicam, nunc in Gallicam* (Editionem, quæ prodiit eodem anno 1547. ſtudio Io. Martini indicari opinor) *quas linguas plerique Germani Architecturæ ſtudioſi ignorant; itaque Germani theſauro pretioſo*

I *aureorum*

[1] Ad Annum 1543. [2] Io. Iacobi Mangeti Bibliotheca Scriptorum Medicorum. Tom. I. Par. II. Genevæ. 1731. pag. 676. [3] AEgidii Periandri Germania &c. Francofurti. 1567. pag. 274.

aureorum Vitruvii Librorum caruere, cum germanice numquam ii Libri editi fuerint : atque hac præſertim de cauſſa ad Libros illos convertendos animum applicuiſſe, narrat: paullo infra ſubdit; *exemplo permotus fui Magiſtrorum excellentium, Lucæ Paccioli, Cæſaris Cæſarini, Benedicti Iovii, Boni Mauri, Gulielmi Philandri, Sebaſtiani Serlii, Petri Nonii, Orontii Finæi, Nicolai Tartaleæ, & aliorum plurium.*

Ceterum in Opere hoc quædam ſunt ad Commentarios in Vitruvium contexendos quodammodo præparata; quædam derivata ex Vitruvii fontibus ad res ab Rivio propoſitas reddendas uberiores; plura nullam (ut ita dicam) analogiam habentia cum Vitruvii Libris, puta quæ pertinent ad Geometrica Inſtrumenta, ad Militarem Architecturam, & ad Bellica Tormenta, quæ illis Rivii temporibus erant in uſu; de omnibus vero illud, *ſunt mala mixta bonis*, fortaſſe poterit appoſite pronunciari.

CIↃIↃXXXXVIII.

VITRVVIVS TEVTSCH NEMLICHEN DES ALLER NAMHAFFTIGISTEN VND HOCHERFARNESTEN, ROMISCHEN ARCHITECTI, VND KVNSTREICHEN VVERCK ODER BAVVMEISTER, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN. hoc eſt (ubi integer hic titulus de Germanica lingua in Latinam convertatur) *Vitruvius Teutonicus. Scilicet Celebratiſſimi & Peritiſſimi Romanorum Architecti artificioſorumque operum Structoris, Marci Vitruvii Pollionis decem Libri de Architectura, & de Conſtructionibus artificioſis. Clavis atque Introductio ad omnes Mathematicas & Mechanicas Artes, non ſine perſpicaci & diligenti artificialium operum contemplatione. Attentione tam eximia, & tam ſolido atque certo omnium liberalium Artium fundamento, hoc modo diligenter & ordinate conſcripta, ut poſthac unuſquiſque Artium ſtudioſus Lector Architecturam, Structuramque artificioſorum operum, & Artes Mathematicas & Mechanicas pertinentes ad Architecturam facili rectaque ratione addiſcere & comprehendere queat. Omnia pulcherrimis artificioſiſque Figuris, & Antiquitatum repræſentationibus, & convenientibus Commentariis ornata atque illuſtrata, ut poſſint planius intelligi.*

Omnibus Artificibus, AEdificatoribus, Lapicidis, Architectis, tormentorum Præfectis, Aquilegibus, montium Foſſoribus, Pictoribus, Sculptoribus, Aurificibus, Fabris lignariis, atque iis ſingulis, qui circino vel regula artificioſe utuntur, ut utilitati & uſui ſint hi decem Libri, nunc primum Germanice translati, & typis mandati ſunt. Opera D. Gualtheri H. Rivii Medi. & Math.

Eos Libros antehac in Germanicam linguam convertere nemo auſus eſt. Id fieri non poſſe, reputabatur.

Norimbergæ. Typis dat Ioannes Petrejus 1548. in fol.

Principio

PRincipio obſervare præſtabit, Rivium hac in Editione uſum eſſe illa eadem (ſi unum aut alterum verbum excipiatur) Præfatione, Norimbergenſi Magiſtratui inſcripta, qua *Prodromum* anno 1547. editum ornaverat. De ea vero cum ſatis jam dictum [1] eſſe videatur, id unum commemorabimus, quod Rivius in Commentariis ſuis, pro Editione hic propoſita, concinnandis uſus eſt præſertim Auctoribus iis, qui eadem in Præfatione nominantur.

Nunc quidem inſtitutum noſtrum poſtulat, ut aliquid de Opere ipſo oſtendamus; in quo tria ſpectare oportet; nimirum Vitruvii Textum, Commentarios, atque Figuras. Paucis omnia complectar, ſi dixero affirmari ab linguæ peritis, Libros Vitruvii, pleriſque in locis, a Rivio apte in Germanicam linguam eſſe converſos.

At in Commentariis ſuis quid Rivius præſtiterit ſatis percipiet qui ſciat, illum res, inſtituto ſuo utiles, ex Auctoribus, quos in Præfatione (ut paullo ſupra indicavimus) nominaverat, plena manu excerpſiſſe: quibuſdam autem in locis ab iiſdem Commentariis periphraſim veluti quandam, & quaſi interpretationem verborum Vitruvii referri; multa illum interieciſſe parerga; [2] de Scamillis vero Imparibus; [3] de Volutæ Ionicæ deſcriptione; [4] de Theatri Vaſis; [5] de voce *Harpaginetuli*; [6] de Catapultarum Baliſtarumque conformationibus; & de ſimilibus aliis difficilioribus locis (quorum locorum Commentarii, ut mihi redderentur in Latinam linguam, curavi) illum novi nihil addidiſſe: ceterum, ſatis ad res accommodatum, & diligenti viro dignum, ordinem adhibuiſſe.

Figuras autem multas deſcripſit ex Auctoribus iiſdem illis ſuperius commemoratis; ex Iocundo tamen & ex Cæſariano plures, quam ex aliis (etiam turrim Andronici, ornatam iis ſtatuis, de quibus [7] ſupra dictum eſt) ſed Scalptorum incuria pleræque inverſæ ſunt. Paucas etiam quaſdam ex Polyphilo [8] mutuatus eſt; itaque hunc quoque Auctorem viderat. Nonnullas autem de ſuo adjecit, partim ad Vitruvii doctrinam, partim ad parerga in Commentarios inducta, pertinentes. Formis ligneis, ſatis elegantibus, Figuræ eædem impreſſæ cernuntur: jam vero uſus fuerat Rivius pluribus ex iiſdem Figuris in Opere (ſive *Prologo*) edito An. 1547.

⁕ CIƆIƆXXXXVIIII.

OPus Didaci Sagredo, cui titulus, *Medidas del Romano, o Vitruvio* &c. Hiſpanica lingua iterum prodiit Toleti anno 1549. quemadmodum

I 2 jam

[1] Ad annum 1547. [2] Pag. cxx. [3] Pag. cxxvi. [4] Pag. clxxi. [5] Pag. ccxxxi. [6] Pag. cccxii. [7] Ad an. 1521. ad finem. [8] Pag. viii. ix. & xlvii.

jam [1] ſupra indicavimus ubi de Opere eodem Gallice reddito ſcriptum eſt.

✱ CIƆIƆXXXXVIIII.

GEorgius Machæropieus in [2] Præfatione ad Vitruvii Libros (quos iterum edidit) *Pariſienſe*, ait, *exemplar nacti ſumus, quod quam corruptum, maleque ad textus modum digeſtum fuerit, conferendo ſtudioſi facile intelligent*. Quo loco de Pariſienſi aliqua Vitruvii Editione, quæ anteceſſerit annum 1550. agi, primo quidem aſpectu videretur. Sed ut Editionem hanc invenirem, non ſecus, ac quando [3] Baſileenſem illam imaginariam, ut puto, quæſivi, diligentem operam dedi; at labore plane inutili: tum vero attentius verba expendens illius Georgii Præfationis, ſatis aperte cognovi, *Pariſienſe* illud *exemplar* fuiſſe Philandri Annotationum in Vitruvii Libros; ut mox clarius exponam, cum de eadem Argentoratenſi Vitruvii Editione dicam.

CIƆIƆL.

M. VITRVVII POLLIONIS, VIRI SVAE PROFESSIONIS PERITISSIMI, DE ARCHITECTVRA LIBRI X. AD AVGVSTVM CAESAREM ACCVRATISSIME CONSCRIPTI, ET LOCIS QVAMPLVRIMIS HAC EDITIONE EMENDATI.

ADIVNCTIS NVNC PRIMVM GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII GALLI, CIVIS ROM. CASTIGATIONIBVS ATQVE ANNOTATIONIBVS IN EOSDEM LONGE DOCTIS AD FRANCISCVM VALESIVM GALLIARVM REGEM.

Vna cum Lib. II. Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Vrbis Romæ,

Et Nicolai Cuſani Dialogo de Staticis Experimentis.

Cum Græco pariter & Latino Indice, diſpoſitione copiaque elaboratiſſimo.

Argentorati, ex Officina Knoblochiana, per Georgium Machæropieum, menſe Auguſto, Anno M. D. L. in 4.

QVemadmodum fecerat in Editione Anni 1543. ita huic etiam Editioni præfixit Georgius Machæropieus Typographus præfationem; qua, ubi principio Vitruvii ejuſque Librorum utilitates expoſuit, deinde res eaſdem, quæ Præfatione prioris Editionis continentur, ſubnectit.

Ad calcem vero Præfationis ejuſdem, expoſiturus novæ hujuſce Editionis rationem, ſcribit hæc: *Principio Pariſienſe exemplar nacti ſumus, quod quam corruptum, maleque ad textus modum digeſtum fuerit, conferendo ſtudioſi*

[1] Ad annum 1542. [2] Vide ad annum 1553. [3] Vide ad annum 1543.

ſtudioſi facile intelligent. Porro hæc ad Annotationes Philandri eſſe referenda, indicare videntur verba illa, *maleque ad textus modum digeſtum*; ex quibus colligi poteſt, hic non agi de ipſo Vitruvii textu, ſed de Annotationibus *ad textum digeſtis*. Et hinc colligere eſt, Pariſienſis illius exemplaris nomine venire, non equidem Librorum Vitruvii Editionem aliquam, ſed Editionem Pariſienſem Annotationum Philandri in Vitruvii textum, de qua dictum eſt ad annum 1545.

Tum pergit: *In ipſo Authoris opere, loca ſupra centum & quadraginta vel emendata, vel in melius reſtituta*. Idque de *Opere* Philandri intelligo; nam Vitruvii textus, uno aut altero verbo excepto (quod operarum potius incuriæ videtur eſſe tribuendum) in utraque Editione idem plane eſt.

Addit etiam: *lectionis item varietas in pleriſque locis diligenter expoſita*. Verum hujuſmodi loca vix decem numero ſunt, neque unde variantes illæ provenerint, enarratur. Ac ita perſequitur: *Annotationes* (Philandri) *præterea paſſim capitibus ſubjunximus. Quoties autem nimis prolixa fuere Capita, eiſdem eas inſertavimus*. Et paullo inferius: *Quoniam autem figuræ ---- maximum adiumentum adferunt, veteres multo elegantius, quam Florentiæ ſunt redditæ* (hæ veteres figuræ iiſdem impreſſæ ſunt formis, de quibus diximus, ubi de Editione anni 1543.) *quibus plus minus ſexaginta novæ ab ipſo Philandro adjectæ, non diſſimili arte atque venuſtate*: ſed profecto non admodum venuſtæ ſunt.

Demum vero, *Indicem*, ſcribit, *Græcum utriuſque Authoris* (Vitruvii & Philandri) *ita conjunximus, ut tamen alter ab altero peculiari ſigno internoſci poſſit. Idem & in Latino factum, quem tamen longe copioſiorem priore Editione tradimus ſtudioſis: quod res ipſa utramque conferentibus declarabit*. Et ſane ii, qui deinde Vitruvii Libros edidere, hoſce Indices, verbis pauciſſimis additis aut demtis, ad ſuas Editiones accommodarunt.

Vno verbo dicam, ſi Philandri Annotationes excipias, Editio hæc anteriori, ex eadem Officina exhibitæ anno 1543. haudquaquam præferenda videtur.

⁜ CIƆIƆL.

NOtitiam Commentarii in Vitruvium, neque tamen abſoluti, neque editi protulit Mich. Pocciantius: [1] *Ioannes* (ait ille) *Norchiatus Sancti Laurentii Canonicus venerabilis, multarum ſcientiarum erudītiſſimus, ut linguæ Hetruſcæ dignitatem, atque excellentiam monſtraret, opus arduum & perdifficile aggreſſus eſt, in quo omnium inſtrumentorum ad Artifices pertinen-*

[1] Catalogus Scriptorum Florentinorum omnis generis &c. ad noſtra uſque tempora 1589. Auctore R. P. Mag. Michaele Pocciantio Florentino. Cum Additionibus &c. Florentiæ. 1589. pag. 100.

pertinentium nomina conſcribere, *eorumque figuras lineamentis declarare nitebatur*, *ſed morte præventus tantum opus egregia quidem laude dignum abſolvere nequivit*, *ob eamque rem imperfectus pariter remanſit Commentarius in Vitruvium*. *Typis tantummodo excuſſum habetur & inſcriptum De Diphitongi Toſcani* (Opuſculum hoc [1] Venetiis editum eſt) *Floruit* 1550. Porro illud Commentarium in Vitruvium perfectum non fuiſſe, conjicere licet vel ex eo, quod [2] Ant. Franc. Donius [3] duo quidem recenſet Opera manu ſcripta Norchiati a ſe viſa, non tamen Commentarium illud commemorat.

ÇIƆIƆLII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM AD CAESAREM AVGVSTVM OMNIBVS OMNIVM EDITIONIBVS LONGE EMENDATIORES, COLLATIS VETERIBVS EXEMPLIS.

ACCESSERVNT GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII, CIVIS ROMANI ANNOTATIONES CASTIGATIORES, ET PLVS TERTIA PARTE LOCVPLETIORES.

Adjecta eſt Epitome in omnes Georgii Agricolæ de menſuris & ponderibus Libros, eodem autore.

Cum Græco pariter & Latino Indice locupletiſſimo.

Lugduni. Apud Ioan. Tornæſium. 1552. in 4.

HVic admodum emendatæ Editioni præfuiſſe ipſum Gulielmum Philandrum, ſatis ex eo liquet, quod Philandri Epiſtola, qua opus hoc *Illuſtriſs. & Reverendiſs. D. Georgio Armagnacio S. R. E. Cardinali mæcenati & patrono ſuo*, ipſe Philander inſcribit, ad calcem habet hæc: *Lugduno, in ædibus Ioannis Tornæſii Typographi, Calendis Ianuarii, anno quinquageſimo ſecundo ſupra ſeſquimilleſimum.*

De Tornæſiis autem Typographis Cel. [4] Maittaire ita ſcribit: *Ex doctiſſimo authore notarum in* [5] *Adrian. Baillet comperio quattuor fuiſſe Tornæſios. Primum, Ioannem, inter Eccleſiæ Romanæ Catholicos natum, inter Calviniſtas Lugduni mortuum, typographum egregium. Secundum, Ioannem illius filium inter Calviniſtas natum Lugduni; unde anno circiter* 1584. (ſed de hoc anno 1584. videbimus ad annum 1586.) *migrans ſuas fortunas Genevæ conſtituit. Tertium, & quartum, Ioannem Antonium, & Samuelem fratres, quorum avus erat Ioannes ſecundus.*

De pri-

1 Per Giovann' Antonio de Nicolini da Sabio. 1539. 2 La Libreria. In Vinegia. 1558. Trattato Secondo. pag. 227. 3 Fabbrica degli Iſtrumenti di tutte le Arti. MS. Ricchezze de' Vocaboli Fiorentini. &c. MS. 4 Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Poſterior. Amſtelodami, 1726. pag. 493. 5 Iugem. de Sav. Tom. I. pag. 376.

De primo autem (ſive ſeniore) Ioanne Tornæſio, omittendum non eſſe, ait laudatus [1] Maittaire, quid ad ejus laudem contineat Gulielmi Borluyt Præfatio in [2] *Deſcriptionem Hiſtoriarum ex Exodo* &c. *Incidi* (Borluyt verba ſunt) *in Ioannem Tornæſium*, *virum* (*Dii boni*) *quanta humanitate in humanioris Diſciplinæ profeſſores*! *in egenos pathia*! *familiaritate in ſuos*! *integritate & clementia in omnes*! Nil itaque mirum, ſi doctiſſimus Philander in Tornæſianis ædibus hoſpitabatur.

Affert præterea Maittaire carmen ejuſdem Borluyt, inſertum in hujus citato Libro, & inſcriptum ita: *Gulielmus Borluyt libello ſuo*, *ut accedat* ad *Ioannem Tornæſium adoleſcentem*. Ergo, ſi anno 1558. quo prodiit Gulielmi Borluyt Liber, Ioannes ſecundus dicebatur adoleſcens, certum quidem videtur, Vitruvium anno 1552. ab Ioanne illo primo fuiſſe editum.

At de iis ſatis; cum de ipſa Editione propoſita dicendum ſit. Itaque principio obſervabimus, *Vitruvii Vitam ex ipſo opere per Philandrum collectam*, in hac Editione paullo eſſe auctiorem ea, quæ ante prodierat. Tum animadvertemus, Philandrum in Vitruvii exarando textu ſecutum potiſſimum eſſe Editionem Iocundi anni 1513. Potiſſimum, inquam, cum nonnullis in locis ab ea receſſerit; quod ſatis liquet vel ex quibuſdam paucis locis, quæ ſparſim & intercife ſumpſimus, ac in Tabellam B (ad pag. 25.) retulimus.

Variantes autem aliquas Lectiones deſcripſit ex Argentoratenſi Editione anni 1550. Philander; qui præterea viderat principem Sulpitii Editionem, & Codices aliquos manu ſcriptos (ut [3] ſupra eſt demonſtratum; atque ut, conferendo Editionem hanc anni 1552. cum manu ſcriptis Codicibus, facile obſervavimus) quaſdam etiam, ſed perpaucas, ſtudioſe & caute, emendationes ex ingenio in textum induxit. At dolendum eſt, tantum virum non perquiſiviſſe & expendiſſe diligentius differentias illas, quæ in Collatione Editionis Iocundi cum Editione principe, & cum Codicibus offenduntur.

Quæ vero Philandri annotationes & caſtigationes ſubjiciuntur Vitruvii textui in Editione hac, ſunt (ut in ipſius Editionis fronte legere eſt) *caſtigatiores*, *& plus tertia parte locupletiores* iis, quas idem Philander Romæ ediderat anno 1544. De hujuſmodi autem annotationum incremento jam (quaſi in anteceſſum) ſcripſimus, cum expoſitionem Editionis illius [4] Romanæ concluderemus.

Hoc unum addere præſtabit, dolendum iterum eſſe, virum eruditiſſimum in ci-

[1] In Tomo citato pag. 494. [2] Deſcriptio Hiſtoriarum ex Exodo ſequentibuſque Libris memorabilium per Gul. Borluyt. Lugduni. Apud Ioan. Tornæſium. 1558.
[3] Ad annum 1544. [4] Ad annum 1544.

in citandis Auctoribus haud raro non ſe geſſiſſe tam perſpicue, ut facile potuiſſet. Aliquando enim Auctoris alicujus nudum profert nomen, cum plures tamen illi cognomines Auctores alii ſint, quare ſatis non apparet quiſnam ſit ille, qui citatur: aliquando Auctorum Opera minime indicat: aliquando, citato Auctore, Auctoris verba, quibus res propoſita illuſtraretur, omnino prætermittit.

Figuræ ligneis editæ ſunt formis, ſatis diligentibus, neque inelegantibus. Illud tamen mirari ſubiit, Figuras alicubi deeſſe, ubi a Vitruvii textu maxime requiri viderentur; ut ad Vitruvii verba illa: [1] *ubi eſt littera A, gnomonis autem antemeridiana umbra, ubi eſt B;* & reliqua, quæ ſequuntur.

Editiones variæ varias quidem utilitates habere queunt. At ſi, poſt principem Editionem, una aliqua inter omnes ſit deligenda, nullus dubito, quin ſit deligenda hæc.

CIↃIↃLII.

REGOLA DI FAR PERFETTAMENTE COL COMPASSO LA VOLVTA ET DEL CAPITELLO IONICO ET D' OGN' ALTRA SORTE, PER IOSEPHE SALVIATI PITTORE RITROVATA.

In Vinetia. Per Franceſco Marcolini. 1552. in fol.

GEorgius Vaſarius, [2] ubi agit de Academicis iis, qui Graphidis arti erant addicti (& qui Italice *Accademici del Diſegno* dicebantur) inter ceteros Ioſephum hunc Salviatum recenſet.

Huic opuſculo paginas treis non excedenti præmiſſa nuncupatoria Epiſtola inſcripta eſt Reverendiſſimo Danieli Barbaro Aquilejenſi Patriarchæ Electo. Qua in Epiſtola Salviatus narrat, ſibi Vitruvii mentem inveſtiganti (annis undecim ante hanc Editionem) contigiſſe, ut propoſitam Volutæ deſcribendæ rationem detegeret. Tum addit, ſe rationem hanc cum Sebaſtiano Serlio, Architecto nulli ſecundo, communicaſſe, eidemque rationem eam perplacuiſſe.

Totus autem Salviatus in eo eſt, ut delineationem ſuam accommodet ad hæc [3] Vitruvii verba: *Tunc ab ſummo ſub abaco inceptum in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui eſt ſub abaco, veniat.* Propoſitum itaque opuſculum eo tendit, ut Vitruvii verba explanet, atque illuſtret.

Totidem

[1] Lib. I. Cap. VI.

[2] Vite de' Pittori &c. Secondo & Vltimo Volume della Terza Parte. pag. 873.

[3] Lib. III. Cap. III.

Totidem vero Auctor hic centra invenit, atque adhibet ad deſcribendas varias Volutarum portiones, ſive arcus, quot ſunt arcus deſcribendi. Sicuti deinde totidem centris (proxime Salviati præcepta ſequens) uſus eſt [1] Daniel Barbarus in ſua Volutæ Ionicæ deſcriptione: neque diſparem rationem [2] Perraultius ſecutus eſſe videtur.

✻ CIƆIƆLIII.

Hieronymus Cardanus in *Libello de Libris Propriis* exhibet [3] *Tabulam Generalem omnium* ſuorum *Librorum*; in qua, præter ceteros, ſunt *Commentariorum in Vitruvium Libri duo*, contenti *foliis triginta*: ſed Librorum exhibitorum ea in Tabula *plures*, ait, *excidiſſe*, *nec tam excidiſſe*, *quam traductos fuiſſe in alios Libros*. Atque paullo infra ſubdit: *Commentaria in Vitruvium* &c. *meliore*, *non majore parte in Libros de Rerum Varietate* fuiſſe translata. At in Libris *de Rerum Varietate* profecto non apparent eorundem in Vitruvium Commentariorum indicia, cum neque in Capite 55. Libri XI. quod *Architectura* inſcribitur, Vitruvii locus ullus indicetur. Libros illos autem *de Rerum Varietate* perfecit anno 1553.

CIƆIƆLVI.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO TRADVTTI ET COMMENTATI DA MONSIGNOR BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQVILEGGIA.

Con due Tavole, l' una di tutto quello ſi contiene per i Capi nell' Opera, l' altra per dechiarazione di tutte le coſe d' importanza.

In Venezia. Per Franceſco Marcolini. 1556. in fol.

Mirum quidem eſt, in Danielis Barbari, viri præſtantiſſimi celeberrimique vita enarranda perpaucos, eoſdemque perſunctorie, neque ſine erroribus, fuiſſe verſatos: quemadmodum etiam in Claudii Ptolomæi vita contigerat, & [4] loco ſuo animadvertimus. Quamobrem operæ pretium me facturum exiſtimo, ſi de ea paullo ſcribam diligentius. Atque, ut id etiam facilius præſtare queam; ſtatim Genealogicæ Arboris (ut appellant) Barbaræ Familiæ, Patriciæ Venetæ, partem rei meæ perutilem,

K quæ

[1] M. Vitruvii Pollionis de Archit. Lib. X. cum Commentariis Danielis Barbari. Venetiis. 1567. pag. 115. [2] Vitruve corr. & traduit &c. pag. 94. [3] Opera omnia. Tomo Primo. pag. 74. [4] Ad annum 1547.

quæ in [1] vita Hermolai II. Barbari a Viro ſummo Apoſtolo Zeno conſcripta reperitur, in Tabella C, ſubjeci.

TABELLA C

- CANDIANVS Barbarus.
  - FRANCISCVS I. Doctor Eq. & Marcius Procurator.
    - ZACCARIAS II. Eq. & Marcius Procurator.
      - HERMOLAVS II. Doct. Eq. & inde Patriarcha Aquilejenſis.
      - ALOYSIVS I.
        - HERMOLAVS III.
        - CORNELIVS, ex quo alia Familia propagata eſt.
      - DANIEL I.
        - FRANCISCVS II.
          - ALOYSIVS II.
          - HERMOLAVS IIII.
          - M. ANTONIVS Eq. & Marcius Procurator.
            - FRANCISCVS III. Patriarcha Aquilejenſis.
            - ALOYSIVS III.
            - ANTONIVS Marcius Procurator.
              - BLANCA Vxor Hieronymi Piſani.
            - HERMOLAVS V. Patriarcha Aquilejenſis.
          - DANIEL II. Patriarcha Aquilejenſis.
        - ZACCARIAS III. ex quo alia Familia propagata eſt.
      - HIERONYMVS.
  - ZACCARIAS I.
    - HERMOLAVS I. Proton. Epiſc. Tarviſ. inde Veronenſis.

Daniel

[1] Giornale de' Letterati d'Italia. Tomo XXVIII. In Venezia. 1717. pag. 152.

Daniel noſter Franciſci F. Danielis N. in lucem editus eſt VI. Id. Febr. anni 1514. (qui, Veneto numerandorum annorum more, eſt annus 1513.) Notitiam hanc mecum communicavit jam laudatus Zenus, deſumtam diligenter ex eo [1] Libro, quem *Aureum* appellant.

Cum veritate igitur non conſentit narratio viri, ceteroquin ſummis laudibus ornandi, Iac. Auguſti Thuani, qui ita ſcripſit: [2] Daniel Barbarus *haud multum quadragenario major Eid. Aprilibus hoc anno*, 1569. *ad Deum migravit*. Hæcque eadem [3] Gerardus Ioannes Voſſius plane refert. At ſi objiſſet Daniel anno 1569, ætatis anno 41. ſequeretur eſſe ſtatuendum, eum natum fuiſſe anno 1528. hoc eſt, anno, quem illi natalem adſignat [4] Petrus Bayle, ſecutus Thuanum, Voſſiumque. Sed præter clarum illud, quod in *Aureo Libro* habetur teſtimonium, ratio ipſa aperte commonſtrat, perperam annum 1528. pro noſtri Danielis natali reputari. Cum enim ejus in Patriarcham Aquilejenſem electio inciderit in annum 1550. concludere quidem oporteret, eum ad ſacram illam præclariſſimam Dignitatem fuiſſe electum anno ætatis 22. quod veriſimile non eſt. Adde, Danielem (ut paullo infra demonſtrabimus) Eccleſiæ muneribus nondum addictum, Patavii ætatis anno 22. ſtudiorum cauſſa fuiſſe; tum Venetiis, ſua nimirum in Patria, Magiſtratum geſſiſſe; tum in Angliam obiviſſe legationem. Quæ cum ita ſint, in dubium revocari hercle non poterit, quin ante annum 1528. Daniel natus ſit: quamobrem jam conſtitutus ejus natalis annus 1514. eſt retinendus.

Vſus fuit Daniel præceptore in Mathematicis, ut refert [5] Bernardinus Baldus, Friderico Delphino, quem ille [6] Nobilem Venetum appellat, ſed [7] Antonius Riccobonus, & [8] Tomaſinus Patavinum dicunt: docuit autem Delphinus Matheſim in Patavino Gymnaſio ab anno 1521. ad annum 1547. Singillatim vero in Opticis præceptore uſus eſt Ioanne Zamberto, quod Barbarus ipſe [9] teſtatur. Sed eum Patavii ſtudiis operam dediſſe, non modo conjici poteſt ex præceptore ejus Delphino Patavii commorante, quippe qui in Gymnaſio docebat; verum etiam dilucide ab Hieronymo Ruſcello narratur: qui de Danielis *Dialogo de Eloquentia* ſcribens, habet hæc: *queſto Libro fu fatto da lui* (ideſt a Daniele Barbaro) *in Padova quando*

K 2 *egli*

1 In publicis Tabulariis aſſervatur Liber, Aureus dictus, quo Patriciorum Venetorum dies natales, conſignati fideliter, continentur. 2 Hiſtoriarum ſui Temporis Tomus II. 1626. pag. 616. 3 De Vniverſæ Matheſeos Natura & Conſtitutione Liber. Cap. LXI. Art. 7. pag. 355. 4 Dictionaire Hiſtorique & Critique. Ad vocem Barbarus (Daniel) Nota (Z). 5 Cronica de' Matematici. pag. 134. 6 Nella citata Cronica pag. 112. 7 De Gymnaſio Patavino. Commentariorum Libri ſex. Patavii. 1598. pag. 28. 8 Gymnaſium Patavinum Vtini. 1654. pag. 338. 9 La Pratica della Perſpettiva di Monſignor Daniel Barbaro. In Venezia. 1569. Nel Proemio.

egli non aveva ancor finiti XXII. anni. [1] Dialogus hic, pluribus annis poſtquam ſcriptus fuerat, editus eſt cura ejuſdem Ruſcellii.

Anno autem 1540. in Sacro Patavino Collegio renunciatus fuit *Doctor Artium*, non Iuris. Neque vero me latet, in *Gymnaſii Patavini Hiſtoria* (in qua pluribus laudibus a celeberrimo doctiſſimoque ejuſdem Hiſtoriæ Scriptore eſſertur Barbarus noſter) adfirmari, [2] Danielem Barbarum *lauream in hoc noſtro Gymnaſio recepiſſe, a Sacro Collegio Iuriſconſultorum datam, cujus numerum ille auxerit in album ejuſdem adlectus*, citarique *Sanſon. in Diario an. 1525.* At eo anno Barbarus undecimum ætatis annum non erat egreſſus; &, quod caput eſt, in *Regeſtis* Sacri Iuriſconſultorum Collegii Patavini, ſemel iterumque diligentiſſime verſatis obſervatiſque, Danielis Barbari nomen nuſpiam repertum eſt. Sed in *Actis Sacri Collegii* (quæ Acta in Tabulariis Collegii ejuſdem aſſervantur) *Clariſs. & Ex. Ex. D. D. Philoſophiæ ac Medicinæ Doctorum Magnificæ Civitatis Paduæ*, habentur hæc: 1540. 19. *Septembris. Magnificus D. Daniel Barbarus examinatus & approbatus fuit in Artibus, coram M. Antonio Contareno Prætore*; illique Gradum contulit *Iacobus Rota Epiſcopus Argolicenſis, in Epiſcopatu Patavino Illuſtriſſimi S. R. E. Cardinalis Aloyſii Piſani Suffraganeus locum tenens, & Vicarius Generalis.* Sed ad Opera illius revertamur.

Edidit Daniel noſter anno 1542. [3] *Commentationes in Porphyrium.* Privilegio Paulli III. Pont. Max. quod legitur poſt frontem hujuſce Editionis, comprehenduntur etiam *Libri Idearum Hermogenis per dilectum Filium* (Pontificis enim verba ſunt) *Danielem Barbarum Patricium Venetum traducti.* Et anno 1544. in lucem protulit [4] *Commentaria in Libros Rhetoricorum Ariſtotelis.* In Ariſtotelem Daniel maxime ferebatur; ac ([5] Thuano referente) *dicere ſolebat, niſi Chriſtianus eſſet, ſe in Ariſtotelis verba juraturum.* Neque, ubi Thuani verba referre cœpi, prætermittam elogium, quo Thuanus noſtrum Danielem commendat: *Daniel Barbarus* (ſcribit ille) *Venetæ Nobilitatis præclarum lumen, ex eadem familia, quæ Hermolaum veræ Philoſophiæ & litterarum meliorum in Italia inſtauratorem olim dedit, prognatus, Philoſophiæ & Mathematicarum artium exquiſita ſcientia præſtans.*

Ex duobus Libris illis originem traxit alius Daniel Barbarus (imaginarius) quem nobis exhibuit [6] Petrus Bayle, & quem adoptavere poſteriores

1 Edito-

[1] Della Eloquenza Dialogo del Reverendiſs. Monſ. Daniel Barbaro, mandato in luce da Girolamo Ruſcelli. In Venezia 1557. [2] Hiſtoria Gymnaſii Patavini. Tomus Secundus. Venetiis 1726. pag. 69. [3] Exquiſitæ in Porphyrium Commentationes Danielis Barbari P. V. Artium Doctoris. Venetiis. 1542. [4] Rhetoricorum Ariſtotelis Libri tres: Interprete Hermolao Barbaro P. V. Commentaria in eoſdem Danielis Barbari. Venetiis. 1554. [5] In citato Tomo Hiſtor. ſui temporis. pag. 615.
[6] In citato Dictionaire. Art. Barbarus (Daniel) petit-neveu du precedent &c.

[1] Editores Lexici Moreriani, atque [2] Antonius *Teiſſier*. At de eodem Daniele agens Bayle nullum, contra ac ſolet, Auctorem citat, qui de eo verba fecerit. Duntaxat inferius rationem affert, cur hunc Danielem induxerit. De hoc enim poſtquam dixit; deinde in proximo ſequenti Articulo de Daniele noſtro, qui Vitruvium illuſtravit, agens ad modum hunc [3] ſcribit: Aubertus Miræus, Morerius, Teiſſierius, Conigius, Freherius huic (nimirum Danieli noſtro) adtribuunt *Commentationes in Porphyrium*, & *Commentaria in Libros Rhetoricorum Ariſtotelis*, de quibus in ſuperiore articulo dictum eſt (hæc enim opera Danieli illi imaginario adjudicaverat) ſed quoniam, pergit Bayle, primum ex hiſce Commentariis impreſſum fuit anno 1542. & ſecundum anno 1544. iccirco perſpicuum eſt, opera hæc non profluxiſſe ab eo, qui in Vitruvium compoſuit Commentaria, Daniele Barbaro edito in lucem anno 1528.

Hæc itaque Petri Bayle fuit opinatio. Sed facile apparet unde vir, ceteroquin doctiſſimus ac ſagaciſſimus, in errorem fuerit inductus; nempe ex anno natali Barbari noſtri, quem falſo (ut ſupra vidimus) conſtitutum invenerat. Ceterum, cum modo prorſus liqueat, non anno 1528., ſed anno 1514. noſtrum Danielem eſſe natum, ipſi jure meritoque reddi debent Commentaria illa, quæ ipſi abjudicaverat Baylius; de quo hactenus. Nunc referam,

Prodiiſſe olim, Italica lingua Librum, cui (ſi latine reddatur) titulus: [4] *Sermo de Somniis compoſitus a P. D. Hypneo*: nomine hoc ex græca voce, ſignificante ſomnum, efficto. Sermo hic carmen eſt; ejus etiam Prologus verſibus ſcriptus; at nuncupationi, quæ inſcribitur Iuliæ Ferrettæ, Matronæ honeſtate & virtute præſtantiſſimæ, præpoſitum eſt Danielis Barbari nomen: qui in nuncupatione eadem, ſe, quaſi in ſomniis, Sermonem illum compoſuiſſe declarat. Compoſuiſſe tamen juventutis ſuæ tempore, credibile eſt. Libri hujuſce rariſſimi exemplum, una cum laudato Zeno, in Bibliotheca Io. Baptiſtæ Recanati, Veneti Patricii, vidi.

Danielis Barbari cura [5] editi etiam fuere Venetiis, anno 1543. Dialogi Speronis Speronii, & ab eodem, epiſtola pereleganti, nuncupati Ferdinando Sanſeverino Salernitanorum Principi. Quamvis autem in fronte Editionis, quæ prodiit anno 1543. legatur, eos Dialogos iterum edi; attamen puto, eam principem eſſe omnium Editionum, quibus Barbari Epiſtola præpoſita ſit: ſaltem neque ea antiquiorem, neque antiquioris indicium ullum uſquam inveni.

Habuit

1 Le Grand Dictionaire Hiſtorique. Art. Barbaro (Daniel) petit-neveu &c.

2 Les Eloges des Hommes Scavans &c. A Leyde. 1715. Tome Seconde pag. 327.

3 In citato Dictionaire. In nota (Z).

4 Predica dei Sogni compoſta per lo Reverendo P. D. Hypneo da Schio. Sine Typographi nomine, ſine loco, ſine conſule.

5 Dialogi di M. S. Speroni. Nuovamente riſtampati, & con molta diligenza riveduti & corretti. In Vinegia. 1543.

Habuit præterea in animo Daniel noſter etiam Hermolai patrui ſui plura Opera æneis typis deſcripta in publicam lucem proferre; ut [1] Geſnerus (qui Danielem Barbarum *Artium Doctorem* appellat) narrat verbis hiſce: *Ex litteris ipſius* (Danielis Barbari) *quas nuper ad me dare dignatus eſt, intellexi, alia plura Hermolai Opera propediem, ipſo curante, in lucem perventura, de quibus infra dicemus.* Sed promiſſa Opera illa non edidit, ſtudiis aliis, variiſque muneribus præpeditus.

Venetiis enim plures illum geſſiſſe Magiſtratus, credibile prorſus eſt; certe tamen datus illi fuit Magiſtratus *Proviſorum* (ut appellant) *Communis*; qui unus eſt ex Magiſtratibus viam patefacientibus ad Senatoriam dignitatem. Quod primum ex [2] *Necrologio* Cel. Zeni didici, tum vero ex Magiſtratus ejuſdem *Actis* confirmari plane cognovi: in quodam etenim [3] Libro, qui in Tabulariis Magiſtratus aſſervatur, ad annum 1548. leguntur IIIViri *Proviſores Communis* hi, quorum nomina, ut ſcripta eo in Libro ſunt, ſubjeci:

Z. Marco da Molin.
Zaccaria Bernardo.
Daniel Barbaro Dottor.

Inter ejus autem præcipua munera illud fuit, quo ad Eduardum VI. (nonnullis VIII.) Angliæ Regem legationem ipſe Daniel obivit. Exſtat Petri Aretini [4] epiſtola data Venetiis, menſe Novembri anno 1550. cujus inſcriptio; *Al Clariſſimo Ambaſciator Barbaro*; & cujus initium; *Signor Daniello, il fervido predicatore.* Hac in epiſtola Aretinus multis laudibus effert adhibitam a Daniele in ſua legatione magnificentiam, mentionemque iniicit inſignis equi ab eo Regi Angliæ dono dati.

Hoc autem loco (dum munera a Veneta Republica in Danielem Barbarum collata recenſentur) non erit abs re animadvertere, Cardinalem Auguſtinum Valerium litteris mandaviſſe hæc, quæ ſubjeci: Danieli Barbaro, [5] *qui Coadjutor Ioanni Grimano Aquilejenſi Patriarchæ fuerat datus, mortuo Bembo, munus rerum ſcribendarum fuerat injunctum ---- Suarum hiſtoriarum nullum exſtat monumentum, quia vir ille, varia rerum cognitione præſtans, in Davidicorum Pſalmorum explicatione valde fuerat occupatus.* Id tamen veri non videtur ſimile Celeberrimo Auctori Hiſtoriæ Gymnaſii Patavi-

1 Bibliotheca Vniverſalis &c. Auctore Conrado Geſnero Tiguri. 1545. (hæc Operis hujus princeps Editio eſt) pag. 192. 2 In Necrologio aſſervato inter MSS. Codices Cel. Apoſtoli Zeni, quo nomina, & dies mortis Nobilium Venetorum continentur, ubi Danielis Barbari mors ſcripta eſt, legitur etiam, fù Proveditor di Commun.

3 Liber ille inſcribitur ita: Atti del Magiſtrato Eccellentiſſimo dei Proveditori di Commun. 4 Lettere di Pietro Aretino. In Parigi. 1609. Libro VI. pag. 32.

5 Degl' Iſtorici delle coſe Veneziane. Tomo Primo. In Venezia. 1718. in Præfatione. pag. XVI.

Patavini: [1] *Id* enim, hic ſcribit, *mihi multum admodum anceps eſt: nam* vertendæ *Catenæ in Pſalmos Græcæ laborem poſt Sacræ Dignitatis initia ſuſcepit, nec veriſimile videtur jam ſacris præfectum ad munus fuiſſe Senatusconſulto Senatorium adlectum*. Verum ut quod ſentio ingenue proferam, ego quidem reor, a Card. Valerio haud ſatis clare mentionem hic loci injectam fuiſſe *explicationis Pſalmorum*: ceterum, cum Card. Bembus [2] e vivis exceſſerit anno 1547. Barbarus autem anno 1550. (ut paullo ſupra declaratum eſt) adhuc in Reipublicæ procuratione verſaretur, potuit quidem Barbarus, antequam eccleſiaſtica initiaretur dignitate, *ad munus* id, de quo agimus, *adlegi*. Nil itaque vetat, quin conſtituamus, illo quoque honore auctum fuiſſe Danielem noſtrum.

Qui, etſi menſe Novembri anni 1550. (ut jam innuimus) in eccleſiaſtica dignitate non erat; hanc tamen adeptus eſt antequam exiret annus ille: [3] Andreas enim Maurocenus ad annum eundem 1550. ita ſcribit: *Eodem anno Ioannes* (Grimanus) *Patriarcha Aquilejenſis ſocium ſibi in eo munere, curante Senatu, Danielem Barbarum, virum rerum uſu, ac diſciplinarum peritia eximium, tunc Reipublicæ nomine ad Eduardum Britanniæ Regem legatum, adſcivit*.

Ac quamvis in Ferdinandi Vghelli [4] *Italia Sacra* legatur: *Daniel Barbarus ---- ad Ioannis Grimani anno 1559. a Paulo IV. Pontifice Eccleſiæ Aquilejenſis adminiſtrandæ ſubſidium cooptatus, ac electus Patriarcha*: nota tamen illa anni 1559. ceu falſa eſt habenda, & operarum vitio inducta. Et quidem in [5] nova ejuſdem Operis Editione adjecta eſt Annotatio hæc: *Anno 1550. die 17. Decembris ſubrogatur* (Daniel Barbarus) *Ioanni* (Grimano) *cedenti cum regreſſu. Ex Actis*.

Error tamen ille primæ Vghelli Editionis, quo annus 1559. pro anno 1550. refertur, etiam in *Morerianum Lexicon* inductus eſt. Sed multo majori in errore ſunt verſati [6] Ghilinus, & [7] Freherus; qui Danielem noſtrum Romæ legatione pro Veneta Republica fungentem, ab Innocentio VIII. (qui e vita migraverat anno 1492.) creatum fuiſſe Patriarcham Aquilejenſem ſcripſere: perperam confundentes Danielem cum patruo ejus magno Hermolao.

De hoc autem cum ſermo inciderit, præſtabit nonnulla ſubjicere. Hermolaus Barbarus Zachariæ II. F. Franciſci I. N. Doctor, & Eques, [8] ab Innocen-

[1] Nic. Comneni Papadopoli Hiſtoria Gymnaſii Patavini. Tomus II. pag. 70.
[2] Degl' Iſtorici delle coſe Veneziane. Tomo II. In Venezia. 1718. Vita di Pietro Bembo Cardinale. pag. xx.
[3] Hiſtoria Veneta. Lib. VII. Tom. II. Venetiis. 1719. pag. 18.
[4] Italia Sacra. Tomus V. Romæ. 1653. pag. 151.
[5] Editio ſecunda, aucta, & emendata. Tomus V. Venetiis. 1720. pag. 130.
[6] Teatro di Huomini Letterati. pag. 43.
[7] Pauli Freheri Theatrum Virorum eruditione clarorum. Noribergæ. 1688. pag. 1465.
[8] Italia Sacra Vghelli: citati Tomi Venetæ editionis pag. 130.

Innocentio VIII. Patriarcha Aquilejenſis renunciatus eſt anno 1491. dum Romæ pro Veneta Republica legatum ageret: exinde factum ut Reip. indignationem in ſe concitaverit . [1] Objit Romæ anno 1493. ætatis anno 39. Plura edidit egregia Opera; ſed ad rem noſtram illud pertinet, quod in [2] *Caſtigationibus in C. Plinii Naturalis Hiſtoriæ Libros*, Vitruvii ſexdecim loca vel explicaverit, vel quomodo reſtituenda eſſent, indicaverit.

Sed redeo ad Danielem noſtrum, qui anno 1556. propoſitam Vitruvii Editionem dedit: ex qua etiam conſtat, eum ſcripſiſſe Poema Italicum de Meteoris; & ex eo plures verſus deſumtos legere eſt in hujuſce Editionis Annotationibus ad Vitruvii Caput ſecundum Libri ſecundi, tum ad Caput item ſecundum Libri octavi. Sed hoc Poema integrum lucem numquam aſpexit.

Interfuit anno 1562. Concilio Tridentino; ut, præter ceteros, narrat [3] Sfortia Pallavicinus; qui de eo mentionem facit perhonorificam. Quinquennio poſt, nimirum anno 1567. duplex prodiit Librorum Vitruvii ab eodem Barbaro illuſtratorum Editio: Latina altera, altera Italica: de quibus erit alibi dicendi locus. Occaſione hac duntaxat annotabo; Rolandum Freartum de Chambray, in [4] comparatione Architecturæ antiquæ cum recentiore, inter Auctores principes, qui de quinque (ut appellant) *Ordinibus* ſcripſere, Barbarum noſtrum recenſuiſſe; & nonnulla Columnarum ſchemata ex Vitruvii Libris a Barbaro illuſtratis, in uſum ſuum traduxiſſe.

Anno autem 1569. (non 1568. ut in [5] Moreriano legitur Lexico) edidit Daniel Græcorum Patrum Expoſitiones in Pſalmos quinquaginta Davidis, a ſe de Græca in Latinam linguam converſas; quibus titulum fecit, [6] *Aurea Catena*. Quo in Opere non doctrina modo, verum etiam pietas Barbari noſtri eluceſcit. Neque ſane hoc loco illud eſt prætermittendum, quod Antonius Poſſevinus, poſtquam de ea *Catena* verba fecit, proſequitur ita: [7] *Ceterum duæ reliquæ Partes ejuſdem Catenæ, quas idem Daniel Barbarus verterat, exſtant integræ m. s. apud alterum, qui modo eſt ſuperſtes, Patriarcham Aquilejenſem Franciſcum Barbarum, quas prælo ſubjectum iri ſperamus, id quod & ipſi urgemus.* De quadam vero Catenæ recenti Editione hic fortaſſe nonnulla appoſite ſubjici poſſunt: ſed, longus cum fuerim, nolo eſſe longior.

Inſequen-

1 Giornale de' Letterati d' Italia. Tomo di ſopra citato. pag. 223. 2 Caſtigationes Priores in Plinianam Hiſtoriam. Romæ. 1492. Caſtigationes Secundæ in Plinianam Hiſtoriam. Romæ. 1493. 3 Iſtoria del Concilio di Trento. Lib. XVI. cap. 4. & Lib. XVIII. cap. 4. 4 Parallele de l'Architecture Antique & de la Moderne. A Paris. 1702. 5 In citato Dictionaire. Art. Barbarus (Daniel) II. 6 Aurea in quinquaginta Davidicos Pſalmos Doctorum Græcorum Catena. Interprete Daniele Barbaro Electo Patriarcha Aquilejenſi. Venetiis. 1569. 7 Apparatus Sacer. Venetiis. 1606. Tomo I. pag. 386.

Inſequenti anno elegantem de [1] Perſpectiva Librum in lucem emiſit Barbarus: in cujus Partis quartæ capite primo, & Partis octavæ capite itidem primo, nonnulla de Vitruvii Opere reperiuntur. De Libro hoc Voſſius ita ſcribit: [2] *Anno CIↃIↃLIX. Daniel Barbarus Venetiis de Optica Italice opus edidit: quod inſcripſit, La Pratica della Perſpettiva. Atque idem recudi curavit ibidem anno CIↃIↃLXVIII.* At Editionem illam anni 1559. nunquam vidi; neque mentionem ejuſdem apud quenquam alium Auctorem inveni; neque in Nuncupatoria, aut in Præfatione ejus, quam habeo anni 1569. Editionis, indicium ullum eſt, ex quo conjici ullo modo poſſit, aliam anteriorem Operis illius Editionem prodiiſſe. Sed propter ea, quæ erunt infra dicenda, hic animadvertam, unius ejuſdemque Editionis aliis exemplis annum præfigi 1568. aliis frontem eſſe eleganti figura exornatam, ſed carentem anni nota; attamen tam in illis, quam in hiſce, indiſcriminatim ad calcem perſpicue legi Annum MDLXVIIII. quamobrem ad hunc annum eam Editionem eſſe referendam.

Prodiere etiam [3] tres Danielis Barbari Epiſtolæ Italica lingua conſcriptæ: in quibus, illum etiam in eo ſcribendi genere elegantem fuiſſe, apparet; nihil tamen ad nos pertinens in iiſdem Epiſtolis continetur.

Demum de anno ſupremo Danielis noſtri dicamus. Demigravit [4] e vita anno 1570. Quamvis enim Thuanus, & hunc facile ſecuti, [5] Voſſius, [6] Bayle, & [7] Morerius, eum mortem obiiſſe, ſcribant, anno 1569. certe tamen ejus mortem ad annum 1570. eſſe referendam, oſtendi poteſt primum ex ipſo Voſſio, qui litteris hæc mandavit: [8] *atque idem (Perſpectivæ* opus) *recudi curavit* &c. *anno uno antequam fato fungeretur*. Opus autem illud prodiit anno 1569., ut ſupra a nobis eſt demonſtratum; igitur anno 1570. Barbarus vita functus eſt. Præterea Vghellius, qui Tabulariorum monumenta veſtigaverat diligenter, perſpicue ſcripſit: [9] *Daniel Barbarus ---- in medio honorum curriculo ad felicem æternitatem anno* 1570. *Venetiis excitus eſt*. Et (quod caput eſt) in eximio *Nobilium Venetorum* Necrologio, cujus ſupra mentionem fecimus, incipiente ab anno 1530. & deſinente in annum 1616. leguntur [10] hæc: 1570. *Marzo. El Reverendiſſimo D. Daniel Barbaro q. ȿ Franceſco, q. ȿ Daniel, Eletto Patriarca d' Aquileja. Fu Proveditor de Commun*. Quamobrem concludendum eſt, eum obiiſſe anno 1570. cumque lucem aſpexerit anno 1514. vixit itaque annos 56.

L non

1 La Pratica della Perſpettiva di Monſignor Daniel Barbaro Eletto Patriarca d' Aquileja. In Venezia. 1569. 2 Gerardus Ioannes Voſſius: loco ſupra citato. 3 Lettere di XIII. Huomini Illuſtri: pag. 239. Et Della Nuova Scielta di Lettere di diverſi Nobiliſſimi Huomini &c. pag. 24. & 121. 4 Citata pag. 616. 5 Loco ſupra citato. 6 In citato Dictionnaire. Art. Barbarus (Daniel) de la meme &c. 7 In citato Dictionnaire. Art. Barbarus (Daniel) II. 8 Loco ſupra citato. 9 In Italiæ Sacræ Editionis utriuſque locis citatis. 10 Necrologium jam citatum Cel. Apoſtoli Zeni.

non tantum 41. ut Auctores nonnulli jam ſupra citati, vitam ejus perperam contrahentes, ſcriptum reliquere. Neque vitam protraxit Barbarus ad annum 61. ut computavit [1] Vir Cel. qui, eum deceſſiſſe anno 1574. prius affirmaverat. Hiſce autem, quæ de illuſtri hoc viro collegi finem impoſiturus, elogium afferam ab eruditiſſimo Octavio Ferrario olim concinnatum. [2] *Daniel* (ait Ferrarius) *Barbarus quidem philoſophantium ſummus, poſt Libros Rhetoricorum Ariſtotelis, ſumma cum laude commentariis illuſtratos, Vitruvium ingenti auſu explicare aggreſſus, rem maximis difficultatibus implexam, ac profunda caligine demerſam, incredibili labore, uſque ad rudiorum captum, expedivit, & Vitruvium veluti ab Inferis excitavit.*

Nunc de ipſa propoſita Editione, quæ pauca hoc loco monenda ducimus, ſubjicimus.

Vitruvii Libros de Latina in Italicam linguam Barbarus, opere omnino novo, convertit: eaque peritia, ut verſio hæc, non modo illis, quæ ante prodierant, longe antecellat, verum etiam quodammodo prima vere Italica habenda eſſe videatur.

Quamvis autem Editioni illi, quam latine dedit idem Barbarus anno 1567. Editio hæc prima Italica baſi quodammodo fuerit & fundamento; in illa tamen prætermiſit, ceu inutilia, nonnulla, quæ in hac leguntur, nonnulla vero addidit utiliora, & nonnulla etiam emendavit. Itaque, ut intelligatur quid pro Vitruvii emendatione illuſtrationeque Barbarus præſtiterit, de alia ab eo concinnata Editione paullo fuſius cum dicemus, ſimul diverſitatum inter illam & hanc ſumma capita indicabimus; unde vel hujus notitia ibi ſatis appareat: quamobrem hic plura non addimus.

⁎ CIƆIƆLVI.

QVando autem de Daniele Barbaro ſatis hactenus dictum eſt, dicendum nunc videtur de Bernardino Donato Veronenſi, ac de Franciſco Dante Aligero, ex progenie Dantis illius Aligeri poetæ ſummi, qui Veronæ ſedem ſuumque domicilium collocavit. Marchio Maffejus, nunquam a me ſine laudis præfatione nominandus, [3] narrat conſtare ex epiſtolis (manu exaratis) Nogarolæ, hunc rogatum fuiſſe ab Daniele Barbaro, ut ſibi ab Veronenſibus doctioribus adjumentum aliquod ad eam verſionem Vitruvii, in quam concinnandam tunc Daniel omni incumbebat ſtudio, procuraretur; Nogarolam vero reſponſum hujuſmodi dediſſe: *Vitruvium jam vidi a Bernardino Donato noſtro in linguam Hetruſcam converſum, additis*

1 Monſignor Giuſto Fontanini. Della Eloquenza Italiana. Roma; 1736. pag. 658.
2 Octavii Ferrarii Proluſiones &c. Patavii 1668. pag. 323.
3 Verona Illuſtrata. Parte Seconda. pag. 54. & 167.

additis etiam nonnullis ſcholiis, quæ quidem omnia ſuſpicor inaniter periiſſe. Hoc idem poſtea fecit rogatu Alexandri Vitellii Franciſcus Dantes Aliger, quo neminem Veronæ arbitror ad Vitruvii intelligentiam propius accedere. Cum hoc viro doctiſſimo magnus olim mihi fuit uſus, nunc vero nullus, nam ruri continenter vitam agit, nec niſi raro ad nos revertitur: ſi forte tamen accidat, ut urbem repetat, hominem aggrediar. At hunc quoque Aligeri laborem inaniter periiſſe credendum eſt.

* CIↃIↃLVI.

IN Cel. Fabricii Bibliotheca Latina leguntur hæc: [1] *Vitruvii Epitome Gallice per Io. Gardetum, & Dominicum Bertinum. Toloſ.* 1556. *& Pariſ.* 1567. 4. ut jam, ante Fabricium, ſcripſerat Crucimanius; cujus verba [2] inferius afferentur. Et quidem in Epitome illa tum Regis Privilegium, tum Epiſtola nuncupatoria Cardinali Senonenſi, tum Epiſtola alia Epiſcopo Lucionenſi, ſubſcriptum habent annum 1556. Hoc tamen anno haud crediderim, propoſitam Epitomem prodiiſſe (cujus nullum unquam exemplum vidi eo anno ſignatum) ſed plane exiſtimo, primam Epitomes illius Editionem eam eſſe, quæ in vulgus exiit præſeferens annum 1559. Ad calcem enim hujus exſtat Typographi monitum, quo Lector docetur, ejuſdem Epitomes impreſſionem ante annos quatuor cœptam, pluries tamen vel ob Auctoris abſentiam, vel ob graſſantem peſtem, vel ob figurarum difficultates, intermiſſam, tunc tandem (anno 1559.) fuiſſe perfectam. Quamobrem omnino probabile mihi fit, Editionem illam anni 1559. principem eſſe.

CIↃIↃLVII.

IN M. VITRVVIVM DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES GVLIELMI PHILANDRI.
Compluribus, iiſque novis, & non minus utilibus, quam neceſſariis figuris exornatæ.
Cum indicibus Græco & Latino locupletiſſimis.
Venetiis, ex Officina Stellæ, 1557. in 8.

HVjuſce Editionis plura exempla contuli ſemel & iterum ac diligenter cum pluribus exemplis Romanæ Editionis, quæ prodierat anno 1544. atque perſpicue comperi, illam & hanc, non duas, ſed (ſi folium primum, ſive, ut nonnulli loquuntur, *plagulam* primam, excipias) eſſe unam eandem Editionem. Nempe Iordanus Ziletus, Typographus Venetus, plura

L 2 (ut

[1] Tom. I. pag. 345. [2] Ad annum 1559.

(ut credibile prorſus eſt) acquiſivit Editionis Romanæ exempla, quibus ſingulis adpoſuit a ſe iterum impreſſam *plagulam* primam (reliquis ex prima Editione penitus retentis) qua continebatur frons ejuſmodi, ut totus Liber Venetiis, indicato anno 1557. impreſſus eſſe videretur. Quo fraudis genere vel noſtra hac tempeſtate nonnulli Typographi utilitatem ſuam quærunt.

Adeo autem oſcitanter dolus hic ab Zileto adhibitus fuit; ut cum in ea *plagula* prima deſcripta fuerit Doſſenæ Præfatio, cui Doſſena præfixerat hunc titulum : *Ioannes Andreas Doſſena Studioſis S.* atque interſeruerat verba hæc: *Læto igitur animo Io. Andreæ veſtri primitias accipite*; Ziletus titulum quidem commutaverit ſubſtituens hunc: *Iordanus Ziletus Studioſis S.* & nihilominus reliquerit verba illa : *Læto igitur animo Io. Andreæ veſtri primitias accipite*; quare alius Typographus in Præfationis titulo, alius in Præfatione ipſa *Studioſos* alloqui videtur; unde, præter ridiculam fraudem, imprudentia etiam quædam appareat. Quin poſtremo in folio cum nullam partem commutaverit Ziletus, ſed uſus ſit poſtremis foliis illis Romæ editis; evenit, ut vel in Editione, quæ ceu Veneta circumfertur, legatur ad calcem: *Impreſſum Romæ apud Io. Andream Doſſenam Thaurinenſem Anno Domini M. D. XLIIII.* Quæ cum ita ſe habeant, ſatiſque de Romana Editione dictum [1] ſuperius ſit : jam de propoſita Editione, Zileti nomen referente, nihil quidem hoc loco ſupereſt adjiciendum.

CIƆIƆLVIII.

GLI OSCVRI ET DIFFICILI PASSI DELL'OPERA IONICA DI VITRVVIO, DI LATINO IN VOLGARE ET ALLA CHIARA INTELLIGENTIA TRADOTTI.

ET CON LE SVE FIGVRE A LVOCHI SVOI PER GIOVAN BATTISTA BERTANO MANTOVANO.

In Mantoa. per Venturino Ruffinello. Dell'anno 1558. in fol.

IN [2] Libro quodam Martini Baſſi Mediolanenſis duæ continentur Quæſtiones, altera ad Architecturam pertinens, altera ad Perſpectivam : quarum Quæſtionum poſt explicationem, quatuor Epiſtolæ ad eumdem Baſſum datæ (ſpectanteſque ad Quæſtiones illas) reperiuntur; ſuntque illæ Epiſtolæ Andreæ Palladii, Iacobi Barocii a Vineola, Georgii Vaſarii, & Io. Baptiſtæ Bertani. Hinc apparet, Bertanum noſtrum, eo temporis, inter excellentes celebreſque Architectos habitum eſſe.

Ceterum ex ea [3] Bertani Epiſtola (data Mantuæ Id. Septemb. 1570.) de Bertano id unum ſcire licet, quod eſſet in Romanorum veterum AEdi-

[1] Ad Annum 1544.
[2] Diſpareri in materia d'Architettura e Proſpettiva &c. In Breſcia, 1572.
[3] Lib. cit. pag. 49.

AEdificiorum obſervationibus ſtudioque verſatus, & quod ſatis calleret Perſpectivæ Theoremata.

Eidem honorifica quoque eſt Inſcriptio, quæ etiamnum in pariete turris ad AEdem Divæ Barbaræ, Mantuæ, legitur: ea autem eſt:

IO. BAPTISTA BERTANVS
ARCHITECTVS, EX GVL. MANTVAE DVCIS III.
SENTENTIA
ET TEMPLVM, ET TVRRIM EXTRVXIT.
MDLXV.

Principio autem propoſiti Libri Bertanus de AEdis ſpecie, quæ Peripteros a [1] Vitruvio nuncupatur, verba facit, deinde de craſſitie columnarum. Tum Vitruvii [2] doctrinam attendens, de fundamentis, ubi locus ſit congeſtitius, aut paluſter, atque de gradibus agit.

Poſt hæc tranſit ad difficilia illa [3] Vitruvii verba; *uti quadræ*, *ſpiræ*, *trunci*, *coronæ*, *lyſis*, & quæ ſequuntur; ac fuſe *de Scamillis imparibus* diſſerit, ſuamque profert de iiſdem ſententiam, facile non amplectendam, nec tamen inſulſam, aut ſpernendam. Et quidem Bernardinus Baldus in Opuſculo, cui titulus eſt: *Scamilli Impares Vitruviani* (de quo [4] infra dicemus) [5] ubi ſententiam hanc Bertani de Scamillis iiſdem refert & refellit, dure nimis eam impugnaſſe videtur.

Arrepta autem occaſione, ad ejuſdem Vitruvii verba hæc: [6] *Craſſitudines ſtriarum faciendæ ſunt quantum adjectio in media columna*: agit de ea *adjectione*, *quæ adjicitur* (ſecundum Vitruvii præcepta) *in mediis columnis*: agitque etiam de ſtriis; ut poſtea de Ionica Baſi.

Vitruvii etiam interpretatur doctrinam de Ionici Capituli deſcriptione, & præſertim de Volutarum formatione: neque prorſus infelicem agit interpretem: quamvis pauca centra ad varias Volutarum portiones (ſive arcus) deſcribendas adhibeat.

Addit alia quædam de Epiſtylio, Zophoro, & Corona ejuſdem Ionici Ordinis, ac de Faſtigiis. Et demum, perſequens regulas a Vitruvio traditas, de Oſtiis, & eorum antepagmentis, & de Portis Ionicis, præcepta tradit: ad ea vero (quæ hactenus recenſuimus) illuſtranda figuræ plures, ligneis formis editæ, adpoſitæ reperiuntur.

CIƆIƆLVIIII.

EPITOME OV EXTRAIT ABREGE DES DIX LIVRES D'ARCHITECTVRE, DE MARC VITRVVE POLLION.

ENRICHI

1 Lib. III. Cap. I. 2 Lib. III. Cap. III. 3 Cap. modo cit.
4 Ad Annum 1612. 5 Pag. 11. 6 Cit. Lib. III. Cap. III.

ENRICHI DES FIGVRES ET POVRTRAITS POVR L'INTELLIGENCE DV LIVRE.

PAR IAN GARDET BOVRBONNOIS, ET DOMINIQVE BERTIN PARISIEN.

Avecq les annotations ſur les plus difficiles paſſages de l'auter, dediées à treſilluſtre Seigneur René de Daillon, Eveſque de Luſſon, & Abbé de Charroux.

A Toloſe. Par Guion Boudeville, jurè de l'univerſitè. 1559. in 4.

De Gardeto & Bertino nullam mentionem a doctis viris factam inveni, ſi ea excipias, quæ habent Crucimanius, & Verderius. Scripſit ille hæc (ut nos ex Gallico ſermone Latine vertimus) [1] *Dominicus Bertinus Pariſius, excellens Architectus & Mathematicus, compoſuit, una cum Ioanne Gardeto Bojo, Epitomem (ſive compendiaria excerpta) decem Librorum M. Vitruvii Pollionis de Architectura, additis explicationibus difficiliorum locorum Vitruvii; editam Lutetiæ Pariſiorum, apud Bonum, an.* 1565. 1567. *& Toloſæ.* Florebat ille Toloſæ anno 1556.

Alibi etiam ita: [2] *Ioannes Gardetus, ſive Guardetus, Bojus, una cum Dominico Bertino Pariſio, decem M. Vitruvii de Architectura Libros amplexus eſt Epitome, figuris ornata, ut Libri illi intelligi facilius poſſent, quæ typis æneis impreſſa fuit Lutetiæ Pariſiorum a Gabriele Bono anno* 1567. *Idem liber impreſſus etiam fuit Toloſæ anno* 1556. *quo tempore Auctor Libri ejuſdem florebat.*

Verderius autem ſuppeditat hæc (latine item reddita) [3] *Ioannes Gardetus Bojus Epitomem Vitruvii ſcripſit, operam ei ſuam conferente Dominico Bertino Pariſio:* quamobrem vel ex hoc Verderii loco ſatis liquet, pro Opere propoſito, primas Gardeto eſſe tribuendas.

Opus hoc, Gardeti & Bertini epiſtola, nuncupatum fuit Cardinali Senonenſi; ſed ea epiſtola, ſignata Toloſæ pridie Kal. April. 1556. nihil de illis nos docet, duntaxat confirmat, Toloſæ illos anno 1556. floruiſſe.

In alia ad Lectorem Epiſtola deplorantur amiſſæ illæ figuræ, quas ad librorum extrema ſe adpoſuiſſe Vitruvius commemoraverat; tum additur, in iiſdem reſtituendis operam poſuiſſe Iocundum, & Italum quemdam alium, & Ioannem Govionium, ac demum Dominicum Bertinum.

Annotationes autem Renato *de Daillon* (Epiſtola itidem ſignata Toloſæ pridie Kal. April. 1556.) inſcribuntur ab uno Io. Gardeto; quamobrem conjectare licet, Bertinum Rei Architectonicæ, at Gardetum Scientiæ & eruditionis ſtudioſiorem fuiſſe.

Quæſivi, num ex iis, quæ habentur de Renato illo *de Daillon* (viro, ea æta-

[1] Bibliotheque. pag. 70. [2] In citata Bibliotheca. pag. 227. [3] La Bibliotheque. pag. 695.

ea ætate, illuſtri) lumen aliquod poſſem mutuari: rem tamen fruſtra tentavi: immo animadverti, de ipſo quoque Renato quædam eſſe obſcuriora. In *Gallia Chriſtiana* (Opere ceteroquin aureo) ubi de *Lucionenſi Eccleſia* agitur, anno 1541. ejus Eccleſiæ [1] *Epiſcopus XX. Milo* dicitur; cui ſucceſſor ponitur Renatus *de Daillon* Epiſcopus XXI. leguntur que ibidem hæc: *Renatus de Daillon ---- Epiſcopus deſignatus*, *Epiſcopatum*, *quem novem annis tenuerat*, *abdicavit* (at in propoſito Opere Epiſcopus Lucionenſis, anno 1556. ita nominatur, quaſi eam ſedem Lucionenſem eo anno tenuiſſet) *reſervata penſione*; *antequam ſacram accepiſſet unctionem*, *cujus Epiſcopatus loco donatus eſt Abbatia de Caſtellariis*. At, ubi Abbates *B. Mariæ de Caſtellariis* recenſentur, ponitur ceu Abbas [2] *X. Iacobus de Billy* 1581. deinde *XI. Ioannes Baptiſta Tiercelin de Broſſe*: & poſtea *XII. Renatus de Daillon du Lude Epiſc. Lucionenſis ex permutatione fit Abbas de Caſtellariis*: in his vero temporum ratio perturbata eſſe videtur. Sed hæc minus ad rem noſtram. Redeo e diverticulo (ut ajunt) in viam, de ipſo propoſito Opere dicturus aliquid.

Operis Auctores ſtylo, ſi habeas temporum illorum rationem, haud rudi uſi ſunt. Ab Vitruvii autem verſione Gallica, quam dederat Io. Martinus, non ſemel receſſere; ut [3] Gardetus etiam profeſſus eſt. Multa vero loca Vitruvii prætermiſerunt, alia preſſius indicavere, alia circumſcribendo expoſuerunt, alia brevibus quaſi animadverſionibus explicarunt.

Annotationes, poſt Epitomem adjectæ a Gardeto, pertinent ad tres priores Vitruvii Libros, ultra quos ille progreſſus non eſt; in Epiſtola tamen ſua ad Lectorem, eum ita allocutus fuerat; [4] *niſi tu me deterreas a labore*, *tui cauſſa ſuſcepto*, *perſequendo*, *hæc accipies*, *ceu promiſſa meliorum*. Ita Gardetus. Cujus Annotationes eruditæ ſunt, atque commonſtrant, Gardetum vidiſſe quæ ad eam diem pro Vitruvii Librorum illuſtratione prodierant: citat enim Polyphilum, Leonem Baptiſtam Albertum, hujus interpretem Coſimum Bartolum, Iocundum, Philandrum, Ioannem Govionium. Præterea locis deſumtis ex antiquis Scriptoribus, præſertim ex Iureconſultis, ſuas ornat Annotationes. Itaque aliquid bonæ frugis cum in ipſa Epitome, tum in Annotationibus ineſſe, viſum mihi eſt.

✱ CIↃIↃLVIIII.

ABel Foulonius (ſive *Foulon*) ut narrat [5] Crucimanius, ortum duxit *in Paræcia de Love* inter Aulercios Cenomanos. Fuit hic Poeta Gallus,

1 Gallia Chriſtiana. Opera & ſtudiis D. Dionyſii Sammarthani. Tom. V. Pariſiis. 1731. pag. 1412. 2 Eadem Gallia Chriſtiana. Tom. II. Pariſiis. 1720. pag. 1350.
3 In Opere propoſito. Annotations. pag. 5. 4 In Opere propoſito. Annotations. pag. 6. 5 Bibliotheque du Sieur de la Croix du Maine (Crucimanii) pag. 1. & 2.

Gallus, Philoſophus, Mathematicus, & Militaris Architectus, necnon Henrici II. Galliarum Regis Cubicularius.

Varia reddidit Gallice aliorum Opera: *ipſe vero* (ut Gallica Crucimanii verba ferunt Latine expreſſa) *ſcripſit de uſu & deſcriptione Holometri, nimirum Inſtrumenti, quod ille invenerat ad quaſcumque res dimetiendas, quæ ſub cælo ſunt, ſive latitudinem, ſive altitudinem, ſive profunditatem ſpectes. Liber hic impreſſus fuit Lutetiæ Pariſiorum, apud Petrum Beguin, anno* 1567. hic tamen annus vel perperam ſcriptus fuit a Crucimanio, vel a Typographis depravatus. At certe Verderius errorem eumdem erravit, qui modo allatum Crucimanii locum deſcripſiſſe videtur: &, [1] poſtquam Foulonii Librum anno 1567. editum fuiſſe Lutetiæ Pariſiorum ſcripſit, ſtatim ſubdit, eumdem Librum (*depuis*) *deinde*, in Italicam linguam converſum, prodiiſſe ex Iordani Ziletti officina Venetiis anno 1564. (idque veritati conſentit) Itane igitur, poſt annum 1567. annus 1564. venire *deinde* potuit? Demum, eumdem Librum, de Gallica Lingua in Latinam converſum, editum in Germania fuiſſe, refert idem Verderius. Porro Editionem Gallicam (quam non vidi, neque aliam, præter indicatam, ejus mentionem uſpiam inveni) non multo ante annum 1560. lucem adſpexiſſe conjicio; cum, Foulonium circa annum 1559. floruiſſe, [2] Bernardinus Baldus memoriæ tradiderit: Petrus vero *Beguin* nullum Librum [3] ante annum 1555. edidiſſe videatur.

Anno autem 1563. in Aurelianenſi urbe (ut idem [4] Crucimanius refert) ætatis annum octavum & quadrageſimum, aut quinquageſimum, agens, mortuus eſt Foulonius, non ſine ſuſpicione veneni ab invidis illuſtrium ejus inventorum propinati.

Nunc vero ut, quæ ipſius Foulonii in Vitruvium merita fuerint, appareat, iterum ex [5] Crucimanio deſumta (& Latine reddita) addemus hæc: *ille* (Foulonius) *de Latina in Gallicam Linguam convertit octo Vitruvii Libros de Architectura, quos cum amicis ſuis communicaſſet, hi ſibi ipſis eoſdem adſciverunt, atque typis æneis deſcriptos ediderunt, nulla facta mentione ejus, qui Gallice eos converterat.*

Sed poſt hæc facile præſtabit Foulonium ipſum audire; qui in Admonitione, Operi ſuo præpoſita, de plagiario quodam non obſcure conqueritur, verbis hiſce (quæ ex [6] Italica, hanc enim habeo, Editione mutuatus ſum, & huc, atque in Latinam linguam, tranſtuli) *Non modo*, ait Foulo-

[1] La Bibliotheque. pag. 1. [2] Cronica de' Matematici. In Vrbino. 1707. pag. 129. [3] Mich. Maittaire. Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Poſterior. pag. 489. [4] In citata Bibliotheca Crucimanii. pag. 530. [5] In citata Bibliotheca Crucimanii. pag. 1. [6] Deſcrittione & Vſo dell' Holometro &c. Ritrovato per Abel Fulone Valleto di Camera del Re di Francia. In Venezia. 1564.

Foulonius, *coactus fui Deſcriptionem hanc* Holometri *dare iis, qui jam id poſſidebant Inſtrumentum, præſertim viris principibus Regni hujuſce, verum etiam veritus ſum, ne quiſpiam me iterum falleret, ut me ante fefellerat quidam: cui ego credebam ex animo, atque ideo communicavi cum illo Libros Vitruvii a me de Latina in Gallicam linguam converſos, & illum etiam docui quanto labore invenerim ea verba, quibus ædium ſtructores, fabri lignarii, artificeſque alii, in artibus ac operibus ſuis quique, utuntur. At ille, perfectæ amicitiæ ſpecie, curavit, ut per Typographum, qui me ad id opus impulerat, ſubdole mihi auferrentur priores octo Vitruvii Libri, quos jam converteram. Itaque fraudatus fui tum honore, tum etiam præmio, quo labor meus dignus eſſe potuiſſet.*

Cum vero non multo ante, quam de hoc plagio quereretur Foulonius, prodierit Gallice Vitruvius cura Io. Martini (immo Gallice numquam antea Vitruvii Libri lucem viderant) Martinum plagii illius inſimulatum fuiſſe, quiſpiam facile poſſet ſuſpicari. Et Typographus, cujus meminit Foulonius, fortaſſe fuit *Ioannes* ille *Barbè Architecturæ ſtudioſiſſimus*, a quo *ſe excitatum fuiſſe* Martinus ſcribit (ut jam [1] commemoravimus) & cujus Vidua edidit Librorum Vitruvii verſionem, quæ Martini nomine circumfertur. Habeo manu ſcriptum primum Vitruvii Librum de Latina in Gallicam linguam converſum; Codex membraneus, & nitidus eſt; minio & auro pluribus in locis ornatus. Figuræ ad textum Vitruvii illuſtrandum elegantiſſimæ ſunt. Videtur ante duo ferme ſecula ſcriptus. Verba eo in Codice exarata fere ubique conſentiunt cum verbis, quæ in Martini editione leguntur. At cum nullum præ ſe ferat Codex meus Galli interpretis indicium, nihil me juvit ad hanc Foulonii querelam melius dignoſcendam.

⁂ CIↃIↃLX.

INter eos, qui Vitruvii Libros commentariis illuſtrarunt, ab F. A. Orlando [2] recenſetur Antonius Lupicinus: qui floruit anno 1560. & deinceps, ut colligere eſt ex ejus Libris, & ex [3] Chronico Baldi. Apud hunc tamen (ut etiam apud alios, quos vidi, Auctores) altum de Lupicini in Vitruvii Libros Commentariis ſilentium. De quibus neque Lupicinus ipſe verbum ullum injecit in Præfationibus ad [4] Libros a ſe editos *de*

M *Anni*

1 Ad annum 1547. 2 Abcedario Pittorico. pag. 469. 3 Cronica de' Matematici. pag. 129. 4 Lupicini Antonio. Diſcorſo ſopra la reduzione dell' Anno. In Fiorenza. 1580. Diſcorſo ſopra la fabbrica & uſo delle nuove verghe Aſtronomiche. In Fiorenza. 1582. Diſcorſo ſopra la difeſa di alcuni ſiti. Diſcorſi ſopra l' eſpugnazione di alcuni ſiti. In Fiorenza. 1587.

Anni forma , *de Aſtronomicis virgis* , *de quorundam locorum Defenſione* , *de quorundam locorum Oppugnatione* . Quamobrem illiuſmodi Commentarios aut nuſpiam extitiſſe , aut certe nunquam apparuiſſe , haud temere opinor .

CIƆIƆLXV.

EPITOME OV EXTRAIT ABREGE DES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE , DE MARC VITRVVE POLLION.

ENRICHI DES FIGVRES ET POVRTRAITS POVR L' INTELLIGENCE DV LIVRE.

PAR IAN GARDET BOVRBONNOIS, ET DOMINIQVE BERTIN PARISIEN.

Avecqu les annotations ſur les plus difficiles paſſages de l' auteur , *dediées à treſilluſtre Seigneur René de Daillon*, *Eveſque de Luſſon*, *& Abbé de Charroux* .

A Paris. Chez Gabriel Buon. 1565. in 4.

CVm de Compendio hoc jam ſuperius dictum ſit, ubi Editio anni 1559. eſt commemorata , nihil hic attinet addere : cum propoſita hæc Editio vix , aut ne vix quidem , ab illa differat , ſi frontem excipias mutatam , ut alius annus , ut alius Typographus , fronti ipſi inſcriberentur .

* CIƆIƆLXVII.

EPitomem, jam a nobis pluries commemoratam , Librorum Vitruvii , concinnatam a Gardeto & Bertino , *impreſſam fuiſſe Lutetiæ Pariſiorum a Gabriele Bono anno* 1567. ſcripſit Crucimanius, noſque ex eo [1] jam retulimus . Et ex eodem facile [2] Antonius Verderius , & [3] Io. Albertus Fabricius annum illum 1567. deſcripſere . At nuſpiam eam Editionem , nuſpiam ejus mentionem certam inveni . Fortaſſe hic quoque Crucimanius aliquid humani in illa farragine Librorum recenſenda paſſus eſt . Fortaſſe in illius *Bibliotheca*, Typographi errore, nota 7. pro nota 5. poſita fuit. Fortaſſe, fraude Typographi, mutata iterum fuit frons Libri illius: quemadmodum vel hodie a nonnullis Librariis fit , qui , recentiore anno adſcripto, ſibi perſuadent, Libros ita reddi vendibiliores. Certe cuicumque ex hiſce conjecturis fides danda potius eſſe videtur , quam putandum, intra an-

[1] Ad annum 1559. [2] La Bibliotheque, pag. 695. [3] Bibliotheca Latina. Tomus Primus. pag. 345.

tra annos paucos, novam Editionem propoſitæ Epitomes, nimirum anno 1567. prodiiſſe.

CIƆIƆLXVII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, CVM COMMENTARIIS DANIELIS BARBARI, ELECTI PATRIARCHAE AQVILEIENSIS: MVLTIS AEDIFICIORVM, HOROLOGIORVM, ET MACHINARVM DESCRIPTIONIBVS, ET FIGVRIS, VNA CVM INDICIBVS COPIOSIS, AVCTIS ET ILLVSTRATIS.

Venetiis. Apud Franciſcum Franciſcium Senenſem, & Ioan. Crugher Germanum. 1567. in fol.

Vitruvii Vita ab ipſo Barbaro conſcripta (admodum tamen jejune) quæ in Italicis legitur Editionibus, in hac deſideratur.

Initium fit a Proœmio; in quo multa ſubtiliter diſputantur de Scientiis & Artibus, ut inde Architecturæ ratio, finis, & officium dignoſcantur: ac tandem concluditur; Artibus ceteris præſtare plurimum Architecturam; [1] *cujus judicio probantur omnia, quæ a ceteris artibus perficiuntur, opera.* Sed inter Proœmium hujuſce Editionis, & Proœmium primæ Italicæ Editioni præfixum, nonnullis in ſententiis differentia aliqua reperitur: rerum tamen ſumma in utroque eadem eſt. Et utriuſque eadem pariter conditio, ut nihil quicquam de eis, ad quas ipſe Barbarus aggrediebatur, Librorum Vitruvii emendationibus, & interpretatione, proponatur.

Videtur autem Barbarus in Vitruvii textu ſecutus præcipue eſſe Editionem Philandri anni 1552. ita tamen, ut nonnullis in locis variantes quaſdam Iocundi Lectiones retinuerit. Præterea vero pluribus etiam in locis tam ab Editione Philandri, quam ab Iocundi Editione receſſit. At cuipiam diſplicere illud facile poteſt, quod Barbarus neque ſemper variationes indicaverit, quas adoptabat, neque cauſſas ſubjecerit, quibus permotus eaſdem induxerit in textum mutationes. Porro qui eas perquirat & expendat, non temere credet, pleraſque ex ingenio ejus profluxiſſe: ſaltem ille non ſatis declarat, ſe ex Codicibus manu exaratis profeciſſe. In Editione prima Italica [2] ſcribit; *i teſti di Vitruvio hanno Dinocrate*; & quædam pauca alia loca habet, ex quibus conjici poſſit, eum etiam Codices conſuluiſſe: at quoniam plerumque (ut modo animadvertimus) mutationum cauſſas non affert; iccirco variis lectionibus, quas in textum induxit, fidere non poſſumus æque, ac fideremus, ſi earundem origines luculentiore ratione cognoſcerentur. Adde, in illiuſmodi mutationibus primam Italicam Editionem cum Latina hac non ubique conſentire.

M 2 Obſer-

[1] Vitruvius. Lib. I. Cap. I. [2] Pag. 41. lin. 58.

Obſervari præterea hic poteſt, plura ex verbis iis, quæ græce imprimi voluerat Philander, a Barbaro latine ſcripta reperiri; quod Barbarus haud dubie vel a Vitruvio, vel etiam ab aliis ante Vitruvium, Latio donata fuiſſe ea verba conjecerit. Sed quod attinet ad hanc ſcripturæ rationem, certe Editio Princeps, & Manuſcripti Codices, Barbari conjecturæ valde favent. Illiuſmodi ſunt ea verba, quæ in Tabella D, exempli cauſſa, ſubjeci.

D Tabella exhibens Scripturas quorundam Græcorum Verborum, ut exſtant in Editione Vitruvii cura Philandri 1552. & in Editione Vitruvii cura Barbari 1567.

Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Philandri. 1552.	*Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Barbari.* 1567.	*Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Philandri.* 1552.	*Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Barbari.* 1567.
Pag. 138. v. 10. ἐμβάτης.	Pag. 131. v. 37. embatis.	Pag. 182. v. 31. συμφόνιαι.	Pag. 181. v. 55. ſymphoniæ.
Pag. 181. v. 22. ἁρμόνιαν.	Pag. 173. v. 51. harmoniam.	Pag. 195. v. 8. λογεῖον.	Pag. 193. v. 54. logium.
Pag. 181. v. 22. χρῶμα.	Pag. 173. v. 52. chroma.	Pag. 195. v. 19. κατηχοῦντες.	Pag. 194. v. 37. catichuntes.
Pag. 181. v. 22. διάτονον.	Pag. 173. v. 52. diatonum.	Pag. 195. v. 20. περιηχοῦντες.	Pag. 194. v. 37. perichuntes.
Pag. 182. v. 7. φθόγγοι.	Pag. 180. v. 17. phthongi.	Pag. 210. v. 19. περιδρόμιδας.	Pag. 201. v. 10. peridromidas.

Quæ vero ad illuſtrationem Librorum Vitruvii protulit Barbarus, ea ſcripſit illo ferme modo, quo interpretationes, ſive (ut nonnulli appellant) perpetui Commentarii a Viris doctis exarari conſuevere. Quamobrem, ſi Barbari opus cum Philandri opere conferatur, Barbarus in eo fuiſſe videtur, ut omnia Vitruvii loca docte diligenterque explanaret: Philander autem in eo, ut explicaret difficiliora loca, lucemque iiſdem & ornamentum afferret varia eruditione, atque illuſtrium Scriptorum auctoritate: itaque non eadem ſcribendi ratio utriuſque fuit; uterque tamen ſuo in genere excelluit, & uterque de Vitruvii Libris meritus optime eſt.

Porro in hac Editione Barbarus ex Philandro quædam deſumſit, quæ conducebant fini ſuo; & (ut virum nobilem ingenuumque decebat) ferme quadragies Philandrum nominavit. Sed, in prima Italica Editione, haud memini, me uſpiam Philandri nomen inveniſſe.

Quod ſi prima Editio illa cum hac altera comparetur, haud dubie appare-

apparebit, multa Barbarum mutaviſſe, ut jam [1] alias indicavimus. Immo vero in Editione hac doctrinam de Solaribus Horologiis prætermiſit, quam in Italica illa Libro Nono fuſe tradiderat, & utiliorem doctrinam de Analemmate ex Ptolemæo, & Commandino ſubjecit. Optabile quidem eſſet nonnullis, ut ſuſtuliſſet ea quoque, quæ de Propugnaculis inventis a recentioribus Militaribus Architectis in Libro Primo reperiuntur; & quæ multa de Proportionibus in Libro Tertio ſunt; nec non Stellarum Tabulas, quæ ſunt ad calcem Decimi Libri; & pauca quædam alia ſimilia. Plurima tamen perutilia ad Vitruvii Librorum explicationem in ejus Commentariis reperiuntur: neque profecto Barbarus ulli eorum, qui in Vitruvii Libris exornandis deſudarunt, ſecundus eſt reputandus.

Hactenus cum prima Italica comparata eſt Latina Editio: hæc autem eadem cum poſterioribus Italicis quamvis conveniat pleriſque in rebus; Italicis tamen (ut cuncta uno verbo complectar) omnibus facile præſtat.

Demum, ut aliquid addamus de Figuris, indicabimus, eas perelegantes eſſe, pleraſque etiam utiles. Ligneas formas, quibus impreſſæ fuerunt, cælavit Ioannes Crugher Germanus, ut colligitur ex Franciſci Franciſcii Præfatione in [2] Italicam ab eo emiſſam Vitruvii Editionem. Minores autem ſunt illis, quibus Italica prima Editio ornatur, quæ itidem elegantia non carent. At hæc Latina Editio rerum quarundam utilibus Figuris aucta eſt: puta, [3] Balnearum, [4] Palæſtrarum, [5] Cavorum AEdium.

CIↃIↃLXVII.

I DIECI LIBRI DELL'ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO.

TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIGN. DANIEL BARBARO ELETTO PATRIARCA D'AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI ET AMPLIATI, ET HORA IN PIV' COMMODA FORMA RIDOTTI.

In Venetia. Appreſſo Franceſco de' Franceſchi Seneſe, & Giovanni Crugher Alemanno, Compagni. 1567. in 4.

EDitio hæc pleriſque in rebus cum Editione Latina conſentit; in nonnullis tamen Italicæ primæ reſpondet; ita ab utraque profluxiſſe videtur.

De Latina, & de propoſita hac Editione Franciſcus Franciſcius in Proœmio ſuo, quod eidem præfixit, ſcribit hæc (quæ ex Italico in Latinum converſa damus) *Cum ego*, ait ille, *cuperem iterum edere Vitruvii Libros ornatos Commentariis Reverendiſſimi Danielis Barbari Electi Aquilejenſis, atque eidem*

[1] Ad Annum 1556. [2] Anno eodem 1567. [3] Ad Cap. 10. Lib. V.
[4] Ad Cap. 11. Lib. V. [5] Ad Cap. 3. Lib. VI.

eidem quo in deſiderio eſſem, ſignificaviſſem ; non me fefellit opinio, quam de illius humanitate præconceperam. Non modo enim annuit, verum etiam mihi ipſe narravit, eſſe ſibi in promptu eoſdem Libros & Commentarios latine ſcriptos, hoſque rebus novis, noviſque figuris auctos. Addidit, ſe horum quoque copiam mihi eſſe facturum. Quamobrem, Lectores Benevoli, conſtitui Vitruvium utrumque (communis utilitatis cauſſa) in publicam lucem proferre. At quænam ex duabus Editionibus prior publici juris facta fuerit, non apparet: ſufficit tamen noviſſe, utrique uno ferme tempore operam datam eſſe, & utramque anno 1567. prodiiſſe.

Figuræ formis iiſdem impreſſæ fuere in Editione utraque: itaque, de Figuris ipſis quæ jam diximus, ubi de Latina agebamus Editione, hic quoque dicta intelligantur.

✻ CIↃIↃLXVIII.

IN Lipenii [1] Bibliotheca legere eſt hæc: *M. Vitruvii Lib. X. de Architectura, ex Caſtigatione Io. Iocundi* &c. *Venet. f.* 1568. At prorſus credo numerum 1568. poſitum eſſe mendoſe, vel errore Operarum, vel Lipenii incuria, & legendum eſſe 1511. illius enim Editionis anni 1568. nullum aliud indicium uſpiam inveni.

CIↃIↃLXXII.

ARCHITECTVRE, OV ART DE BIEN BASTIR, DE MARC VITRVVE POLLION AVTHEVR ROMAIN ANTIQVE: MIS DE LATIN EN FRANCOYS, PAR IAN MARTIN SECRETAIRE DE LENENCOVRT.

POVR LE ROY TRESCHRESTIEN HENRY II.

A Paris. De l'Imprimerie de Hieroſme de Marnef, & Guillaume Cavellat. 1572. fol.

IN hac quoque nova Editione Operis, [2] de quo jam antea commemoravimus, iterum impreſſa fuit Nuncupatoria (ex qua duntaxat mentio Io. Barbè demta eſt) Henrico, nominis ſecundo, Galliarum Regi; qui jam objerat anno 1559. atque iterum etiam impreſſum Martini Monitum, in quo (præter cetera) Martinus ſcripſerat hæc: *eſpere ſi ie viens à y remetre la main pour la ſeconde fois, faire* &c. Quamobrem illa Nuncupatoria, & Monitum hoc, iterata hujuſmodi impreſſione, ſatis oſtendunt, eos, qui Editionem hanc curaverunt, nihil novi afferre voluiſſe. Et ſane ex col-

[1] M. Martini Lipenii Bibliotheca Realis Philoſophica. Tom. I. Francofurti ad Mœnum, 1682. pag. 96. [2] Anno 1547.

ex collatione liquet, Editionem hanc haberi poſſe pro ea Operis propoſiti Editione principe, de qua jam [1] ſupra dictum eſt: itaque ergo haud foret operæ pretium, ſi hic loci crambe eadem recoqueretur.

CIↃIↃLXXV.

VITRVVIVS TEVTSCH NEMLICHEN DES ALLER NAMHAFFTIGISTEN VND HOCHERFARNESTEN, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN &c.

PER D. GVALTHERVM H. RIVIVM MEDIC. ET MATHEM. &c.

Baſel. Per Sebaſtian Henricipetri. 1575. fol.

Integer hujuſce Operis titulus in ſecunda hac Editione (ſi locum, Typographum, & annum excipias) omnino reſpondet titulo Operis ejuſdem editi anno 1548. quem totum [2] ſupra deſcriptum dedimus.

Editio hæc (quemadmodum de Titulo dictum eſt) omnino reſpondet Editioni primæ, quæ prodiit An. 1548. nihil additum, nihil demtum, nihil mutatum.

Immo Figuræ in ſecunda hac Editione haud dubie fuerunt impreſſæ iiſdem ligneis formis (Norimberga Baſileam translatis) quibus Io. Petrejus in prima Editione uſus fuerat: id profecto cuicumque, Figuras Editionis utriuſque comparanti, manifeſte apparebit.

CIↃIↃLXXXIIII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO,

TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIG. DANIEL BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI ET AMPLIATI; ET HORA IN PIV' COMMODA FORMA RIDOTTI.

In Venezia, Appreſſo Franceſco de' Franceſchi Seneſe. 1584. in 4.

Editio hæc fideliter ex Editione Italica anni 1567. deſcripta fuit; æque ac illa emendata eſt: Figuræque ex iiſdem illis ligneis formis provenere.

CIↃIↃLXXXVI.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, AD CAES. AVGVSTVM, OMNIBVS OMNIVM EDITIONIBVS LONGE EMENDATIORES, COLLATIS VETERIBVS EXEMPLIS.

ACCES-

[1] Ad Annum 1547. [2] Ad Annum 1548.

ACCESSERVNT, GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII, CIVIS ROMANI, ANNOTATIONES CASTIGATIORES, ET PLVS TERTIA PARTE LOCVPLETIORES.

Adjecta eſt epitome in omnes Georgii Agricolæ de menſuris & ponderibus libros eodem auctore.

Cum Græco pariter & Latino indice locupletiſſimo.

1586. *Apud Ioan. Tornæſium, Typogr. Reg. Lugd.* in 4.

IOannem hunc Tornæſium, ex cujus Typographia prodiit propoſita Editio, fuiſſe Ioannem ſecundum, filium primi Ioannis, prorſus exiſtimo. De utroque mentionem [1] ſupra jam fecimus. [2] *Hic* autem *Ioannes Tornæſius ſecundus patrem ſuperavit quidem doctrina, ſed typographica arte minime æquavit*; ut a Cel. Maittaire ſcriptum eſt, a cujus judicio haud differunt quæ de ejuſdem Tornæſii ingenio atque doctrina [3] *P. de Colonia* litteris mandavit. Hic tamen conſtituit, eum Tornæſium Ioannem ſecundum migraviſſe Genevam circa annum 1584. cum Maittaire (quamvis retulerit haud diſſimilem aſſertionem auctoris notarum in Adr. Baillet, ut [4] ſupra vidimus) de eo migrationis anno [5] dubitaverit. At propoſita Editio non dubie oſtendit, Ioannem ſecundum anno 1586. adhuc Lugduni fuiſſe.

Editio hæc ex Editione quæ prodierat e Typographia Ioannis Tornæſii primi anno 1552. deſcripta eſt fideliter, atque ſatis emendate; nuſquam aucta, nuſquam imminuta. Duntaxat nitore tantillum cedit illi. Figuræ tamen iiſdem, ac in illa, formis impreſſæ. Itaque quod de illa dictum eſt, de hac quoque plane dictum intelligatur.

CIƆIƆLXXXX.

DELLA ARCHITETTVRA DI GIO. ANTONIO RVSCONI.

CON CENTOSESSANTA FIGVRE DISSEGNATE DAL MEDESIMO.

SECONDO I PRECETTI DI VITRVVIO, E CON CHIAREZZA E BREVITA' DICHIARATE.

LIBRI DIECI. AL SERENISSIMO SIG. DVCA D'VRBINO.

In Venetia. Appreſſo i Gioliti. 1590. in fol.

DE hoc Io. Anto. Ruſconio pauca litteris mandata inveni. Ea vero pauca expoſiturus, ordiar ab epiſtola ad Lectorem, huic Operi ab Io. Iolito præmiſſa. Liquet ex hac, id Opus poſthumum eſſe; neque ei ulti-

[1] Ad Annum 1552. [2] Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Poſterior. pag. 493. [3] Hiſtoire Litteraire de la Ville de Lyon &c. Par le P. de Colonia. A Lyon. 1730. Tom. II. pag. 610. [4] Ad Annum 1552. [5] In Tomo jam citato pag. 494.

ultimam admovere manum potuiſſe Auctorem; qui doctrinæ Architectonicæ, rerumque ad Architecturam pertinentium, peritiſſimus fuiſſe dicitur.

Tum etiam ex eadem conſtat, Iolitos proprio ære, & precibus, Figurarum plurium ſchemata & delineationes ab Auctore, hoc eſt a Ruſconio, obtinuiſſe: ſed animadvertam, hæc proculdubio eſſe referenda ad tempus, quod non brevi ſpatio præceſſerat propoſitam Editionem hanc; quandoquidem cuidam Claudii Ptolomæi [1] Epiſtolæ, anno 1554. a Gabriele Iolito editæ, præfixum legitur Lemma, quod latine redditum hujuſmodi eſt: *Ptolomæus Sanſovino reſpondet, ſe in Vitruvii Libris non percipere veram formam Machinarum Hydraulicæ & Catapultæ. Sed qui hæc intelligere velit, legat Vitruvium converſum ab Io. Antonio Ruſconio excellentiſſimo, ſummoque ingenio prædito, Architecto; cujus opus intra paucos menſes prodibit in lucem.* Et Petrus Laurus (anno ante quam Lemma, modo citatum, ederetur) in [2] Epiſtola ad eundem Ruſconium data, mentionem iniicit de ipſius Ruſconii diligentia & ſtudio in Vitruvii Libris e Latina in Italicam linguam convertendis; additque: *le difficultà* di Vitruvio (*quanto odo*) *havete ſnodato in guiſa, che non ſarà più ripreſo Vitruvio di oſcurità*: hoc eſt; *intelligo, Te difficilia Vitruvii loca ita explanaviſſe, ut in poſterum nemo futurus ſit, qui Vitruvium obſcuritatis inſimulet.* Quæ Epiſtola cum edita fuerit anno 1553. ex ea quoque patet, Ruſconium circa medium decimiſexti ſæculi floruiſſe: quamqam ejus Opus, ad exitum ſeculo illo vergente, demum prodierit.

Adde, inter Quæſita edita a Nicolao Tartalea, duo [3] exſtare (quæ, ut ex aliis liquet, circa annum 1540. propoſita fuere) quibus *Io. Antonius Ruſconius Pictor & Architectus* (quemadmodum in Quæſitis iiſdem legitur) quærit abs Tartalea methodum inveniendæ proportionis inter lapidum proiiciendorum pondera, & foramina Baliſtæ; ut Vitruvii loca quædam in Libri X. Capite XVII. reſtitueret. Quibus ex Quæſitis, tum de tempore, quo floruit Ruſconius, tum de ejus Vitruvii ſtudio, conjicere iterum licet.

In memorata Ioliti Epiſtola legitur, ligneas formas, quibus elegantiſſimæ Operis Figuræ impreſſæ fuere, ſumptibus eorundem Iolitorum fuiſſe ſcalptas: &, quoniam opere adhuc immaturo e vivis exceſſerat Ruſconius, inde eveniſſe, ut neque Figuras omnes delineare, neque Figurarum explicationes ullas dare ille potuerit: quamobrem, cum mens Auctoris divinando attingi non poſſet, opus fuiſſe, brevibus annotationibus indicare Vitruvii verba illa, quæ referenda eſſe ad ſingulas Figuras probabiles

1 Lettere di diverſi Eccellentiſſimi Vomini. In Vinegia. Appreſſo Gabriel Giolito. 1554. pag. 364. 2 Delle Lettere di M. Pietro Lauro Modoneſe il Primo Libro. In Venezia. Nel 1553. pag. 104. 3 Queſiti, & Invenzioni diverſe de Nicolò Tartaglia. In Venezia. 1606. Libro Secondo. Queſito 10. & 11.

conjecturæ ſuaſerunt. Additur, prætermiſſas tamen fuiſſe explicationes litterarum Figuris appoſitarum ab Auctore, earundemque uſum inveniendum Artis peritis relictum eſſe.

De hiſce hactenus: nunc de Opere ipſo Ruſconii, qui neque ex Iocundi, neque ex Cæſariani, neque ex aliorum Libris Figuras ſuas mutuatus eſt; ſed, Vitruvii verba (ut res ipſa ſatis declarat) attendens, Figuras plane novas delineavit: quarum aliæ magis ſunt utiles, aliæ minus, omnes vero elegantes.

Figuræ minus utiles (non tamen ineptæ) cenſeri poſſent, cauſſa exempli, arborum [1] delineationes, [2] delineationeſque aliæ pertinentes adauderationem, ad calcis macerationem, ad albaria opera & tectoria perficienda, ad cameras, ad trulliſſationem, & ad quædam his affinia.

Vt tamen concludam paucis: negari profecto non poteſt; inter eos, qui utiliter ad illuſtrationem Vitruvii deſudarunt, etiam Ruſconio locum dandum eſſe; & locum quidem meritus ille fuiſſet clariorem, ſi Opus ſuum ad umbilicum perducere potuiſſet.

✱ CIϽIϽCII.

MIchael de Vrrea (ut in [3] Antonii Bibliotheca legere eſt) *domo ex oppido Fuentes diœceſis Toletanæ, Architectus, vertit in vulgarem ſermonem, Los diez libros de Arquitectura de Marco Vitruvio Pollion. Compluti apud Ioannem Gratianum*. 1602. in folio. Librum hunc non vidi. Qualis igitur ſit verſio hæc, & qua ratione differat ab ea, de qua [4] ſupra dictum eſt, cum oſtendere non poſſim, ſufficiet titulum indicaſſe.

CIϽIϽCXII.

SCAMILLI IMPARES VITRVVIANI, A BERNARDINO BALDO VRBINATE NOVA RATIONE EXPLICATI;

Refutatis priorum Interpretum, Gulielmi Philandri, Danielis Barbari, Baptiſtæ Bertani ſententiis.

Auguſtæ Vindelicorum. Ad inſigne pinus. Apud Ioannem Prætorium. Anno 1612. in 4.

NAtus eſt Bernardinus Baldus Vrbini nobilibus Parentibus anno 1553. ut [5] Scarloncinus habet, a quo plura mutuati ſumus. *Genus traxit* (ut et-

1 Pag. 41. ---- 44. 2 Pag. 96. ---- 116. 3 Bibliotheca Hiſpana. Tom. II. pag. 118. 4 Ad Annum 1546. 5 De Vita & Scriptis Bernardini Baldi ex litteris Fabricii Scharloncini. Extat cum Bern. Baldi in Mechanica Ariſtotelis Probl. Exercitationibus. Moguntiæ. 1621.

(ut etiam [1] Voſſius refert) *e nobili Familia Cantagallina , inter Peruſinas illuſtri*. Adhuc adoleſcens ita profecerat, ut Arati Phænomena in Italicam linguam converterit . Græcis autem litteris multam operam dedit Patavii, uſus Emmanuele Margunio præceptore: ubi Libellum de tormentis bellicis, & eorum inventoribus ſcripſit . At peſtilentiæ graſſantis Patavii timore percitus , rediit in Patriam anno 1575. ibique , integrum quinquennium , Commandinum audivit ; omneſque Matheſeos partes perluſtravit , eodem Federico Commandino duce , cujus mortem ægerrime tulit ; ſuſceptoque ejus vitam ſcribendi conſilio , ſubinde ad recenſendas omnium Mathematicorum vitas animum adplicuit .

Amiſſo itaque præceptore Commandino arctam deinde inivit , & coluit cum Guido Vbaldo e Marchionibus Montis , amicitiam ; quam juvabat ipſa ſtudiorum ſimilitudo : eoque tempore Commentarios latine in Mechanicam Ariſtotelis, & Italica lingua de re Nautica Poema , ſcripſit . Propter quæ cum ejus nomen celebraretur , Ferrandus Gonzaga , Molfettæ Princeps , & Guaſtallæ Dominus , opera Curtii Arditii Baldum accivit , apud quem cum moraretur, perſuaſionibus *Veſpaſiani Gonzagæ* (Scharloncini verba ſunt) *Sablonetæ Ducis ad explanandos Vitruvii Libros adductus fuit. Quare tunc natus de Verborum Vitruvianorum ſignificatione Commentarius ; in quo minime mirandum, ſi minuta quædam proſequutus fuit, quæ viro magno minus eſſe digna videantur: illi enim Principi morem geſſit.*

Anno 1586. Guaſtallæ Abbas renunciatus eſt: a quo tempore Iuris Canonici , Conciliorum , & Sanctorum Patrum ſtudiis animum operamque convertit.

In linguis etiam , Hebræa , & Chaldaica , addiſcendis , triennio curam ſuam poſuit : tum vero plura opera ſcripſit. At ſexageſimoquarto ſuæ ætatis anno , reparatæ ſalutis 1617. poſteaquam dies quadraginta vehementi diſtillatione vexatus fuiſſet, ſpiritum Deo reddidit.

Haud ignoro , [2] Ghilinum retuliſſe Baldi noſtri mortem ad annum 1597. & a Konigio ambigue eſſe ſcriptum : [3] *Baldus obiit* 1617. (*aliis* 1597.) At certum eſt , Baldum anno 1612. duos Libros , alterum *de Scamillis Imparibus Vitruv.* alterum *de Verborum Vitruv. Significatione* edidiſſe . Recte vero [4] Cl. Iſidorus Graſſi ita ſcribit : *Baldus natus anno* 1553. *vixit annos* 65. *ergo obiit circa annum* 1617. Quin ab eodem Iſidoro refertur ſepulcralis Inſcriptio , quæ Ghilinum decepit ; in ea enim (præter cetera) legitur anni nota hæc :

[1] De Vniverſæ Matheſeos natura & conſtitutione. pag. 303. [2] Teatro di Huomini Letterati. Tom. II. pag. 44. [3] Bibliotheca vetus & nova Georgii Matthiæ Konigii. Altdorfi. 1678. pag. 81. [4] Baldus Redivivus, ſive Bernardini Baldi Vita ab Iſidoro Graſſi exarata. Parmæ. 1717.

SALVTIS MDXCVII.
HEV SVBLATO

e vivis Baldo : at ita legitur ob *Scalptoris errorem*, qui incidit X *ante* C, *cum contrarium facere debuiſſet*.

Non autem omnia a nobis indicata ſunt Opera, quæ Baldus noſter compoſuit. *Syllabus* omnium Baldi Librorum editorum, ineditorumque, Vitæ ejus, quam Fabricius Scharloncinus, & deinde Iſidorus Graſſi, litteris mandavere, ſubjectus eſt.

De hoc autem Opere quidpiam dicturi, animadvertemus, Vitruvium [1] bis Scamillorum Imparium feciſſe mentionem : atque, primo loco (qui materiam præbuit Operi huic) nominaviſſe *Scamillos impares*; tum addidiſſe: *uti Scamilli* impares *ad id convenienter fiant*, *item in extremo Libro forma & demonſtratio erit deſcripta*. At forma illa, illa demonſtratio periere. Divinatione igitur veluti quadam opus eſt, ut quid eſſent *Scamilli impares* a Vitruvio propoſiti definiatur. Hæc eſt materia hujuſce Libelli a Baldo ſcripti; quid vero præterea Baldus ſibi in hoc propoſuerit, ſatis oſtendit ipſius Libelli titulus, ubi refutati a Baldo Auctores indicantur.

CIƆIƆCXII.

DE VERBORVM VITRVVIANORVM SIGNIFICATIONE. SIVE PERPETVVS IN M. VITRVVIVM POLLIONEM COMMENTARIVS.

AVCTORE BERNARDINO BALDO VRBINATE, GVASTALLAE ABBATE.

ACCEDIT VITA VITRVVII, EODEM AVCTORE.

Auguſtæ Vindelicorum. Ad inſigne pinus. 1612. in 4.

EX Baldi nuncupatoria Operis hujuſce ad Marcum Velſerum liquet, Editionem Opuſculi *de Scamillis Imparibus* præceſſiſſe huic Editioni, quamvis utraque ad annum 1612. pertineat.

Vitruvii verba, quæ in hoc Libro explicantur, prope quadringenta & triginta ſunt. In eorundem ſignificationibus explanandis ſæpe Gulielmi Philandri & Danielis Barbari, interdum Adriani Turnebi (quorum nomina ubique ingenua fide commemorat) commentariis & obſervationibus uſus eſt. Occaſione explicandarum vocum a Vitruvio adhibitarum, multa addidit doctiſſimus Baldus; quæ, etſi fortaſſis ad Vitruvii ſententias percipiendas minus faciunt, certe ad eruditionem augendam, Lectoribus haud exiguam afferre poſſunt utilitatem.

Ceterum, non materiæ, ſed alphabeti ordinem perſecutus eſt Baldus in verbis, quorum expoſuit ſignificationes, digerendis. Sed res minime eo modo

[1] Lib. III. Cap. III. & Lib. V. Cap. VIIII.

modo cohærent, deficitque materiæ ordo, atque adeo non facile apparet quomodo verbi unius explicatio explicationi alterius lucem poſſit afferre.

Vix autem undecim Figuras adpoſuit, quibus totidem Verborum explicationes illuſtrarentur; cum plurimis opus fuiſſet. Itaque Figurarum deficiente lumine, res multas haud levi in obſcuritate relinqui, fatendum plane eſt.

Sed pergamus ad Vitruvii vitam, conſcriptam quidem a Baldo diligentius, quam a Philandro. Ille enim plura loca ex Vitruvii Libris excerpſit, quæ in deſcribenda vita Auctoris ejuſdem, quaſi lumen aliquod, adhiberet. Nonnullas tamen res a Philandro obſervatas Baldus prætermiſit.

Addemus etiam, Baldum neque in hoc Libro, neque in altero *de Scamillis Imparibus*, judicia de [1] Gulielmo Philandro, de [2] Daniele Barbaro, & de [3] Cæſare Cæſariano, minus propria tuliſſe. Cum Philandrum, nulli quidem ſecundum, Baldus tamen [4] *in illuſtrando Vitruvio ceteris omnibus longe præſtantiorem* dixerit; Barbarum, doctiſſimum hercle eruditiſſimumque virum, atque de Vitruvio egregie meritum, aut parce, aut omnino non laudaverit; Cæſarianum vero, qui certe aliquid conatus eſt, non modo illaudatum, ſed etiam, ſi Diis placet, contumelioſe dimiſerit.

✱ CIↃIↃCXIIII.

Opuſculum Bernardini Baldi *De Scamillis Imparibus Vitruvianis* (ut ex [5] *Bibliotheca Draudii* comperio) de Latina in Germanicam Linguam converſum, edidit cum ſua [6] *Perſpectiva*, anno 1615. Ioannes Cuncters.

CIↃIↃCXIIII.

VITRVVIVS DES ALLER NAMHAFFTIGISTEN VND HOCHERFOLNNESTEN, ROMISCHEN ARCHITECTI, VND KVNSTREICHEN VVERCK ODER BAVVMEISTER, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN. &c.

PER D. GVALTERVM H. RIVIVM MEDIC. ET MATHEM. &c.

Baſel. Per Sebaſtian Henricipetri. 1614. fol.

Titulus Operis hujus tertia in iſta Editione (exceptis notis loci, Typographi, & anni) idem prorſus eſt ac titulus Editionis, quæ prodiit An. 1548.

1 In Opere propoſito. pag. 51. 66. 70. 94. 105. 127. 164. 206. & alibi.
2 In Opere propoſito. pag. 90. 110. 111. 195. 206 & alibi. Et in Scamillis Imparibus pag. 10.
3 In Opere propoſito. pag. 67. 85. 164. 206. & alibi.
4 In Scamillis Imparibus. pag. 23.
5 Bibliotheca Librorum Germanicorum Claſſica. Per M. Georg. Draudium. Francofurti ad Mœnum. 1625. pag. 648.
6 Perſpectiva. (Germanice) Auguſtæ Vindelicorum. 1615.

An. 1548. & alterius Anno 1575. de quibus [1] ſcriptum ſuis locis eſt.

SVnt qui tradiderint, Editionem hanc tertiam duabus prioribus antecellere: quos ſecutus eſſe videtur Celeberrimus Fabricius, cujus hæc ſunt verba [2] *Germanice per Gualterum Henricum Rivium prodiit Vitruvius Norimb. & Baſil.* 1575. *fol. atque aliorum nova cura perpolitus* 1614. *fol.* Revera tamen (niſi perexiguæ, perque paucæ perpolitiones interſitæ ſint) ex trium hujuſce Operis Editionum collatione, non quidem inſtituta eundo per ſingula omnino verba, at non indiligenti, haud repertæ ſunt in tertia hac Editione mutationes ullæ, aut ullæ varietates. Sed tertia hæc Editio viſa eſt prorſus ſimilis primæ, atque ſecundæ.

Vt etiam Figuras iiſdem ligneis formis, ad priores Editiones jam adhibitis, impreſſas fuiſſe, facile potuit agnoſci.

* CIƆIƆCXVI.

IN Lipenii Bibliotheca legitur titulus hic: [3] *M. Vitruvii Optica. Teutſch. Augſpurg.* (hoc eſt, *lingua Germanica*, *Auguſtæ Vindelicorum*) f. 1616. Librum hunc, quamvis non viderim, credibile tamen mihi ſit, eſſe unum ex Libris *Inſtitutionis* illius *accommodatæ ad Vitruvii Doctrinam*, editæ ab *G. H. Rivio;* de qua jam a nobis [4] ſupra eſt commemoratum.

CIƆIƆCXVIII.

ARCHITECTVRE, OV ART DE BIEN BASTIR DE MARC VITRVVE POLLION, MIS DE LATIN EN FRANCOIS, PAR IEAN MARTIN, SECRETAIRE DE MONSEIGNEVR LE CARDINAL DE LENONCOVRT.

AV ROY TRES-CHRESTIEN HENRY II.

A Colognis, *Par Iean de Tournes*. 1618. in 4.

EX duabus, quas [5] ſuperius recenſuimus, Editionibus Vitruvii a Martino Gallice redditi, deſcriptus eſt textus Editionis hujuſce; hujus enim verba verbis illarum plane reſpondent: alicubi tamen in litteris verba componentibus differentia aliqua intercedit; cum in hac Editione ſit adhibita melior formula ratioque ſcripturæ.

Ceterum Io. Tornæſius, cum edidiſſet (ut [6] jam commemoravimus) Vitruvii

[1] Ad Annum 1548. & ad Annum 1575. [2] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345. [3] Bibliotheca Realis Philoſophica. Tom. II. pag. 1046. [4] Ad Annum 1548. [5] Ad Annum 1547. & ad Annum 1572. [6] Ad Annum 1586.

Vitruvii Libros ornatos Annotationibus & Figuris Gul. Philandri, huic etiam Editioni præfixit Vitam Vitruvii, ab eodem Philandro olim conſcriptam, ſed Gallice redditam, itidemque Gallice redditam *Digreſſionem* illam, *qua Philander univerſam columnationis, & trabeationis rationem explicat*, adpoſuitque hanc ante Caput tertium Libri tertii, quemadmodum *Digreſſio* eadem *Latina* ante idem Caput exſtat in Latina Tornæſiana Editione.

Fruſtra vero quæras, non dicam omnes, ſed unam ex Figuris, quibus inſtructa eſt in duabus Pariſienſibus Editionibus propoſita Vitruvii Gallica verſio. In hac enim Editione eædem illæ Figuræ (iiſdemque formis impreſſæ) quæ in Latina Tornæſiana Editione ſunt, conſpiciuntur. Idque unum notandum eſt, quod Gallicæ huic Editioni ut paullo melius accommodarentur illæ Figuræ, ſuper plures ex illis leguntur tituli indicantes quid Figuræ ipſæ ſint.

Poſt Vitruvii Libros ſequitur Gallica illa Explicatio nominum propriorum, verborumque difficilium, quæ in commemoratis prioribus duabus Editionibus reperitur: at Govionii Diſſertatio, ſive Epiſtola deſideratur.

Refert autem Io. Alb. Fabricius, [1] *Crucimanium diſſeruiſſe de Io. Martini Vitruvio Gallice Paris 1572. & poſtea Genev. 1618. 4. vulgato*: at nullus dubito, quin Editio illa *Genev.* 1618. 4. ſit eadem ac illa ſuperius propoſita, quamvis, *A Cologny*, in propoſitæ fronte perſpicue legatur.

CIƆIƆCXXVIIII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO, TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIGN. DANIEL BARBARO PATRIARCA D' AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI, ET AMPLIATI.

Et hora in queſta nuova Impreſſione per maggior commodità del Lettore, le materie di ciaſcun Libro ridotte ſotto Capi.

Nel I. Libro ſi contiene il fondamento dell' Architettura &c.

In Venezia Appreſſo Aleſſandro de Vecchj. 1629. fol. min.

EDitio hæc deſcripta fuit ex Editione Anni 1667. de qua ſupra verba fecimus, minus tamen emendata eſt.

Figuræ vero iiſdem formis, quibus in illa impreſſæ fuere, in hac quoque impreſſæ ſunt: quamobrem, a Franciſcii heredibus Typographum illum *de Vecchi* eas acquiſiviſſe credibile eſt; ſed tamen non omnes. Pagina enim

[1] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 344.

enim decima ſeptima, loco elegantis Figuræ Perſarum, qua Barbari prior Editio exornatur, in hac Editione ædiculæ cujuſdam figura eſt, nihil faciens ad rem: & in paginis triceſima ſecunda, centeſima decima quarta, centeſima decima nona, una eademque Figura cernitur, nuſquam ad rem Vitruvianam pertinens, nuſquam utilis, & plane diverſa a tribus illis, quas Barbarus delineari curaverat; atque ita porro alibi etiam hujuſmodi ſuppoſititiæ ineptæque Figuræ reperiuntur, quas totam Editionem hanc fœdare dixeris.

Sed ut appareat, quam præpoſtere, atque imprudenter hac in Editione actum ſit (prætermiſſa inſulſa illa propoſitione, qua, in hujuſce Editionis fronte, *materiæ* cujuſcumque Libri ad ſumma capita adductæ dicuntur) ſufficiet animadvertiſſe; Alexandrum *de Vecchi* Typographum præpoſuiſſe nomen ſuum Procemio illi, quod Franciſcus Franciſcius Editioni Anni 1567. præpoſuerat: cujus Procemii partem quandam jam [1] protulimus, in qua Franciſcius de Vitruvii Libris edendis ſe collocutum cum Daniele Barbaro narrat. Itaque Alexander, dum ſibi anno 1629. adtribuit Procemium illud, eadem itidem narrat, quaſi de iiſdem cum Daniele Barbaro fuiſſet collocutus, atque ita de Barbaro adhuc vivente loqui videtur, cum tamen Barbarus ante annos quinquaginta novem mortuus eſſet.

Quapropter mirari ſubit, a nonnullis Editionem hanc pluris factam fuiſſe: ſed facile Tituli & Procemii promiſſa attenderunt, nec quidquam amplius quæſivere.

CIↃIↃCXXVIIII.

CLAVDII SALMASII PLINIANAE EXERCITATIONES IN CAII IVLII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR EX VETERIBVS LIBRIS EMENDATVS.

Pariſiis. 1629.

Quædam exempla habent,

Apud C. Morellum.

Quædam vero habent,

Per Hieronymum Droüard.

Mutuo enim quodam pacto duos illos Pariſienſes Bibliopolas conveniſſe, credibile eſt. Certe, quocumque ex duobus illis, Morelli, ſeu Droüard, nominibus inſtructa exempla propoſiti Operis (editi anno 1629.) reperiantur, editionem tamen eſſe omnino eandem, ſemper liquet.

Tomi duo. fol.

Benignus

[1] Ad Annum 1567.

BEnignus de Salmaſiis Claudii noſtri [1] parens fuit, Eques & Conſiliarius Regius, Taliaci Dominus, qui in Suprema Burgundiæ Curia (*Parlamentum* vocant) Senatoris, dum vixit, locum obtinuit: ejus mater fuit Elizabetha Virota nobiliſſimi ampliſſimique Viri Gulielmi Viroti Domini *de Viry*, & in ſupremo quoque Burgundiæ Senatu Conſiliarii, filia. His itaque parentibus editus eſt Claudius, partu ſeptimeſtri, anno, a Virginis Partu, nonageſimo tertio ſupra milleſimum quingenteſimum (ut Clementius, vir ſane diligens, oſtendit, refellitque ſcribentes annum 1688.) in Suburbano Avi ſui, prope Semunum in *Alexio Balivatu*. Vnde & *Alexium* alibi ſe inſcribit.

Prima [2] litterarum tyrocinia ductu Parentis, atque auſpiciis peregit. Caſaubonum ante alios, & eruditiores viros convenire, & frequentare conſuevit, quos conſulebat etiam de dubiis, ac de optima methodo, qua ſeſe indagandis antiquitatibus dedere poſſet. [3] Annum ætatis quartum decimum agens Heidelbergam profectus eſt; ubi maximorum Virorum Dionyſii Gothofredi, Iani Gruteri, & Ioachimi Lingelshemii amicitiam ſibi & familiaritatem conciliavit.

Reverſus [4] deinde Salmaſius in Galliam eſt, quo tempore Rex Henricus IIII. deteſtanda Regicidæ Ravaillaci manu occubuit. At [5] circa annum ejuſdem ſeculi decimi ſeptimi triceſimum, de Salmaſio in Bataviam arceſſendo cogitari cœptum eſt, urgente in primis Nobiliſſimo Erſſenio. [6] Poſt varios (ut ajunt) caſus, quia inſtabant perpetuo Curatores, eaſque proponebant conditiones, quæ ſine faſtus ſuſpicione recuſari non poſſe videbantur, aſſenſit Claudius, & circa exitum anni 1632. Lugdunum Batavorum cum Familia appulit; ubi in ejus amicitiam plures viri ſeu nobilitate, ſeu dignitatibus, ſeu doctrina illuſtres, ſe adjunxerunt.

Inde vero plura ſuſcepit itinera. [7] Anno 1642. Lutetiam Pariſiorum profectus, ab ea deinde Vrbe in Burgundiam pertranſivit; & inſequenti anno Lutetiam cum rediiſſet, permagna in gratia fuit apud Armandum Richelium, & Iulium Mazarinum S. R. E. Cardinales. Tum [8] vergente anno illo 1643 ſe iterum recepit in Bataviam. At poſt annos ſeptem (nimirum [9] anno 1650.) iter habuit in Sveciam, ubi Chriſtina Regina Svecorum, viris doctis eruditiſque mirabiliter favens, & quæ Salmaſium jam plurimi faciebat, ipſum benigne excepit, multiſque beneficiis ornavit.

1 Elogi degli Huomini Letterati di Lorenzo Craſſo. Parte Seconda. 1666. in Venezia. pag. 205. Et Claudii Salmaſii Epiſtolæ. Accedunt de Laudibus, & Vita ejus Prolegomena. Accurante Antonio Clementio. Lug. Bat. 1656. pag. 17. 2 Idem Clementius pag. 18. 3 Idem Clementius. pag. 22. 4 Idem pag. 31. 5 Idem. pag. 40. 6 Idem. pag. 42. 7 Idem. pag. 44. 8 Idem. pag. 43. 9 Idem. pag. 51.

Sed, poſtquam ad Batavos redierat, [1] anno (teſte laudato Clementio) 1652. Spadam profectus, præſertim valetudinis cauſſa, ibi graviore morbo correptus, vitam cum morte commutavit III. Non. Septemb. ejuſdem anni 1652.

Libros plurimos, dum viveret, edidit; plures alios reliquit, partim paratos jam olim, ut typis æneis deſcripti in manus hominum irent, partim affectos & inchoatos: quorum omnium Catalogum legere eſt ad [2] calcem vitæ Salmaſii, a Clementio conſcriptæ; ex quo, tamquam ex diligentiori Scriptore vitæ illius, pleraque huc allata, deſcripſimus.

In eximio Opere hoc ferme octoginta Vitruvii locis utitur Salmaſius; explicatur autem vel emendatur Vitruvius fere quadragies. Itaque, etſi Salmaſius hæc præſtitit, prout illi ſeſe occaſiones obtulere, neque Annotationes in Vitruvii Libros contexere inſtituit; nihilo tamen minus, quoniam Io. de Laet in titulo famigeratæ ſuæ Editionis Librorum Vitruvii luculenter poſuit, *Cum Notis, Caſtigationibus, & Obſervationibus Claudii Salmaſii paſſim inſertis*; iccirco haud abs re futurum exiſtimavimus, ſi hic loci de Salmaſii Opere hoc ageretur.

CIƆIƆCXXXXVIII.

TRAITTÉ DE L'ARCHITECTVRE SVIVANT VITRVVE,

Où il eſt traitté de cinq Ordres de Colomnes, ſcavoir: Toſcane, Dorique, Ionique, Corinthe, & Compoſite; diviſées en ſept Chapitres:

Qui enſeigent leurs differentes Proportions, Menſures, & Noms propres ſuivant la pratique des plus anciens Architectes Grecs & Romains: comme auſſi de tous leurs membres generaux & particuliers, neceſſaires à la conſtruction des Temples, Palais, Chaſteaux, Fortereſſes, & tous autres baſtimens, avec leur dependance.

Comme Portes, Arcs-triomphaux, Fontaines, Sepultures, Cheminées, Croiſées, Veſtibules, Pla-fonds, & autres ornemens, ſervans tant à l'embelliſſement des Edifices des Villes, qu'aux fortifications neceſſaires d'icelles.

Deſſeignez par Maiſtre Iulien Mauclerc, Sieur du Ligeron-Mauclerc, la Broſſardiere & Remanguis.

Où il a eſtè adiouté les diverſes meſures & proportions de ces fameux Architectes Scamozi, Palladio, & Vignole, & quelques regles de Perſpective.

Le tout repreſenté en cinquante grandes Planches en Taille-douce, enrichies des plus rares ornemens de l'Antique, & Chapiteaux d'extraordinaire grandeur.

Et mis

[1] Idem Clementius. pag. 53. [2] Idem. pag. 64.

Et mis en lumiere par Pierre Daret Graveur ordinaire du Roy. Oeuvre neceſſaire aux Architectes, Peintres, Sculpteurs, Graveurs, Ingenieurs, Orphèures, Menuiſiers, & tous autres, qui ſe delectent du deſſein.

A Paris. Chez Pierre Daret. 1648. fol. maj.

IN imo primæ Figurarum Tabulæ (in qua Iuliani Mauclerc imago picta eſt) leguntur hæc : *Premiere Planche des Oevvres de Architecture de Iulien Mauclerc Gentilhomme Poitevin Seigneur du Ligneron Mauclerc contenent ſa Deviſe & Effigie en l'an de ſon aage 53. de ſon invention deſpeint de ſa main & parachevée d'eſtre taillée au burin au mois de Septembre* : in forma vero, hoc eſt in lamina ærea ſcalptos fuiſſe etiam numeros indicantes annum, & deinde contuſum fuiſſe æs, ne numeri apparerent, diligenti Tabulæ inſpectione perſpicue cognoſcitur. Ex reliquis tamen quibuſdam numerorum illorum ſignis conjici aliquo modo poteſt, hunc Iulianum ſeculo decimoſexto floruiſſe. Idque probabilius ex eo fit, quod in Iuliani Opere neque Andreas Palladius, neque Vincentius Scamotius, nominantur. Vbi enim horum leguntur nomina, ſi res attenditur paullo diligentius, ea additamenta eſſe, vel ſupplementa, a Petro Daret emanata, credibile plane videtur.

Epiſtolæ nuncupatoriæ ſubſcribitur nomen Petri Daret : ſed ex ea nec de Iuliano, nec de Petro ipſo, nec de Operis Iuliani ſatis, quidquam innoteſcit.

Ceterum tam amplus, & diligens, atque ad opus ipſum accommodatus eſt hujuſce Libri titulus, ut jure meritoque ceu ſpecimen totius operis haberi queat. Pauca itaque adjiciemus, animadvertentes, multa ad mentem Vitruvii explicata eſſe, quidpiam tamen obſcuritatis nonnullis in explicationibus offendi: præterea vero haudquaquam attingi res difficillimas; exempli cauſſa nihil de Imparibus Scamillis afferri, & Volutæ Ionicæ præcepta tradi duntaxat ex Iacobo Barocio deſumta. Totum autem opus in ſeptem tribuitur Capita; quorum primum ad Ordinem Tuſcanum, ſecundum ad Doricum, tertium & quartum ad Ionicum, quintum & ſextum ad Corinthium, ſeptimum ad Compoſitum, referuntur.

Figuræ autem ſatis elegantes ſunt. Si quinque excipias, quæ numeris inſigniuntur, 44. 45. 46. 47. 48. a Petro Daret, ut puto, in hunc Librum invectas. Figuræ enim reliquæ acceptæ referendæ ſunt Iuliani Mauclerc eleganti induſtriæ. Hæ vero ſigno hoc Bʌ diſtinguuntur. Quinque ſigno carent, quamvis [1] Petrus Daret ſigno Ð ſæpe uti ſoleret.

[1] F. Pel. Ant. Orlandi Abcedario Pittorico. pag. 498.

CIƆIƆCXXXXVIII.

ΣΚΙΟΓΡΑΦΙΑ VITRVVII : QVAM Θεȣ̃ συνεργȣ̃ντος SVB PRAESIDIO VIRI CL. CHRISTIANI GVEINTZII I. V. C. HALLENSIS AD SALAM GYMNASII CELEBERRIMI RECTORIS VIGILANTISSIMI , EVERGETAE ET PRAECEPTORIS SVI AEVITERNVM HONORANDI PVBLICAE DISQVISITIONIS PALAESTRAE PROPONIT AVGVSTVS HAVSMAN HITZAKARA LVNEBVRGICVS.

Ad diem 19. *Maii loco conſueto.*

A. O. R. 1648.

Hallis Saxonum. Typis Oelſchlegelianorum. in 4.

EX Konigio comperi de vita Gueintzii pauca hæc. [1] *Gueintzius* (*Chriſtianus*) *anno* 1650. *obiit* , *collegit Delicias dominicales & æſtivales*: apud alios autem Germanicos Scriptores (quos viderim) aut nullam , aut prorſus jejunam Gueintzii mentionem inveni . At jam alias laudatus Daniel Doppelmair, & Io. Erhardus Kappius, in Lipſienſi Academia Eloquentiæ Pub. Prof. vir humaniſſimus , & de politioribus litteris egregie meritus, impertiti mihi plura ſunt: ex his ergo, quæ ſubjicio, depromſi.

Chriſtianus Gueintzius in vitam venit *Kolæ* (ſive *Kolaviæ*) in Agro Gubenenſi anno 1592. III. Id. Octob. *Scholaſticus fuit Cotbuſianus*, *Gubenenſis* , *Croſnenſis* , *Budiſſinenſis* anno 1612. & inſequenti anno *Stetinenſis* ; ac demum ſtudiis operam dedit *Vittebergæ* anno 1615. qua in Vrbe, poſt annum Philoſophiæ Magiſter VIII. Kal. Octob. renunciatus eſt. Deinde *Cothenam vocatus*, *ut Methodi Ratichianæ Director* eſſet, ibi triennio manſit, quo peracto, *Vittebergam* rediit anno 1622. At anno 1627. *Hallam Saxonum* arceſſitus , menſe Aprili , ut illius *Hallenſis Gymnaſii Rectoris* munere fungeretur, menſe Auguſto in ejuſdem muneris poſſeſſione poſitus eſt. Quo in munere verſatus per annos viginti tres, de vita deceſſit III. Non. April. anno 1650. ætatis vero ſuæ anno 58.

Quod attinet ad ejus ſcripta : præter propoſitum hoc loco Opuſculum, alia edidit, & quidem plurima ; cum in horum Indice mihi miſſo a Cel. Kappio, recenſeantur Opuſcula tercenta & triginta latine, & inſuper triginta & octo germanice, exarata. Talium vero Opuſculorum ut ſpecimen aliquod hic habeatur, ſectabimur nonnulla veluti ſumma capita (quæ etiam Cel. Doppelmair eſt perſecutus) atque referemus , Gueintzium *in Studiis Philoſophicis & Humanioribus edidiſſe Exercitationes Ethicas; Lib. de natura Phyſices*; *de natura Politices* ; *Synopſim Politices Ariſtotelis* ; *Synopſim Geogra-*

[1] Bibliotheca vetus & nova Georgii Matthiæ Konigii. Altdorfi. 1678. pag. 369.

Geographiæ Strabonis; *Analyſim dichoromicam operis Ciceronis*; *Exercitationem de Stipendiis Militum*; *Luſatographiam*: *In Theologicis*, *Syſtema Theologicum*; *analyticas formulas concordiæ*; *Delicias Evangeliorum Dominicalium*; *Delicias Epiſtolicas*: *In Iuriſprudentia*, *Ius feudale*; *Diſpoſitionem Inſtitut. Iuſtiniani.*

Propoſitum autem Sciographiæ Opuſculum in partes tribuitur duas. In prima preſſe agitur de Architectonicæ ſignificatione atque natura, de Architecturæ vocabulis, de *materia* ædificii, de forma, fine, utilitateque Architecturæ, & de *requiſitis* in Architectonica ſpectandis. Altera vero parte *brevis* (breviſſima etiam dici potuiſſet) *deſcriptio Vitruviani Operis* exhibetur, qua nonnulla quaſi ſpecimina rerum contentarum Libris Vitruvii de Architectura perſtringuntur.

CIƆIƆCXXXXVIIII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.
CVM NOTIS, CASTIGATIONIBVS, ET OBSERVATIONIBVS
GVLIELMI PHILANDRI INTEGRIS;
DANIELIS BARBARI EXCERPTIS; ET
CLAVDII SALMASII PASSIM INSERTIS.
Præmittuntur Elementa Architecturæ collecta ab illuſtri Viro Henrico VVotono Equite Anglo.
Accedunt Lexicon Vitruvianum Bernardini Baldi Vrbinatis Guaſtallæ Abbatis; *&*
Ejuſdem Scamilli Impares Vitruviani.
De Pictura Libri tres abſolutiſſimi Leonis Baptiſtæ de Albertis.
De Sculptura excerpta maxime animadvertenda ex Dialogo Pomponii Gaurici Neapolitani.
Ludovici Demontioſii Commentarius de Sculptura & Pictura.
Cum variis Indicibus copioſiſſimis.
Omnia in unum collecta, digeſta, & illuſtrata a Ioanne de Laet Antverpiano.
Amſtelodami. Apud Ludovicum Elzevirium. Anno 1649. in fol.

DE Laetio hæc habet Georgius Matthias [1] Konigius: *Ioannes de Laet Antvverpienſis anno* 1649. *obiit.* [2] *Indiam Occidentalem Libris decem & octo illuſtravit. Ad Diſſertationem H. Grotii de origine Gentium Americanarum notas & reſponſionem repoſuit. Ejuſdem opera & ſtudio reſpublicæ & regna orbis præcipua prodierunt.*

Et Koni-

1 Bibliotheca vetus & nova.

2 Ejus Operis hic titulus eſt. Novus Orbis, ſeu Deſcriptionis Indiæ Occidentalis Libri XVIII. Authore Ioanne de Laet Antverp. Lugd. Batav. Apud Elzevirios. 1633.

Et Konigium, & [1] Valerium Andream viderat diligentiſſimus Niceronius, qui [2] Vitam Auctoris noſtri dum ſcriberet, ingenue tamen, de ea vix quidquam ſciri nunc poſſe, profeſſus eſt. Tum ait, Ioannem de Laet ortum habuiſſe vergente ad finem ſeculo decimo ſexto. Addit (ex [3] *Conſtantino l' Empereur*) eum Rebus Indiæ Occidentalis fuiſſe Præfectum; & ob Linguarum, Hiſtoriæ, atque Geographiæ peritiam claruiſſe. Demum quindecim ejus Opera enumerat, quorum poſtremum Editio Vitruvii eſt.

Hæc autem ab eodem Io. de Laet inſcripta fuit Chriſtinæ Svecorum Reginæ: nuncupatoria Epiſtola *data eſt XV. Maii.* 1649. Hinc probabile fit, peractam fuiſſe Editionem hanc ante mortem Ioannis ipſius; quamvis hoc eodem anno 1649. is e vita migraverit, ut jam vidimus.

Neque vero ex Carmine Danielis Heinſii, quod Indiæ Occidentalis Deſcriptioni jam indicatæ præfigitur, neque ex Epiſtola, qua ipſa Indiæ Deſcriptio Carolo I. Magnæ Britanniæ Regi dedicatur, neque ex Epiſtola illa, qua Vitruvii Libri nuncupantur Chriſtinæ Svecorum Reginæ, lumen ullum habetur earum notionum, quæ ad vitam ac ſtudia ejuſdem Ioannis de Laet diſpicienda facere queant.

Ab Cl. [4] Stolio *optima* vocatur *Editio* (hæc) *quæ Amſtelodami* 1649. *fol. prodiit*, *cui præter Commentarios Philandri aliorumque*, *Bernardi* (Bernardini) *Baldi Lexicon Vitruvianum*, *& Vitruvii Vita adceſſit*; hactenus Stolius: hæc tamen *Vita* eadem illa eſt concinnata a Philandro. At (præter Stolium) a pluribus aliis doctis viris Editionem hanc fieri plurimi certum eſt; recte ne vero hi, an perperam, judicent, liquebit (opinor) ex dicendis. Res narrabo accurate, cum in hujuſcemodi expoſitionibus non ut a poeta, ſed ut a teſte veritas exigatur. Ordior a Præfatione, qua initium Voluminis ornavit idem Io. de Laet: in ea, *ſecutus ſum*, ait, *accuratiſſimam editionem Gulielmi Philandri*: & hæc haud dubie ea eſt, quæ anno 1552. lucem aſpexit. At conferendo cum hac propoſitam Ioannis de Laet Editionem, & excerpendo duntaxat loca quædam ſparſim ac interciſe, animadverti, plura ex utraque Editione deſumta, & inter ſe comparata, differre. Quod vel ex appoſita noſtra Speciminis Tabella E ſatis perſpicue conſtabit. Præterea Philandri Lectiones præſtantiores quidem ſunt, & Codicibus magis conſentientes. Verum ſi quis dicat, Variantes ab Operarum incuria ortas eſſe, de aliquibus non repugnabo: at multæ ſunt, quæ Operis imputari non poſſint. Porro textus a Philandro ſumi diligentiſſime debuiſſet, cum Editor noſter, ſe Lectiones quaſdam e Veteribus

Tabella

[1] Bibliotheca Belgica de Belgis Vita Scriptiſque claris. [2] Memoires pour ſervir a l' Hiſtoire des Hommes Illuſtres &c. Tome XXXVIII. A Paris. 1737. pag. 339. & ſeqq. [3] In Præfatione ad Itinerarium Beniamini de Tudele. [4] Gottlieb Stolii Introductio in Hiſtoriam Litterariam &c. Ienæ. 1728. pag. 392.

E Tabella exhibens ſpecimen differentiæ inter nonnullas Lectiones Editionis Vitruvii cura Philandri 1552. & Editionis Vitruvii cura Io. de Laet 1649.

Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri. 1552.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Io. de Laet. 1649.*
Pag. 3. v. 11. pœnas pendere viderentur.	Pag. 2. v. 42. pœnas dare viderentur.
Pag. 18. v. 36. coloreque ſunt temperata, minuſque habent terreni.	Pag. 9. v. 29. coloreque habent terreni.
Pag. 19. v. 2. Itaque etiam atque etiam veterum.	Pag. 9. v. 35. Itaque etiam veterum.
Pag. 23. v. 19. difficiliter defenditur.	Pag. 11. v. 10. difficulter defenditur.
Pag. 27. v. 10. reſtituuntur in ſalubritatem.	Pag. 12. v. 20. reſtituuntur in ſanitatem.
Pag. 28. v. 34. lineæ ab extremis ad extremas circinationes.	Pag. 14. v. 1. lineæ ad extremas circinationes.
Pag. 30. v. 7. ponendum in meridiana linea, quæ tangit rotundationem, ubi eſt littera E	Pag. 15. v. 27. ponendum in meridiana linea, ubi eſt littera F.
Pag. 79. v. 30. vocitaverunt.	Pag. 40. v. 5. nominaverunt.
Pag. 113. v. 13. epiſtilium: ſin autem ſigilla deſignari oportuerit, quarta parte altior, quam epiſtylium, ut autoritatem habeant ſcalpturæ.	Pag. 57. v. 31. epiſtilium, ubi autoritatem habeant ſcalpturæ.

Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri. 1552.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Io. de Laet. 1649.*
Pag. 125. v. 7. eruditum eſſe rebus Architectum oporteat.	Pag. 59. v. 7. eruditum eſſe Architectum oporteat.
Pag. 132. v. 28. eorumque projecturas ſinuaverunt.	Pag. 63. v. 18. eorumque prominentias ſinaverunt.
Pag. 139. v. 1. ſpatia, quod latiores ſunt metopæ.	Pag. 67. v. 13. ſpatia, quod longiores ſunt metopæ.
Pag. 167. v. 17. ſynemmenon, quartis diateſſaron ad diatonon meſon, quintis.	Pag. 87. v. 11. ſynemmenon, in quartis ad diateſſaron ad chromaticen ſynemmenon, in quintis.
Pag. 213. v. 19. inter eas ex tranſtillis inferior pars	Pag. 100. v. 10. inter eas inferior pars.
Pag. 346. v. 7. non ſatis oblita.	Pag. 171. v. 7. non oblita.
Pag. 410. v. 19. ſed ad onerandas & exonerandas naves.	Pag. 210. v. 11. ſed ad onerandas naves.
Pag. 443. v. 15. ad noſtra ſcripta hoſtes comparant.	Pag. 236. v. 27. ad noſtra hoſtes comparant.
Pag. 444. v. 12. Terebratur terebra foramen ſemidigitale.	Pag. 237. v. 16. Terebratur foramen ſemidigitale.

Manuſcriptis, *non quidem in ipſo Textu, ſed ad marginem addidiſſe*, profiteatur. Hæ vero Lectiones perpaucæ ſunt, præſertim poſtremis in Libris, cum vix decem ad quattuor poſtremorum Librorum oras numerentur.

Idem

Idem Io. de Laet in nota, quam appoſuit ad ea Vitruvii verba, [1] *corpus his ſex altitudinis terminando*, hæc profert; *ita eſt in omnibus editis; in MS. autem Arundeliano legitur*, *corporis ſexies altitudinis terminavit*; ſed hæc eadem verba, *corporis ſexies altitudinis terminavit*, leguntur etiam in principe Editione; probabile igitur omnino eſt, Editionem primam (nempe illam perutilem) nequaquam innotuiſſe Ioanni de Laet, qui *omnibus editis* lectionem duntaxat eam, quæ in ſuo textu eſt, adtribuit.

In fronte autem hujuſce Editionis promittuntur Gulielmi Philandri Notæ, & Caſtigationes *integræ*: ac Daniel Georgius Morhofius rem [2] confirmat aſſerens, in Editione hac haberi *integras Guil. Philandri Notas*. Sed, ſi (exempli cauſſa) in Primo Libro examen inſtituas, invenies, Editionem Philandri centenis circiter ornatam annotationibus, harum vero vix quartam partem in Editione hac Io. de Laet eſſe deſcriptam. Et quod fortaſſe magis miraberis, eæ ipſæ, quæ deſcriptæ ſunt, integræ omnes non exiſtunt; ſed quædam ex iis ipſis mutilatæ ſuere. Quin prætermittitur ea (prætermiſſa etiam in Baldi Opere *de verb. Vitruv. ſignificatione*) in qua Philander de *Orthographia* verba facit, & ſubiicitur ſubſequens illa de *Sciographia*, quam Philander exorditur ita: *Quod de Orthographia dictum eſt, id etiam velim de Sciographia dictum*. At, ubi prætermiſſum fuit quod de Orthographia afferebatur, qui fieri poterit, ut ſpectantia ad *Sciographiam* cognoſcantur? Hoc ſatis eſt, nec ulterius progrediar.

Danielis vero Barbari, cujus perampli perque utiles ſunt in Vitruvium Commentarii, & ex quo *excerptæ Notæ* in fronte hujuſce Editionis promittuntur (atque adeo præſtantiores Barbari annotationes te in Editione hac inventurum eſſe exiſtimas) Danielis, inquam, Barbari vix quinquies in propoſito Libro mentio reperitur.

Et quamvis nonnulla Ioannes de Laet ex Philandro, & Barbaro in Baldi Lexicon Vitruvianum retulerit, in quo jam plura ex duobus illis Auctoribus deſumta reperiebantur (ut [3] ſupra demonſtratum eſt) valde tamen ambigo, num ea cum prætermiſſis ita poſſint comparari, ut ſervata eſſe (ſaltem tolerabili compenſatione) promiſſa dici queant. Sed de primi Libri comparatione, tamquam de ſpecimine, ſatis dictum eſt. Aliis quoque in Libris inter Editionem ipſam, & ejuſdem tituli promiſſa, nec difficilis, nec valde diſſimilis eſſet comparatio.

Demum quod attinet ad illas in fronte Voluminis promiſſas Notas Claudii Salmaſii *paſſim inſertas*, animadvertere præſtat, eas nihil aliud eſſe, niſi loca carptim deſumta ex ejuſdem Salmaſii *Exercitationibus Plinianis*, de quibus jam [4] diximus.

Ad

1 Lib. III. Cap. I.

2 Polyhiſtor Litterarius. Lib. 4. Cap. 11. pag. 872.

3 Ad Annum 1612.

4 Ad Annum 1629.

Ad Vitruvii autem Libros nullæ aliæ Figuræ adpoſitæ ſunt, præter aliquas, quarum exſtant in Philandri Annotationibus exempla. Non tamen Figuræ omnes, quæ Philandri Commentariis ſubjectæ ſunt, in hanc Editionem fuere translatæ: ſed, ſi illas, atque haſce numeres, Philandri fere dimidio plures eſſe reperies. Vt vero in Philandri Editione, ita in hac Figuræ ſunt ligneis formis (ſatis eleganter) impreſſæ. Quamobrem minus caute [1] Daniel Georgius Morhofius ſcripſit: Editionem hanc eſſe *multis iconibus æri inciſis exornatam*: porro, ſi Libri Frontem excipias, Figuram in æs inciſam toto in Volumine nullam invenies.

Sed antequam de Figuris dicendi finem facio, animadvertam id, quod excuſari qua ratione poſſit, plane non video. Deſunt in hac Editione Figuræ iis in locis, in quibus Figuras ipſe Vitruvii textus omnino efflagitat. Scripſerat, exempli gratia, Vitruvius: [2] *ubi eſt littera A*; *gnomonis autem antemeridiana umbra ubi eſt B*; ſic pergens Figuræ litteras indicare; quamobrem verbis, litteriſque illis convenientem Figuram reſtituerant dederantque Iocundus, Barbarus, Ruſconius, alii. At in Editione propoſita Io. de Laet Figuram nullam adjecit (quo defectu etiam Philandri Editio laborat, quemadmodum jam [3] animadvertimus) quapropter totus ille Vitruvii locus mancus quidem remanet, atque imperfectus. Quod autem de hoc loco diximus, idem plane intelligendum eſt de octavo Capite Libri Noni: alibique etiam deſiderantur Figuræ, quæ prorſus neceſſariæ ſunt; illæ nimirum, quæ a Vitruvio ipſo expreſſis verbis, ceu appoſitæ ad extrema Librorum, indicantur: quæ ſaltem aut a Barbaro, aut a Ruſconio, aut aliunde deſumi poterant.

Quod vero attinet ad opera reliqua in hoc Volumen inſerta, quæ plus quam dimidiam partem ejuſdem occupant, alia magis utilia ſunt, alia vero minus. Inter prima numerabimus Philandri Epitomen in Agricolæ Libros de Ponderibus & Menſuris. Deinde Meibomii Notas, quibus nonnulla loca Vitruvii ad Muſicam pertinentia illuſtrantur. Item Goldmanni Volutam Ionicam reſtitutam, ut ipſe Goldmannus ait; ſed num vere, alias erit dicendi locus. Tum vero Baldi Lexicon Vitruvianum, in quo nonnullos articulos decurtavit: exempli gratia ad verbum *Lyſis* deeſt potior pars explicationis; deeſt figura; ac ubi legendum eſſet, *numquam niſi inverſa*, legitur, *numquam inverſa*. Nonnulla etiam vocabula prætermiſit, ſed totidem ferme adjecit Io. de Laet; qui [4] præfatur ita: huic Lexico *nunc quamplurimas interpretationes adjecimus e ſcriptis Doctiſſimorum & Celeberrimorum Virorum, atque in primis ſummi Viri Claudii Salmaſii, & nonnumquam noſtrum quoque judicium adiecimus, ita ut novum opus videri poſſit*: num

P tamen

[1] Lib. & pag. jam citatis. [2] Lib. I. Cap. VI. [3] Ad Annum 1552.
[4] Propoſitæ Editionis pag. 2. ſecundæ numerationis.

tamen novum opus, num etiam melius opus, dici queat, aliis judicandum relinquo. Numerabimus demum Baldi Scamillos Impares Vitruvianos; quod opus ubi recudi Io. de Laet ſua in Editione curavit, non omnes tamen a Baldo propoſitas Figuras in eandem tranſtulit.

Opera reliqua non adeo ad illuſtrationem Vitruvii facientia, quibus propoſitum augetur Volumen, ſunt VVottonii Elementa Architecturæ; Leonis Baptiſtæ Alberti de Pictura Libri tres; Pomponii Gaurici de Sculptura Excerpta ex ejuſdem Dialogo; Ludovici Demontioſii Commentarii de Sculptura & de Pictura. Quæ ſingula neque ab Auctoribus illis eum in finem ſcripta fuere, ut Vitruvii Libri illuſtrarentur; neque reapſe ad Vitruvii illuſtrationem valde conducunt. Opera tamen ipſa ſunt, ſuo quæque in genere, ſatis præſtantia.

CIↃIↃCLX.

I DIECI LIBRI D'ARCHITETTVRA DI GIO. ANTONIO RVSCONI.

SECONDO I PRECETTI DI VETRVVIO NOVAMENTE RISTAMPATI, ET ACCRESCIVTI DELLA PRATTICA DEGLI HOROLOGI SOLARI.

In Venezia 1660. *Appreſſo il Nicolini.*

Ad extremum autem Voluminis leguntur hæc.

In Venezia. Per Franceſco Valvaſenſe. 1660. *Adi* 25. *Maggio.*

QVod attinet ad textum, Editio hæc paullo minus emendata eſt, quam Editio illa Ioliti [1] ſuperius commemorata, ex qua deſcripta hæc ita fuit, ut illius paginis paginæ hujuſce reſpondeant.

Figuræ autem pleræque illis iiſdem ligneis formis, quæ adhibitæ fuerant in Editione illa anno 1590. in hac etiam impreſſæ ſunt; ſed in veteri illa Editione impreſſio multo diligentius nitidiuſque ab Iolitorum operis peracta fuit.

Præterea in novæ hujuſce Editionis pagina quarta, loco duarum Ruſconii Figurarum, Figura Caryatidum Danielis Barbari reperitur: in pagina ſexta & viceſima duæ deſunt Figuræ: in pagina quadrageſima prima, loco inferioris Figuræ Ruſconii, alia conſpicitur, quæ non pertinet ad rem: perperam vero repetita eſt in pagina centeſima undecima, loco convenientis Figuræ, Figura paginæ centeſimæ ſeptimæ: Figuræ, quæ cernitur in pagina centeſima viceſima quarta, novam formam ab imperitiore artifice ſcalptam fuiſſe, manifeſte apparet: in centeſima triceſima nona pagina, loco triremis, quæ habetur in veteri Editione, cernitur ſchema triremis ſimilis earum, quæ ſeculo ſuperiore fabricabantur.

Ad

[1] Ad Annum 1590.

Ad cujus calcem quod poſitum eſt additamentum *de Praxi Horologiorum Solarium* (quattuor pagellis contentum) vulgare eſt ; & ad Vitruvii doctrinam illuſtrandam nequaquam facit.

Mirum itaque non eſt, ſi Editionem hanc docti viri quodammodo deſpexere. Quod vel ipſe Saluſtius Plobbicius, qui eam procuraverat, aperte fatetur. In ſua enim Præfatione ad Editionem Architecturæ Sebaſtiani Serlii ([1] prodiit hæc quoque opera & cura Plobbicii) habet hæc: *Cum typis mandari olim curaſſem Io. Antonii Ruſconii, inter neotericos præſtantiſſimi Architecti, opera ---- & adverſam admodum expertus fuiſſem fortunam*; reliqua non addo.

Ceterum nihil de Plobbicio iſto præmiſi, quoniam nihil de eodem inveni. Duntaxat ex nuncupatoria Epiſtola, Serlii Architecturæ præpoſita, cognovi, fuiſſe Vrbinatem, & circa illud tempus, quo commemoratam modo Serlii edidit Architecturam, eum floruiſſe, res ipſa declarat.

* CIϽIϽLXVIIII.

Librum Gallicum, cui titulus: *Traittè de l' Architecture ſuivant Vitruve ---- Par Maiſtre Iulien Mauclerc* &c. (de quo jam [2] commemoravimus) ex Gallica lingua in Anglicam translatum fuiſſe, indicat Lipenii Bibliotheca, in qua leguntur hæc: [3] *Iuliani Mauclerii Novus Tr. Architectonicus ad ductum Vitruvii; in quo V. Ordines Columnarum 7. Capitibus. Anglice Lond. f.* 1669.

CIϽIϽCLXXIII.

LES DIX LIVRES D'ARCHITECTVRE DE VITRVVE, CORRIGEZ ET TRADVITZ NOVVELLEMENT EN FRANCOIS, AVEC DES NOTES, ET DES FIGVRES.

A Paris, Chez Iean Baptiſte Coignard, ruë Saint Iacques, à la Bible dor. 1673. fol. maj.

Claudius Perraultius, Operis propoſiti auctor, Petri, origine Turonici, in *Parlamento* (ut appellant) cauſſarum actoris, filius, in lucem editus fuit Lutetiæ Pariſiorum anno 1613. ut in ejus [4] vita legere eſt. Adſcitus Claudius fuit in Medicorum Pariſienſium Collegium, & in ipſa Regiæ Scientiarum Academiæ Inſtitutione inter primos Academicos cooptatus.

P 2 Cum

[1] Opere di Architettura di Sebaſtiano Serlio. Italice & Latine. Venetiis. 1663.
[2] Ad Annum 1648. [3] Bibliotheca Realis Philoſophica. Tom. I. pag. 95.
[4] Ea vita exſtat in Libro ita inſcripto, Ouvres diverſes de Phyſique & de Mechanique de M. C. & P. Perrault. Volume Premier. A Leide 1721. pag. 9. 18.

Cum autem obſervaſſet attendiſſetque ſectiones brutorum animalium, eadem in Academia ſtudio diligenti peractas, Commentarios conſcripſit, Animalium Hiſtoriæ perficiendæ plurimum conducentes.

Plura etiam edidit Phyſica Opera (Tentamina appellavit) in quibus perſcrutatus præſertim eſt naturam elaterii, ſoliditatis, gravitatis, periſtaltici motus, circumitionis ſebi per plantas, inſertionis Thoracici Canalis, tonorum antiquorum, Animalium mechanicæ, ſenſuum exteriorum, congelationis, atque transfuſionis ſanguinis; præterea vero indagavit diligenter proprietates aliarum quarundam rerum naturalium; in quarum omnium explicatione, quamvis hypotheſibus (ut ea ferebant tempora) nimis addictus fuiſſe, hoc tempore videri queat; ejus tamen phyſicarum doctrinarum peritia, ejuſque ingenii acumen, luculenter apparet.

Quin hanc illius Phyſicarum rerum doctrinam laudibus extulit etiam Nicolaus *Boileau Deſprèaux*; qui tamen deinde ſubdidit hæc magis ad noſtram rem pertinentia) [1] *Meſſieurs de l' Academie des Sciences neammoins ne conviennent pas tous de l' excellence de ſa traduction de Vitruve, ni de toutes les choſes avantageuſes que Monſieur ſon Frere rapporte de lui*: id eſt: *Nihilominus inter Regiæ Scientiarum Academiæ Socios haudquaquam convenit de excellentia verſionis*, quam (Perraultius) dedit Librorum *Vitruvii*, *neque de rebus ſingulis commendationi ejus conducentibus, quas refert ejus Frater*.

Excelluit etiam Claudius noſter in Mechanicis. Exſtat enim ejus [2] Opus poſthumum continens plurium Machinarum deſcriptiones, ex quibus induſtria eximia Perraultium fuiſſe præditum, colligi facile poteſt.

Sed Architectonicis rebus maxime ſtuduit. Lutetiæ Pariſiorum, præter cætera, architectatus eſt & *Regium*, ut appellant, *Obſervatorium*, ædificium oppido magnificum; & quadam in parte, frontem Regiæ, quæ *Lupara* dicitur.

Quæ autem præſtiterit in Vitruvii de Architectura Libris convertendis atque illuſtrandis, ſuo loco [3] dicemus. Id unum hic adjicietur, [4] eum in Architectonicis ſchematis pingendis adeo excellentem fuiſſe, ut Tabulæ in æs inciſæ, quibus ejus Vitruvii Editio ornatur, quamvis perpulchræ, Tabulas tamen illius manu delineatas, hoc eſt Tabularum in æs inciſarum exemplaria non æquarint.

Vita functus eſt Perraultius noſter Lutetiæ Pariſiorum, anno 1688. VII. Id. Octob. ætatis anno ſeptuageſimoquinto.

De propoſito Opere, concinnato adornatoque a Perraultio, ac magnifice edito,

[1] OEuvres de Nicolas Boileau Deſpréaux. Tome Troiſieme. A Amſterdam. 1717. pag. 192.

[2] Recueil de pluſieurs Machines, de nouvelle invention. Ouvrage poſthume. De M. Perrault &c. A Paris. 1700.

[3] Ad Annum 1684.

[4] Iam citat. Oeuvres diverſes de Phyſique &c. pag. 10.

edito, verba fient accommodatius eo loci, ubi ſecunda ejuſdem Editio, quæ prodiit anno 1684. erit recenſenda.

CIↃIↃCLXXIIII.

ABREGE' DES DIX LIVRES D'ARCHITECTVRE DE VITRVVE.
A Paris, Chez Iean Baptiſte Coignard 1674. in 12.

PHilibertus *de l' Orme*, natione Gallus, S. Sergii Abbas, qui doctum Opus de Architectura gallice ſcripſit, eam habuit ſententiam, ut [1] *quod ad Vitruvii recognitionem attinet, vellet ut ii, qui in illius Libris legendis docte & diligenter ſunt verſati, diſpicerent quam neceſſaria ea foret, ut iidem Libri ad facilem integram & certam methodum adducerentur*. Tum ad eos orationem hoc modo convertit: *enixe*, ait, *eos oro, ut velint tempus aliquod inſumere in eo, ut colligant & apte reſuant partes Operis Auctoris hujuſce magni atque incomparabilis, diſiectas, hic & illic diſperſas, non ſine patenti ordinis perturbatione; quas tamen haud difficile erit ad concinnum ordinem, doctorum ope induſtriaque redigere*.

Claudius Perraultius, propoſiti Operis auctor, modo commemorato conſilio Philiberti (ut innuit in Præfatione) permotus ſcripſit hoc Architecturæ Compendium, doctum ſane, atque elegans. Prima in parte res expoſuit pertinentes ad Architecturam, quæ non modo erant priſcis temporibus, verum etiam nunc ſunt in uſu: itaque principio Architecturam tractavit generatim, tum vero egit de AEdificiorum firmitate, deinde modum docuit, quo ratio habenda eſt utilitatis; demum de AEdificiorum venuſtate, & de eorundem ornamentis verba fecit.

In altera parte, agens de Architectura propria Antiquorum, publica AEdificia primum, deinde privata, demum res utrique illorum AEdificiorum generi communes, perſecutus eſt.

Adhæſit rebus, quas in ſuo Vitruvio Gallice edito anno 1673. propoſuerat, Vitruvii ipſius doctrinam (non autem ordinem) ſervans. Ad extremum vero Compendii ejuſdem, undecim elegantes Tabulæ ſubjectæ ſunt, quibus adpoſitæ cernuntur convenientes, perſpicuæ, utileſque explicationes.

CIↃIↃCLXXV.

COVRS D'ARCHITECTVRE ENSEIGNE' DANS L'ACADEMIE ROYALE D'ARCHITECTVRE.

PREMIERE PARTIE.

Ou

[1] Architecture de Philibert de l'Orme. A Paris. 1626. Liv. III. Cap. 6. pag. 62.

Ou ſont expliquez les Termes, l'Origine, & les Principes d'Architecture, & les Pratiques des cinq Ordres ſuivant la doctrine de Vitruve & de ſes principaux Sectateurs, & ſuivant celle des trois plus habiles Architectes qui ayent ècrit entre les Modernes, qui ſont Vignole, Palladio, & Scamozzi.

Dedié au Roy Par M. Francois Blondel de l'Academie Royale des Sciences, Conſeiller, Lecteur, & Profeſſeur du Roy en Mathematique, Profeſſeur & Directeur de l'Academie Royale d'Architecture, Marêchal de Camp aux Armées du Roy, & cy-devant Maitre de Mathematique de Monſeigneur le Dauphin.

A Paris. De l'Imprimerie de Lambert Roulland. Se vend chez Pierre Auboin, & Francois Clouſier. 1675. fol.

FRanciſcus Blondel, natione Gallus, rerum Mathematicarum ſcientia, virtute rei Militaris, & laude ingenii, ſuperiore ſæculo, floruit. Datus (ut refert [1] Baylius) fuerat morum Magiſter Aloyſio Henrico *de Lomenie* Brenæ Comiti, nobiliſſimumque Iuvenem comitatus eſt in itineribus, quæ ille Iulio Menſe anni 1652. ſuſcepit, peregitque menſe Novembri anni 1655. Tum vero itinerum eorundem deſcriptionem edidit Blondellus. Deinde in militiam profectus, illuſtria munia, terra, marique obivit: quamobrem *Mareſcalus* (uti appellant) *Campi* creatus fuit: deinde etiam inter illos, qui Regi a ſanctioribus dicuntur Conſiliis, eſt adnumeratus. Addictus præterea fuit Regio Delphino, ut ipſi Mathematicas Diſciplinas demonſtraret; cujus collatione muneris, honore maxime auctus eſt. Plura Gallico idiomate Opera ſcripſit; Mathematicum Curſum; Artem projiciendi ignivomos globos; Hiſtoriam Romani Kalendarii; Methodum novam Vrbium muniendarum. Præfectus fuit Architectonicæ, quæ Pariſiis erat inſtituta, Academiæ, interque Socios (ut ex propoſiti Libri titulo apparet) Regalis Academiæ Scientiarum adſcitus. Mortem obiit Kal. Febr. 1686.

In prima hac Architectonici Curſus Parte egit Blondellus de Architecturæ origine; & Vitruvii narrationem de ligneis AEdificiis, quæ tamquam exempla veteres Architecti, in pulchrioribus conſtituendis AEdificiis ad imitandum ratione aliqua, ſibi propoſuerunt, optimo in lumine collocavit.

Perſecutus poſtea eſt doctrinam quinque Ordinum Architecturæ, ſecundum Vitruvii, aut veterum illius imitatorum præcepta. Deinde idem præſtitit, Ordines illos univerſim conſiderando, & ſingillatim ſpectando rationes varias in Ordinibus illis formandis adhibitas ab Iacobo Baroccio, a Vineola, ab Andrea Palladio, atque ab Vincentio Scamotio.

Nunc

[1] Dictionaire Hiſtorique & Critique. Ad vocem: Blondel (Francois.)

Nunc veniamus ad nonnullas obſervationes, quæ non modo ad Partem pertinent hanc, verum etiam ad reliquas. Quibus de reliquis Partibus cum [1] infra agemus, intelligenda de iiſdem quoque erunt hæc.

Porro quæ ſcripſit Blondellus ad illuſtrationem plurium Vitruvii locorum ſpectantia, non eodem ordine, quem ſecutus fuerat Vitruvius, exhibentur. Præterea, neque citantur eadem Vitruvii loca; neque latina eorundem verba ſubjiciuntur: quorum alterutrum ſi præſtitiſſet Blondellus, quærentibus Vitruvii loca minus quidem fuiſſet laborioſa locorum eorundem comparatio.

Perutilia tamen multa ſunt, ubi ad textum Vitruvii referantur, digeranturque. Inſuper autem nonnulla ex Blondello ſeligi utiliter poſſunt ad emendandas reddendaſque meliores Figuras aliquas ex iis, quæ pro illuſtratione textus Vitruvii adhibentur.

Quædam vero ſunt, quæ Blondellus deprompſit ex Philandro, ex Barbaro, aliiſque, qui in Vitruvii Libris explicandis elaboraverunt, nonnulla etiam ab his tractata, effecit ille meliora.

CIϽIϽCLXXXI.

ARCHITECTVRE GENERALE DE VITRVVE REDVITE EN ABREGE', PAR M. PERRAVLT DE L'ACADEMIE DES SCIENCES A' PARIS.

DERNIERE EDITION ENRICHIE DE FIGVRES EN CVIVRE.

Amſterdam, Aux dèpens des Huguetan, Et ſe vend chez George Gallet. 1681. in 12.

EX Editione illa, quæ prodiit anno 1674. ſub titulo hoc, *Abregè de dix Livres d' Architecture de Vitruve*, propoſita hæc Editio (levi duntaxat tituli mutatione) deſumpta fuit: illiuſque paginæ reſpondent hujuſce paginis. Satis hæc etiam emendata eſt: primæ tamen Editionis Tabulæ in æs inciſæ, aliquantulo præſtant Tabulis, in æs itidem inciſis, Editionis hujuſce ſecundæ.

CIϽIϽCLXXXIII.

COVRS D'ARCHITECTVRE.

SECONDE ET TROISIEME PARTIES.

QVATRIEME, CINQVIEME ET DENIERE PARTIE.

Quarta Pars, cui adjungitur Quinta, quæ ultima eſt, peculiarem habet Frontem

[1] Ad Annum 1683.

Frontem ſive Titulum; ſed, excepto Partium numero, ſimillimum Tituli Partis ſecundæ, cui tertia eſt adjuncta.

Par M. Francois Blondel de l' Academie Royale des Sciences &c. (ſunt enim tituli iidem, qui in [1] Parte prima recenſiti fuere)

A Paris. Chez l' Auteur, au Faux-Bourg Saint Germain, & chez Nicolas Langlois rüe S. Iacques. 1683. fol.

IN Parte operis Secunda (de Prima jam [2] ſupra dictum eſt) egit Blondellus de Columnis, de Stylobatis, de Trabeatione, tum ſingillatim de Epiſtiliis, de Zophoris, & de Coronicibus, deinde de Faſtigiis, de Columnis quadratis, atque de Caryatidibus. Quarum rerum & univerſalem doctrinam tractavit, & peculiari quadam ratione præcepta expoſuit Baroccii, Palladii, Scamotii, nec non Vitruvii noſtri.

Neque ſecus egit in Parte Tertia, cui identidem Vitruvii placita rationeſque interſeruit, dum verba fecit de Intercolumniis, ac de Columnarum Ordinibus, quorum alter alteri ſuperimponitur.

Arcuum autem ſive Fornicum, Porticuum, Feneſtrarum, Portarumque ſtructuras varias, varias menſuras, multiplices rationes, ac ornamenta perſequitur diligenter in Parte Quarta Blondellus, raro prætermittens ea, quæ ex Vitruvio, ad res ſuas ſpectantia, deſumi utilius poterant.

Demum in poſtrema, ſeu Quinta, Parte agitur de Pontibus, de Aquæductibus, de Cloacis, de Scalis, de Perſpectivæ uſu in Architectura, atque de Proportione partium, quæ in rebus Architectonicis adhibentur. Vbi vero res tales ſunt, quales etiam Vitruvius in ſuis Libris attigerit, Vitruvii doctrina de rebus iiſdem ſæpe locum obtinet principem, explicatur, illuſtraturque.

CIƆIƆCLXXXIIII.

LES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE DE VITRVVE CORRIGEZ ET TRADVITS NOVVELLEMENT EN FRANCOIS AVEC DES NOTES ET DES FIGVRES.

SECONDE EDITION REVEVE, CORRIGE'E, ET AVGMENTE'E.

PAR M. PERRAVLT DE L' ACADEMIE ROYALE DES SCIENCES, DOCTEVR EN MEDECINE DE LA FACVLTE DE PARIS.

A Paris. Chez Iean Baptiſte Coignard, Imprimeur ordinaire du Roy, rüe S. Iacques, à la Bible d'or 1684. fol. maj.

IN Editione hac, magnifica profecto & emendata, eadem Nuncupatoria, eademque Præfatio (ſi pauca verba excipias) leguntur, quæ Editioni anni -

[1] Ad Annum 1675. [2] Ad eundem Annum 1675.

anni 1673. præfigebantur. Breve duntaxat, pro nova hac Editione, Monitum adjectum eſt.

Etſi alias ab Ioanne Martinio, de Gallica lingua in Latinam converſi editique exſtarent Vitruvii Libri (opem ei Editioni tulit Ioannes Govion, ut jam [1] innuimus) verſio tamen hæc Perraultii nova omnino eſt. Libertate autem quadam in verſione hac uſus eſt idem Perraultius (quemadmodum etiam ipſe in Præfatione ad Opus ſuum profitetur) *Ie ne fais*, ſcribit, *point d' excuſe de la libertè que j' ay priſe de changer les phraſes--- j' ay fait conſiſter toute la fidelitè que je dois à mon Auteur, non pas a meſurer exactement mes pas ſur les ſiens, mais à le ſuivre ſoigneuſement où il va.*

Stylus, quo uſus eſt Perraultius in Gallica verſione, habita etiam ratione genii (ut loquuntur) Gallicæ linguæ, magis quidem ornatus & copioſus, minus vero preſſus & gravis, quam Latinus Vitruvii ſtylus eſſe videtur. Quam vero Latinam Editionem ſecutus potiſſimum ſit Perraultius, non liquet; ſed meliores ei fuiſſe ad manus dubitandum non eſt. Neque tamen de variantibus Lectionibus ſollicitus admodum fuit, rationemque ipſe [2] affert, a nobis nullo modo prætermittendam (de qua tamen alii viderint) *cette traduction*, ſcribit ille, *n' eſt pas tant faite pour les doctes curieux, que pour les Architectes Francois, que l' on n' a pas voulu faire attendre auſſi long-temps qu' il avroit eſtè neceſſaire pour chercher les diverſes lecons dans les Manuſcripts de toutes les Biblioteques du Monde*: hoc eſt: *Vitruvium in Gallicam linguam converti, non tam in gratiam doctorum, qui res, & verba curioſe perſequuntur, quam in Gallorum Architectorum gratiam: neque vero opus meum expectari volui tamdiu, quamdiu fuiſſet expectandum, ſi prius variantes lectiones quorumcumque Manuſcriptorum, in omnibus Mundi Bibliothecis deliteſcentium, quærendæ fuiſſent.*

Quod autem attinet ad ipſam Vitruviani textus verſionem utriuſque a Perraultio exhibitæ Editionis; vix, aut ne vix quidem, quidpiam intereſt differentiæ inter Editionem primam & hanc.

Sed quod ad Annotationes ſpectat, quas Vitruvii Libris ille ſubjecit, non exigua differentia inter hanc, primamque Editionem intercedit: ſcribit tamen ſuo in Monito: *il eſt pourtant uray que ce ne ſont pas tant les corrections qui ſont la difference de ces deux Editions, comme les augmentations des Notes*: ideſt: *verum itaque eſt, differentiam inter duas haſce Editiones, non tam oriri ex emendationibus, quam ex additionibus Annotationum*. Fatetur præterea, ſe egiſſe de pluribus rebus, quæ non tantum pertinent ad illuſtrationem Vitruviani textus, verum etiam ad utilitatem eorum, qui Scientiis, melioribuſque Artibus delectantur.

[1] Ad Annum 1547. [2] Ad calcem ſuæ Præfationis.

Et quidem Perraultii Annotationibus res plurimæ vel ad illuſtrationem locorum Vitruvii , vel ad doctrinas varias , variamque eruditionem , facientes continentur . Harum alias de penu ſuo ille depromſit , plures vero ex doctioribus Vitruvii Interpretibus, atque ex Auctoribus melioris notæ deſumſit . De quorum allegationibus , animadvertere hercle debemus , eum ita in Præfatione ſua ſtatuiſſe : *Pour ce qui eſt des Auteurs alleguez dans les Notes, on s' eſt contente de les nommer, ſans marquer l' endroit de leurs ouvrages, d' où ſont pris les temoignages que l' on leur fait rendre : parce que l' on n' a pas tant affecté l' apparence d' erudition que la netteté & l' eclairciſſement des choſes que l' on a expliquées : Car le diſcours auroit paru plus confus & plus embaraſſé, s' il euſt eſté interrompu par des citations & par des renvois importuns.* Nimirum, Auctorum nomina referre , eorundem vero locorum citationes prætermittere ſatius , ait , ſe duxiſſe , quam citationibus pluribus res implicare : itaque videtur timuiſſe, ne rerum ipſarum expoſitiones ex citationibus fierent obſcuriores. Nullus tamen dubito , quin pleriſque rem ille facturus fuiſſet multo gratiorem , ſi Auctorum loca (quod ſatis perſpicue fieri potuiſſet) diſtincte diligenterque indicaſſet.

Neque deerunt fortaſſe qui nimis obſcuram putent illam , in eadem Præfatione, ſententiam , qua idem Perraultius profitetur ſe eſſe *bien loin d' approuver la modeſtie de ceux qui n' ont osé toucher au texte de Vitruve* : hoc eſt: *ſibi non probari modeſtiam eorum, qui, nihil auſi, intactum Vitruvii textum reliquerunt* : optarint enim clarius hæc explicata ; ideſt quatenus, & quibus regulis , verba textus Vitruvii ipſe mutari poſſe arbitraretur . Non deerunt etiam qui nonnullas alias ipſius opinationes non ſint amplexuri; & alii fortaſſe erunt, quibus ſatisfeciſſet ille quidem magis, ſi variis in locis Vitruvii menti perſcrutandæ operam tam ſedulo dediſſet , quam dedit regulis quibuſdam Architectonicis conſtituendis.

Figuræ autem ſunt perelegantes . Minores formis ligneis impreſſæ , ut commodius ſuis locis aptarentur ; majores in æs inciſæ , & reſpondentes ubique explicationibus , quas iiſdem adjecit , ubi textui & annotationibus non ſatis commode Tabulæ eſſent appoſitæ . Aliæ autem ſolis lineis formatæ ſunt ad indicandas menſuras & proportiones a Vitruvio præſcriptas: aliæ quibuſdam pictorum artificiis haudquaquam carent.

In utraque a Perraultio adornata Editione Figuræ eædem ſunt, ſi excipias Tabulas tres , quæ Editioni huic ſecundæ acceſſere ; prima ad Cap. V. Libri VI. altera ad Cap. XVII. Libri X. tertia ad Cap. XVIII. ejuſdem Libri; & ſi itidem excipias Figuram II. Tabulæ IIII. quæ de novo addita eſt ; & Figuram I. Tabulæ V. quæ mutata fuit ; atque loco prioris, alia ex Ruſconio deſumta: ut deſumta fuerat etiam Figura II. Tabulæ ejuſdem. Quin etiam paucarum quarundam aliarum ideæ ex ipſo Ruſconio viden-

videntur profluxiſſe. Sed tamen illud diſſimulandum non eſt, haud dubie Claudium Perraultium ad quamdam magnificentiam (ut ita dicam) ampliorem ea, quam ante ipſum Ruſconius, Barbarus, aliique appetierant, feliciſſimis auſpiciis contendiſſe.

Vbi vero Danielis Barbari mentio incidit, monebo; jam laudatum Apoſtolum Zenum, illuſtrandæ litterariæ hiſtoriæ ſemper acuteque intentum, quædam nuper detexiſſe, & mecum hiſce ipſis diebus communicaſſe, monumenta (vel præſtantiora Necrologio, de quo [1] ſupra, commemoratum eſt) ex quibus colligi facile poteſt, Danielem Barbarum ex vivis exceſſiſſe pridie Id. April. anni, jam a nobis indicati, 1570.

Sed ut eo revertar, unde diſceſſi; licet quædam ſint, quæ in hac quoque Perraultii Editione deſiderari quidem poſſe videantur; concludam tamen, Editionem hanc inter utiliores adipiſcendæ Vitruvii Librorum intelligentiæ, jure meritoque eſſe reputandam.

CIϽIϽCLXXXVIIII.

CLAVDII SALMASII PLINIANAE EXERCITATIONES IN CAII IVLII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR EX VETERIBVS LIBRIS EMENDATVS.

Acceſſerunt huic Editioni de Homonymis Hyles Iatricæ Exercitationes antehac ineditæ, nec non de Manna & Saccaro.

Tomi duo.

Trajecti ad Rhenum. Apud Ioannem vande VVatter &c. 1689. fol.

QVæ huic Editioni additæ ſunt Exercitationes nihil pertinent ad noſtrum inſtitutum. At ſcire juvat (præter additiones illas) in hac Editione ſuis locis inſerta fuiſſe *Addenda Exercitationibus in Solinum*, quæ in priore, [2] jam recenſita, Editione ad extremum ſecundi Voluminis omnia reperiebantur, complebantque paginas plus quam triginta. Præterea vero in Editione priore *omiſſa* atque *commiſſa*, quorum editæ adjunctæque *correctiones*, ſex integras paginas occupabant, jam ſuppleta, atque correcta omnia, ſuis in locis in nova hac Editione reperiuntur.

In hac etiam Indices purgati, emendati, reconcinnati, & (ubi opus fuit) aucti ſunt, cura & diligentia Samuelis Pitiſci; ut ex ipſius Præfatione, quæ ſub propoſitæ modo Editionis initium legitur, colligere eſt. Itaque hiſce de cauſſis alteram hanc Editionem, pro re noſtra, priori illi eſſe præferendam, nemo dubitabit.

Q 2 CIϽ-

[1] Pag. 81. [2] Ad Annum 1629.

* CIↃIↃCLXXXXVI.

IN Libro, cui titulus: [1] *La Galleria di Minerva*: habentur hæc (quæ latine reddidi) *Celeberrimus* Godfr. Guil. *Leibnitzius erudititiſſima epiſtola ſua*, *ſcripta die* 11. *Iunii*, *miſſaque ad* Antonium *Magliabecchium*, *nuntiat* quæ *ſequuntur* ---- inter cetera, *Abbatem Nicaſium Lutetia Pariſiorum ipſi Leibnitzio ſcripſiſſe*, Abbatem Franciſcum *Nazarium*, *celebrem Auctorem Ephemeridum Litterariarum Romæ prodeuntium*, *in eo eſſe ut Typographis tradat Annotationes in Vitruvium*, *& in Frontinum*. Quin Io. Albertus Fabricius (quem locus modo deſcriptus non latebat) addidit præterea: [2] *De Adriani Auzuti ſive Azovii*, *commentariis in Vitruvium*, *& Frontinum*, *vulgandis a Franciſco Nazario jam ſpes facta fuit in Tentzelii Dialogis menſtruis A.* 1692. *pag.* 825. 1010.

Porro inter Abbatis Nazarii Libros, qui ad ejus fratris filium, Bartholomæum Nazarium, ornatiſſimum virum, Medicinæ Doctorem, pervenere; Libri involucrum quoddam erat, plures chartulas ſchedulaſque continens, inter ſe minime compactas; in quibus annotationes, ſive ſcripta alia ad Vitruvium ſpectantia, exaraverat Abbas Nazarius, ac quaſi in adverſaria quædam conjecerat. Quas ſchedas, domi ejuſdem Bartholomæi, in Tertio, Vico (qui diſtat Bergomo M. P. XIIII. ad Eurum) viderat olim vir doctiſſimus eruditiſſimuſque Antonius Tertius Bergomenſis, in hoc Gymnaſio Iuris Cæſarei interpres eximius; qui, pro egregia ſua erga me humanitate, nulli inveſtigationi, nulli diligentiæ pepercit, ut ſchedæ illæ reperirentur: at labores omnes in caſſum cecidere; cum laudatus Bartholomæus Nazarius, poſt diuturnam perquiſitionem, certo compererit, ac teſtatus ſit, domeſticorum incuria, ſchedas illas laceras atque diſperſas periiſſe.

CIↃIↃCLXXXXVIII.

COVRS D'ARCHITECTVRE ENSEIGNE' DANS L'ACADEMIE ROYALE D'ARCHITECTVRE.

PREMIERE PARTIE.

SECONDE, ET TROISIEME PARTIES.

QVATRIEME, CINQVIEME ET DERNIERE PARTIE.

Aliquæ ex his partibus Frontes, ſive Titulos, habent peculiares quidem, ſed tamen (exceptis Partium numeris) ſimiles Tituli Partis Primæ.

Ou ſont

[1] In Venezia, pag. 236.   [2] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 341.

Ou ſont expliquez les Termes, l'Origine, & les Principes d'Architecture, & les Pratiques de cinq Ordres ſuivant la doctrine de Vitruve &c. (ut [1] alias deſcripſimus.)

Dedié au Roy. Par M. Francois Blondel de l'Academie Royale des Sciences &c.

A Paris, chez l'Auteur. Et ſe vend a Amſterdam chez Pierre Mortier. 1698. fol.

QVamvis in propoſitis titulis hunc Architectonicum curſum venalem fuiſſe apud Auctorem anno 1698. ſcribatur; is tamen (nimirum Franciſcus Blondellus) ad plures, anno 1686. tranſierat, ut [2] jam narravimus. Sed, hic ſcribi de Auctoris Hæredibus, intelligendum eſt.

Quos Hæredes plura exempla Curſus ejuſdem, ab Franciſco Blondello editi, dediſſe Petro *Mortier* Bibliopolæ Amſtelodamenſi, veriſimile prorſus arbitror. Neque enim Editio hæc, quæ præfert annum 1698. nova eſt, ſed eſt eadem, quæ partim anno 1675. partim anno 1683. prodierat. Renovati quidem fuere tituli, tum ut Curſum illum etiam Amſtelodami proſtare apud Petrum *Mortier* innoteſceret; tum ut (ad hoſce Libros reddendos vendibiliores) novis in titulis appellaretur *Editio* hæc *Secunda*, atque ideo ſignaretur anno 1698.

Præterea ab hac propoſita Editione fuere adempta folia, quibus Regis (ut appellant) Privilegia continebantur: quibus in foliis ſi qua alia erant, hæc iterum fuerunt impreſſa. Impreſſæ item fuere in nonnullis Figurarum Tabulis paucæ quædam novæ litteræ inſervientes ordini foliorum indicando. In Parte Quinta folium ſignatum numeris 695. 696. impreſſum recens fuit. Vna etiam aut altera ornamentorum figura commutata videtur. Sed hæc, & perpauca ſimilia, ſi excipias, concludendum eſt, propoſitam hanc Editionem (ut jam innuimus) non novam eſſe, ſed eandem illam, quæ annis 1675. & 1683. lucem adſpexerat. Quamobrem conſequitur, ut quæ ſcripta a nobis [3] ſupra jam fuere, ad hunc quoque locum omnino pertineant.

CIƆIƆCCIII.

THE THEORY AND PRACTICE OF ARCHITECTVRE: OR VITRVVIVS AND VIGNOLA ABRIDG'D.

The firſt, by the famous M. Perrault, of the Royal Academy of Sciences in France (and carefully done into Engliſh) And the other by Ioſeph Moxon; and novv accurately publiſh'd the Fifth Time.

London:

[1] Ad Annum 1675. [2] Ad eundem Annum. [3] Ad Annum 1675. & Ad Annum 1683.

London : *Printed for R. VVellington* , *at the Dolphin and Crovvn in St. Paul's Church Yard*: 1703. in 12.

EX nuncupatoria Epiſtola, qua hic Liber *Domino Murrey* inſcribitur ab *A. Boyero*, colligendum eſſe videtur, hunc *Boyerum* de Gallica lingua in Anglicam Compendium Perraultii convertiſſe. In Præfatione tamen legitur , Compendium illud , non modo Gallice , ſed Anglice etiam ſcriptum , magno in pretio habitum , quamvis in Anglicam linguam fuiſſet converſum non ſine erroribus plurimis, a quibus hæc purgata fuit editio: unde licet ſuſpicari , Anglicam aliam hujuſce Compendii Editionem ante hanc exſtitiſſe.

Porro Præfatio illa habet pauca quædam e Perraultii Gallico Procemio deſumta, pleraque tamen alia fluxere ab Auctore, qui Anglicam hanc Editionem adornavit. Qui etiam principio nonnulla Perraultii, minus neceſſaria, prætermiſit: ac toto in opere non ſervili quadam ratione, ſed ea libertate, qua facilius poſſet Anglice reddere Perraultii Librum , uſus eſt . Quin etiam ordinem omnino eundem diviſionum Perraultii in Capita , ſive in Articulos, non eſt perſecutus; opus tamen ſuum concinne diviſit.

Figuræ in æs inciſæ , atque earundem explicationes , prorſus Perraultii Figuris explicationibuſque reſpondent.

* CIƆIƆCCV.

IO. Alb. Fabricius, poſtquam nominavit [1] *Perraultii Epitome m Vitruvii*, ſubdit : *quæ in Anglicam linguam e Gallico translata vidit lucem Lond.* 1705. Sed fortaſſe *cifram* 5 pro *cifra* 3. poſuit Typographus; atque Editio hæc eadem eſt, ac illa, [2] de qua ſuperius eſt commemoratum. At, præter illam , exſtitiſſe aliam Anglicam (ante annum 1703.) verſionem *Vitruvii contracti a Perraultio*, ſuſpicionem efficiunt (ut alias indicavimus) ea verba a nobis [3] relata , quibus adſeveratur , Compendium idem jam *in Anglicam linguam fuiſſe converſum non ſine erroribus plurimis*.

CIƆIƆCCXI.

COMPENDIO DELL' ARCHITETTVRA GENERALE DI VITRVVIO OPERA DI MONS. PERRAVLT.

DI NVOVO COMPENDIATA , E RISTRETTA NELLA PRESENTE TRADVZIONE ITALIANA DA C. C. C.

Con

[1] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345. [2] Ad Annum 1703.
[3] Ibidem.

Con le figure in Rame delineate , ed intagliate da Filippo Vaſconi Architetto e Cittadino Romano.

Venezia 1711. *Appreſſo Girolamo Albrizzi.* in 8.

SVb tribus illis litteris C. latet nomen hoc, *Comes Carolus Cataneus*: quam notitiam erui non ſine difficultate. Difficilius vero mihi fuit ab eodem clariſſimo Viro (qui admodum juvenis in concinnando Compendio illo eſt verſatus) impetrare, ut ejus nomen detegerem; neque enim eſt modeſtia ejus minor virtutibus ceteris doctrinaque, quibus ornatus eſt.

Opus hoc ex Vitruvii Compendio, jam a nobis [1] commemorato, quod Perraultius dederat, maxima ex parte provenit; ut vel ipſe fert Libri titulus. *Iterum compendiatum* dicitur, quia nonnullæ res, præſertim vero ad militarem artem pertinentes, prætermiſſæ fuere; cum doctiſſimus Auctor propoſitæ verſionis ſolam Civilem (ut appellant) Architecturam ſpectaret. Porro Italis, hujuſcemodi Architecturæ ſtudioſis, ſane utile Compendium hoc eſſe poteſt.

✳ CIƆIƆCCXV.

V*Itruvius Britannicus. Ou l' Architecte Britannique, contenant les Plans, Elevations, & Sections des Batimens Reguliers, tant Particuliers que Publics de la Grande Bretagne. Compris en* 200. *grandes Planches gravez* &c. *Par le Sieur Campbell.* Anglice, & Gallice. London. 1715. fol. Tomi duo. Porro *Vitruvii* nomen aliquid etiam ad res Vitruvii noſtri ſpectans indicare poſſe videretur: at Voluminibus hiſce nullæ res aliæ, niſi ſchemata & deſcriptiones AEdificiorum inſignium, quæ in Magna Britannia ſunt, continentur.

✳ CIƆIƆCCXXVIII.

ROberti Caſtelli Propoſitum convertendi Vitruvii Libros de Latina in Anglicam Linguam, eoſdemque explicandi colligimus ex [2] *Actis Eruditorum Anno* 1731. *Lipſiæ publicatis*; in quibus [3] Operis ab eodem Caſtello de Villis Antiquorum (Anglica lingua) ſcripti, ſpecimen exhibetur, cujus verba prima ſunt hæc: *Cum ſtatuerit Auctor Vitruvium transferre Anglice & explicare, hanc quaſi praexercitationem, aut promulſidem eſſe, quod docet in Præfatione, voluit.*

Hactenus de M. Vitruvii Librorum Editionibus, atque de illuſtribus eorun-

1 Ad Annum 1674. Et ad Annum 1681. 2 Pag. 109. 3 The Villas of the Ancients illuſtrated by Robert Caſtell. London. 1728. fol.

eorundem Editoribus ac Interpretibus, ſatis, aut plus etiam ſatis, dictum eſt.

Itaque nihil quicquam adjiciam de doctis Viris, qui aut res Architectonicas pertractantes, aut aliud (ut ita dicam) agentes, nonnulla Vitruviana loca, cum aliqua objiceretur occaſio, attigere. Inter quos numerandus ſane eſſet Poliphilus (ſeu, ſi verum ejus nomen cognomenque ſequimur, Franciſcus Columna) quem Architecturæ quaſi inſtauratorem Andreas Felibienus, hiſtoriæ Architecturæ peritiſſimus, nobis ante oculos ponit; cuique præconium ſingulare tribuit his verbis: [1] *Car* (ait ille) *quelque idée avantageuſe que Vitruve ait donnée de l' Architecture ancienne, Poliphile ſemble encore la repréſenter avec plus de majeſté & de grandeur: il la fait enviſager comme la ſeule ſcience qui regit tous les Arts & qui embraſſe elle-même les notions les plus ſublimes. Il rapporte à cette ſcience non ſeulement l' ordonnance & la conſtruction de toutes ſortes d' édifices, mais encore l' intelligence parfaite de ce qui doit décorer & accompagner ces grands ouvrages.* Ac ut de Poliphilo hoc alia dicenda ſuppeditaſſent, ita etiam de Leone Baptiſta Alberto, de Serlio, de Palladio, de Scamotio, deque pluribus aliis: veruntamen videri poſſim, munere ſatis defunctus, qui diligenter intulerim in annotationes plura Auctorum illorum loca, quæ quidem ad Vitruvii Libros pertinerent.

Ex dictis autem cernere hujuſmodi rerum peritos facile poſſe, opinor, qualis pateat rerum campus volenti, quæ in Vitruvianis Libris lucem etiam nunc deſiderant, illuſtrare. Saltem viſus ego mihi ſum haud obſcure vidiſſe, præſto eſſe adjumenta multa ad adornandam novam Librorum Vitruvii Editionem; neque ſane futuram inutilem operam, quæ in ea conficienda augendaque poneretur. Nimirum dari poſſe Vitruvii Libros ſedulo emendatos, caſtigatoſque, & ad antiquam fidem reſtitutos; nec non obſervationes, ſeu annotationes, quibus indicentur emendationum, caſtigationum, ac reſtitutionis ad antiquam fidem, cauſſæ atque rationes: his autem variantes Lectiones; præſertim ex Codicibus manu ſcriptis deſumtas, adjici oportere, etiam me tacente, intelligit quilibet. Manifeſtum itidem eſt, curam in primis eſſe habendam Figurarum, quibus (ut ex ipſo Librorum contextu facile conſtat) inſtruxerat Vitruvius ornaveratque Libros ſuos: interciderant illæ quidem injuria temporum, ſed a viris doctis ferme ſunt reſtitutæ.

Dictionarium præterea Vitruvianum percommodum perque utile habendum ſatis apparet: quod poſſet novo concinnari & digeri ordine; ordine ſcilicet

1 Les Plans & les Deſcriptions de deux Maiſons de Campagne de Pline le Conſul. A Londres. 1707. pag. 122.

ſcilicet ſcientiæ rerumque; ut ſtaret Inſtitutionum Doctrinarum Vitruvianarum loco; quemadmodum Perraultius in ſua Vitruvii Gallica Epitome quodammodo tentavit. Diverſa autem ratione adhibita, poſſent diſtribui per ordinem Alphabeti verba. Quin etiam poſſent, modo alio, vocum ſingularum explicationes ſub textu loco ſuo quæque inſeri. At diſtinctius digerens ea varia ac multiplicia, quæ conquiſivi atque mihi jam comparavi, melius perſpiciam, opinor, methodum aut unam, aut plures, quæ conducibiliores eſſe videantur.

Vbi vero quæ viri doctiſſimi dederint, attendantur, facile liquet, haud exigui quidem momenti eſſe reputandas Annotationes ad illuſtranda Vitruvii loca illa, quæ illuſtratione indigeant, neque tamen poſſint ad Vitruvianum *Dictionarium* proprie referri. Sed hæ textuine ſubjiciendæ ſint, an in unum ſejunctum corpus redigendæ, tum demum diſpiciendum veniet cum de *Dictionario* conſtituam. Illi vero & hiſce Figuras, pertractatis rebus aptas, perſpicuitatem eximiam conciliaturas eſſe, nemo non videt.

At præter hæc omnia conſiderandæ profecto ſunt nonnullæ explicationes quorundam Vitruvii locorum, necnon res quædam ad Vitruvii Libros illuſtrandos apprime facientes, quæ a viris doctiſſimis ſingillatim aut ſcriptæ aut editæ ſunt; non illæ quidem nimis longæ, ſed tamen quæ inter Annotationes, vel infra Vitruvii textum, nullo laudabili modo locum queant obtinere. Cujuſmodi (cauſſa exempli) ſunt, Amiciſſimi Collegæ noſtri, Viri Celeberrimi, Io. Baptiſtæ Morgagni Epiſtola de quodam Vitruvii loco ad Rem Medicam attinente, Anonymi Compendium Architecturæ, Bernardini Baldi Vita Vitruvii, Ejuſdem Scamilli Impares Vitruviani, Io. Baptiſtæ Bertani obſcurorum & difficilium Vitruvii locorum de Ionico Opere Explanatio, Claudii Ptolomæi Epiſtola de rebus pluribus ad abſolutam Librorum Vitruvii Editionem conducentibus, & alia hujuſmodi; quæ omnia uno Vitruvianarum Exercitationum vocabulo comprehendi poſſe opinor. Eæ itaque (ut jam a nobis fieri cœptum eſt) ſeorſim ut proferantur, ſuapte natura requirunt; idque libere profecto exequi datum erit, nulla ordinis temporiſve ratione ſervata. Quando enim certum ſit, eas editum iri, atque una cum Vitruvii Editione haberi poſſe; haud dubie etiam in Annotationibus illas, vel illarum utilia loca, indicare plane licebit; quod unum neceſſarium eſſe videtur.

Et ad eas Exercitationes inſuper accedere quædam poſſent (ut ita dicam) Additamenta. Nimirum Henrici VVotonii Elementa Architecturæ, Leonis Baptiſtæ de Albertis de Pictura Libri tres, & ſimilia Opuſcula quædam alia, quæ Io. de Laet ſuam in Vitruvii Editionem (an. 1649.) nunc magno in pretio habitam, intruſit. Quæ Opuſcula, quamvis minus pertinentia ad Vitruvii illuſtrationem, ſi nova in Editione deſiderarentur; ſatis

R habe-

haberent cauſſæ nonnulli, cur judicarent, veterem illam Editionem novæ, eo ſaltem nomine, præſtare.

Demum utiles forent Indices duo. Alter Vocum omnium Vitruvianarum, ſimilis Indicum, qui Libris ad uſum Sereniſſimi Delphini egregie fuere accommodati. Alter Auctorum atque Rerum in univerſum Opus. Sed hæc quoque indicaviſſe ſatis modo eſt.

Nunc autem quando de manu ſcriptis Codicibus paullo ſupra ſermo incidit, in extrema hac noſtri Commentarii parte, loco ſive utilis parergi, ſive neceſſariæ Appendicis, nonnulla de Codicibus, quorum variantes (ut appellant) Lectiones mihi erunt uſui, ſubjiciam. Ac, prætermiſſis iis multis, quæ eorundem occaſione, de antiquorum Codicum varia ſcriptura obſervaveram, & in mea adverſaria conjeceram; paucis indicabo quid in meum agellum ex Codicum fontibus ſit derivatum; idque adhibitorum Codicum recenſione conficiam: qua peracta, faſtigium quoque Commentario huic noſtro recte videri poterit impoſitum.

I. Elegans Librorum Vitruvii Codex, qui decimoquinto ſeculo ſcriptus facile fuit, Venetiis in publica Divi Marci Bibliotheca aſſervatur. Pertinuit ad S. R. E. Cardinalem Beſſarionem, cujus manu in fronte Voluminis appoſita eſt nota hæc: *Vitruvius de Architectura, & Vegetius de Re Militari. Liber meus B. Car. Tuſculani.* Ex eo variantes aliquot Lectiones deſcripſi: tum vero themata veluti quædam capitum; quæ, loco Indicis, ante Libros Vitruvii leguntur. Vitruvii tamen Libri in Capita ſecti minime ſunt, ſed in crebros breves articulos, partitione ſane non inconcinna: itaque tria quattuorve prima verba ex ſingulis articulis excerpſi, ut mihi, diviſionem in articulos meditanti, aliquo eſſent adjumento.

II. Venetiis itidem, in Bibliotheca Viri Nobiliſſimi Girardi Sagredi, AEdis Marciæ Procuratoris, alius Codex Librorum Vitruvii eſt: ad ejus extremum exſtant quæ ſubjeci:

1404. Τέλος IO. NΥ.

quare Codicis ætas perſpicue apparet. Contuli diligenter eum Codicem cum Editione Vitruvii Tornæſiana anni 1586. atque ad hujus margines variantes cunctas Lectiones, & quæ alia notatu digna viſa ſunt, adſcripſi.

III. In Gulielmi Philandri Annotatione ad Vitruvii Libri V. Cap. IIII. verba illa, *In diatono vero tonum*, legeram hæc: *In manuſcripto exemplari, quod Bononiæ in D. Salvatoris Bibliotheca vidimus*: & etiam prius in iiſdem Annotationibus, ad Caput I. Lib. III. *Codicis Manuſcripti Bononienſis* (hoc eſt, ut arbitror, ejuſdem illius, qui in Bibliotheca D. Salvatoris eſt) mentionem inveneram. Tum vero, cum de eodem notitiam quæſiviſſem, comperi, hoc idem Exemplar (ſcriptum, ut videtur, paullo poſt finem ſeculi decimi tertii) adhuc in Bibliotheca eadem reperiri: ad ejus autem

calcem

calcem ita ſcriptum eſt: *Liber Ioannis Tinti in maxima frequentia ſcriptus Florentiæ*. Itaque nonnullas variantes lectiones, & integras quaſdam periodos, quibus præſertim indigere me poſſe arbitratus ſum, petii; ac diligenter ex eodem deſcriptas exemplari habui, partim a celeberrimo Viro Franciſco Maria Zanotto, Publico in Bononienſi Gymnaſio Profeſſore, Scientiarum autem & Artium Inſtituto atque Academiæ a Secretis; partim ab eruditiſſimo D. Ioanne Chryſoſtomo Trombellio, quorum humanitati eas acceptas me referre par eſt.

IIII. Librorum Vitruvii Codex (qui non multo ante inventam artem Typographicam ſcriptus eſſe videtur) exſtat Cæſenæ in Bibliotheca Cœnobii, Divo Franciſco Sacri, *Fratrum* (ut appellant) *Conventualium*; quam Leander Alberti, in ſua [1] *Italiæ Deſcriptione*, Bibliothecam ſumptuoſam, pluribuſque magni pretii, ac raris Libris ornatam, appellat: & Ioannes Blaeu in ſuo [2] *Geographiæ Volumine Octavo*, quo Italia continetur, habet hæc: *Videre eſt* (Cæſenæ) *ad D. Franciſci Bibliothecam inſignem, Malateſtæ Novelli opus, omnis generis MSS. Libris, inter quos quidam rariſſimi, abunde inſtructam*. Ex eo Codice deſcriptum Septimum integrum Librum, & nonnullas aliorum partes, nec non dubiorum locorum requiſitas omnes collationes mihi ſuppeditavit Carolus Antonius Serra, Vir eruditus, qui Cæſenæ, hoc eſt in Patria ſua, medicinam facit magna cum laude.

V. Aloyſius Antonius Muratorius Sereniſſimi Mutinenſium & Regienſium Ducis Bibliothecæ Præfectus, Vir & doctrinæ copia, & politiore humanitate, & meritis in litterariam Rempublicam egregiis, ornatiſſimus, me juvit Codice ſcripto circa finem ſeculi decimiquarti, ſed excellentis quidem notæ. In eo multa obſervatu plane digna mihi objecta ſunt. Integrum vero Codicem attente contuli cum Librorum Vitruvii editorum Amſtelodami anno 1649. exemplari uno ex meis (plura enim habeo) in quo ſcripſi tum variantes omnes Lectiones, tum nonnullas animadverſiones, perſequens methodum, qua Stephanum Baluzium, de quo infra dicam, uſum fuiſſe, obſervaveram.

VI. Vberem copioſamque ſegetem variantium Lectionum ex MS. Codice collectam, diligenterque eleganti digeſtam in Libro (cujus fronti adſcripta ſunt hæc: *Vitruvii opus de Architectura ed. Amſtel. Elziv.* 1649. *collatum cum MS. Eton.*) ex Anglia accepi, liberali ultroneo dono Richardi Meadii Viri de melioribus litteris ac Scientiis optime meriti, celeberrimique; cui, hoc etiam nomine, me plurimum debere profiteor.

VII. Nec non aliam itidem variantium Lectionum integram collectionem ex Codice MS. ſeculi noni, cum eadem Editione Elziviriana collati,

R 2 mihi

1 Edizione di Bologna dell'anno 1550. pag. 265. vere 271.

2 Pag. III. col. 2.

mihi redux ex Anglia attulit Vir ſummus, qui ſtudia mea ſemper adjuvit enixe, Marchio Scipio Maffejus.

VIII. Poſt hæc dicam de variantibus Lectionibus excerptis ex Florentinis Codicibus. Vir Præſtantiſſimus D. Seraphinus Tanſius Abbas Monaſterii Divæ Mariæ dicati Florentiæ, ut litteris, quas adamat, mihique etiam faveret, ſuſcepit in ſe onus hoc conferendi diligenter manu ſcriptos Codices cum Vitruvii Editione: itaque partim integra Capita, & integros contulit Libros; partim vero excerpſit Variantes pro omnibus locis iis, quæ ego illi longiſſimo in indice annotata tranſmiſeram. Suæ vero Collationi adpoſuit laudatus Abbas Tanſius præfationem hanc: *Vitruvius editus Florentiæ anno 1522. collatus cum tribus MSS. exiſtentibus in Bibliotheca Laurentiana Florentiæ* (nullus in Bibliotheca Sanctæ Crucis Codex Vitruvianus inventus fuerat) *Pluteo ſignato numero XXX. Quorum primus Codex ſignatus numero 10. ſcriptus videtur circiter annum 1300.*

VIIII. *Codex etiam, qui numeri 13. notam præſefert, ejuſdem (aut perexiguo temporis intervallo diverſæ) ætatis eſſe videtur.*

X. *Codicem vero ſignatum numero 11. ſcriptum crediderim poſt annum 1400. Exſtat etiam Codex alius Vitruvianus in eodem Pluteo, ſignatus numero 12. qui concordat cum Codice 11. ſed paſſim ſcatet erroribus; itaque hujus Codicis nulla habita eſt ratio.*

XI. Debeo autem eruditiſſimo & variæ doctrinæ laude celeberrimo Sigeberto Havercampio, Profeſſori Hiſtoriarum, Eloquentiæ, & Linguæ Græcæ in Academia Lugd. Batava, Lectiones varias, quas ille, ut rem mihi gratam faceret, excerpſit ex duobus Codicibus Bibliothecæ Lugduno-Batavæ, perſequens Vitruvii varia loca, viſa mihi aut dubia, aut difficiliora; indicem quorum ad illum miſeram. De Codicum eorum primo, in [1] *Catalogo Bibliothecæ Publicæ Lugduno-Batavæ* ſcriptum eſt ita: *Vitruvii de Architectura Libri X. Vetuſtiſſ. man. ---- In Membr.* 88. Fuit Iohannis Epiſcopi Varmien. ut in fine ſcriptum eſt.

XII. Alter, quem ſecundum Havercampius nominat, in [2] *Catalogo* eodem recenſetur modo hoc: *Vitruvii de Architectura Libri decem integri, & vetuſtiſſ. manus. In Membr.* 107. Porro *uterque* (ſcribit Havercampius ipſe in litteris ad me datis) *Voſſii fuit, & uterque in folio: is, qui MS. 2. nomine mihi venit, ſatis diligenter cum Editione Philandri a Voſſio fuit comparatus, præſertim Lib. V. & ſeqq.*

XIII. Haſce vero comparationes Voſſii annotationeſque, pro eximia ſua humanitate, mecum communicavit idem laudatus Havercampius; ita ad me ſcribens: Eſt *in Bibl. Publica Codex, cujus oras plurimis notis, & emendationibus feliciſſimis, impleverat ſua manu Iſaacus Voſſius. Eas omnes diligenter deſcri-*

[1] Pag. 374. col. 2. [2] Pag. 376. col. 1.

deſcriptas do & mitto. Malui autem ipſe in omnibus illud tædium devorare, quam alienæ fidei committere. Liber hic in [1] *Catalogo* jam citato refertur verbis hiſce: Vitruvii *de Architectura Libri ---- Lugduni. 1552. Liber quintus & ſequentes ab Iſaaco Voſſio collati cum MS. emendationibus etiam adſcriptis. In quart. Math. 15.*

XIIII. Atque ut idem Havercampius benefacta ſua cumularet, miſit mihi etiam Ioſephi Iuſti Scaligeri notas accurate deſcriptas, de quibus citatus [2] *Catalogus* ſic habet: *Vitruvius (Marcus) Pollio de Architectura ---- Florentiæ 1522. Cui multa adſcripſit Scaliger. In oct. Math. 60.*

XV. Sequitur, ut de Codicibus Mediolanenſibus nonnulla dicam. Quorum quot petii loca, totidem eorundem diligentes collationes perhumaniter perque benigne mihi ſuppeditavit Ioſephus Antonius Saſſius, Ambroſianæ Bibliothecæ, quæ Mediolani eſt, Præfectus, Vir eruditione, atque doctrina clariſſimus. Sunt autem ea in Bibliotheca Codices tres. Primus ſcriptus fuit a Bonnino Mambritio, anno 1462.

XVI. Secundus vero pertinuit ad Ioannem Vincentium Pinellum. Hic quoque temporis indicio ornatus eſt; ex quo apparet, ejus ſcripturam ad annum 1474. eſſe referendam.

XVII. Vltimus ſpectavit ad Federicum Borromeum S. R. E. Cardinalem: ſcriptus eſt circiter annum 1500. Fortaſſe quia Vitruvii Libros ex aliquo alio Codice manu ſcripto deſcribere voluerint potius, quam adhibere typis æneis editos, qui eo tempore jam proſtabant.

XVIII. Secundum hæc revertar ad benefacta pluries jam jure meritoque laudati Marchionis Maffeji. Is cum Lutetiæ Pariſiorum degeret, rem facturus mihi utilem atque gratam, cum Editione Elziviriana an. 1649. loca plura eidem a me indicata, contulit cum tribus Regiis manu ſcriptis Codicibus, qui diſtincti ſunt numeris hiſce; 4157. 5438. 5439. Fere omnibus collatis in locis Codices illi inter ſe ad unguem conſentiunt: neque ego ſane utar niſi locis, quæ in ſingulis illis eodem plane modo leguntur. Itaque tres illos Codices habiturus ſum tamquam Codicem unum.

XVIIII. Sunt præterea mihi in promptu variantes illæ Lectiones, quas Vir doctiſſimus, Stephanus Baluzius, Vitruvii Libris (editis Amſtelodami 1649.) propria manu, diligentiſſime adpoſuerat: ad quorum Librorum calcem leguntur hæc: *Contuli cum vetuſtiſſimo Codice MS. qui fuit V. C. Petri Pithœi. Abſolvi III. Kal. Sept. MDCLXXXIX. Steph. Baluzius.* Pretioſum hoc exemplar, nulli ſane manu ſcripto Codici poſthabendum, mihi dedit, pro ſumma ſua erga me benevolentia, Apoſtolus Zenus, Sac. Cæſ. & Cat. Majes. Hiſtoriographus atque Poeta, qui optimis litteris non modo plane

[1] Pag. 171. col. 2. [2] Pag. 171. col. 2.

plane eruditus, verum etiam aliorum in litterarum ſtudio verſantium fautor eximius eſt.

XX. Plurimum autem me obſtrinxerat Io. Albertus Fabricius, Profeſſor Publ. in Gymnaſio Hamburgenſi; qui, quouſque vixit, de litteraria Republica mereri optime numquam deſtitit; e vivis autem (proh dolor!) non ſine magna meliorum litterarum jactura pridie Kal. Majas ann. CIↃIↃCCXXXVI. ereptus eſt. Annotationes ille mihi largitus eſt, quas in [1] *Bibliotheca* ſua *Latina*, a Viro Clariſſimo Chriſtiano Falſtero ſe habuiſſe, ſcripſerat; ubi etiam ſpecimen quoddam earundem vulgaverat; addens, ſe integras daturum alias, quam primum ferret occaſio. Itaque nullo adhibito interprete rogavi ego ipſe ab eo, ut eaſdem mecum vellet communicare. Ille autem, nihil cunctatus, eas mihi integras miſit, petitioni meæ indulgens humanitate tanta, ut ejus perfectiſſimum fuerit beneficium. Ceterum plane exiſtimo, ex citata Latina Bibliotheca hic eſſe deſcribenda quæ de Annotationibus iiſdem in Epiſtola ad eundem Fabricium data, præfatus fuerat idem Falſterus: ſunt autem hujuſmodi: *Recognoſcere non ita pridem coeperam Bibliothecam a nobiliſſimo Civitatis noſtræ Præſide Caſtano Worm, ſcholæ noſtræ Cathedrali (Ripenſi) legatam, cum in manus incideret rara & perantiqua Editio Florentina Vitruvii impreſſa A.* 1523. *in forma quam vocant octava. Excuſſeram porro unam alteramve paginam, cum lætum in oculos ſpectaculum incurreret, antiqua eruditi Viri manus, qui Vitruvium partim (ut coniicio) ex ingenio, partim ex vetuſtis Codicibus ad oram emendaverat. Eſt autem Liber ex Italia per Ioannem Pouchium allatus. Inſpexi Lectiones ſingulas penitius. Contuli cum Editione præſtantiſſima de Laet Amſtelodamenſi* CIↃIↃCXLIX. *in fol. exſcripſi fideliter, & quam potui curatiſſime.*

XXI. Gratiam itidem debeo Viro doctiſſimo Petro Thomæ Cacciario, qui, in hoc Cœnobio ejus Sodalium Carmelitarum, Theologici ſtudii Magiſter ac Moderator eximius olim fuit; deinde Romam ſe contulit, ubi docet magna cum laude in Congregatione ad Catholicam propagandam fidem inſtituta. Is bene multis petitionibus meis benigne ſatisfaciens, raros perquirendo Libros, Codiceſque notæ melioris, pro me præſtitit egregie multa, quorum grata memoria meo ex animo numquam delebitur. Hoc autem loco dicendum a me eſt de diligenti ejus opera, qua mihi procuravit variantes omnes Lectiones, quæ inventæ ſunt conferendo Codicem, ſignatum numero 1504. in Bibliotheca Alexandrino-Vaticana, cum Elziviriana Editione anni 1649. Qui Codex pertinuit olim ad Chriſtinam Reginam Svecorum. Quamvis autem haud facile ſit de Codicum ætate conjecturam facere, cum tamen viris doctis atque harum rerum peritis viſus

plane

1 Tom. I. pag. 342.

plane ſit perantiquus, ac fortaſſe exaratus circa finem ſeculi octavi, certe minime ſcriptus poſt ſeculum nonum, ideo inter præſtantiores Vitruvianos Codices eum eſſe habendum egregii illi viri non dubitarunt; eoque magis opinationem hanc ſunt amplexati, quod etiam admodum emendatus Codex ille eſſe videatur. Itaque non modo variantes Lectiones, verum magnam quoque partem ſeptimi Libri, & aliorum Librorum Capita quædam (quæ ſunt obſcurioribus locis referta) deſcribi idem laudatus P. Cacciarius curavit. Qui peramanter cuncta perſequens, res etiam deſcriptas ſæpe ipſe iterum contulit cum Codicibus, unde fuerant deſumptæ.

XXII. Omnes itidem Variantes, & primis illis paria excerpta, opera ejuſdem egregii Viri habui ex Codice Vaticano (qui numerum præfert 2229.) ætatis paullo inferioris illa Regii Codicis ætate, membranacei tamen, antiqui, ac bonæ quidem notæ. Præterea vero cum quibuſdam aliis Codicibus, in Bibliotheca exſtantibus Vaticana & Palatina, Vitruvii nonnulla loca collata cum eadem illa Editione anni 1649. qua ſemper ad me juvandum uſi Romæ ſunt, petii, atque obtinui; at reor, de Codicibus illis (cum pauca loca ſint) apte magis in Annotationibus mentionem fieri oportere.

FINIS.

EXERCITATIONES
VITRVVIANAE SECVNDAE.
HOC EST:

IO. BAPTISTAE MORGAGNI

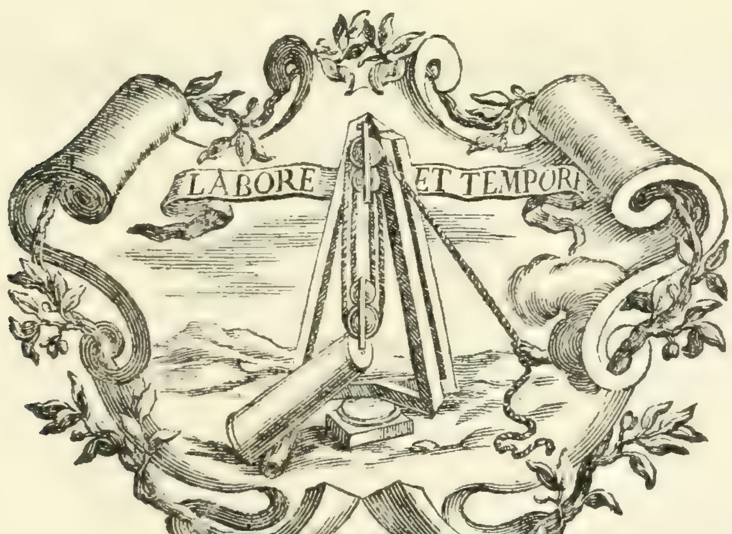
In Patavina Academia Rei Anatomicæ Profeſſoris Primarii, & Præſidis, Regiar. Scient. Societatum Pariſienſis, & Londinen. Sodalis, nec non Socii Acad. Imper. Petropol.

EPISTOLA,

In qua agitur de quodam VITRVVII loco ad rem Medicam attinente.

M. VITRVVII POLLIONIS
VITA CONSCRIPTA
A BERNARDINO BALDO VRBINATE
CVM ANNOTATIONIBVS IOANNIS POLENI.

ANONYMI SCRIPTORIS
COMPENDIVM ARCHITECTVRAE VITRVVII
CVM ANNOTATIONIBVS IOANNIS POLENI.



Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1739.
Et proſtant Venetiis apud Franciſcum Pitteri.
SVPERIORVM PERMISSV.

IO. BAPTISTAE MORGAGNI

EPISTOLA,

IN QVA AGITVR DE QVODAM

VITRVVII

LOCO AD REM MEDICAM ATTINENTE.

IO. BAPTISTA MORGAGNVS

S. P. D.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO MARCHIONI

IOANNI POLENO

MATHESEOS PROFESSORI CELEBERRIMO.

MITTIS ad me , Vir Clariſſime , M. Vitruvii locum ex Libro I. *de Architectura* Cap. VI. in quo poſtquam plateas & angiportus improbavit ventorum flatibus ita patentes , ut apud multos , & Mitylenæos nominatim, animadverterat, tum nonnullis interjectis , hæc ſubjicit, ut ab Iocundo quidem edita habemus: *Vitia autem ſunt , quæ difficulter curantur, in regionibus quæ ſunt ſupra ſcriptæ , hæc , gravitudo, arthretis, tuſcis, pleuritis, phthiſis, ſanguinis ejectio, & cætera, quæ non detractionibus , ſed adjectionibus curantur* . Qua de lectione quid mihi videatur, quæris eo diligentius , quod aliter ſcripta plerorumque iſtorum vitiorum nomina in principe editione , atque adeo in codicibus calamo exaratis legiſti . Ego vero ut obſequar voluntati tuæ, quo nihil mihi eſſe poteſt jucundius , illud primum cenſeo , in quatuor poſtremis nominibus, unum modo , idque manifeſtum , typographi quidem eſſe erratum , quod *tuſcis* pro *tuſſis* deſcripſit . Sic etiam quod editio princeps habet *pleureſis* , *thiſis*, codices autem *tiphiſis*; nimirum evidentius eſt, quam ut cuiquam , non modo tibi Viro Eruditiſſimo, oſtendi debeat, hæc indoctis atque oſcitantibus librariis accepta eſſe referenda , ſive *phthiſis* cum Iocundo, ſive *ptyſis*, de quo mox videbimus, ſcribendum credas.

II. Verum ut in poſtremis nominibus Iocundum probo , aut certe non improbo; ſic contra vereor, ne cum *arthretis* reſcripſit , quantum a veſtigiis codicum, primæque editionis, tantum a Vitruvii ſententia receſſerit .

Quid enim *arthretis*, ſive, ut ſcribere voluit, *arthritis* loci habeat inter vitia iſta cætera, ad thoracem, pulmones, aſperam arteriam, & proximam, ad ſummum, pituitariam membranam attinentia, eademque ſæpe inter ſe adeo connexa, ut Cœlius Aurelianus libro *Morborum Chronicorum* II? [1] *Influxioni* ex ordine ſubjiciat *Tuſſiculam*, *Sanguinis fluorem*, & *Phthiſicam Paſſionem*. Influxionis autem nomine & *coryzam*, & *branchon*, & πτύσιν complectitur, hoc eſt & gravedinem, & raucitatem, & ad pulmones factam defluxionem; cum Aretæus [2] quidem πτύσεως nomine *ſpuitionem* acceperit, ut ſanguinis, guttatim, aut non ex partibus ſaltem quæ infra os ſunt, erumpentis: nam ſi ex his erumperet; tum ἀναγωγὴ, id eſt *rejectio* vocabatur. Quam ſanguinis ejectionem cum Vitruvius diſerte memoret; a veri ſimilitudine non abhorret, ptyſin quoque, hoc eſt ejus exſpuitionem memoraviſſe, aut; ſi hanc vocem, ut Aurelianus, intelligas; ad pulmones factam defluxionem. Vtravis certe non modo ante ſanguinis ejectionem melius ponitur, quam phthiſis; ſed præterea ejuſmodi eſt, ut in certis quibuſdam *regionibus difficulter curetur*; nam phthiſis, vel inter initia, utique in omnibus difficulter curatur: quamquam in iis multo difficilius quas Vitruvius deſcribit. Cave autem credas, ſi phthiſin ſcripſit, inveteratam confirmatamque deſignaviſſe; quis enim, aut qua in regione curaret? Sed quamvis illis in civitatibus ea vitia *ideo difficulter medicari*, dixerit, *primum quod ex frigoribus concipiuntur: deinde quod defectis morbo viribus eorum, aer agitatus ex ventorum agitationibus extenuatur, unaque a vitioſis corporibus detrahit ſuccum, & efficit ea exiliora*; tamen defectas vires intellige non a phthiſi, ſed ab alio aliquo cæterorum morborum, qui, ut fit, & ſua ipſe enumeratione indicat, phthiſis initium anteverterit, diuque ægros maceraverit. Sane priores illos morbos quam non recentes intelligat, illud argumento eſt, quod eos, id eſt ipſam quoque pleuritidem, *non detractionibus* ait, *ſed adjectionibus curari*.

III. Cæterum ſive *ptyſis* reſcribas, ſive *phthiſis* cum Iocundo retineas; utralibet vox quam iſtum in locum conveniat, vides. Contra, articularis morbus, ſive ut is edidit, *arthretis* neque ita convenit, & a vulgata ante ipſum ſcriptura diſcrepat. Nam princeps editio ſic habebat: *gravitudo arteriarum, ac tuſſis*; codices vero alii quidem: *gravitudo arteriace, tuſſis*: alii *gravitudo arieriacæ tuſſis*. Erat autem *arteriace*, ſic ſine alio quopiam nomine poſitum, recentioribus quidem Medicis, arteriæ medicamentum, ut Galenus docet initio libri VII. *de compoſitione medicamentorum localium*, quo in libro plurimas ejuſmodi *Arteriacas* deſcribit: eaque ſignificatione ab latinis quoque Rei Medicæ Scriptoribus *Arteriace* uſurpata eſt, ut apud Scribo-

1 Cap. 7.   2 De Cauſ. & Sign. Acut. Morb. l. 2. c. 2.

Scribonium [1], Celſum [2], Plinium [3], Marcellum [4] videmus. Quo quidem modo cum in propoſito Vitruvii loco non poſſe accipi, conſtet; quærendum eſſet, an pro raucitate poſſet, quo intellectu mirifice conveniret, ſi modo exemplum aliquod idonei Auctoris haberemus qui ſic accepiſſet. Verum ne *Arteriacon* quidem ſic a Paulo abſolute, ut ajunt, poſitum credo; tametſi Proſper Alpinus [5] Vir cæteroquin doctiſſimus id videatur ſignificare *Si humor diſtillans ex capite (Paulo auctore) in nares decumbat, affectum facit, qui Græcis κόρυζα, & Latinis gravedo dicitur: ſi in fauces & palatum, Græcis κατάῤῥουν, & noſtris deſtillationem vocatam inducit: ſi guttur & aſperam arteriam, ut etiam membranam interiorem, quæ hanc integit, exaſperaverit,* βράγχον, inquit, *&* ἀρθηρίακον *Græcis itidem vocatum, atque Latinis vocis raucitatem: demum ſi in aſperam arteriam, & in pulmones fluxio irruat, tuſſim excitat*. Favere utique Alpino videtur Andernacus, qui illa Pauli verba ex libro VII. *de Re Medica* cap. XXVIII. latine ſic reddidit: *rauca vox efficitur, vocaturque malum Græce* βράγχον, *&* ἀρθηρίακον, *Latinis raucitas*. Ianus tamen Cornarius, qui ſuam Pauli interpretationem poſt Andernacum emiſit, ſic potius credidit interpretanda: *raucoſa vox fit, & raucedo, & arteriaca affectio appellatur*. Ac certe Ioannes Gorræus [6], & Ioannes item Scapula [7], cum hunc eundem uterque locum ex Paulo indicent (hujus enim græco exemplari, cum hæc ad te continuo reſcriberem, carebam) neuter; ſine adjuncto nomine appellativo; ἀρτηριακὸν, ſed ambo pariter ad hunc modum ſcribunt ἀρτηριακὸν πάθος.

IIII. Igitur ſi *arteriace*, aut *arteriaca* per ſe arteriæ aſperæ affectionem non ſignificat, ſed aut medicinam, aut indefinite rem quampiam, ad arteriam hanc attinentem; illud ſequitur ut videamus, an cum alterutra earum vocum conjuncta, quas inter in Vitruvii loco poſita eſt, commodam poſſit ſignificationem habere. Et primum, ſi legamus *arteriaca tuſſis*, aut *arteriacæ tuſſes*; erit ſententia haud aliena ab iis quæ olim quoque de tuſſis diſcriminibus Medici non ignorabant. Nam & tuſſire quibus a jecore aqua inter cutem incepit, animadvertit Hippocrates [8], Galenus autem [9], id repetendum eſſe, duxit ab *jecoris mole incidente præcordiis*, ac *faciente anguſtiam in pulmone*, & nonnulli fuerunt, eodem teſtante Galeno [10], qui *lumbricos inteſtinorum, cum ad oſtiolum ventriculi repentes, ipſum mordeant, aridas tuſſes excitare*, dicerent; ut vel hinc pateat, non omnino accipienda eſſe quæ ab Ettmüllero [11], multæ alioquin lectionis Viro, ſcripta ſunt, negante, *de Tuſſi ex ſtomacho orta ullum Practicorum aliquid habere, præter*

1 Compoſit. Med. 74. & 75.
2 De Medicina l. 5. c. 25. n. 17.
3 Natur. Hiſt. l. 20. c. 19. & l. 33. c. 7.
4 De Medicam. c. 14.
5 De Medicina Method. l. 10. c. 12.
6 Defin. Med. ad Ἀρτηριακὸν.
7 Lexic. Græco Lat.
8 Prognoſt. n. 8.
9 Comment. 2. in Progn. n. 3.
10 Comment. in l. 6. Epid. Sect. 2. n. 17.
11 Prax. l. 1. Sect. 14. c. 3. art. 3.

Lindanum. Sed hæc alias; nunc vero quod dicere inſtitueram, cum veteres etiam Medicos, ex iis aliiſque ejuſmodi locis appareat, quaſdam cognoviſſe tuſſes, quarum præcipua cauſa in arteria aſpera non eſſet; apparet ſimul, quarum cauſam in illa arteria potiſſimum eſſe conſtaret, eas vero arteriacas tuſſes, ut ab hepaticis, ſtomachiciſque, atque aliis ejuſcemodi diſtinguerentur, vocari potuiſſe.

V. Quod ſi tibi hæc forte paulo ſubtiliora quam pro captu, non Medici, ſed Architecti, eſſe videantur; age, *gravitudo arteriaca* lege, aut potius quod ipſa habet princeps editio, *gravitudo arteriarum*, id eſt gravedo aſperæ arteriæ. *Solent* enim, id quod Turnebus [1] admonuit, *& Latini quædam efferre interdum non inſcito ruſticoque ſermone numero multitudinis, quæ frequentius ſingularia ſunt*, *ut* arterias *pro* arteria aſpera *dicunt*, non tam, ut aliquis videtur credere, quia reapſe plures ſunt, cum mox truncus dividatur in ramos, quam quia ſic ipſi amant loqui, ut cum M. Cato [2], quem etiam Turnebus produxit, *ſi lienes*, inquit, *turgent*, *& ſi cor dolet*, *& ſi jecur*. Sed Latinos *arterias*, pro *arteria aſpera* dixiſſe, prolatis Plinii locis oſtenderem, ut puta cum ſcripſit [3]: mentam *arterias humidas ſiccare*, *ſiccas aſtringere*, niſi idem Turnebus occupaſſet productis ex Tranquillo [4], & ex eo quem duodecim in verſibus quater ſic locutum animadverti, Auctore ad Herennium [5] hiſce: *aſtante Phonaſco*, *qui moneret*, *parceret arteriis*: & *ictus fit*, *& vulnerantur arteriæ acuta atque attenuata nimis acclamatione*. Gravitudo autem idem, opinor, Vitruvio fuit quod gravedo, qui pariter cum acredinem fortaſſe & ſalſedinem dicere potuiſſet, maluiſſe videtur dicere [6] *acritudinem*, & [7] *ſalſitudinem*, quorum hoc deinde Plinio in iſto ipſo capite quo de menta verba fecit, illud vero placuit A. Gellio eo in loco quem mox producemus. Porro gravedinem non modo abſolute dictam invenio, ut apud Celſum, [8] atque adeo apud optimos Scriptores latinos, verum etiam *gravedinem capitis*, *gravedines oris*, *gravedinem ventris* apud Marcellum [9] quidem, & iis in locis ubi nonnunquam ſenſum potius, ut fere apud Aurelianum [10], ponderis cujuſdam ſignificare videatur, non tamen ſemper; ut mirum admodum non eſſet, ſi arteriarum quoque gravitudinem, id eſt aſperæ arteriæ gravedinem Vitruvius ſcripſiſſet.

VI. Quod ſi hac ſententia non ſcripſit; alterutrum relinquitur, ut aut alia ſcripſerit, aut aliam vocem. Quanam autem alia gravitudinem ſignificatione dixerit, quam gravitatis? Hoc enim licuiſſe indicat A. Gellius [11].

Sicut,

[1] Adverſar. l. 10. c. 19. [2] De Re Ruſt. c. 157. n. 7. [3] Nat. Hiſt. l. 20. c. 14. [4] In Neron. c. 25. [5] L. 3. [6] L. 8. c. 3. [7] L. 1. c. 5. [8] De Medicina l. 4. c. 2. n. 4. & alibi. [9] De Medicam. c. 1. 14. & 16. [10] Acutor. Morb. l. 2. c. 24. l. 3. c. 20. & Chronicor. l. 2. c. 14. l. 5. c. 10. [11] Noct. Attic. l. 13. c. 3.

Sicut, inquit, *nihil quicquam intereſt*, *ſuavitudo dicas*, *an ſuavitas*, *ſanctitudo*, *an ſanctitas*, *acerbitudo*, *an acerbitas*, *acritudo*, *an* (*quod Accius in Neoptolemo ſcripſit*) *acritas*: *ita nihil rationis dici poteſt*, *qui neceſſitudo & neceſſitas ſeparentur*. Et ſane Apicius [1] *gravitudinem* dixiſſe videtur pro *gravitate*, cum rationem docuit qua *ſine ructu*, *& gravitudine teneriores ſentiantur* cucumeres, qui aliter, ut Plinius [2] ait, *vivunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem*, *nec perfici queunt*. Attamen ut perſæpe de ſtomachi, aut capitis, interdum vero & de pectoris, ſive pulmonum gravitate ægrotantes queri audias; ita aut perraro, aut nunquam audies, legeſve de ipſius arteriæ aſperæ gravitate querentes. Quid, inquiet aliquis, ſi totius corporis gravitatem intelligamus? Minime id vero. Hæc enim inter ſigna potius futuræ ægrotationis a Medicis, & nominatim a Galeno [3], quam inter ægrotationes ipſa numeratur: aut ſi ægrotatio eſt; non ita diuturna eſt, nec difficilis curatu: denique a Galeno eodem [4] inter eas corporis affectiones refertur quæ vacuatione indigent. Vitruvius autem, ut ſupra memoratum eſt, ſermonem iſtic habet de morbis qui & *difficulter*, nec *detractionibus*, *ſed adjectionibus curantur*. Huc illud accedit quod ſi *gravitudo* pro totius corporis gravitate accipiatur; non amplius apparet, quid voce illa proxima faciamus *arteriace*, aut *arteriarum*.

VII. Igitur ad illud alterum redeundum eſt, ut quæramus, num forte non *gravitudo*, ſed vox alia quæpiam a Vitruvio poſita ſit, quam librarii depravarint. Petrus Victorius [5] cum *gravidinoſos* pro *gravedinoſos* apud Nonium, ut etiam in ſcriptis libris melioribus M. Tullii, in Catulli autem, *gravido* pro *gravedo* animadvertiſſet; *videtur*, inquit, *gravido dicta eſſe*, *ut libido*, *formido*, *cupido*. Quod ſi ita eſt, ſique etiam Vitruvius non *gravedo*, ſcripſit, ſed *gravido*; intelligis, quam proclive librariis fuerit, quid *gravido* eſſet, non aſſequentibus, reponere *gravitudo*.

VIII. Aut ſi neque hoc, neque omnino id totum placet *gravedo arteriarum*; videamus tandem, an ex iſta codicum, primæque editionis ſcriptura: *hæc*: *gravitudo arteriacæ*, aut *arteriarum*, extundi aliquid poſſit quod minus diſpliceat. Quid igitur, ſi ita legamus: *hæc*: *raucitudo arteriæ*, aut *arteriarum*? Quid, ſi: *hæc*: *ravitudo*, nulla propemodum ſcripturæ mutatione, eademque tamen ſententia. *Ravim* enim, ut Feſtus [6] eſt auctor, *dicebant pro raucitate*, *unde & verbum ravio*: quo Plautus in *Pœnulo* [7] uſus eſt: & *ravus* etiam, ut Barthius [8] in Sidonio interpretatur *ravos cantus*. Idem Barthius in Eligii verbis: *linguam meam taviditatis ligatam nexibus abſolvet*, legendum conjiciebat *raviditatis*: quanquam verum fortaſſe fuit *tardi-*

1 De Re Culin. l. 3. c. 4. 2 Nat. Hiſt. l. 19. c. 5. 3 Art. Medicin. c. 82. 4 De curandi rat. per ſangu. miſſ. c. 4. 5 Var. Lect. l. 4. c. 8. 6 De verbor. veter. ſignific. l. 16. 7 Act. 3. Sc. 5. 8 Adverſar. l. 29. c. 4.

tarditatis, præſertim cum illa antecedant: *more infantium balbutientium quaſi imperfecta verba formare*. Itaque, ut ad propoſitum redeam, *ravitudo arteriæ* idem Vitruvio eſſet quod Scribonio [1] *raucitas arteriæ*; ſi modo illam vocem *ravitudo* probare auderes ſine idonei Scriptoris auctoritate: quanquam ut *mollire* habemus, & *mollitudo*: *parire* (nam & ſic Veteres, atque in iis Ennius, declinabant [2]) & *paritudo* ſic non eſt adeo fortaſſe abſonum, ut cum Plautinum verbum extet *ravire*, *ravitudo* quoque dici potuiſſe videatur: aut ſiquis malit, derivari a *molli mollitudinem*, non ſecus atque a *gravi gravitudinem*, vel certe ab *ampli amplitudinem*, a *magni magnitudinem*; idem pariter ab *ravi* poterit *ravitudinem* derivare.

VIIII. Sed dum tibi, Vir Doctiſſime, obſequi ſtudeo, jam ſatis pro mediocritate hac mea in omnem partem videor propoſitum Vitruvii locum verſaſſe. Tu ſingula acerrimo examinabis judicio tuo. Ego, ſiquid forte in his inveneris quod non omnino diſpliceat, gaudebo. Vale, & me, ut amas, ama.

D. Kalendis Sextil. CIↃ IↃCC XXXVII. ex Foro Livii.

[1] Compoſ. Med. 74. [2] Apud Priſcian. de octo partib. orat. l. 10.

FINIS.

M. VITRV-

M. VITRVVII POLLIONIS
VITA

CONSCRIPTA AB

BERNARDINO BALDO

VRBINATE.

CVM ANNOTATIONIBVS

IOANNIS POLENI.

IOANNIS POLENI
IN NOVAM
VITAE VITRVVII
EDITIONEM
PRAEFATIO.

GVLIELMVS Philander ſuis Annotationibus (editis an. 1544.) in decem Vitruvii Libros de Architectura , præpoſuit *Vitruvii Vitam* , *quam ex ipſo opere collegerat* ; eandemque paullo auctiorem iterum edidit (anno 1552.) una cum Vitruvii Libris . In hac , nonnullis animadverſionibus adductis, ut refelleret Alciatum , paucíſque ex ipſo Vitruvio deſumtis notitiis , contentus fuit Philander.

Iejune tamen magis , quam Philander , Vitruvii vitam conſcripſit Daniel Barbarus . Ea legitur in Italicis Librorum Vitruvii Editionibus , quæ ſtudio & cura ejuſdem Barbari (an. 1556. & an. 1567.) lucem adſpexere : in Latina vero (hæc ſemel prodiit an. 1567.) editione deſideratur .

M. Vitruvii Pollionis Architecti Vita , *Bernardino Baldo Vrbinate Auctore* , edita eſt (an. 1612.) ad calcem Operis alterius , cui Baldus *de Verborum Vitruvianorum Significatione* , titulum fecerat . In exordio autem (quod vitæ huic præpoſuit) Vitruvii *vitam*, ait Baldus , *quod a nemine ante nos pro dignitate eſt factum*, *ſcribere aggredimur*. Ego vero, num ſatis pro dignitate fecerint qui Baldum præceſſerunt , non inquiram : dicam tamen , Baldum certe diligentius & copioſius in ea conſcribenda vita eſſe verſatum.

At nihil novi , nec omnia , quæ ab aliis jam tradita fuerant , habet in Vitruvii Vita , quam in *Tractatus de Virili AEtate Linguæ Latinæ Parte altera* (edit. 1730. pag. 295.) protulit Cl. Io. Nicolaus Funccius.

Ornatiſſime vero de Vitruvii Vita in eximio Opere , quod inſcribitur, *Verona Illuſtrata* (*Parte ſeconda*, edit. 1731. fol. pag. 11.) ſcripſit vir, ut nobilitate, ſic eruditione in plurimis diſciplinarum generibus inſignis , ac celeberrimus, Scipio Marchio Maffejus. Quæ tamen attulit, ad conjecturas de patria Vitruvii præſertim pertinent, ut propoſitum ejus plane ferebat.

Vitruvii Vitam ſcripſit etiam Abb. Ioannes Amicus in Libro , cui titulus eſt : *L'Architetto Prattico* (edito Panormi, 1726. pag. 103.) ſed ex hac nullum omnino fructum percipere potui.

Hactenus autem recenſitos aliorum de Vitruvii Vita commentarios, nec non complures obſervationes ad rem eamdem ſpectantes, mihi comparaveram; ut poſſem, ejuſmodi collectionis ope, Vitam eandem de integro concinnare. Sed collectionem ipſam perpendenti mihi diligentius, viſum eſt conducibilius futurum, ſi uterer Vita illa jam a Baldo exarata, eidemque in modum Annotationum ſubjicerem quæcumque ego collegeram, aut ab illo prætermiſſa, aut poſt illius ætatem animadverſa. Facile enim comperi, ab Annotationibus quæ Vitis ipſis ſubjiciuntur (quemadmodum, inter ceteros, fecit eruditiſſimus Petrus Baylius) perſpicuitatem quandam progigni: cum in plures veluti diſtinctas partes narrationes & obſervationes diſcernuntur; atque adeo explicatiores redduntur, facilioreſque.

Et rationem hanc perſecutus ſum eo libentius, quod compereram, res quaſdam in Vita Vitruvii vel poſitas, vel annotatas, inſervire quoque poſſe & titulo, & locis nonnullis Librorum Vitruvii, illuſtrandis: quamobrem operam dedi, ut rebus iiſdem (ubi res poſtularet) modo faciliore uti poſſem.

M. VI.

M. VITRUVII POLLIONIS VITA

OMNES fere artes natura ita conſtitutas eſſe ſcimus, ut non ſatis commode tractari valeant, ſi qui in illis verſantur, ingenio pariter & manu non fuerint exercitati. Etenim contemplatio, quam θεωρίαν Græci appellant, oculus quidam eſt, πράξις vero, hoc eſt ipſa operatio, manus ſibi locum atque officium vendicat. Quamobrem is, meo judicio, qui ſola meditatione fretus, operationem negligit, non inepte cuipiam componi poſſet, qui viſu pollens, mancus eſſet & ſcævus. Is vero qui uſu tantum præſtat, ei qui oculis captus, manus ipſas haberet incolumes. Itaque ut in homine ad perfectam integritatem oculos pariter atque manus requirimus, ita in abſoluto artifice contemplationem & operationem æque deſideramus. Hinc fit, ut [1] Vitruvium ab iis architectis ſejungamus, qui ab optimis artibus & ſcientiis imparati, nobiliſſimis architecturæ ſtudiis, illotis ut ajunt manibus pedibuſque, tanquam profani, temere ultro ſe ingerunt. Ipſe enim omnibus armis ornatus, militiæ huic nomen dedit, quare fit, ut ei, licet architecto, locum non immerito inter Mathematicos & Geometras ipſos decernamus. Hujus vitam, quod [2] a nemine ante nos pro dignitate eſt factum, ſcribere aggredimur, tametſi rerum obſcuritate, veterum ſcriptorum de eo pertinaci quodam ſilentio, & ſuimet de ſe ipſo in dicendo ſobrietate & modeſtia, prope ab incepto deterreamur. Principio quod ad ejus patriam pertinet, non modo, uti de

[1] VITRUVIUM] In *Vita Vitruvii* Philander, hunc Vitruvium noſtrum, ait, *reperi ab aliquo Veturii Ruffi nomine ad teſtimonium vocatum*. *Aliquis* autem ille, indicatus a Philandro, facile fuit Ianus Parrhaſius (qui, annis triginta quinque, antequam Philander in lucem prodiret, natus eſt) Caſpar enim Barthius in *Adverſariis* (pag. 20.) poſtquam Vitruvium noſtrum nominavit, ſubdit: *Veturrium Ruſum eundem appellat Ianus Parrhaſius ad Claudianum*. Error haud dubie ortus eſt ex eo, quod Parrhaſius confudit *Vitruvii* noſtri nomen cum nomine alius *Vitruvii* (quod depravatum legit aliquo in Codice) *Ruſi*, cujus *Excerpta* edidit Andreas Schottus, ſed hunc *Rufum*, diverſum eſſe, recentioremque, nemo ſane, qui inſpiciat *Excerpta* illa, dubitabit. In nonnullis Codicibus, & in principe Editione, legitur *Victruvii* (C ante T perperam, ut quibuſdam aliis in vocibus, poſita) nobis tamen *Vitruvii* nomen, ſine littera C, eſſe ſcribendum, plane perſuaſerunt Codices alii, atque etiam antiquæ Inſcriptiones, quæ infra proferentur.

[2] A NEMINE ANTE NOS PRO DIGNITATE] Ante Baldum, Vitruvii Vitam ſcripſerant Gulielmus Philander, & Daniel Barbarus, ut alias ſcripſimus.

Homero legimus, in dubium vertitur, ſed prorſus ignoratur. 3 Quidam, eo fortaſſe quod Romæ vitam duxerit, Romanum putarunt, qui tamen, utpote nulla probabili ratione, veteriſve ſcriptoris auctoritate fulti, merito rejiciuntur. 4 Sunt nonnulli qui Veronenſem volunt, eo ducti argumento, quod in veteri ejuſdem urbis fornice hæc inſcriptio legatur:

L. VITRVVIVS L. L. CERDO
ARCHITECTVS.

Inter illos qui præcipue in hanc ſententiam tranſierunt, fuit egregius, citra controverſiam, vir, multipliciſque eruditionis laude inſignis, Andreas Alciatus I. V. C. Cujus rei non modo locupletem habemus teſtem Guilielmum Philandrum, ſed & ea fidem faciunt, quæ idemmet Alciatus in commentarios conjecit, quos eruditiſſimos edidit in Pandectas; ibi enim aſſeve-

3 QVIDAM, EO FORTASSE QVOD ROMAE VITAM DVXERIT, ROMANVM PVTARVNT] Hic Baldus facile Cæſarem Cæſarianum reſpexit, qui (pag. cxxxvi. ſuis illis aſperis verbis) ſcripſerat hæc: *In libro tertio; ubi de frontibus Aedium* (Vitruvius) *ait: hujus exemplar Romæ nullum habemus: lui eſſerli connumerato con li Citadini Romani: che ſi ei fuſſe ſtato externo haveria dicto; nullum habeiis, non autem habemus. Ancora in lo quinto prohœmio parendoli volere uſare beneficio alo Romano populo dice: non minus cum animadvertiſſem diſtentam occupationibus civitatem publicis & privatis negociis* &c. *Queſto era ſigno che lamava la ſua patria.* Sed ingenue dicam, mihi (ut jam olim Baldo) plane videri, ex locis illis a Cæſariano prolatis indicari quidem, Vitruvium (cum ſcriberet) fuiſſe Romæ, nequaquam vero demonſtrari, eum fuiſſe Romanum.

4 SVNT NONNVLLI QVI VERONENSEM VOLVNT] Quinam fuerint illi *nonnulli*, quorum nomina ſilentio preſſit Baldus, ego quidem hic non inquiram; cum probabiliora omnia argumenta, ad aſſerendum Veronenſibus Vitruvium, & invenerit, & optimo in lumine nuper collocaverit, Summus Vir Scipio Marchio Maffejus. Vitruvium autem noſtrum Veronenſem fuiſſe, veriſimile fieri, ait vir Cel. (in Opere, cui titulus: *Verona Illuſtrata*: edit. 1732. fol. *Parte Seconda*. pag. 11.) primum ex obſervatione quadam Torelli Saraynæ ſcribentis, veterem hanc patriæ Vitruvii notitiam inveterato Veronenſium conſenſu quodammodo eſſe firmatam. Tum oſtendit, Inſcriptionem illam *L. Vitruvii Cerdonis* antiquam ſinceramque eſſe: ingenue tamen fatetur erraviſſe Alciatum, cui placuerat, *Cerdonem* illum fuiſſe *Vitruvium* ipſum de Architectura ſcriptorem; at plane indicat, rationi conſonum eſſe, *Cerdonem* illum fuiſſe Veronenſem, & *Vitruviorum* familiam Veronæ extitiſſe. Addit etiam, a Lampridio *Vitruvium* quemdam *Secundum* nominari, qui cognomen hoc fortaſſe ex conjunctione cum Veronenſibus *Secundis* aſſumpſerit. Concludit, eum non ſine credibili aliqua ratione judicaturum, qui judicet, *Cerdonem* illum, *Vitruvii* noſtri (cui *L.* prænomen tribuit) fuiſſe libertum diſcipulumque: quin, ſcribit, coniicere etiam poſſumus, eum liberti libertum, ac diſcipuli fuiſſe diſcipulum. Atque animadvertit, ſcrupulum nobis non eſſe iniiciendum propter denticulos, quos junior ille in Veronenſi Arcu ſub mutulis (contra ac ferunt Vitruvii ſenioris præcepta) collocavit: ab magiſtrorum enim præceptis diſcipuli ſæpe recedunt. Demum probat, opinionem hanc, qua *Vitruvium* inter Veronenſes Scriptores recenſendum eſſe fertur, credibiliorem reddi ab ſtudio Architecturæ, & ab illuſtribus ædificiis, quæ Veronæ priſcis temporibus extitiſſe (nonnullis etiam ad hanc diem ſuperſtitibus) dubitari non poteſt.

aſſeveranter pronunciavit, [5] Vitruvianæ architecturæ epigraphen ita eſſe reſtituendam. L. VITRVVII PELLIONIS. Refellit hunc Philander, [6] primo, quod

5 VITRVVIANAE ARCHITECTVRAE EPIGRAPHEN ITA ESSE RESTITVENDAM. L. VITRVVII PELLIONIS.] Vt quæſtio hæc clarior fiat, Alciati locum ab Philandro, & a Baldo indicatum, lubet integrum ſubjicere. Alciatus itaque (in Parerg. Iuris Lib. VIII. c. 5. quod eſt in ejus Operum Tom. IIII. pag. 484.) cum nominaſſet *L. Vitruvium Pellionem*, tum ſubdit; *Sane quod Vitruvium appellavi Pellionem, cum vulgati Codices habeant Pollionem, non abſque cauſſa a me factum eſt. Exſtat adhuc Veronæ antiquiſſimus lapis hac inſcriptione. L. VITRVVIVS. L. L. CERDO ARCHITECTVS. Idem autem eſt Cerdo, quod Pellio. Plaut. Menech.* (Act. II. Sc. III. ver. 53.)

Quaſi ſi ſuppellex pellionis palus palo proxim'ſt.

6 PRIMO, QVOD IN OMNIBVS EXEMPLARIBVS M. NON L.] Vt aſſeverat Philander, cui certe adſtipulari videtur Baldus, ita etiam aſſeverat Ger. Io. Voſſius *de Scientiis Mathematicis* (edit. anno 1660. pag. 292.) ſcribit enim: *qui* (Vitruvius) *pro Marco Lucius vocatur in Editione Florentina anni* 1496. *ſed Manuſcriptis prope omnibus reclamantibus.* At equidem miror (ne dicam mihi non perſuaderi) quod illi in tam multis exemplaribus, ſive manuſcriptis *Marcum* invenerint, cum ego plane comprererim prænomen Vitruvii aut deſiderari in manu ſcriptis Codicibus, aut ſuboſcure indicari. Paullo autem infra quid in Codicibus repererim, exponam. Hic vero animadvertam, Cæſarem Cæſarianum, qui viderat Iocundi Editionem, in qua legitur *M. Vitruv.* ſcribere tamen maluiſſe *L. Vitruv.* ac (pag. cxxxvi.) ſe *Lucium* reperiſſe in antiquis Codicibus, eſſe teſtatum.

Porro Editio princeps, & Editiones an. 1496. an. 1497. & an. 1521. habent L. In Editionibus vero Italicis an. 1524. & 1535. inepte utrumque prænomen conjunctum eſt: legitur enim *M. L. Vitruvio*. Editiones reliquæ habent M. quod prænomen primus Iocundus protulit in illa ſua, quæ an. 1511. prodiit, Editione.

In pleriſque autem Codicibus notitias Prænominis Vitruvii diligenter aut perquiſivi, aut perquiri curavi. In Codicibus tamen pluribus ex iis, quorum copia mihi facta fuit, aut quorum Variantes Lectiones accepi, non L. non M. uno verbo, nullam Prænominis notam inveni.

Ad calcem vero Codicis Bibliothecæ Bononienſis Canonicorum S. Salvatoris, leguntur hæc: *L. Vitruvii Liber Decimus explicit. Hæ litteræ ſunt inciſæ in quodam vetuſtiſſimo pariete Veronæ. L. VITRVVIVS L. L. CERDO ARCHITECTVS*: Et hæc eadem exſtant ad calcem Codicis Bibliothecæ Ambroſianæ Mediolanenſis. Quamobrem forſan licet ſuſpicari, L. prænomen ex Inſcriptione illa Veronenſi fuiſſe deſumtum.

At in perantiquo Codice Vaticano, qui fuit Chriſtinæ Reginæ Svecorum Liber Quintus inſcribitur ita, MA *Vitruvii liber quintus*. Quæ nota pro implicatione veluti quadam, ſive nexu litterarum M & A, ut ſignificaretur MA, hoc eſt Marcus, ſumi poſſet (ut etiam A pro TA a doctis accipitur) & conjectura hæc, quæ firmari poſſet, ſi opus eſſet, exemplis, potior viſa eſt. Illa tamen nota etiam pro ſimplici A poſſe modo aliquo reputari, non negaverim. Quin hic illud prætermittendum minime eſt, quod in Xicconis Polentoni *de Illuſtr. Script Lat. Linguæ* duobus Codicibus (altero Cel. I. E. Kappii, altero Ambroſianæ Bibliothecæ) ubi Xicco de Vitruvio agit, legitur *A. Vitruvius*.

Lucio ne igitur, an *Marco*, an *Aulo* prænomen fuit Vitruvio noſtro? Fateor, mihi in prima Librorum Vitruvii littera ſcribenda ſtatim hæſiſſe aquam: nec tamen melius facere me poſſe crediduſſe, quam ſi dubitationum mearum (ut hactenus feci) cauſſas exponerem; tum vero probabilitatis (ut ita dicam) regulas perſequerer, animadvertens in marmoribus reperiri M. pluries, quam L. atque adeo prænomen *Marcum*, ob eam probabilitatem, ob auctoritatem conſentientium, Philandri, Barbari, & Baldi, & ob Regii Codicis notam illam, retinerem.

quod in omnibus exemplaribus M. non L. & 7 POLLIO, non PELLIO legatur: Deinde, Cerdonem non eſſe continuo quod Pellionem, quum Cerdo ἀπὸ τῦ κέρδυς, hoc eſt a lucro, alter vero a pellibus dicatur. Demum, ſi idem eſſe Cerdo & Pollio concederetur, nihil propterea eſſe architecto cum pellibus commune. Inſcriptionem vero illam, hominis non ſtudii eſſe indicem, & tandem Cerdonis (ut in fornice habetur) non Pellionis appellationem eſſe reſtituendam. Poſtremo ea ratione Alciatum jugulat, quod ille Veronenſis architectus, ſub mutulis denticulos collocaverit, quæ res uti vitio non carens, a noſtro Vitruvio acerrime reprehenditur. Nos, ut opinionem noſtram in medium proferamus, architectum illum noſtro juniorem, & prorſus ab eo fuiſſe diverſum, duobus argumentis a Philandro prætermiſſis, neceſſario fere convincimus. Primo, quod paſſim inferiores architecti ſub mutulis denticulos poſuere, ut videre eſt in fornicibus Titi, Nervæ, Conſtantini, in porticu ejuſdem Nervæ, & Diocletiani thermis, quæ omnia ædificia a poſterioris ſæculi architectis conſtructa fuiſſe palam ſcimus. Deinde, quod Veronenſem illum Cerdonem L. Vitruvii fuiſſe Libertum apparet, quod vel ex ipſa inſcriptione colligitur, in qua, ut viſum eſt, legimus, L. VITRVVIVS L. L. hoc eſt Lucius Vitruvius Lucii Libertus. Noſtrum vero liberum fuiſſe, & liberaliter educatum, ipſomet teſte in progreſſu eorum, quæ dicturi ſumus, lucidius oſten-

7 POLLIO, NON PELLIO LEGATVR] In uno, aut altero Codice habetur *Pollio*; in pleriſque tamen Codicibus nullum cognomen Vitruvii nomini adjungitur. Sed *Pollio* legitur etiam in principe Editione, & *Pollio* appellatur Vitruvius noſter a perantiquo Auctore Compendii Architecturæ; & Vitruvio cognomen hoc omnes eruditi tribuere. Omnes, inquam, ſi tamen Andream Alciatum (de quo jam diximus) excipias. Vt illius tamen verba jam attulimus, ita non inutile fortaſſe erit Philandri ſenſus, quos expoſuit Baldus, hic integros, ipſius Philandri verbis, exhibere. *In* Alciati *ſententiam* (ſcripſit in *Vita Vitruvii* Philander) *ne tranſeam, multa me movent. Primum, quod in omnibus exemplaribus, præter unum recens ſcriptum, M. non L. & Pollionem in omnibus non Pellionem legerim. Deinde, quod cerdonem, pace tanti viri dixerim, non eſſe continuo, quod Pellionem, facile intelligit, cui utriuſque vocabuli originis venit in mentem, alterum enim a lucro, id eſt* ἀπὸ τῦ κέρδυς, *unde lucrionem quoque Latini vocant, a pellibus alterum ductum eſt. Et ſi idem ſit, quid architecto cum pellibus? Cerdo enim in illa inſcriptione hominis non ſtudii eſt index. Vt ſi idem credi par fuit, fuerit tamen cerdonis, non pellionis appellatio reſtituenda. Quin, & quod Vitruvius noſter reprehendit, architectus ille ſub mutulis (quod vidimus) denticulos collocavit. Itaque vulgatam codicum ſcriptionem retinentes, diverſos eſſe arbitramur.* Quamobrem duntaxat diverſitatem inter *Vitruvium* noſtrum & *Vitruvium* illum *Cerdonem*, ea Philandri argumenta demonſtrant.

Philippus de Stoſch in nitidiſſimo & pererudito Opere, cui titulum fecit hunc, *Gemmæ Antiquæ Cælatæ*, ſua in Præfatione (pag. VIII.) talia habet: *In Eccleſia principe Terracinenſi, ubi olim templum Apollinis fuerat, legitur Architecti nomen:*

C. POSTVMIVS C. F.
POLLIO
ARCHITECTVS.

quæ,

oſtendemus. Porro quatenus ad noſtri architecti patriam ſpectat, [8] Fundanum, Formaniumve fuiſſe, conjectura non undequaque ſpernenda, judicamus. Etenim circa ea loca [9] Vitruviorum familiam antiquis temporibus poten-

quæ, ut oſtendunt, alium antiquum Romanum Architectum extitiſſe cognomento *Pollionem*, ita evincunt, hunc alium ad *Vitruviam* Gentem minime pertinuiſſe.

[8] FVNDANVM, FORMIANVMVE FVISSE, CONIECTVRA NON VNDEQVAQVE SPERNENDA, IVDICAMVS] Huic qualicumque Baldi conjecturæ viſa mihi ſunt adjungenda quæ ſcripſit Antonius Panormita (*de Dictis & Factis Alphonſi Regis*. Lib. I. n. 47.) *Allatum eſt a Cajetanis* (verba ſunt Panormitæ) *quibuſdam male litteratis M. Tullii ſepulcrum exſtare adhuc juxta Formias in via Romana vetuſtis litteris inſcriptum. Quod Rex ut primum accepit, lætitia pæne perditus, ire nihil cunctatus eſt, & ſentibus rubiſque primo tumulum purgans, mox legere inceptans, non M. Tullii, ſed M. Vitruvii epigramma eſſe comperit.*

AEneas vero Sylvius in Commentario (edito cum Panormitæ opere. 1538.) ad locum illum ſcripſit hæc: *Neque M. Tullii, neque Vitruvii inhonoratum eſſe tumulum decuit, cum alter a morte homines tuendo, alter a pluvia ſcribendo, protexit. Si modo is Vitruvius apud Formias ſepultus eſt, qui de Architectura Librum reliquit*. Et ſane dubitare Sylvius poterat, cum Panormita nihil quicquam afferat, quod Vitruvium ſcriptorem noſtrum præciſe deſignet. Præterea vero haudquaquam diſſimulabo, monumentum, a Panormita indicatum, illud idem eſſe potuiſſe *Vitruvii M. L. Apellæ*, de quo infra dicetur. Nihilo tamen minus probabilitatis regulas perſecutus ſum, ut ſuperius feci, cum de Vitruvii prænomine agerem; &, poſtquam diligenter quæſivi rationes, propter quas aut Formianus (ſive Fundanus) aut Veronenſis reputandus eſſet Vitruvius illuſtris noſter Architectus, mihi evenit, ut ab marmoribus ad Vitruviorum Familiam pertinentibus, quæ reperta ſunt in regionibus illis plura, quam Veronæ, aliquantillo proclivior redditus ſim ad reputandum Vitruvium noſtrum Fundanum potius, quam Veronenſem. Sed ſatis de hiſce conjecturis.

[9] VITRVVIORVM FAMILIAM ANTIQVIS TEMPORIBVS POTENTEM ET NVMEROSAM FVISSE, VETVSTI LAPIDES NON OBSCVRE ATTESTANTVR] Neſcio qua ratione *numeroſam* fuiſſe *Vitruviorum familiam* ab Inſcriptionibus argumentatus ſit Baldus; cum non plures quam quattuor, aut quinque, ad Vitruvios pertinentes, Inſcriptiones reperiam. Vna eſt illa Veronenſis. Reliquæ omnes non Veronenſes, haud tamen multæ.

Porro altera Inſcriptio ea eſt, quæ paullo infra exhibetur ab eodem Baldo: & quæ exſtat etiam inter Inſcriptiones editas ab I. G. Grævio (1707. Tom. II. pag. MI) apud quem legere eſt: *Inter Gajetam & Formias, via Appia, littera pulcra pedali.*

EX TESTAMENTO
M. VITRVVII * M. L. APELLAE
A Pighio.

Subditurque nota hæc: * *Leander in Deſcript. Italiæ pag. 209. habet* MEMPILIAE HER. EN. M. *ita & Villamontius in Itinerario. Baldus in vita Vitruvii hoc modo* MEMPILIS HOC MONVM. H. E. N. S. S. VITRVVII M. L. APRILIS. *Gud.* At certe Gudius non viderat Vitruvii Vitam ſcriptam a Baldo, in qua Inſcriptio propoſita legitur omnino ita, ut a nobis in textu ejuſdem vitæ iterum eſt edita. Si modo ab hac diverſa fuerit, tertia numeretur illa a Panormita indicata. Quarta vero (in Tomo eodem, pag. DCCC. *Neapoli in S. Stephani.*

D. M.
LIMBRICIAE. THEODORAE. QVAE
VIXIT. AN. XXVIII. M. XI. FE-
MINAE. INCOMPARABILI VI-
TRVVIVS. APRILIS. CONIVGI
BENEMERENTI. FECIT
Ex Apiano.

Hancque contuli cum Apiani Editione, (an. 1534. pag. CXXIII.) in qua eſt FOE, non FE; cetera vero conſentiunt. Quinta deſcri-

potentem & numeroſam fuiſſe, vetuſti lapides non obſcure atteſtantur; quorum nonnullos, licet perperam exſcriptos, refert in Italia ſua Leander. Sed & Villamontius Gallus in ſuo itinerario, emendatius hunc inter ceteros,

M. VITRVVII MEMPILIS HOC MONUMENTVM
HÆR. E. N. S.

In aliis autem frequens repetitio eſt prænominis M. & Vitruviorum. Hæc nos dicta voluimus, ne hoc prætermiſiſſe, qualecumque ſit indicium, antiquitatis & veritatis ſtudioſo Lectori videremur. Ceterum, noſtrum hunc parentum diligentia, liberaliter & ingenue a prima adoleſcentia inſtitutum fuiſſe, ipſemet palam profitetur, in ſexti libri proœmio his verbis: *Itaque ego maximas infinitaſque parentibus ago atque habeo gratias, quod Athenienſium legem probantes, me arte erudiendum curaverunt, & ea quæ non poteſt eſſe probata, ſine litteratura, encyclioque, doctrinarum omnium diſciplina. Cum ergo & parentum cura, & præceptorum doctrinis auctas haberem copias diſciplinarum, Philologis & Philotechnis rebus, commentariorumque ſcripturis me delectatus eas poſſeſſiones animo paravi, e quibus hæc eſt fructuum ſumma, nullam plus habendi neceſſitatem, eamque eſſe proprietatem divitiarum, maxime nihil deſiderare.* Honeſtis igitur parentibus, & honeſto loco natum, ex dictis facile colligimus, divitiis autem haud itidem abundaſſe, ſed nec eas magnas avide ſibi parare contendiſſe, imo auream potius

deſcripta ex Reineſii Syntagmate (edit. 1682. pag. 784.) hujuſmodi eſt:

Q. CISVITIVS. Q. L. PHILOMVSVS.
M. VITRVVIVS. M. L.
VITRVV. CHRESTE.
FRATREM.

Tum Reineſius addit: *Deſcripſit Leander Albertus in Latio; ſed, ut obſervat Bern. Baldus, perperam.* Et quidem ab Alberto in *Italiæ Deſcriptione* (edit. 1550. pag. 123.) illa refertur Inſcriptio, interpolata nonnullis aliis verbis & notis, quæ tamen ad rem noſtram minime pertinent.

Sed, ut *numeroſam* fuiſſe *Vitruviorum familiam* oſtenderet, ſaltem debuiſſet Baldus alios quoſdam Vitruvios recenſere. Livius enim (Lib. VIII. c. 19. habet hæc:) *dux etiam Fundanus fuit, Vitruvius Vaccus; vir non domi ſolum, ſed etiam Romæ clarus. ædes fuere in Palatio ejus, quæ Vacci prata, diruto ædificio, publicatoque ſolo, appellata.* Et AElius Lampridius in Commodo Ant. (Edit. an. 1671. Tom. I. pag. 485.) ſcribit: *Quare & Paternum, & Iulianum, & Vitruvium Secundum Paterni familiariſſimum, qui epiſtolas Imperatoris curabat, interfecit.* Ad hunc vero locum Is. Caſaubonus dubitat, num, pro nomine *Vitruvii* nomen *Victorini* ſit reponendum: *An*, ſcribit ille, *hic* (Vitruvius) *Victorinus, cujus cædem narrat Dio?* At contra, in *Var. Lectionibus* (pag. 340.) ſentit Reineſius; &, editionibus atque Codicibus fidem facientibus, *Vitruvii* nomen retinendum eſſe facile apparet. Vitruviis hiſce addi etiam poteſt auctor ſatis antiquus Vitruvius Rufus, alias a nobis nominatus, cujus & Epaphroditi fragmentum opuſculi dedit (an. 1615.) And. Schottus; & cujus (inter ceteros) bis mentionem fecit in ſua Bibliotheca MSS. Librorum (edit. 1653. pag. 166. & 361.) Ph. Labbeus.

potius mediocritatem adamaſſe: cum bona fama: quod & [10] ipſemet Auguſtum alloquens, ingenue proteſtatur. In Scientiis autem & diſciplinis tantum ſolummodo profeciſſe, quantum architecto ſat eſſet, nec ſummam rerum cognitionem procuraſſe, contra Pythii ſententiam, [11] his verbis palam fecit: *Ergo ſatis abunde videtur feciſſe, qui ex ſingulis doctrinis partes & rationes earum mediocriter habet notas eas, quæ neceſſariæ ſunt ad architecturam, ut ſi quid de his rebus & artibus judicare & probare opus fuerit, ne deficiatur.* Cujus quidem aſſertio maximam cum ea habet affinitatem, quam Philoſophus in ipſo moralium Nicomachiorum veſtibulo protulit, nempe, *eruditi eſſe, eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati ipſius rei natura poteſt.* Itaque ne eum Imperator, quaſi in diſciplinis leviter verſatum, reprehenderet, [12] his verbis occurrit: *Peto a*

X *te*

[10] IPSEMET AVGVSTVM ALLOQVENS] Claudius Perraultius in prima ſua admodum longa Adnotatione ad illa, quibus Librum primum Vitruvius exorditur, verba: *Cum divina mens tua & numen, Imperator Cæſar*, non deeſſe, ait, aliquem reputantem haudquaquam conſtare cuinam Imperatori Libros ſuos Vitruvius dedicaverit. Deinde rationem affert; nimirum, quia nulla in veteribus exemplaribus Librorum Vitruvii inſcriptio ſit, quæ nomen referat Auguſti: tum vero affirmat, primum fuiſſe Philandrum, qui Vitruvii Libros inſcripſerit ita: *M. Vitruvii Pollionis de Architectura Libri decem ad Cæſarem Auguſtum*. Sed quidpiam humanum commiſit eo loci Perraultius, ſive *aliquis* ille; namque in principe editione hæc habetur inſcriptio: *L. Victruvii Pollionis ad Cæſarem Auguſtum de Architectura Liber Primus*. Et ad extremum Codicis, qui nunc Venetiis in Bibliotheca D. Marci aſſervatur, & pertinuit olim ad Cardinalem Beſſarionem (vita functum anno 1472.) leguntur hæc: *Decimus & ultimus Vitruvii Pollionis peritiſſimi & eloquentiſſimi Architecti Liber de Architectura ad Cæſarem Auguſtum fœliciſſime exigit*.

In adnotatione autem eadem ſcribit Perraultius, placere aliquibus, Vitruvium Tito Libros ſuos nuncupaviſſe. Vtinam vero illos *aliquos* nominaviſſet, quorum ego notitiam invenire non potui: niſi forte reſpexerit ad Th. Reineſium, qui *Var. Lect.* Lib. II. cap. 6. *Mercurialem*, ſcribit, *qui loco dicto* (locum autem Mercurialis jam attulerat ex ejus *Gymnas*. Lib. I. cap. 8.) *corruptoribus id* (nimirum quod Plinius multa deſumſerit ex Vitruvio) *ut ſcilicet Vitruvium Plinio recentiorem eſſe perſuadeat, tribuit, etiam vero ſimilitudo hic deſtituit*. Sed ego quidem non video qui fieri potuerit, ut Reineſius, vir ceteroquin doctus, & eruditus, tam longe a veritate aberraverit; neque animadverterit, citatum illud caput a Mercuriali inchoari verbis hiſce: *Vitruvium, qui Auguſti Cæſaris ætate floruit* &c. Itane igitur *Mercurialis Vitruvium Plinio recentiorem* eſſe perſuadere conabatur?

Vt vero Claudius evincat, Plinio recentiorem non fuiſſe Vitruvium, neque Libros ſuos Tito inſcripſiſſe; notat, in ejus ſcriptis aſperitatem quamdam, quæ inerat linguæ latinæ ante Auguſti tempora, reperiri potius, quam corruptionem illam inductam in linguam eandem poſt Auguſti ætatem: atque etiam animadvertit, nullam a Vitruvio fieri mentionem Theatri Marcelli, Amphitheatri Flavii, aliorumque ædificiorum, quæ Titi tempore debuiſſent nominari.

Sed, cum perexigui, aut nullius quidem momenti, videantur eſſe rationes, quæ propoſita in adnotatione indicantur, ut in dubium revocetur, num Auguſto Libros ſuos inſcripſerit Vitruvius; plane exiſtimo (veteri communique permanens in ſententia) Auguſtum fuiſſe *Imperatorem* illum *Cæſarem*, cui Vitruvius ſuum de Architectura opus nuncupavit.

[11] HIS VERBIS PALAM FECIT] Libro primo, capite primo.

[12] HIS VERBIS OCCVRRIT] ibidem.

te Cæſar; *& ab aliis qui mea volumina ſunt lecturi, ut ſi quid parum ad artis Grammaticæ regulam fuerit explicatum, ignoſcatur. Namque non uti ſummus Philoſophus, nec Rhetor diſertus, nec Grammaticus ſummis rationibus artis exercitatus, ſed ut architectus his literis imbutus, hæc niſus ſum ſcribere.* Hæc ille, qui licet hæc modeſte protulerit, & omni jactantia procul, eruditiſſimum nihilominus fuiſſe hominem, & Græci ſermonis gnarum, ſcripta ejus, & res ipſæ, de quibus agit, copioſe teſtantur. Moribus demum fuiſſe candidiſſimis, & apprime ingenuis, ex iis (quaſi e quadam ad vivum animi ejus expreſſa imagine) facile elicitur, quæ moratiſſima, & quolibet Philoſopho digna, librorum ſuorum præfationibus interſeruit. [13] Hæc autem quatenus ad mores. Porro eundem ſcientiam illam, quæ de natura agit, deguſtaſſe, ex ſcriptis ejus palam cognoſcitur. Sæpe enim Phyſicas movens quæſtiones, eas ſolvere conatur, quamquam id haud pari felicitate. Neque enim ex optimis fontibus principia & ſcientiam ipſam hauſerat, quod ævi potius illius, quam ſuo factum vitio, ille fateatur neceſſe eſt, qui novit illos etiam, qui tunc ſerio ea ſtudia tractabant, libentius Epicuri dogmata, & Platonis delitias, quam Ariſtotelis Peripateticorum principis, & verioris ſolidioriſque Philoſophiæ aſſertoris, doctrinam adamaſſe. Diſſerit autem de aere, de ventis & aquis, item de plantis, de terrarum ac foſſilium naturis, de quibus omnibus arrepta e dicendis & docendis occaſione, longiſſimas perſæpe diſputationes texit, quibus in rebus cum ſit admodum frequens, nec ſine acumine & ſolertia, argumentari facile eſt, non quidem ingenium illi, ſed potius ingenii culturam defuiſſe. Nos autem, ne immerito eum Epicuri dogmatum fuiſſe imitatorem, dixiſſe, eique indebite hanc veluti notam quandam inuſſiſſe videamur, ea quæ ſecundo ſecundi libri capite profeſſus eſt, in medium afferemus; ibi enim, Thaletis & Heracliti relatis opinionibus, de rerum principiis, ita ſcribit: *Democritus, quique eum ſecutus eſt Epicurus, atomos quas noſtri inſecabilia corpora, nonnulli individua vocitaverunt. Pythagoreorum vero diſciplina adjecit ad aquam, & ignem, & aerem, & ter-*

[13] HAEC AVTEM QVATENVS AD MORES] Dum ageret de Vitruvii moribus, non debuiſſet profecto Baldus prætermittere ea, quæ de moribus Architecto convenientibus præſcripſit Vitruvius (Lib. I. cap. 1.) ſuos enim, in quibus ſe exercuerit, mores eum ibi deſcripſiſſe, credibile eſt. *Philoſophia vero* (Vitruvii verba ſunt) *perficit Architectum animo magno, & uti non ſit arrogans, ſed potius facilis, æquus, & fidelis ſine avaritia, quod eſt maximum. Nullum enim opus vere ſine fide & caſtitate fieri poteſt. Ne ſit cupidus, neque in muneribus accipiendis animum habeat occupatum, ſed cum gravitate ſuam tueatur dignitatem, bonam famam habendo. Hæc enim philoſophia præſcribit.* Hactenus Vitruvius, *quem videri, ſingula pene verba mutuatum fuiſſe ab Exodo* ſcripſit in Tom. II. Parte II. *de Poſtrema Ezechielis Viſione* (pag. 44.) Io. Bapt. Villalpandus. Cujus opinationem circa Vitruvii doctrinam, alia in Adnotatione, infra planius exponam.

terrenum. Ergo Democritus, etſi non proprie, res nominavit, ſed tantum indiviſa corpora propoſuit; ideo ea ipſa dixiſſe videtur, quod ea cum ſunt disjuncta, nec leguntur, nec internecionem recipiunt, ſed ſempiterno ævo perpetuo infinitam retinent ſoliditatem. Ex his ergo congruentibus, cum res omnes coire, naſcique videantur, & hæc in infinitis generibus rerum natura eſſent diſparatæ, putavi oportere de varietatibus & diſcriminibus uſus earum, quaſque habent in ædificiis qualitates, exponere. Hactenus ille, qui eodem l. c. 1. de priſcorum hominum vita, & de initiis humanitatis atque tectorum, & incrementis eorum ſcribens, omnia fere mutuatus eſt ab iis, quæ facunde expreſſit Lucretius l. quinto. Epicureum igitur fuiſſe, in his ſaltem quæ ad rerum naturam atque principiorum conſtitutionem pertinent, non eſt obſcurum. Verum enimvero moribus fuiſſe candidis, &, ut Ethnicum, ſatis pium, nec numinum e cœlo deturbatorem cum Epicuro & Lucretio, ſatis patet ex iis, quæ de templis, de Diis, deque honore debito illis deferendo, ſcriptis ſuis interſeruit. Militaſſe porro, & in caſtris Iulii Cæſaris fuiſſe, inde cognoſcimus, quod l. 8. c. 4. de proprietatibus nonnullorum fontium differens, affirmat, C. Iulium Maſiniſſæ filium, qui cum Cæſare militavit, ipſius Vitruvii hoſpitio fuiſſe uſum, unde illud quoque facile argumentari licet, noſtrum hunc architectum in exercitu non fuiſſe obſcurum, qui [14] inſignem virum, nempe Maſiniſſæ Filium, [15] habuerit contubernalem. Cæſari autem ob rei ædificatoriæ peritiam fuiſſe notum, ipſemet in procemio primi libri ad Auguſtum ſcribens, proteſtatur. Quo quidem Cæſare de medio ſublato, & Auguſto ſummo rerum imperio potito, eidem a Sorore Octavia commendatus fuit. Verum cum duas ejuſdem nominis ſorores habuerit Auguſtus, majorem alteram Anchariæ, minoremque alteram Attiæ filiam, merito dubitari poſſet, utra earum commendationis illi beneficium impertiverit. [16] Majorem

 fuiſſe

14 INSIGNEM VIRVM, NEMPE MASINISSAE FILIVM] Quærit, ſubtiliter quidem, Perraultius (in Adnotat. ad citatum cap. 4. Lib. VIII.) quinam fuerit *Maſiniſſa ille C. Iulii* pater; tum vero credibile ait, eum fuiſſe regem *Maſiniſſam* Romanorum amicum, qui cum Scipione Africano militavit. At hoc loco hujuſmodi quæſtionem (de qua alias agi poterit opportunius) non attingam: cum enim Vitruvius, poſtquam nominaverat *C. Iulium*, ſcripſerit, *cujus erant totius oppidi agrorum poſſeſſiones;* hiſce verbis ſatis indicavit illum *C. Iulium* inſignem virum fuiſſe.

15 HABVERIT CONTVBERNALEM] Vitruvius vero (ut ſuperius etiam exſcripſerat Baldus) habet: *is hoſpitio meo eſt uſus*. Sed verba hæc indicaviſſe ſufficiet; pluribus enim agendum hic non eſt de differentia inter contubernalem & hoſpitem.

16 MAIOREM FVISSE DOCET AENEAS VICVS PARMENSIS] Miror, Baldo dubitationem ademptam fuiſſe aſſeveratione illa Vici, qui tamen neque ullum teſtimonium, neque rationem ullam adduxerat. Notandum itaque eſt, Vicum Octaviæ Majoris vitam in Italico ſuo Libro, cui titulum fecit: *Le Imagini delle Donne Auguſte* (edit. 1557.) ſcripſiſſe, ſed ibi nihil quicquam de Vitruvio noſtro commemoraſſe. At cum ejuſ-

fuiſſe docet AEneas Vicus Parmenſis in libro Auguſtarum, ubi de ea loquitur, ita ſcribens: *Quinetiam inter Auguſti familiares peritiſſimum illum architectum Vitruvium collocavit, qui prius fuerat in caſtris Cæſaris, quod ex commendatitiis ejus literis effectum eſt*. Hæc AEneas. Cæterum non modo eum Auguſtus in clientelam ſuſcepit, & amplum eidem quoad viveret ſtipendium aſſignavit, ſed machinis quoque bellicis præfecit, quod & ipſe [17] his verbis reliquit atteſtatum. *Itaque cum M. Aurelio, & Pub. Minidio, & Cn. Cornelio ad apparationem balliſtarum, & ſcorpionum, reliquorumque tormentorum refectionem fui præſto, & cum eis* [18] *commoda accepi, quæ cum primo mihi tribuiſti, recognitionem per ſororis commendationem ſervaſti &c.* Marcum porro illum Aurelium, ni conjectura decipimur, M. illius Aurelii Cottæ patrem fuiſſe, credimus, qui ſub Tiberio una cum M. Valerio Meſſalla conſulatum geſſit. In faſtis ſiquidem conſularibus M. fil. dicitur, & M. nepos. Cneum vero Cornelium eum eſſe, qui Auguſto imperante, fuit Augur, vel Cornelium illum Cinnam, qui ſub eodem Imp. Conſul fuit cum Valerio Meſſalla Voluſo. Quicquid autem ſit de iſtis, illud exploratiſſimum eſt, machinarum bellicarum præfectos eo ſæculo, uti etiam noſtro, magnæ ſemper, ſed in caſtris præcipue, exiſtimationis fuiſſe. Porro ejuſcemodi machinarum in bello curam geſſiſſe, videtur non obſcure decerpi ex iis, quæ refert l. 10. c. 16. ubi de balliſtarum rationibus ita

ejuſdem *Octaviæ Majoris*, *Sororis Auguſti* vitam iterum protuliſſet in Libro illo Latine reddito (edit. 1558. pag. 22.) ea addidit, quæ Baldus deſcripſit, non tamen integra; nam, præter ea, quædam alia ſcripſit Vicus: quamobrem hujus locum integrum ſubjicimus, eſt autem hic: *quin etiam inter Auguſti familiares peritiſſimum illum Architectum Vitruvium collocavit, qui prius fuerat in Caſtris Cæſaris, quod ex commendatitiis ejus* (Octaviæ Majoris) *litteris effectum eſt:* quarum *etiam gratia ille omnibus machinis, bellicisque inſtrumentis fuit præfectus, unde maxima commoda reportavit, velut idem memoriæ prodidit in ſuo ad Auguſtum procemio*.

At ex citato illo Vitruvii *proœmio* nec illud liquet, quod Octavia litteris uſa fuerit, ut faveret Vitruvio; nec quod ob Octaviæ litteras ille *omnibus machinis, bellicisque inſtrumentis fuerit præfectus*. Ceterum fautricem illam Vitruvii fuiſſe *Majorem Octaviam* credibile mihi quoque fit, non ex Vici auctoritate, ſed ex eo, quod illa apud fratrem ſuum Cæſarem Octavianum valuerit plurimum.

17 HIS VERBIS RELIQVIT ATTESTATVM] In citato Libri primi Proœmio.

18 COMMODA ACCEPI, QVAE CVM PRIMO MIHI TRIBVISTI, RECOGNITIONEM PER SORORIS COMMENDATIONEM SERVASTI] Andreas Alciatus in *Parerg. Iuris* (ejus *Operum* Tom. IIII. edit. 1582. pag. 484.) poſtquam ſtatuerat, in jure Militiam non admodum differre ab his, *quæ Officia in Pontificia Aula Romæ dicuntur, venumque eunt, ut certum reditum emptores inde percipiant*: tum addit: *Ceterum non admodum a Militiis differebant etiam hi reditus, qui in jure noſtro Panes civiles vocabantur*: deinde ſubdit: *Scribit L. Vitruvius Pollio commendatione Octaviæ ſibi a Cæſare Auguſto recognitionem commodorum indultam, ut amplius paupertatem timere non poſſet. Opinor, panes illi civiles donec viveret conceſſos: quod & indulſiſſe eundem Imperatorem P. Vergilio certum eſt:* atque ad hunc locum etiam notat, AElium Donatum, qui Vergilii vitam ſcripſit, ſtudioſis fucum feciſſe dum aſſeruit, eos veros Panes fuiſſe.

ita ſcribit : *Itaque, ut etiam qui Geometriæ, Arithmeticæque rationes non noverint, habeant expeditum, ne in periculo bellico cogitationibus detineantur, quæ ipſe faciendo certa cognovi, quæque in parte accepi a præceptoribus, finita exponam.* Verum ut in bello machinis, ita [19] pacis tempore publicis ædificiis conſtruendis præpoſitus fuit, inter quæ nobilis illa adnumeratur Baſilica, quam in Col. Iulia Faneſtri, ut ipſe refert l. 5. c. 1. collocavit, curavitque faciendam. [20] Quos præceptores habuerit, nec ipſe docet, nec ab

[19] PACIS TEMPORE PVBLICIS AEDIFICIIS CONSTRVENDIS PRAEPOSITVS FVIT] Nuſpiam ſuis in Libris Vitruvius, ſe vel ab Rep. vel ab Cæſaribus ædificiis publicis præfectum fuiſſe indicavit: ac unius duntaxat, quod ipſe architectatus fuerit, ædificii mentionem fecit. Non defuere tamen qui Vitruvio illuſtre aliud ædificium tribuerint, ut animadverterunt Philander, & Donatus. Hic (Lib. III. cap. 8. *de Vrbe Roma*) ubi de Marcelli Theatro agit; *ejus*, ſcribit, *architectum plerique Vitruvium faciunt* : *negat Philander ejus interpres*, *quod* Theatri illius architectus *peccaſſe videatur in Doricæ coronæ partibus concinnandis*. Philander autem de Theatro illo verba fecit in Adnotationibus ſuis ad Vitruvii Libri primi caput ſecundum.

Hoc autem loco addam, a Petro Lambeccio in *Commentariorum de Augus. Bibliotheca Vindonenſi Libro Secundo* (edit. 1669. pag. 1000.) cujuſdam antiqui *Arcus Triumphalis*, *Carnunti in Panonia Superiori* adhuc ſuperſtitis, mentionem fieri : quo in Arcu *ingens* (ſcribit ille) *littera M exſtat occidentem verſus in dextro baſis angulari lapide*, *& ſine dubio prænomen Architecti denotat*, *quaſi integre ſcriptum eſſet*, *MARCI OPVS*, *vel MARCVS FECIT*. *Neque vero abſurdum & improbabile mihi videtur*, *ſi quis forte exiſtimaverit*, *litteram M. non eſſe hic accipiendam pro littera ſingulari*, *ſed pro littera gemina ex M & V. conflata*, *eaque ſignificari celeberrimum doctiſſimumque Architectum Marcum Vitruvium*, *qui Imp. Auguſto dedicavit Libros decem de Architectura*. Sed nimis incerta eſt hæc conjectura : eam deſcripſiſſe, aut ſatis, aut plus ſatis eſt.

[20] QVOS PRAECEPTORES HABVERIT] Sententiam (fortaſſe quod ad Vitruvium attinet) ſingularem de fontibus, ex quibus rei ædificatoriæ doctrinam Vitruvius hauſerit, protulit Io. Bapt. Villalpandus; qui in jam citata *de Poſtrema Ezechielis Viſione* Tomi II. Parte II. (pag. 44.) *Omnes*, ſcribit, *artes a Deo emanaſſe* (S. Clemens Alex.) *probat*. *Et verum quidem eſt*; *idque magis fiet perſpicuum*, *cum hoc loco*, *atque aliis quamplurimis oſtenderimus non ſententias modo*, *verum etiam fere verba ex ſacris litteris deſumſiſſe quodammodo Vitruvium*. Et (pag. 45.) *Ego de Vitruvio reſpondebo*, *ea illum putaſſe ad Architectum maxime pertinere*, *quæ apud Moyſem*, *primum Architecturæ præceptorem ac magiſtrum legerat*, *vel ab illis acceperat*, *qui illa legerant*. Et poſtquam oſtendit, Vitruvii præceptum *de adjectione quæ adiicitur in mediis columnis* conſentire cum iis, quæ de columnis Templi Salomonis in ſacris litteris tradita ſunt, ſubdit, *Vitruvium hujuſmodi præceptum ex ſacræ fabricæ obſervatione habuiſſe*, *& ab omni propterea reprehenſione immunem eſſe*.

In ſententia vero prorſus diverſa fuit Antonius Poſſevinus, qui in *Bibliotheca* ſua *Selecta* (pag. 209.) quærit, num ex Templi Salomonis ſtructura ratio Architecturæ addiſcendæ petenda ſit? reſpondetque (præter cetera) *Iam quod attinet ad proportiones*, *præcepta*, *ſymmetrias*, *atque adeo ad univerſam Salomonici Templi ſtructuram*, *ea intelligendis quidem divinæ Scripturæ myſteriis commodare poſſet*, *ſtruendo non item*. Ac Bernardus Lamy, *de Tabernaculo Fœderis* (pag. 287.) ſine dubitatione ulla aſſeverat, *Architecturæ ſingulos ordines debere ortum ſuum*, *& ornamenta ligneis ſtructuris*. Suamque deinde aſſertionem rationibus firmat. Porro neque Cel. Io. Alb. Fabricius, quemadmodum ait in ſua *Latina Bibliotheca* (edit. 1728. pag. 339.) veriſimilis viſa eſt illa Villalpandi ſententia. Vt vero ſenſit ille, ita ego quoque ſentio; nec plura de eadem eſſe dicenda exiſtimo.

ab aliis accepimus: illud certum eſt, illum [21] non ab Latinis modo, ſed ab eximiis totius Græciæ auctoribus, eorum, quæ ad architecturam pertinent, confertiſſimum ſibi & copioſiſſimum penu comparaſſe. Habemus enim, ipſum non ſolum Archimedis, Archytæ, & Ariſtoxeni ſcripta legiſſe, ſed Ariſtarchi, Eratoſthenis, Beroſi, Cteſibii, [22] Athenæi, Diadis, Eudoxi, Apollonii, & aliorum mechanicorum Geometrarumque commentaria in manibus habuiſſe. Illud etiam luce ipſa clarius eſt, ipſum e libello, quem Ariſtoteles de mechanicis ſcripſit, ea decerpſiſſe, quæ in c. 8. libri 10. inſeruit, de porrecto & rotundatione agens machinarum ad onerum levationes. Ex prædictorum igitur omnium auctorum doctrina, [23] abſolutiſſimum totius

[21] NON AB LATINIS MODO, SED AB EXIMIIS TOTIVS GRAECIAE AVCTORIBVS] Ex Latinis, qui de Architectura ſcripſerunt, duntaxat (in Septimi Libri Præfatione) Fuſſitii, Terentii Varronis, & P. Septimii, mentionem Vitruvius fecit; Græcos autem Architectos quamplurimos nominavit.

[22] ATHENAEI] Animadvertere hic præſtat, Athenæum nuſpiam a Vitruvio nominari. Verum, etiam ante Baldum, conſenſum inter loca Athenæi & Vitruvii obſervaverat Barbarus, quippe qui (in latina ſua Vitruvii Editione) Athenæi græca fragmenta duo, alterum (pag. 359.) reſpondens Vitruvii Capiti decimo octavo Libri decimi, alterum (pag. 361.) Libri ejuſdem vigeſimo Capiti referendum, ſubjecit iiſdem Capitibus. Ac Turnebus ſuis in *Adverſariis* (Lib. XXIII. cap. 33.) fragmentum illud, reſpondens paullo ante citato vigeſimo Capiti, græce juxta latinum Vitruvii textum poſuit. Ea vero fragmenta ſunt partes illius Operis Athenæi *de Machinis*, quod primum occupat locum in magnifica editione *Veterum Mathematicorum*, quæ e Regia Typographia prodiit Pariſiis (an. 1693.) Græce atque Latine, interpretibus Operis Athenæi Valeſio, & Coteſerio.

At duos Athenæos de *Machinis Bellicis* ſcripſiſſe recte quidem obſervavit Cel. Io. Alb. Fabricius in *Bibliotheca* ſua *Græca* (Lib. III. Cap. 24.) quos haud bene diſtinxerat Caſaubonus, ut notavit Ger. Io. Voſſius *de Scientiis Mathematicis* (pag. 290.) *Doctiſſimus tamen* (Voſſii verba ſunt) *Caſaubonus*, in notis ad Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores, *exiſtimabat*, *Athenæum mechanicum vixiſſe tempore Gallieni Cæſaris : ac hujuſce libri ſcriptorem ſignari a Trebellio Pollione* (in duobus Gallienis) *verbis illis* : *Quibus compertis*, *Gallienus*, *Cleodamum & Athenæum Byzantios*, *inſtaurandis urbibus*, *muniendiſque præfecit*. *Sed hoc eſſe nequit*, *ſi ex Athenæo quædam exſcripſit Vitruvius* : *ut Turnebus velle videtur lib. XXIII. Adverſariorum cap. XXXIII. Vtcumque illud*, *antiquitatem oſtendit*, *quod*, *cum multos citet auctores*, *nullus in iis junior ſit Archimede*, *ac Marcello*, *quod facit*, *ut Archimedis fuiſſe æqualem exiſtimem*.

Locum autem Voſſii integrum deſcripſi præſertim, ut notarem verba illa: *ſi ex Athenæo quædam exſcripſit Vitruvius* ; *ut Turnebus velle videtur* : quibus Voſſius in dubium revocat, num ex Athenæo quædam Vitruvius exſcripſerit, quod ſane in dubium revocari non poteſt; quam enim ovum ovo ſimile eſt, tam loca Athenæi, & Vitruvii (ſuperius indicata) inter ſe ſimilia ſunt. Niſi quis conjicere velit, rem contra ſe habere, & Athenæum juniorem aliquem ex Vitruvio quædam deſcripſiſſe : quæ conjectura mihi quidem minime probabilis eſſe videretur.

[23] ABSOLVTISSIMVM TOTIVS ARCHITECTVRAE CORPVS, IN DECEM DIVISVM LIBROS, COMPILAVIT.] Cur dubitemus, num ii, quos nunc verſamus, Vitruvii Libri autographis authoris ſui (ſi amanuenſium errata excipiantur) reſpondeant, nulla profecto cauſſa eſſe videtur. Io. tamen Alb. Fabricius in ſua *Latina Bibliotheca* (edit. 1728. pag. 339.) *Non integrum*, ſcribit, *nos Vitruvium*, *ſed tantummodo librorum ejus Epitomem habere putabat* *Bar-*

totius architecturæ corpus in decem diviſum libros , compilavit, Methodo uſus ea, quam reſolutivam appellant. Propoſita enim ſibi definitione, & in ſuas partes diſtributa, ſingulis libris ſingulas partes aſſignavit. In primis vero architectum ipſum diligentiſſime inſtituit, & variis diſciplinis & ſcientiis ornavit, in quo [24] cum plura deſiderare videatur quam architecto ſint undique neceſſaria, Leoni Baptiſtæ oblique eum carpendi occaſionem præbuit [25] l. 9. c. 10. ubi & ipſe architectum ſuum efformat. Cur autem id factum ſit, ea ratio eſt, quod Vitruvius ad per-

Barthius XXX. 7. *Adverſar.* At fateor, me in Barthii *Adverſariis* nuſpiam illiuſmodi opinionem reperiſſe. Citato autem in capite 7. Lib. XXX. non de *Vitruvio* agit Barthius, ſed de *Vegetio*: *Epitomes* (ait) *dico, quia non arbitror ipſum Vegetii integrum opus nos habere*. Vtcumque de Vitruvii Epitome ſit, de tot aliis Auctoribus ſuſpiciones injecerat Barthius, ut recte quidem concluſerit eruditiſſimus Fabricius: *ſed neſcio quomodo vir ille doctus pronus fuit ad Epitomas in Veterum monumentis ſine magna cauſſa ſubodorandas*.

24 CVM PLVRA DESIDERARE VIDEATVR, QVAM ARCHITECTO SINT VNDIQVE NECESSARIA, LEONI BAPTISTAE OBLIQVE EVM CARPENDI OCCASIONEM PRAEBVIT] Haud dubie Baldus indicavit Leonis Baptiſtæ Alberti locum (Lib. IX. Cap. X.) hunc: *qui Architectum dixerit juriſconſultum eſſe oportere, quod aquarum arcendarum, finium regundorum, operum nunciandorum jura, & quam multa hujuſmodi interdicto definiunt, inter ædificandum tractentur, non auſcultabo. Aſtrorum etiam in eo exactam peritiam non poſtulo ea re, quod ad Boream bibliothecas, ad occiduum ſolem balnea poſuiſſe conveniat. Nec muſicum etiam eſſe oportere dixero ea re, quod in theatris vaſa reſonantia apponantur. Aut rhetorem, quod, qui acturus ſit prædocuiſſe redemptorem juvet*. Hactenus Albertus: quo mitior quidem non fuit M. Anto. Muretus. Hic in Præfatione *Commentarii in Catilinariam Ciceronis ſecundam* invehitur contra illos, qui ajunt, *omnium artium ſcientiam comprehendere oportere eum, qui oratoris munus ſuſtinere meditetur*; hancque opinionem *ſtultiſſimam* appellat; ac paullo infra ſubdit: *Quam vanitatem ſecutus Vitruvius, multo ille quidem modeſtius, ſed tamen aut talem, aut certe non multo alium architectum informavit, atque illi oratorem fecerant*.

At Vitruvii cauſſam optime egit Ger. Io. Voſſius in ſingulari illo Libro *de Rhetoricæ natura ac conſtitutione* (cap. 4.) qui, contra ac Muretus, ſentiens, *Peripateticos*, ſcribit, *omnes ſemper docuiſſe, ſingulas quidem diſciplinas ſuis limitibus circumſcribi; ſed ſi uſum & exercitationem ſpectemus, omnes inter ſe communicationem habere, unde & ἐγκυκλοπαιδεία, hoc eſt,*

Orbis diſciplinarum (verba Vitruvii ſunt) *appellatur. Itaque quod de Architecto ſcripſit Vitruvius* (Lib. I. cap. 1.) *id de Oratore jure optimo dixerimus. Non debet, nec poteſt eſſe Architectus Grammaticus, uti fuit Ariſtarchus, ſed non agrammatos: nec Muſicus, ut Ariſtoxenus, ſed non amuſos: nec Pictor, ut Apelles, ſed graphidos non imperitus: nec Plaſtes, quemadmodum Myron ſeu Polycletus, ſed rationis plaſticæ non ignarus: nec denuo Medicus, ut Hippocrates, ſed non aniatrologetos: nec in ceteris doctrinis ſingulariter excellens, ſed in his non imperitus.*

Ridet (perſequitur Voſſius) *alicubi hanc Vitruvii opinionem diſertiſſimus Muretus* (loco ſuperius a nobis citato) *ſed eum in præcipitium abduxit male intellecta Rhetorum antiquorum ſententia. Neque enim ſtatuunt, diſtincta omnium cognitione opus eſſe oratori; ſed ſatis eſſe ajunt, ut univerſalem omnium habeat notitiam; modo plenius & accuratius noſcat ea, de quibus crebro dicendum eſt*. Porro ex his quid etiam de Architecti inſtitutione ab Vitruvio propoſita ſentiendum ſit, colligi facile poteſt.

25 L. 9. C. 10.] Nimirum Operis, cui titulus eſt: *Leonis Baptiſtæ Alberti de Re Ædificatoria Libri decem*.

perfectionem, ipſe vero ad meram neceſſitatem reſpexerit. Sed ut a diverticulo in viam revertamur; Architecturam noſter Auctor [26] trimembrem fecit, & ita diviſit, ut partem primam AEdificatoriam, ſecundam Gnomonicen, tertiam vero Machinationem appellaverit. Primæ igitur parti primum librum aſſignat, in ſecundo materiam proſequitur, in tertio ſacrarum ædium formas & ſpecies examinat, quartum ornamentorum generibus tribuit, quintum publicis ædificiis, non tamen ſacris, Baſilicis nempe, theatris, thermis, palæſtris, portubus. In ſexto de privatis ædibus tum ruſticis, tum urbanis, agit. Septimum tectoriis dat, & picturis. Octavum aquarum librationibus, & aquæductibus, quibus ferme libris ædificatoriam totam complectitur. In nono de Gnomonice agit, id tamen, ſi exactum reſpicias, perfunctorie, & ſicco, ut ajunt, pede. In decimo de machinis luculenter tractat, in genere primum, mox de iis, quæ ad pacis, tum de illis, quæ ad belli negotium faciunt. Et hæc univerſi fere operis anatome eſt, &, ut ita dicam, articulatio. [27] Porro an aliud quidpiam, præter architecturam, ſcripſerit, incertum, quamvis in dubio certius ſit nil ſcripſiſſe; nullum enim contrariæ ſententiæ habemus teſtimonium, vel auctorem. Et ſane, ſi operis magnitudo, excellentia, & rerum in eo congeſtarum copia animadvertatur, in hoc totum fuiſſe, & tempus omne, quod tum publicis, tum domeſticis occupationibus ſubtraxit, huic impendiſſe, nemo ut arbitror dubitaverit. Multos habuit præclarus iſte labor laudatores, admiratores quoque, ſed nec paucos ſugillatores, detractoreſque. Leo enim Albertus in limine ſexti libri, his verbis ejus dignitatem diminuere conatur: *Namque dolebant quidam*, ait, *tam multa tamque præclariſſima ſcriptorum monumenta interiiſſe, temporum hominumque injuria, ut vix unum ex tanto naufragio Vitruvium ſuperſtitem haberemus, ſcriptorem pro-*

[26] TRIMEMBREM FECIT] In Libro primo, Capite tertio.

[27] PORRO AN ALIVD QVIDPIAM, PRAETER ARCHITECTVRAM, SCRIPSERIT, INCERTVM] Potuiſſet quidem Baldus animadvertere, quod Philander, in *Vitruvii Vita*, tribuere videatur Vitruvio noſtro librum *de hexagonis, heptagonis, & id genus*. Liber tamen ille, cujus *Excerpta* habemus (eademque ſuperius commemoravimus) edita ab And. Schotto, Liber, inquam, ille ad Vitruvium Rufum pertinet, non ad noſtrum: ipſaque ſtyli, a Vitruvio noſtro adhibiti, differentia ab ſtylo Vitruvii qui de *Hexagonis* ſcripſit, vel ſatis per ſe ſola oſtenderet, opus illud *de Hexagonis, & Heptagonis* ad noſtrum Vitruvium minime pertinere.

Sed, ut appareat, a Volaterrano (cujus teſtimonium a Philandro indicatur) nihil afferri, quod noſtrum Vitruvium deſignet, integrum libet ſubjicere locum Volaterrani. Hic *Commentariorum Vrbanorum* Lib. IIII. (edit. an. 1603. pag. 140.) ita ſcribit: *Tarus fluvius ultra Parmam Plinio nomen adhuc retinet, ex Appennino in Padum fluens. Deinde Fidentiola a dextra, vetus oppidum, ab læva novo nomine oppidum Bobium ad Appennini juga ſitum, ubi nobile Cœnobium a Theodolinda regina Longobardorum exſtructum. Hic anno Milleſimo CCCCXCIIII. hujuſcemodi libri reperti ſunt. Rutilius Naumatianus. ----- Vitruvius de Hexagonis, Heptagonis, & id genus, Frontinus de qualitate agrorum*. &c.

procul dubio inſtructiſſimum, ſed ita affectum tempeſtate, atque lacerum, ut multis locis multa deſint, & multis plurima deſideres. Accedebat, quod iſta tradidiſſet non culta. Sic enim loquebatur; ut Latini, Græcum videri voluiſſe, Græci, locutum Latine, vaticinentur. Res autem ipſa in ſe ſe porrigenda, neque Latinum, neque Græcum fuiſſe teſtetur, ut par ſit, non ſcripſiſſe hunc nobis, qui ita ſcripſerit, ut non intelligamus. [28] Hactenus ille, & ſatis immodeſte. At longe immodeſtiſſime Hieronymus Mercurialis [29] in lib. de re gymnaſtica, ita enim loquitur: *Vitruvii auctoritatem numquam multi faciendam exiſtimavi, nempe quem παραδοξόλογον, & ſua ætate minime æſtimatum puto. Quod enim ab Auguſto nullis egregiis fabricis, niſi ſolis baliſtis præfectus fuerit, quando ſcilicet in urbe, & extra urbem magnifica ædificia extruebantur, quod etiam a nullo fere poſteriore auctore nominatus inveniatur, præterquam in capitum Plinii librorum catalogo, qui ab aliquibus minime Plinianus, vel ſaltem adulteratus putatur, magnam certe ipſius exiſtimationis ſuſpicionem merito parit.* Hæc Mercurialis. [30] Acerbe nimium in auctorem probum, candidum, & nil tale meritum. Ceterum an Plinii catalogus depravatus ſit, nihil moror, cum ſatis aperte legentibus conſtet, Plinium quamplurima hoc de Vitruviano penu deprompſiſſe, nec Plinium modo, ſed Palladium quoque & alios bonos auctores ab eo, in iis quæ ad architecturam pertinent, accepiſſe. Mitius igitur cum hoc ſcriptore agere debuit Mercurialis, nec imitari quorundam hominum prava & injuſta ingenia, qui eos, per quos proficiunt, non modo non laudant, ut beneficium fateantur, ſed potius carpunt, improbant, & maledictis proſequuntur. Fuit igitur, nec ſine auctoris laude, ſuperiori illo ævo liber

Y iſte

28 HACTENUS ILLE, ET SATIS IMMODESTE.] Huic Baldi animadverſioni adde quod Ger. Io. Voſſius *de Scientiis Mathematicis* (pag. 292.) ita ſcripſit: *Quæ ſuper eo* (Vitruvio) *ſententia fuerit Leonis Alberti ſatis inde liquet, quod in Libris de Architectura toties eum reprehendit*. Ego vero, ut viderem quid ex Alberti Libris ad Vitruvii illuſtrationem transferre poſſem, Alberti Libros omnes perlegi. Obſervavi autem, Vitruvium diſtinctius nominari Lib. I. cap. 4. & 9. Lib. II. cap. 4. 6. & 12. Lib. III. cap. 4. & 15. Lib. IIII. cap. 4. Lib. V. cap. 17. Lib. VI. cap. 1. 4. & 6. Lib. VIII. cap. 7. Sed, præter locum illum jam citatum (ex Lib. VI. cap. 1.) in quo culpatur Vitruvii ſtylus, nullum alium inveni locum in quo Vitruvius aperte reprehendatur. Non tamen negaverim ab Alberto doctrinas aliquas Vitruvii (diſſimulato ejus nomine) oblique carpi: & quidem me legiſſe memini auctorem aliquem, qui ſuſpicabatur, Albertum nonnullis Vitruvii doctrinis eſſe adverſatum, ne per Vitruvium profeciſſe videretur.

29 IN LIB. DE RE GYMNASTICA] Libro primo, capite octavo.

30 ACERBE NIMIUM] Lubens fateor, *acerbe nimium*: animadvertere tamen præſtat, haud pauca ex Vitruvio in ſuos *de Gymnaſtica* Libros tranſtuliſſe Mercurialem; & quod conſequitur, pluris feciſſe ejus auctoritatem; nec non in *Variis* ſuis *Lectionibus* (Lib. II. cap. 9.) appellaviſſe *Vitruvium Auctorem non contemnendum*: quæ ſane non ſatis decora, cum equidem perhonorifica eſſe debuiſſet, neque tamen acerba eſt appellatio. At nonnulla alia Vitruvio haud favorabilia judicia, ſed præterea multo quidem plura ad Vitruvii laudes pertinentia, adduci huc poſſent, ſi propoſitum hic eſſet illuſtrium Virorum de Vitruvio teſtimonia proferre.

iſte in doctorum virorum manibus, inferiori vero, cum optimæ artes ſitu & ſquallore oblitæ jacerent, jacuit, periturus, niſi quidam doctiſſimi & eruditiſſimi viri a tenebris illum, & oblivione vindicaſſent. [31] Primus fere qui manus pias illi admovit, fuit Iocundus Veronenſis Sacerdos, atque idem architectus ſuo tempore non ignobilis. Quo magiſtro in lectione hujus auctoris uſus eſt Guilielmus Budæus, qui & hoc teſtatum reliquit pluribus verbis in annotat. in Pandectas, ubi de ſuggrundatione. Citato enim ibi Vitruvii loco, ita ſequitur: *Quæ verba mendoſiſſime in impreſſis libris leguntur, ut totus pene tractatus ille de architectura decem libris conſtans; quare a pauciſſimis legitur, alioquin etiam intellectu perdifficilis, & ut Euripides Tragicus de libro Heracliti cognomento Scotini dixit, Delio natatore indigens. In illa enim rerum verborumque obſcuritate, non mediocriter etiam ingenium, quaſi æſtuoſo freto obrutus natator ſubmergitur.* Hæc ille, qui mox addit: *Nobis vero in ea lectione contigit, præceptorem eximium nanciſci Iocundum Sacerdotem, Architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritiſſimum, qui graphide quoque, non modo verbis intelligendas res præbebat, quo tempore Vitruvium noſtrum otioſe, alioſque nonnullos antiquos ſcriptores, eodem benigniſſime adjuvante, emendavimus.* Hactenus vir egregius, & grati animi virtute laudabilis. Porro Iocundum in hoc auctore illuſtrando aliquid feciſſe non negamus, parum tamen illud fuit, quod vel ex ejus editionibus facile colligitur, quarum alteram Florentiæ typis cuſam Iuliano Medices nuncupavit. Circa eadem tempora eandem provinciam ſubiit Cæſar Cæſarianus Mediolanenſis, e pictore architectus, & Bramantis noſtri, ut ipſemet affirmat, diſcipulus, verum hic parum feliciter, ut ex opere ipſo videre eſt. Caruit enim tum ingenii acumine, tum rerum plurimarum cognitione, quæ ad hunc auctorem illuſtrandum ſunt neceſſariæ: nihil igitur in eo laudes præter figuras, quas etſi non ad antiquum genium, nec ubique ad Vitruvii mentem, egregie tamen & graphice lineavit. Ab hoc accepit Ioan. Baptiſta Caporalis Peruſinus, ipſe quoque illiteratus, ut ex quinque libris, quos Italice verſos publicavit, facile cognoſcitur. Nonnulli quoque alii ejuſdem notæ homines, idem opus eadem infelicitate aggreſſi ſunt, inter quos fuere Bonus Maurus, Auguſtinus Gallus, Aloyſius Pirovanus. Sed inter illos, qui egregiam Vitruvio navarunt operam, fuit Hermolaus Barbarus, qui quidem inter primos ingenii & doctrinæ lumine pollens, caſtigatis Plin. & Mela, huic quoque auctori ſtylum & diligentem operam commodavit. Succeſſere huic Adria-

[31] PRIMVS FERE] Quamvis non omnino primus, ſed *Primus fere* dicatur Iocundus; dubitari tamen non poteſt, quin Sulpitius, cujus cura princeps prodiit editio, primus omnium ſit appellandus: cui etiam ea debetur laus, quod obſcuris Vitruvii locis nullam vim fecerit; laus quidem Iocundo haud facile tribuenda.

Adrianus Turnebus, & Guilielmus Philander Galli ambo, & iidem doctrina & eruditione inſignes, quorum Turnebus in libris Adverſariorum ſexcentis locis Vitruvianum codicem aut emendavit, aut lucidiſſime expoſuit. Longe tamen doctiſſime Philander, qui ceteros fere omnes commentariis editis eruditiſſimis ſuperavit. Poſt hos omnium noviſſimus Daniel Barbarus, non ſine maxima egregii ingenii laude, idem præſtitit. Quamquam 32 nonnulli ſint, qui illum in rebus claris verboſum, in obſcuris ſiccum & jejunum fuiſſe affirment. Sed ut ad Vitruvium revertamur, palam eſt, illum in ſcribendo brevitatem adamaſſe, quod cur fecerit, ipſe docet in præfatione quinti libri, ita ſcribens: *Cum ergo ea* (architectonica nempe vocabula, de quibus loquitur) *per ſe non ſint aperta, nec pateant eorum in conſuetudine nomina, tum etiam præceptorum late vagantes ſcripturæ, ſi non contrahantur, & paucis & perlucidis ſententiis explicentur, frequentia multitudineque ſermonis impediente, incertas legentium efficient cogitationes. Itaque occultas nominationes commenſuſque e membris operum pronuncians, ut memoriæ tradantur, breviter exponam. Sic enim expeditius ea recipere poterunt mentes. Non minus, cum animadvertiſſem diſtentam occupationibus civitatem, publicis & privatis negociis, paucis judicavi ſcribendum, ut anguſto ſpatio vacuitatis, ea legentes, breviter percipere poſſent.* Hæc ille, & longe plura, qui ſi brevitatem ſermonis claritate compenſaſſet, operæ procul dubio feciſſet pretium. At Horatiani præcepti immemor, dum brevitatem proſequitur, in obſcuritatem præcipitavit. Hæc de doctrina & ſcriptis. Quatenus vero ad perſonam pertinet, ſtatura fuit humili, ſpecie haud multum grata & eleganti, quod ex ejus dictis ad Auguſtum habemus, 33 ait enim: *Mihi autem, Imperator, ſtaturam non tribuit natura, faciem deformavit ætas, valetudo detraxit vires.* 34 Porro quamdiu vixerit,

Y 2 quo

32 NONNVLLI SINT, QVI ILLVM IN REBVS CLARIS VERBOSVM, IN OBSCVRIS SICCVM ET IEIVNVM] Fortaſſe Baldus ſententiam hanc, quam tribuit *nonnullis*, ſolus ſibi finxit. Certe nullum ego unquam auctorem inveni (quamvis legerim haud paucos) de hujuſmodi rebus agentem, Baldo antiquiorem, qui de Daniele Barbaro eam ſententiam protulerit. Vtcumque tamen ſit de origine ejus ſententiæ, ea falſa eſt. Sed (quod attinet ad viros illos a Baldo nominatos) de Auctoribus, qui in eo fuerunt ut Vitruvium illuſtrarent, aliud in Opus aut ſatis multa, aut nimis multa congeſſi; nec quidem intereſt plura in Annotationibus hiſce repetere.

33 AIT ENIM:] In Præfatione ad Lib. II.

34 PORRO QVAMDIV VIXERIT] Credibile quidem eſt, Vitruvium ſenem, neque multo poſt quam obtulerat Libros ſuos Auguſto, obiiſſe. Eo etenim loco, quem (ante citata verba) Baldus adduxit, Vitruvius ipſe, *faciem*, ait, *deformavit ætas, valetudo detraxit vires*. Itaque ſi id tempus invenerimus, quo opus ſuum obtulit Auguſto Vitruvius, *quamdiu vixerit* conjicere aliquo modo licebit.

Cla. Perraultius in prima illa ſua adnotatione ſuperius commemorata, *Vitruve* (ſcribit) *a composé ſon livre avant qu' Auguſte fuſt Empereur, & luy a dedié au commencement de ſon Empire*: hoc eſt: *Vitruvius ſuum Librum compoſuit antequam imperio potiretur Auguſtus, eundemque illi de-*

quo loci diem clauſerit, ubi tumulatus fuerit, nullus eſt antiquorum ſcriptorum qui doceat, unde fit, ut æque ſepulturæ ejus locus obſcurus ſit, atque natale ſolum & patria.

dedicavit initio ejus imperii. Sed factum id fuit plures annos poſt illud initium, ut paullo infra oſtendetur. Ad veritatem profecto Barthius (in *Adverſariis* pag. 20.) magis acceſſit, qui ex Vitruvii Libro Primo verba prima cum retuliſſet, inde ſubdit; *Notandum eſt ex his verbis tempus ſcriptionis, quod ſtatim ab Actiaca victoria fuiſſe exiſtimo, rebus Imperii ad unum Auguſtum delatis omnibus, cum ejus auctoritas pro Numine haberi cœpta*.

At ad hunc locum ſane mirari ſubiit, a nemine (quod ſciam) animadverſa fuiſſe Vitruvii verba (Lib. V. cap. 1.) hæc: *ne* columnæ *impediant aſpectus pronai ædis Auguſti, quæ eſt in medio latere parietis Baſilicæ collocata*: ex his enim verbis illud plane liquet, quod cum hæc ſcribebat Vitruvius, jam Cæſari Octaviano nomen Auguſti datum fuerat. Id vero contigit anno ante Reparatam Salutem trigeſimoſeptimo; quo, ſententia Munatii Planci, Auguſti nomen Cæſari tributum eſt a. d. XVI. Kalend. Febr.; ut, inter ceteros, ex Cenſorino, & ex Dione, colligit Petavius *de Doctrina Temporum* (Tom. II. pag. 157. & 368.) annis ſexdecim poſtquam cœperat ille imperare. Ea itaque verba, quibus Vitruvius de ſua ætate, & de adverſa ſua valetudine ſcribit, ſi conſiderentur, tum vero etiam animadvertatur, eum ſcripſiſſe poſt annum vigeſimum ſeptimum ante vulgarem æram, facile (ut prorſus exiſtimo) inde de ejus vitæ ſpatio ac fine, haud levis capi poterit conjectura.

FINIS.

ANONY-

ANONYMVS
SCRIPTOR VETVS,
DE
ARCHITECTVRA
COMPENDIOSISSIME TRACTANS,

QVAE

VITRVVIVS

ET CETERI LOCVPLETIVS QVIDEM
AC DIFFVSIVS TRADIDERE.

CVM ANNOTATIONIBVS

IOANNIS POLENI.

IOANNIS POLENI
IN NOVAM
COMPENDII ARCHITECTVRAE
EDITIONEM
PRAEFATIO.

IN Exercitationibus Vitruvianis Primis , de Compendio hoc , ſive Epitome , atque de ſumma raritate exemplorum ejuſdem ab Vaſcoſano editorum, [1] quædam notatu (ut opinor) digna , jam in aſpectum lucemque protulimus. Nunc vero de Epitomes ipſius Auctore, cujus nomen ignorabatur etiam ab iis, qui Vaſcoſani Editioni præfuere (in ea enim dicitur VETVSTVS AVTOR , ἀνώνυμος TAMEN) quærere aliquid ac diſpicere, non prorſus inutile futurum eſſe arbitramur.

Principio autem inveſtigandum eſt , num ſuſpicari poſſimus , ab Petro Diacono fuiſſe concinnatum propoſitum hoc Compendium : quæ ſuſpicio incidiſſe viſa eſt eruditiſſimo Io. Alb. Fabricio; cujus hic deſcribemus verba : [2] *Epitome* , ait, *Vitruvii alia latine Pariſiis edita jampridem eſt curante Guil. Poſtello , incerti ſed fortaſſe antiqui Scriptoris, ut ait* [3] *Voſſius* (in ſuo de *Mathematicis* ſcientiis Libro, ubi agit de *Epitome* hac edita ab Vaſcoſano ; quemadmodum in Exercitationibus paullo ſupra indicatis [4] demonſtravimus) *Videndum ſitne Epitome Vitruvii a Poſtello edita eadem cum illa Petri Diaconi, de qua in continuatione Chronici Caſinenſis lib. IV. c.* 68. cujus hæc ſunt verba *Petrus Diaconus Solinum de Mundi mirabilibus abbreviavit. Notarum librum ex parvo ampliavit, & Conrado Imp. dedicavit. Vitruvium de Architectura breviavit. Itinerarium ex omnibus veteribus libris collegit.*

Porro de hoc Petro Diacono viri doctiſſimi Bollandiani (ut appellantur) [5] *inter illuſtres*, ajunt, *Scriptores Sacri Archiſterii Caſinenſis eſt Petrus Diaconus Chartularius, Scriniarius, ac Bibliothecarius Caſinenſis, qui non diu poſt annum*

1140.

[1] Pag. 40. & 41.
[2] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345. Edit. an. 1728.
[3] Pag. 463.
[4] Pag. 40.
[5] Acta Sanctorum Martii a Io. Bollando colligi feliciter cœpta &c. Antverpiæ fol. Tom. Tertio. pag. 489.

1140. *vivere deſiit, relictis quamplurimis ingenii ſui monumentis*. Quibus plane eſt adſtipulatus eruditiſſimus Abbas D. Eraſmus Gattula in [1] *Hiſtoria Abbatiæ Caſinenſis*, in qua de Petro Diacono plura habentur. Inter cetera vero narratur, Chronicæ Monaſterii Caſinenſis Librum Quartum exaratum ab hoc Petro Diacono acceſſiſſe ad priores treis, ab Leone Marſicano Card. antea contextos. Quo in Libro Opera, quæ Petrus ſcripſerat, Petrus ipſe [2] recenſet; ſed ita, ut aliquis alius ea recenſere videatur. Ea vero plurima ſunt; nos unum hoc (ex *Chronica S. Monaſt. Caſin.* edita cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) excerpſimus: [3] *Petrus Diaconus ----- Vitruvium de Architectura mundi emendans breviavit*.

Iterum etiam verba hæc: [4] *Vitruvium* Petrus Diaconus *de Architectura Mundi abbreviavit*, leguntur in *Opuſculo* (edito itidem cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) *de Viris Illuſtribus Caſinenſibus*, Capite quadrageſimo ſeptimo, ſi integri *Opuſculi* ratio habeatur; tertio autem, ſi ſpectetur *Supplementum Petri Diaconi de Viris Illuſtribus*. Ceterum notare obiter liceat, *Supplementum* quoddam alterum, ſive *Continuationem* illi *Opuſculo* adjectam, non *Richardo* (quemadmodum ſcribit [5] Ludovicus Elias du Pin) *Abbati Monaſterii Caſinenſis*, ſed *Placido Romano Monacho & Diacono Caſinenſi*, eſſe tribuendum: quod vel ex [6] noviſſima (& hæc quoque habetur cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) *Opuſculi* illius, ejuſdemque *Continuationis* Editione liquido conſtat.

Præterea vero animadvertendum, in [7] Indice (qui habetur inter modo commemoratos Rerum Italicarum Scriptores) Operum Petri Diaconi manu ſcriptorum, adhuc exſtantium, *abbreviatum* illum *Vitruvium* non reperiri. Ac ne indicium quidem ullum ejuſdem in Caſinenſi Monaſterio invenit Domnus Ioſeph Maria Franchinus, vir eruditione & pietate ornatiſſimus, Caſinenſis Monachus, & Archivio Monaſterii Caſinenſis Præfectus; qui, pro ſingulari erga me humanitate, diligentiſſime illum in ejus Monaſterii Bibliotheca, nec non in Tabulariis perquiſivit.

Neque tantum in Caſinenſi, verum etiam in pluribus aliis, iiſdemque illuſtribus, Bibliothecis (cum pro inveniendo Compendio edito ab Vaſcoſano lapidem omnem moverem) quæri diligenter curavi *abbreviatum* illum manu ſcriptum *Petri Diaconi Vitruvium*; ſed forte uſus ſum adverſa, nihil enim uſquam inventum eſt. At dum illud geminum opus diligenti perquiſitione indagabatur, compertum eſt, in Codice ſignato 1504. Biblio-

[1] Pars Prima. Venetiis. 1733. pag. 912. 913. 914.
[2] CAP. LXVI.
[3] Tom. IV. Mediolani. 1723. pag. 537.
[4] Tom. VI. Mediolani. 1725. pag. 58.
[5] Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Eccleſiaſtiques &c. Par M. L. Ellies Du Pin. Seconde Edition. Tome IX. A Paris. 1697. pag. 182.
[6] Tom. VI. pag. 63.
[7] In eodem Tomo VI. pag. 59.

Bibliothecæ Alexandrino-Vaticanæ (de quo Codice in [1] *Exercitationibus Primis* commemoratum eſt) haberi Compendium quoddam Architecturæ ; quod deinceps, eſſe illud idem olim ab Vaſcoſano editum, plane cognovi.

Illi autem iidem viri docti atque harum rerum periti (qui de ipſo Codice alias tulerant judicium, quemadmodum innui in loco paullo ante indicato) mihi ſignificarunt, ejus Compendii, & Librorum Vitruvii, eo Codice ſignato 1504. contentorum, eandem omnino eſſe ſcripturam ab uno eodemque Amanuenſi profectam. Id etiam addentes, quod ipſis Codex ille, ut prius, *viſus ſit plane perantiquus, ac fortaſſe exaratus circa finem ſeculi octavi, certe minime ſcriptum poſt ſeculum nonum*. Itaque cum hæc ita ſe habeant, quanto magis probabile eſt, Compendium illud eo in Codice, vel ante nonum ſeculum, vel ſeculo nono, ſcriptum fuiſſe ; tanto fit credibilius, haudquaquam tribui poſſe illud opus Petro Diacono, qui e vivis exceſſit ſeculo duodecimo. Et hæc ſane ratio, ne Petrus Diaconus Compendii illius auctor cenſeatur, una ſufficere videtur: quamvis in nonnullis aliis (ſi luberet) addendis, haud multum eſſet laboris.

Suboriri præterea ſuſpicio alia poſſet, non quidem Petro Diacono, ſed Palladio Rutilio Tauro Æmiliano, *Scriptori de Re Ruſtica*, tribuendum eſſe propoſitum *Architecturæ Compendium* ; quando in Codice Regio Vaticano (qui notatur numero 1286. *conſcripto XIII. labente ſeculo, vel XIIII. ineunte, ita ſuffragantibus doctis Viris* ; quemadmodum Roma mihi ſcriptum fuit) extat principio *Palladii Rutilii Tauri AEmiliani Opus Agriculturæ*, ad cujus extremum (pag. Codicis 43.) leguntur hæc: *Palladii Rutilii Tauri AEmiliani, Viri Illuſtris, Opus Agricolturæ explicit. Incipit de Architectura, valde utili Scientia* : quodque *incipit* eſt propoſitum *Architecturæ Compendium*: ut proinde dixeris, vel hoc opus præcedenti Operis illius Auctori Palladio recte tribui. Adde, & *Vitruvii Libros*, & hoc *Compendium* conjunctim contineri uno eodemque perantiquo Volumine Vaticanæ Bibliothecæ, ſignato 1504. (ut paullo ſupra jam innuimus) a tergo autem ejuſdem Codicis ſcripta eſſe duo nomina hæc, *Vitruvius*, & *Palladius*. Forma tamen characterum, quibus ſunt nomina illa exarata, minime æquat Codicis antiquitatem, ſunt enim perſimiles characterum, quibus Amanuenſes labente ſeculo decimoquinto utebantur. Sed utcumque ſit de illorum caracterum ætate, certe ex repetita illa Palladii mentione colligere quiſpiam poſſet non inepte, id *Compendium* aliquando Palladio fuiſſe adſcriptum.

Veruntamen illi ut adſcriberem, perſuadere mihi non potui ; cum in *Compendio* multa ex Palladii Libris deſcripta aut derivata potius, quam

Z ab

[1] Pag. 134. Art. XXI.

ab ipſo Palladio conſcripta eſſe videantur. Ejuſmodi nonnulla loca indicavi in meis Annotationibus; ut, ad Art. VIIII. verba; *Calx itaque de albo ſaxo*: & ad Art. XVI. verba; *æſtivis balneis hypocauſteria*: & ad Art. XXI. verba; *catenæ autem parentur*. Tum etiam magis abjudicandum eſſe id Compendium ab Palladio, percepi, cum formam ipſam locutionis a Palladio, & ab Auctore *Compendii* adhibitam, ſuis momentis penſitarem. Purior ſermo in illius Libris *de Re Ruſtica*, & emendatior, quam in hujus *Compendio*. Et, quamvis eximiæ elegantiæ titulo non commendetur Palladius; haud parum tamen ab Auctoris noſtri obſcuritate quadam & negligentia differt. Et in hac quoque ſententia eſſe plane comperi Collegam noſtrum Virum eruditiſſimum Iulium Pontederam, Botanices Profeſſorem celeberrimum, qui jampridem in Palladii Libris verſandis ornandiſque diu multumque verſatus fuerat. Is præterea animadvertit, videri quidem, Auctorem noſtrum ex S. Iſidoro Hiſpalenſi, qui tandem, ſeculo ſeptimo ad medium vergente, floruit, loca aliqua deſumſiſſe. Horum ſpecimina quædam obſervare eſt noſtris in Annotationibus: Art. I. ad verba; *Ichnographia eſt areæ*: Art. XII. ad verba; *larix vero a Caſtello*: & Art. item XII. ad verba; *multis itaque templis*. Quæ loca ſatis indicare videntur, Auctorem noſtrum nonnulla ex Iſidori hauſiſſe fontibus; &, quod conſequitur, illius ſcripta ſcriptis hujus recentiora eſſe reputanda. Neque enim probabile mihi fieret, aut Iſidorum deſcripſiſſe illa ex *Compendio*; aut ab uno eodemque alio Scriptore tum Iſidorum, tum noſtrum Auctorem, illa, in quibus conſentiunt, verba fuiſſe mutuatos.

Itaque lubens dixerim, neque Palladium, neque Iſidorum, fuiſſe Auctorem noſtrum, veruntamen antiquum alium, & Iſidori ætate paullo inferiorem. Ait enim noſter (Art. II.) fuiſſe, dum ſcriberet, *in Vrbe Roma Tritonem æneum, cum totidem thoracibus ventorum, factum ad templi Androgei Cyrenenſis ſimilitudinem*. Quamvis autem quæ habent Petrus Angelus Bargæus [1] *De AEdificiorum Vrbis Romæ Everſoribus*, & Alexander Donatus [2] *de Vrbe Roma* ita intelligere velimus, ut inde putemus, a Barbaris haud multa publica ædificia fuiſſe everſa; nihilo tamen minus, multo poſt ætatem Iſidori (ſive poſt ſeptimum ſeculum) ſuperſtitem exſtitiſſe turrim illam ventorum, in tam infelici rerum Romanarum inclinatione, quæ contigit illis (poſt Iſidori ætatem) ſeculis, credibile minime fit: atque ideo Auctor, qui eam turrim viderit, perantiquus reputandus eſſe videtur. Quod ſi, ut probabile eſt, Codex ille Vaticanus ſignatus numero 1504. in quo deſcriptum habetur Auctoris noſtri *Compendium*, exaratus fuit circa finem ſeculi octavi, aut ſeculo nono ineunte; nonne concludere plane

1 Antiquit. Roman. Theſaur. Vol. IV. pag. 1867.

2 Lib. I. Cap. 18.

plane licet, videri ſimile veri, Auctorem noſtrum fuiſſe ævo Iſidori haud multo inferiorem?

Cum igitur hic Auctor mihi viſus oppido vetus ſit, antiquos autem de Architectura Auctores, ſi Vitruvium excipias, raros & veluti tantum ex occaſione de arte illa agentes (puta Palladium, & Iſidorum) eſſe ſcirem: cum illud *Compendium* quibuſdam Vitruvii locis (nonnullis fortaſſe etiam Palladii) lumen, quodcumque id demum eſſe queat, aliquod tamen, afferre poſſit; & cum jam editum fuerit, ſed non admodum diligenti emendationis cura, & alicubi ingenio ſuo nimis (ut opinor) indulſerit Editor, & ante duo ferme ſecula, rariſſimaque ſint ejus exemplaria; operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi *Compendium* illud, ſive illam *Epitomem*, non omni quidem merito carentem, iterum ederem.

Eum autem in finem id facere conſtitui; ut quæ (præſertim in Librorum Vitruvii interpretatione) utilitas percipi poſſet, conſtaret ea ex Libro proſtante, non ex opere laborioſiſſime quærendo. Neque vero mihi propoſui, perpetuis annotationibus id *Compendium* illuſtrare: atque adeo in meas, ipſi *Compendio* ſubjectas, obſervationes loca Vitruvii paralella referre omnia; quamvis omnia, ſubſidio mei Indicis, invenire facile potuiſſem. Cum primum enim annotationes in Vitruvii Libros exarare, aut ab aliis deſumere cœpi, perſpicue cognovi ad varias quidem comparationes, & ad multiplices uſus, percommodum perque utilem futurum Indicem, quem mihi concinnarem, & conſcriberem, omnium Vitruvii verborum, ad eum modum, quo Indices in Libris ad uſum Sereniſſimi Delphini ſunt adornati. Hunc itaque longum ſatis & moleſtum laborem ſuſcepi, ac Indice conveniente cum Elziviriana Editione an. 1649. confecto, peregi.

Sed ut ad novam Editionem *Compendii* revertar; dicam, me curaviſſe, ut ope Vaticanorum Codicum (qui ſignati ſunt numeris 1504. & 1286. fueruntque jam ante commemorati) editio mea fieret Editione Vaſcoſani emendatior. Codice antiquiore, ceu textu deſcribendo, uſus ſum: Editionem tamen Vaſcoſani, & recentiorem Codicem conſului; atque ſubjeci textui in annotationibus Variantes Lectiones, quæ alicujus viſæ ſunt eſſe momenti. Alicubi vero antiquioris Codicis Lectionibus Lectiones prætuli aut Editionis, aut Codicis recentioris. In hoc autem, ad extremum quorundam Articulorum, nonnulla adjecta fuiſſe videntur poſterioribus temporibus; illiſque in locis *Epitomem* extraneis additionibus fuiſſe infartam. Sed hæc in Annotationibus fient clariora.

Ad ſignificandum Codicem Regium Vaticanum (quem edimus) diſtinctum numero 1504. hiſce utemur notis: Cod. R. 1.

Editio Vaſcoſani deſignabitur hiſce notis: Ed. V.

 Codi-

Codicem Regium Vaticanum, ſignatum numero 1286. indicabunt hæ notæ: Cod. R. 2.

ANONY-

[1]ANONYMI SCRIPTORIS VETERIS DE ARCHITECTVRA COMPENDIVM.

I.

De Principiis Artis Architectonicæ.

De Artis Architectonicæ peritia multa oratione Vitruvius Pollio, aliique [2] Auctores ſcripſere. Verum, ne longa eorum diſſertaque [3] facundia humilioribus ingeniis alienum faceret ſtudium, pauca ex his, mediocri licet ſermone, privatis uſibus [4] ornare fuit conſilium. Quæ partes itaque cæli & regiones ventorum ſalubres ædificiis videantur, & qua ſubtilitate nocivi flatus avertantur, adituſque januarum & lumina feneſtris utiliter tribuantur, quibuſque menſuris ædificiorum membra diſponantur, quibus ſignis tenuis abundanſque aqua inveniatur; alia etiam, quæ ædificandi gratia ſcire oportet, brevi ſuccinctaque narratione cognoſces. Primo ergo quæ principia ad Architecturam pertinere debeant ſtudioſe attendere convenit. Omnia enim pulchro decore ac venuſta utilitate fieri poterunt, ſi ante hujus artis [5] peritus ordo diſcatur. Nam architecturæ partes ſunt octo, quæ ſunt ordinatio, diſpoſitio, venuſtas, menſura, diſtributio, ædificatio, conlocatio, machinatio. Ex his Græci, quin-

[1] Hujuſmodi titulum hic fecimus (facilitatis gratia) Operi huic; quamvis in editionis hujuſce fronte eundem illum titulum, qui legitur in Vaſcoſani Editione, maluerimus adhibere.

[2] AVCTORES SCRIPSERE] Cod. R. 2. habet; *Auctores ſcientiſſime ſcripſerunt*.

[3] FACVNDIA] Ita reſtituimus ex Ed. V. & Cod. R. 2. legebatur in Cod. R. 1. *facundiora*.

[4] ORNARE] Cod. R. 2. *excerpere*.

[5] PERITVS ORDO DISCATVR] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Verum in Cod. R. 2. legitur, *peritus ordinem diſcat*. Et hæc quidem dictio videretur aptior: neque enim memini a Latinis *peritas* dici res inanimes. Nihilo tamen minus a veteri Codice recedendum, non putavi.

[1] quinque vocabulis, ſtudium architecturæ eſſe docuerunt. Nam [2] ordinationem *taxim*, ac diſpoſitionem [3] diatheſim, venuſtatem & decorem eurythmiam, modulorum menſuras ſymmetriam, diſtributionem œconomiam appellaverunt. Ordinatio [4] eſt ergo membrorum diſpoſitio, & conſtat ex quantitate, quam Græci poſotita vocant. Quantitas eſt modus ſingulorum membrorum univerſo reſpondens operi. Diſpoſitio eſt apta rebus conclavium inſtitutio; & operis futuri forma, tribus figuris diviſa, quæ a Græcis idea appellatur. Hæ ſunt ergo tres figuræ, Ichnographia, Orthographia, Scenographia. [5] Ichnographia eſt areæ, vel ſoli, & fundamentorum deſcriptio. Orthographia eſt laterum, & altitudinis exſtructio. Scenographia eſt frontis, & totius operis per picturam oſtenſio.

I I.

De Ventis.

FErunt quidam philoſophorum, Eratoſthenem mathematicis rationibus & geometricis methodis æquinoctiali tempore per gnomonicas umbras orbis terræ ſpatia eſſe metitum; & ſic certos ventorum didiciſſe flatus. [6] Tenere ergo orientem [7] æquinoctialem .... Favonium .... Se-

[1] QVINQVE VOCABVLIS] hoc eſt, octo illas Architecturæ partes Græci redegerunt ad quinque illas, indicatas vocabulis, de quibus deinceps agit Auctor.

[2] ORDINATIONEM TAXIM] Verbum *taxim* coniiciens ab Amanuenſibus fuiſſe prætermiſſum (cum deſit tum in utroque Codice, tum in Vaſcoſani Editione) adieci ego: ita enim quinque ſunt vocabula ex Græcis fontibus derivata; nimirum *taxis*, *diatheſis*, *eurythmia*, *ſymmetria*, & *œconomia*: ceterum quattuor tantum fuiſſent, contra ac ſupra ſcripſerat Auctor. Vocem autem illam lubens addidi, cum totus ille locus ab Auctore noſtro deſumptus quodammodo fuerit ex principio ſecundi Capitis Libri Primi Vitruviani, ubi legere eſt: *Architectura autem conſtat ex ordinatione, quæ Græce τάξις dicitur, & ex diſpoſitione, hanc autem Græci διάθεσιν vocant* &c.

[3] DIATHESIM] In Ed. V. eſt διάθεσιν: nimirum vox hæc græcis litteris ſcripta eſt: ita etiam aliquod aliud græcum verbum. At cum in utroque Codice pleraque græca ſint litteris latinis expreſſa, ſcripturam Codicum, non una de cauſſa, ſequi maluimus.

[4] EST ERGO MEMBRORVM] Cod. R. 2. *eſt membrorum*: deſideratur illativa conjunctio *ergo*.

[5] ICHNOGRAPHIA EST AREAE &c.] Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus (Originum Lib. XVIIII. Cap. 9.) Ichnographiam *Diſpoſitionis* vocabulo deſignavit, definivitque verbis hiſce; *Diſpoſitio eſt areæ, vel ſoli & fundamentorum deſcriptio*: noſter Auctor; *Ichnographia eſt areæ, vel ſoli, & fundamentorum deſcriptio*: hoc eſt, Iſidorus & Auctor noſter, verba adhibuere plane eadem. At Vitruvius Ichnographiam alia quidem definitione explicavit. Ait enim (Lib. I. Cap. 2.) *Ichnographia eſt circini regulæque modice continens uſus, ex qua capiuntur formarum in ſolis arearum deſcriptiones*. Palladium vero Ichnographiæ mentionem injicere, nuſpiam inveni.

[6] TENERE ERGO] Cod. R. 2. *tenere ſcilicet*.

[7] AEQVINOCTIALEM ------ FAVONIVM &c.] In Codd. R. 1. & R. 2. legitur, *æquinoctialem Favonium Septentrionem*: In

Septentrionem. [1] Inter ceteros tamen Androgeus Cyrenenſis cum VIII. ventis orbem terræ regi adſeveraſſet, exempli cauſſa Athenis turrim marmoream octogonam inſtituit, in qua imagines ventorum ſculptas contra ſuos cujuſque flatus ordinavit; ſupraque ipſam turrim metam marmoream poſuit, & Tritonem æneum collocavit, & ita eſt modulatus, ut cum ventus aliquis adſpiraſſet quodam momento in gyro ageretur, & ſupra caput ejus reſiſteret; &, dextera manu virgam [2] tenens, ipſum eſſe flantem monſtraret. Itaque eſſe inter Subſolanum & Auſtrum ad orientem hibernum, Eurum; inter Auſtrum & Favonium ad occidentem hibernum, Africum; inter Favonium & Septentrionem, Chaurum, quem quidam Corvum vocant; inter Septentrionem & Subſolanum, Aquilonem. Hoc modo & nomina & partes & numeros ventorum ſcire cœptum eſt. Sed plerique XII. ventos eſſe adſeverant, ut eſt in Vrbe Roma Triton æneus, cum totidem [3] thoracibus ventorum, [4] factus ad [5] templi Androgei Cy-

In Ed. V. *æquinoctialem Solanum* : *meridiem*, *Auſtrum* : *occidentem*, *Occidentalem* : *ſeptentriones*, *Septentrionem*. Sed cum ventum ab occidente flantem *Favonium* nominaverint, non *Occidentalem*, priſci Latini, valde dubito, quin pro arbitrio editoris locus hic in Vaſcoſani Editione fuerit commutatus. Malui ego lacunas relinquere iis in locis, ubi certe Amanuenſes verba quædam prætermiſere. Ceterum credibile prorſus eſt, Auctorem noſtrum deſumſiſſe locum ſuum ex Vitruvii Cap. VI. Lib. I. ubi Vitruvius ait; *Nonnullis placuit eſſe ventos quattuor; ab oriente æquinoctiali Solanum; a meridie Auſtrum; ab occidente æquinoctiali Favonium; a ſeptentrionali Septentrionem*. Ex his autem, quæ medicina afferri poſſit loco Auctoris noſtri, facile apparet.

1 INTER CETEROS TAMEN ANDROGEVS CYRENENSIS CVM VIII. VENTIS] Hæc quæ deſunt in Cod. R. 1. & in Ed. V. habentur (neceſſaria profecto, ut perficiatur ſententia) in Cod. R. 2. Porro ille *Androgeus Cyrenenſis* idem eſt ac *Andronicus Cyrrhoſtes* a Vitruvio nominatus Lib. I. Cap. VI. Infra tamen in hoc eodem Articulo nomen illius *Androgei Cyrenenſis* exſtat tum in Codice utroque, tum in Vaſcoſani Editione.

2 TENENS IPSVM ESSE] Cod. R. 2. *tenens prædictus Triton, ipſum eſſe*. Duo illa verba, *prædictus Triton*, minime leguntur in Cod. R. 1. & in Ed. V. ac ea prætermiſi, cum redundare poſſe videantur.

3 THORACIBVS VENTORVM] Aut in thoracibus illis ſculpta erant ſigna, quibus denotaretur qualis eſſet quiſque ventus: aut Auctor noſter voce illa *thoracum* indicare voluit imagines uſque ad pectus expreſſas, quales *thoracidæ* ſequiori ævo dictæ fuerunt. Ita VValafridius Strabo (qui floruit ante medium ſeculi noni) *de Officiis divinis* c. 8. ſcripſit, Sylveſtrum Pontificem *cognoviſſe Conſtantinum Imperatorem per thoracidas Apoſtolorum, quod ipſos in viſione viderit*. Hunc autem locum ab eruditiſſimo Carolo de Aquino ſum mutuatus.

4 FACTVS AD TEMPLI ANDROGEI CYRENENSIS SIMILITVDINEM; SVPRA] At in utroque Codice, & in Ed. V. repereram, *factus ad templi Androgei Cyrenenſis ſimilitudo ſupra*: iis tamen, quas (ex conjectura) adhibui emendatione, atque interpunctione opus eſſe, eaſdemque probabiles haberi poſſe, exiſtimavi.

5 TEMPLI] Turris ventorum, hoc loco appellatur *templum*. Ita vero potuiſſe appellari, non melius oſtendere poſſum, quam doctiſſimi Iacobi Gronovii verba huc afferendo (ex ejus Præfatione ad Volumen IV. *Græcarum Antiquitatum*) Poſtquam enim de Turri Andronici a Vitruvio commemorata egerat ille, ſubdit; *ſed tamen vix dubitari poteſt, quin adfuerit ſimul aliquid ſuper-*

Cyrenenſis ſimilitudinem; ſupra caput venti virgam tenens eundem eſſe flantem oſtendit. Obſervabis ergo ne januas aut feneſtras contra nocivos flatus facias. Nocivi enim flatus ſunt ubi aut nimis incumbunt aut acerrima frigora faciunt; ut & homines, & animalia lædant. Frigoroſis ergo regionibus a meridie aut ab occaſu hiberno januas & feneſtras facies: [1] æſtivoſis vero a borea & ſeptentrione fieri ordinabis.

I I I.

De Aquæ Inventione.

[2] QVoniam uſibus omnium maxime neceſſariæ aquæ videntur, primo quæ genera terræ tenues aut abundantes venas emittant, quibus etiam ſignis altius depreſſæ inveniantur, quomodo ex fontibus vel puteis ducantur, quæ nocivos aut ſalubres habeant liquores, ſtudioſe ſcire oportet. Aquæ ergo fontanæ aut ſponte perfluunt aut ſæpe de puteis abundant; [3] quarum ſi tales copiæ non erunt, ſignis infraſcriptis quærendæ ſunt. Sub terra capita aquarum & [4] proxima fontibus, altiora puteis, colligenda. Ante Solis itaque ortum in locis, quibus aqua quæritur, æqualiter in terra procumbatur, & mento depoſito per ea proſpiciatur; mox videbis in quibuſcumque locis aqua latebat humores [5] in aere ſupra terram criſpantes, & in modum tenuis nebulæ rorem ſpargentes, quod in ſiccis & aridis locis fieri non poteſt. Quærentibus ergo aquam diligenter erit conſiderandum quales terræ ſint. Certa enim genera ſunt in quibus aut abun-

ſuperſtitionis, uſitatæ Acticis etiam in ventis; unde caute agens Sponius II. 117. *ſcribit*, LA TOVR OV LE TEMPLE DES VENTS. *Hinc enim illa curioſa annotatio vel Demonis ſtatuentis Ventos eſſe Tritopatoras;* aliaque ſimilia erudite affert.

[1] AESTIVOSIS] Hac voce uſus eſt etiam Columella, qui *de Re Ruſtica* Lib. V. Cap. 8. ſcripſit, *æſtivoſis locis*, ut pleræque ferunt editiones (tribus tamen in editionibus legitur *æſtuoſis locis;* ut in præclara ſua *Scriptorum Rei Ruſticæ* editione adnotavit Cel. Io. Matthias Geſnerus) Quamobrem analogia indicare videtur, vel Columellæ ætate *frigoroſis* etiam dici potuiſſe. Carolus du Freſne, vocum *mediæ & infimæ Latinitatis* peritiſſimus, in Gloſſario ſuo (edit. an. 1678) habet, *Frigoroſus*. FRIGOROSAE REGIONES *apud Anonymum* (noſtrumque indicavit) *de Re Architectonica cap.* 2. Hunc autem eundem Auctorem noſtrum Carolus in Indicis ſui albo poſuit (pag. CLXXXVI.) nulla tamen temporis, quo floruerit Anonymus, addita nota, ſive conjectura.

[2] QVONIAM] Ita Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *Quo*: Ed. V. *Quum*.

[3] QVARVM SI TALES COPIAE NON ERVNT] Secutus ſum Ed. V. Legere eſt in Cod. R. 1. *cujus ſi talis copia non erit*: & in Cod. R. 2. *cujus aquæ ſi talis copia non erit*.

[4] PROXIMA] Cod. R. 2. *prima*.

[5] IN AERE SVPRA TERRAM CRISPANTES] verba illa, *ſupra terram*, non apparent in Cod. R. 2. in quo, *in aera criſpantes*.

abundans aut tenuis aqua naſcatur. [1] In creta tenuis, [2] ſed exilis, nec optimi ſaporis invenitur; in ſabulone ſoluto tenuis limoſa & inſuavis, altioribus locis merſa; in terra nigra ſtillarum humores exiles magis, ex hibernis liquoribus collecti, ſaporis optimi, ſpiſſis & ſolidis locis [3] ſubſiſtentes. Glareæ vero mediocres & incertas venas habent, ſed egregia ſuavitate. In ſabulone maſculo, & arena, & carbunculo, certiores & ſalubriores & abundantiores ſunt copiæ aquarum. [4] In rubro ſaxo & copioſæ & bonæ inveniuntur. Sed providendum erit, ne inter rimas ſaxorum, quando ſuſpenſæ ſunt, decurrant. Sub radicibus montium & in ſaxis ſilicibus uberiores, & ſalubriores, & frigidiores aquæ inveniuntur. Campeſtribus autem fontibus ſalſæ, & graves, & tepidæ, & non ſuaves erunt. Sed ſi ſapor bonus invenitur, ſcito eas de montibus ſub terra venire in medios campos; ibique umbris [5] arborum contectæ præſtabunt montanorum fontium ſuavitatem. Signa autem inveſtigandæ aquæ alia hujuſmodi invenientur. Tenuis juncus, ſalix erratica, alnus, vitex, arundo, hedera, alia quoque, quæ ſine humore naſci non poſſunt. Quando autem in lacunis ſimilia naſcuntur, facile his credendum non eſt. Itaque ſic inventiones aquæ probabis. Fodiatur ergo ubi hæc ſigna fuerunt inventa, ne minus in latitudinem pedes III. in altitudinem pedes V. & circa ſolis occaſum vas plumbeum aut æneum, mundum intrinſecus, perunctum oleo [6] in imam foſſuram inverſum conlocatur; ſupraque foſſuram frondibus vel arundinibus miſſis terra inducatur. Item alia die aperiatur; & ſi ſudores aut ſtillæ in vaſe inveniantur, is locus ſine dubitatione aquam habebit. Item ſi vas ex creta ſiccum non coctum [7] eadem ratione fuerit, ſi is locus aquam habebit, alio die vas humore ſolutum invenietur. Vellus lanæ ſimiliter in eo loco poſitum, ſi tantum humoris collegerit, ut alia die exprimi poſſit, magnam copiam aquæ locum habere ſignificat. Lucerna plena oleo

A a in-

1 IN CRETA TENVIS &c.] *In creta; tenuis & exilis & non alta eſt copia, ea erit non optimo ſapore*: Verba Vitruvii ſunt in ejus Libri octavi Capite primo; quo ex Capite pleraque hoc Articulo contenta in rem ſuam tranſtulit Auctor noſter. Illo itidem Capite uſus eſt, de re hac eadem agens, Palladius: minime itaque mirum, ſi noſter cum Palladio hic quoque conſenſerit.

2 SED] Cod. R. 2. *ſcilicet*.

3 SVBSISTENTES] In Cod. R. 2. legitur, ſubſidentes.

4 IN RVBRO SAXO ET COPIOSAE ET BONAE INVENIVNTVR. SED PROVIDENDVM &c.] Palladius in *Auguſto*, Art. VIII. habet hæc: *in ſaxo rubro bonæ & abundantes ſunt. Sed providendum eſt, ne inventæ inter rimas refugiant, & per intervenia dilabantur*. Alia in eo Palladii Art. VIII. videre eſt ſimilia eorum, quæ noſtro ab Auctore proponuntur. Facile autem intelliges, ſi loca compares, utrumque per Vitruvium profeciſſe.

5 ARBORVM] Deeſt vox hæc arborum in Cod. R. 2. ut etiam paullo infra particula *ergo*.

6 IN IMAM FOSSVRAM INVERSVM CONLOCATVR; SVPRAQVE FOSSVRAM] Cod. R. 2. habet: *in unam foſſam inverſum colloca ſupra quam foſſam*.

7 EADEM RATIONE] Cod. R. 2. *eadem poſitum & opertum ratione*.

incenſa ſi in eodem loco ſimiliter adoperta in alia die lucens fuerit inventa; indicabit, eum locum aquam habere; propterea quod omnis calor ad ſe trahit humorem. Item in eodem loco ſi focum feceris, & vaporata terra humidum nebuloſumque fumum ſuſcitaverit, oſtendit locum aquam habere. Cum hæc ita fuerint reperta certis ſignis, in altitudinem putei defodiendi erunt, quouſque caput aquæ inveniatur; aut, [1] ſi plura fuerint, in unum colligantur. Maxime tamen ſub radicibus montium, in regione ſeptentrionali, ſigna aquæ ſunt quærenda. In his enim locis ſuaves & ſalubres & abundantiores inveniuntur; [2] quando naturæ beneficio a ſolis curſu ſeparantur, & arborum aut montium umbris velatæ [3] frigida gratia æſtate, hiberno tepida ſuavitate, [4] perfluerint.

IIII.

De Puteorum foſſionibus & ſtructuris.

[5] IN puteorum autem foſſionibus diligenter eſt cavendum, ne fodientibus periculum fiat, quoniam ex terra ſulphur, alumen, & bitumen naſcitur; quæ res, cum in ſe convenerint, peſtiferos ſpiritus emittunt; & primo occupatis naribus tetro [6] odore reprimunt animas corporibus; &, ſi non inde cito fugerint, celerius moriuntur. Hoc autem malum, ubicumque fuerit, hac ratione vitabis. Lucerna accenſa [7] in eum locum demittatur, quæ ſi ardens remanſerit, ſine periculo deſcendis. Quod ſi ereptum ei lumen fuerit, cavendum erit ne in eum locum deſcendatur. Sed ſi

[1] SI PLVRA FVERINT] Hæc eſt lectio Cod. R. 1. & Ed. V. At in Cod. R. 2. eſt, *plura capita fuerint*: ſed etiam ſine ea voce *capita* (quæ, ſpecie quadam ellipſis, potuit prætermitti) ſatis perſpicua habetur ſententia.

[2] QVANDO] Cod. R. 2. *quoniam*.

[3] FRIGIDA GRATIA AESTATE] Cod. R. 2. *frigida æſtate*.

[4] PERFLVERINT.] Hoc propoſiti Articuli III. extremum eſt verbum: at in Cod. R. 2. habetur *perfluent*: & deinde ſequuntur hæc: *Sub divo vero foſſa hoc ſigno reperitur, quod numquam ros, aut gelu album ſuper ejus os conſpicitur, ſi non multum cooperta obturetur. Si etiam ſit in domo vox data per echo recipiatur.*

[5] IN PVTEORVM AVTEM FOSSIONIBVS &c.] Depromſit principium hujuſce Articuli Auctor noſter ex Palladio, qui in *Auguſto*, Art. IX. habet hæc: *Sed in fodiendis puteis cavendum eſt foſſorum periculum, quoniam plerumque terra ſulfur, alumen, bitumen educit* &c.

[6] ODORE REPRIMVNT ANIMAS CORPORIBVS; ET, SI] Ita Cod. R. 2. Cod. R. 1. *odore reprimunt & ſi*. Ed. V. *odore anhelitum reprimunt*: *& ſi*. Illam vero prætuli lectionem, quæ, melius refertur ad verba Palladii, cum (ut paullo ante animadverti) facile Auctor noſter Palladium ante oculos haberet dum ſcriberet hæc: ſunt autem Palladii verba (in commemorato Art. IX.) *ſpiritus miſti anhelitum peſtis exhalant, & occupatis ſtatim naribus extorquent animas, niſi quis fugæ ſibi velocitate ſuccurrat.*

[7] IN EVM LOCVM] Prætuli lectionem hanc Ed. V. ut emendatam; cum tamen, *in eo loco*, uterque habeat Codex.

ſi alio loco aqua non invenietur, dextra ac ſiniſtra uſque ad libramentum aquæ [1] putei fodiantur; & per fracturam foramina quaſi nares intus in puteum demittantur, qua nocivus ſpiritus evaporet. Sed cum aqua inventa fuerit, ſigninis operibus parietes ſtruantur ita ne venarum capita excludantur. In ſigninis autem operibus hæc ſervare debebis. Primo ut arena aſpera paretur, & cementum de ſilice vel [2] lapide tuficio calciſque proxime extinctæ duæ partes ad quinque [3] arenæ mortario miſceantur. Puteum ergo fodere debebis latum pedibus octo, ut a [4] binis pedibus ſtructura in circuitu ſurgat, & quattuor cavo relinquat. Structuram vero cum facere cœperis vectibus ligneis denſabis, ſic ut [5] nitorem frontis non lædas. Sic enim ſolidata ſtructura adverſus humorem fortior erit. Quod ſi limoſa aqua fuerit, ſalem ei [6] miſces, [7] & ſua vi acrem ſaporem mutabit. Sed licet auctores ad quinque partes arenæ duas partes calcis mitti docuerint, iiſdem menſuris [8] & redivivas, [9] & penſas fieri monſtraverint:

A a 2 me-

1 PVTEI] Sic Ed. V. ſed Codices *puteis*.

2 LAPIDE TVFICIO] Hoc eſt, *tofo*, ſive *topho*. Vitruvius (Lib. II. Cap. 7.) *in Campania ruber & niger tophus, in Vmbria & Piceno & Venetia albus, qui etiam ſerra dentata, ut lignum, ſecatur*. Eſt tophus lapis friabilis, minimum ponderis in ſtructura habens. Notus lapis; ſed minime nota vox *tuficius*: cujus apud Latinos Scriptores nullum inveni aliud exemplum. Quamvis reperiantur voces *tofacius*, & *toficius*: Palladius (Lib. IX. Tit. IX.) *ſtructa ſit lapide tofacio*: & Capitolin. in Max. C. 6. habet; *lapides toficios friare*: at quod attinet ad vocem *tuficius*, hujus exemplum unum, hoc eſt locum hunc Anonymi noſtri, exhibuit Carolus du Freſne in *Gloſſario* ſuo, ad vocem *Tufus*, pro *Tofus*.

3 ARENAE MORTARIO] Cod. R. 2. *arenæ partes mortario*.

4 BINIS PEDIBVS] Sic Codices. In Ed. V. vox illa, *pedibus*, deſideratur; quam tamen delendam non cenſui: præſertim cum Palladius (Lib. IX. Tit. IX.) haud abſimili modo ſcripſerit: *Fodiendus* (ejus verba ſunt) *eſt puteus, latitudine octo pedum quoquoverſum, ut binos pedes ſtructura concludat*. Quod autem attinet ad puteorum ſtructuram, noſter haudquaquam per Vitruvium proficere potuit, cum is in ea deſcribenda non ſit verſatus.

5 NITOREM FRONTIS] Interpretor, hiſce verbis indicari cavam ſtructuræ ſuperficiem: ſed hariolor. Cod. R. 2. habet, *fontis*.

6 MISCES] Verbum hoc, quamvis tempore cum iis, quæ ſequuntur, haud cohærere videatur, reliqui, quoniam conſentit uterque Codex. In Ed. V. legitur, *miſceto*.

7 ET SVA VI ACREM SAPOREM MVTABIT] Hoc eſt, ſal, ſua vi, ſua commixtione, acrem ſaporem (malum ſaporem aquæ limoſæ appellari acrem ab Auctore noſtro, conjicio) mutabit in meliorem: emendavi ex conjectura, ſed neſcio an ex probabili conjectura. Ed. V. *& ſuavitatem ſaporem ſiccabit*. Cod. R. 2. *& ſuavitate ſaporem mutabit*. Cod. R. 1. *& ſuavitate ſaporem ſutabit*: fere pro *ſutabit* legi ego *tutabit*: cum tutare, ſequiore ævo, ſignificaret etiam extinguere. Hæc Palladius paucis & perſpicue ſic (loco cit.) expreſſerat: *ſi aqua limoſa fuerit, ſalis admiſtione corrigatur*.

8 ET REDIVIVAS] Mixtiones hæ, quæ redivivæ appellabantur, nomen traxiſſe plane videntur a *Redivivis*: *Rediviva* autem dicebantur quæ ex diruto ædificio ſumta in novi ædificii conſtructione adhibebantur. Notus eſt Ciceronis locus (in Verrem Lib. I. ut fert Ed. Cl. Viſbur. Art. LVI.) *Rediviva ſibi habeto; quaſi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis conſtitueretur*: ubi Tullius agit de ædificio.

9 ET PENSAS] Lubenter repoſuiſſem im-

melius tamen inventum eſt ut ad duas partes arenæ una calcis miſceatur, quo pinguior impenſa fortius cæmenta ligaret. Similiter & in teſtaceis operibus facies. Puteum autem cum fodere cœperis, ſi terra ſolida non fuerit aut arena [1] rubrica aut ſabulo fluidus aut exſudans humor foſſionem [2] reſolvat, tabulas axium directas fodiendo ſubmittes & eas vectibus ligneis tranſverſis diſtinebis, ne labens terra ruina ponderis periculum fodientibus faciat.

V.

De utilitate aquæ probandæ.

QVoniam ergo ante omnia aquæ uſus neceſſarius habetur, his experimentis utilitas ejus probanda erit. Itaque ſi naturaliter fontes perfluent, conſiderandum erit prius quales homines & quam ſalubri corpore circa eos fontes habitent. Itaque [3] ſi corporibus valentibus, cruribus non vitioſis, coloribus nitidis, non lippientibus oculis, purgatos ſalubreſque fontes probabis. Quod ſi novi fontes, aut putei foſſi fuerint, aquam eximes [4] in vas æneum nitidum ſparges, & ſi maculam non fecerit optime pro-

impenſas. Attamen *penſas* retinui: Verum dicemuſne, ea voce indicari ab Auctore noſtro mixtionem arenæ & calcis, quæ uſui eſſet dum non *rediviva*, ſed nova eſſent quæ adhiberentur: hacque ratione *redivivas mixtiones* a *penſis*, ſive impenſis, differre? Paullo infra Auctor noſter habet, *impenſa fortius cæmenta ligaret*: & (Art. XXIII.) *Operi coronario ſubtilior impenſa neceſſaria eſt*. Palladius (de re itidem ædificatoria agens, Lib. I. Art. IX. & XIII.) bis voce, *impenſa*, uſus eſt pro farcimine ex calce & rebus quibuſdam aliis, quæ cum calce a cæmentariis commiſcentur.

An potius ſtatuemus, mixtiones *redivivas* dictas eas fuiſſe, quæ factæ eſſent ex calce, *quæ multo* (ut noſter ait, Art. XX.) *ante tempore fuerit macerata?* Mixtiones vero *penſas* fuiſſe nominatas illas, in quibus adhibita calx recens: hæc enim reputari potuit ceu recenter empta, & *penſa* (ut ex pondere pretium æſtimaretur) atque ea de cauſſa illiuſmodi mixtio, in qua recens calx, penſæ nomen, ævo illo, fortaſſe obtinuit. An ſequemur Philandri ſententiam, quæ percipi poteſt ex ejus Annotatione ad Vitruvii verba illa, quibus (Lib. VIII. Cap. 1.) *ruderis redivivi* mentio fit?

1 RVBRICA] Retenta hac lectione, arenam *rubricam* (rubram) fluidiorem crediderit Auctor noſter, exiſtimandum eſt. Ego tamen lubens mihi perſuaſiſſem, pro *rubrica*, *lubrica* eſſe legendum.

2 RESOLVAT] Id verbum poſuimus pro *reſolvit*, quod eſt in Cod. R. 1. & in Ed. V. verum in Cod. R. 2. eſt *reſolvitur*: at emendationem demonſtravit præcedens verbum *fuerit*.

3 SI CORPORIBVS VALENTIBVS &c.] Quæ *ex membris corporibuſque gentium obſervanda* ſint ad dignoſcendas *regionum rationes cælique qualitates*, Vitruvius propoſuit Lib. VI. Cap. I. & Lib. VIII. Cap. 5. ubi de *expertionibus* fontium agit; *ſi* homines, ait, *erunt corporibus valentibus*, *coloribus nitidis*, *cruribus non vitioſis*, *non lippis oculis*, fontes *erunt probatiſſimi*. Ex his palam eſt unde ſua derivaverit noſter.

4 IN VAS AENEVM NITIDVM SPARGES] Cod. R. 1. *in vaſo æneo*: Ed. V. *in vaſe æneo*: Cod. R. ut ſcripſimus. Palladius (Lib. IX. Tit. X.) habet: *Aquam vero*

probabilis erit. Miſſa etiam in vas æneum ſi decocta fuerit, & limum vel arenam in fundo non reliquerit, legumen in ea ſi cito coquatur, bona erit: non minus [1] ſi perlucidi fontes fuerint & ſine muſco aut quibuſdam inquinamentis, [2] ſignum hoc ita ſalubrem perpetuamque aquam futuram ſignificabit.

VI.

De aquæ inductione.

DVctus autem aquæ [3] quattuor generibus fiunt: aut forma ſtructili, aut fiſtulis plumbeis, aut tubis vel canalibus ligneis, aut tubis fictilibus. Si per formam aqua ducitur, ſtructura ejus diligenter ſolidari debet, ne per rimas pereat. Canaliculus formæ juxta magnitudinem aquæ dirigatur. Si planus locus fuerit, pede ſemis intra caput aquæ ſtructura [4] conlocetur. Et, ſi longior planitia fuerit, inter centenos vel, LX. pedes ſtructura [5] ſubmittatur, ut animata aqua non pigro impetu decurrat. Nam ſi intervalla montium fuerint; ad libramentum caput aquæ, uti ſpecus, ſub terra erit ſtruendum, aut roboreis canalibus aquæ ductus componetur. Quod

vero novam ſic probabis: in vaſe æneo nitido ſpargis. Ad ea autem verba, *in vaſe æneo*, Schoettgenius obſervavit, ita quoque legi in Vitruvii Epitome; ſed Vir doctus notaverat, in MS. hæc: *in vas æneum nitidum*, quæ facile ex ipſo ſumſit Vitruvio, qui habet; *in vas Corinthium ſparſa*. Adde Vitruvii locum eſſe in Lib. VIII. Cap. 5.

1 SI PERLVCIDI] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. at Cod. R. 1. habet *ſuperlucidi*.

2 SIGNVM HOC ITA SALVBREM PERPETVAMQVE AQVAM FVTVRAM SIGNIFICABIT] Cod. R 1. *ignem non ita ſalubrem perpetuamque aquam futuram ſignificabit*. Cod. R. 2. *ſalubrem perpetuamque habebit aquam*. Ed. V. *aquæ, nam ita ſalubrem perpetuamque aquam futuram ſignificabitur*. Emendatione certe opus erat. Ex Vitruvii commemorato Capite quinto Libri octavi (ut etiam Palladius fecerat Lib. IX. Tit. X. ſed magis ſobrie) ſuas aquarum expertiones ferme deſcripſit noſter: illius autem Capitis poſtrema verba hæc ſunt: *ſi muſcus non naſcetur, neque juncus, neque inquinatus ab aliquo inquinamento is locus fuerit, ſed puram habuerit ſpeciem, innuctur his ſignis eſſe tenuis, & in ſumma ſalubritate*. Quamobrem, ut ſenſus aliquis huic loco reſtitueretur cum attenderim verba illa, *his ſignis*, (& litteras, ex quibus coaleſcunt) reponi poſſe, conjeci, *ſignum hoc* pro verbis, *ignem non*, quæ ad eam Auctoris ſententiam minime pertinere videntur. Itaque emendatio noſtra duntaxat ex hac qualicumque conjectura profluxit.

3 QVATTVOR GENERIBVS FIVNT &c.] In diviſione hac Auctor noſter magis cum Palladio convenit, quam cum Vitruvio. Hic (Lib. VIII. Cap. 7.) *Ductus*, ſcribit, *aquæ fiunt generibus tribus, rivis per canales ſtructiles, aut fiſtulis plumbeis*, ſeu *tubulis fictilibus*. At Palladii quadripartita diviſio (Lib. IX. Tit. XI.) hujuſmodi eſt: *Cum vero ducenda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis*.

4 CONLOCETVR] Fortaſſe legendum eſſet, *confornicetur*: Vitruvius enim (loco cit.) de hac eadem re habet; *eaque ſtructuræ confornicentur*.

5 SVBMITTATVR] Palladius (loco cit.) utitur aptiore verbo, *reclinetur*.

Quod ſi concavæ vallium dimiſſiones impedient; [1] ſtructura ſolida vel arcuatili ad libramentum aquæ occurratur; aut fiſtulis plumbeis, aut canalibus [2] aquæ curſus dirigatur. Verum ſi altior locus fuerit, unde aqua ducitur, aliquanto inferius planitia inflexa libretur; ut veniens aqua fracto impetu lenius decurrat. Aut ſi longius de monte ducitur ſæpius flexuoſas planities facies. Minori etiam ſumptu & utilius tubis fictilibus inducitur. Cum a figulo ergo fient ne minus duorum digitorum [3] groſſitudine corium habeant. Sed ipſi tubuli ex una parte anguſtiores fiant, ut alter in alterum per ordinem vel palmum ingrediantur. Iuncturæ autem eorum calce viva oleo ſubacta illiniantur; & [4] antequam a capite aqua demittatur, favilla per eos cum parvo liquore laxetur, ut ſi qua vitia tubuli habuerint excludantur. Salubrior [5] enim uſus [6] tubulorum ex materia invenitur: ex plumbo enim ceruſſa naſcitur, quæ corporibus humanis nociva eſt; exemplum autem hujus plumbariorum deformitas [7] præbet, qui tractando plumbum [8] exſucati ſanguine fœdo pallore mutantur. Nam cum fere omnes exſtructas vaſorum argenteorum vel æneorum habeant menſas; tamen, propter ſaporis integritatem, fictilibus vaſculis utuntur. Non alienum videtur, etiam [9] receptacula locis opportunis facere, ut ſi aquæ exhauſtæ ſolis ardoribus fuerint, aut venas ſitiens terra conſumpſerit, nihilominus de receptaculis aqua miniſtretur. Canalium vero & tubulorum ligneorum facilis & uſitata aquæ inductio videtur.

VII.

1 STRVCTVRA SOLIDA VEL ARCVATILI] Ita Cod. R. 2. cum depravate, ut opinor, Cod. R. 1. & Ed. V. habeant; *ſtructuram ſolidam vel arcuatilem*.

2 AQVAE CVRSVS] Conſentiunt Codices. Ed. V. *aquæ liber curſus*.

3 GROSSITVDINE] Ita Codices: at Ed. V. habet *craſſitudine*: alibi etiam (ut Art. XXI.) legere eſt in Codicibus, *groſſitudinis*, & *groſſiori*; pro quibus Ed. V. præfert, *craſſitudinis*, & *craſſiori*; ſed ego Codicum lectiones malui retinere: præſertim cum jam noverim, S. Gregorium M. (qui floruit labente ſeculo ſexto) non ſemel uſum fuiſſe voce hac, *groſſus*, teſte Carolo du Freſne in Gloſſario, ad vocem eandem.

4 ANTEQVAM A CAPITE AQVA] Cod. R. 2. *antequam aqua*: deeſt, *a capite*.

5 ENIM] Lubenter, pro *enim*, repoſuiſſem *autem*, aut particulam aliam tranſgreſſioni inſervientem. Namque progreditur noſter ad oſtendendum, ligneos tubos eſſe plumbeis ſalubriores. Particulæ, ut compendiariis notis perſæpe ſcriptæ ab deſcribentibus amanuenſibus, haud raro mutatæ ſunt.

6 TVBVLORVM EX MATERIA] Hoc eſt tubulorum ligneorum. Particulam *ex* induxi in textum, nimis ſuſpicans aliquid deeſſe.

7 PRAEBET] Ita Ed. V. Sed Codices, *probat*.

8 EXSVCATI] Hæc lectio Codicis eſt R. 1. Alter Codex, & Ed. V. habent *exſiccati*.

9 RECEPTACVLA] Cod. R. 1. *acceptacula*. Cod. R. 2. *conceptacula*. Ed. V. *acetabula*. Plane credidi, *receptacula* eſſe legendum: tum quia Palladius (Lib. IX. Tit. XI.) de eadem agens re habet hæc: *diligentis erit aquarum receptacula fabricari*: tum quia Auctor ipſe noſter, poſt duos verſus, ſubdit (& conſentiunt Codices, ac Ed. V.) *de receptaculis aqua miniſtretur*.

VII.

De menſuris & pondere fiſtularum.

Fiſtulæ ergo plumbeæ, pro magnitudine aquæ, hanc ſoliditatem & menſuram accipere debebunt. Si centenariæ fundentur denum pedum, [1] M. & CC. lib. fuſuræ accipiant. Octogenariæ denum pedum, DCCCC LX. lib. accipiant. Quinquagenariæ denum pedum, DC. LXXX. lib. accipiant. Quadragenariæ denum pedum, DC. lib. Tricenariæ denum pedum, CCCCL. lib. Vicenariæ denum pedum, CC XL. lib. Octonariæ C lib.

VIII.

[1] M. ET CC.] Cod. R. 1. & CC. Cod. R. 2. CC. & CC. Ed. V. *M. & CC.* Illam vero germanam eſſe lectionem, nemo ſane dubitabit, qui Caput VII. Libri octavi Vitruvii conſuluerit; ubi de Fiſtulis plumbeis pedum denum, deque pondere earundem diſtincte agitur. Quamvis autem ceteri ab noſtro Auctore prolati numeri non omnes conſentiant cum Vitruvii numeris; ſed ab his, parte aliqua, aliqui differant, nihil tamen mutandum cenſui: cum in Codice utroque, & in Vaſcoſani editione numeri a nobis exhibiti, mira conſenſione reperiantur. Palladius (Lib. IX. Tit. XII.) magis quidem ſteterat Vitruvio.

In Codice Regio Vaticano ſecundo poſt Articulum hunc octavum tres alii ſequuntur Articuli, qui neque in Codice Regio primo, neque in Vaſcoſani Editione inveniuntur. Eos autem ad Auctorem noſtrum minime pertinere exiſtimo; ſed ab alio quopiam (quo tempore non divinaverim) adjectos fuiſſe reor. Qualeſcumque ſint, tamquam parerga, ſcriptos eodem plane modo (ſi interpunctionem excipias) ac ex Codice illo fuere deſcripti, eos ſubjeci.

De Organicis Fiſtulis.

Poſt fiſtulas tuborum fuſiles, pauca ſubtexere licuit de fiſtulis organicis, quæ fiunt hoc modo. Cuprum puriſſimum tundendo ad ſummam tenuitatem extenditur, & complicatur ferro, ad hanc rem propter æqualem latitudinem omnium fiſtularum aptato, pene IIII. pedibus longo, in modum Cylindri, bene rotundo: tantum ex una parte, plus minus uno palmo, paulatim reſtringitur acuendo, ut concavitas omnium fiſtularum in ſuperiori foramine ovum columbæ, in inferiori ovum lodicis, ideſt alaudæ, poſſit recipere. In eo vero loco, ubi incipit æqualis groſſitudo, ex tranſverſo admorſa, & patefacta, fiſtula ex cupro, in modum ſemicirculi una interius ſolidatur; ad quam hinc inde fiſtulam oportet comprimi, ut vox poſſit formari. Denique ab eo loco, ubi ponatur, una ſumitur cum circino totius fiſtulæ menſura ad eam partem, ubi diximus eſſe ſuperius foramen, ut quantum debet eſſe unaquæque vel major, vel minor quam altera, noſcatur. Siquidem ſi diatonicum ſit genus (quo maxime decurrunt modernæ cantilenæ) hoc modo metientur fiſtulæ. Prima, quæ omnibus minor eſt, & iccirco acutior, in VIII. partibus dividatur; &, octava parte primæ, ſit major ſecunda quam prima, ut faciant inter ſe tonum. Secundæ ſimiliter octava parte, ſit major tertia quam ſecunda, & inter eas tonus. Deinde fac, ut, tertia parte primæ, ſit major quarta, quam prima; & ita faciet quarta quidem ad primam diateſſaron, ad tertiam ſemitonium. Quinta quoque ſit major, quam prima, medietate primæ, ut faciat ad eam Symphoniam diapente, ad quartam vero tonum. Ipſius etiam quintæ octava parte, ſit major ſexta quam quinta; & inter eas tonus.

VIII.

De Arenæ natura probanda.

1 ARenæ foſſiciæ genera ſunt tria; 2 nigra, rubra, carbunculus. Ex his, quæ manu comprehenſa ſtridorem fecerit, optima & purgata erit.

tonus. Quartæ quoque tertia parte, ſit major ſeptima quam quarta, ut faciat ad eam rurſus diateſſaron, ad ſextam vero ſemitonium. Octava quoque ſit dupla primæ; & inter eas ſymphonia diapaſon, quæ ſemper ex diateſſaron & diapente componitur. Denuo idem ordo repetatur; ut ſicut colligitur menſura ſecundæ fiſtulæ ex prima, ſic colligatur menſura nonæ fiſtulæ ex octava, & ita per ordinem (ut dictum eſt) intexantur. Nam ut primæ octava dupla eſt, ita quintadecima octavæ. In VII. quoque vocibus prædictæ diapaſon aſcendendo, & deſcendendo, unam quamlibet cantilenam perficies. Frequenti tamen exercitatione diſtantiæ vocum ſunt colligendæ, ne ſonos intercipias, quos poſt ſummam extenſionem acuminis graves facis, & eoſdem iterum ſecundum cœptam melodiam acuis. Et primo fiſtularum ordini ſecundus ordo reſpondebit. Ceterum hydrauliis, ad iſtarum comparationem, labor eſt difficilis, ſed non multum ad delectationem jocundior iſtis.

De Capſa cui ſupponantur fiſtulæ.

Capſam, cui ſupponantur fiſtulæ, oportet fieri quadratam, aut altera parte longiorem, & per IIII. angulos ſingula receptacula reliqua concavitate profundiora, ut ventus diviſus æqualiter ſe infundat omnibus foraminibus. A cujus capſæ medio demittitur maxima fiſtula, quæ per IIII. partes recipiat geminos folles. Antequam tamen folles jungantur, prædictæ fiſtulæ bicorni inſtrumento perforato recipiuntur, quod in ipſo anguſto aditu faucium a fiſtula uno palmo aperientem, & claudentem habet unam ex ferro ex cupro. Tunc tabula tenuis plana ſubtiliter & recta fiat eidem capſæ ſupponenda, in qua ordinantur hinc inde rectis lineis foramina, æqualibus a ſe ſpatiis diſtantia, & ſecundum numerum fiſtularum ſit numerus eorundem foraminum. Sub qua tabula eſt alia oppoſita maximæ fiſtulæ, non ut ipſam obturet, ſed ut ventum dividat. Per oras etiam capſæ, ante & retro, ſuper ipſam tabulam ponuntur linguæ tenues, planæ, ſubtiles, & rectæ, quarum foramina cum omnibus foraminibus tabulæ convenient, tanta concordia ut videantur una. Poſt obturatis ipſis foraminibus, ut aperiri poſſint, liquefacto plumbo ſuper tabulam & linguas capſa replebitur. Denuo extractæ linguæ in ſuis foraminibus erunt mobiles & curſoriæ.

De ordine fiſtularum.

Poſt hæc ordinantur fiſtulæ ita, ut a dextra modulantis in ſiniſtram paulatim majores prodeant. Super unamquamque vero linguam niſi ſimplæ & duplæ fiſtulæ poſſunt conſtitui, quod bis eſt una vox acuta, & gravis: & ex his quot placuerit, ſcilicet aut V. aut decem, aut quotlibet. Nam in his menſuris, quas nos fecimus, ſunt linguæ XV. Deinceps inſtrumenta reliqua fiunt; id eſt, in quodam ligno ante capſam firmo fiunt, ſecundum numerum linguarum, ex cornu ſemicirculi laminæ ligneæ, in ſummo ferratæ ferro, quod hæreat medietati virgulæ ferreæ, hærenti capitibus ſemicirculorum, & linguarum; ut a tergo depreſſa lamina tota lingua uſque ad hærentem virgam ferream recondatur, laxa uſque ad medietatem primi foraminis extrahatur. Summopere tamen cavendum, ne in juncturis capſæ aliqua rima remaneat, per quam ventus exeat. In laminis vero ligneis ſcribentur alphabeti litteræ dupliciter, ita A. B. C. D. E. F. G. A. B. C. D. E. F. G. H. ut citius modulator poſſit ſcire quam linguam debeat tangere. Nam hæ ipſæ fiſtulæ poſſunt eſſe hydrauliæ; ſi ſuppoſito vaſe pleno aquæ, ventus aquam hauriat, quam cum ſono per fiſtulas redundat.

1 ARENAE FOSSICIAE GENERA &c.] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Sed in Codice Regio ſecundo Articulus inchoatur modo hoc: *His prædictis, redeamus ad ordinem. Arenæ foſſiciæ genera* &c. Quæ primorum verborum additio ſane confirmat, tres præcedentes Articulos (a nobis ceu parergon jam deſcriptos) eum in Codicem fuiſſe intruſos.

2 NIGRA, RVBRA, CARBVNCVLVS] Vitruvius (Lib. II. Cap. 4.) *canam* etiam no-

erit. Quæ autem terroſa [1] fuerit, eamque in veſtimentum candidum ſi miſeris, & effuſa ſi nihil ſordis relinquerit idonea erit. Si vero non fuerit unde arenæ fodiantur, tunc de fluminibus, aut de glareis, excernenda erit, aut de littore marino. Sed marina arena in ſtructuris hoc vitium habet: tarde ſiccatur. Vnde onerari ſe continenter non patitur; niſi intermiſſionibus requieverit opus, pondere gravata ſtructura rumpetur. Cameris etiam ſalſum humorem remittendo tectorium opus ſæpe reſolvit. Foſſiciæ vero celeriter ſiccefcunt, & tectoria non lædunt, & concamerationes utiliter obligant. Sed foſſiciæ recentes ſtatim in ſtructuras mitti debent; fortius enim comprehendunt cæmenta. Nam ſi ſub ſole diutius fuerint, aut imbribus pruiniſque ſolutæ, & terroſæ & [2] vanidæ fiunt. Foſſiciæ itaque cum recentes ſunt, tectorio operi propter pinguedinem conveniunt, fluviaticæ autem propter macritatem ſignino operi incongruentes ſunt. Sed [3] jaculorum ſubactionibus in tectorio opere recipiunt ſoliditatem, in cæmentitias autem ſtructuras pura arena mittatur.

VIIII.

De Calcis utilitate probanda.

[4] CAlx itaque de albo ſaxo vel tiburtino aut columbino fluviatili coquatur aut rubro aut [5] ſpongia, quæ enim erit ex ſpiſſo & duro ſaxo

B b utili-

nominat: *genera*, ait, *arenæ foſſiciæ ſunt hæc, nigra, cana, rubra, carbunculus*. At Palladius (Lib. I. Tit. X.) *nigram*, *canam*, & *rufam* recenſuit, prætermiſit *carbunculum*. Ceterum & Palladius, & Auctor noſter, quæ habent de arena, ex Vitruvii commemorato Capite habuiſſe videntur.

1 FVERIT, EAMQVE IN VESTIMENTVM &c.] Vt ſcripſimus, ſic habet Cod. R. 1. Sic etiam Cod. R. 2. niſi quod in hoc, non *ſi miſeris*, ſed *miſeris* tantum legitur. In Editione Vaſcoſani ſententia purior eſt; ſed vereor, ne vis aliqua Codicibus facta fuerit: en ex ea integrum locum; *Quæ autem terroſa fuerit, ſi in veſtimentum candidum miſſa, moxque exuſſa, nihil ſordis reliquerit, idonea erit.*

2 VANIDAE] Vox hæc, ut legitur in Cod. R. 1. retenta a me eſt; fieri enim potuit, ut ſequiori ævo *vanidæ* dicerentur res, quæ, vigente latina lingua, *evanidæ* appellabantur. Ceterum Ed. V. habet, *evanidæ*; & Cod. R. 2. *vanæ*.

3 IACVLORVM] Secutus ſum Codicem utrumque: quamvis in Ed. V. ſubſtituta ſit vox alia; nimirum, *bacillorum*. Sed, cum inter jacula recenſeantur haſtilia, quorum manubria bacilli; translate jacula pro bacillis poni potuere: quapropter a Codicibus non receſſi.

4 CALX ITAQVE DE ALBO SAXO &c.] Palladius (*de Re Ruſtica* Lib. I. Tit. X) litteris mandavit hæc: *Calcem quoque ex albo ſaxo duro, vel Tiburtino, aut columbino fluviali coquemus, aut rubro, aut ſpongia:* & reliqua etiam ſi conferas cum iis, quæ de Calcis utilitate noſtro ab Auctore traduntur, facile comperies, fere omnia noſtrum ex Palladio deſcripſiſſe. Et animadvertere præſtat, Chriſtianum Schoettgenium (in Annotatione ſua ad citatum Palladii locum) aſſeveraſſe, res illas calci efficiendæ idoneas ab Palladio propoſitas, Vitruvium haudquaquam in ſuis Libris expoſuiſſe: quod aſſertum ego perluſtrans ea decem & octo loca, in quibus a Vitruvio de calce iniicitur mentio, veriſſimum eſſe plane cognovi. Porro non ex commemorata modo annotatione, verum etiam ex nonnullis aliis ſane liquet, Schoettgenium vidiſſe hanc noſtri Auctoris Epitomen; & etiam manu ſcriptam; in eadem enim illa Annotatione ſubdit: *Hæc verba non habet Vitruvius, & leguntur tamen in Epitome illius C. IX. ubi MS. ita habet: Calx itaque &c.*

5 SPONGIA] Reſtituimus vocem hanc ex

utiliter ſtructuris conveniet; quæ autem ex fiſtuloſo, aut exiliore lapide fuerit, conveniet operi tectorio. In commixtione ad duas partes arenæ una calcis mittatur. In fluviatili autem arena ſi tertiam partem [1] teſtæ cretæ addideris, miram ſoliditatem operis præſtabit.

X.

De lateribus faciendis.

FAciendi autem lateres ſunt ex terra alba, [2] ex creta, ex rubrica, aut ſabulone maſculo. Hæc genera terræ, propter levitatem, fortiora ſunt operi. Cetera genera, quod aut gravia ſunt aut paleas non continent, [3] aut humore ſparſa cito ſolvuntur, propterea fabricis inutilia videntur. Ducendi autem ſunt lateres verno tempore, ut ex lento ſicceſcant: qui enim ſolſtitiali tempore parantur, vitioſi fiunt; quoniam calor ſolis torridus corium in ſummo cito deſiccat, & quaſi integri videntur: poſtea humor [4] interraneus dum ſiccatur contrahit frontes, & ſciſſuris dividit, & inutiles operi lateres facit. Maxime tamen tectorio operi inutiles erunt, ſi ante biennium [5] inducantur. Non enim poſſunt ante penitus ſiccari. Fiunt autem laterum genera tria. Vnum quod Græce [6] δίδωρον appellatur longum ſeſquipede, latum pede; quo noſtri utuntur. Sunt & alia duo laterum genera, unum πεντάδωρον, & alterum τετράδωρον. Doron autem græci palmum appellant. Itaque artifices quinque palmorum publica opera exſtruere conſueverunt, & quattuor privatorum fieri debebunt. [7] Et ſemi-

ex Palladio (Lib. I. Tit. X.) Codices habent, *ſfungia*. In Ed. V. verbum hoc deſideratur.

1 TESTAE CRETAE] Lectionem hanc probant & Codices, & Palladii editio (loco cit.) *creta* eſt a verbo *cerno:* Vitruvius (Lib. II. Cap. 5.) *ſi quis teſtam tuſam ſucretam*, hoc eſt, cribratam. Ed. V. *toſta creta*.

2 EX CRETA, EX RVBRICA] Ita Cod. R. 1. At Cod. R. 2. & Ed. V. *vel creta vel rubrica*. Ad Articulum hunc conſcribendum uſus eſt Auctor noſter iis, quæ a Vitruvio (Lib. II. Cap. 3.) tradita ſunt. De lateribus egit etiam Palladius, Lib. VI. Tit. XII.

3 AVT HVMORE SPARSA CITO SOLVVNTVR, PROPTEREA FABRICIS] Deſcripſimus hic Cod. R. 2. In Cod. R. 1. legitur, *aut humores pars propterea cito ſolvuntur fabricis*. In Ed. V. *aut humores pars, propterea cito ſolvuntur, & fabricis*.

4 INTERRANEVS] Tam nova videtur vox hæc, ut fere repoſuerim, *interius*: ſed conſenſus Codicum cum Vaſcoſani Editione me cohibuit.

5 INDVCANTVR] Hoc eſt (ut reor) tectorio tegantur.

6 δίδωρον] Ita Ed. V. Ita Vitruvius (Lib. II. Cap. 3.) *Fiunt autem laterum genera tria: unum quod Græce* δίδωρον *appellatur*. In Codicibus legitur, *lidon*: non tamen hic prætermittam, a Philandro in annotatione ad verbum illud Vitruvii, *didoron*, referri *in quodam Vitruvii Codice ſe inveniſſe pro* DIDORO, *ſcriptum* LICHVM; tum Philander ſubdit *mendoſe*.

7 ET SEMILATERES] Legebatur in Cod.

ſemilateres [1] ſuper ſe miſſi, qui laterum juncturas inter ſe poſiti, repararent. Ita enim fiet, ut, cum alter alterius protegit conjunctionem, firma ſtructuræ ſoliditas ſurgat.

XI.

De Parietibus Latericiis tectorio opere parandis.

LAteritii Parietes tribus inductionibus prius ſolidentur, ut opus tectorium ſine vitio accipiant. Nam ſi recentes ſtructuræ & inductiones fuerint, [2] & non ante ſiccaverint, cum areſcere cœperint ſciſſuris venuſtatem operis corrumpent. In Vrbe autem, propter multitudinem hominum, parietes [3] cæmentitii altius ſtruuntur, ne latius ſoli magnitudinem occupent. Merito ergo lateritiam habere non potuit, ne pondere cito corrupta fabrica laberetur. Lateritiis ergo parietibus vitia, quæ ſolent accidere ne fiant, hoc modo erit providendum. [4] In ſummitate parietum ſtructura teſtacea cum prominentibus coronis altitudine ſeſquipedali exſtruatur; ut, ſi corruptæ tegulæ, aut imbrices erunt, parietes tamen ſolidi permaneant.

XII.

De generibus arborum, & utilitate cæſionis.

[5] CAEſio arborum, quæ ad utilitatem fabricæ parabitur, autumni tempore antequam Favonii flare incipiant utiliter, cæditur. Prius

 tamen

Cod. R. 1. ex ſimili *lateria*: in Cod. R. 2. *ex ſimili lateres*: in Ed. V. *ex ſimili latere*: ſed fugere nos non poterat germana emendatio: Vitruvius enim (loco cit.) *Fiunt*, ait, *cum his lateribus* SEMILATERES, *qui cum ſtruuntur, una parte lateribus ordines, altera ſemilateres ponuntur*. Hoc non inutile eſſe poſſet exemplum depravationum, quas inducere ſolebant Amanuenſes.

[1] SVPER SE MISSI, QVI LATERVM IVNCTVRAS, INTER SE POSITI REPARARENT] Hanc ſcripturam Codicis R. 2. ut minus obſcuram, pro hoc valde ſuſpecto loco, præſtitit adhibere. Alia enim erat obſcurior: nam in Cod. R. 1. & in Ed. V. legitur; *remiſſis qui laterum juncturis interpoſitis reparent*.

[2] ET NON ANTE] Cod. R. 1. *& ut ante*.

[3] CAEMENTITII] Loco hujuſce vocis lacuna eſt in Cod. R 1.

[4] IN SVMMITATE PARIETVM STRVCTVRA &c.] Vitruvius (Lib. II. Cap. 8.) *Summis parietibus ſtructura teſtacea ſub tegula ſubjiciatur altitudine circiter ſeſquipedali, habeatque projecturas coronarum*.

[5] CAESIO] Hæc vox ſuſpecta mihi eſt, cum neque inter barbaras ponatur ab *du Change*, & præterea, cum ſequatur verbum *cæditur*; unde fit hæc dictio, *cæſio cæditur*: quæ quid ſignificat? Sed conſentientibus Codicibus & Ed. V. vim illi voci facere nolui Ceterum, pro *Cæſio arborum*, lubens repoſuiſſem vocem, *Materies*: Auctor enim noſter Vitruvium

tamen uſque ad medullam ſecuribus circumciſæ ſtantes [1] intermittantur ; ut inutilis humor decurrat, & venarum raritas exſiccata [2] ſolidetur. Sed genera arborum has inter ſe vires & differentias habent. Abies ergo habet aeris plurimum & ignis, minimum terreni humoris, merito non eſt ponderoſa, & naturali rigore non cito flectitur a pondere. Laricis vero materia in omni fabrica maximas habet utilitates. Primo quod ex ea [3] adfixæ tabulæ ſub grunda ignis violentiam prohibent : neque enim flammam recipiunt, neque carbonem faciunt. [4] Larix vero a Caſtello Laricino eſt dicta. Quercus terrenis ſatietatibus abundans parum habens humoris cum in terrenis operibus obruitur perpetuam ſervat utilitatem. Cujus apta ædificiis materies, & in humore [5] poſita perpetuam exhibet utilitatem. [6] Fagus quod æqualem habet mixtionem humoris & ignis in humore cito marceſcit, ſiccis locis utilis eſt. Populus alba, & nigra, ſalix, & tilia ignis & aeris habent ſatietatem in fabrica [7] utiles, in ſculpturis gratæ inveniuntur. [8] Alnus qui proximus aquæ naſcitur tener & mollis, mate-

vium haud dubie conſuluerat, qui Libri II. Cap. 9. exorditur ita: *Materies cædenda eſt a primo autumno ad id tempus, quod erit antequam flare incipiat Favonius*. Qui tamen Vitruvius non modo autumnale, verum etiam ferme totum hibernum tempus, cædendis arboribus aſſignat.

1 INTERMITTANTVR] Hoc eſt, non integre reſcindantur, ſed relinquantur erectæ. Cod. R. 1. *circummittantur*.

2 SOLIDETVR. SED GENERA] In Vaſcoſani Editione habentur hæc : *ſolidetur. A decimaquinta uſque ad viceſimam ſecundam Lunam arbores præcidantur ad naves faciendas. Sed genera*. At periodum illam vel ab Editore intruſam fuiſſe, vel gloſſema eſſe, quod irrepſerit in textum, plane exiſtimo. Ejuſdem periodi nullum in Codicibus indicium eſt.

3 ADFIXAE TABVLAE SVB GRVNDA] In Ed. V. legitur, *affixa tabula a ſuggrundo*.

4 LARIX VERO A CASTELLO LARICINO EST DICTA] Iſidorus (Originum Lib. XVII. Cap. 7.) *Larex, cui hoc nomen a Caſtello Laricino inditum eſt*. Vitruvius autem narrat (Lib. II. Cap. 9.) quomodo contigerit ut illi arbori nomen provenerit *a caſtello, quod vocabatur Larignum*. Itaque ab Iſidoro, non a Vitruvio, nomen noſter Auctor deſcripſiſſe videtur.

5 POSITA PERPETVAM] Cod. R. 2. *poſita, ſic altius perpetuam*.

6 FAGVS QVOD AEQVALEM HABET MIXTIONEM HVMORIS ET IGNIS &c.] In Ed. V. legitur *Fagus*, in Codice autem utroque *Faſus*. Quod attinet ad hunc locum, Vitruvius de Fago (Lib. II. Cap. 9.) ſcripſerat ita : *Cerus, Suber, Fagus quod parvam habent mixtionem humoris & ignis, & terreni, aeris plurimum, pervia raritate humores penitus recipiendo, celeriter marceſcunt*. Valde autem a Vitruvio, & ab Auctore noſtro diſſentire videtur Palladius; qui (Lib. I. de *Re Ruſtica*, Tit. VIII.) De *cerro*, ait, *aut fago, aut farno diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis vel ſilice humor calcis nuſquam ad tabulati corpus accedat*. Ego tamen animadvertendum reor, a Palladio eam conditionem fuiſſe conſtitutam, ut nimirum *humor ad tabulati corpus non accedat*. Obſervandum præterea eſt, Auctorem noſtrum infra (Art. XVIIII.) coaxationes ex Fago ad vetuſtatem poſſe permanere, ſanxiſſe.

7 VTILES] Hoc modo in Cod. R. 1. Vitruvius (Lib. II. Cap. 9. de *Populo*, de *ſalice*, & de *Tilia*, hæ arbores *egregiam*, ait, *habere videntur in uſu rigiditatem*. Cod. R. 2. & Ed. V. contra, ferunt, *inutiles*. Ac quidem, noſtris temporibus, earum in fabricis rarus eſt uſus.

8 ALNVS QVI PROXIMVS AQVAE NASCITVR] Iſidorus Originum Lib. XVII. Cap.

materia extra aquam fabricæ inutilis eſt: ſed hoc mirum in ſe habet, quod in humore palationes ſpiſſæ defixæ ſtructuram ſupra ſe factam ſine vitio ſervant. Vlmus, & Fraxinus in omni opere [1] vitio flectuntur: ſed cum aruerint rigidæ ſunt. Lentoris cauſſa catenis utiles. Carpinus in omni opere tractabilis, & utilis invenitur. Cupreſſus, & Pinus admirandas habent virtutes, quod non cito pondere curvantur: durant enim integræ ſemper. Cedrus, ſi humore non corrumpatur, eandem habet virtutem. Sed quomodo de pino reſina decurrit, ſic & ex ea oleum, quod cedria dicitur: [2] ſi libri, aut aliæ res, eo inungantur, nunquam tineis aut carie ſolventur. [3] Multis itaque templis, propter æternitatem, ex ea lacunaria ſunt facta. Nam folia etiam cupreſſo ſimilia ſunt. Naſcitur maxime in Creta, & in Africa, & in Syriæ regionibus. [4] Quæcumque ergo ex parte Meridiana cæduntur, utiliores erunt; ex parte autem Septentrionali proceriores ſunt arbores, ſed cito vitiantur.

XIII.

De Fabrica Villæ ruſticæ diſponenda.

PRimo ita chortes & culinæ calidis locis deſignentur. Bubilia in parte meridiana ita, ut ad ortum, aut ad focum boves [5] ſpectent. Niti-

Cap. 9. *Alnus ---- proxime enim aquæ naſcitur*. Vitruvius vero (Lib. II. Cap. 9.) *Alnus autem quæ proxima fluminum ripis procreatur*. Nonne Iſidori potius quam Vitruvii, verba adhibuiſſe videtur Auctor noſter? Neque ſane Palladius quidquam habet de re hac.

1 VITIO] Cod. R. 2. Ed. V. *cito*.

2 SI LIBRI, AVT ALIAE RES, EO INVNGANTVR] Ed. V. *quo ſi libri aut cluſa inungantur:* Cod. R. 2. *Si enim libri ex eo inungantur*: Cod. R. 1. *ſi libri aut cluſa ex eo inungantur*; retinui lectionem hanc, mutatis tamen vocibus, *cluſa ex*, cum nulla inde manaret certa ſententia: induxi autem earum loco duas haſce, *aliæ res*, quas quodammodo indicavit Vitruvius, qui de eodem oleo (Lib. II. Cap. 9.) *quo reliquæ*, ſcripſit, *res cum ſunt unctæ (uti etiam libri) a tineis, & a carie non læduntur*.

3 MVLTIS ITAQVE TEMPLIS &c.] Sic noſter de arboribus cedris verba faciens, poſtquam ſcripſerat, eas ſi humor non corruperit, diutiſſime integras perſiſtere, ſubdit; *Multis itaque templis, propter æternitatem, ex ea* (Cedrorum materia) *lacunaria ſunt facta*. Sententiam hanc eandem Iſidorus Libro & Capite paullo ſupra commemoratis de Cedro agens, expreſſit verbis hiſce: *Vnde & in templis, propter diuturnitatem, ex hoc ligno* (Cedro) *lacunaria fiunt*. Sententiam itidem fere eandem, ante hoſce, expoſuerat (ut fert Philandri Editio an. 1552.) Vitruvius ita: *Epheſi in æde ſimulacrum Dianæ, & etiam lacunaria ex ea* (Cedrorum materia) *& ibi & in ceteris nobilibus fanis, propter æternitatem, ſunt facta*. Si trium Scriptorum verba perpendas, facile, ut opinor, coniicies, Auctorem noſtrum ab Iſidoro potius, quam a Vitruvio, exemplum tranſtuliſſe. In Palladii Libris ſimilia de Cedro fruſtra quæras.

4 QVAECVMQVE ERGO EX PARTE MERIDIANA &c.] Palladius (Lib. XII. Tit. XV.) *Quæcumque autem ex parte Meridiana cæduntur, utiliores ſunt; quæ vero ex ſeptentrionali, proceriores, ſed facile vitiantur*.

5 SPECTENT] In Cod. R. 1. erat expe-

Nitidiorem enim cultum recipiunt ſi ad lumen attendant. Latitudo XV. pedibus [2] diſponatur, & in ſingulis parietibus [3] VIIII. pedes relinquantur. Equilia [4] calidis locis ordinentur, & obſcuriora fiant, ut ſecuri equi pabulentur. Ovilia, & Caprilia pro magnitudine agri componantur. Cella vinaria contra frigidiſſimas cæli plagas collocetur. Lumen feneſtris a Septentrione tribuatur: ut undique frigidus aer vina incolumia ſervet. Vapore enim omnia corrumpuntur. [5] Torcular hujus in Septentrionem ponatur. Cella autem olearis in meridie conſtituenda eſt: feneſtræ ab eadem parte tribuantur, ne frigore oleum [6] cum ſordibus retineatur, & ſuavitas ſaporis pereat. [7] Torcular hujus in meridie ſtatuatur: magnitudo pro abundantia rei fiat. Granaria ad Septentrionem, vel Aquilonem ſpectent, ut aere gelidiori fruges tutius ſerventur. Vaporatæ enim regiones curguliones, & alia genera beſtiolarum nutriunt. Quæ fruges corrumpunt. Horrea, fenilia, piſtrina extra villam ſunt conſtituenda, ut ab ignis periculo villæ ſint tutiores. Si quid vero melius, ac nitidius facere volueris, exempla de Vrbanis fabricis ſumes.

XIIII.

De diſpoſitione operis Vrbani.

VRbani itaque operis gratiam luminoſam eſſe [1] oportet: præſertim cum nulli vicini parietes impediant. Diſponendum erit tamen ante, ut certa genera ædificiorum cæli regiones apte poſſint ſpectare. Hiberna ergo hibernum occidentem ſpectare debent, [2] quoniam veſpertino lumine opus eſt. Nam ſol occidens non ſolum illuminat, ſed [3] pro vi caloris tepidas facit regiones. Cubicula & Bibliothecæ ad orientem ſpectare debent.

1 Vi-

expectentur, ſed proculdubio mendoſe. Vitruvius (Lib. VI. Cap. 9. in quo de ruſticorum ædificiorum rationibus agit) *Conjuncta autem* (culina) *habeat bubilia, quorum præſepia ad focum, & orientis cæli regionem ſpectent.*

[2] DISPONATVR] Sic Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *quod ponatur:* & Ed. V. *componatur.*

[3] VIIII.] Cod. R. 2. numerum exhibet *VIII.*

[4] CALIDIS] Conſentit hæc lectio Cod. R. 2. cum Vitruvii præceptis. Cod. R. 1. & Ed. V. habent *cardinis.*

[5] TORCVLAR HVIVS] Nimirum *hujus cellæ vinariæ;* quod ſcilicet uſui eſſet cellæ vinariæ. In Cod. R. 2. deeſt pronom. *hujus.*

[6] CVM SORDIBVS RETINEATVR, ET SVAVITAS] Ita Cod. R. 2. cujus lectionem, ceu clariorem, præferendam ratus ſum. Cod. R. 1. & Ed. V. *cum ſordibus & ſuavitas ſaporis.*

[7] TORCVLAR HVIVS] Hoc eſt, *hujus cellæ olearis.*

[1] OPORTET] Verbum hoc in Cod. R. 2. retruſum eſt poſt verbum, *impediant.*

[2] QVONIAM] Legitur in Cod. R. 2. Sed in Cod. R. 1. *quomodo.* & in Ed. V. *quum.*

[3] PRO VI] Seu verba hæc in Codice aliquo invenerit is, qui præfuit Vaſcoſani Editioni, ſive ex ingenio emendationem adtulerit,

cer-

[1] Viſus enim matutinum poſtulat lumen. Nam quæcumque loca frigida [2] ſpectant, humore vitiantur; quoniam venti humidi, ſpirantes madidos flatus, omnia [3] pallore corrumpunt. Triclinia verna, & autumnalia ad orientem ſpectare debent, [4] ut gratiora ſint, quod his uti ſolitum eſt. AEſtiva triclinia ad Septentrionem ſpectare debent; quod ea regio, [5] præter ceteras, frigidior eſt, & ſolſtitiali tempore jucundam ſanitatis voluptatem corporibus præſtat.

XV.

De menſuris AEdificiorum.

TRicliniorum, & conclavium quanta latitudo & longitudo fuerit [6] in uno computata menſura, ex ea medietas altitudini tribuatur. Si autem exedræ, [7] aut oeci quadrati fuerint, media pars menſuræ in altitudinem ſtruatur. Pinacothecæ & Plumariorum officinæ in parte ſeptentrionali ſunt conſtituendæ; ut colores, & purpuræ ſine vitio reſerventur. De vaporatis enim regionibus corruptelæ naſcuntur.

XVI.

De Fabrica Balnearum.

BAlneis locus eligendus eſt contra occaſum hibernum, aut partem meridianam; ut ſole decedente [8] vaporetur [9] uſque ad veſperum, quod

certe apta viſa ſunt. In Codicibus legitur, *proximi*.

1 VISVS ENIM &c.] vocabulum, *Viſus*, deſcriptum eſt in Cod. R. 1. & in Ed. V.: at in Cod. R. 2. vocabulum *uſus* vel deſcripſerunt, vel ſcripſerunt permoti auctoritate Vitruvii, qui (Libro VI. Cap. VII. quo variæ partes hujuſce noſtri Articuli continentur) *Vſus enim*, ait, *matutinum poſtulat lumen.*

2 SPECTANT, HVMORE VITIANTVR; QVONIAM] Ita Cod. R. 2. cui hoc quoque loco parere placuit. Mendoſa enim haud dubie ſunt quæ habet Cod. R. 1. *ſpectantur umorem, videantur, quomodo*. Ed. V. *ſpectantur umore, vitentur, quoniam.*

3 PALLORE] Vocem hanc, in qua conſentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. non reperies in Cod. R. 2.

4 VT GRATIORA SINT, QVOD HIS VTI SOLITVM EST. AESTIVA TRICLINIA AD SEPTENTRIONEM SPECTARE DEBENT] Omnia verba hæc, quæ leguntur in Cod. R. 2. & in Ed. V. & quæ ipſo Vitruvii (Cap. cit.) textu probantur, deſunt in Cod. R. 1. prætermiſſa haud dubie Amanuenſis incuria.

5 PRAETER CETERAS] Cod. R. 2. *præ ceteris.*

6 IN VNO COMPVTATA MENSVRA] Cod. R. 2. *in unam computa menſuram.*

7 AVT OECI QVADRATI] Cod. R. 1. *aut tycii quadrati*: Ed. V. *aut xiſti quadrati*: Cod. R. 2. *aut quadrati*. Sed *oeci* eſſe legendum plane credidi, cum Vitruvius (Lib. VI. Cap. 6.) agat de *oecis*, ubi præcipit, ut *altitudines eorum dimidia latitudinis addita conſtituantur.*

8 VAPORETVR] Nempe, calore temperetur. Horatius (Lib. I. Ep. 16. v. 7.)
aſpiciat Sol:
Lævum diſcedens curru fugiente vaporet.

9 VSQVE AD VESPERVM, QVOD] Ita

quod tempus ad lavandum tributum eſt. Suſpenſuræ calidarum cellarum ita ſunt faciendæ, ut primum area ſeſquipedalibus tegulis [5] conſternatur inclinata ad fornacem, ut pila miſſa intro reſiſtere non poſſit: ſed redeat ad præfurnium. Flamma enim ſurſum adſurgens [1] calidiores efficit cellas ſupraque laterculis beſſalibus, [2] & rotundis pilæ interſtruantur ex capillo, & argilla ſubacta: [3] in privato pedibus binis ſemis, in publico ternis. Tegulæ bipedales ſuperconſtituantur, quæ pavimentum dirigant. [4] Plumbeum vas, quod patenam æream habet, ſuper fornacem conlocetur, [5] alterum frigidarium ſecus, ut, quantum calda ex eo [6] in ſolium admittatur, tantum frigidæ infundatur. Magnitudines autem balnearum pro hominum copia, aut [7] voluntatis gratia fieri debebunt; dummodo cellæ ſic diſponantur, ut quanta longitudo fuerit tertia adempta latitudo componatur: melius enim ignis per anguſtiora latitudinis cellarum [8] operabitur. [9] AEſtivis bal-

Ita Cod. R. 2. Sed Cod. R. 1. *uſque ad veſperum habeat*, *quod*. Et Ed. V. *& eum uſque ad veſperum habeat*. In hac diſſenſione, faciliorem lectionem præferendam, ratus ſum.

5 CONSTERNATVR] Verbum plane retinendum; quamvis Cod. R. 2. habeat, *conſtruatur*. Vitruvii (Lib. V. Capite 10. *Balnearum diſpoſitionibus*, *& partibus dicato*) verba ſunt; *ſeſquipedalibus tegulis ſolum ſternatur*.

1 CALIDIORES EFFICIT CELLAS] Lectio hæc Ed. V. undecumque profluxerit, pobabilis viſa eſt. Cod. R. 1. *calores ejus efficit cellas*: & Cod. R. 2. *calores ejus efficit cellæ*.

2 ET ROTVNDIS PILAE INTERSTRVANTVR] Cod. R. 1. *& rotundis pilæ interuantur*: Ed. V. *vel rotundis pilæ inſternantur*: in Cod. autem R. 2. totus locus depravatus omnino eſt. Dum ego, pro *interuantur*, aut *inſternantur*, reſtitui, *interſtruantur*, attendi Vitruvium, qui (Cap. cit.) *eæque* pilæ, ait, *ſtruantur argilla cum capillo ſubacta*; ac præterea Palladii (Lib. I. Art. XL. ubi de re agit eadem) verba hæc; *pilæ laterculis*, *argilla ſubacta*, *& capillo conſtructæ fiant*.

3 IN PRIVATO] Cod. R. 1. *in plumbato*; ſed adhibitam in Ed. V. lectionem, quæ paullo infra ſequuntur verba, *in publico*, flagitare videbantur.

4 PLVMBEVM VAS, QVOD PATENAM AEREAM HABET &c.] Locus videtur deſumptus ex Palladio, qui (Lib. I. Tit. XL.) *Milliarium*, ait, *plumbeum*, *cui ærea patina ſubeſt*, *inter foliorum ſpatia forinſecus ſtatuamus*, *fornace ſubjecta*. Milliarii deſcriptionem hic ſane meliore in lumine, quam Auctor noſter, poſuit.

5 ALTERVM FRIGIDARIVM SECVS] intelligendum eſt, *ſecus conlocetur*. Cod. R. 2. habet, *alterum ſimile frigidarium ſecus*.

6 IN SOLIVM] Hoc eſt, in balnei alveum: hunc enim hic ſignificat ea vox. Vbi de *caldario*, & *de frigidario* (Cap. cit.) egit Vitruvius, nullam *ſolii* mentionem injecit. Injecit tamen (Lib. IX. Cap. 3.) ubi Archimedis egreſſum e balneo expreſſit ita: *exſilivit gaudio motus de ſolio*. Et Palladius (loco cit.) perſpicue: *ad quod milliarium fiſtula frigidaria dirigatur*, *& ab hoc ad ſolium*. Adde Cornelium Celſum Lib. VII. Cap. 26. quo loco de curatione poſt evulſum calculum verba facit.

7 VOLVNTATIS) Sic Codices. Ed. V. voluptatis.

8 OPERABITVR. AESTIVIS] In Cod. R. 2. & in Ed. V. leguntur hæc: *operabitur lumen feneſtris aut hibernis*, *aut meridianis partibus tribuatur*. *AEſtivis*. Periodum, quæ nuſpiam eſt in Cod. R. 1. intrudere noluimus: præſertim cum doctrinam contineat inſulſam falſamque; ut plane liquet ex Palladio, qui (loco cit.) earundem feneſtrarum diſpoſitionem ſic præcipit; *Piſcinales cellæ in æſtivis balneis a Septentrione lumen accipiant*, *in hyemalibus a meridie*.

9 AESTIVIS BALNEIS HYPOCAVSTE-
RIA

balneis [1] hypocauſteria pro loci magnitudine cum piſcinis in Septentrione, vel Aquilone conſtituantur; & ab eadem parte maxime lumen feneſtris admittatur; ut ſalubriorem, & corporibus jucundiorem gratiam præſtet. In villa ruſtica Balneum culinæ conjungatur, ut facilius a ruſticis miniſterium exhiberi poſſit.

XVII.

De Cameris Balnearum.

CAmeræ ſtructiles fortiores erunt. Figulinæ autem ad contignationem ſuſpendantur ita, ut catenis [2] anchoratis fixæ, [3] tegulas & paliola, quæ cameram circinent, ſuſtineant. Eadem ratione, & planas cameras facies. Vtilius autem [4] diſponetur, ſi regulæ vel arcus ferrei fiant, ut uncis ferreis ad contignationem ſuſpendantur ita ut [5] tegularum juncturæ ſuper regulas, vel arcus recumbant. Superiores ergo juncturæ ex capillo, & argilla ſubacta liniantur. Inferior autem pars juncturæ, quæ ad pavimentum ſpectabit, primo calce cum teſta temperata trulliſſetur: deinde albario, ſive tectorio opere inducatur. Major tamen, & diligentiæ, & utilitatis ratio videtur, ſi duplices balnearum cameræ fiant, inferior cæmentitia, & ſuperior ſuſpenſa. Inter duas enim cameras humor retentus nunquam vitiabit contignationem: ſudationes etiam præſtabuntur meliores.

XVIII.

De Expolitionibus Pavimentorum.

COnſiderandum erit ut ſolum firmum ſit, & æquale, tunc rudus inducatur, & vectibus ligneis contuſum calcetur. Supra impenſa teſtacea craſſior inducatur, & iterum vectibus contuſa ſolidetur. Tertio nucleus,

RIA &c.] Palladius (Lib. I. in citato Tit. XL.) *Piſcinales cellæ in æſtivis balneis a Septentrione lumen accipiant*. Itaque a Palladio (cum ſimilia non habeat Vitruvius) nonnulla ex iis, quæ ſcripſit de *æſtivis balneis*, noſter corrivaſſe videtur.

1 HYPOCAVSTERIA] Vocem hanc nuſpiam me legiſſe memini: Carolus tamen *du Freſne* in Gloſſario habet, *Hypocauſtorium*.

2 ANCHORATIS] Eſt plane vox hæc ævi ſequioris. Vitruvius (Lib. V. Cap. 10.) habet, ut etiam noſter infra, *uncis ferreis*.

3 TEGVLAS, ET PALIOLA] Ita Cod. R. 1. Cod. vero R. 2. & Ed. V. *tegulas vel paliola*. Subſtituiſſem ego *regulas*; cum *regulas* nominet (loco cit.) Vitruvius: at nihilo minus Auctoris noſtri locus non omni obſcuritate fuiſſet liberatus.

4 DISPONETVR] Verbum hoc obtulit Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *quod ponetur*: Ed. V. *componetur*.

5 TEGVLARVM] Vt ſuadet Vitruvii textus: Cod. R. 1. *eſularum*.

ideſt impenſa mollior inducatur, & politionibus inſiſtat, ne rimæ inutiles operi relinquantur.

XVIIII.

De Pavimentis ſupra contignationem faciendis.

IN contignationibus diligenter reſpiciendum eſt, ut æqualitas ſoli dirigatur. Item danda eſt opera ne axes quercei cum [1] eſculinis commiſceantur. Nam quercus, cum accepto humore ſicceſcere cœperit, arcuatur; & rimas operi inutiles efficiet. Eſculus diligenter compoſita ad perpetuitatem operis durabit. Verum, ſi inopia loci eſculus defuerit, [2] in tenuiſſimos axes quercus ſecetur. Et primum in directo jactatis axibus, ſequentibus in tranſverſo ſtratis, binis clavis crebro ad contignationem confixis utiliter operi ſubjicientur. De cerro, aut fago, ſeu farno [3] coaxationes, haut ad vetuſtatem poterit permanere. Iactatis in ordinem, & compoſitis axibus, filex, aut palea æqualiter ſuperſternatur, ut calcis humor ad axes pervenire non poſſit. Tunc [4] inſuper ſtatuminentur ſaxo, ne minori quam qui manum poſſit implere: ſtatuminibus ruderi ſeu novo, ſive redivivo ad duas partes una calcis miſceatur. Rudus eſt majores lapides contuſi cum calce mixti. Impenſa craſſior induci debebit ne minus craſſitudine digitos VI. Exacto pavimento, ad regulam & libellam ſupra impenſa teſtacea mollior inducatur, & ſiccet: tum aut marmor ſectile, aut teſſeræ, aut ſcutula, [5] aut trigona, aut favi ſuperimponantur; & uſque eo fricetur, ut juncturæ, vel anguli inter ſe conveniant; tunc erit perfecta fricatura. Quod ſi facultas non erit unde [6] ſuperfricentur, ne aut lacunæ aut cumuli ſint,

1 ESCVLINIS] Ed. V. ut Vitruvius (Lib. VII. Cap. I.) *ne commiſceantur axes eſculini quernis*. Codices, *eſculi*.

2 IN TENVISSIMOS AXES QVERCVS SECETVR. ET PRIMVM &c.] Palladius (Lib. I. Tit. IX.) de hujuſmodi pavimentis ita ſcripſit: *ſubtiliter quercus ſecetur, & tranſverſus atque directus duplex ponatur ordo tabularum*: & noſter quidem Auctor ſua illa ex Palladio deſumſiſſe videtur; quamvis res eaſdem doceat Vitruvius in commemorato primo Capite Lib. VII.

3 COAXATIONES, HAVT] Intelligas (ut opinor) *coaxationes ſi fiant*. Particulam *haut* ita ſcribere placuit; quamvis, pro *haud*, etiam *aut* ſcripſerint Antiqui; & Cod. R. I. habeat, *aut*. Cod. R. 2. *ut*. Ed. V. *haud*. Poſt verbum *poterit*, intelligi opinor, deeſſe vocem, *pavimentum*.

4 INSVPER STATVMINENTVR] Voces haſce non conjunxit Auctor noſter: ita etiam Vitruvius (Lib. VII. Cap. I.) *Tunc inſuper ſtatuminetur ne minore ſaxo*. At Palladius (Lib. I. Tit. IX) *Tunc ſuperſtatuminabis*: conjunctis duabus vocibus *ſuper* ac *ſtatuminabis*; qua copulatione elegantiorem eſſe modum ſcribendi ab Vitruvio adhibitum, ait Schoettgenius in annotatione ad hunc Palladii locum; quam conſules.

5 AVT TRIGONA, AVT FAVI SVPERIMPONANTVR] Cod. R. I. *aut trigona aut fai ſuperimponantur*: ſed vocum, *aut fai*, in Cod. R. 2. & in Ed. V. nullum apparet indicium. Ego vero repoſui, *aut favi*: cum Vitruvius (loco cit.) *nulli*, ſcripſerit, *gradus in ſcutulis, aut trigonis, aut quadratis, ſeu favis* (hoc eſt, hexagonis) *exſtent*.

6 SVPERFRICENTVR] In Cod. R. 2. In Cod. R. I. & in Ed. V. *ſuperfigantur*.

ſint, ad regulam fricatura extendatur, & ſupra marmor [1] tunſum incernatur, aut arena cum calce inducta poliatur. Sub divo maxime vitanda ſunt [2] finita pavimenta; quoniam frigore, & humore ſæpe corrumpuntur. Sed, ſi neceſſitas aut voluntas facere hortatur, hanc operis ſubtilitatem ſervabis. Miſſas in ordinem tabulas, & alias in tranſverſum (ſicut ſupra monſtratum eſt) ad [3] tignationem configes, & paleam aut filicem ſuperæqualiter ſternes & [4] loricabis de ſaxo, quod manum poſſit implere. Super rudus pedaneum induces, & vectibus ligneis frequenter denſabis: &, [5] antequam rudus ſicceſcat, tegulas quadratas bipedales, quæ per omnia latera canaliculos habent digitales, calce viva ex oleo temperata, frontes tegularum, qua canaliculi erunt, implebis; & ſic junctas ſupra rudus compones, ut margines tegularum cum calce comprehendere poſſint. Quæ res cum ſiccaverit, quaſi unum corpus [6] facit, & nullum humorem ad inferiora admittet. Poſtea nucleum ſex digitorum induces, & frequenter fricabis, ne ſetas faciat. Et teſſeram duorum, aut trium digitorum latam ſupra [7] imprimes, aut tabulas quas magnas cumque marmoreas, ut nullo modo fabrica vitiari poſſit. Si quis autem diligentius facere volet, omnibus annis ante hiemem juncturas axium fæcibus

 perun-

1 TVNSVM] Sic Codices: Ed. V. *tuſum*.

2 FINITA PAVIMENTA] Vocem, *finita*, neque in Cod. R. 2. neque in Ed. V. reperies. Cum tamen ea perſpicue legatur in Cod. R. 1. retenta a me eſt. Interpretor (Auctoris noſtri ævo) *finitum* ſignificare potuiſſe idem ac *perfectum*; polita autem pavimenta, ceu perfecta, reputata fuiſſe.

3 TIGNATIONEM] Habent Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. *contignationem*.

4 LORICABIS] Cod. R. 1. *ludificabis*: Cod. R. 2. *judicabis*: Ed. V. ut deſcripſimus. Num autem verbum illud ſcriptum invenerit qui curavit Editionem illam, an ex conjectura repoſuerit, non quæram: certe Codicum verba retineri non poterant. Quod attinet ad verbum *loricare*, Varro (*De Re Ruſt.* Lib. I. Cap. 57.) *parietes*, ait, *& ſolum opere tectorio marmorato loricandi*. Vt vero ab Auctore noſtro propoſitam rem perpendere poſſis, animadvertes Vitruvii verba (Lib. VII. Cap. 1.) hæc: *tunc inſuper pavimentum ſtatuminetur ne minore ſaxo, quam quod manum poſſit implere*. At Palladius (Lib. VI. Tit. XI.) ſcripſit; *& æqualiter æquabimus ſaxo, quod manum poſſit implere*.

5 ANTEQVAM RVDVS SICCESCAT] Hæc Auctor noſter ex alias commemorato Vitruvii Capite primo Libri ſeptimi depromſit: eademque in uſum ſuum tranſtulit Palladius (Lib. VI. Tit. XI.) ut Philander quoque animadvertit in annotationibus ſuis ad illud Vitruvii Caput.

6 FACIT] Ed. V. *faciet*.

7 IMPRIMES, AVT TABVLAS QVAS MAGNAS CVMQVE MARMOREAS, VT] Cod. R. 1. *imprimis, aut tabulas quam magnas cumque marmoreas ut*: Cod. R. 2. *ſupra imprimis tabulas ponis quam marmoreas magnas, ut*. Ed. V. *imprimes, aut tabulas quam magnas cumque marmoreas, ut*. Loco obſcuro ut lumen aliquod afferrem, conſideravi Palladii (loco cit.) de re hac verba; *Tunc teſſellas*, ait ille, *latiores, vel tabellas qualeſcumque marmoreas, aut paginas imprimemus*. Notum autem eſt ut dicatur, *quicumque* pro *qualiſcumque*. Præterea adhibetur aliqua interpoſita dictione; ſic Tullius Lib. IIII. *De Finibus*, Cap. 25. *quod erit cunque viſum*. Itaque poſui, pro *quam*, *quas*; ut intelligere poſſimus, *tabulas quaſcumque* (ſive qualeſcumque) *magnas*. Num vero apte dictionem, *magnas*, interpoſuiſſe videatur Auctor noſter, non diſquiram.

perungi faciat. Teſtacea ſpicata, & tiburtina pari modo fricaturis, & politionibus exerceantur.

XX.

De Calce probanda operi albario.

IN albario opere calcem ſic probare debebis. [1] In foſſa calcem, quæ multo ante tempore fuerit macerata; de aſcia quaſi lignum dolabis; & aciem ſi nuſquam impegeris, atque adhærens aſciæ viſcoſa videbitur, optima erit [2] operi albario. Recentius extincta, & calculoſa ſi fuerit, dum ſicceſcere cœperit, calculi crepant, & inutiles rimæ operi efficientur. Vnde proxime extinctam in opus albarium mittere non oportet.

XXI.

De Cameris Canniciis.

CAmeræ ergo canniciæ ſic erunt componendæ. Aſſeres [3] abietini ad lineam, aut regulam æqualiter dirigantur, ne plus habeant [4] groſſitudinis, quam digitos tres. Hos inter ſe ſeſquipedali menſura diviſos ordinabis, & catenis ad contignationem ſuſpendes [5] ita ut binæ perticæ graci-

[1] IN FOSSA] Cod. R. 1. *in ſaſſum*: Cod. R. 2. & Ed. V. *in foſſam*. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 2.) de eodem calcis experimento agens, habet, *in lacu*.

[2] OPERI ALBARIO. RECENTIVS] Ita Cod. R. 2. ſed in Cod. R. 1. legitur; *recenſentur*: ceterum in reliqua Articuli parte Codices plane conſentiunt. Valde autem differt Ed. V. in qua deſiderantur hæc omnia: *albario. Recentius extincta, & calculoſa ſi fuerit, dum ſicceſcere cœperit, calculi crepant, & inutiles rimæ operi*.

[3] ABIETINI] Sic Ed. V. Expunximus vocem *abſtinei*; quæ legitur in Codice utroque; quamvis neque ullum vocis *abietini* nacti ſimus apud alios Auctores exemplum. Palladius (Lib. I. Tit. XIII.) in eum uſum *aſſeres ligni Gallici, vel cupreſſi* requirit.

[4] GROSSITVDINIS] Vide annotationem noſtram ad vocem, *groſſitudine*, Art. VI.

[5] ITA VT BINAE PERTICAE GRACILIORES INTER EOS: SIMISSALES FACIANT TVMICES LIGATVRAS] Ita Codices, ſi excipias interpunctionem, quæ in Codicibus nulla eſt. Ed. V. *ita ut bino pollice graciliores inter eos ſimiſſales faciant tunicas, ligentur*. Locum quam obſcuriſſimum ut modo aliquo interpretarer, primum attendi quæ habet Palladius (loco cit.) de re prorſus eadem: *& binas*, ait ille, *inter eos* (aſſeres) *perticas dirigemus tomicibus alligatas*. Tum conjeci, particulas, *ita ut*, habendas eſſe pro *ita etiam*; quamobrem de poſitione perticarum intelligendum ſit quod ſcriptum fuerat de aſſerum poſitione, hoc eſt, verbum *ordino*. Conjeci præterea vocem *tumices*, pro *tomices*, fuiſſe ſcriptam; (tomices vero numerari inter reſtes, ſeu funes, notum eſt) & harum aliquod genus eo tempore dictum fuiſſe *ſimiſſale*, cujus vocis ſignificatio nunc ignota: niſi velimus legendum *ſemiſſales*, & ſignificari res mediocres, veluti dimidiæ magnitudinis; ut in *Gloſſario mediæ & infimæ Latinitatis* habetur,

graciliores inter eos : ſimiſſales faciant tumices ligaturas . [1] Catenæ autem parentur aut de junipero , aut oliva , aut buxo , aut cupreſſo . Cameræ ex arundine græca , vel paluſtri vel groſſiori , raſa & contuſa , ſic contexantur , ut his circuli , æqualis admodum groſſitudinis & longitudinis , ante ligentur , qui poſſint [2] æqualem nitorem oſtendere , [3] ut ſi quam cultiorem gratiam emutare volueris , faſciculi molliores cannæ facilius flexi ducantur . Poſtea prima manu inducatur impenſa , pumice trulliſſetur , ut canna [4] ſubligetur , deinde arena , & calce dirigatur . Tertio marmor tunſum ſuper calce inducatur , & poliatur . Sic & nitorem , & gratiam , & virtutem ſolidam facies . Si quid autem urbanis cameris addere volueris , faſciculos de canna facies , & laquearis operis , vel delicatæ ut arcuatilis cameræ , exemplis uteris .

XXII.

De Politionibus Parietum cæmentitiorum.

PArietes uno corio tenui , & alio groſſiore ſi fuerint inducti & politi , macritate impenſæ cito corrumpentur . Exemplum hujus ex his ſpeculis ſumere debemus , quorum tenues laminæ falſas [5] & deformes exprimunt imagines : ſolidæ autem laminæ veras , & ſuæ pulcritudinis formas deſignant . Prima ergo inductione trulliſſata , cum areſcere cœperit , iterum , ac tertio [6] lucidationes dirigantur . Cum tribus coriis opus fuerit , depu-

tur , *ſemiſſarius* , pro *dimidius* . Hiſce poſitis , locum illum ſic interpretor ; ita etiam binæ perticæ graciliores ordinentur inter eos aſſeres : perticarum autem ligaturæ fiant mediocribus tomicibus .

[1] CATENAE AVTEM PARENTVR AVT DE IVNIPERO , AVT OLIVA] Dum hæc , & quæ ſequuntur , ſcripſit Auctor noſter , ei (ut plane videtur) erant ante oculos poſitæ res (quamvis eas perfecta imitatione non ſit perſecutus) a Palladio perſcriptæ ; qui (Lib. I. Tit. XIII.) rem clarius propoſuit modo hoc : *Tunc eos* (aſſeres) *catenis ligneis ex junipero , aut oliva , aut buxo , aut cupreſſo factis ad contignationem ſuſpendemus , & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas . Poſtea paluſtrem cannam , vel hanc craſſiorem , quæ in uſu eſt , contuſam , facta & ſtrictim juncta crate ſubnectemus .*

[2] AEQVALEM NITOREM] Cod. R. 1. *æqualem nitore* . Cod. R. 2. *æqualem cameram nitore* .

[3] VT SI QVAM CVLTIOREM GRATIAM EMVTARE] Adhæſi Codici R. 1. In Cod. R. 2. eſt ; *ut ſi quam cultiore gratia mutare* : Ed. V. *ut ſi quando cultiorem gratiam vitare* .

[4] SVBLIGETVR] Vaſcoſanus ſic edidit . Codices , *ſubliget* .

[5] ET] Particulam hanc ſumſimus ex Ed. V. cum Codices habeant , *ſed* .

[6] LVCIDATIONES] Cod. R. 1. Vaſcoſanus , *loricationes* . Cod. R. 2. *inductiones* . Viſa tanta lectionum differentia , retinui primi Codicis vocem illam , *lucidationes* . Palladius enim (Lib. I. Tit. XIII.) *Tertio* , ait , *tuſi marmoris pulverem miſtum cum calce ducemus , & poliemus ad ſummum nitorem* . Credi itaque poteſt , ultimas inductiones , ex quibus nitor naſceretur , ab Auctore noſtro *lucidationes* fuiſſe appellatas .

depuratum tunc [1] ex marmoreo grano trulliſſationes ſunt ſubigendæ. Sed ipſa ſpecies ſic paretur, ut ante inductiones tandiu ſubigantur, ut rutrum ex ea mundum levetur. Inareſcente inductione, alterum corium ſubtilius inducatur, ut marmoris & candoris politionibus fundata ſoliditas nitidum culturæ faciat decorem. Omnia ergo, quæ diligenti ſtudio componuntur, neque vetuſtatibus obſoleſcunt; neque, cum purgari cœperint, gratiam coloris amittunt. Humidi enim parietes, cum picturis ornantur, deſudeſcunt; & operi obligatus color elui non poteſt.

XXIII.

De opere Coronario.

OPeri [2] coronario ſubtilior impenſa neceſſaria eſt, ut amplius fricata mollioris nitorem gratiæ faciat. Obſervandum tamen erit ne gypſum impenſæ adjungatur. Siticuloſa enim materia, dum cito areſcit, 3 vitiat coronarium opus. Politionibus parietum & Camerum ſuperinducitur: 4 Nam corrumpit.

XXIIII.

De Parietibus Cæmenticiis, humidis locis, ſolidandis.

PArietes vero, humidis locis, ſic erunt ſolidandi. Si perpetuus humor manabit, tribus pedibus ab imo, teſtaceo paries veſtiatur, & veſtitura calcetur, & poliatur, ne humorem admittere poſſit. Quod ſi humor major perpetuus manabit, canaliculum brevem exſtrues, aliquantum a pavimento altius, quo collectus humor ſine vitio parietis exeat. Si autem affluens humor abundabit, tegulas bipedales ex ea parte, qua humor inri-

1 EX MARMOREO GRANO] Codex uterque *gramo*: Ed. V. *ex marmore Grajo*. Emendationis, qua uſi ſumus, ea fuit cauſſa, quod Vitruvius (Lib. VII. Cap. 3.) & Palladius (Lib. I. Tit. XV.) habent, *ex marmoreo grano*. Quod autem ab Vitruvio multa hauſerit (& a Palladio multa hauſiſſe videatur) noſter Auctor, pluribus hic non repetemus. Ad ea vero Palladii verba, *ex marmore grano*, adnotavit Chriſtianus Schoettgenius, legi in Vitruvii *Epitome*, c. 22. *ex marmore Grajo*; qua ex lectione, ut etiam ex nonnullis aliis, probabile omnino ſit, Chriſtianum in edita ab Vaſcoſano Vitruvii Epitome fuiſſe verſatum.

2 CORONARIO] In Cod. R. 1. vocem hanc fruſtra quæras.

3 VITIAT] Vſus ſum lectione Ed. V. At Cod. R. 1. *vicinam*: Cod. R. 2. *vicina*.

4 NAM CORRVMPIT] Varias adhibui in poſtremis hujuſce Articuli verſibus interpunctiones, ut pars aliqua (ſi fieri poſſet) obſcuratis adimeretur. Poſtrema verba, *Nam corrumpit*, ſic interpretor: Nam gypſum ſi non ſuperinducatur, ſed adjungatur impenſæ, corrumpit coronarium opus, ut dictum eſt.

inriguus erumpet diligenter [1] picabis, ne vis humoris ad parietem tranſeat. Ex altera parte, qua ſtructuræ junguntur, tegula calce liquida linietur, ut facilius operi adhærere poſſit.

XXV.

Triclinia hiberna minoribus picturis eſſe adornanda.

TRiclinia hiberna non convenit grandibus picturis ornari, quod hibernis temporibus frequenti lumine [2] cereorum, aut lucernarum fumante, obſoleſcunt. Propterea & cameræ eorum planæ fiunt; ut, [3] deterſa fuligine, ſtatim illuminatus ſplendor appareat.

XXVI.

[4] *Pavimenta ut in hieme tepeant.*

ETiam pavimentorum utilis diſpoſitio inventa videtur. Itaque excavatis in altum duobus pedibus, fiſtucato ſolo inducatur aut rudus, aut teſtaceum pavimentum, deinde congeſtis, ſed calcatis ſpiſſe carbonibus, inducatur, ex [5] ſablone, & favilla, & calce [6] miſta impenſa, craſſitudine unciarum VI. ad regulam; exæquata planities reddit ſpeciem nigri pavimenti. Hieme ergo non recipit frigus, & miniſtros, licet nudis pedibus, vapore delectabit: ſic enim erit [7] pavimentum, ut etiam bibentium pocula ſi effuſa fuerint, momento [8] ſicceſcant.

XXVII.

1 PICABIS] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. In Cod. R. 1. legitur, *pecabis*. Eo verbo, *picare*, hoc eſt, fervida pice linire, uſus eſt etiam Vitruvius (Lib. VII. Cap. 4.) ubi de politionibus pro locis humidis egit; ſed Vitruvius multo plura de tegularum forma atque uſu ibi perſpicue demonſtravit.

2 CEREORVM] Codices, *cerorum*.

3 DETERSA] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. In Cod. vero R. 1. *de terga*.

4 PAVIMENTA VT IN HIEME TEPEANT] Conſentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. Diverſum autem hujus Articuli titulum præfert Cod. R. 2. nimirum, *De pavimentorum utilitate*.

5 SABLONE] Sic Cod. R. 1. Habent Cod. R. 2. & Ed. V. *ſabulone*. Sed ab ſequiore ætate (ut in Gloſſario alias citato videre eſt) *ſablo*, pro *ſabulo*, uſurpabatur.

6 MISTA] Cod. R. 1. *exta*. Sed haud dubie *mixta* legi debet: toto eo loco Vitruvium (vide Lib. VII. Cap. 4.) fere deſcripſit Auctor noſter. Vitruvius autem habet; *inducitur ex ſabulone, & calce, & favilla mixta materies, craſſitudine ſemipedali* &c.

7 PAVIMENTVM] Sic edidit Vaſcoſanus. Cod. R. 1. *pavimento*. Cod. R. 2. *pavimento gratia*.

8 SICCESCANT] Ita ubique legitur. Libenter ſcripſiſſem, *ſicceſcat*, & verbum hoc retuliſſem ad *pavimentum*; ut ſenſus eſſet, *pavimentum ſicceſcat*.

XXVII.

De Generibus Colorum.

COlores vero alii certis locis procreantur, alii ex commixtionibus componuntur. Rubricæ itaque multis locis generantur, ſed optimæ in Ponto, & in Hiſpania naſcuntur. Paratonium ex ipſo loco, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione & [1] melinum, quod ejus vis metalli [2] per inſulas cycladas Melo dicitur. Creta viridis pluribus locis naſcitur, ſed optima in [3] Creta Cirina tantum procreatur, quæ græce theodote dicitur, a Theodoto quodam, in cujus ſolo primum eſt inventa. Auripigmentum, quod arſenicon græce appellatur, in Ponto naſcitur. Sandaraca plurimis locis generatur, ſed optima in Ponto, & juxta flumen [4] Hypanium. Minii autem natura primum a Græcis Epheſiorum ſolo reperta memoratur; deinceps in Hiſpania: cujus natura has admirationes habet. Glebæ [5] itaque cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt, quas artifices ad plures uſus colligunt. Neque enim argentum, neque æs ſine his inaurari poteſt. [6] Eæ confuſæ in unum ita, ut quattuor ſextariorum menſuram habeant, centum librarum pondus efficient. Supra cujus liquorem centenarium ſaxi pondus ſi poſueris, ſuſtinebit. Scrupulum auri ſuper ſi poſueris, in liquorem deſcendit. Vnde intelliges, non ponderis ſed naturæ eſſe diſcretionem. Itaque ſi aurifex pannis [7] textilibus intex-

[1] MELINVM] Quamvis *melenam* viderim in Cod. R. 1. & in Ed. V. tamen Vitruvio ſtare malui: ex cujus Libri Septimi Capitibus ſeptimo, & ſequentibus aliis, plurima, pro Articulo hoc, mutuatus eſt noſter.

[2] PER INSVLAS CYCLADAS] Melius, *cyclades*. Hoc loco propoſita res, de qua Vitruvius & noſter agunt, haudquaquam ab Auctore noſtro conſtituitur modo eodem, ac ab Vitruvio. Plures hujuſmodi varietates variis in locis obſervavi: ſed operam meam in ſingulis eis obſervationibus conſcribendis ponere, mei quidem non erat inſtituti, ut alias indicavi.

[3] CRETA CIRINA] Conſentiunt Codices: Ed. V. *Creta & Cyrenis*. Fortaſſe loci nomen ab Amanuenſibus fuit depravatum. Mihi ſaltem *Creta Cirina* ignota eſt. Vitruvius ait, cretam viridem optimam naſci *Smyrnæ*.

[4] HYPANIVM] Cod. R. 1. *yppanium* Sed Cod. R. 2. *ypanim*: & Ed. V. *Hypanium*. Vitruvius, *Hypanim*.

[5] ITAQVE] Ed. V. *namque*.

[6] EAE] Legebatur, *nam*; ſed hæc conjunctio cauſſalis nihil omnino ad rem pertinebat; immo reddebat omnia obſcuriora. Itaque repoſui, *Eæ*, vocemque deſumſi ex Vitruvio; cum etiam ſequentium verborum pleraque ex Vitruvii Capite octavo Libri ſeptimi deſumſerit noſter.

[7] TEXTILIBVS INTEXTVM AVRVM EXIMERE VVLT, IN RVDI VASO FICTILI AD PVLVERES EXVRIT; INDE PVLVERES] Attendens Vaſcoſani Editionem, & Vitruvii verba, locum reſtitui, ut intelligi modo aliquo poſſet; cum in Codice R. 1. nullo modo poſſet: ſunt enim Codicis verba hæc; *textilibus aduſtum rudi vaſo fictili ſolidari pulveris*. Ed. V. *textilibus pannis intextum aurum eximere vult, in rudi*

intextum aurum eximere vult, in rudi vaſo fictili ad pulveres exurit; inde pulveres prius laverit, poſtea mixtum argento vivo, vel in panno vel in linteolo comprimit, ut liquor argenti expreſſus emanet, & aurum ſolidum intrinſecus remaneat. Verum probatio minii ſic erit obſervanda. In lamina ferrea mittatur, & ſuper ignem ponatur tamdiu, donec lamina rubeſcat. Tunc retractum refrigeſcat. [1] Si colorem non mutaverit, optimum erit; ſi mutaverit, vitiatum erit. Colores autem omnes calcis mixtione corrumpi manifeſtum eſt. Chryſocolla a Macedonia venit: foditur autem ex metallis ærariis. [2] Argentum, & Indicum ab ipſis oſtenditur, quibus in locis naſcitur. Atramenti vero compoſitio ſic erit obſervanda, quæ non ſolum ad uſum picturæ neceſſaria videtur, ſed etiam ad cotidianas ſcripturas. Lacuſculus curva camera ſtruatur: huic fornacula ſic componitur, ut nares in lacuſculo habeat, qua fumus poſſit intrare. Tædæ [3] in eadem fornace incendantur: ſuper tædas ardentes reſina mittatur, ut omnem fumum, & fuliginem per nares in lacuſculum exprimat. Poſtea fuliginem diligenter [4] conteres, [5] & aquam ad modum mittes, & atramentum facies nitidum. Pictores autem glutinum miſcent, ut nitidius eſſe videatur. Sed ad celeritatem operis etiam tædarum carbones, cum glutino attriti, parietibus præſtabunt atramenti ſuavitatem. Nec minus ſarmenta exuſta, & contrita, atramenti colorem imitabuntur. Sed ſarmenta uvæ nigrioris ſi in optimo vino merſa [6] arſerint, & poſtea exuſta fuerint, addito glutino, imitata indici [7] ſuavitatem monſtrabunt. [8] Vſta fæx vini quamplurimum neceſſaria in operibus picturæ videtur. [9] Glebæ ſilis boni

D d in

rudi vaſe fictili ad pulveres exurit: inde uti pulveres. Vitruvii autem verba, propoſito noſtri Auctoris loco convenientia, in commemorato octavo Capite legi queunt.

1 SI COLOREM] Ed. V. *& ſi colorem*.

2 ARGENTVM, ET INDICVM &c.] Locum hunc (fortaſſe ab Amanuenſibus corruptum) interpunctione, ut potui, tantulum extricavi. Vitruvius (Lib. VII Cap. 9.) ubi dixit, *chryſocollam fodi ex his locis, qui ſunt proximi ærariis metallis*, ſubdit; *Minium, & Indicum nominibus ipſis indicant, quibus in locis procreantur*.

3 IN EADEM FORNACE] Lectio hæc eſt Cod. R. 2. Cum Cod. R 1. & Ed. V. habeant, *in eandem fornacem*. De Atramento egit Vitruvius Lib. VII. Cap. 10.

4 CONTERES] Codices, *conteris*.

5 ET AQVAM AD MODVM] Hoc eſt, aquæ convenientem quantitatem. Cod. R. 1. *& aquam admodum*: Cod. R. 2. *& admodum*: Ed. V. *& aquæ in modum*.

6 ARSERINT] Sic Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *arderent*: Ed. V. *ardeant*.

7 SVAVITATEM] Ed. V. Verum Codices, *ſuavitate*.

8 VSTA FAEX VINI] Cod. R. 1. *Vſta vero quam*: Cod. R. 2. *Vſta quæ*: Ed. V. *Vſta vero, quæ*. In hac varietate, ſimilitudo tamen aliqua reperitur; nimirum ſimilitudo obſcuritatis; cum nuſpiam profecto quid ſit res *uſta* appareat. Conjectando, loco particulæ *vero*, poſui *fæx*; propterea quod Vitruvius (Cap. cit.) de *atramento* ſcribens, poſtquam de *fuligine* & de *ſarmentis* mentionem fecit (ita etiam noſter fecit) *non minus*, ait, fiet atramentum, *ſi fæx vini arefacta & cocta in fornace fuerit*.

9 GLEBAE SILIS BONI] Non imitari Editionem Vaſcoſani non licuit. *Sil* eſt genus pigmenti (*ſilis* habet etiam Vitruvius) Cod. R. 1. *Glebæ ſilices bonæ*: Cod. R. 2. *Glebæ, vel ſilices, bene*. Sed quid ſilices ad propoſitam rem?

in igne coquuntur; tunc acerrimo aceto perfuſo extinguuntur; & reddunt purpureum colorem. [1] Cærulei temperationes Alexandriæ primo ſunt inventæ. Nunc autem puteolis ex arenæ pulvere, & nitri flore temperatur [2] æs cyprium aduſtum. Ceruſſa, quam noſtri [3] afrugum vocant, ſic erit conficienda. Sarmenta [4] vitioſa vineæ, infuſo aceto, in dolio ſub tabulis plumbeis deponantur, & dolium cludatur; &, pluribus menſibus tranſactis, aperiatur. Et ceruſſa in fornace coquatur; quæ, mutato colore, meliorem efficiet ſandaracam. Oſtrum autem, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis locis naſcitur; ſed optimum in inſula Cypro, & cæteris, quæ proximæ ſub Solis curſu habentur: [5] conculæ itaque, cum circumciſæ ferro fuerint, lacrimas purpurei coloris remittunt; quibus collectis purpureus color temperatur. Ideo autem oſtrum eſt appellatum, quod ex teſtis humor elicitur; qui cito ex ſalſugine inareſcit, [6] niſi temperatus humor mel circumfuſum habeat. Fiunt etiam purpurei colores infecta creta [7] rubiæ radice; ſimiliter ex floribus alii colores inficiuntur. Itaque Pictores cum voluerint ſil Atticum imitari, violam aridam in vaſo cum aqua ad ignem adponunt, ut ferveat; & decoctam in linteolo exprimunt, & in mortario cum creta conterunt, & faciunt ſilis Attici colorem. Eadem ratione vaccinium cum lacte temperantes, purpuram faciunt elegantem. Qui non poſſunt chryſocolla propter caritatem uti, herba, quæ lutear appellatur, [8] ſuccum cæruleum inficiunt; & utuntur viridiſſimo colore. Hæc autem infectiva appellantur. Propter inopiam coloris, ſimili modo

cretam

1 CAERVLEI TEMPERATIONES] Codices *Ceruſſi temperationes*. Sed videtur manifeſtus Amanuenſium error, ſi inſpiciatur Vitruvii Caput XI. Libri VII. ex quo hæc depromſit noſter.

2 AES CYPRIVM] De iis vocibus, quamvis male in utroque Cod. & in Ed. V. ſcriptis, dubitandum non erat.

3 AFRVGVM] Ita Codices. Ed. V. *æruca*; haud dubie quia Vitruvius (Lib. VII. Cap. 12.) habet; *de ceruſſa, æruginеque, quam noſtri ærucam vocant*. At quis ſciat, num ſequiore ævo ceruſſa *afrugum* potius, quam *æruca* vulgo vocitaretur?

4 VITIOSA VINEAE] Cod. R. 1. *vitioſa mineæ*: Ed. V. *vitio amineæ*: in Cod. R. 2. nonnullæ voces deſiderantur. At, pro *mineæ*, *vineæ* reponendum eſſe conjeci.

5 CONCVLAE] Nempe conchæ oſtrearum, ex quarum teſtis eximitur *oſtrum*, ut docet Vitruvius (Lib. VII. Cap. 13.) Exiguæ quædam differentiæ in hoc loco inter Ed. V. & Codices interſunt: at ſententiam non turbant.

6 NISI TEMPERATVS HVMOR MEL CIRCVMFVSVM HABEAT. FIVNT] Cod. R. 1. *niſi temperatur humor melle circumfuſus habeat. Fiunt*: deſunt autem huic loco ea verba in Cod. R. 2. Ed. V. habet; *niſi temperetur humor melle circumfuſo*. Sed, ut feci, ita emendandum cenſui locum hunc. Vitruvius (loco cit.) oſtrum *cito fit ſiticuloſum, niſi mel habeat circumfuſum*.

7 RVBIAE RADICE] Sic edidit Vaſcoſanus: Codices, *rubra radice*. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 14.) *infecta creta rubiæ radice*: nonnulli tamen Vitruviani Codices habent, *rubra radice*.

8 SVCCVM] Hæc vox exſtat in Codice utroque: deſideratur in Ed. V. & in Vitruvii Capite paullo ante commemorato; ex quo noſter Auctor periodum illam plane deſcripſit.

cretam [1] formoſam, ſive annulariam, vitro [2] miſcentes, inſiciunt indici colorem.

 XXVIII.

1 FORMOSAM SIVE ANNVLARIAM] Codices, *formoſam ſive angulariam*: Ed. V. *ſelinuſiam ſive annulariam*: hæc verba ex Vitruvio (ut opinor) deſcripſere Editores illi. Ego vero neſciens, num ea *creta* appellaretur etiam *formoſa* quo tempore ſcripſit noſter, primum illud verbum intactum reliqui. Alterum mutavi, cum differentia eſſet in una littera *n*, pro *g*, ſubſtituenda.

2 MISCENTES, INFICIVNT] Ita Cod. R. 2. Verum plura ſunt in Cod. R. 1. in quo legitur; *miſcentes, quod Græci Staen ſine rationibus vocant inficiunt*: Ed. V. *miſcentes, quod Græci ὕαλον vocant, inficiunt*: Vitruvius (Capite commemorato) *miſcentes, quod Græci ὕαλον appellant, inficientes*. Itaque, in tanta diſcordia, placuit defectum Cod. R. 2. imitari potius, quam nimis hariolari.

Hoc loco iterum in Regio Vaticano Codice 1286. ſunt Articuli plures quam in Regio 1504. aut in Vaſcoſani Editione. Eorum primis ea, quæ etiam in Auctoris noſtri ſuperiore Articulo ſcripta ſunt, continentur: ſed alio tamen ordine, initiis aliis, variiſque adjectis interpolationibus: quædam enim in iiſdem nova eſſe videntur. Ego ſaltem ea ex noſtri Auctoris fontibus minime promanaſſe reor: non ſecus ac ſenſi de Articulis aliis alibi in hunc eundem Codicem ingeſtis. Nihilo tamen minus hoſce diverſos omnes Articulos (quemadmodum ſuperius feci) ſive ut ex ipſis aliqua, ubi fieri poſſit, utilis eliciatur comparatio, ſive ut habeantur tamquam parerga, ſubjeci.

De generibus colorum.

Colorum alii ſunt albi, alii nigri, alii medii. Et albi quidem ſpecies ceruſſa, calx, alumen. Nigri vero fuſcus, & qui ex ſarmentis componuntur. Medii, rubeus, viridis, croceus, purpureus, praſinus, lazur, indicus. Quorum experſio per ſe pulchra eſt; ſed interdum ſibi invicem permixti pulchriores fiunt, quia ſua varietate gratiam præſtant, dum aliud compoſiti monſtrant. Nam ut in medicinæ confectionibus ſpecies ſibi commiſcentur, ſic colores ejuſdem qualitatis, ut partem ex alterius natura, partem ex ſua trahant. In qua commixtione, & in eo quomodo in pictura poſt ſe ponantur, ſumma ſubtilitas requiritur. *Siquidem poſt album niger, aut rubeus melius convenit, quam croceus. In temperatione mediocritas ſectanda eſt, quia color nimium ſpiſſus, & nimium tenuis cito deficit. Rubri itaque multis locis generantur, ſed optimi in Ponto, & in Hiſpania naſcuntur. Parætonium ex ipſo loco, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione & melinus, quod ejus metalli ſpecies per inſulas cycladas melo dicitur. Creta viridis pluribus locis naſcitur, ſed optima in Creta Cirina, quæ græce theodote dicitur a Theodoto quodam, in cujus ſolo primum eſt inventa. Arſenicon, id eſt, auripigmentum, in Ponto naſcitur. Sandaraca plurimis locis generatur, ſed optima in Ponto & juxta flumen ypanim. Minii autem natura primum a Græcis Epheſiorum ſolo reperta memoratur; deinceps in Hiſpania: cujus natura has admirationes habet. Glaties itaque cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt, quas artifices ad plures uſus colligunt. Neque enim argentum, neque æs, ſine his inaurari poteſt. Nam confuſæ in unum guttæ argenti vivi ita, ut IV. ſextariorum menſuram habeant, C. librarum pondus efficient; ſupra cujus liquorem centenarium ſaxi pondus ſi poſueris, ſuſtinebit; ſcrupulum auri ſupra ſi poſueris, in liquorem deſcendit: unde intelliges, non ponderis, ſed naturæ eſſe diſcretionem. Itaque ſi aurifex pannis textilibus aduſtis ex friſo in rudi vaſe fictili ſolidari pulverem volueris, lava. Poſtea mixtum argento vivo, vel in panno vel in linteolo comprimis, ut liquor argenti expreſſus emanet, & aurum ſolidum intrinſecus remaneat. Verum probatio minii ſic erit obſervanda, in lamina ferrea mittatur, & ſupra ignem ponatur tamdiu, donec lamina rubeſcat; tunc retractum refrigeſcat: ſi colorem non mutaverit, optimum erit; ſi mutaverit, vitiatum erit.*

De

XXVIII.

De Normæ Inventione.

QVoad omnes uſus normæ ratio ſubtiliter inventa videtur, ſine qua nihil utiliter fieri poteſt. Hoc modo erit diſponenda. Sumantur ita.

De Colorum commixtione.

Colores autem omnes calcis mixtione corrumpi manifeſtum eſt. Siquidem eſt in temperamento folii utiliter calx ex duro ſaxo facta; miſcetur, ne nimis preſſum pereat, quippe aqua diſtemperato folio, cum parviſſima quantitate albugenis (ideſt glaræ ovi) pulcherrime in pergamena depinguntur. Mineo vero in temperamentis utiliter miſcetur ſanguis draconis, aut ſandyx (ideſt guarentia) ejus ſcilicet purus ſuccus, aut creta rubea, viridi quoque & croceo, alii ſuæ qualitatis permiſcentur utiliter. Chryſocolla a Macedonia venit, foditur autem ex metallis ærariis; Indicus ab ipſis oſtenditur quibus locis naſcitur. Atramenti vero compoſitio ſic erit obſervanda, quæ non ſolum ad uſum picturæ neceſſaria videtur, ſed ad quotidianas ſcripturas. Lacuſculus curva camera ſtruatur: huic fornacula ſic componitur, ut nares, ideſt ſuſpiracula, habeat in lacuſculo, qua fumus poſſit intrare. Tædæ in eadem fornace incendantur, ſuper tædas ardentes reſina mittatur, ut omnem fumum, & fuliginem per nares in lacuſculum exprimat. Poſtea fuliginem diligenter conteris, & admodum miſces, & atramentum facies nitidum. Pictores autem glutinum miſcent, & nitidius videtur. Sed ad celeritatem operis, etiam tædarum carbones cum glutino attriti parietibus præſtabunt atramenti ſuavitatem. Nec minus ſarmenta exuſta, & contrita, atramenti colorem imitabuntur: ſed ſarmenta uvæ nigrioris, ſi in optimo vino arſerint, & poſtea exuſta fuerint, addito glutino, imitata indici ſuavitate monſtrabunt. Vſta quæ plurimum neceſſaria in operibus picturæ videntur glebæ, vel ſilices, bene in igne coquuntur, tunc aceto acerrimo perfuſæ extinguuntur, & reddunt purpureum colorem. Ceruſſi temperationes Alexandriæ primo ſunt inventæ. Nunc autem Puteolis ex arenæ pulvere, & nitro flore temperatur. Sed cuprum aduſtum fit ceruſſa, quam noſtri afrugum vocant: ſic itaque erit conficienda. Infuſo aceto in dolio ſuper tabulæ plumbeæ componantur, ut acetum tangant, & dolium cludatur: pluribus menſibus tranſactis, aperiatur, & Ceruſſa in fornace coquatur; quæ, mutato colore, in minium meliorem efficiet ſandaraca. Oſtrum autem, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis locis naſcitur; ſed optimum in inſula Cypro, & ceteris, quæ Solis curſui proximæ habentur. Concula itaque cum circumciſa ferro fuerint, lacrimis purpureum colorem remittunt, quibus collectis purpureus color temperatur. Ideo autem oſtrum eſt appellatum, quod ex teſta humor elicitur, qui cito ex ſalſugine inhæreſcit. Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubra radice. Similiter ex floribus alii colores inficiuntur. Itaque Pictores, cum voluerint ſil atticum imitari, violam aridam in vaſe cum aqua ad ignem ponunt, ut ferveat; & decoctam in linteolo exprimunt, & in mortario cum creta conterunt, & faciunt ſilis attici colorem. Eadem ratione vaccinium cum lacte temperantes, purpuram faciunt elegantem; uti herba, quæ lutea appellatur, ſuccum inficit cæruleum; & utuntur viridiſſimo colore; hæc infectiva appellantur, propter inopiam colorum. Simili modo cretam formoſam, ſive angulariam, vitro miſcentes inficiunt indici colorem.

De Croco Hiſpanico.

Crocus quoque Hiſpanicus cum lucidiſſimo glutine diſtemperatus, & ſtanno limpidiſſimo bene brunito & claro ſuperpoſitus *ſpeciem auri procul intuentibus mentitur; quæ a ſe colorem, a ſtanno accipit fulgorem.*

Quo-

itaque tres regulæ, ut [1] duæ ſint pedibus binis, & tertia habeat pedes duos uncias X. ac regulæ æquali groſſitudine compoſitæ extremis acuminibus jungantur, ſchema facientes trigoni. Sic fiet periti norma compoſita.

XXVIIII.

De Horologii Inſtitutione.

MVlta variaque genera ſunt horologiorum; ſed Peligni, & Hemicycli magis aperta, & ſequenda ratio videtur. [2] Pelignum enim horologium dicitur quod ex duabus tabulis marmoreis vel lapideis ſuperiore parte latioribus, inferiore anguſtioribus componitur: ſed hæ tabulæ æquali menſura fiunt, & quinis lineis directis notantur, ut angulum faciant, qui ſextam horam ſignabit. Semis ergo ante primam, & ſemis poſt undecimam ſupplebunt XII. numeros horarum, ſed junctis æqualiter ante, & extenſis in angulo ſummo juncturæ circinum figes, & angulo proximum circulum facies, a quo primum lineæ horarum partitæ æqualiter notantur. Item

Quomodo ſcribatur ex auro, vel cupro.

Aurum vel cuprum cum cote teritur, & tritum ſcypho, ideſt bacintio, excipitur. Quod caute lavatur, quia melius cum aqua interdum proiicitur; & iccirco ipſa aqua frequentius in diverſis vaſculis recipitur. Poſtea, parato lucidiſſimo ex pergamenis glutine, in hypogeis, aut calidis locis, convenit ſcribere. Deinde limpidiſſima petra, ideſt onychino, aut ſimili re, convenit ſcripta detergere, quia ſic & ſoliditatem accipient, & colorem.

[1] DVAE SINT PEDIBVS BINIS, ET TERTIA HABEAT PEDES DVOS VNCIAS X.] Quælibet ex binis illis habebit uncias 24. numeri quadrati, reſpondentes illis, ſimul ſumti conficient 1152. Tertia conſtabit unciis 34. huic conveniens quadratus numerus erit 1156 quattuor tantum partibus excedens numerum 1152. ſatis ergo (ſi Prop. 47. Lib. 1. Eucl. conſideremus) proxime angulus trigoni a noſtro effecti ad rectum accedet. Melius tamen Vitruvius, qui (Lib. IX. Cap. 2.) *ſi ſumantur*, ait, *regulæ tres, e quibus una ſit pedes tres, altera pedes quattuor, tertia pedes quinque* &c. Ternario enim & quaternario quadrati numeri reſpondentes, in unam ſummam collecti, dant 25. nimirum quadratum numerum præciſe convenientem numero quinario regulæ tertiæ ſive hypotenuſæ.

[2] PELIGNVM] Ita in Codice utroque perſpicue legitur. Ed. V. habet *Plinthium*; haud dubie quia *Plinthium* nominat Vitruvius (Lib. IX. Cap. 9. ubi agit *de horologiorum ratione, & uſu.*) At, ſi Vitruvius horologiorum deſcriptiones haudquaquam exhibuit, qui fieri poterit, ut ſciamus, *Plinthium horologium* illud fuiſſe, quod hiſce in Codicibus *Peligni* nomine deſignatur? Porro, ſi vocum ſimilitudo duntaxat fuiſſet attendenda, *Pelecinon* (de quo item in commemorato Capite Vitruvius) pro *Pelignum*, potius quam *Plinthium*, fuiſſet reponendum. Sed cum deſint Antiquorum monumenta fere omnia, ex quibus res ab Auctore noſtro in Articulo hoc propoſitæ cognoſcantur; atque adeo nullæ comparationes inſtitui queant; plane ſequitur, ut hærere aqua debeat ubi in hoc eodem Articulo offenduntur varii caliginoſi, ſeu male affecti loci, minime quidem tentandi; quippe qui ſint de genere illorum, quos neque ipſe Apollo illuſtraverit, aut ſanaverit.

Item alium majorem circulum ab eodem puncto anguli facies, qui prope [1] oram tabularum attingat, ad quem æſtivis temporibus gnomonis umbra pervenit. Subtilitas ergo diſparis menſuræ de ſpatio horarum expectanda non eſt, quando aliud majus, & aliud minus horologium [2] poni ſolitum videatur, & non amplius pene ab omnibus, niſi quota ſit ſolum inquiri, [3] feſtinetur. Gnomon itaque in angulo ſummo juncturæ paululum inclinis ponitur, qui umbra ſua horas deſignet. Conſtitues autem horologii partem, qua decimam horam [4] notat, contra Orientem æquinoctialem; ſicut de exemplis multifariam cognoſcitur. Horologium autem, quod [5] Hemicyclium appellatur, ſimili modo de lapide, vel de marmore uno, quattuor partibus ſurſum latioribus, infra anguſtioribus componatur; [6] ut ab ante, & a tergo latiores partes habeat. Sed frons aliquantum permineat, atque umbram faciat majorem. Sub hac fronte rotunditas ad circinum notatur, quæ cavata [7] introrſus hemicycli faciat ſchema. In hac cavatura tres circuli fiunt; unus prope ſummitatem horologii, alius per mediam cavaturam, tertius prope [8] horam ſignetur. A minore ergo circulo uſque ad majorem circulum horalem I. & decem lineæ directæ æquali partitione ducantur, quæ horas demonſtrent. Per medium vero hemicyclium ſupra minorem circulum planitia æqualis ſubtiliori groſſitudine fiat; ut, aperta rotunditate digitali, facilius Solis radius infuſus per numeros linearum horas demonſtret. Hiemis ergo tempore per minorem circulum horarum numeros ſervabit. Æquinoctiali tempore medium circulum ſequetur, æſtivo tempore per majora circuli ſpatia [9] gradietur. Sed, ne error in [10] conſtruendo horologio cuiquam videatur, libero loco alto, vel plano, ſic ponatur, ut angulus hujus, qui occiduas horas notabit contra æquinoctialem vernum ſpectet, unde Sol nono Kal. Aprilis oriatur. Fit etiam in uno horologio duplex elegantiæ ſubtilitas; nam dextra ac ſiniſtra extrinſecus in la-

[1] ORAM] Ita Ed. V. Eſt in Cod. R. 1. *horarum:* Cod. R. 2. *horas*.

[2] PONI] Exſcripſimus Ed. V. Cum Codices habeant, *pones*.

[3] FESTINETVR] Cod. R. 1. *feſtinet:* Cod. R. 2. *feſtinatur*.

[4] NOTAT] Hic quoque Ed. V. ſecuti ſumus: Cod. R. 1. *nota ut*: Cod. R. 2. *notaſti*.

[5] HEMICYCLIVM] De hoc horologiorum genere, quod *ab Beroſo Chaldæo inventum* tradidit Vitruvius (loco cit.) egit Iacobus Zieglerus; de cujus tamen opuſculo opportunius ad commemorata modo Vitruvii verba dicetur.

[6] VT] Cod. R. 1. Sed Cod. R. 2. & Ed. V. *ita ut*.

[7] INTRORSVS HEMICYCLI] Lectio hæc eſt Cod. R. 2. In Cod. R. 1. & in Ed. V. eſt, *intro raſu emicyclio*.

[8] HORAM] Ita Cod. R. 1. & Ed. 1. At Cod. R. 2. *horas*. Lubens ſcripſiſſem, *oram*.

[9] GRADIETVR] Verbum ex conjectura eo modo emendandum putavi. Cod. R. 2. & Ed. V. *graditur*: Cod. R. 1. *gradiet*; & fortaſſe, illo ſequiore ævo, *gradio* etiam, pro *gradior*, dicebatur.

[10] CONSTRVENDO] Hoc verbum ubique legitur: crederem tamen, *conſtituendo*, eſſe legendum.

in lateribus ejus quinæ lineæ directæ notantur, & ternæ partes circulorum [1] æquali intervallo ſic fiunt, ut una proxima ſit angulis poſterioribus, ubi ſtyli ponentur, qui umbra ſua horas deſignent: altera mediam planitiem detineat: tertia prope [2] horam contingat. Has enim partes circulorum hieme, vere, & æſtate ſic, ut interius, gnomonis umbra ſequitur. In angulis ergo poſterioribus ſtylos modice obliquos figes, qui umbra ſua horas [3] deſignent. Oriens enim Sol in primo latere ſex horas notabit, occidens alias ſex in [4] ſiniſtro latere percurret. Legitur etiam, horas ſic comparari debere; primam, ſextam, ſeptimam, & duodecimam uno ſpatio menſuraque diſponendas: ſecundam, quintam, octavam, & undecimam pari æqualitate ordinandas. Tertiam, quartam, nonam ſimili ratione [5] ducendas. Eſt & alia de modo & menſuris horarum comparatio, quam prolixitatis cauſſa prætereundam æſtimavi. Prima [6] quoniam hæc diligentia ad paucos prudentes pertinet. Nam omnes fere, ſicut ſupra memoratum eſt, quota ſit ſolum requirunt. Quantum ergo ad privatum uſum [7] expectat neceſſaria huic libello [8] ordinavimus.

XXX.

1 AEQVALI INTERVALLO SIC FIVNT] Conſentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. habet; *intervallo æquali eas ſecant*.

2 HORAM] Sic Ed. V. In Cod. R. 1. *hora*: in Cod. R. 2. *horas*. Iterum tentabar, ut reponerem, *oram*.

3 DESIGNENT] Ab Cod. R. 1. & ab Ed. V. differt Cod. R. 2. qui habet, *demonſtrent*.

4 SINISTRO] Hic quoque differt Cod. R. 2. in quo, pro *ſiniſtro*, eſt *alio*.

5 DVCENDAS] Sic emendavimus coniectando. Codices, *dedendas*: Ed. V. *edendas*.

6 QVONIAM] Ita Codices: Ed. V. *quum*.

7 EXPECTAT] Id Verbum Codicum eſt: Ed. V. ſpectat.

8 ORDINAVIMVS.] Poſt hoc verbum (quod poſtremum eſt Art. XXIX. in Cod. R. 1. & in Ed. V.) in Cod. R. 2. ſequuntur hæc: *Civitatum ſane, & ceterarum rerum inſtitutiones præſtanti ſapientiæ memorandas relinquimus*.

Eodemque in Codice, nimirum Regio 1286. poſt hunc Art. XXIX. alius ſequitur Articulus, cujus nullum indicium in Regio Codice 1504. nullum in Vaſcoſani Editione reperitur. Quæ vero de aliis in eum Codicem inſertis Articulis ſupra dicta ſunt (pag. 187. & pag. 207.) eadem de hoc quoque quem ſubjeci, dicta intelligantur.

De Sphæra, vel Hemiſphærio.

Sphæra, ad cæleſtes circulos, vel ſigna oſtendenda, componitur ex omni parte rotunda. Quam dividit circumducta linea mediam æqualiter in LX. partibus diviſa. Vbi itaque conſtituis caput lineæ, unum circini pedem fige, & alterum pedem e regione ibi conſtitue, ubi ſex partes ſumuntur de LX. partibus prædictæ lineæ. Et dum circinum circumduxeris, XII. partes includes. Non mutato primo pede, ſecundus pes extenditur uſque ad locum, quo de prædicta linea XI. pars finitur; & ita circumducitur, ut XXII. partes complectatur. Eodem modo adhuc pes uſque ad finem XV. partis prædictæ lineæ pertenditur, ut circumductione XXX. partes habeas; media ſphæra ſecatur. Tunc mutato circino in altera parte ſphæræ, ubi primum pedem fixeras, attendens ut contra ſtatuas, prædictam rationem menſuræ circumductionis, & partium complexionis obſervabis. Nam quinque erunt ſolummodo circumductiones, quarum media æqualis eſt lineæ in LX. partibus diviſæ. Altero igitur

iſtorum

XXX.

De [1] *Malthis diverſis.*

2 COmpoſitio maltharum: malthæ 3 calidariæ picem duram, ceram album, æquis ponderibus ſtuppam, picis liquidæ totius ponderis partem dimidiam, teſtam minutam, florem calcis, omnia in uno mixta, in juncturas fundito. Item ammoniacum remiſſum ſiccum, & ſtuppam, & picem liquidam in pila tunde, & juncturas oblinito. Item ammoniacum, & ſulphur, utrumque remiſſum injicito, ſive infundito. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum, & ſulphur remiſſum in unum; juncturas omnes linito, & cauteriato. Item florem calcis cum oleo mixtum; juncturas linito. Item ficum, & picem duram, & teſtam oſtrei ſiccam in unum

iſtorum hemiſphæriorum ſumpto interius cavato; & , ubi circini alterum pedem in prædicta linea ad circumducendum fixeras, perforas; ut circumductio medium foraminis teneat. In capitibus quoque ſphæræ, ubi primum pedem circini poſuiſti, ſingula foramina facis, ut medietas foraminum illorum terminet prædictum hemiſphærium. Nam ita VII. erunt foramina, in quibus ſingulis, ſingulas ſemipedales fiſtulas conſtituis; eruntque duæ extremæ contra ſe poſitæ, ut per utraſque, ac ſi per unam, videas. Ne vero fiſtulæ hac illac titubent, ferreo ſemicirculo, ad modum præfati hemiſphærii ſecundum ſuam quantitatem, menſurato, partito, & præforato utere, quo ſuperiores extremitates fiſtularum cohærent. Quæ hic differunt a fiſtulis organicis, quod per omnia æqualis ſunt groſſitudinis, ne quid offendat aciem per eas cæleſtes circulos contemplantis. Semicirculus vero duorum digitorum ferme latitudinis, ut omne hemiſphærium triginta partes habeat longitudinis, ſervans æqualem rationem diviſionis, perforatas fiſtulas recipit. Notato itaque noſtro Boreo polo, deſcriptum hemiſphærium taliter pone ſub divo, ut per utraſque fiſtulas, quas diximus extremas, ipſum Boreum polum libero intuitu cernas. Si autem de polo dubitas, unam fiſtulam tali loco conſtitue, ut non moveatur tota nocte, & per eam ſtellam ſuſpice, quam credis polum eſſe. Et, ſi polus eſt, eam tota nocte per fiſtulam poteris ſuſpicere. Sin alia mutando loca non occurrit viſui paulo poſt fiſtulam. Igitur, prædicto modo, locato hemiſphærio ut non moveatur ullo modo, prius per inferiorem, & ſuperiorem primam fiſtulam polum Boreum, per ſecundam arcticum circulum, per tertiam æſtivum, per quartam æquinoctialem, per quintam hiemalem, per ſextam antarcticum, circulos tota nocte metiri poteris. Pro polo vero antarctico, qui ſub terra eſt, nihil cæli, ſed tantum terra per utraſque fiſtulas intuenti occurrit.

1 MALTHIS] Gul. Philander (in Annot. ad Vitr. Ed. 1552. pag. 206.) *arenatum*, ait, *ideſt*, *mortarium*, *& marmoratum*, *quod noſtra ætas ſtucchum appellat*, *atque maltham*, *quam ſmaltum vulgus Italorum nominat*; ſubditque, ejus *rationem propriam eſſe caſtellorum aquæ*.

2 COMPOSITIO MALTHARVM: MALTHAE] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. *Compoſitio maltharum*, *ideſt ſolidamentorum ad ſolidandas quaslibet res. Malthæ*.

3 CALIDARIAE] Vocem hanc habent Codices; verum Ed. V. *calcariæ*; recte tamen Codices, nam Palladius (Lib. I. Tit. XLI.) *Scire convenit*, *quoniam de balneis loquimur*, *quæ ſunt malthæ calidariæ*, *vel frigidariæ*: ex commemorato autem Palladii Articulo primam ſui Articuli partem deſumſit noſter.

unum tunde; juncturas linito. Item ſanguinem bovis ſemigelatum pondo VI. calcis glebæ, ideſt vivæ, pondo XXV. ſtuppæ quo plus dederis fiet melius; hæc omnia in pila bene ſubiges, & exinde loca, quæ volueris, induces. Item pulverem puteolanum, aut cinerem de ligno germano, [1] idem olivæ cum colata miſces, & ante ſtuppa in pice [2] tincta coagmenta; inde rimas claudito, & ſuperinducito ſpecies ſupraſcriptas. Similiter hoc & in cellis frigidis facito. Compoſitio maltharum frigidarum. [3] Sanguinem bubulum, florem calcis, ſcoriam ferream in pila tunde; ad craſſitudinem ceroti juncturas linito. Item ſevum liquefactum cum [4] cinere criblato bene faciet, & claudet frigidam aquam. Item calcis vivæ modium, qui [5] protinus minui debet, & emitti per [6] criblum, & cerni, & tunc in pilam mitti, cui adjicies olei pondo VI. deinde ſpatha commovebis: quod cum feceris rurſus addes olei ſextarium, & ſpatha iterum [7] commovebis: tertio olei adjicies ſextarium ea ratione ſpatha commovebis. Tunc alii Iuvenes ſuccedant cum piſonibus ligneis, & id efficiant piſando, ut concalefiat ita, ut non diſſimilis ſit farinæ ſubactæ. Quod cum bene calefactum fuerit, cum locum, quem ſtagnare velis, perunges ante oleo, & adhuc calentem maltham induces. Item ſevum caprinum, & picem liquidam ſimul contundes, & facies ad modum ceroti veluti [8] piſtillos, & pro modo coagmentorum [9] conſpiſſabis idem; rimas pro modo ſuo claudi facies. Item picis duræ pondo XXV. ſevi pondo X. corticis ſuberinæ combuſtæ & tritæ pondo II. gummi pondo V. ſulphuris [10] vivi pondo VI. cineris

E e colati

[1] IDEM OLIVAE CVM COLATA MISCES] Ita Cod. R. 1. At Ed. V. *id eſt olivæ cum colata miſces*: Cod. R. 2. *ideſt olivæ colatum miſces*.

[2] TINCTA COAGMENTA; INDE RIMAS CLAVDITO] Hæc deſcripſi ex Ed. V. In Cod. R. 1. legitur, *juncta coagmenta. idem trimas claudito*: in Cod. autem R. 2. legitur; *coagmenta rimas claudit*; poſt verba hæc, nonnulla deſunt in eodem Codice R. 2.

[3] SANGVINEM BVBVLVM, FLOREM CALCIS ------ IVNCTVRAS LINITO] Palladius, inter cetera (loco commemorato) *Sanguini taurino & oleo florem calcis admiſce, & rimas conjunctionis obducito*. Nihil autem eorum in Vitruvii Libris uſpiam reperies. Fortaſſe, Vitruvii ætate, ille *bubulus ſanguis* haudquaquam, pro hujuſcemodi rebus, erat in uſu.

[4] CINERE CRIBLATO] Vterque Codex: Palladius de re eadem, *cribellato cineri*: Ed. V. *cribrato*.

[5] PROTINVS] Ita Codices: Ed. V. *pro tunc*.

[6] CRIBLVM] Vocem hanc habent Codices: Ed. V. *cribrum*.

[7] COMMOVEBIS] Sequens periodus deeſt in Cod. R. 2.

[8] PISTILLOS] Sic Codex R. 1. Cod. R. 2. *paſtillos*: Ed. V. *paſtillo*.

[9] CONSPISSABIS IDEM, RIMAS PRO MODO SVO] Deſcripſi hæc ex Cod. R. 1. in quo tamen nulla eſt interpunctio: Cod. R. 2. *conſpiſſabis, & rima pro modo ſuo* Ed. V. *conſpiſſabis, id eſt rimas modo ſuo*.

[10] VIVI ---- TVNDIS] Quæ exſtant inter illa duo verba, leguntur perſpicue non modo in Cod. R. 2. verum etiam in Ed. V. ſed in Cod. R. 1. omnino deſiderantur.

colati pondo II. ceræ vernaculæ pondo VIII. ammoniaci pondo VII. tundis ; & ſic illinis . Maltha marmorea reſinæ pondo X. calcis vivæ, [1] ceræ propoleos , ſive cineris terna , thuris maſculi pondo V. olei ſanguinis bubuli pondo dena & quina , tundes , & omnia commiſces in modum ceroti ; atque inde perfricabis : hoc etiam perſpicuum marmor efficiet . Item [2] fæcis pondo XV. [3] ceræ vernaculæ pondo II. ammoniaci pondo V. reſinæ frictæ pondo I. ſulphuris pondo V. bituminis pondo X. ſulphuris vivi pondo I. [4] cæmentum pondo V. ſcobis lapideæ pondo .... ſtuppæ pondo X. ſevi pondo X. hæc omnia in uno remiſſa commiſces in modum ceroti , & quod [5] malthare volueris prius calefacies , ut poſſit melius inhærere : hæc maltha etiam lapidaria eſt. Maltha vitraria faciens, & in balneis, [6] oſtrei combuſti & [7] creti, [8] albi de

[1] CERAE PROPOLEOS] *Propolis* in operibus apum eſt tertium fundamentum , ac ceræ genus : itaque adhæſi Ed. V. in qua, *ceræ propoleos*, legitur : in Cod. R. 1. *cerappolinis*: in Cod. R. 2. *ceræ pollinis*.

[2] FAECIS] Sic Ed. V. *Sevi* repoſuiſſem, cum *ſeci* habeat Cod. R. 1. ſed *ſevum* ponitur infra. Nullus dubito, quin hic locus ſit depravatus . Cod. R. 2. *fac ;* ſed in hoc Codice nonnulla deſunt pertinentia ad propoſitum locum.

[3] CERAE VERNACVLAE] Deſcripſimus hæc ex Codice Regio 1. & ex Vaſcoſani Editione : at Codex Regius 2. habet; *ceræ vernaciæ* . Credibile eſt, *ceræ vernaculæ* nomine hoc loco indicari ceram nondum purgatam , redditamque albam ; quæ nunc apud nos nova cera vocitari conſuevit.

[4] CAEMENTVM PONDO V. SCOBIS LAPIDEAE PONDO ---- STVPPAE PONDO X. SEVI PONDO X.] In Cod. R. 1. legitur : *cominum poda ſcobis lapidee pondo .... ſtuppe* Ed. V. *cementum pondo V. ſcobis lapideæ pondo decem, ſevi pondo decem.* Hoc quoque in loco , non omnia, quæ indicantur a Codice Regio primo, & ab Vaſcoſani Editione , habentur (ut alibi etiam quædam alia defuiſſe monuimus) in Regio ſecundo Codice.

[5] MALTHARE] Verbo hoc uſus eſt etiam Plinius (Lib. XXXVI. Cap. 24.) *Maltha* , ait, *e calce fit recenti . Gleba vino reſtinguitur : mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici linamento : quæ res omnium tenaciſſima , & duritiam lapidis antecedens . Quod malthatur , oleo perfricatur ante .*

[6] OSTREI COMBVSTI] Sic Cod. R. 1. Legitur autem, *oſtri combuſti*, in Cod. R. 2. & in Ed. V. Verum quid ad rem hanc *oſtrum combuſtum ?* facilius intelliges quid ad eandem propoſitam rem facere poſſint *oſtreorum* teſtæ combuſtæ.

[7] CRETI] Ita Cod. R. 1. In Cod. R. 1. legitur, *cereti*: Editio autem Vaſcoſani habet *ceroti*.

[8] ALBI DE OVO , FLORES GYPSI] Cod. R. 1. & Ed. V. *albi de ovola anetæ , flores gypſi* : Cod. R. 2. (ut deſcripſimus) *albi de ovo flores gypſi* . Lubens reſtitui , pro *ovola* , *ovo* , & expunxi vocem *anetæ*. Quis tamen negare nunc poſſet , ſequiore illo ævo, quo hoc Compendium commentatus eſt Auctor noſter , *ovola* etiam, pro *ovum* , nonnullos dixiſſe ? Sed , exemplo quocumque deficiente, Cod. R. 2. malui uſurpare lectionem . Venerat in mentem , legi poſſe , ovo *anetæ: Aneta* enim dicebatur *Anas* ævo ſequiore (ut ad idem verbum , *Aneta*, videre eſt in *Gloſſario Mediæ & Infimæ Latinitatis*) quaſi noſter de *ovo anatino* verba fecerit : ſed malui Codicem ſequi. Ceterum, vitri fragmentis agglutinandis, utile eſſe candidum ex ovis teſtatur Plinius , qui (Lib. XXIX. Cap. 3.) poſtquam multa de utilibus ovorum proprietatibus tradiderat, ſubdit hæc : *Et ne quid deſit ovorum gratiæ , candidum ex his admixtum calci vivæ glutinat vitri fragmenta .*

de ovo, flores gypſi, fici candidi, calcis libras ſingulas ſimul miſces; & inde ſarcies. [1] EXPLICIT.

1 EXPLICIT] Verbum hoc plane demonſtrat, eos, qui in Codice Regio antiquiore *Architecturæ Compendium* deſcripſere, reputaviſſe, illud extremo hoc Articulo XXX. abſolutum eſſe, atque perfectum. Ita etiam Pariſienſes Editores; cum in Vaſcoſani Editione, poſt verbum, *ſarcies*, hæc ſequantur verba: *Architectonici Compendii Finis*. At in recentiore Regio Codice, poſt verbum, *ſarcies*, adjicitur deſcriptio alterius generis malthæ; quod hujuſmodi eſt: *Ammoniaci, ceræ albæ, picis duræ partes æquales; remittuntur ad focum in patella; poſt hæc autem additur flos calcis, & ſtuppa conciſa, & pix liquida, & ſubigitur, & calidum inducitur*. Tum ſubjiciuntur duo Articuli, nihil facientes ad rem; nec quidem hoc loco deſcribendi. Ad extremum habentur hæc: *Explicit de Architectura. Incipit de multiplicatione numerorum*.

F I N I S.

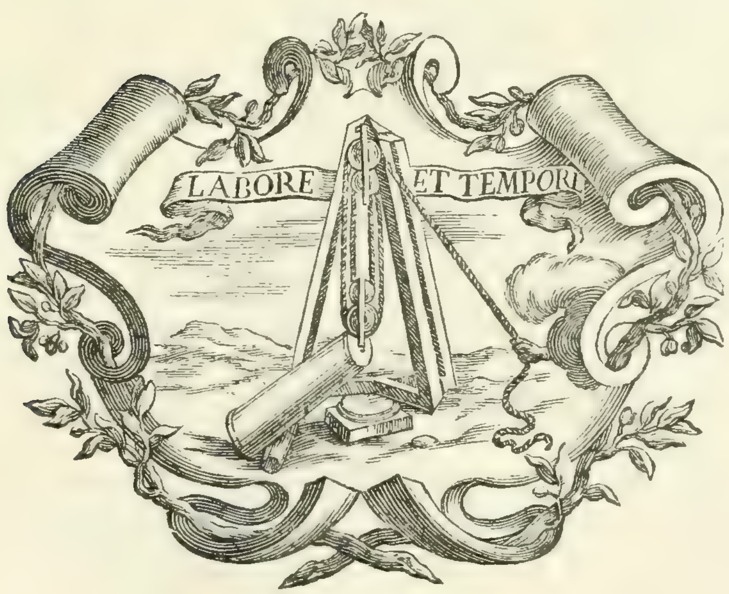
EXERCITATIONES
VITRVVIANAE TERTIAE,

QVARVM TITVLOS
PRIMA POST PRAEFATIONEM
PAGINA OSTENDET,

COLLECTAE

CVRA ET OPERA

IOANNIS POLENI.



Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1741.
Et proſtant Venetiis apud Franciſcum Pitteri.
SVPERIORVM PERMISSV.

IOANNIS POLENI
IN EXERCITATIONES
VITRUVIANAS TERTIAS
PRAEFATIO.

INTER eas cauſſas, quibus oppido fit, ut non mediocri difficultate Librorum Vitruvii ſtudium afficiatur, ea certe, quæ ex plurium Opuſculorum, haud exiguum lumen Vitruvianis rebus afferentium, raritate proficiſcitur, videtur recenſenda. Itaque cum prioribus Exercitationibus nonnulla illiuſmodi Opuſcula contineantur, committendum non putavimus, quin reliqua (quæ noſtram in notitiam venere) ſimillimi generis, eodemque ſpectantia, circumundique collecta adjiceremus. Porro difficilibus bene multis Vitruvii locis explicandis congeſta a nobis Opuſcula fore perutilia legentibus, res ipſa (nobis etiam ſilentibus) declarat. Quamobrem cum eorundem minime negligendam eſſe utilitatem notum plane atque perſpectum haberemus, eademque in ea Vitruvii editione, in qua contenduntur omnes induſtriæ noſtræ nervi, quo propius ad perfectionem, quantum noſtra fert mediocritas, accedat, inſeri inter annotationes minime poſſent, quippe quæ nimis longa ſint, eadem ſeorſum edere conſtituimus, atque edidimus. Hinc multa conſequentur: primum Opuſcula illa in unum veluti corpus coacta ſtudioſa juventus inveniet; deinde, ubi annotationibus difficilia Vitruvii loca, quorum cauſſa Opuſcula ipſa fuere conſcripta, illuſtrantur, in iiſdem ſtrictim & breviſſime Auctorum Opuſculorum ſententiæ poterunt indicari, & ad Opuſcula ipſa, & ad neceſſaria rei propoſitæ loca, Lectores tuto utiliterque amandari.

In his autem edendis Opuſculis, verba Vitruvii, qualia ab Auctoribus referuntur, plane deſcripſi, neque emendationibus, quibus (quantum in me erit) Vitruvii textum ad antiquam fidem reſtituere connitar, uſus ſum; eas enim ſiquis interſereret, Vitruvii verbis pleræque Auctorum interpretationes haud amplius reſponderent. Ceterum curavi, ut ea Opuſcula, quæ Auctores Italica lingua conſcripſerant, in Latinam converterentur; curavi, ut nitidius, atque ad rem aptius, figurarum typi inciderentur; curavi, ut Opuſcula ipſa in hominum manus emendatiora, quantum operarum ratio patitur, venirent: verbo dicam, curavi, ut omnibus

certo ordine digeſtis , ac partibus in ſuos articulos inſertis , unum quoddam veluti perfectius corpus conſtitueretur.

Inter ea vero Opuſcula primum locum obtinent Bernardini Baldi *Scamilli Impares Vitruviani* nova ratione explicati ; de qua pererudita perque rara Baldi Diatriba in *Exercitationibus Vitruvianis Primis* (pag. 98.) a nobis actum eſt. At , inquiet fortaſſe aliquis , raram quidem eſſe Diatribæ iſtius editionem primam , verumtamen eandem æneis typis una cum Vitruvio , qui prodiit cura Io. de Laet , excuſam non admodum difficulter comparari . Ego autem ea maxime de cauſſa , quod edita fuerit una cum Vitruvio illo , iterum ad principis exemplaris fidem reſtitutam in lucem eſſe proferendam, affirmare non verebor . Nimis enim manca & prope deformata illa reperitur , quam Io. de Laet Vitruvianis adjecit . Prætermiſſa in hac fuere neceſſaria quædam ; ut (pag. 247.) Vitruviana illa ; *Igitur ſtatuenda eſt primum ratio* &c. Vt (pag. 248.) Vitruviana illa ; *Hoc autem efficit ea ratio* &c. Præterea , quod caput eſt , cum in Baldi germano opere , atque adeo in noſtro ex eo fideliter deſcripto , exſtent Figuræ triginta tres , in editione Ioannis de Laet undecim tantum apparent , reliquæ deſiderantur. Quod quidem non operarum indiligentia contigit , ſed curatoris conſilio , quamvis alicubi, ſe unam aut alteram omiſiſſe figuram, propterea quod *parum ad rem facere viderentur ,* affirmet ; at plures ſane ex prætermiſſis multum quidem ad rem feciſſent . Et incurioſe adeo ille ſe geſſit , ut litteras omnes , quæ (pag. 250.) ad explicationem Figuræ XXXI. pertinent , ſuo in textu retinuerit , cum tamen Figuram ipſam omiſiſſet . Nos cuncta ſuis ſedibus reſtituimus, iis etiam adjectis , quæ ad calcem de ſuo Ioannes addiderat , nomine illius minime diſſimulato . Itaque hujus Opuſculi Vitruviani a Bernardino Baldo conſcripti , cum prima editio longe rariſſima eſſet , altera vero manca atque imperfecta reputaretur ; hercle credidimus operæ pretium eſſe , eam iterum integram emendatamque proferre.

Alterum autem inter eaſdem Tertias Exercitationes locum dedimus Epiſtolæ Claudii Ptolomæi, Curſulenſis Epiſcopi, jam a nobis commemoratæ in *Exercitationibus Primis* (pag. 50.) ex quibus liquere facile poteſt, cur ea latine reddita (ut a pluribus ejuſdem fructus percipi poſſent) publici juris fieri iterum deberet : in ea enim perficiendi ſtudia Architecturæ & nobilium quarundam aliarum Artium, atque etiam Vitruvii Libros illuſtrandi nova quædam ratio tam fuſe diligenterque proponitur, ut eam Epiſtolam magno adjumento diſcentibus futuram ſperemus .

Tertio loco poſita eſt Ioannis Buteonis ad locum Vitruvii corruptum *de proportione lapidum mittendorum ad Balliſtæ foramem* apta reſtitutio. Hanc ediderat Buteo ad calcem *Logiſticæ* ſuæ (pag. 387.) prodiit autem ea

Logiſtica

Logiſtica anno 1550. Itaque in editionem Vitruvii, quæ, cura Philandri, formis excuſa eſt anno 1552. induci minime poterat. Porro eam inter Annotationes interſeruit Io. de Laet cum Vitruvium ederet, poſt Cap. XVI. Libri X. (pag. 226.) Et recte quidem ille, non eſſe prætermittendam judicavit: at, cum ea Annotationis modum longe ſuperet, inter Opuſcula ad illuſtrationem Librorum Vitruvii pertinentia, aptius (ut opinor) a me inſerta eſt.

Sequitur Hemicyclium Beroſi, de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. ex Iacobi Ziegleri Landavi traditione. Exſtat Lucubratio hæc Ziegleri in Volumine, quod Valderus ex Operibus variis confecit (anno 1536.) ejuſdemque mentionem injecit Gerardus Ioannes Voſſius in Libro de Vniverſæ Matheſeos natura & conſtitutione (pag. 276.) Ea vero Hemicyclii conſtructio ab Zieglero propoſita, quin male habita fuerit, & multis in locis corrupta ab Editoribus, non dubitavi. Quamobrem nonnulla depravata verba, quorum emendationes perſpicue ſe ſe offerebant, detraxi; & alia, eorum loco, repoſui: non tamen omnia, quæ emendanda videbantur, attigi, ne nimis meæ conjecturæ indulgerem. Annotatiunculas etiam quaſdam addidi locis iis, quibus deeſſe neceſſarium ſchema, tam erat manifeſtum, quam quod manifeſtiſſimum eſt: eas tamen adpoſui, non tam ut rem omnino perficerem, quam ut oſtenderem, poſſe quidem ea hoc Opuſculo contenta meliore in lumine collocari. Ceterum, Opuſculum illud cujuſcumque demum farinæ ſit, adeo ad Vitruvianas res pertinet, ut minime prætermittendum eſſe exiſtimaverim.

Et quoniam nemo ex iis, qui vel primoribus labris Vitruvii Libros attigerit, ignorat, obſcuriſſima eſſe quæ de Echeis, hoc eſt, de Vaſis Theatralibus in libris iiſdem reperiuntur, ſic ſcripta, ut indicata noſcentibus ea, non autem explicata ignorantibus ea, videantur; e re noſtra maxime futurum putavi, ſi F. Bonaventuræ Cavalerii de iiſdem Echeis Diatribam, in Latinam linguam converſam, in Vitruvianas Exercitationes insererem.

Itaque, ea quinto loco poſita, locum ſextum illi Diatribæ de argumento eodem ab Athanaſio Kirchero conſcriptæ attribui. Illam autem & hanc, quamvis ſeorſum Auctores ſui non ediderint; attamen ex majoribus eorundem operibus excerpi, & inter res Vitruvianas collocari perappoſite poſſe, reputavi.

Poſt hæc autem æque difficilis deſcriptionis Volutæ Ionicæ explanationem addidi, quam Ioſephus Salviatus litteris, ſecundum Vitruvii præcepta, mandaverat eo modo, quem in *Exercitationibus Primis* (pag. 72.) plane expoſueram.

Neque tamen Salviatum, neque alium quemquam, qui in illius Volutæ deſcriptione

deſcriptione verſatus eſſet, punctum acu, ut ajunt, tetigiſſe, ſanxit Nicolaus Goldmannus; proptereaque, cum Ionicam Volutam quodammodo amiſſam exiſtimaret, Opuſculum conſcripſit, quo eam poſſe reſtitui, fidenter aſſeveravit. Quod quidem Opuſculum Ioannes de Laet ſuæ Librorum Vitruvii editioni (pag. 265.) ſubjecit. In hac autem Volutæ Ionicæ conſtructione multum ingenii atque laboris in Goldmanno apparet ac ſi ea prorſus ad veritatem Lectorem non perducat, quam tamen dil ns rerum Vitruvianarum ſtudium eſſe oporteat, aperte commonſtrat.

Ad extremum, non Ionicæ Volutæ modo, verum omnium obſcurarum, difficiliumque rerum, quas tradidit Vitruvius, ubi de Ionico opere egit, illuſtrationes, quas Vitruvianis locis ope perpetui commentarii adhibere conatus eſt Ioannes Baptiſta Bertanus, adpoſui. De quo Bertani opere nonnulla attulimus in *Vitruvianis Exercitationibus Primis* (pag. 84.) ex quibus & Auctoris ſtudia, & ſtudiorum eorundem hi fructus cognoſci facile poſſunt. Sedulitate porro multa uſus eſt Auctor ille, ut germanas Vitruvii ſententias adipiſceretur: ipſum vero in Opus (de Italica in Latinam linguam, me curante, translatum) Figurarum copiam induxit, ut ad ſua cogitata facilius percipienda, aptius excitaretur Studioſorum imaginatio.

Habes itaque, benigne Lector, integram conſilii mei rationem, quam Te quoque ob eximiam tuam humanitatem probaturum, plane confido. Quod autem ad Opuſcula ipſa pertinet, nullus dubito, quin, iiſdem attentis, Tibi perſuadeas, ſtudioſos homines aliquando ſuam induſtriam ingeniumque ſuum non minus in minoribus rebus, quam in majoribus, oſtendiſſe. Vale.

SERIES

SERIES SCRIPTORVM,

EX QVORVM OPVSCVLIS EXERCITATIONES TERTIAE VITRVVIANAE COALVERVNT.

I. Baldus (Bernardinus) . Scamilli Impares Vitruviani , nova ratione explicati : Refutatis priorum Interpretum Gulielmi Philandri , Danielis Barbari , Baptiſtæ Bertani , Sententiis. pag. 225.

II. Ptolomæus (Claudius) . Epiſtola : in qua agitur de nova Librorum Vitruvii Editione adornanda ; nunc primum ex Italica in Latinam linguam converſa; Interprete Frid. Ghiſio I. V. D. In Seminario Patavino Humanitatis Græcæ Latinæque Profeſſore. pag. 257.

III. Buteo (Ioannes) . Ad locum Vitruvii corruptum Reſtitutio. Qui locus eſt de Proportione inter Lapides mittendos & Baliſtæ foramen. pag. 267.

IV. Zieglerus (Iacobus Landavus) . Hemicyclium Beroſi , de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. pag. 275.

V. Cavalerius (P. Bonaventura) . De Echeis, hoc eſt, de Vaſis Theatralibus , de quibus mentionem fecit Vitruvius Lib. V. Cap. V. Diatriba . Quæ eſt Caput XXXVI. Operis ab eodem Cavalerio conſcripti, cujus titulus eſt : *Lo Specchio Vſtorio* . Nunc primum de Italica in Latinam linguam converſa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 283.

VI. Kircherius (P. Athanaſius) . De Echeis, ſive Phoniſmis Theatri Corinthiaci a Vitruvio deſcriptis Lib. V. Cap. V. Diatriba. Quæ eſt Caput I. Kircheriani Operis, cui titulus : *Phonurgia nova*. pag. 293.

VII. Salviatus (Ioſephus Pictor) . Ratio accurate deformandi tum Volutam , tum Capitulum Ionicum , ſecundum Vitruvii præcepta . Nunc primum de Italica in Latinam linguam converſa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 301.

VIII. Goldmannus (Nicolaus) . Voluta Ionica Vitruvii , hactenus amiſſa , modo autem reſtituta . pag. 313.

IX. Bertanus (Io. Baptiſta) . Loca obſcura & difficilia Operis Ionici Vitruviani perpetuo commentario , & figuris illuſtrata . Nunc primum de Italica in Latinam linguam converſa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 325.

SCAMILLI IMPARES VITRVVIANI,

A BERNARDINO BALDO VRBINATE

NOVA RATIONE EXPLICATI;

Refutatis priorum Interpretum

GVLIELMI PHILANDRI,
DANIELIS BARBARI,
BAPTISTAE BERTANI,

Sententiis.

Ant. Viſentini f.

SCAMILLI IMPARES VITRUVIANI

A BERNARDINO BALDO

EXPLICATI.

SCAMILLOS impares Vitruvianos explicaturi a re haud alienum eſſe duximus, primo loco Vitruvii verba, tum demum ea quæ Gulielmus Philander, Daniel Barbarus & Baptiſta Bertanus commenti ſunt, in medium aſſerre. Ita igitur Vitruvius l. 3. cap. ultimo.

Sin autem circa ædem ex tribus lateribus podium faciendum erit, id conſtituatur, uti quadræ, ſpiræ, trunci, coronæ, lyſis, ad ipſum ſtylobatam, qui erit ſub columnarum ſpiris, conveniant. Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per Scamillos impares: ſi enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur. Hoc autem, uti Scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma & demonſtratio erit deſcripta.

Item libro quinto cap. 9.

S*I corinthia erit* (de columna loquitur) *ſcapus & ſpira uti in Ionica: Capitulum autem, uti in quarto eſt ſcriptum ita habeat rationem: ſtylobatiſque adjectio, quæ fit per Scamillos impares, ex deſcriptione quæ ſupra ſcripta eſt in libro tertio ſumatur.*

EX GVLIELMI PHILANDRI
in Vitruvium annotat. l. 3. cap. ult.

Scamilli hic & libro quinto capite nono, videntur dicti quaſi gradilli: quid autem ſignificent in ſtylobatarum adjectione, non liquet, & deſcriptionem pollicebatur Vitruvius deſignaturum ſe extremo hoc tertio libro, ſed periit, ut illa de adjectione in mediis columnis proximo capite promiſſa, & aliæ multæ, quas recenſuimus libro primo capite ſexto. Si quid poſtea judicium aut anni afferent, non invidebimus ſtudioſis eam utilitatem. Me profecto nequicquam [illegible] mei, ſi huic authori, inſtructiſſimo, ſed lacero, & obſcuro, [illegible]; nam locis omnibus lucem afferre, prorſus eſt facultatis & eruditionis majoris quam in me profitear. Exorietur ſpero aliquis, qui meo [illegible] excitatus, id præſtabit, aut fiet ut ætas ventura demat eis tenebras.

Item in libro quinto capite nono.

Ampliavimus libro tertio cum diceret, ita exæquari oportere ſtylobatas uti haberent per medium adjectionem per ſcamillos impares. Quid vero jam tunc ſuſpicaremur, libet hoc loco exponere: nam fortaſſe non fallet a divinatione petitum auxilium. Quid enim hujuſmodi in rebus aliud facias? Eandem plane habuiſſe in ſtylobatis rationem Vitruvium, quam in columnis putabamus. Atqui ex ejus ſententia (perierat enim promiſſa deformatio) demonſtraveramus, columnis veluti ventrem adjici, (Fig. I.) *ut intumeſcerent in medio, capitibus ſummo, & imo contractis & diminutis. Itaque cum intelligeremus Athenis urbe Græciæ vetuſtiſſima, etiam hodie oſtendi ſtylobatas ad baſis plinthi latitudinem non reſpondentes (quæ alioquin forma eſt, & pulcherrima, & Romanis perpetuo uſurpata) ſed contractos, exiſtimabamus Græcorum conſuetudine per Scamillos impares, id eſt, ceu gradibus quibuſdam, fieri adjectionem in mediis ſtylobatis, hoc eſt fieri ut gradatim a ſupremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus ſuis & baſibus clauduntur, medium verſus ſubturgerent & adaugerentur. Id cum non ſatisfaceret, cœpimus & iſtud expendere. Initio ſtylobatam fuiſſe ſtatim a fundamentorum ſubſtructione veluti perpetuum parietem, qui columnarum baſes exciperet, ejus partem ſuperiorem coronice, inferiorem baſi, reliquo medio ſpatio ad libellam exæquato, ornari ſolitam. Eo modo cum eſſet, alveolatum viſum fuiſſe; pari ſcilicet, præter circumcurrentes partes, perpendiculo. Id, qui ſecuti*

Fig. I.



ſunt

ſunt , cum vitare vellent , ad ſpirarum perpendiculum quicquid reperiebatur (ſpatio quod cum intercolumnio conveniebat ſua relicta ſpecie) efficiebant ut reſiliret , ſed nuſquam magis , aut minus , quam ut ad amplitudinem plinthi baſis præter ſuas projecturas reſponderet , & interſepti ſive plutei partes (ita voco quod ex ſtylobata non reſilit) cum projectis partibus , id eſt coronix cum coronice , medium exæquatum cum exæquato medio , & baſis cum baſi conſentirent . Hujuſmodi reſilientes ſtylobatas (quos niſi fallor Scamillos Vitruvius vocat , ſive ſcabellos aut ſcamnulos , ut aliqui codices habent , impares autem , quod interſtylobatis , ideſt interſeptis , perpendiculo non reſponderent) cum magis ad rationem podiorum unde ſpectari ſoleat , pertinere arbitrarentur , aut quando ſine apertionibus , id eſt ſine podio , frontes vel latera ædificiorum fiunt , & columnæ ita parieti adhærent , ut pars tantum quota promineat (quod diximus hujus libri cap. 1. cum de paraſtatis loqueremur) ubi itiones habere vellent expeditiores , tantum ex illo perpetuo pariete ſub baſibus reliquerunt , amotis interſeptis , quantum ipſis excipiendis ſatis eſſet . Vt ſint omnino genera ſtylobatarum duo , perpetuum & expeditum . Illud , aut uno eodemque ductu percurrit , aut reſilit ad ſpirarum perpendiculum . De expeditis , dixi libro tertio , ubi ſingulorum generum tradidi rationes . Poſterioris noſtræ ſententiæ inveni vindices , Antonium & Baptiſtam Sangallos Architectos inſignes , ut minus me conjecturæ pœniteat . Quod ad rem faciat , ex antiquorum monumentis aliud conjicere non potui . Hactenus Philander, qui tres hic, quod ad hanc rem ſpectat , opiniones affert , poſtremam amplectitur . Nos primam & ſecundam (quod ipſe prætermittit) figuris illuſtrabimus . Tertiæ quoque deformationem , quod & ipſe fecit, oculis ſubjiciemus .

Ex eo qui nunc, ut ipſe ait, Athenis viſitur ſtylobata (Fig. II.) A. B. truncus plintho contractior : C. D. plinthus extra ſolidum ſtylobatæ projectus.

Perpetuus paries (Fig. III.) ſub plinthis baſium non reſiliens , ſtylobatarum vero vicem gerens .

Fig. II.

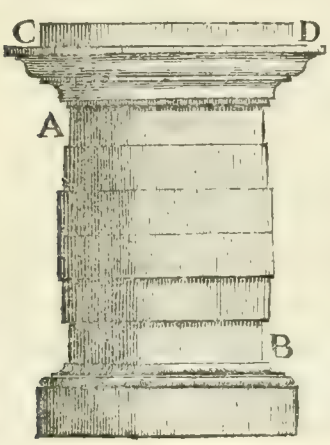
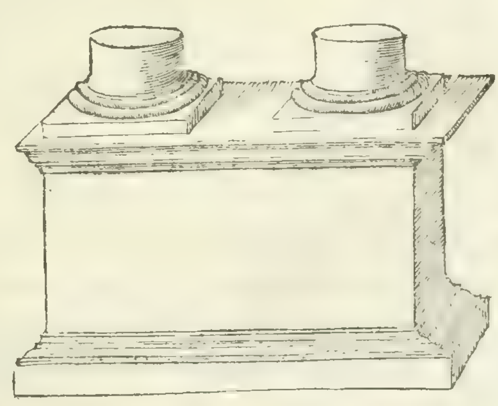
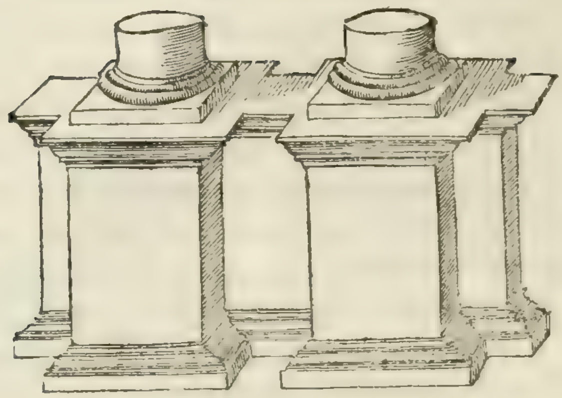


Fig. III.



Stylo-

Fig. IV.



Stylobatæ (Fig. IV.) ad amplitudinem baſium plinthi , a pluteo ſeu interſepto reſilientes . Eſt autem Scamillus ea ſtylobatæ pars , quæ ab interſepto reſilit . Eſt enim quaſi quidam gradillus , ſcamnuluſve , ut ita dicam , interſeptis perpendiculo non reſpondens .

Examinatur conjectura Philandri.

PRimo negatur perpetuum parietem propterea alveolatum videri , quod præter circumcurrentes partes , perpendiculo par exiſtat . Id enim ſi fieret , omnes eodem pacto perpetui parietes alveolati oculo viderentur ; Quod ſenſu ipſo judice nemo ſanæ mentis confitebitur . Præterea dicimus nullam hic ſtylobatis fieri adjectionem , ſi quidem ipſis ſub baſium plinthis permanentibus, interſepta ſeu plutei in interiorem partem recedunt. Cæterum notatu dignum eſt Vitruvium affirmare , non ideo ſtylobatam alveolatum videri, ſi ad perpendiculum ſit exæquatus , ſed ſi ad libellam , quæ quidem exæquatio longe ab ea diſtat , quæ fit ad perpendiculum ; ſi quidem quæ fit per libellam , horizonti æquidiſtet , illa autem eidem ſit πρὸς ὀρθὰς, ut ajunt Græci , hoc eſt erecta , ſeu ad pares eidem angulos conſtituta. Demum hanc Philandri exæquationem , tam facilem eſſe affirmamus , tam unicuique qui a primo ſaltem limine Architecturam ſalutaverit, expeditam, ut ſchemate illo atque demonſtratione , quam pollicitus eſt Vitruvius, minus indigere videretur. His itaque hoc pacto examinatis, Philandrum a propoſito ſibi ſcopo aberraſſe clare patet . Philandro itaque relicto, Barbarum eadem enarrantem audiamus .

Ex commentariis in Vitruvium libro tertio capite ultimo.

CIrca ædes podium ex tribus partibus conſtitui Vitruvius dicit. Nam a fronte gradus erant, nemo etiam vetat quin poſtico gradus darentur. Podium erat tanquam mænianum , quod nos pozuolum vocamus , conſtabat autem continenti ad ſtercobatis modum fabrica , ſub columnis enim ſtylobatæ poſitæ erant , inter columnas autem , cum ſtylobatis conjunctus erat murulus , vel continenti lapi-

lapide; vel columellis, & balauſtiis interpoſitis, unde proſpectus erat. Podii regula ea eſt, ut ea membra quæ ſtylobatæ habent, eadem & podium habeat, quæ autem membra habere ſtylobata debeat, dicit eſſe quadras, ſpiras, truncos, coronas, lyſis, id eſt, plinthos, baſes, planum, & exæquatum medium, coronices & gulas, quæ omnia membra & partes, podium quoque habere debet: ſed hoc intereſt, quod ſtylobata reſilit extatque, podium vero in partem contrahitur interiorem. Extantiam ſtylobatæ Vitruvius adjectionem nominat, retractionem vero podii, id eſt quicquid eſt inter ſtylobatas, alveolatum vocat. Quid vero per ſcamillos intelligat, quatenus ad rem pertinet, notum eſt, quatenus vero ad nomen, difficile eſt, quoniam eo vocabulo nullos alios uſos memini me audiviſſe, vel legiſſe. Camillum in quarto libro pro loculamento ponitur in quo aliquid collocatur, eos enim quadros nominamus, id eſt marginatas tabulas, in quibus picturæ ponuntur: Itemque capſum rhedæ, & tympani receptaculum, Camillum dici poteſt, & demum quicquid rem unam ab alia ſeparat. Unde apum cellæ Camilli dicuntur. Cum igitur ſtylobata promineant, podium retrahatur, videtur podium eſſe loculamentum quoddam. Quod ſi ſcamillum a ſcamno ducatur, & ſtylobatas tamquam ſcabella eſſe intelligatur, idem ſenſus erit; atque hoc eſt quod ait Vitruvius, ſtylobatam ita oportet exæquari, ut habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares. Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur, id eſt, ſi perpetua, & exæquata ſtylobatæ & podii planicies erit, alveolatus oculo videbitur, quod indecens eſt. Nam podium continenter in ordine columnarum procedit, ſtylobatæ reſiliunt. Sed dolendum eſt non haberi Vitruvianam deſcriptionem, quam pollicebatur his verbis: Hoc autem uti ſcamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma, & demonſtratio erit deſcripta. Huculque Barbarus. Qui aut nihil dicit, aut ſi aliquid, eadem prorſus refert quæ Philander, a quo (authore non laudato) omnia accepiſſe videtur. Porro quod de Camillo comminiſcitur, ſomnio ſimile eſt, cum quia ejus vocabuli nullibi quarto libro (quod viderim) fiat mentio, tum etiam quod a Vitruvio retractionem podii alveolatum affirmet appellari, errat plane toto cælo Barbarus, neque enim de podii retractione loquitur Vitruvius, nec retractionem, de qua tacet, alveolatam profert. Adjectivum nomen eſſe, alveolatum dicerent Grammatici, ipſi ſtylobatæ, tanquam ſubſtantivo inhærens. *Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus* (nempe ſtylobata) *videbitur*. Sed nil mirum Barbarum barbare locutum, ignoravit enim ſtylobatam maſculini eſſe generis, unde ait, *ſub columnis ſtylobatæ poſitæ erant:* Alibi maſculini generis facit, *ad libramentum ſtylobatæ ſunt collocandi*: neutri etiam, *quæ autem membra habere ſtylobata debent*. Sed hæc leviſſima ſunt, & grammaticorum caſtigationibus relinquenda. Certe eadem ratio, quicquid de reliquis ſit, quæ Philandrum confodit, Barbarum quoque jugulat. Diximus enim, nullam ob podii interſeptive retra-

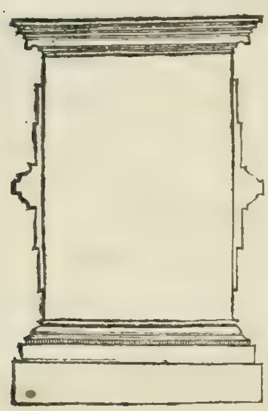
retractionem, ipſis ſtylobatis adjectionem fieri; detur quippe exſtantiam ſtylobatæ ſcamillum eſſe, nulla propterea per ſcamillum huic ſtylobatæ adjectio facta eſt. Quod quidem his non reſpondet quæ hoc loco præſtanda eſſe maniſeſte docet ipſe Vitruvius. Barbaro itaque cum ſuis Camillis & loculamentis prætermiſſo, ad Baptiſtam Bertanum accedamus; is enim, eo libello quem lingua vernacula de operis Ionici rationibus ſcripſit, probe auctoris mentem ſe aſſecutum profitetur. Nos igitur, ut hunc etiam minus recte ad veritatem collimaſſe oſtendamus, ea quæ ab ipſo hac de re ſcripta ſunt, in medium proferemus. Præpoſitis Vitruvii verbis: *Uti quadræ, ſpiræ &c.* Illa etiam, quæ paulo inferius poſita ſunt, ſubjungit.

Utique adjectio in ſtylobatis facta fuerit, in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum.

Mox commentationem ingreditur, ita ſcribens, ut nos ex Italico ſermone Latine vertimus.

Id quærit Auctor, ſymmetrias quibus ſuperiora epiſtyliorum membra conformantur, adjectionibus quæ fiunt ad medios ſtylobatas convenire, quas ſane adjectiones paulo ante docuerat, per ſcamillos ſeu gradillos impares fieri oportere: quod quidem hoc pacto præſtabitur. Addatur ſtylobatæ trunco (Fig. V. *) ſexta pars craſſitudinis columnaris ſcapi, ita ut dimidium hinc, & dimidium inde ipſius ſextæ partis apponatur, dimidium poſtea totius altitudinis ſtylobatæ in partes ſeptem dividatur, quarum una cymatio dabitur, cujus quidem prominentia ipſam altitudinem æquabit, quod reliquum eſt, in duodecim partes ſecabitur, quarum tres primæ faſciæ, quatuor ſecundæ (quæ ad medietatem uſque primæ adjectionis eminebit) quinque demum tertiæ aſcribentur, cujus eminentia quod reliquum eſt ejuſdem adjectionis implebit. Porro eadem ratione aliam ſtylobatæ partem conformabimus. Quibus abſolutis, habebimus ſtylobatam cum adjectionibus per medium, eodem ordine quo epiſtylia conformantur, & hoc ad auctoris mentem, nempe, Uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares. Etenim ſtylobata habebit per medium adjectiones per ſcamillos ſeu gradillos impares. Qui quidem ſtylobata ſi operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, ſpeciem ſcilicet vaſi præ ſe ferens ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto. Porro ſcamilli ſtylobatis ipſis convenient, eo quod derivationes ab epiſtyliis habeant, & epiſtylia ab ipſis. Coronæ demum ſtylobatæ addendæ altitudo quartam ſcapi columnæ partem æquabit, quæ tota in partes ſeptem ſecabitur, quarum una cum dimidia echino tribuetur, qui ad quadrantem circuli conformabitur, tres reliquæ coronæ ipſi dabuntur cum cymatio;*

Fig. V.



cymatio ; quæ quidem a ſtylobata tantum exſtabit, quantum ipſemet plinthus. Cymatium porro coronæ ſexta parte altum erit: gula autem, quæ & lyſis dicitur, una cum labio duas partes cum dimidia accipiet, & tantundem prominebit. Cæterum ſtylobatam hac eadem ratione conformatum in Exquiliis vidimus prope Divæ Mariæ Majoris templum, in hortis Dominici Blanchini Patricii Romani, qui licet injuria temporis male haberet, ornamentorum nihilominus quæ prædiximus veſtigia retinebat: Quæ omnia inferius ad ipſiuſmet auctoris noſtri mentem lineavimus.

Poſt hæc ita pergit.

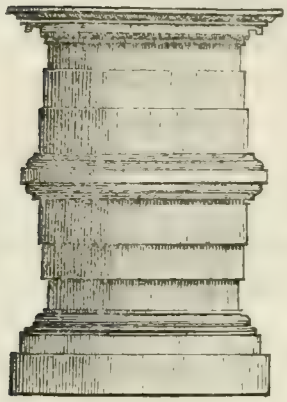
MVlti ſane putarunt ſe veram intelligentiam eorum, quæ a Vitruvio ſcripta ſunt, poſſe abſque praxi adipiſci, non pauci quoque theoricæ expertes, eadem exponere ſunt conati. Verum neutrum me judice quiſquam humanitus poteſt aſſequi: nam praxis & theorica, utraque extremis terminis unico ſpiritu conjuncta eſt adhibenda, ut tanti auctoris docta ſimul, & conciſa ſcripta intelligi valeant. Cum autem ad hanc uſque diem altera ab altera diviſæ fuerint, factum eſt, ut diverſi illa diverſimode expoſuerint, variaſque opiniones in medium attulerint. Vti apud F. Iucundum, Albertum Durerium, Baptiſtam Albertum, Cæſarem Cæſarianum, Sebaſtianum Serlium, Gulielmum Philandrum, Danielem Barbarum, videre licet. Præcipue ad ea verba, quibus auctor agit de ſcamillis imparibus. Nam nonnulli quid ſenſerint dubie explicarunt, alii pro certo affirmarunt intelligenda de ipſorum ſtylobatarum a podii ſuperficie reſilitionibus. Quæ opinio (bona eorum pace) tantum a vero auctoris ſenſu abeſt, quantum a tenebris lux ipſa. Si enim ejus verba diligenter examinare velimus, ita aperta & clara inveniemus, ut nullo pacto de ipſis reſilitionibus interpretari queant. Dicit enim,

> *Stylobata ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares.*

Vnde manifeſte colligitur, Vitruvium id ſolum ſibi velle, ut adjectiones ſtylobatæ faciat, eaſque per ſcamillos ſeu gradillos impares: quod evidentius oſtendit tertio libro, inquiens, Vtique adjectio in ſtylobatis facta fuerit in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetriæ epiſtyliorum. Tam igitur ex his, quam ex illis verbis, clare cognoſcitur, Vitruvium de ſtylobata tantum verba facere, ejuſque adjectionem velle fieri ad inſtar ejus quæ eſt epiſtyliorum, porro epiſtyliis adjectio facta eſt membrorum. Etenim antiquis mos fuit tigna, arcuum vice, columnis ſuperponere, unde architravium nomen ab arcu, & trabe compoſitum: cæterum ipſis trabibus ornatus gratia ex materia adjectionem quandam per ſcamillos impares fecere, quos quidem ſcamillos gradilloſve ea ratione abſolverunt quam Vitruvius attulit, quæ poſtea ſpecies per elegantiores Architectos a molli materia ad lapidum duritiem translata fuit. Hæc pauca dixiſſe ſat fuerit, utpote neceſſaria

ad enucleandam difficultatem quæſtionis illius, de qua ſuperius verba ſunt facta.
Hucuſque Bertanus, cujus ſtylobatæ ſcamillati ſpeciem (Fig. VI.) ut melius cognoſcatur, oculis ſubjicimus.

(Fig. VI.)

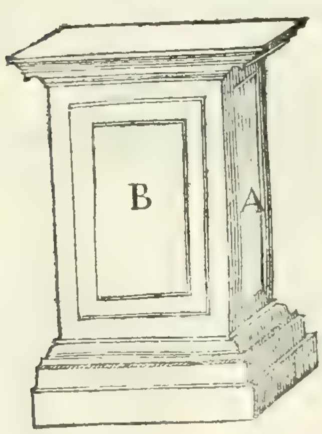


CErte hæc Bertani deformatio nonnullis Vitruvii verbis ita quadrat, ut primo intuitu his, qui ad vivum veritatem non penetrant, plauſibilis poſſit videri. Adjectio hic fit ſtylobatæ, & hæc per ſcamillos impares, fit per medium, & ita fit, uti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit, in ſuperioribus membris reſpondentem habeat ſymmetriam epiſtyliorum. Præterea, ſi fides Bertano, vetuſtorum marmorum nititur auctoritate. Hiſce tamen non obſtantibus, Bertanum a vera auctoris intelligentia aberraſſe, inque verbis illius interpretandis hallucinatum eſſe, facile patebit. Ea enim veritatis eſt vis, ut ſimulac e tenebris emerſerit, quæcunque præſtigioſa & fucis illita veritatis ipſius ſpeciem præ ſe ferre videbantur, expellat, labefactet, deſtruat. Primum igitur Vitruvii verba depravaſſe, vel e luxato, & mendoſo Codice deſcripſiſſe clare patet. Ait enim, *ad ipſam ſtylobatam, qui*: Item *ſub columna ſpiris conveniant*, pro, *ſub columnæ ſpiris conveniat. Stylobata ita oportet exæquari*, pro, *ſtylobatam ita oportet exæquari. Scamillo ad id convenientes fiant*, pro, *ſcamilli ad id convenienter fiant. Vtique adjectio in ſtylobatis*, pro, *uti quæ adjectio in ſtylobatis*. Ex his facile cognoſci poteſt, ipſum latina aut penitus ignoraſſe, aut tenuem ſaltem, & obſcuram eorum notitiam habuiſſe. Quæ cum ita ſint, nulli mirum ſi luxatis Vitruvii verbis, & perperam interpretatis, a vera auctoris mente exciderit: ſi quidem, ut ait Philoſophus, verba eorum, quæ ſunt in animo paſſionum, quæ vero ſcripta ſunt, eorum, quæ in verbis, ſigna ſunt. Sed eſto Bertanus verba verborumque vim optime calluerit, dicimus, eum nec veritatem e tenebris liberaſſe, nec quæ attulit de ſuo protuliſſe; etenim Philander longe ante ipſum hanc fere per ſcamillos adjectionem excogitaverat, atque eandem veluti ineptam, & ad auctoris mentem nihil facientem, repudiaverat. Ita enim Philander, *exiſtimabamus*, inquit, *Græcorum conſuetudine per ſcamillos impares, id eſt ceu gradibus quibuſdam fieri adjectionem in mediis ſtylobatis, hoc eſt fieri, ut gradatim a ſupremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus ſuis & baſibus clauduntur, medium verſus ſubturgerent, & adaugerentur. Id cum non ſatisfaceret, cœpimus & iſtud expendere.* Hactenus Philander, ex cujus verbis deformatum ſtylobatam in ſuperioribus lineavimus.

At

At dicet fortaſſe Bertanus, non utique cognovit Philander adjectionis hujus, & ſcamillorum ſymmetriam de epiſtyliis eſſe petendam: optime. Sed quid dices Bertane, ſi aliter ea verba intelligenda eſſe, ac tu intellexiſti, oſtendemus? Negas? Quomodo illa explicas? *Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur.* dicis. *Stylobata habebit per medium adjectiones per ſcamillos ſeu gradillos impares. Qui quidem ſtylobata ſi operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, ſpeciem videlicet vaſis præ ſe ferens, ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto.* Satis ſanus es? non ne vides tunc alveolatum oculo non ſe oſtenſurum ſtylobatam, ſi adjectio ex Vitruvii præſcripto facta fuerit? Venenum certe ægro antidoti loco propinaſti. Si ſcamilli non addantur, alveolatus oculo videbitur, ſcamillos addis, alveolatus non apparet. Quid addis ſi contra mentem authoris addis? Porro quod antiquum te ſtylobatam in Exquiliis vidiſſe affirmas, nihil fere facit ad rem, multa enim fecere antiqui, quæ niſi cum vitio imitari nemo queat. Quid? nonne in pervetuſto templo quod adhuc Tiburi viſitur, & in Ariminenſi fornice, Corinthiæ baſes nullos plinthos habent? Nonne contra Vitruvii præſcriptum, & antiquorum Græcorum uſum, Romæ in Titi Veſpaſiani & Conſtantini fornicibus, & alibi, denticulos videas ſub mutulis poſitos? licentia hæc eſt, & non imitanda licentia, licet & hæc ſuos habeant vindices, & imitatores. Vtique hoc ingenii ſui, ut ipſi viſum eſt, partu ita mirifice Bertanus eſt delectatus, ut loco ornamenti ſtylobatam hujuſmodi marmoreum oſtio domus ſuæ, quæ Mantuæ eſt, adpactum, æternæ memoriæ conſecraverit. Fruſtra tamen labores prodegit, quando uſus ipſe, & communis hominum conſenſus, iis, quæ pro ſua ſibi libidine finxerat, auctoritatem ademit. Nos igitur Bertano prætermiſſo, rem hanc noviſſime omnium aggrediemur, & quid hac in re illuſtranda ingenio poſſimus, periclitabimur. Principio cum aſſiduis cogitationibus rem hanc animo verſarem, illud occurrebat; fieri poſſe, ſcamillos Vitruvium tympana quædam appellaſſe, ſtylobatæ trunco appacta, & quota eorum parte exſtantia, ne ſcilicet alveolatus oculo videretur. Primo itaque ſimplex adjeci tympanum, quaſi ſcamillum ab exæquata ſtylobatæ planicie protuberans, mox huic tympano aliud impar, hoc eſt, minus apposui, quaſi alterum ſcamillum, ut hoc pacto ex Vitruvii præcepto ſtylobata per medium adjectionem per ſcamillos impares ſortiretur. Ejus rei figuram exemplarve hujuſmodi exhibemus (Fig. VII.) A. ſimplex tympanum, B. duplex.

Fig. VII.



HÆc mihi cum multis de cauſis minus ſatisfacerent, primum quod exemplum nullum ejuſmodi ſcamillorum apud antiquos invenirem, tum quod vero minus ſimile videretur, Vitruvium rem tam facilem & exiguam, ita religioſe, eaque conſtantia præcepiſſe; ad alia me conferens, in iis tandem quæ modo allaturus ſum, animo conquievi.

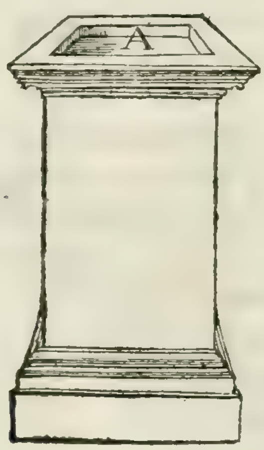
Certe durum mihi videbatur, ſtylobatæ ſuperficiem ad normam coæquatam, alveolatam Vitruvium appellaſſe. Quis etenim mente conſtans, exæquatam complanatamque ſuperficiem alveolatam ſibi videri affirmet? aliam igitur cauſam, propter quam alveolatus ſtylobata diceretur, perveſtigavi, & veritatem ipſam, ni fallor, inveni. Alveus, Varone teſte, cava cortex eſt, ubi quid propter concavitatem reponitur, Vas quoque, in quo apes mellificant, unde Tibullus,

Rure levis verno flores apis ingerit alveo,
Compleat ut dulci ſedula melle favos.

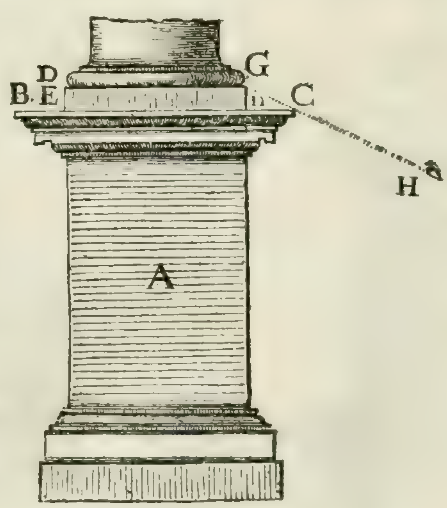
Sed & tabula luſoria ad latrunculorum ludum accommodata, alveus dicitur, nos tabulerium vernacule appellamus. Vnde Plinius, *Meſſala diem natalis ſui egit, tranſtulit alveum cum teſſeris luſorium.* Alveatum itaque, hoc eſt, in alvei modum excavatum, vel ut ait Vitruvius alveolatum, id omne dicitur, quod excavatum eſt. Vnde Cato de re Ruſtica, *ſulcos*, ait, *ſi locus aquoſus erit, alveatos eſſe oportet.* Alveolatum igitur ſtylobatam illum recte appellabimus, qui ad inſtar alvei excavatus videatur, licet ad libellam exæquatus. Formam itaque alveolati ſtylobatæ oculis ſubjicimus.

SItque alveus ubi (Fig. VIII.) A. cur autem adjectione juxta Vitruvianum præſcriptum per ſcamillos non facta, alveolatus oculo ſtylobata, licet non ſit, appareat, deinceps patefaciemus. Eſto enim ſtylobata (Fig. VIIII.)

(Fig. VIII.)



(Fig. VIIII.)



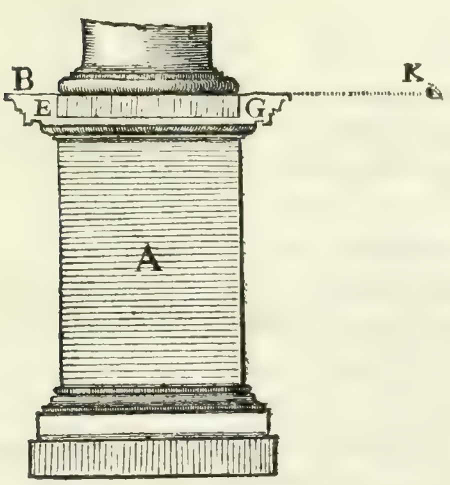
A. cujus

A. cujus ad libellam conſtituta planicies B. C. baſis ſuppoſitæ plinthus E. n. oculus H. Dico oculo in H. conſtituto, ſtylobatam A. alveolatum videri. Ducatur recta H. C. G. quæ quidem viſionis radius eſt, erit igitur ſtylobatæ planicies B. C. horizontis loco, quare plinthi latus G. n. erit ac ſi intra alveum quendam immerſum eſſet, oculo enim in H. conſtituto non apparebit, ſed erit ac ſi thorus ipſi B. C. planiciei impoſitus eſſet; baſis itaque ipſi oculo in H. conſtituto plintho carens videbitur. Cui quidem vitio occurrere volens Vitruvius, adjectionem per ſcamillos, ut ex ejus verbis colligi poteſt, excogitavit.

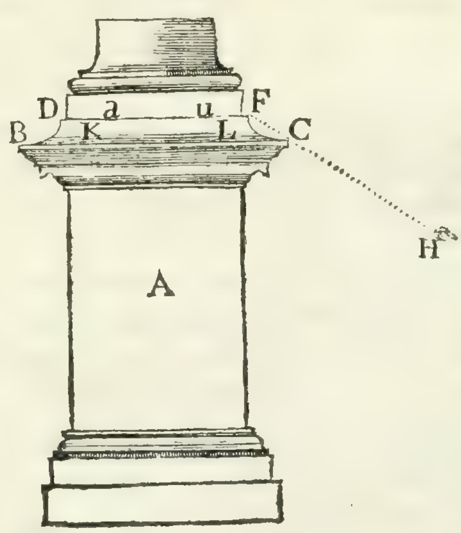
VT autem ſtylobatæ alveolatio, & plinthi in ejus alveo immerſio lucidius appareat, inferiorem appoſuimus deformationem. Eſto enim oculus in horizonte ipſo ubi (Fig. X.) B. K. baſis autem plinthus alveo immerſus E. G. Quibus conſtitutis, baſis ipſa abſque plintho apparebit, quod utique oculo in H. conſtituto in ſuperiore ſchemate apparere docebamus.

REmedium quæritur. Eſto idemmet ſtylobata (Fig. XI.) A. cujus planicies ad libellam exæquata B. C. addatur itaque per medium

(Fig. X.)



(Fig. XI.)

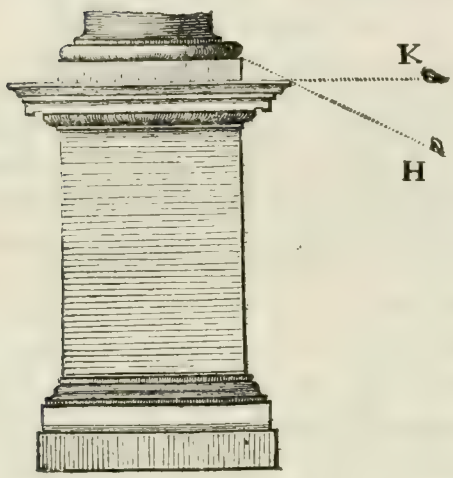


ſtylobatam ſcamillus K. L. cui quidem imponatur baſis plinthus D. F. ſit autem oculus, ut in prima figura ubi H. erit opticus radius linea ipſa H. C. F. oculo igitur in H. poſito, omnia ea exſtantia apparebunt, quæ ſupra punctum F. fuerint conſtituta, at ſupra a. u. lineam integra baſis poſita eſt, adjecto igitur ſcamillo K. L. ſtylobata, quod ad integræ baſis viſionem

nem pertinet, oculo H. alveolatus non videbitur, quod ſane ex Vitruvii præſcripto efficiendum fuerat.

HIs igitur ita uti dictum eſt conſtitutis, debita baſis integræ ſpecies, ut ex ſequenti ſchemate apparet, ſe ſe oſtendet. Eadem enim ſpecies adjecto ſcamillo oculo (Fig. XII.) H. ſe ſe offeret, atque occurrebat oculo in K. ſtylobata abſque ſcamillo exiſtente.

(Fig. XII.)



OBIECTIO.

SEd objiciet fortaſſe quiſpiam, Vitruvii regulam univerſalem eſſe; neque enim ait, ſtylobatam oculo eminentiorem, ita oportere exæquari, uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares, ſed ſimpliciter de quocumque ſtylobata verba facit, par itaque eſt adjectionem, de qua Vitruvius, unicuique ſtylobatæ deberi.

DILVTIO.

REſpondemus, minus oportuiſſe Vitruvium ſe de eminentiore ſtylobata locutum declarare. Nemo enim non videt, illum tantum ſtylobatam, qui oculo ſit elatior, alveolatum videri, atque ideo ſcamillorum adjectionem juxta præſcriptam rationem poſtulare; utique ſcamillorum adjectio medicina quædam eſt, quare, ſicuti potionem ægris tantum propinamus, ita ſcamillorum adjectionem illis tantum ſtylobatis facimus, qui ſi ſcamilli non adderentur, alveolati (veluti oſtenſum eſt) apparerent. Nec fruſtra, me judice, ait fieri debere per ſcamillos impares, ſiquidem altiores ſtylobatæ altiorem, humiliores vero humiliorem ſcamillum requirunt, & certe hæc per ſcamillos facta adjectio, per medium ſtylobatam adjectio appellanda eſt. Quandoquidem ſcamillus ipſi ſtylobatæ adjectus, altiorem & auguſtiorem, ut ita dicam, ipſum ſtylobatam reddit. His declaratis, ad difficillimum ejuſdem auctoris locum, qui paulo infra eſt, elucidandum accedemus. Ita enim obſcurus eſt, ut niſi ab iis, quæ a nobis declarata ſunt, auxilium petas, fruſtra fere in eo intelligendo labores. Vitruvii verba hoc loco a nobis repetita ita habent.

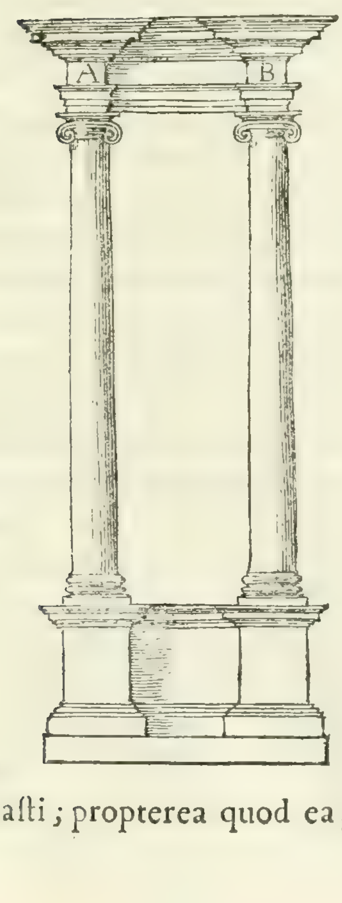
Capitulis

Capitulis perfectis , deinde in ſummis columnarum ſcapis non ad libellam , ſed ad æqualem modulum collatis , uti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit , in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum .

Philander judicii alioquin acerrimi vir , & in hoc auctore illuſtrando cæteris omnibus longe præſtantior, locum hunc difficultate , ut puto , rei deterritus , vel ne bis ad eundem , ut ajunt , lapidem offenderet , ſicco pede pertranſiit . Barbarus autem , ne quis illum eo nomine reprehenderet, rem totam hiſce verbis explicavit.

Locus hic videtur locum illum declarare in quo dixit de adjectione ſtylobatarum . Nam monet , nos capitulos debere collocare non ad libellam , ſed reſilientes , uti reſpondeant adjectioni ſtylobatarum . Intelligit autem de his partibus , quæ ſupra capitulum in epiſtyliis collocantur . Nam ſupra capitulum reſpondentes partes in epiſtyliis reſiliunt , & partes interpoſitæ retrahuntur ; habent tamen eadem membra , & caſdem partes , quemadmodum podium habebat eadem cum ſtylobatis , ſcilicet quadras truncos , lyſis , & alias . Hujus exemplum eſt ſuperius in deſcriptione ultimi templi , ubi podium poſitum eſt . Hucuſque Barbarus, cujus ſchema ex eodem loco petitum , oculis proponitur (Fig. XIII.) A. B. ſcamilli juxta Barbarum epiſtyliis adiecti atque reſilientes.

(Fig. XIII.)



Primum quæro , num ex Vitruvii verbis capituli, vel epiſtylia reſilire debeant, hoc eſt, ad libellam non collocari ? Certe de capitulis loquitur auctor, ita enim ait , *capitulis non ad libellam , ſed ad æqualem modulum collocatis , &c.* Idem fatetur Barbarus hiſce verbis , *Nam monet , nos capitulos debere collocare non ad libellam , ſed reſilientes , uti reſpondeant adjectioni ſtylobatarum .* Quæ cum ita ſint, haud recte facere videtur Barbarus, qui pro capitulis epiſtylia reſilire facit. Reſpondebit forſitan, ſi capituli reſilire non poſſunt, epiſtylia ſaltem ipſa reſilient . Hæret Barbarus, vel incidit in Scyllam, dum vult , ut ait Poeta , vitare Charybdim . Vtique , etſi ſcamillos epiſtyliis adjicias , quomodo capitulos ad libellam non collocas ? certe ad libellam collocaſti : ſi enim ſupremas eorum planities libella perpendes , ad libellam diſpoſitos eſſe comperies . Perperam igitur explanaſti ; propterea quod ea , quæ a te proponuntur , auctoris ipſius verbis & ſententiæ

tentiæ minus congruant. Addimus, tuam hanc adjectionem, licet primo aſpectu plauſibilem, ineptam prorſus eſſe, inutilem, & falſitati penitus obnoxiam. Certe ex Vitruvii præſcripto imi epiſtylii craſſitudo ſummo columnæ ſcapo reſpondere debet; eſto itaque imi epiſtylii ſuperficies (Fig. XIV.) A. B. C. D. ſummus columnæ ſcapus E. F. quadratum ipſius ſummi ſcapi peripheriæ circumſcriptum G. H. I. K. ſcamillus juxta Barbarum reſiliens H. L. M. I. quibus ita poſitis, pars ipſa prominens vacuo innititur, & ſub ſe, contra naturam ipſam, nihil habet ſolidi: diſquire quotquot a temporis edacitate relicta ſunt antiquitatis veſtigia, & nullibi perpetuis epiſtyliis columnis impoſitis ſcamillos hujuſmodi, reſilienteſve partes adpactas, eſſe comperies.

(Fig. XIV.)



EXplodatur igitur Barbarus, qui dum rem improbe a ſe intellectam, explicare conatur, omnes architecturæ leges atque inſtituta pervertit.

Bertanus, ut in ſuperioribus viſum eſt, faſcias ipſas epiſtyliorum adjectiones appellat. Ipſum ego Bertanum interrogem, num adjectionem epiſtyliis facere oporteat vel ne? certe epiſtylia de quibus Vitruvius loquitur, nulla indigent ſcamillorum adjectione, fruſtra ſiquidem diceret Vitruvius, epiſtyliis, veluti ſtylobatis ipſis, faſcias eſſe addendas. Præterea notandum, Bertanum hoc loco hæreticorum mores fuiſſe imitatum, qui dum ex ſacris literis ſententias aliquas in medium adducunt, ne ſe ſuiſmet gladiis imprudentes jugulent, mutilas illas, & decurtatas afferunt. Dixiſſe namque debuerat, quo pacto ſuperiora inferioribus cohæreant, quidve ſibi velint ea verba,

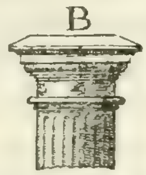
Capitulis perfectis, deinde in ſummis columnarum ſcapis collocatis, non ad libellam, ſed ad æqualem modulum collocatis, &c.

Quid enim cum faſciis capitulorum illa verba, *non ad libellam*, *ſed ad æqualem modulum collocatis?* Durum fortaſſe videbatur tibi Bertane, capitulos ad libellam & perpendiculum directos & collocatos, non ad libellam dici conſtituendos. Sed opportune jam tempus eſt, ut veritatem ipſam, e tenebris erutam, in lucem vindicemus. Declaravimus quo pacto intelligendum eſſet, ſtylobatam alveolatum poſſe videri; modo qui capituli non ad libellam collocati dicantur, explicabimus. Ad libellam ſane æquatam directamve planitiem eam dicimus, quæ horizontis ipſius libramento æquidiſtat, ita enim Vitruvius primo libro de Amuſſio, ad indagandos ventos collocando, ſcriptum reliquit; *Collocetur ad libellam*

lam marmoreum Amuſſium mediis mœnibus , aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam , ut Amuſſium non deſideretur . Capitulos itaque ad libellam in ſummis columnarum ſcapis collocatos illos dicas , quorum omnium ſupremæ ſuperficies ita ad libellam æquatæ ſunt , ut nulla eorum parte protuberent : collocatos autem non ad libellam illos , qui aliquid eminens a librata eorum ſumma planicie habent , ut in ſubjectis diagrammatibus (Fig. XV. & Fig. XVI.) facile eſt videre : in quibus capitulus ad libellam A. non ad libellam vero B.

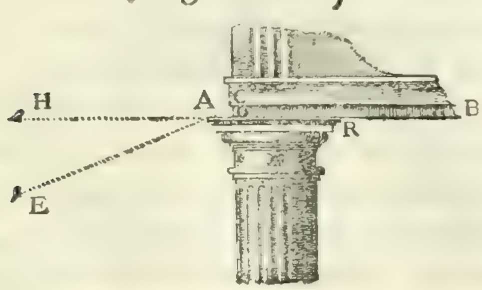
(Fig. XV. & Fig. XVI.)



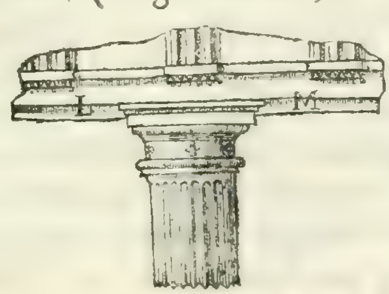


PORRO quamobrem Vitruvius non ad libellam capitulos collocari velit, his verbis , licet ſubobſcure , declarare videtur : *In ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum*: hoc eſt, ideo ſcamillos capitulis eſſe addendos , ut ſymmetria epiſtyliorum reſpondeat, videlicet, ut nulla epiſtyliis ipſis pars deeſſe videatur . Durum certe eſt Vitruvii dicendi genus : *Non ad libellam, ſed ad æqualem modulum collocatis , uti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit;* pro eo, quod dicendum fuiſſet; *Non ad libellam, ſed ea lege collocatis, ut eas adjectiones habeant, quæ ſtylobatis adjectæ fuere .* Etenim modulus variis apud latinos ſubeſt ſignificationibus : Modulus eſt μέτρον menſura particulave, quæ totum corpus, ſeu ædificium, metitur; eſt etiam menſura quædam in aquæductibus ; ratio quoque certa , ut in cantu menſura: hoc ſenſu hic accipiendum eſt vocabulum, idem enim eſt , ac ſi dixiſſet, ad æqualem modum . Præterea (ni fallor) in ſequentibus verbis cauſalis deeſt particula, legendumque : *Ut in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum .* Quid autem hoc ultimo ſibi velit, licet ſuperius declaraverimus , ſubjectis tamen ſchematibus demonſtrabimus . Eſto enim capitulus (Fig. XVII.) A. R. ad libellam collocatus , cui impoſitum epiſtylium C. D. B. capituli projectio D. A. oculus E. A. C. itaque pars C. D. oculo in E. conſtituto, non apparebit, ſed epiſtylii pars quædam intra capitulum immergetur, ut videre eſt in figura (Fig. XVIII.) in qua epi-

(Fig. XVII.)



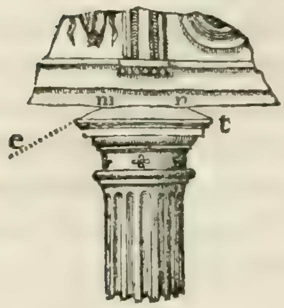
(Fig. XVIII.)



I i ſtylii

ſtylii prima faſcia L. M. tota pæne infra æquatam capituli ſuperficiem demergitur. Ad hoc igitur, ne mutilum mancumve epiſtylium appareat, ſed ejus ſymmetria prorſus reſpondeat, oculo in (Fig. XIX.) e. collocato, addatur capitulo per medium ſcamillus m. n. t. Erit itaque ea pars capituli m. n. t. non ad libellam collocata, ſed ad æqualem modum, uti adjectio, quæ in ſtylobatis facta fuerat. Quibus abſolutis, oculo in e. collocato, ita apparebit, ac ſi idemmet oculus, ut in ſuperiore ſchemate XVII. in H. eſſet conſtitutus.

(Fig. XIX.)

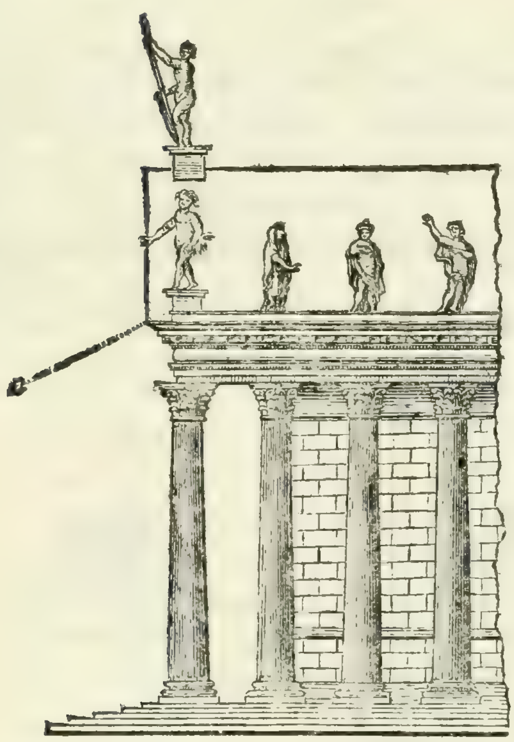


NOtandum interim, quod ad hanc capitulorum per ſcamillos adjectionem pertinet, nihil prorſus nos ex antiquis ædificiorum veſtigiis conjicere potuiſſe. Nullumque eſſe eorum qui vetuſtorum ædificiorum reliquiis dimetiendis lineandiſque operam impenderunt, qui de his ſcamillis adjectionibuſve fecerit verbum. Veruntamen apud Leonem Baptiſtam Albertum, acrem ingenio virum, ac præter cæteros hac in ſpecie ſolertem, libro ſuæ Architecturæ ſeptimo, capite decimo, ubi de ingentibus templorum fornicibus loquitur, hæc ſcribit; *Illud adverti in templis maximis, quod columnæ ad tantam operis vaſtitatem forte non reſpondiſſent, perduxiſſe Camurarum cornua, quod in eorum arcubus ſagitta ſemidiametrum excederet ex tertia: quæ res etiam ad venuſtatem acceſſit. Eſt enim ſe ſe in ſublime attollens teſtudinatio agilior, ut ita loquar, atque explicatior. Illud hic non prætereundum cenſeo, in teſtudinationibus arcuum capita ad minus prolixiora ſemidiametro efficienda ſunt, quantum ſpectantibus occupant coronarum prominentiæ, ne medio ex templo intueri poſſint.* Hæc ille, qui octavo præterea libro, capite tertio, ubi de ſacellis, ſepulchris, pyramidibus, & hujuſcemodi aliis ædificiis ſermonem habet, hæc item addit: *Sunt qui inter primam & ſecundam aram, quippiam, veluti lataſtrum, ſuggeſti loco, interpoſuerint, quo eſſet opus celſiori cum venuſtate.* Hæc ille, qui hiſce ſaltem verbis ſcamillorum adjectionem (licet hunc Vitruvii locum non expenderit) ſe cognoviſſe teſtatum reliquit. Lucianus etiam ille Benverardus, qui mirabilem Federico Feltrio Duci invictiſſimo regiam Vrbini architectatus eſt, hæc ſe non ignoraſſe opere ipſo eſt proteſtatus. Hic enim in cavis ædium exſtruendis, earum porticus ita conſtituit, ut arcuum cornibus, quæ capitulis columnarum incumbunt, adjectiones faceret. Modo, ut antiquos ipſos hanc ſcamillorum rationem minus ignoraſſe cognoſcas, nonnulla ex antiquitatis gremio petita exempla, proferemus. Romæ in platea quam Presbyterorum appellant, quæ quidem iis qui a Pantheo ad columnam Antoniманam pergunt

occurrit,

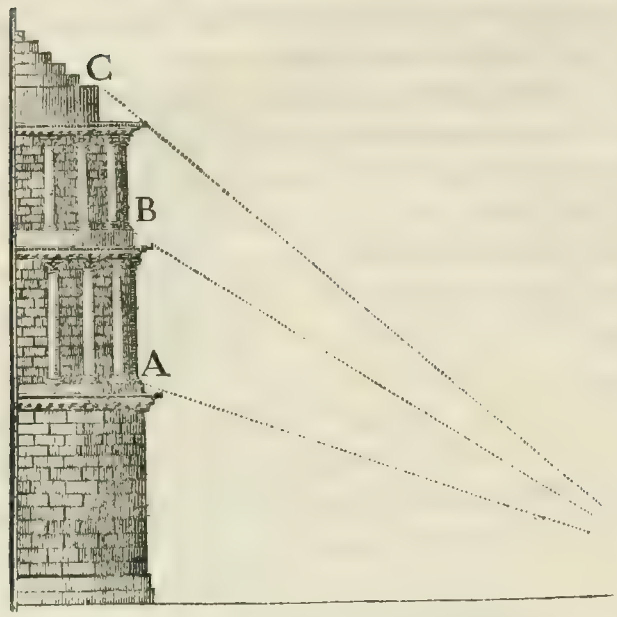
occurrit, pervetuſti templi viſuntur veſtigia; quod, nonnullorum teſtimonio, Marti dicatum Antoninus ædificavit: hoc itaque, licet vetuſtate conſumptum, multarum ſui partium atque pulchritudinum deſiderium faciat, multarum nihilominus rerum, quæ ad optimæ architecturæ rationes ſpectant, copiam præbet: is enim qui templo huic præfuit ædificando, ut ex ædificii ipſius forma colligitur, probe ædificatoriæ rei cognitione valuit. Nam præter id, quod coronici mutilis appoſitis denticulos non addiderit, Zophorum etiam, quem ad circinum quota ſui parte protuberantem delumbavit, octava altitudinis ſuæ particula (duodecima voluit Vitruvius) inclinavit. Novit enim ille ſublimiorem lineam, quæ ab oculo ad ſummam rem extenditur, longiorem eſſe, & ideo reſupinatam ejus rei, quæ videtur, ſpeciem facere. Ille idem, ut oculo ſatisfaceret, ſupra coronam in lateribus templi perpetuum murulum (ſcamillum probe diceres) erexit, idque teſte Andrea Palladio, ne ſtatuarum imæ partes, quæ ipſis eſſent impoſitæ, coronarum projecturis, oculis furarentur. Non erit autem ab inſtituto alienum ejus rei diagramma (Fig. XX.) ex ipſomet Palladio deſumptum, ob oculos ponere.

(Fig. XX.)



ILlud etiam ad ſcamillorum conſiderationem in primis pertinet, quod is, qui Pantheon (templorum omnium pulcherrimum & vetuſtiſſimum) a fundamentis erexit, adjectiones hujuſcemodi prætermittendas eſſe non putavit. Tribus enim coronis totum ædificii ambitum circumcingentibus, ne (oculo tantum a templi fundamentis remoto, quanta ædificii totius eſſet altitudo) earum projecturæ adpactarum columnarum baſes abſorberent, ſcamillos tres, quibus baſes ipſæ fulcirentur, adjecit; quorum officio ab eo, quem diximus, loco, integræ columnarum baſes ſpectarentur. Tres igitur, ut diximus, ſcamillos circumcurrentes diſpoſuit, hoſque impares, infimum enim,

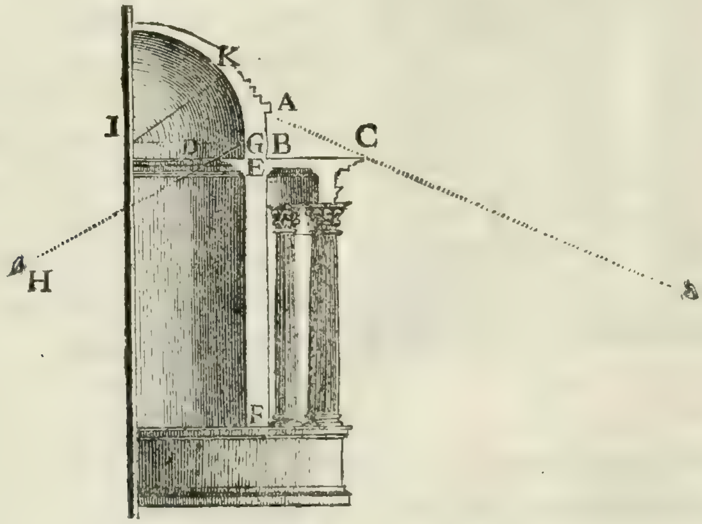
(Fig. XXI.)



qui (Fig. XXI.) A litera in ſubjecta templi orthographia notatur, reliquis humiliorem, ſecundum B. primo quidem elatiorem, tertium vero C. reliquis longe ſublimiorem, quorum tota ratio, tum ab radiis opticis, & coronarum projecturis, tùm ab iis, quæ de ſcamillorum adjectionibus Vitruvius docuit, manifeſte dependet.

Addam & aliud vetuſtiſſimi templi, quod adhuc Tiburi viſitur, exemplum. Duo hic præter cætera, quod ad rem noſtram attinet, notatu digna conſpiciuntur: ſcamillus ſuggeſtumve (Fig. XXII.) A. B. quod opticæ lineæ C. A. cauſa, & projecturæ B. C. ab ipſa B. C. planitie conſurgit: pertingit autem C. A. radius uſque ad eum locum ubi illius ſiſtitur oculus, qui tota porticus latitudine ab ipſa templi baſi recedit. Præterea illud quoque ad hanc rem pertinet, unde qua ratione ſacrarum ædium cameræ faciendæ

(Fig. XXII.)

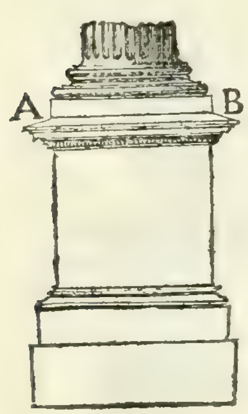


ſint

ſint addiſcere poſſumus. Conſtituta enim E. F. parietis cellæ altitudine ; & ipſa I. G. ad perpendiculum ipſi E. F. addita, nec non coronicis E. D. projectura determinata, ab oculis ejus, qui in templi oſtio ſit conſtitutus, radius extendatur opticus H. G. qui ipſam F. E. G. perpendicularem tangat in G. ducta igitur G. I. ſummæ coronicis libramento æquidiſtans erit, I. vero tholi ipſius hemiſpherice centrum . Mota igitur I. G. circa centrum I. concava tholi ſuperficies G. K. circinnabitur . Cæterum auctarii loco notandum , non potuiſſe Baptiſtam Albertum has fornicum camerarumve adjectiones , ut fecit , determinare : ſiquidem hæ non ad totius ædificii commenſum veluti baſes & columnæ proportione reſpondent , ſed ab opticis prorſus radiis , & coronarum projectionibus ſumuntur . Quod quidem ille non ignoravit , qui in Tiberis ripa rotundam ædem , quam Divi Stephani appellant (nonnulli Veſtæ fuiſſe templum contendunt) exædificavit ; novit id quoque Bramantes noſter , ut in ea ædicula videre eſt quam Romæ in monte Aurelio Divo Petro dicatam conſtruxit.

SEd jam ſatis ſuperque de iis ſcamillis , qui ad ſuperiores ædificiorum partes adaugendas faciunt: modo quo pacto antiqui Architecti ſcamillis ipſis in inferioribus uſi fuerint , exemplis propoſitis patefaciemus . Profecto quod ad ſtylobatas attinet , pauca ſunt antiquitatis veſtigia , unde id facile poſſit obſervari : quædam tamen ad hanc uſque diem perduxit ætas , in quibus per ſcamillos factas adjectiones manifeſte comperies. Rariſſimæ ſunt vetuſtorum templorum reliquiæ , in quibus columnas ſtylobatis impoſitas cernas , alterum tamen exemplar, & illud, ſi fides Palladio , hac in ſpecie unicum , Aſiſii in Vmbria conſpicitur , in quo pronai columnæ , ſubjectis ſtylobatis fulciuntur , templi enim hujus architectus , eo quod libratæ ſtylobatarum ſummæ planicies a ſolo ita eſſent elatæ , ut contemplantium oculos altitudine ſuperarent , ne ſtylobatæ (quod vitii in primis damnat Vitruvius) alveolati viderentur , ſcamillos adjecit , atque ſcamillis ipſis baſes impoſitas collocavit : cujus quidem rei exemplum ne deſideretur , ejuſdem ſtylobatæ imaginem , ita uti habet , ob oculos ponimus , (Fig. XXIII.) Scamillus A. B.

(Fig. XXIII.)



ALterum ſcamillorum hujuſmodi exemplum mirabilis illa columna præbet , quam in Trajani foro S. P. Q. R. ejuſdem Imperatoris memoriæ conſecravit. Cum enim ſtylobatæ altitudo ab egeſti montis ſolo , humanæ ſtaturæ proceritatem longe ſupe-

raret,

(Fig. XXIV.)



raret, ne baſis impoſita aſpicientium oculos fruſtraretur, ad ſcamilli adjectionem architecti induſtria confugit. Nos, ne cui præfatæ ſpeciei deſiderium fieret, ejuſdem columnæ cum ſcamillo adjecto imaginem (Fig. XXIV.) apponendam putavimus. Scamillus ſub baſi A. B.

SCamillis iidem ingenioſiſſimi veteres, iis in ſtylobatis uſi ſunt, quos ſtatuis clariſſimorum virorum ſuppoſuerunt. Idque cum jam dicta de cauſa, tum etiam ut hoc pacto e quodam quaſi ſuggeſto auctoritate & majeſtate ſpectabiliores ſe ſe præberent. Eoſdem illis quoque ſignis ſuppoſuere, quæ aut in concavis templorum ædiculis, aut in ipſis faſtigiorum acroteriis eſſent collocandæ. Quorum cum diverſæ ſint formæ, nos nonnulla eorum exempla graphice lineata ſubjicimus.

QVidam igitur unicum tantum Scamillum adjectum habent, ea tamen lege, ut quaſi baſis cujuſdam plinthus ſtylobatæ ſolidum æquet, ut in ſubjecto exemplo (Fig. X X V.) videre licet.

Aliis duplices ſcamilli adjecti ſunt, quorum alter ſtylobatæ ſolidum æquaret, alter autem eodem eſſet contractior. Fuere item qui unico tantum ſcamillo, eoque ipſo ſtylobata contractiore, uſi ſunt, ut in ſubjectis ſchematibus (Fig. XXVI. & XXVII.) videri poteſt.

(Fig. XXV.)



(Fig. XXVI.)

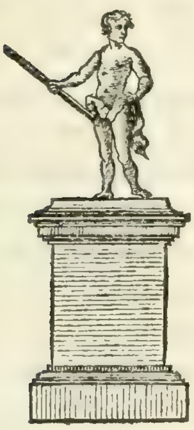


(Fig. XXVII.)

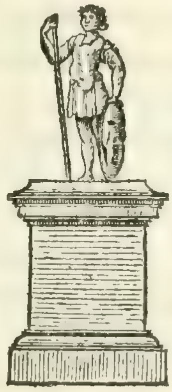


Quidam

(Fig. XXVIII.)



(Fig. XXIX.)



QVidam reſimatos, etiam ſcamillos ita, ut ex appoſitis deformationibus (Fig. XXVIII. & XXIX.) colligi poteſt, adhibuerunt.

LIbet hic, ut ſpeculationibus hiſce noſtris pondus & auctoritatem addamus, ejuſdemmet Vitruvii verba ex ſecundo ſexti libri capite in medium ponere.

Nulla, inquit ille, *architecto major cura eſſe debet, niſi uti proportionibus ratæ partis habeant ædificia rationum exactiones. Cum ergo conſtituta ſymmetriarum ratio fuerit, & commenſus ratiocinationibus explicati; tunc etiam acuminis eſt proprium, providere ad naturam loci, aut uſum, aut ſpeciem, & detractionibus vel adjectionibus temperaturas efficere, uti cum de ſymmetria ſit detractum aut adjectum, id videatur recte eſſe formatum: ſic ut in aſpectu nihil deſideretur. Alia enim ad manum ſpecies eſſe videtur, alia in excelſo: non eadem in concluſo, diſſimilis in aperto: in quibus magni judicii eſt cognoſcere quid tandem faciendum ſit. Non enim veros videtur habere viſus effectus, ſed fallitur ſæpe ab ejus judicio mens. Quemadmodum etiam in ſcenis pictis videntur columnarum projecturæ, mutulorum ecphoræ, ſignorum figuræ, prominentes, cum ſit tabula ſine dubio ad regulam plana: ſimiliter in navibus remi, cum ſint ſub aqua directi, tamen oculis infracti videntur, & quatenus eorum partes tangunt ſummam planitiem liquoris, apparent uti ſunt directi; cum vero ſub aqua ſunt demiſſi, per naturæ perlucidam raritatem remittunt enatantes ab ſuis corporibus fluentes imagines ad ſummam aquæ planiciem, atque ibi commotæ efficere videntur infractum oculis aſpectum. Hoc autem ſive ſimulacrorum impulſu, ſeu radiorum ex oculis effuſionibus (uti phyſicis placet) cum videamus, utraque ratione videtur ita eſſe, uti falſa judicia oculorum habeat aſpectus. Cum ergo quæ ſunt vera, falſa videantur; & nonnulla aliter, quam ſunt, oculis probentur; non puto oportere eſſe dubium, quin ad locorum naturas aut neceſſitates, detractiones aut adjectiones fieri debeant: ſed ita ut nihil in his operibus deſideretur. Hæc autem etiam ingeniorum acuminibus, non ſolum doctrinis, efficiuntur*. Hæc Vitruvius, eadem fere hiſce verbis explicans, quæ breviter libro primo capite ſecundo attulerat, ita enim habet. *Non puto oportere eſſe dubium, quin ad locorum naturas aut neceſſitates detractiones, aut adjectiones fieri debeant. Hæc autem etiam ingeniorum acuminibus, non ſolum doctrinis, efficiuntur. Igitur ſtatuenda eſt primum ra-*

tio

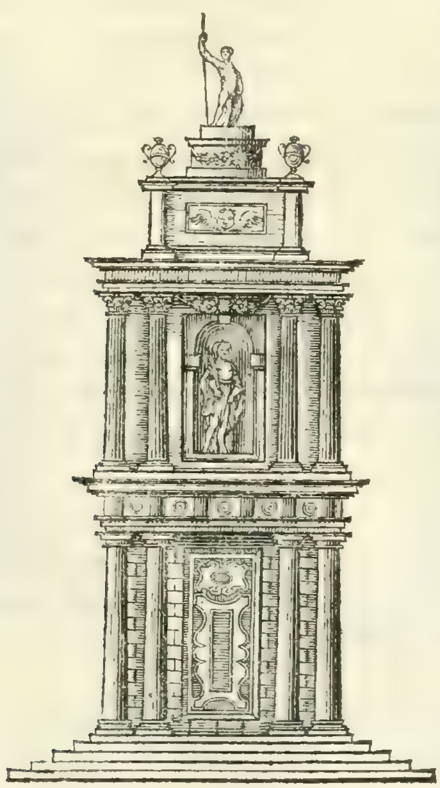
tio ſymmetriarum, a qua ſumatur ſine dubitatione commutatio; deinde explicetur operis futuri, & locorum imum ſpatium longitudinis, & latitudinis, cujus cum ſemel fuerit conſtituta magnitudo, ſequatur eam proportionis ad decorem apparatio, uti non ſit conſiderantibus aſpectus Eurythmiæ dubius. Item & libro tertio, capite ſecundo. *Etiamque angulares columnæ craſſiores faciendæ ſunt ex ſua diametro quinquageſima parte, quod eæ ab aere circumciduntur, & graciliores eſſe videntur aſpicientibus. Ergo quod oculos fallit, ratiocinatione eſt exequendum.* Et paulo inferius de contracturis columnarum agens. *Hæ autem propter altitudinis intervallum, ſcandentis oculi ſpeciem fallunt, quamobrem adjiciuntur craſſitudinibus temperaturæ. Venuſtatem enim perſequitur viſus; cujus ſi non blandimur voluptati proportione & modulorum adjectionibus, uti id, in quo fallitur, temperatione adaugeatur, vaſtus & invenuſtus conſpicientibus remittetur aſpectus.* Idem capite ultimo libri ejuſdem: *Item ſecundum ratam partem ad eundem modum ex altitudine columnarum expediendæ ſunt altitudines epiſtyliorum; quo enim altius oculi ſcandit acies, non facile perſecat aeris crebritatem: dilapſa itaque altitudinis ſpatio, & viribus extrita, incertam modulorum renunciat ſenſibus quantitatem: quare ſemper adjiciendum eſt rationis ſupplementum in ſymmetriarum membris, ut cum fuerint in altioribus locis opera, aut etiam ipſa coloſſicotera, certam habeant magnitudinum rationem.* Demum ante finem ejuſdem capituli. *Membra omnia, quæ ſupra capitula columnarum ſunt futura, id eſt, epiſtylia, zophori, coronæ, tympana, faſtigia, acroteria, inclinanda ſunt in frontis ſuæ cujuſque altitudinis parte duodecima. Ideo quod cum ſteterimus contra frontes, ab oculo lineæ duæ ſi extenſæ fuerint, & una tetigerit imam operis partem, altera ſummam, quæ ſummam tetigerit, longior fiet. Ita, quo longior viſus lineæ in ſuperiorem partem procedit, reſupinatam faciet ejus ſpeciem. Cum autem, uti ſupra ſcriptum eſt, inclinatæ fuerint, tunc in aſpectu videbuntur eſſe ad perpendiculum, ac normam.* Ad hæc faciunt etiam quæ retulit libro quarto, capite quarto: *Craſſitudines autem earum* (de columnis loquitur) *extenuentur his rationibus, uti ſi octava parte erunt quæ ſunt in fronte, hæ fiant novem partes, in concluſo enim aere, ſi quæ extenuatæ erunt, non diſcernentur; ſin autem videbuntur graciliores, cum exterioribus fuerint ſtriæ vigintiquatuor, in his faciendæ erunt viginti octo, aut trigintaduæ, ita quod detrahitur de corpore ſcapi, ſtriarum numero adjecto adaugebitur ratione, quo minus videbitur, & ita exæquabitur diſpari ratione columnarum craſſitudo. Hoc autem efficit ea ratio, quod oculus plura & crebriora ſigna tangendo, majore viſus circuitione pervagatur. Namque ſi duæ columnæ æque craſſæ lineis circummetientur, e quibus una ſit non ſtriata, & altera ſtriata, & circa ſtrigum cava, & angulos ſtriarum linea corpora tangat, tametſi columnæ æque craſſæ fuerint, lineæ quæ circundatæ erunt non erunt æquales, quod ſtriarum & ſtrigum circuitus majorem efficiet*

lineæ

lineæ longitudinem. Sin autem hoc ita videbitur, non eſt alienum in anguſtis locis, & in concluſo ſpatio, graciliores columnarum ſymmetrias in opere conſtituere, cum habeamus adjutricem ſtriarum temperaturam. Hæc fere ſunt quæ Marcus Vitruvius de adjectionibus detractionibuſque ſymmetriarum, ut rationibus temperatæ, venuſtate ſimul ac decore, aſpicientium oculis adblandirentur, conſcripſit. Quæ quidem niſi perneceſſaria, & ad operum rectam explicationem opportuna judicaſſet, nequaquam graviſſimus & ſolertiſſimus auctor, tanta ſermonis prolixitate, tot repetitionibus inculcaſſet. Nos autem, antequam operi extremam imponamus manum, de adjectione, quæ per Scamillos fit in ædificiis illis, quæ in ſublimi conſurgunt, nec non de vitio eorum, qui ſymmetrias ea ratione non temperant, ſermonem faciemus.

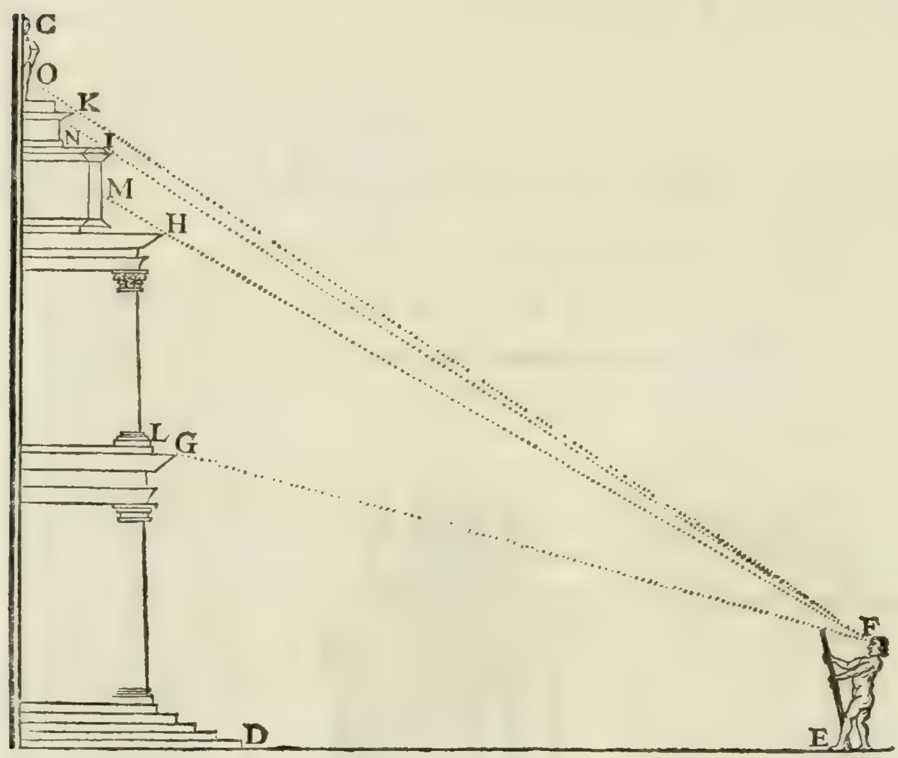
ESto itaque ſepulchri Mauſoleive orthographia (Fig. XXX.) præſtat modo delineatam ejus in tabella formam, ad opus ipſum transferre. Duplici igitur id negotii ratione abſolvetur, vel enim iiſdem ſymmetriis quibus deſignatum eſt ædificabitur, vel juxta Vitruvianum præceptum detractionum adjectionumve adaugebitur temperaturis.

(Fig. XXX.)



SIc ædificii orthographia rudi Minerva lineata (ſat enim fuerit ſi altitudinum & projecturarum cuſtodiantur dimenſiones) eſto, inquam, molis ipſius orthographia C. D. (Fig. XXXI.) æquati ſoli planicies D. E. locus aſpectus E. ſit autem D. E. recta , totius ædificii altitudini æqualis, ſpectantis oculus F. exeant igitur a pupilla F. per projecturas ducti optici radii F. G., F. H. , F. I., F. K. qui orthographiæ lateri occurrant in punctis L. M. N. O. Molis igitur partes, quæ prædictis notulis a projecturarum libratis planiciebus ſuperabunt, oculos reſpicientium non fugient, quæ vero inferiores fuerint , nullatenus conſpicientur.

(Fig. XXXI.)

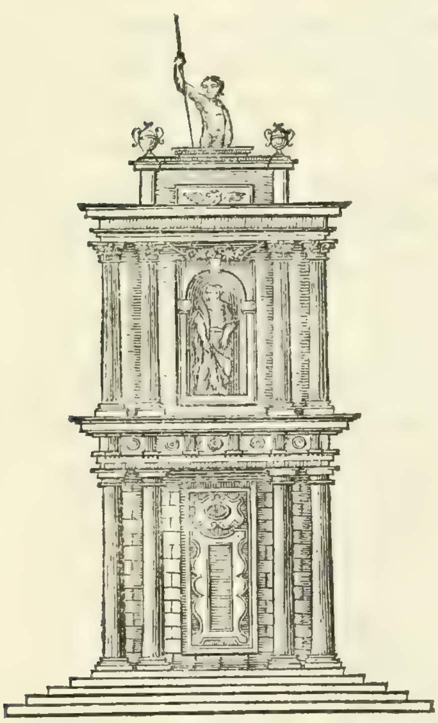


Porro

POrro qualis ædificii ita conſtituti ſpecies oculis ſe præbeat, ex ſubjecto diagrammate (Fig. XXXII.) cognoſcere licet, cujus imaginem ſi cum prototypo conferas, nanam cernes, pumilam, contractam, mutilam, ac omni prorſus majeſtate atque lepore carentem. Non ante igitur luxata in artus reſtituentur, quam ædificii partes, quæ in alveos demerſæ videbantur, in ſublime conſurgant.

QVod tunc demum fiet, ſi tantæ altitudinis ſcamilli operi ipſi adiiciantur, quantum de ſolido coronarum projecturæ oculis adimebant. Cæterum ſcamillorum ſymmetrias ſchema illud ſuppeditabit, cujus ope quotæ partes ædificii demergerentur agnovimus: quod ex ſubjecto ſchemate (Fig. XXXIII.) palam fiet.

(Fig. XXXII.)



(Fig. XXXIII.)



TEmperatum itaque adjectionibus Diagramma ita habebit. His declaratis, appendicis loco hiſtorias quaſdam, ex Ioannis Tzetzæ Chiliadi-

bus, ex Libro variæ Hiſtoriæ octavo, Hiſtoria 193. & Lib. xi. Hiſtoria 381. decerptas, ad hanc rem opportune facientes, in medium afferemus:

Ex Chiliade octava Hiſt. 193. de Alcamene ſtatuario.

Ὁ Ἀλκαμένης χαλκουργὸς ἦν, καὶ γένει Νησιώτης,
Καὶ τῷ Φειδίᾳ σύγχρονος, καὶ τούτῳ ἀντερίσας.
Δι' ὧν καὶ ἐκινδύνευσε μικροῦ θανεῖν φειδίας.
Ὁ Ἀλκαμένης εὐειδεῖς ἔπλαττεν ἀνδριάντας,
Ἄτεχνος ὢν καὶ ὀπτικῆς, καὶ τῆς γεωμετρίας.
Θαμίζων δὲ ταῖς ἀγοραῖς, καὶ διατρίβων ταύταις,
Καὶ θεατάς, καὶ φιλητάς, καὶ θιασώτας εἶχεν.
Ὁ δὲ φειδίας ὀπτικὸς τελῶν, καὶ γεωμέτρης
Ἄριστος, ἀκριβώσας τε τὴν ἀνδριαντουργίαν,
Καὶ πάντα πράττων πρόσφορα τόποις, καιροῖς, προσώποις,
Φροντίζων κοσμιότητος, πλέον δὲ καὶ τῶν ἄλλων,
Κατὰ τὸν Τζέτζην καὶ αὐτὸς τὰς ἀγορὰς ἐμίσει,
Καὶ φιλητὴν καὶ θεατὴν εἶχε τὴν τέχνην μόνην.
Ἐπεὶ δὲ ἐδέησε ποτὲ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων,
Δύω τινὰ ἀγάλματα τῇ Ἀθηνᾷ ποιῆσαι,
Ἐπὶ κιόνων ὑψηλῶν μέλλοντα σχεῖν τὴν βάσιν,
Ἄμφω ἐδημιούργησαν τῷ δήμῳ κελευσθέντες.
Τῶν ὧν ὁ Ἀλκαμένης μέν, τόπῳ θεᾶς παρθένου,
Λεπτὸν ὁμοῦ εἰργάζετο καὶ γυναικεῖον τύπον,
Ὁ δὲ φειδίας, ὀπτικὸς τελῶν καὶ Γεωμέτρης,
Καὶ συνιεὶς σμικρότατα φαίνεσθαι τὰ ἐν ὕψει,
Ἐποίησε τὸ ἄγαλμα ἀνεῳγὸς τὰ χείλη,
Τοὺς μυξωτῆράς τε αὐτοῦ ἔχον ἀνεσπασμένους,
Καὶ τ' ἄλλα πρὸς ἀνάλογον ὕψος τοῦ τῶν κιόνων.
Ἔδοξε κρεῖττον τοῦ λοιποῦ τὸ Ἀλκαμένους εἶναι.
Φειδίας ἐκινδύνευσε βληθῆναι δὲ τοῖς λίθοις.
Ὡς δὲ ἤρθη τὰ ἀγάλματα, καὶ κίοσιν ἐστάθη,
Τὸ μὲν φειδίου ἔδειξε τὸ εὐγενὲς τῆς τέχνης.
Καὶ πᾶσι διὰ στόματος λοιπὸν ἦν ὁ φειδίας,
Τὸ Ἀλκαμένους γελαστόν, καὶ γέλως Ἀλκαμένης.

Hæc

Hæc ita Latine ad verbum.

ALcamenes faber erat ærarius, & genere inſulanus,
Phidiæ ſane contemporaneus, & illi æmulus,
Propter quæ periclitatus eſt prope Phidias ut moreretur.
Alcamenes ſpecioſas fingebat ſtatuas,
Perſpectivæ ignarus, & Geometriæ.
Cum autem frequens eſſet in plateis, & in illis verſaretur,
Admiratores habebat, amatores, & ſodales.
Phidias vero perſpectivus exiſtens, & geometra
Perfectus, diligentiſſime ſtatuariam tractabat,
Et ſingula faciebat conſona locis, temporibus, & perſonis,
Curam gerens decoris maxime, & aliarum rerum.
Et juxta id quod placet TZETZÆ, ipſe quoque plateas obibat;
Et amatricem, & ſpectatricem artem ſolam habebat.
Cum autem aliquando oporteret populum Athenienſem
Duas quaſdam ſtatuas Minervæ conſtituere,
Quæ altam ſuper columnam baſim erant habituræ;
Ambo a populo juſſi fabricaverunt.
Quorum Alcamenes imaginem Deæ Virginis
Gracilem ſimul fecit, & fæminilem aſpectum habentem:
Phidias vero perſpectivus cum eſſet, & Geometra,
Et cognoſcens breviſſima apparere quæ in ſublimi ſunt;
Fecit ſtatuam hiantibus labris,
Et naſo quidem præditam diſtracto;
Et alia ad rationem altitudinis columnarum.
Viſa eſt melior reliqua Alcamenis eſſe ſtatua,
Et Phidias periclitatus eſt lapidibus obrui.
Porro ubi in ſublime poſitæ ſunt ſtatuæ & conſtitutæ in columnis,
Quæ Phidiæ erat, præ ſe tulit nobilitatem artis.
Et ex tunc in ore omnium fuit Phidias,
Alcamenes vero ridiculum, & Alcamenes riſus.

Ex Chiliad. undecima Hiſt. 381.

ΚΑὶ Ὀπτικὴ δὲ συντελεῖ σὺν τῇ Γεωμετρίᾳ,
Πολλαῖς μὲν ἄλλαις μηχαναῖς, καὶ τέχνῃ τῇ ζωγράφων,
Καὶ ἀγαλμάτων τέχναις δὲ, καὶ ἀνδριαντουργίαις.
Λεῖ γὰρ καὶ ὕψη συνορᾶν, καὶ μήκη καὶ τὰ βάθη,

Ἵνα

Ἵνα καὶ ὄργανα ποιῇ ἁρμόδια τῷ ὕψει,
Τῷ μήκει, καὶ τῷ βάθει ἀνάλογα ὁμοίως.
Καὶ τὰς μορφὰς δὲ τῶν γραπτῶν καὶ τῶν πλαστῶν ὡσαύτως
Ἄλλων ὀργάνων. δεῖται γὰρ τὸ σύμμετρον τὸ ὕψος,
Ὡσαύτως καὶ τὸ μῆκος δὲ, καὶ σύμμετρον τὸ βάθος.
Ἄλλων δὲ τὰ μακρότερα, ἑτέρων τὰ βραχέα.
Ὁμοίως ζωγραφίαις δὲ, καὶ ἀνδριαντουργίαις,
Ὅσα μὲν ἔγγιστα τῆς γῆς μέλλουσι στάσιν ἔχειν,
Συμμέτρους ἔχειν τὰς μορφὰς ἅπαντα ταῦτα πρέπει.
Ὅσα δὲ εἰς ἄρσιν σύμμετρον ἀνεγερθῆναι δέοι,
Χρεὰν ἐκείνων τὰς μορφὰς τῶν ἀσυμμέτρων πλάττειν,
Ὡς ἂν εἰς ὕψος λάβωσι πάντα τὴν συμμετρείαν,
Τὸ ὕψος κλέπτειν εἰώθη καὶ γὰρ τὴν θεωρείαν.
Κἂν σύμμετρον ποιήσειας τοῖς κάτω τὴν εἰκόνα
Ἄνω σταθεῖσαν, εἴδοις ἂν οὖσαν συμμεμυκυῖαν.
Ἄν περ δὲ πλάσῃς τὴν μορφὴν ἀσύμμετρον τοῖς κάτω,
Τὸ ὕψος πάλιν σύμμετρον δεικνύει τὴν εἰκόνα.
Οὕτως ὑπάρχει χρήσιμος πολλοῖς Γεωμετρία,
Καὶ σὺν αὐτῇ καὶ Ὀπτική, καὶ μᾶλλον ζωγραφίαις.

Ita Latine ad verbum.

OPtice ſane utilis eſt, cum Geometria,
Multis quidem aliis machinis, & arti picturæ,
Et imaginum artibus, nec non ſtatuariæ.
Oportet enim altitudines conſiderare, & diſtantias, & profunditates,
Vt inſtrumenta fiant conſona altitudini,
Diſtantiæ, & profunditati proportionata ſimiliter.
Et aſpectus quidem picturarum & plaſtice fictarum pariter.
Aliis enim inſtrumentis eget mediocris altitudo,
Pariter & diſtantia, & mediocris profunditas,
Aliis quæ ſunt longiora, aliis item breviora.
Similiter in picturis, & ſtatuariis artibus.
Quæcunque enim proximam terræ poſitionem habitura ſunt,
Mediocres habere debent aſpectus, & omnia ſane decenter.
Quæcunque vero elevationem mediocrem ſortitura ſunt,
Oportet facere aſpectu graciliora.

Quæ

Quæ autem elata altitudine tollenda ſunt,
Oportet facere aſpectibus immoderatis ,
Vt in altitudine collocata recuperent proportionem ;
Conſuevit enim altitudo ſurari aſpectionem.
Et ubi feceris imaginem proportionatam in humili,
Videbis eam in ſublimi apparere contractam.
Quod ſi feceris aſpectum immoderatum in humili,
Altitudo proportionatam reddet imaginem.
Sic itaque multis utilis eſt Geometria ,
Et cum ipſa Perſpectiva, & maxime Picturis.

HActenus difficilem & tenebroſam ſcamillorum rationem verbis explicare contendimus. Qua quidem in re ſi quid præſtiterimus unde ad cæteros aliqua perveniat utilitas , impenſi laboris atque operis minime pœnitebit. Sin autem aut parum , aut nihil profecerimus ; ſat nobis abundeque erit , nos rem OEdipo conjectore indigentem , & doctiſſimis viris vel prætermiſſam, vel perperam intellectam, aggredi non formidaſſe. Surget fortaſſe aliquis , qui majori & vegetiori ingenio præditus , veritatem hanc a tenebris vindicatam , feliciori conatu in lucem proferat. Reprehendant nos obſecro noſtras haſce lucubratiunculas inſpecturi , dummodo ita redarguant, ut ea, quæ a nobis ignorata fuerint, bonarum artium, atque Architecturæ in primis ſtudioſis , non invideant.

Hæc Bernardinus Baldus commentabatur Vrbini , dum ſucciſiva & ſecundaria tempora hiſce delectationibus daret.

F I N I S.

IOANNES DE LAET

LECTORI BENEVOLO S.

OPeræ pretium fortaſſe fuerit & explicationem adjicere Vincentii Scamozzii , Lib. VI. cap. 8. qui ita ſcribit. Vitruvius Lib. III. cap. 3. per Scamillos impares : id eſt , ut habeant per medium reſultus Scamillorum imparium , uti ſi podium cominus inſpiciatur , videatur alveolatum ,

tum, id eſt, magis cavum & introrſus, quod confirmat in porticu poſt ſcenam. Quæ difficultas non parum negotii faceſſivit Doctiſſimis Viris, & multæ inde natæ controverſiæ; ut ſileamus, eos conjectos in mille abſurditates, uti faſcias in truncis ſtylobatarum, & gradus ſupra cymatia, & ſimiles res monſtroſas, quæ nihil faciunt ad propoſitum: præterquam quod nihil veri intelligatur. Unde ad rei evidentiam hujus dubiæ reperimus in Græcis, & in primis in Pauſania, ubi loquitur de ſimulachro & introitu templi Iovis Olympii, & de templo Magnæ Matris in Arcadia ſæpius, ſtatuas fuiſſe locatas ſuper Scamillos aut quadratos aut rotundos, qui non erant alii quam ſtylobatæ. Vitruvius dicit impares, quia fiebant in lateribus templorum, atque etiam porticuum poſt ſcenam Theatri, ubi intercolumnia erant paria, ſed columnæ & ſtylobatæ numero impares. Vox hæc Scamillus, ſecundum Priſcianum, diminutivum eſt a ſcamno, ut mammilla a mamma, & ſimilia. Eſt inventa Spoleti in Umbria, antiqua & belliſſima inſcriptio, quæ facit mentionem Præfecti Fabrorum Romæ, ut & Scamillorum, atque adeo Scenæ; neque poteſt alia res magis facere ad hoc propoſitum. Eſt autem talis:

M. SEPTIMIO
M. FIL. HOR.
SEPTIMANO.
EQVO PVB. IIII VIR. I. D.
PRÆFECT. FABR. ROMÆ.
DEC. IIII. SCAMILLAR.
OPERÆ VETERES
A. SCENA. PATRONO. OB.
MERITA. EIVS. L. D.D.D.

FINIS.

CLAVDII PTOLOMAEI CVRSVLENSIS EPISCOPI EPISTOLA,

In qua agitur de nova Librorum

VITRVVII

Editione adornanda;

Nunc primum ex Italica in Latinam linguam converſa;

Interprete

FRIDERICO GHISIO I. V. D.

In Seminario Patavino Humanitatis Græcæ Latinæque Profeſſore.

CL. PTOLOMAEVS
COMITI AVGVSTINO DE LANDIS.
S. D.

DESIDERIVM tuum, de quo feciſti me poſtremis litteris certiorem, ab amore uno profectum eſſe, aut potius duplici cum amore plane cohærere, intelligo; tum quo liberalia ſtudia proſequeris, tum quo ſtudioſos tui. Quo tandem pacto duabus repugnem cauſſis, qui vel ſimplici obſiſtere minus poſſem? Hujus ergo novi Architecturæ ſtudii rationem, quam accurate totam expoſui, perinde ut vis ac petis, ad te mitto. Tu vero ſic habeto, ſi vel paululum ex ſua ipſorum dignitate hac ſuper re principes egerint, a nobis ex officio noſtro actum iri ſane plurimum. Sed nimirum ſine ſolis ope ſtellæ non lucent. De te quæſo, ne gravere iſthæc legere; ac ſicubi facultatem mihi deeſſe animadverteris, tamen voluntatem probes. Architecturæ quanta ſit jucunditas, utilitas, præſtantia, copioſe alias & illuſtribus & veris argumentis eſt demonſtratum: dignæ mehercule artis, cujus ſtudia foveant promoveantque ſummi principes; quippe qui in lucem proferenda mira, quæ per eam conficiuntur, opera, curare præcipue poſſunt; ut paſſim, ſed Romæ in primis obviæ tot ingentium ædificiorum reliquiæ declarant. His inflammati quidam excellenti ingenio viri, ceperunt id conſilii, ut præclarum hoc ſtudium iterum excitent, vocentque pro virili e tenebris in aliquam lucem: rati ſe hinc aditum permultis aliis ad id amplius illuſtrandum patefacturos. Cum autem & ceteræ fere artes & architectura præ ceteris meditatione & actione conſtet, atque adeo cupientibus in illa utcumque excellere, non modo meditandum ſit, ſed etiam ad opus neceſſario procedendum: iſti, quibus ædificare in præſentia non licet, ſe ſe ad vetera ædificia ſcrutanda contulerunt. Hinc tradita a ſcriptoribus præcepta cum exemplis, quæ ab operibus proveniunt, conjungentes, utramque partem, quoad poterunt, reſpicient. Ex ſcriptoribus, quoniam plerique interiere tum Græci tum Latini, Vitruvium ſequentur; quod & prope unus ſuperſit, &, quæ ad Architecturam pertinent (ut ipſe teſtatur) copioſe omnia complexus fuerit. Ex operibus, eorum primum, quæ Romæ magna cum admiratione omnium conſpiciuntur, exempla ſibi ſument; nec negligent, ſi qua erunt alibi, quorum de ſtructura, ratione, artificio, vere ac certe aliquid cognoſci poſſit. Porro cum intelligant, homines generatos

eſſe, ut hominibus proſint, non præſentibus modo, ſed etiam longinquis, & poſteris; meditantur, ut ſtudiorum ſuorum omnibus utiles exiſtant fru. ctus, qua de architectura, qua de rebus aliis illuc ſpectantibus, multa litteris mandare. Illud vero propoſitum in primis habent, ut verba ſenſuſque Vitruvii interpretentur; quem vulgo exiſtimant ob materiæ difficultatem, vocabulorum novitatem, compoſitionis aſperitatem, codicum depravationem, OEdipo conjectore indigere. Primum ergo latinus conficietur liber, in quo per fuſas adnotationes exponentur illius loca omnia, ita difficilia captu, ut eorum tamen ſententiam aſſequi poſſimus; eaque potiſſimum, quæ architecturæ regulas attingunt; additis figuris, prout identidem videbitur ad majorem perſpicuitatem opus eſſe. Iam Vitruvii exemplaria, tum typis edita, tum M. S., cum valde inter ſe diſcrepent, ex quo non mediocris perturbatio & obſcuritas frequenter objicitur, ſeorſum colligentur majoris momenti variantes lectiones, quæque, & quam ob cauſſam magis arriſerit, ſtatuetur; ut is demum ad probatiſſimos Codices caſtigatus imprimatur. Figuras multas, quarum ope quædam loca commodius perciperentur, a Vitruvio delineatas, & ad calcem cujuſque libri appoſitas eſſe, vel ex ipſius frequenti teſtimonio liquido conſtat. Sed illæ nunc eodem fato, quo complures alii veteres libri, deſiderantur. Huic arti ut conſuleret, Vitruvio figuras aliquot, quæ expreſſæ typis extant, per hæc poſtrema tempora adjunxit Iucundus Veronenſis: magna ſane propterea laude dignus, qui ad intelligentiam ſcriptoris hujus ingenio & induſtria ſua non parum contulit. Quod ſi aut erravit interdum, aut interdum figuras, utcumque neceſſarias, prætermiſit, mirabitur nemo, qui conſideret, nec unquam potuiſſe quicquam ſimul inchoari, ſimul perfici, nec licere oculo uni penitus omnia perſpicere. Quare cogitant iſti tum renovare figuras omnes, &, quoad licebit, elegantius accuratiuſque omnes effingere; tum a Iucundo perperam editas emendare, & omiſſas ſupplere. Ac ad Vitruvii cognitionem cum hoc non leve momentum afferet, tum illud, quod, cum is paſſim exhibeat Græcas ac Latinas voces novas ac pæne inauditas, duo digerentur Lexica; alterum Latinorum vocabulorum ſatis locuples, in quo juxta litterarum ſeriem omnia, quibus aliquid difficultatis aut obſcuritatis ineſt, explicabuntur; alterum Græcorum, quibus nihilo minus apud illum frequentibus, quam rationibus reguliſque Græcæ architecturæ, qua vi latine reddita, qua notatione prolata, non mediocris lux accedet. Genus dicendi, utpote quod a Cæſare, Cicerone, principibuſque aliis linguæ Latinæ valde abhorret, quibuſdam ſæpe inſolens videtur. Propterea ita contexetur latinum opus de Vitruvii formulis, ut, quæ nimia offendunt aſperitate, ſimilibus adſtruantur optimorum ſcriptorum exemplis, ſi qua ſuppetent; ſin minus, ad peculiarem ipſius elocutionem

tionem

tionem referantur. Quoſdam etiam cupido inceſſit experiundi, utrum liceat eum clariore quodam & caſtigatiore latino ſtilo reddere; ſervata elocutione & compoſitione aliorum latinorum principum quoad fieri poteſt. Egregium vero iſtud, ſi cedat ex ſententia, ex aſpero ac difficili, planum facilemque Vitruvium intueri. Res architectonicæ impenſe expetuntur, & hac tempeſtate aſſidue exercentur ab iis, qui parum admodum latine ſciunt: ſtatuariis, pictoribus, fabris lignariis, plebeiis architectis. Hactenus cum prodierint ad tres vernaculæ Vitruvii interpretationes, adeo abſurdæ ſunt, ſalebroſæ, perplexæ, ſeu verba ſingula, ſeu verborum ſtructuram ſpectes, ut Italicus Vitruvius aliquanto difficilior captu videatur, quam Latinus. Id autem accidit, non ſolum quod earum auctores germanam interpretandi normam præſcriptionemque neſciverint, ſed etiam quod in abſtruſioribus quibuſdam locis omnino illos ratio fugerit. Iuverit ergo inſuper bene mereri de Rep. Vitruvium iterum transferendo purum in Etruſcum ſermonem; cavendoque, ut ut ſit ex argumenti ſubtilitate difficilis, ſaltem rudis ne appareat ex aſperitate verborum & perplexitate. Succedet huic opus aliud perutile, Etruſcum Lexicon, juxta litterarum ſeriem ordinatum, Architectonicarum rerum; ut cuique parti commune verumque nomen tribuatur. Si quod autem vernacula hæc lingua non ſuppeditabit, ſubſtituetur cudeturque (jus enim hoc eſt ſua cuique in arte) omnium ſuffragio & conſenſu; diligenti tamen ratione habita, unde ducatur, & quomodo formetur. Sic patebit latius, quo pacto Græca & Latina architecturæ vocabula Etruſca lingua commode reddi poſſint; fietque e re illorum maxime, qui velint patrio ſermone de eadem arte aut loqui, aut commentari aliquid. Ad hæc aliud concinnabitur, majoris vel perſpicuitatis, vel utilitatis cauſſa, Italicum Lexicon juxta ſeriem inſtrumentorum aut partium. Exempli gratia ſumta, & propoſita columna ſua cum baſi & capitulo, exponentur membra ſingula; Scapus, Plinthus, Aſtragalus, & ſic deinceps. Ita exhibita ſigura, quo quæque pars nomine donanda ſit, apertum ſtatim fiet. Excipiet hæc liber, multum habiturus utilitatis & delectationis, de Vitruvii præceptionibus una cum operum exemplis. Quoties enim is aut præceptum tradet, aut ordinem quempiam architecturæ ſtatuet, quo loco ille ordo ſervatus fuerit in veteribus ædificiis, oſtendetur. Si quo autem in ædificio compertum ſit, architectum ab eo diſceſſiſſe, ſimul ejus rei mentio fiet, ſimul aperietur, unde evenerit, ut illud opus ad Vitruvii normam minime exigeretur. Sic & nexus quidam exiſtet cognitionis cum actione, & devenietur ad jucundas æque ac fructuoſas contemplationes. Ex tractatione iſta Romanorum ædificiorum Architectonica velut ſponte ſe offeret occaſio ſtudii alterius inſtituendi, quo monumenta omnia antiquitatis per hiſtorias, non minori cum emolumento, quam volupta-

te,

te, explorentur, & funditus cognoſcantur. Hic ſe in conſpectum dabunt & quadrata Roma vetus, & quotquot illa deinceps incrementa cepit. Complectetur etiam ſolers inveſtigatio portas & vias, quarum haberi poſſit notitia aliqua; tum templa, porticus, theatra, amphitheatra, curias, baſilicas, arcus, thermas, circos, pontes, denique quidquid ædificiorum eſt, quorum veſtigium adhuc ſuperſit. Nec omittetur eorum etiam, quæ penitus extincta ſunt, mentio; indicato ſaltem loco, in quo ſteterant. Ad extremum pars nulla, cui liceat fænerari lucem ab Hiſtoria, intentata relinquetur. Illa omnia ſimul cum tempore, & uſu in quem extructa ſunt, declarata, & litteris prodita, hoc erunt jucundiora auditu, & utiliora cognitu, quod de eodem oleo atque opera, qua venerandæ reliquiæ iſtæ, complura etiam utriuſque linguæ poetarum, hiſtoricorum, & oratorum loca illuſtrabuntur. Conſequetur hos libros egregium opus, in quo deſignata proferentur monumenta (quorum quidem aliquod reliquiæ indicium faciunt) quotquot intra vel extra Romam exſtant. Omnium dabuntur ichnographiæ, latera, obliquitates, prout res poſtulare videbitur, inſcripta ſua cuique menſura ad modulum Romani pedis, cum ratione proportionis, quæ illum inter, & recentiores menſuras intercedit. Conjungentur cum figuris explanationes duæ; altera hiſtorica de qualitate, auctore, & fine cujuſque ædificii; architectonica altera de ratione, ordine, & norma item cujuſque. Id bene ac diligenter factum, præterquam quod magno erit uſui architectis omnibus, Romam etiam jam intermortuam, evocatam veluti e ſepulcro, vitæ reſtituet, ſin minus æque pulcram, ac antea, tamen aliqua pulcritudinis ſpecie obductam. Iam pergendo ad partes multas cum architectura connexas, agetur de pilis; & quæ Romæ, quæque circa, fiſſæ, aut integræ, cernuntur pilæ, deſcribentur, atque explanabuntur dupliciter ſingulæ. Primum ratione hiſtorica, docente, quæ inſculpta ſit fabula aut hiſtoria, & quo ſpectet, & figura hæc aut illa quid ſibi velit. Quo loco cum ſint permulta in bono lumine collocanda, quæ ad ſepulcra, ſacrificia, ceteroſque antiquitatis ritus pertinent, opus erit apprime utile, tum per ſe, tum propter varia, quæ exponentur, Græcorum & Latinorum loca. Explanatio altera ſculpturam reſpiciens, docebit, quæ ſculpturæ ratio ſit in unoquoque opere, qua recta, qua mira, qua prava. An illud conſtet cælatura anaglypha, an exſtantibus ſignis, an media inter utramque, an molli, an ſicca, & quam ætatem præ ſe ferente. Denique nihil non eorum colligetur, quæ ſub ſculptoris animadverſionem cadunt. Opus, huic non diſſimile, de ſtatuis, omnes deformatas exhibebit, admonens ſubinde, quæ illæ ſint, & quo argumento, indicio, auctoritate, conjectura ſe ſe prodant. Nec tempus nec artifex tacebitur, ſi de illis quicquam conſtet: ut de ſingularum itidem ratione,

tione, perfectione, aut vitio quid ſentiendum ſit, ibidem præſcribetur. Quoniam vero multa ac diverſa zophoris, tabulis, fragmentiſque aliis inſculpta Romæ ſuppetunt, continebit opus aliud, eodem prorſus ordine, iſtorum omnium effigiem una cum peculiari enarratione, & judicio. Sequitur labor alius exprimendi quæcumque reperire licebit vetera ornamenta januarum, zophororum, epiſtyliorum, ceterorumque ejuſmodi, quorum ſubjicietur ſingillatim ratio, & menſura: duo ſane architectis perneceſſaria; in quibus propoſitum habituri ſint exemplar ad imitandum. Verſabitur opuſculum aliud in expendendis antiquis vaſis; quorum ſive labra illa ſint, ſive alia cujuſvis generis, præter figuram, dicetur de materia, de forma, de uſu, de loco denique, in quo etiamnum quædam obſervantur. Apud veteres in uſu erant inſtrumenta multa, quorum ex ſcriptoribus, aut cælaturis, aut numiſmatis notitia aliqua ad nos pervenit. Hinc vero pulcherrimus componetur liber, in quo a religione ad rem militarem, tum ruſticam, poſtea familiarem, & deinceps alias gradu facto, ſingulis inſtrumentorum figuris ſubjicietur ſeparatim, quid unumquodque fuerit, quo nomine, quo uſu, qui meminerint ſcriptores, quibus contineatur antiquis monumentis. Adjungetur ſuperius commemoratis volumen inſcriptionum, quæ Romæ, aut circa exiſtentes, ad leges, ornamenta, ſepulcra, demum alia cujuslibet generis monumenta ſpectant. Deſcribentur ergo, ſeu publicæ, ſeu privatæ, ad unguem, diſponenturque ſervato rerum ac temporum ordine; adjectis, quæ inerunt, figuris; nec præterita explanatione difficultatum, ſi quæ forte aut ab Hiſtoria, aut a ſingularibus litteris oborientur. Nulli ex antiquis rebus majorem diuturna ætas cladem intulit, quam picturæ; quæ, ut infirmiſſima, annorum atque hominum injuriam minime potuit ſuſtinere. Quædam tamen reliqua ſunt adhuc, utcumque pauca, partim recto picturæ genere in tabulis, partim liberiore in quibuſdam antris. Quæ ut vindicentur ab interitu, & conſulatur, quantum in nobis erit, antiquitatis memoriæ, in libellum erunt referenda; loco, in quo conſpiciuntur, & picturæ ratione inibi adnotata. Satis conſtat, memoriam hominum ac rituum plurimorum oblivioni ereptam eſſe beneficio numiſmatum; ex quibus tum Græcis tum Latinis multa proficiſcuntur eruditionis adjumenta. Ad id opus incumbetur toto pectore; diſtinguendis per ætates, loca, hominumque conditiones numiſmatis; proferendis auctoribus, & cauſſis, propter quas hæc aut illa cuſa fuerint; exhibenda denique averſa parte cum iis omnibus, quæ aut reſponſum elegans, aut eruditum quidpiam reſpicere videantur. Trium partium, circa quas architectura vertitur, una eſt æque utilis ac difficilis, machinalis ſcientia. Huc directa induſtria & contentione, curabitur, ut germana e tenebris eruatur machinarum forma; quarum in aquis primum,

deinde

deinde in quæſtionibus , poſtremo in ponderibus impellendis uſus extitit apud veteres . Redigentur ergo in hunc librum non ſolum machinæ ex Vitruvio nobis cognitæ , ſed ex aliis etiam Græcis , ac Latinis ; additis figuris , traditaque ratione tum ſtructuræ tum menſuræ. Requirunt pro ſuo quodam jure peculiarem curam aquæductus ; partim ob eorum amplitudinem & ſpeciem tantam, ut humanam omnem cogitationem excedat; partim ob utilitatem ; quod ſcilicet elementum aquæ, tam neceſſarium humano generi ſubvehant & impertiant . Doctrina hæc , ut ut fuſe pertractata a Iulio Frontino , tamen , cum parum abſit , quin funditus deleatur , inſtauranda erit pro virili ac reſtituenda. Itaque primum inveſtigatis aquæductibus, quicumque olim in Vrbem influebant, poſtea indicabitur, ubi conciperentur , qua decurrerent , quibus aquis fluerent , ubi finirentur. Tradetur etiam, quis & quorſum eos faciundos curaverit, deſcribeturque pars aliqua , ut illorum proceſſus inde conjici poſſit . Nec ſilebitur , tot aquæ Romam antiquitus petentes, quo nunc loci abjerint derivatæque ſint. Non dubito , quempiam fore , qui hoc opus ingens , arduum , & qua rerum multitudine infinita , qua inſuperabili nonnullarum obſcuritate, majus humanis viribus ſuſpicetur . Verum ſimul ac idem noverit , ad egregium iſtud facinus non unum , ſed permultos excellenti ingenio viros animum appuliſſe, & ſuam cuique provinciam demandatam eſſe, nihilo plus , credo , mirabitur , quam cum in civitate ampla & frequenti centenas amplius artes exerceri ſimul animadvertat. Vt onus vel graviſſimum , partiendo efficias quantumvis leve , ita cui dubium eſſe poteſt , quin hæc munia , inter doctiſſimos viritim diſtributa , triennio ad ſummum abſolvantur? Neque vero tantum iſti ſibi arrogent , ut illa etiam , quæ nec ſcintillam amplius , neque adeo vel perexiguum ſemen lucis retinent , illuſtrare ſe poſſe credant . Quæ utcumque affecta , ſpiritum tamen , ut ita dicam , trahunt , his fert animus mederi , ne omnino incurſione temporum, aut inſcitiæ tenebris obruantur. Habes, o Comes, præclara opera, quæ iſti moliuntur ; & opinor , vides , ea præter auctorum induſtriam , alicujus exceſſo præſtantique animo principis, a quo mutentur, fulciantur, foveanturque, auxilio & patrocinio indigere. Neſcio utrum præſto futurus ſit quiſpiam M. Alexandro ſimilis ; qui ſimul , ne vividi flagranteſque excellentium ingeniorum velut igniculi deferveſcant , laudando, incitando , ſubveniendo , largiendoque prohibeat ; ſimul eorum voluntatem urgendo honeſta & magna neceſſitate, currentibus, ut dici ſolet , ſtimulos addat . Id ſi contingat , opus nunc adumbratum , videbis , ut ſpero , quamprimum abſolutum ac perpolitum . Quod ſi intra decimum octavum diem Alexander oppidum in Scythia condidit , quidni , auſpice altero Alexandro , liber hic intra triennium expediatur? Sed ut ut illorum virtuti fortuna

tuna deſit (quod neque novum hercle , neque mirum acciderit) ipſi certe adnitendo , & quoad liceat, ſatagendo ſibi non deerunt. Vitruvii opus legentes , caſtigantes , interpretantes , rem litterariam juvabunt pro virili . Spero autem , fore , ut ab æquis æſtimatoribus potius eo , quod præſtiterint , quamtulumcumque illud fuerit , gratiam ineant ; quam ut , opere non ad faſtigium perducto , cum per ipſos non ſteterit , reprehenſionem ſubeant. Bene vale , meque , ſi quid poſſum, pro tuo jure utere. De Comite Iulio jamdiu eſt cum ad me nullus affertur nuncius ; cupio autem afferri aliquem ; illum enim vehementer amo.

Roma XVIII. Kal. Decembr. M. D. XLII.

IO. BVTEONIS
AD LOCVM
VITRVVII
CORRVPTVM RESTITVTIO,

Qui eſt de Proportione inter Lapides mittendos & Baliſtæ foramen.

IO. BVTEONIS
AD LOCVM VITRVVII
CORRVPTVM RESTITVTIO.

INTER Machinas olim bellicas, quæ & tormenta dicuntur, fuit baliſtarum frequentior uſus, quibus lapides impetu magno torquebantur in hoſtes. Fiebant autem ad propoſitam magnitudinem ponderis ſaxi, quod eo organo mittendum erat. Igitur (Vitruvius inquit) de ratione earum non eſt omnibus expeditum, niſi qui Arithmeticis rationibus numeros, & multiplicationes habent notas. Namque fiunt in capitibus foramina, per quorum ſpatia contenduntur, capillo maxime muliebri, vel nervo funes, qui magnitudine ponderis lapidis, quem debet ea baliſta mittere, ex ratione gravitatis proportione ſumuntur, quemadmodum catapultis de longitudine ſagittarum. Itaque ut etiam qui Geometriæ, Arithmeticæque rationes non noverint, habeant expeditum, ne in periculo bellico cogitationibus detineantur, quæ ipſe faciendo certa cognovi, quæque ex parte accepi a præceptoribus finita exponam, & quibus rebus Græcorum penſiones ad modulos habeant rationem ad eam, ut etiam noſtris ponderibus reſpondeant, tradam explicata. Poſt hæc deinde Vitruvius ad explicationem propoſiti nullam formam, aut regulam inſtituens, nudis aliquot ſolum exemplis procedit: ea (ſicut opinor) conſiderantia ductus, quod Geometricam methodon ab imperitis excipi non poſſe videbat; ſcientibus autem indicium leve, pro rei conjectura, ſufficere. Sed accidit contrarium prorſus. Etenim ipſæ notæ, quibus ad indicaturam particularum in digitis eſt uſus, propter deſuetudinem longinquam, in totum exoleverunt, ut ſint omnibus, quantum viderim, penitus ignotæ. Contingit inſuper, ſicut in difficultatibus ſolet, ut ſignificatio tota numerorum depravatiſſime legatur: unde locus eſt, interpretum etiam teſtificatione, deploratus. Fatentur enim Iocundus, & Philander, ex his, quæ apud Cteſibium, Apollodorum, Athenæum, & Philonem libris de machinis multa leguntur, ſe nullam emendationem huic corruptiſſimæ parti conferre potuiſſe. Mihi vero ex authoribus iſtis machinarum nullum in hanc diem videre contigit, cum non habeantur in manibus vulgo. Sed Geometrica diſquiſitione ſedulo progreſſus, explicationem rei me puto traditurum. Sciendum eſt imprimis, hujuſmodi foramina capitulorum, unde moduli ſumuntur, fuiſſe rotunda,

ea capacitate, quam torti funes totam explerent, quorum magnitudo, unde vis præcipua machinæ conſtat, per diametros foraminum in digitis exprimitur. Ait enim: Quæ baliſta duapondo ſaxum mittere debet, foramen erit in ejus capitulo digitorum quinque. Hoc eſt, funis, ut ſaxo vigintiquatuor unciarum mittendo ſufficiat, per tranſverſum habebit digitos quinque. Quare & in circuitu digitos habebit quindecim cum quinque ſeptimis unius. Hujuſmodi autem in fune magnitudo experimentis primum eſt cognita ad id ponderis valide torquendum ſufficere. Quod eſt principium, ac veluti fundamentum in omni ratiocinatione ſequenti. Ad incrementa deinde procedendo, ſi quæras, ad quatuor pondo lapidem quiſnam funis, ſecundum rationem jam poſitam, aptari debeat? nullus erit proculdubio, citra menſurarum ſcientiam, qui non ſtatim pronunciet, conſequenti ratione fieri, ut ſicut pondus in telo duplicatur, ita & in fune craſſitudinem duplicandam; ut quæ fuit digitorum quinque, fiat in propoſito digitorum decem. Et ita deinceps ad ponderis duplum, ſive triplum, funium etiam craſſitudinem duplicato, vel triplicato ſemper augendam. Sed hæc eſt penitus opinio falſa, & procul a vero. Ex hac enim ſequeretur, ut ad eum, quem ponit Vitruvius ducentum quinquaginta pondo lapidem, adhibendus eſſet funis craſſitudine digitorum ſexcentum viginti quinque, quæ facit in orbem pedes pluſquam centum duos & viginti. Quam quidem in funibus vaſtitatem enormiter abſurdam, quis eſt qui non videat? Aliter igitur, & ex vero rationem Geometres inibit, conſiderans funes veluti corpora, qui cylindri vocantur, quos didicit ex elementis, in tripla ratione conſiſtere diametrorum ſuæ baſis. Funis igitur quinque digitorum in diametro ad funem alium, conſtructione, materiaque ſimilem, cujus ſit diametros digitorum decem, rationem certe duplam habebit, ſed triplicatam, quæ quidem fit octupla. Hoc autem ſi quis, Euclide monſtrante, non capiat, numeratione ſic inveniet. Ponamus exempli cauſa in utroque ex funibus poſitis longitudinem eſſe ad ſuam cujuſque diametron triplam, ſive quadruplam, vel potius æqualem, & ad faciliorem calculum, baſes ipſorum fingamus eſſe quadratas. Craſſitudinem minoris, quæ eſt digitorum 5, in ſe ducito, fiunt 25, multiplica in ſuam longitudinem digitorum 5, fiunt in corpus digiti cubi 125. Eadem autem forma procedens invenies in fune majori digitos cubos 1000. Quorum eſt octupla ratio ad ſolidum minoris, quod eſt digitorum 125. Sed erunt fortaſſe qui calculum etiam hujuſmodi, aut non admittant, aut non intelligant, quorum alterum ab altero pendet. Quibus ut etiam quoquo modo ſatisfaciam, experimentum facile docebo. Duos funes, materia, formaque ſimiles, prout jam deſcripti ſunt, ad libram conſtitue, & re ipſa comperies penſionem majoris octuplo ſuperare

rare

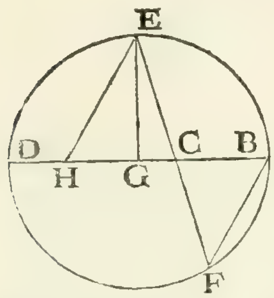
rare minorem. Robur autem funium ponderis rationem ſequitur. Datis igitur lapidum miſſilium ponderibus ad inveſtigationem foraminum cubicatione procedes, hoc modo. Cum lapis duapondo foramen habeat digitorum quinque, quæritur, ad lapidem quatuor pondo quot digitorum debeat eſſe foramen? Cubica 5, hoc eſt, duc in ſe, poſtea in productum, fit cubus 125. Cum itaque videas, ad pondo 2 diametrom foraminis, dari quæ ſua cubicatione producat 125, ratione ſequitur, ut ad pondo 4, quod eſt duplum 2, talis diametros adhibeatur, quæ ſua etiam cubicatione compleat numerum 250, qui duplus eſt cubi 125. Sed quia 250 non eſt cubus ipſius quod quæritur, ad diametron latus perfecte dari non poteſt in numeris, cum non ſit in rerum natura. Supereſt igitur, ut huic propinquum numerum logiſtico more diſquiras. Quem invenies eſſe majorem, quam 6, quod eſt latus cubi 216, majorem etiam quam $6\frac{1}{4}$, minorem autem quam $6\frac{1}{3}$. Ex his particulis $\frac{1}{3}$ & $\frac{1}{4}$ ſumpto dimidio, quod eſt $\frac{7}{24}$, junctoque ad 6, numerum habebis $6\frac{7}{24}$, adeo veritati propinquum, ut inde nullus, de quo ſit curandum, error fieri poſſit. Nam cubus lateris $6\frac{7}{24}$ eſt $249\frac{775}{13824}$. Dicemus itaque in baliſta, quæ quatuor pondo ſaxum mittere debet, foramen in ejus capitulo fieri debere digitorum ſex, & digiti ſeptem vigeſimis quartis. Hoc autem Vitruvius notis numeralibus exprimit in hunc modum: ſi quatuor pondo digitorum ſex, & digitorum ſeptem, quod eſſe corruptum evidenter apparet, ita tamen ut calculi noſtri veſtigia ſuperſint. Sed pergamus reliqua, inquirentes lapidis decem pondo foramen. Cum igitur hoc pondus ad duapondo ſit quincuplum, ita & cubum foraminis ipſius ad cubum foraminis alterius quincuplum eſſe oportet. Neque enim aliter inſtituta proportio conſtat. Propterea jam poſitum cubum 125 multiplico in 5, fit 625. Poteris etiam ad hæc logiſticæ regulam adhibere dicendo. Si pondo 2 fit 10, quid 125? Operare multiplicando 125 in 10, & productum 1250 partiens in 2, idemque, quod prius, invenies, ſcilicet 625. Hujus cubicum latus ad verum accedens proxime eſt $8\frac{11}{20}$, unde provenit cubus $625\frac{211}{8000}$. Inventum eſt igitur ad lapidem pondo decem aptandum eſſe foramen digitorum octo, cum undecim vigeſimis. Quæ quidem particula digiti ſemiſſem excedit una vigeſima. Et ſic ad omne datum pondus inveſtigari rationibus cubicis foramina poſſunt. Sed in poſitis ab authore, demptis primo, & ultimo, non niſi ſecundum propinquitatem inventio procedit. Quod & intelligentiæ difficultatem, & operationi moleſtiam affert. In multis tamen numeri foraminum perfecte conveniunt. Vtpote, ſi detur lapis pondo ſexdecim, foramen erit digitorum decem. Quoniam cubus lateris 10, qui eſt 1000, ad cubum lateris 5, qui eſt 125, rationem habet, quam pondo ſexdecim ad duapondo, id eſt octuplam.

Item

Item ad pondo 54, forame erit digitorum quindecim: ad pondo 128 digitorum viginti, hoc eſt pedis unius, cum quadrante: ad pondo 250, quod eſt maximum Vitruvii, pedis unius cum novem digitis. Datis autem quibuslibet ſoraminum numeris, omne etiam pondus ipſorum in numeris dabitur abſolute, quorum aliquot exempla ſubijciam. Eſto foramen in baliſta digitorum ſex, cujus lapidem oporteat invenire: accipe duos cubos laterum 5, & 6, qui ſunt 125, & 216, & ita ratiocinare: ſi 125 fit 216, quid pondo 2? operare ſecundum Regulam, multiplicans 216 in 2, & productum partiens in 125, provenietque 3 $\frac{57}{125}$. Dicemus igitur foramini digitorum ſex, deberi lapidem tria pondo, cum particula $\frac{57}{125}$, quæ quidem paulo major eſt quincunce. Et hoc modo datis foraminibus, lapidum gravitatem ſemper habebis: ut in ſemipedali foramine, lapis erit pondo 8 $\frac{24}{125}$: in ſemipedali & unius digiti pondo 11 $\frac{83}{125}$: in pedali, pondo 65 $\frac{67}{125}$: in palmo pedali, pondo 128: in ſeſquipedali, pondo 221 $\frac{23}{125}$: in bipedali pondo 524 $\frac{36}{125}$. Cæterum ut corrupti numeri ponderum Vitruvii reſtituantur, diligenti calculo repetitos, in hunc qui ſequitur modum recenſui. Quæ baliſta dua pondo ſaxum mittere debet, foramen erit in ejus capitulo digitorum quinque: ſi pondo quatuor, digitorum ſex, cum digiti ſeptem vigeſimis quartis: decem pondo, digitorum octo, cum undecim vigeſimis: viginti pondo, digitorum decem, cum quadraginta novem ſexageſimis quartis: quadraginta pondo digitorum tredecim, cum novem decimis ſextis: ſexaginta pondo, digitorum quindecim, cum ſexdecim triceſimis: octoginta pondo, digitorum ſeptemdecim, cum una decima: centum viginti pondo, digitorum undeviginti, cum tribus quintis: centum ſexaginta pondo digitorum 21 $\frac{11}{20}$: centum octoginta pondo, pedis unius, & digitorum ſex, cum tribus octavis: ducenta pondo, pedis unius, & digitorum ſeptem, cum quadrante: ducenta decem pondo, pedis unius, & digitorum ſeptem, cum quinque octavis: ducentum quinquaginta pondo, ſeſquipedis, & digiti. Hos itaque depravatos Vitruvii numeros veritati geometricæ reſtituimus, digitorum particulas minutius fortaſſe, quam res exigat, proſequuti. Cæterum res tota ſcienter magis, & expedite lineis agetur. Quod etiam innuit Eratoſthenes in epiſtola ad Ptolemæum regem, inventum ſuum organicos ad problema cubi duplicandi inter cætera commendans, quod ad incrementa ſit utile baliſtis, & catapultis. Δεῖ γὰρ (inquit) *ἀνάλογον ἅπαντα αὐξηθῆναι, καὶ τὰ πάχη, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰς κατατρήσεις, καὶ τὰς σχοινικίδας, καὶ τὰ ἐμβαλλόμενα νεῦρα, ταῦτα δὲ οὐ δυνατὰ γενέσθαι ἄνευ τῆς τῶν μεσῶν εὑρέσεως.* Hoc eſt: oportet enim omnia proportionaliter augeri & craſſitudines, & magnitudines, & foramina, & ſchoinicidas, & nervos immiſſos; quæ ſine mediarum inventione fieri non poſſunt. Nec aliud quicquam Eratoſthe-

nes

nes in hac re proſequitur. Quomodo autem talis inventio linearum habeatur, non ex ipſius inſtitutione docebo, cum non niſi per organon fiat, ſed ea forma, quam libello nuper edito monſtravi. Eſto in baliſta, quæ duapondo ſaxum mittere debet, diameter foraminis linea B C. Oportet jam invenire diametron foraminis in baliſta, quæ quatuor pondo ſaxum mittere debet. Extendatur linea B C in D, ita ut ſit C D dupla ipſius B C, & linea B D ſecta per æqualia in ſigno G, centro quidem G, ſpatio vero G B deſcribatur circulus B E D F, & ex centro G ipſi B D pros orthas erigatur linea G E, & in peripheria E D, pauxillum extra E, ſumpto ſigno agatur intra circulum linea recta E C F, & ex linea C D abſcindatur ipſi C F æqualis C H, & connectantur H E, & F B. His ita deſcriptis, ſi fuerit linea B F ipſi E H parallela, dico quod duæ lineæ F C, & C E, inter duas lineas B C, & C D ſunt continue proportionales, hoc eſt, ſicut ſe habet B C ad C F, ita C F ad C E, & C E ad C D. Demonſtrationem problematis hic ego non repeto. Erit itaque linea C F diametros foraminis in baliſta, quæ quatuor pondo ſaxum mittere debet, quam oportuit invenire. Ad calculum autem ſi fiat examen, fueritque linea B C digitorum quinque, erit linea C F pauxillo major ea menſura, quam ſupra poſui, ſcilicet digitorum ſex, cum digiti ſeptem vigeſimis quartis, ſed diſcrimine tantillo, ut nec etiam circino ſcrupuloſe quærenti deprehendi poſſit. Et hæc de ratione foraminum per lineas indicaſſe ſufficiat. De reliqua autem baliſtæ ſtructura nihil adhuc exploratum ſatis habemus. Interea tamen locus hic proportionum reſtitutus, quod eſt rei fundamentum, grandem feneſtram ad intelligentiæ lucem μηχανικῶν ſtudioſis aperiet.



F I N I S.

HEMICYCLIVM BEROSI,

De quo mentionem fecit

VITRVVIVS

Lib. IX. Cap. IX.

E X

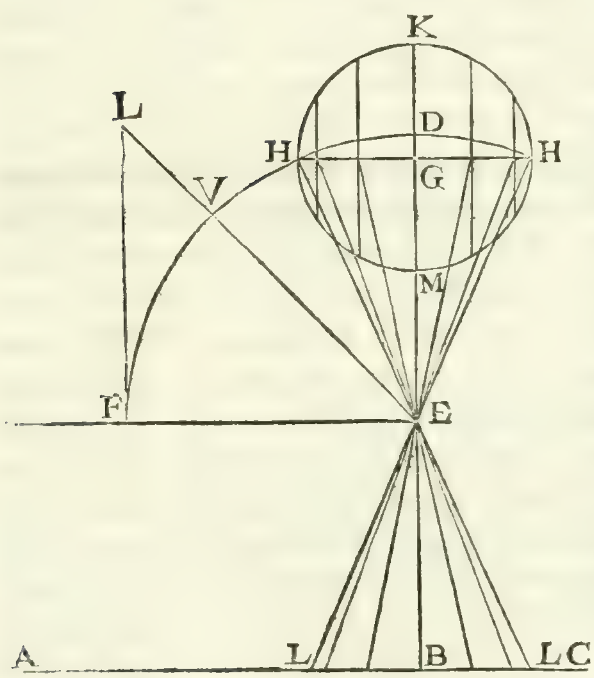
IACOBI ZIEGLERI

LANDAVI TRADITIONE.

HEMICYCLIVM BEROSI
E X
IACOBI ZIEGLERI
LANDAVI TRADITIONE.

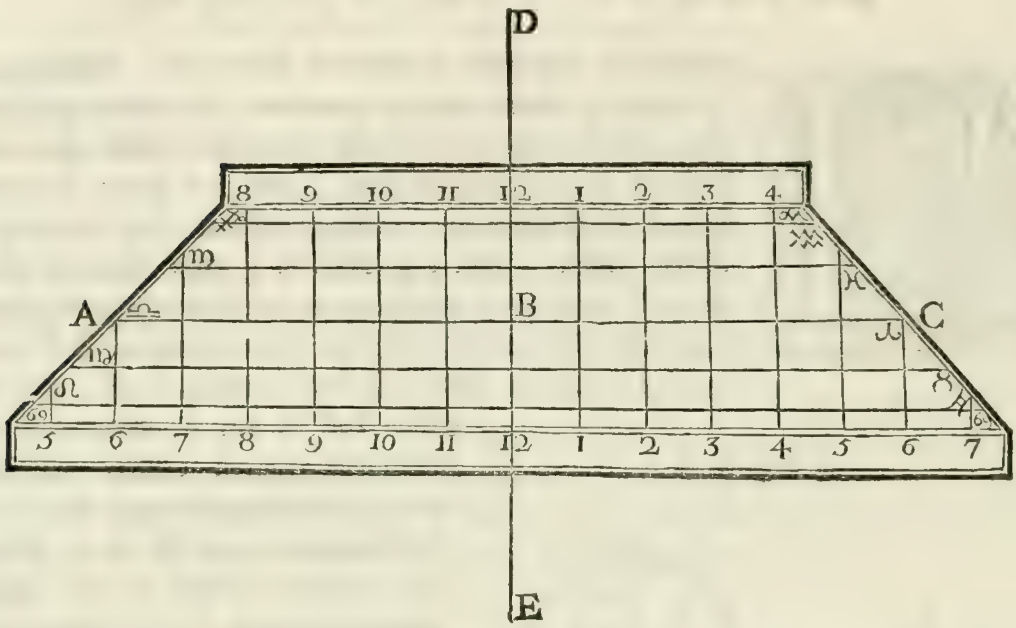
HEMICYCLII meminit Vitruvius libro IX. *Hemicyclium* (inquit) *excavatum ex quadrato, ad enclimaque ſucciſum, Beroſus Chaldæus dicitur inveniſſe*. Iſtud ego, cum propter Beroſi nobilitatem, tum ad hunc Vitruvii locum illuſtrandum, tradere inſtitui. Deſcribatur in abaco linea (Fig. I.) A B C; ejus ſumatur punctum B, unde educatur perpendicularis tanquam æquatoris ſemidiameter B D; ex hac reſecetur B E proceritas indicis: inde ejiciatur recta E F, æquidiſtans ipſi B A, & centro E deſcribatur quarta coluri ſolſtitiorum, contingens ſigna F D: ex D ſumatur arcus D H in diſtantia tropica; item ex H veniat perpendicularis H G ſuper D E, & centro G, diſtantia autem G H ſcribatur ſemicirculus K H M. Is dividatur in partes æquas ſex, & poſita regula ſuper binas ſimiles partes æquidiſtantes ipſi K G M, notentur ſectiones in arcu D H. Per eas, & E centrum exeant rectæ ſuper B C, extremaque per H E notetur ſigno L: eſt B L tota latitudo concepti hemicyclii. Definienda etiam eſt longitudo ex aſſumpta menſura ſciotheris B E. Is dividatur in partes æquas tres: deinde extrinſecus in abaco ducatur linea; ſuper ea aſſumantur partes ſex æquilatationis B E, quibus adjiciatur ipſius una trium, & fines noten-

(Fig. I.)



notentur ſignis A, B. Hæc eſt rata longitudo: dividatur in partes æquas XXIIII : demum aptetur lamina ærea craſſa & perpolita, ſicque inargentetur: fient deſignationes in ea & umbræ multo illuſtriores. Per hujus totam longitudinem ducatur media linea (Fig. II.) A B C : ſecetur media

(Fig. II.)



in B, indeque educatur perpendicularis D B E. Poſt accipiatur diſtantia B L in ſuperiore ſchemate, & transferatur in laminam ex B verſus D, & E. Sic transferantur reliqua puncta: hoc, proximum ipſi L, alterum proximum B. Ex his ſectionibus ducantur æquidiſtantes VI ipſi A B C: earum denominatio interim differatur: poſt id ex ſectionibus XXIIII ſuper linea altera A B accipiatur extenſio unius talium, & cum ea æquilatatione dividantur ſecundum totam longitudinem æquidiſtantes duæ ex B L diſtantia ductæ, facto utrinque initio ex D B E: ſecundum id concipiatur per canonicam operationem ſphæræ apud Proclum quantitas diurna diei ſolſtitialis in horis & partibus æquinoctialibus in climate ſuſcepto. Sit hæc exempli cauſa horarum XV. Ergo ſuper una diviſarum ſumantur utrinque ex linea D B E ſectiones VII & ſemis, & notentur fines, ſimiliter aſſumatur quantitas diurna diei brumæ horæ IX pro exemplo ſuperiori: & ex eadem linea D B E ſumantur utrinque ſuper reliqua diviſa partes IIII & ſemis. Bini fines hinc, & hinc ex D B E aſſumpti jungantur recta veniente oblique ſuper æquidiſtantes ipſi A B C.

Hæ

Hæ habent rationem portionum horizontis, quantum ipſius comprehenditur a tota declinatione eclipticæ apud ſigna orientis, & occidentis. Tandem puncta ſimilia ſuper æquidiſtantibus jungantur rectis parallelis ipſi mediæ D B E. Super etiam portionibus horizontis reſecetur tota exterior longitudo metalli. Super ſupremo margine portionum horizontis ſcribantur indicia ſignorum zodiaci, ſuper A B C hic ♈, illic ♎, ſuper prolixiore ♋, & ſuper breviore ♑, & ſuper reliquis ſigna reliqua ad priorum ordinem. Caſtigetur quoque latitudo laminæ videlicet, lineis cancri, & capricorni, ducantur extrinſecus æquidiſtantes, ſuper his reſecentur exteriora laminæ. Baſis dicetur ubi cancer: ſtatuatur lamina in baſim. Linea media D B E inſcribitur XII, quæ ad dextram contratuentis I, quæ ad ſiniſtram XI: ſic ſequentes reliquæ ex ordine harum deſcribentur. Factis his neceſſariis deſignationibus, reducatur lamina ad abſolutam rotunditatem, hoc eſt Hemicyclium Beroſi. Addatur gnomon: is aſſumatur par ipſi B E, unde venerunt ex quarta F D parallelæ inter B L; figatur ad angulos rectos ſuperficiei hemicyclii in communi ſectione B. Hujus examen eſt, ſuper duas ſectiones lineæ ♈ & ♎ cum horizonte utrinque extendatur regula; ad hujus lineam, quæ per medias ſectiones erit, pertingat ſummus apex indicis: deinde ſuper harum communi ſectione, aſſumatur diſtantia æqua inter utrumque finem ſuper horizonte. Sic index correctus firmetur: tandemque ſiſtatur Hemicyclium ſuper quadrato ad enclima ſucciſo. Ejus rei cauſa ſtatuatur clima, ad quod hujus uſum paratum volumus. Eſto iſtud ſecundum rationem prolixitatis dierum prius aſſumptam graduum XLII. 1 Ei accipiatur in quadrante ſuperiore (Fig. I.) E F D par arcus D V, & jungantur rectæ F L, & E L, recto angulo exiſtente F. 2 Eſt cuneus E F L norma, ſecundum quam quadratum ad enclima ſucciſum corrigatur. Ei cuneo 3 paretur extrinſecus in materia ſolida triangulus

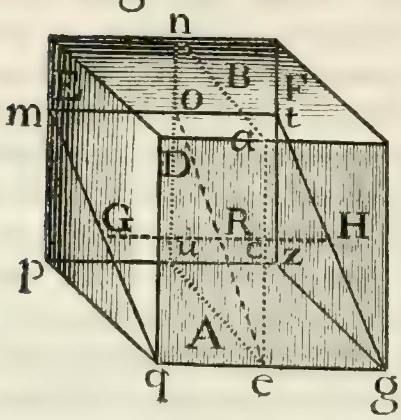
1 EI ACCIPIATVR IN QVADRANTE E F D PAR ARCVS D V, ET IVNGANTVR RECTAE F L, ET E L] Lineæ F L & E L deerant in Ziegleri ſchemate: eas lineas ex conjectura ferme certa nos addidimus, itemque litteras V, ac L, quibus (ut textus omnino requirere videbatur) indicarentur & arcus D V, & vertex anguli E L F.

2 EST CVNEVS E F L NORMA, SECVNDVM QVAM QVADRATVM AD ENCLIMA SVCCISVM CORRIGATVR] Vox *Cuneus* ab noſtro Auctore adhibetur tanquam vox *triangulus*. Ille autem cuneus, ſive triangulus, dicitur *norma*, quoniam adhibendus eſt (non ſecus ac norma ad formandum rectum angulum) ad ſuccidendam partem quadrati (ſive cubi, de quo dicetur inferius) ut idem quadratum ſit correctum ad *enclima;* hoc eſt convenientem habeat inclinationem: *enclima* enim ſignificat idem, atque inclinatio.

3 PARETVR EXTRINSECVS IN MATERIA SOLIDA TRIANGVLVS] Pro *materia ſolida* intelligi debet vel craſſior charta, vel aſſerculus, vel quidpiam ſimile: ut enim norma uſui eſt pro typo formandi anguli, regula pro typo ducendæ rectæ lineæ; ita ille triangulus *ex ſolida materia* uſui eſſe debet pro typo partis ſuccidendæ, hoc eſt, auferendæ a cubo.

lus ⁴ par ſecundum latera E F, quæ baſis, F L, qui cathetus, & L E, quæ ſubtenſa recte dicitur: demum ſtatuatur ⁵ quadratum dictum ſuperius, qui ſit perfectus cubus, magnitudinis ejus, ut large capiat ambitum hemicyclii. ⁶ Hujus baſis ſit (Fig. III.) A, planum huic æquidiſtans B, at frons notetur c, poſtica D, laterum unum E, alterum F. ⁷ Omnia ſigna in mediis umbilicis ſuperficierum; ⁸ per eas medias, ſuper mediis ſignis A B c D, ducantur quatuor rectæ ſe ſe mutuo per ſumma capita excipientes; hæc, uno nomine, dicetur linea cardinis. ⁹ Baſi ejus quadrati ſtanti in planicie æquali, aptetur ſecundum latera E, F triangulum E L F, ſic ut baſis E F baſi cubi in una planicie reſpondeat. ¹⁰ Angulus autem F, in angulum ſummum conveniat, hic ubi tres ſuperficies concurrunt lateris, poſticæ,

Fig. III.



⁴ PAR SECVNDVM LATERA] Nimirum ut latera hujuſce alterius trianguli, ex ſolida materia formati, ſint æqualia lateribus trianguli E F L.

⁵ QVADRATVM DICTVM SVPERIVS, QVI SIT PERFECTVS CVBVS] Ad hunc cubum repræſentandum nos adjecimus (ex conjectura) Figuram III.

⁶ HVIVS BASIS SIT A &c.) Cubus habet, ut notiſſimum eſt, ſex quadratas facies: jubet Auctor, ſingulas facies ſingulis litteris A, B, C, D, E, F, notari.

⁷ OMNIA SIGNA IN MEDIIS VMBILICIS SVPERFICIERVM] Centra ſex quadratorum, ſive ſex ſuperficierum cubi, Auctor appellat umbilicos: hic autem vult, ſex illa centra ſignari; quaſi diceret, *ſex ſuperficierum quadratarum cubi* ſex centra A, B, c, D, E, F, ſignentur.

⁸ PER EAS MEDIAS &c.] verba hæc ita interpretor: *per medias eas ſuperficies cubi, nimirum per puncta* A, B, c, D, *ducantur quattuor rectæ lineæ*, e a, a n, n u, u e, *inter ſe ſe mutuo convenientes, per ſumma capita, hoc eſt, convenientes ſuis extremitatibus*, e, a, n, u: *hæc linea* e a n u, ex quattuor illis formata, dicetur linea cardinis.

⁹ BASI EIVS QVADRATI STANTI IN PLANICIE AEQVALI &c.] Hoc eſt, *Conſtituto* (Fig. III.) *cubo ſuper planum horizontale, aptetur, ſecundum ejus cubi latera, ſiniſtrum* E, *dextrum* F, *aptetur*, inquam, *illud triangulum ex ſolida materia*, quod præparatum jam *fuit æquale triangulo* (Fig. I.) E L F. *Apteturque ita, ut ejuſdem trianguli baſis* E F *reſpondeat lineæ* (Fig. III.) p q *baſis* cubi: *& ſint lineæ baſis cubi, & lineæ baſis trianguli, in eodem illo plano horizontali*.

¹⁰ ANGVLVS AVTEM F IN ANGVLVM SVMMVM CONVENIAT &c.] Pro angulo ſummo Auctor indicare videtur angulum ſolidum poſticum p; formatum ab angulis trium ſuperficierum; ſcilicet ſuperficiei E lateris cubi, ſuperficiei D partis poſticæ cubi, & ſuperficiei A baſis cubi. Ad latus E ſiniſtrum, ope trianguli ex ſolida materia, formabitur (ut jam indicavimus) triangulum q p m; ad latus vero F dextrum, ope ejuſdem trianguli, formabitur triangulum g z t. Notandum hic eſt, noſtrum Auctorem non ſatis attendiſſe quantitatem anguli p q m, ſive z g t: ſed inde non fit, ut intelligi nequeant ea, quæ hactenus explicavimus.

poſticæ, & baſis. Sic aptato triangulo [11] ducantur per plana E, & F cubi lineæ: ſecundum has utrinque lineas reſecetur quadratum ſuper reſiduo ad baſim: [12] ducatur per mediam planiciem declivem linea cardinis ex finibus quæ ex A, & D ad margines perveniunt, ſuper eam mediam ejiciatur perpendicularis ſuper latera E F. [13] Ei declivi ſuperficiei, ſuccisæque ad enclima, imponatur Hemicyclium, ſic ut ſectiones eæ horæ XII, recte inſtent ſuper linea cardinis, illæ vero ex VI utrinque ſuper orthogonali: index vero exeat rectus ſuper reliqua parte cardinis. Sic correctum Hemicyclium confirmetur. Vſus ejus ſciotherici eſt, ut linea ipſius cardinis ſtatuatur in planicie, in lineam ejus nominis ductam in planicie ad artificium quod deſcribit Vitruvius libro primo. Frons autem c reſpiciat auſtrum. Hæc ita perſtringere breviter voluimus; &, ne multa deſiderentur, [14] adpoſuimus Schema, quo reliqua exemplo repræſentemus.

[11] DVCANTVR PER PLANA E, ET F CVBI LINEAE &c.] Nimirum ſuper plano E ducatur linea q m reſpondens lineæ E L trianguli; itemque ſuper plano F ducatur linea g z reſpondens eidem lineæ E L trianguli. Tum cuneus ille, jam deſignatus ab duobus triangulis q p m, g z t, & ab lineis m t, q g, reſecetur a cubo, & remanebit *planicies declivis*, hoc eſt, planum q m t g.

[12] DVCATVR PER MEDIAM PLANICIEM DECLIVEM LINEA CARDINIS &c.] Conſtituitur, ducendas eſſe in plano q m t g lineas G H, o e ſeſe interſecantes ad rectos angulos in centro R.

[13] EI DECLIVI SVPERFICIEI, SVCCISAEQVE AD ENCLIMA, IMPONATVR HEMICYCLIVM &c.] Poſtremo hoc loco jubet Auctor, Figuræ ſecundæ *Hemicyclium* ita ſuper Figuræ tertiæ *declivem ſuperficiem* q m t g, ſuccisam ad *enclima*, imponi, ut Figuræ illius lineæ D E, & A C congruant cum hujus Figuræ lineis o e, G H; & illius centrum B cum hujus centro R; quo ex centro Index (ſive Horologii Solaris Gnomon) exeat rectus.

[14] ADPOSVIMVS SCHEMA] Fortaſſe Schema illud, quod hic indicatur (incuria autem Editorum Operis Ziegleri fuit prætermiſſum) ſimile erat ejus, quod nos ex conjectura adjecimus.

F I N I S.

DE ECHEIS,

hoc eſt, de

VASIS THEATRALIBVS,

de quibus mentionem fecit

VITRVVIVS

Lib. V. Cap. V.

DIATRIBA.

Quæ eſt Caput XXXVI. Operis

P. BONAVENTVRAE CAVALERII.

cujus titulus eſt,

LO SPECCHIO VSTORIO,

De Italica in Latinam linguam converſa
Interprete A. A. F. S. T. D.

DE VASIS THEATRALIBVS VITRVVII DIATRIBA.

EX iis, quæ *de Sectionibus Conicis nota ſunt*, cauſam intelligere aliqua ex parte poſſumus, quare Theatris forma in orbem tribuatur; quo videlicet Auditores vocem percipiant non primariam tantummodo, quæ e ſcena tanquam ex centro per univerſam Theatri amplitudinem manat, ſed etiam ſecundariam, quæ nempe ex ipſo Theatri pariete in gyrum flexo remittitur. Immo vero ut vox iſthæc plenior redderetur, aureſque ſubiret auditorum ſuavior, mos fuit Antiquis, inter ipſa ſubſellia, cellis quibuſdam in pariete excavatis in morem, ut ego quidem autumo, loculamentorum, quæ ſolent admittendis ſtatuis præparari, imponere ærea quædam vaſa; ita tamen ut cuneis quibuſdam ſuſpenſa hærerent, quin parietem ipſum tangerent, atque ore converſa deorſum eſſent. Tredecim erant plerunque vaſa hæc in eadem parietis regione in Theatris minoribus; at in majoribus ſeptem ſupra triginta, eademque in regione triplici; accommodabanturque ſecundum genus harmonicum chromaticum, ac diatonum, ſic formata, atque diſpoſita inter ſe ſe, ut, ſi tangerentur, ſonitum facerent diateſſaron, ac diapente ex ordine ad diſdiapaſon, hoc eſt quartam, ac quintam redderent ex ordine ad quintam decimam: intra quos fines concentum omnem concluſerunt veteres; quanquam Vitruvius quidem uſque ad octavam decimam progreſſus eſt. Hæc indicat idem Vitruvius l. 5. Architecturæ ſuæ c. 5. ubi hæc habet: *Ita ex his indagationibus, mathematicis rationibus fiunt vaſa ærea pro ratione magnitudinis Theatri; eaque ita fabricentur, ut cum tanguntur, ſonitum facere poſſint inter ſe diateſſaron, diapente ex ordine ad diſdiapaſon. Poſtea inter ſedes Theatri conſtitutis cellis, ratione muſica ibi collocentur, ita uti nullum parietem tangant; circaque habeant locum vacuum, & a ſummo capite ſpatium, ponanturque inverſa, & habeant in parte, quæ ſpectat ad ſcenam, ſuppoſitos cuneos, ne minus altos ſemipede; contraque eas cellas relinquantur aperturæ inferiorum graduum cubilibus longæ pedes duos, altæ ſemipedem.* Atque hinc fiebat, ut ex vaſis hiſce reflexa vox multo plenior, multoque ſuavior ad auditorum deferretur aures, quemadmodum, expoſito concentu, quem edere ea vaſa debent

bent inter ſe, ſubdit ipſe Vitruvius, *ita*, inquiens, *hac ratiocinatione vox ab ſcena, uti a centro, profuſa ſe circumagens, tactuque feriens ſingulorum vaſorum cava excitaverit auctam claritatem, & concentu convenientem ſibi conſonantiam*. Vaſa iſthæc quanquam eſſent numero tredecim, non tamen ſingula ſonitum reddebant diverſum; ſed quoniam ordinata erant in ſemicirculum, ea duo ſonitu concordabant, quæ paribus a medio diſtabant intervallis. Sed quo tota res hæc in lumine collocetur, tredecim litteræ majuſculæ in appoſito diagrammate A. B. C. D. E. F. G. F. E. D. C. B. A. deſcriptæ, atque in directum conſtitutæ, referunt ea vaſa, etiamſi vaſa quidem ipſa eſſent in orbem conſtituta pro Theatri in formam ſemicirculi extructione. Hinc itaque intelligemus vaſa duo A. A. quemadmodum & duo B B, C C, D D, E E, F F, ejuſdem eſſe ſoni, proptereaque & magnitudinis ejuſdem inter ſe. Iam vero ex his vaſis quæ extrema ſunt A A, ad Neten hyperboleon ſonent exempli cauſa in genere harmonico, ideſt ſonum reddant acutiſſimum; tum alia duo B B ad Neten diezegmenon, ideſt ſint ſono graviora diateſſaron, ſeu quarta, quam ipſa A A; adeoque vaſorum B B corpora ipſorum A A ſeſquitertia eſſe oportebit: diateſſaron enim conſtat proportione ſeſquitertia. Tertia item C C ſecundis B B graviora erunt quarta, iiſdemque reſpondebunt ſeſquitertia proportione, ut iſta quoque C C una cum ipſis B B forment diateſſaron. Sed quæ duo D D quartum locum tenent, graviora erunt tertiis C C tono integro; proindeque ad eadem C C erunt in proportione ſeſquioctava. Vaſa E E quinto loco ſita graviora erunt, quam D D, quarta; quemadmodum & ſexta F F quarta erunt graviora, quam E E. Ad extremum vaſis G medium locum tenentis ſonus graviſſimus erit, quarta ab ipſis F F diſtans. Atque hæ conſonantiæ illæ ſunt, quas edere, judicio Vitruvii, videntur debere vaſa commemorata, quandocunque aut voce, aut re alia quapiam icta fuerint. Quanquam videntur & alia ratione potuiſſe vaſa illa ſic ordinari, ut ex iis melior etiam concentus naſceretur: de qua tamen re viderint Muſici Practici, qui quænam ſit optima conſonantia, qua poſſint vaſa hæc concordare, facile intelligent.

Sed quamquam intelligantur conſonantiæ ejuſmodi, ac doceat Vitruvius, præſtare locari ea vaſa, ubi cellæ ſunt, quemadmodum ait loco memorato, ac multa alia, quæ ſpectant eodem, exponat; quæ tamen de materia hac tradit, haud ea videntur eſſe, quæ curioſitati noſtræ plene planeque ſatisfaciant. Etenim neque docet Vitruvius, quam formam habere cellæ ipſæ debeant, quam vaſa, qua proportione debeant fieri pro Theatrorum magnitudine, qua regula ſiſti: hoc enim unum ait: *fiunt vaſa ærea pro ratione magnitudinis Theatri*, indicans cava eſſe oportere verbis illis: *tactuque feriens ſingulorum vaſorum cava*; præterea vero nec ipſe, neque ejus Interpretes,

ii certe,

ii certe ; quos videre ego potui , verbum ullum addunt . Quare quid ipſe in hac re quoque ſentiam , non omittam exponere , non quod putem me ipſam veterum rationem poſſe aſſequi ; ſed quod ea, qua ego puto, ratione videtur mihi fieri facile poſſe quippiam ſimile rei illius, quam innuit Vitruvius; atque ut ingenia excitem hominum ſtudioſorum ad problema hoc alterum expendendum: dignum enim eſt curioſa perveſtigatione eorum , qui res novas quærunt , quique nullis laboribus parcunt, ut theſauros veterum diſciplinarum , ruinis quaſi obrutos , in lucem educant.

Crediderim igitur ego quidem , memoratis vaſis aliquam Sectionum Conicarum figuram tributam fuiſſe , Parabolicam ſcilicet , aut Hyperbolicam , aut Ellipticam : harum enim ſingulas ſcimus jam accommodatiſſimas eſſe uniendis ad aliquod punctum, aut contra ab eo disjungendis , lineis convergentibus , divergentibus , ac parallelis , voce egrediente ex Actoris ore tanquam e quodam puncto , ac propterea manante in gyrum per lineas divergentes. E tribus tamen figuris nominatis Hyperbolicam duabus reliquis opportuniorem , utilioremque judicaverim extitiſſe ; cellas vero putarim oportuiſſe Ellipticas eſſe ſecundum longitudinem, ac latitudinem; tam vaſa demum , quam cellas ita cenſuerim ex ordine ad Theatrum fuiſſe conſtructas , ut ex duobus focis cellæ Ellipticæ (quod eſt ſegmentum ſuperficiei ſphæroidis) alter quidem ibi eſſet , ubi Actores , ſeu cantores morari ſolent, alter autem prope cellam ante ipſam , contraque ipſius frontem ; ita ut in idem punctum incideret focus etiam vaſis hyperbolici ore deorſum converſi : quæ ſane ordinatio , atque collocatio eadem ferme eſt, quæ eſſe debet ſpeculi magni parabolici , ac ſpeculi parvi (ut in meo Opere : *Lo Specchio Uſtorio*. Cap. 20. expoſita fuit) idemque debet eſſe artificium . Iam vero ex figura , & diſpoſitione vaſorum cellarumque ejuſmodi enaſci id debere , quod volumus , nunc declarare oportet. Vox igitur , quæ manabit e ſcena, perque amplitudinem Theatri propagabitur, feretur per lineas a foco ibi, ubi paulo ante indicavimus, conſtituto in ſcena divergentes , atque in cellas Elliptica præditas ſuperficie deveniet. Quare cellæ illæ lineas omnes ſonoras, quas recipient, ita reflectent, ut reddantur convergentes ad focum alterum ante cellas, contraque frontem ſitum: ſed is quidem erit etiam focus interior hyperbolici vaſis ibidem conſtitutus . Ergo lineæ ſonoræ , quas cella in interiore commemorati vaſis foco conjunxerit , hunc prætergreſſæ , perlatæque in cavum hyperbolici vaſis , utpote divergentes , ex eodem cavo pariter divergentes , reflectentur ; quemadmodum conſtat (ex citati Operis Coroll. Cap. 14.) rectas lineas , quæ digreſſæ ab interiore foco hyperbolæ in eandem hyperbolam feruntur , reflecti divergentes a foco exteriore . Hinc itaque vox latius ſemper latiuſque ſeſe effundens poterit ita remitti

mitti reflectique, ut ad omnes auditores perveniat: quæ res haud ſane contingeret, ſi vas formam haberet parabolicam: vas enim hoc modo configuratum ſonoras lineas reflecteret parallelas (per citati Operis Coroll. Cap. 9.) neque item contingeret, ſi forma vas præditum eſſet elliptica; tunc enim in uno ſonoras lineas puncto conjungeret (ut ejuſdem Operis fert Cap. 17.) Quare vaſis hiſce, de quibus loquimur, videtur mihi quidem præ figuris reliquis Hyperbolica accommodatiſſima fuiſſe. Cum igitur tredecim ejuſmodi vaſa ſint eo, quemadmodum dictum eſt, ordine ſita, tredecim pariter vocis ejuſdem reflexiones fient ad aures ſingulas auditorum, atque, ut dicam in ſumma, totidem fient ejuſmodi reflexiones, quot fuerint ipſa vaſa, eoque harmonico fient concentu, qui ex eorundem vaſorum proportione enaſcetur.

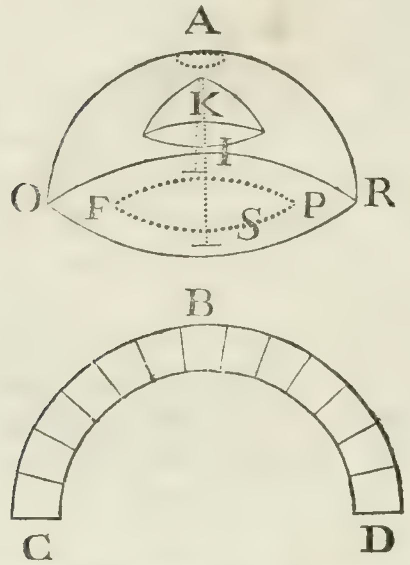
Atque hæc ex iis ſunt, quæ mihi de vaſis Theatralibus cogitanti venerunt in mentem; quam rem ſi forte alii expendendam ſuſceperint, modos fortaſſe invenient faciliores, qui mihi pro mei infirmitate ingenii haud occurrerunt: ſed iis tamen ſpero nequaquam ingratum futurum, poſſe & hæc mea cogitata una cum cæteris ad trutinam exigere. Hæc quidem, quæ ego de propoſita materia in medium protuli, cum modo illo Antiquorum per Vitruvium indicato ad unguem convenire non auſim affirmare dicere; præſertim cum in commemorato Vitruvii Capitulo verba quædam ſint, quæ potius oſtendant rem ſecus fuiſſe, ac declarata a nobis eſt. Si enim *cellæ* nomen expendatur diligentius, haud ſane videtur ſignificare cubile reponendarum ſtatuarum; ſed rem potius clauſam, atque repoſtam; quemadmodum appellare ſolemus cellam vinariam, locum, in quo vina, cellam penuariam, locum, in quo penum reponimus, cellas denique apum domunculas, quæ ſuo pariter ambitu concluſæ ſunt. Quamobrem ſi vocis vim proprietatemque ſpectare voluerimus, exiſtimare oportebit, cellæ nomine indicari potius rem clauſam, veluti quoddam vocis ab impoſito vaſe reflexæ receptaculum, hians tamen atque apertum ex parte ſuperiore & inferiore. Quod ſi ita eſt, credendum erit, vocem ex Actoris ore proficiſcentem, juxta Vitruvium, haud ſtatim ferri in cellam ipſam, quemadmodum nos ajebamus, ſed in vas cellæ impoſitum; hinc vero in cellam ipſam illabi; ex qua per inferiorem partem in hunc finem apertam prodeat, atque inde reflexione undæ aeris deveniat ad aures auditorum: quæ ſane res multum abeſt ab eo, quod opinabar ego: nihilo tamen minus modus ille a me expoſitus probetur veluti novus, atque in eum finem propoſitus, ut ab aliis tum ratiocinatione, tum experientia poſſit expendi, & examinari; neque tamen iccirco verba Vitruvii omittamus ad trutinam revocare, ut eorum vim aſſequi poſſimus. Itaque Vitruviana quidem verba indicare videntur, *cellas* eſſe loca quædam ambitu ſuo

clauſa;

clauſa; quod non modo confirmat vox ipſa, uti dictum eſt, ſed ea etiam verba: *circaque habeant locum vacuum, & a ſummo capite ſpatium;* ubi de vaſis ſermo eſt: nam ſi cella eſſet cubile aliquod, haud ſatis apte in rem propoſitam verba illa caderent: confirmant & hæc alia: *& habeant in parte, quæ ſpectat ad ſcenam, ſuppoſitos cuneos;* ubi profecto neceſſe eſt aliquid eſſe, quo cunei ſuſtineantur, quæ res fortaſſe erit ipſe cellæ ambitus; confirmant illa quoque ad extremum: *contraque eas cellas relinquantur aperturæ inferiorum graduum cubilibus,* quo (ſubdit Daniel Barbarus) exire vox e cella poſſit: quare aditus voci a vaſe prius reflexæ patebit ex parte ſuperiore; quam rem videntur confirmare alia illa verba: *ita hac ratiocinatione vox ab ſcena, uti a centro profuſa, ſe circumagens, tactuque feriens ſingulorum vaſorum cava excitaverit auctam claritatem:* quo loco videtur indicare Vitruvius velle, vocem ab ſcena profuſam ferri ſtatim debere in vaſa ipſa, a quibus deinde reflectatur in cellas, atque inde ſerpat per univerſum Theatrum. Quamobrem exiſtimaverim, vaſa quoque hyperbolica eſſe oportere, ſed focum interiorem habentia non prope, ſed in ſcena, a quo foco acceptas ſonoras lineas divergentes, eaſdem reflecterent pariter divergentes in cellam. Atque hinc haud crediderim, cellis imponi vaſa debuiſſe, veluti totidem galericula omnino inverſa deorſum, ſed ita inflexa, ut ore partim reſpicerent ſcenam, partim vero cellam ipſam, cujus non aliud demum videtur officium eſſe, quam ad modum cujuſdam clauſi canalis vocem cuſtodire, eamque ex inferiore parte per Theatrum univerſum diffundere. Atque hæc ea rerum conſtitutio eſt, quæ ex ipſius Vitruvii verbis colligi videtur poſſe.

Sed nec illud tamen abſurdum judicaverim, vaſa cellis non fuiſſe inſtar galerorum impoſita, at intra cellas ipſas fuiſſe locata, ſpatio tamen aperto atque hiante in parte ſuperiore, quemadmodum Vitruvius ipſe indicat verbis illis: *circaque habeant locum vacuum, & a ſummo capite ſpatium;* quæ ſane verba indicio ſunt, vaſa iſthæc intra cellas eſſe debere: ſi enim forent extra cellas, haberent jam ipſa ex hac ſua conſtitutione a ſummo capite ſpatium, neque cauſæ quidquam eſſet, cur id a Vitruvio moneretur; præſertim cum ſpatium illud requiri videatur, ut voci ſubeunti pateat via, uti explicat Barbarus. Vas igitur erit intra cellam, non autem extra cellam; quod ſi ita ſit, intelligemus, vocem ferri in vas ipſum haud jam per lineam rectam, at per flexuoſam ob undarum aeris dilatationem, quemadmodum ob caſum lapidis fit in undis aquæ, e cujus vaſis cavo deinde in ipſam cellam reflectatur, ac rurſus in vas, ita ut ex ejuſmodi reflexionibus reciprocatio quædam vocis, quaſique perennis quædam echo enaſcatur; voce tamen adhuc per anti-

cas prodeunte aperturas , quæ juxta Vitruvium in ipſis faciendæ ſunt cellis , ac manante per amplitudinem Theatri , cellis formam camerarum , ſeu teſtudinum referentibus , quemadmodum innuunt etiam Auguſtinus Gallus, & Aloyſius Pyrovanus Interpretes Vitruvii. Id igitur, quo clarius exponeretur, addito ſchemate, quandam rei deformationem exhibui. Sit ergo in eo ſchemate cella O A R in modum fornicis conſtructa , ex parte ſuperiore , ubi adſcripta eſt littera A , aperta , uti etiam qua parte Auditores proſpectat ſecundum foramen F P; vas autem erit K , a baſi O R diſtans , ut minimum, ſemipede , ſuſpenſumque cuneis S K , I K : ſubibit ergo vox per foramen A , atque hinc illabetur in vas K , a quo reflectetur in cellam O A R , effundeturque ad Auditores per foramen F P. Si quis autem putet , vas inverſum , ideſt ore ſurſum converſo exſtitiſſe , utrumque poſitum, & utramque conſtitutionem experiri poterit, ac videre , uter magis e re ſit , uter præſtet rem utiliorem . In ambitu vero C B D ordine ſunt digeſtæ cellæ tredecim , ſingulæ ipſi O A R ſimiles , clauſis inter duas quaſque ſpatiis intermediis , cellaſque parietibus interpoſitis ſejungentibus , ita ut omnes ſimul ingentem veluti gradum quendam conſtituant exſtantem ſupra cæteros , in quibus ſedere Auditores ſolent. Quod ſi cellæ a ſe mutuo non ſejungerentur , ſed C B D eſſet quidam veluti canalis in ſemicirculi figuram conformatus , in quem vox influeret per ora C & D , prodiretque per anticas aperturas , cujuſmodi eſt F P, incorrupta, ſed aucta intra canalem C B D ob reflexiones factas ab ipſis vaſis eo , quo dictum eſt , ordine diſpoſitis ; credo , rem haud prave ſucceſſuram eſſe .



Verum unicuique liberum ſit opinionem illam amplecti, quam judicaverit eſſe probabiliorem: ego enim de hac re nihil auſim certi conſtituere. Quod ad figuram autem vaſorum pertinet , dicam & illud , vidiſſe me eorum deformationes apud memoratos Vitruvii Interpretes , qui illa exhibent veluti totidem , ut vulgo appellamus , campanas ; quæ res pariter confirmat figuram hyperbolicam jam ſuperius commemoratam (quæ demumcumque ſit eorum conſtitutio) ad quam videntur æra campana accedere. Figuræ tamen iſtæ non ita ſevere capiendæ ſunt , ut non liceat ab illis aliquantillum aberrare : ſatis eſt enim , ſi ad eas accedamus. Inquit

quit enim Vitruvius idem (eodem memorato capite) multos fuiſſe, qui vaſis non metallicis, ſed teſteis, cujuſmodi urnæ ſunt, uſi, effectus utiliſſimos in Theatris peperere. Habebant autem Veteres & aliud genus vaſorum, ait Heron, ad excitanda in iiſdem Theatris tonitrua; ad quorum vaſorum, uti & eorum, de quibus hactenus locuti ſumus, cognitionem non dubito poſſe nos quoque, adhibito ſtudio, ac labore aliquo, pervenire, ſi doctrinam cum experientia conjunxerimus.

FINIS.

DE ECHEIS, SIVE PHONISMIS THEATRI CORINTHIACI

A VITRVVIO

deſcriptis Lib. V. Cap. V.

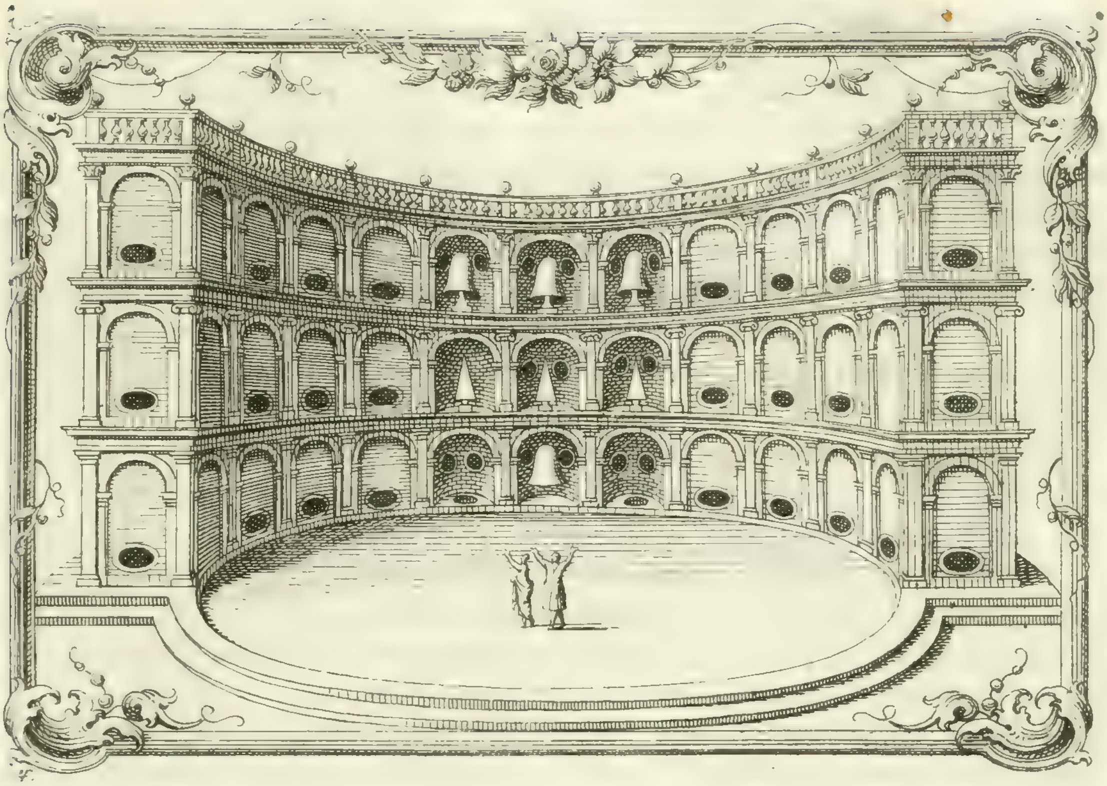
DIATRIBA.

Quæ eſt Caput I. Operis

P. ATHANASII KIRCHERI,

cui titulus eſt,

PHONVRGIA NOVA.



DE
ECHEIS, SIVE PHONISMIS THEATRI CORINTHIACI,
A VITRVVIO
DESCRIPTIS, DIATRIBA.

MAGNA hoc loco de incitandis vaſis controverſia eſt, dum multi capere non poſſunt, quomodo hæc harmonica vaſa ſonitum ediderint. Quidam putant, vaſa malleolos habuiſſe filis aut funiculis ferreis affixos, qui ad eorum attractum campanis alliſi ſonuerint, non ſecus uti in modernis Campanariis organis fieri ſolet: ita Cæſar Cæſarianus in *Commentariis ſuis in Vitruvium*. Nonnulli ſola aeris ex voce comœdorum agitati illiſione, & impetu vaſa ſonuiſſe arbitrantur. Veruntamen hoc ſubſiſtere non poteſt, cum nulla vox tanta ſit, quæ ad campanam aliquam incitandam ſufficiat; & patet in noſtris campanis,

quæ,

quæ, ſi ſola agitatione aeris ſonare poſſent, dicerem profecto eas perpetuum ſonitum effecturas, cum aeri perpetuo expoſitæ ſint, & in alto ut plurimum loco, ubi ventus multum dominatur; neque tamen experientia ulla docuit, ventum etiam quantumvis impetuoſum hujuſmodi ſonum unquam cauſaſſe. Imo ut aliquam hujus rei experientiam ſumerem, campanas vitreas conflari curavi, eaſque *Vitruviana* methodo locis concavis ſituata ſtudioſe diſpoſui, voces ſecundum omnes intenſionis gradus adhibui, neque tamen quicquam ſoni perceptum fuit, ſed tinnitus tantum, qualis in puteis & locis concavis ſentiri ſolet. Volunt tamen plerique concavas illas cellas, & vaſa tantum fuiſſe adhibita ad magnam reſonantiam theatro conciliandam. Quod non nego; ſed, quid tam ingenioſa in vaſis juxta conſonantias harmonicas proportionandis induſtria ſine eorundem attactu immediato contulerint, non video. Ad quem finem tam ſtudioſa & ſubtilis ſecundum triplex Muſicæ genus diatonicum, chromaticum, enharmonicum vaſorum diſtributio ordinata fuerit, diſpicere minime valeo, cum ſine ſymphonia actuali hæc omnia inutilia fuerint, & nullius uſus. Vel igitur dicendum eſt, tantum ad voces comœdorum augendas fuiſſe inſtitutas, vel alium aliquem uſum habuiſſe, ſed veriſimile non eſt, Echea cum tanto harmonico artificio ob ſolam majorem vocis reſonantiam compacta fuiſſe; neque etiam dici poteſt, ut paulo ante probatum fuit, voce ſola, ſive illiſione aeris in ea facta, in harmonicam ſymphoniam fuiſſe incitata. Vnde Bonaventura Cavallerius in *Opuſculo de Speculo Vſtorio* putat cellas haſce *Vitruvianas*, uti & Echea, partim parabolicæ, partim hyperbolicæ figuræ fuiſſe, in quibus vox ingreſſa alliſaque infinita quadam radiorum multiplicatione augebatur; & ut hoc probet, multo aliam adducit hujus theatri fabricam, quam a Vitruvio deſcriptam legimus: a loco enim vocis uſque ad cellas fornices parabolicos fingit, in quibus veluti a centro parabolicorum fornicum vox diffuſa, & in infinitum multiplicata, mirificum effectum præſtabat, tum in intenſione vocis, tum in concitandis Echeis. Verum cum (ut dixi) hoc pacto is novum theatrum fingat, de quo nihil apud Vitruvium ſimile legatur, Architectis non uſque ideo ſatisfeciſſe videtur, cum abſtrahendo a textu Vitruvii unuſquiſque novas fabricas Echæas facile comminiſci poſſit. Quæritur igitur, quomodo hæc theatra tantam haberent reſonantiam, & quomodo diſpoſita fuerint vaſa ad tam luculentum effectum, quem Hiſtorici referunt, edendum? Notandum igitur, duplicem harmonicum ſonum conſiderari poſſe in hujuſmodi Echeis; primus fiebat per tinnitum quemdam, ſive bombum harmonicum, dum voces externæ cellulas ſubeuntes, & varia agitatione illiſæ, tandem multiplicato ſono, & veluti impetu quodam facto, in Echea vaſa eum tinnitum, quem vaſorum

tremor

tremor exhibebat, reddiderunt; alter eſſe poterat per malleolos funiculis attractatos, atque in Echea illiſos conſtitutus; prioris uſus videtur fuiſſe, ut vox Comœdorum in concavitates illas recepta, ibidemque multiplicata majorem reſonantiam acquireret, uti dictum eſt, & omnes mecum conſentiunt in Vitruvium commentatores; qui quidem nihil aliud erat, quam tinnitus quidam ſymphoniacus ex tremore Echæorum varie harmonica proportione diſtributorum cauſatus; alter uſus fuiſſe potuit in præludiis aut intermediis. Nam ut Auditores excitarent, & expectationem rerum ſecuturarum acuerent, antequam perſonæ theatrum ingrederentur, Echea ſonita fuiſſe; ſed ſonare non poterant, niſi filis ferreis malleis ſuis inſtructis per omnes cellas deductis. Hoc enim filo per omnes cellas ſingulari induſtria traducto, unuſquiſpiam huic negocio ſpecialiter deputatus, omnia vaſa in harmoniam perfectiſſimam incitavit; quæ vaſa in cellis vehementem ſonitum excitabant longe lateque perceptibilem, & tanto majoris admirationis, quanto machinatio muſurgiaca erat occultior: atque hunc uſum fuiſſe præcipuum ipſe Vitruvius inſinuat hiſce verbis: *Excitavit auctam claritatem, & concentu convenientem ſibi conſonantiam*. Concentus igitur fuit vaſorum juxta conſonantias muſicas concinnatorum; at ſimilem vehementem concentum ſolius vocis illiſione fieri non poſſe, ſupra dictum eſt: dicta itaque ratione per funiculos occultos in harmoniam excitata ſonuere, quod & ſubolfecit Cæſar Cæſarianus ſupracitatus. Et niſi hac ratione contigerit, non video, quis ullus alius modus eſſe potuerit, quo in conſonantiam incitata fuerint. Hoc enim eodem artificio, Plinio teſte, tonitrua aliaque murmura exhibebant. Quod vero Vitruvius de dictis funiculis & malleolis nihil aperte dicat, hoc ideo factum eſt, quod ſimile theatrum ipſe nunquam viderit, ſed a Græcis relatione tantum acceperit. Vnde Ariſtoxenum, quem hujuſmodi theatri Auctorem exſtitiſſe, veriſimile eſt, frequenter allegat, muſica ejuſdem præcepta ſequitur ipſe dubius; neque aliud hujuſmodi theatrum in Græcia, aut Romæ fuiſse præter illud *Corinthiacum*, ex quo Periclem, teſte eodem Vitruvio, Echea ablata ad ædes *Fortunæ* Romæ ſuſpendiſse legimus. Et certe videtur ipſe Vitruvius aliquam circa hujus theatri conſtructionem objectionem habuiſſe a peritioribus ſui temporis Architectis, quam ipſe proponere, & una ſolvere, hiſce verbis oſtendit.

Dicet forſan aliquis, multa theatra Romæ quotannis facta eſſe, nec ullam rationem harum rerum in his fuiſſe: ſed erravit in eo, quod omnia publica lignea theatra tabulationes habeant complures, quas neceſſe eſt ſonare. Hoc vero licet animadvertere etiam Citharœdis, qui ſuperiori tono cum volunt canere, advertunt ſe ad ſcenæ valvas, & ita recipiunt ab

 earum

earum auxilio conſonantiam vocis. Cum autem ex ſolidis rebus theatra conſtituuntur, id eſt, ex ſtructura cæmentorum, lapide, marmore, quæ ſonare non poſſunt, tunc ex his hac ratione ſunt explicanda; ſin autem quæritur, in quo theatro ea ſint facta Romæ? non poſſumus oſtendere, ſed in Italiæ Regionibus, & pluribus Græcorum Civitatibus, etiamque Auctorem habemus L. Mumium; qui, diruto theatro *Corinthiorum*, ejus ænea ROMAM deportavit, & de manubiis ad ædem *Lunæ* dedicavit. Multi etiam ſolertes Architecti propter inopiam fictilibus doliis ita ſonantibus electis hac ratiocinatione compoſitis perfecerunt utiliſſimos effectus.

Et in tantum quidem placuit inventio hujus theatri Vitruvio, ut ejus cauſa totius Muſicæ theoricæ fundamenta præmiſerit, quamvis & ipſe in multis dubius difficultates occurrentes non præviderit. Si enim perfectam Muſicæ ſcientiam habuiſſet, nunquam in minoris theatri Echeis deſcribendis uſus fuiſſet Enharmonico genere, cum hoc ad concentum exhibendum propter variæ miſturæ ſonos in æreis vaſis intravenientes inutile ſit, ut *ſeptimo libro Muſurgiæ noſtræ* fuſe probavimus: neque fieri potuerit, ut ænea illa vaſa tam exacte fuſa fuerint, ut Dieſes & Dieſes in minutiſſima intervalla diſtincte exhiberent. Diatonicum igitur genus huic negotio aptiſſimum adhibere debebat conſultius; cum enim Diateſſaron, & Diapente adhibeat in Enharmonico genere, quid aliud niſi Diatonicum deſcribit?

Vnde patet, quam multa etiam in maximorum Auctorum monumentis lateant erronea, quæ ſi intime diſcuterentur, vel in ipſis ſolibus deformes maculæ detegerentur. Vnde colligo, veriſimile eſſe, Vitruvium hujuſmodi theatri fabricam ex aliquo manuſcripto Ariſtoxeni ſimpliciter deſcriptam poſteris exhibuiſſe; cum multa in dicta trium generum deſcriptione occurrant, quæ cum regulis muſicis convenire non poſſunt.

Sed audio nonnullos obmurmurantes, multa habuiſſe Græcos admiranda, quorum ratio poſteros fugerit, & e talibus unum fuiſſe *Theatrum Vitruvianum*, in quo & Echea tali induſtria & arte quadam incomprehenſibili ita fuerint adaptata, ut ſola voce excitata fuerint. Verum cum hujuſmodi res omni experientiæ repugnet, de ea quoque nullus ſapiens diſceptare debet, niſi forte nobis perſuaſerit aliquam occultam intelligentiam ad vocis ſonitum ea concitaſſe, quod ridiculum, ne dicam ſtultum, eſſet aſſerere. Eſt enim proprium hujuſmodi rerum Græcanicarum admiratoribus, ſomnia ſibi fingere, & quælibet ad placita ſua ſtabilienda, etiam a ratione & experientia diſſona excogitare. Non tamen negaverim, uti & ſupradictum eſt, tinnitum aliquem ſymphoniacum ex recitatione Comœdorum fuiſſe perceptum, quemadmodum & experientia ſupra nos

docuit;

docuit ; ſed eum nequaquam ſufficientem fuiſſe ad intentum ab antiquis finem obtinendum . Nonnulli advertentes in *Hyppodromi Romani* adhuc ſuperſtitis veſtigiis , neſcio quæ teſtacea vaſa viſceribus murorum inſerta , in eam devenere ſententiam , hujuſmodi vaſa non alia de cauſa ibidem diſpoſita fuiſſe , niſi ad reſonantiam theatri augmentandam . Verum vehementer hallucinantur , cum dictus *Hyppodromus* nec formam theatri , multo minus ob currentium equorum hominumque tumultuantium ſtrepitum , reſonantia indiguerit . Dico itaque , teſtacea illa vaſa ad pondus murorum ſublevandum , quemadmodum & hodierno die in ſornicibus tophaceis pondere ſublevandis adhuc fieri videmus , inſerta fuiſſe . Atque hæc ſunt , quæ de theatro Vitruvii dicenda nobis occurrerunt , ſed jam calamum ad alia convertamus .

FINIS.

IOSEPHI SALVIATI
PICTORIS
RATIO ACCVRATE DEFORMANDI
TVM VOLVTAM,
TVM CAPITVLVM IONICVM,
Secundum
VITRVVII
PRAECEPTA.

De Italica in Latinam linguam converſa.

Interprete A. A. F. S. T. D.

RATIO ACCVRATE DEFORMANDI
TVM VOLVTAM,
TVM CAPITVLVM IONICVM,
Secundum
VITRVVII
PRAECEPTA.

Viro Ampliſſimo
DANIELI BARBARO
Aquilejenſi Patriarchæ Electo
IOSEPHVS SALVIATVS F.

CVM annis abhinc undecim eſſem Patavii, qua in Vrbe Tabulis quibuſdam pingendis vacabam, quidquid licebat mihi per tempus operæ ſubſecivæ conſueveram animi gratia iis ſtudiis impendere, quæ ad proportiones, & ſymmetrias referuntur: quod ut facerem, ſtimulos addebat in primis illa, qualiſcunque rerum harum cognitio, quam hauſeram ex Geometria. Cum autem modo hæc, modo illa res animo ſe offerret meo, cœpi in id incumbere, ut rationem deformandæ capituli Ionici volutæ inveſtigarem. Hac in re, quandoquidem ſcire nondum licuit quo artificio opus perficeret Vitruvius, elaborarunt multi præſtantes ingenio Viri; quibus ego quidem etſi longe imparem doctrina eſſe me intelligerem, a nemine tamen judicavi verti vitio temeritatis mihi jure poſſe, ſi illo pervenire ipſe quoque pro virili conarer, quo multi laudati homines contenderunt. Neque enim reprehendi a quopiam ſagittarius ille ſolet, qui quamquam in arte jaculandi mediocriter exercitatus, eundem tamen ſcopum, quem expertiſſimi quique, feriendum ſibi ipſe quoque proponat, etſi ab illo aberret. Iam vero, re quanto potui maximo ſtudio expenſa atque explorata, putavi demum, ipſa præſertim edoctus experientia, me rationem inveniſſe, qua (niſi me rerum mearum fallit amor) æque accurate ac facile Ionica voluta perficeretur.

Haud multo poſt id temporis, cum rediiſſem Venetias, de hoc invento meo certiorem fecit Sebaſtianum Serlium, virum Architecturæ laude clariſſimum, Franciſcus Marcolinus, quo ego utebar familiariſſime. Quare quodam die cum Marcolino domum meam venit ipſe Serlius, ut rem præſens inſpiceret; modum deſcribendæ Volutæ & placere ſibi magnopere ſignificavit, & commendavit tanquam optimum omnium, quotquot hactenus excogitaſſet Artificum induſtria; regulamque univerſam edoctus ſpopondit illam ſe nomine meo publicaturum, ſiquando contigiſſet eam ad opus transferre. Poſt annos aliquot intellexi, totius artificii formam a Diſcipulo quodam meo fuiſſe mihi ſurreptam: quæ res in cauſa eſſe facile poterat, ut quiſpiam alienæ partum induſtriæ vindicaret ſibi, & quaſi ſui fructum ingenii in publicum efferret: quod Serlius quidem, vir modeſtiæ ſingularis, nunquam facturus erat. Quoniam igitur decet maxime, ut quiſque pro ſuis habeat, quæ ſua ſunt, a nemine reprehenſum iri putavi conſilium meum, ſi rei auctorem me publice facerem. Deformationem itaque Volutæ nunc ſolam edo in lucem, quia ſolam hanc ſurreptam mihi eſſe cognovi; editurus fortaſſe alio opportuniore tempore quædam alia tum ad eam, quam noſtri *Proſpectivam* dicunt, tum ad alias artes pertinentia, ſcitu cognituque non indigna. Sed ut ne hæc quidem ipſa res, qua de nunc loquor, plane ſola in publicam lucem exeat, hoc eſt patrocinio, ornatuque omni prorſus deſtituta, Tu, Vir Ampliſſime, patere pro tua liberalitate, ut itura in publicum gaudeat auſpiciis tuis, tuumque in fronte gerat nomen longe clariſſimum; clariſſimum, inquam, titulis tam multis, quorum ſi velim minimam partem hoc loco recenſendo exponere, idem faciam, ac ſi brevi ſpatio coner infinita complecti. At enim, quemadmodum, ut tibi opuſculum nuncupem, movet me cum ſingulare quoddam animi ſtudium, quo Te jure proſequor ob ampliſſimas ac præclariſſimas dotes tuas, tum Marcolinus ipſe facit, qui illud Tibi pollicitus eſt: ſic confido, id Tibi fore gratum non mediocriter, qui videlicet, præterquamquod multarum cognitione ſcientiarum ornatus es, Architecturam quoque calles, atque ex rebus ad Architecturam pertinentibus capis incredibilem voluptatem.

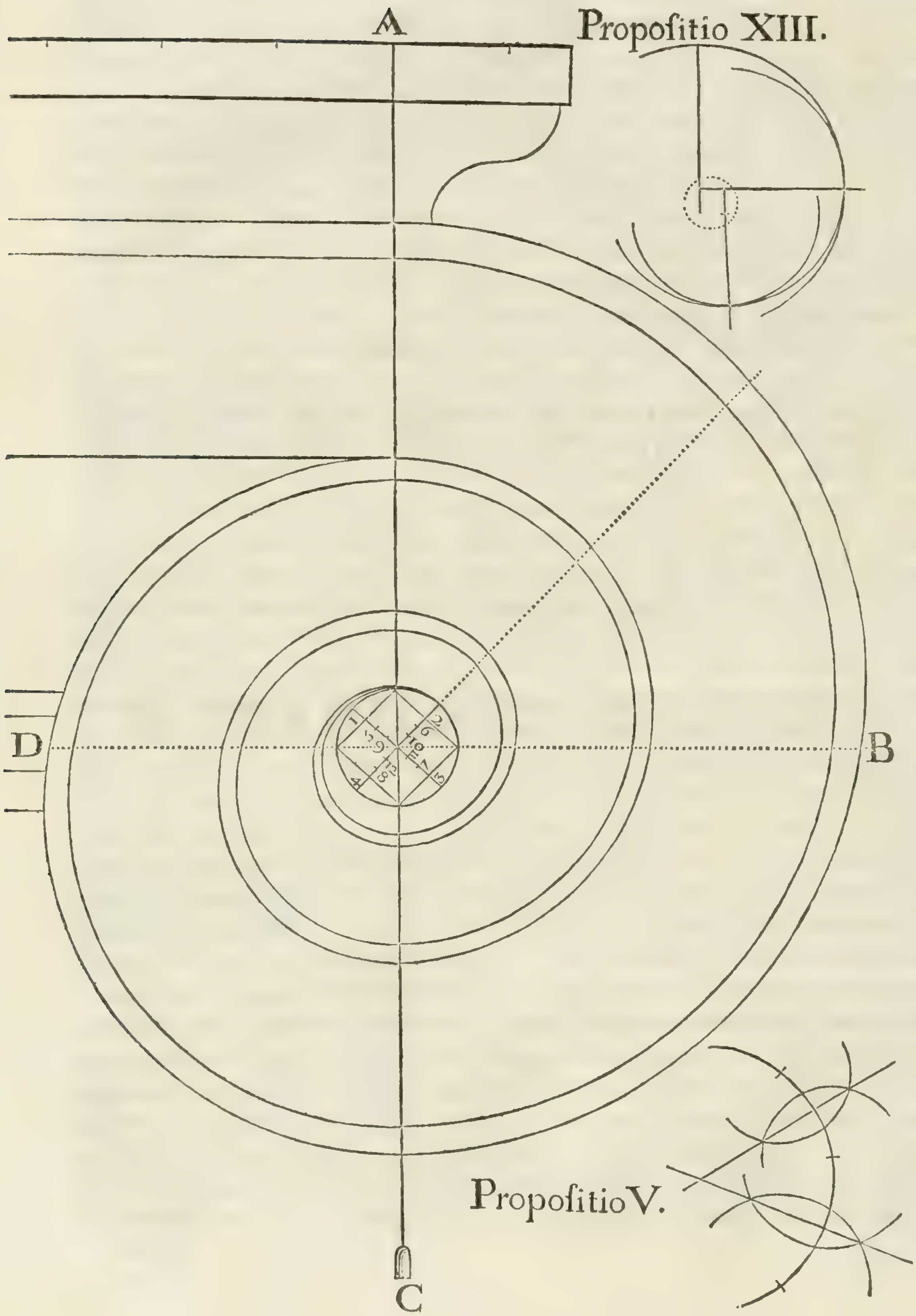
RATIO VOLVTAE DEFORMANDAE.

TAmetſi regula, qua ego Volutam deformo, tam clara eſt, ut eam quiſque, modo in Architectura tantiſper ſit verſatus, ex ipſa ejus delineatione facile poſſit percipere; quo tamen ſatisfiat etiam illis, quibus ejus indoles eſt minus nota, ex quo clarum pariter fiat, quam bene regula eadem conveniat cum iis, quæ de Volutæ deſcriptione

præcepit

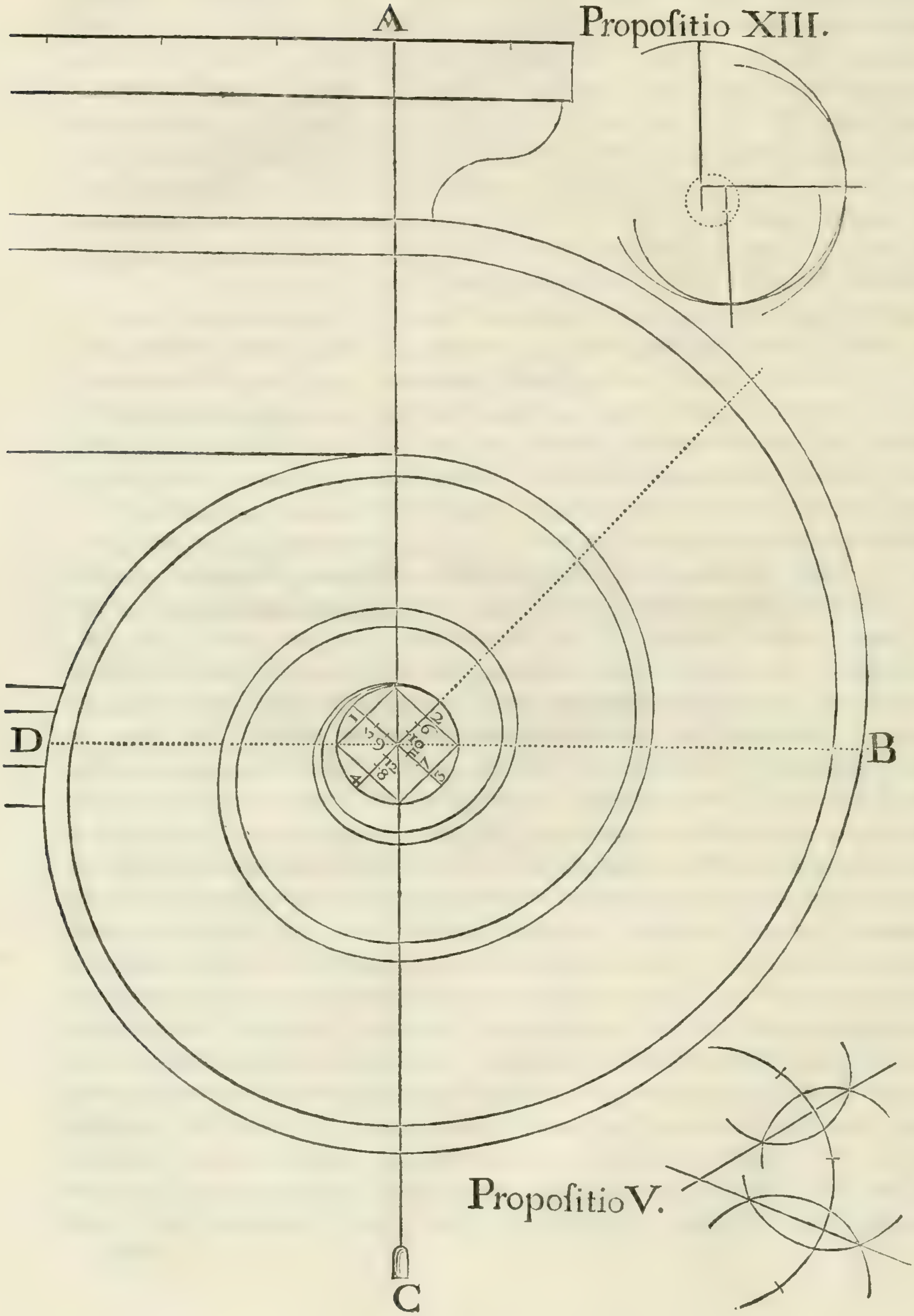
præcepit Vitruvius, conabor pro modulo virium mearum eam verbis exponere.

Sumpta altitudine capituli Ionici, ac latitudine frontis Abaci, eademque ſecta in partes octodecim, dimidia pars adjicitur utrimque; hinc, poſtquam receſſeris in interiorem partem parte una decima octava cum dimidia, agitur linea ad rectos angulos, quæ cathetos dicitur: hæc erit partium novem ac ſemis: ex his una cum dimidia tribuitur Abaco; octo vero reliquæ aſſignabuntur Volutæ; quarum quatuor quidem relinquentur ſupra, tres autem infra; ac ea, quæ media eſt, oculo dabitur. Ad oculi centrum ducetur diameter catheto reſpondens, uti docet Vitruvius Lib. III. Cap. 3. qui quidem tradere deinde incipit, qua ratione circulorum, ſeu rotundarum circinationum, imminutio fiat; *Tunc*, inquit, *ab ſummo ſub Abaco inceptum in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui eſt ſub Abaco, veniat*. Ac licet hæc verba viſa multis obſcura fuerint, nihilo tamen minus facile intelligi ex iis poteſt, quid Vitruvius præceperit; videlicet per ſingulos tetrantes, ſive malimus dicere, per ſingulos quadrantes, ſeu quartas partes, dimidiata parte ſpatii oculi imminui. Ac ſane rem ita eſſe patet ex eo, quia a ſummo ad imum, cum ſint duo tetrantes, parte una minuitur, ut dictum eſt, partes quatuor eſſe ſupra oculum, tres infra: adeo ut ſi rotunda circinatio peragatur, donec ad eundem quadrantem reditur, qui eſt ſub Abaco, duabus partibus imminuatur. Atque in hunc modum tradidit Vitruvius imminutionem ſolius primæ circuitionis; qua autem ratione adhiberi circinus debeat, non adjecit; pollicitus, oſtenſurum id ſe Libro ultimo; quem tamen modum nemo hactenus vidit. Si igitur ſingulis quadrantibus in prima circinatione minuitur dimidiato oculi ſpatio, ac binis quadrantibus ſpatio uno, neceſſe eſt, ut ſingulis dimidiatis quadrantibus minuatur quarta parte. Quare data duorum laterum, ac dimidiati quadrantis longitudine, ope horum trium terminorum inveniri centrum poterit arcus ejuſmodi quadrantis per Prop. V. Lib. IV. Euclidis. Diviſis igitur bifariam ſingulis quadrantibus, cognitaque laterum, ac ſemiſſis eorum longitudine, juxta regulam ab Euclide loco cit. traditam eorum arcuum centra inveni: ex verbis enim Vitruvii colligimus, ſingulorum quadrantum arcubus ſuum peculiare centrum eſſe debere, cum inquit, *in ſingulis tetrantorum actionibus*; hoc eſt quot ſunt tetrantes, totidem actiones eſſe, quarum actionum nomine mutationes ejuſmodi centrorum ſignificantur. Peracta circuitione prima, intellexi, ſi altera quoque, uti prior, per ſingulos tetrantes dimidia parte imminuatur, Volutam e duplici tantum ambitu componi, neque ſpatia decreſcere, ſed æqualia exiſtere, ita ut opus oculis ſpeciem minus jucundam exhiberet.


A
Propoſitio XIII.
D
B
C
Propoſitio V.

Quare credibile non eſt, Volutam hoc modo fuiſſe a Vitruvio deformatam. Cum igitur mecum animo reputaſſem poſt rei diviſionem, quæ fit per ſemiſſes, illam proxime ſequi, quæ per trientes peragitur; ſic circuitionem ſecundam inſtitui, ut ſingulis tetrantibus tertia ſpatii oculi parte minueretur: quo facto ſupererant duæ tertiæ partes, quarum ſingulas bifariam diviſi, effecique, ut tertius ambitus per tetrantes ſingulos ſexta parte decreſceret: quæ ſane diminutio multum habet pulcritudinis & concinnitatis. Diviſo enim oculi ſpatio in ſex partes, in primo quidem ambitu imminuitur tribus ſextantibus, in ſecundo duobus, in tertio ſextante uno; quorum centra reperi modo paulo ante indicato; regulam autem, qua conſtituantur, hoc pacto inveni.

Ducta linea B D per oculi centrum, quæ ad angulos rectos ſecet lineam A C, quæ Cathetos dicitur, diviſum erit in quatuor partes tam ſpatium Volutæ, quam circulus oculi. Præterea, qua ſinguli quadrantes oculi bifariam dividuntur, agantur ſingulæ lineæ ad centrum; in quarum ſingulis invenientur centra Volutæ non iſtius modo, ſed etiam quarumlibet aliarum cujuſcumque ordinis, ſi quas alias deformare oportuerit. Centra ergo pro primo Volutæ hujus ambitu hac ratione reperientur. In ſingulis oculi quadrantibus ab uno latere ad alterum ſingulæ lineæ ducantur; punctum, in quo lineam mediam interſecant, centrum primum eſt: intervallo autem inter punctum hoc, & oculi centrum trifariam diviſo ſingula diviſionum puncta erunt centra ſingula ceterarum Volutæ circuitionum. Horum primum erit in quarta parte ſuperiore interna; ſecundum autem in parte externa; tertium in quarta parte inferiore externa; quarum in altera. Idem dicatur de ceterarum circinationum centris, quæ ſuis diſtincta numeris in adjecta Voluta conſpiciuntur. Altero itaque crure circini conſtituto in primo centro, atque altero ad ſummum infra Abacum translato ducatur circinatio uſque ad lineam B; atque hic erit unus primi ambitus quadrans: ſiſtatur in puncto B circini latus, tranſducatur latus alterum ex primo ad ſecundum centrum; tum circumacto mobili inſtrumenti crure deſcribetur quadrans ſecundus, qui cum priore illo dabit dimidiam circuitionis primæ partem. Ad eundem modum res tota perficietur mutato ſingulis quadrantibus centro, donec tertius ambitus abſolvatur ad poſtremam e quatuor partibus ſupra oculum relictis: cavendum tamen eſt, ut ita unus arcus cum alio ſingulorum quadrantum conjungatur, ut connexionis mutuæ punctum ſit in eadem linea, quæ per utriuſque centra quadrantis tranſeat, ſi ratione inſtituenda operatio eſt, ſicut Prop. XIII. Lib. III. Euclidis demonſtratur. Sed ne ducantur ejuſmodi lineæ, conjunctio unius quadrantis cum alio parallela erit ad ſuummet centrum juxta quadrantem proxime ſequentem, eodemque modo conjunctio primæ circuitionis cum linea



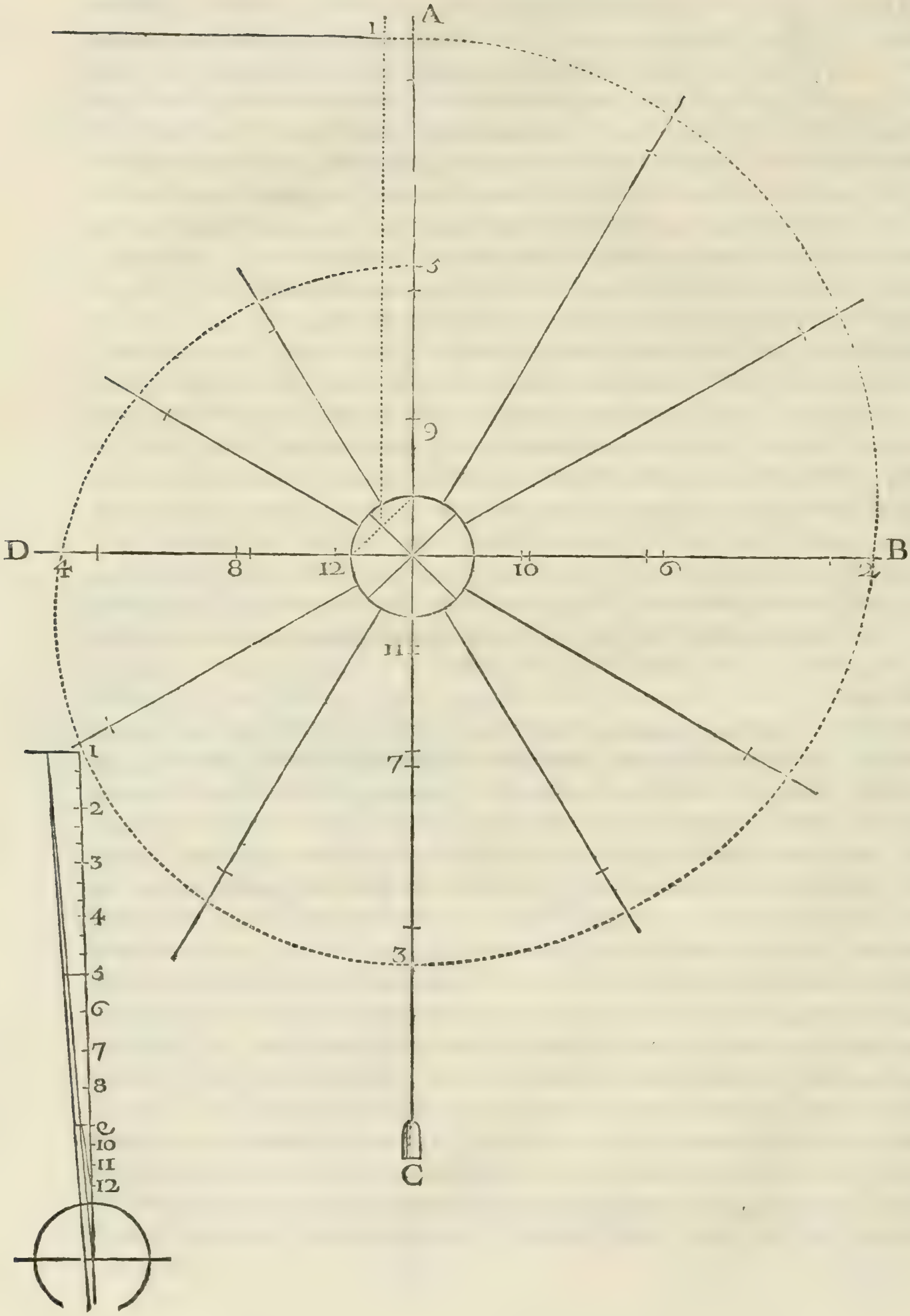
Propoſitio XIII.

Propoſitio V.

recta; quæ res praxi accuratiore facile poterit perfici. Volutæ baltheus in hunc modum minuetur. Capta ejus latitudo, quæ magnitudini atque operis diſtantiæ proportione reſpondeat, apponetur ſub Abaco ad initium Volutæ, atque hic ſtatuto uno circini crure, altero autem minimo ac prope nullo intervallo infra primum centrum, mobile latus inſtrumenti movebitur uſque ad lineam B; tum circini pede infra ſecundum centrum translato, convertetur circinus uſque ad lineam C: atque hactenus deſcripta erit dimidiata pars: eodemque pacto pro ſingulis quadrantibus mutato circini pede paulo infra eorundem quadrantum centra imminuetur baltheus concinna proportione uſque ad extremum. Atque hæc regula, ſi diligenter ineatur, pro hujus deſcriptione Volutæ ſatis erit.

Quandoquidem vero vel circinorum vitio, vel regularum pravitate, vel etiam aliqua artificis incuria fieri poteſt, ut lineæ minus rectæ agantur, atque ut centra non accurate paribus mutuo a ſe diſtent intervallis, idque ob anguſtias ſpatii, quod inter duo quæque interjicitur; ex quibus cauſis manare errores poſſunt, qui etſi parvi, ac ſenſum prope omnino fugientes, in majoribus tamen circinationibus magni exiſtent, atque conſpicui: unicus enim quadrans unius ambitus maxime ex primis prave deformatus ceteros omnes depravabit. Vt igitur ejuſmodi errores vitentur, primum ſignabuntur cujuſque ambitus latitudinis termini in duabus illis lineis, quæ totius ſpatium Volutæ in partes quatuor dividunt, ideſt in linea A C, ac in linea B D, hoc modo.

Ex quatuor partibus, quæ ſupra oculum ſunt, primæ duæ ſuperiores dividuntur ſingulæ bifariam; ex qua diviſione exiſtent quatuor partes æquales; reliquarum duarum inferiorum ſingulæ dividantur trifariam; atque hinc fient partes ſex: harum ſex partium poſtremæ duæ proxime ſupra oculum bifariam dividantur ſingulæ, ut partes quatuor æquales naſcantur: hoc pacto univerſum ſpatium ſupra oculum in duodecim partes ſectum erit: primæ quatuor ſuperiores magnitudine pares erunt ſingulæ dimidiato oculo; atque iſtæ pro primo ambitu erunt: ſecundæ quatuor partes æquabunt ſingulæ trientem oculi; & hæ pro ſecundo erunt ambitu; partes quatuor poſtremæ æquabuntur ſingulæ ſextanti oculi, quæ pro tertio erunt ambitu, quemadmodum dictum eſt. Quare ſpatium poſtremarum harum partium ſextans eſt totius lineæ in duodecim partes ſectæ ſupra oculum; ſpatium vero partium mediarum priore illo duplo majus eſt, atque eodem triplo majus ſpatium partium quatuor ſupremarum. Statuto ergo uno circini pede in oculi centro translatus alter ad extremam primam partem traducetur ad extremitatem primi quadrantis, hoc eſt ad lineam B, ibique ſignabitur punctum; rurſus pes mobilis circini ſtatutus in extrema parte ſecunda agetur ad extremitatem ſecundi quadrantis,


A
B
C
D
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

quadrantis, hoc eſt ad lineam catheton infra oculum; atque ibi pariter notetur punctum, ſumptaque e ſingulis commemoratis diviſionibus menſura in convenientem ſuam lineam transferatur, quemadmodum ex appoſita figura percipere licet per numeros ſuis lineis adſcriptos; per quæ adnotata puncta tranſire debent circinationes: atque hunc in modum deformata Voluta accuratior evadet. Sed ut opus adhuc perfectius habeatur, ejuſmodi memorati termini conſtitui debent frequentiores, hoc eſt dividere in duas, treſve partes oportet quadrantes ſingulos, atque in totidem pariter partes menſuræ eorum, eaſque transferre in ſuas lineas, quemadmodum in adjecto exemplo oſtenditur. Ac ne diviſiones illæ ſupra ipſam, quæ deformari debet, Volutam ſignari debeant, menſura quatuor partium una cum oculo transferatur in tabulam aliam, in qua diviſiones commemoratæ peragentur, ut in adſcripto ſchemate (infimo ad ſiniſtram) appareti quæ deinde ſupra lineas transferentur, ut dictum eſt. Item poſita ex parte ad ſummum partium memoratarum latitudine balthei, ſtatutaque ibi regula, baltheus ipſe agetur ad extremas illas diviſiones, atque magis minuſve contrahetur pro operis magnitudine ac diſtantia. Hoc autem pacto ſingulæ partes habebunt appoſitam balthei latitudinem ſibi proportione reſpondentem: cujus balthei latitudines transferentur ſingulæ contra partes ſuas, cetera perficiendo, quo modo dictum eſt ſuperius. Hac ratione, atque hoc ordine, deformari poterit Voluta quælibet, ac circuitionum quotlibet magis minuſve decreſcentium, prout res ipſa videbitur poſtulare.

Atque ut exponam, quid ego fecerim, cum hanc Volutæ deſcribendæ rationem inveſtigarem, ſtatui rotundam pyramidem rectangulam ita, ut ejus baſis æqualiter oculo incumberet; aptatoque circum filo, Volutam delineavi ejuſdem proportionis: nullum etenim diſcrimen inter illam intererat, atque inter hanc, quam paulo ante circino deſcribi a me dictum eſt: ubi filum advolutum erat, pyramis erat non nihil excavata, quo filum ipſum conſiſteret firmius; fili vero convolutiones altera ab altera breviſſimo diſtabant intervallo, ea tamen proportione ſitæ, ut diameter majoris convolutionis duos fere diametri oculi trientes æquaret, diameter vero poſtremæ, ac minimæ, fere quintam diametri oculi partem complecteretur: ex hac autem minima convolutionum exordium duxi, initio facto ſupra oculum ad extremam partium quatuor, ſtiloque veſtigium ſignavi uſque ad extremitatem maximi ambitus.

Aliam quoque confeci, filum cylindro, ſeu baculo rotundo, & æqualiter craſſo advolvendo; in qua ſpatia inter duas qualque circuitiones comprehenſa evaſerunt æqualia inter ſe: erant autem ſingula ejuſmodi ſpatia triplo ac parte ſeptima majora, quam baculi ipſius diameter.

Cum

Cum volutam hanc perfeciſſem, partitus illam ſum in partes quatuor ſupra illius centrum, quarum quatuor partium ſingulas diviſi bifariam paulo ultra ambitum baſis cylindri, in quibus partibus inveni quatuor centra pro prima circuitione, quæ centra pariter circuitionibus reliquis ad baſim uſque uſui fuerunt. Quare eadem regula, quam ſupra tradidi pro inveniendis commemoratæ ſuperius Volutæ centris, inveniri poſſunt centra alterius Volutæ cujuslibet, ac Voluta quælibet alia proinde poteſt circino perfecte deformari.

FINIS.

VOLVTA IONICA VITRVVII

HACTENVS AMISSA,

RESTITVTA

AB

NICOLAO GOLDMANNO.

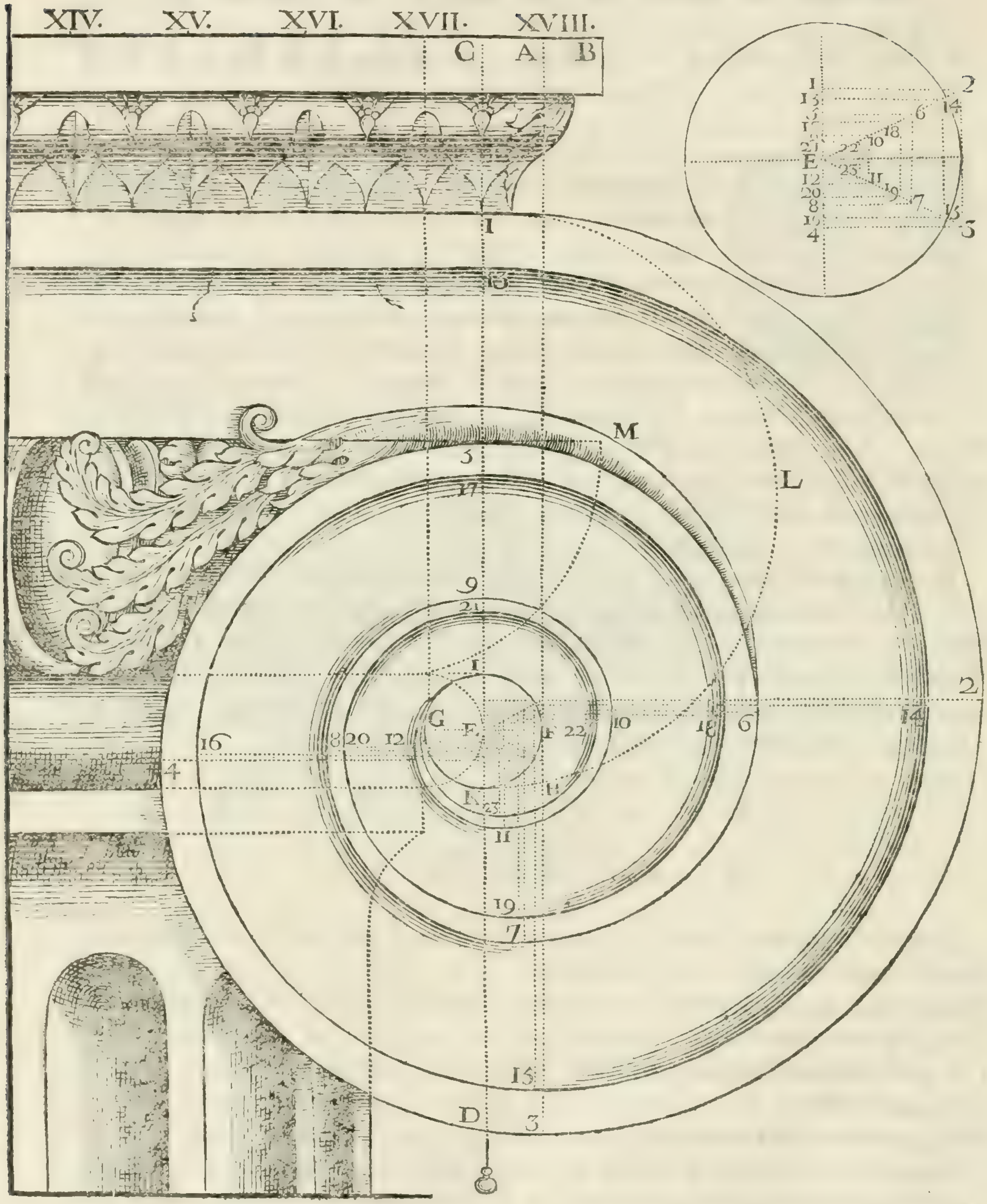
ARCHITECTVRAE
ARTIFICIOSAE CVLTORIBVS
S. & O.

EX omnibus Capitulis columnarum, a Vitruvio deſcriptis, cum Scamozzio affirmamus, ſolum Ionicum nobis arridere; quanquam in Voluta rite circinanda nullus ex ſcriptoribus, nobis notis, Vitruvii mentem aſſecutus eſſe videatur. Promiſit quidem Auctor noſter, in extremo libro formam Volutæ rite ad circinum formatæ; verum aut non exolvit quod promiſerat, aut figura edacis vetuſtatis dentibus conſumta, periit: hanc multi deſiderant, nemo (quantum ad noſtram notitiam pervenit) protulit. Nobis in hoc pulvere deſudantibus DEVS aſtitit; cui acceptum ferimus labores noſtros ſucceſſiſſe; Vobis eoſdem dijudicandos exponimus.

E regione figura ponetur, ad quam hæc deſcriptio collimat; cæterum ut ordine procedamus, primo Vitruvii verba, brevibus notis perſpicuitatem introducentibus, interjectis, ſiſtemus: deinde demonſtrabimus, deſcriptionem noſtram cum mente autoris conſentire; poſtea duplicationem Volutæ aggrediemur: tandem minutias in Demonſtratione uſurpatas ad integra revocabimus, ac brevem Epilogum ſubjiciemus.

VERBA VITRVVII
EX CAP. III. LIB. III.

Scapis columnarum ſtatutis, capitulorum ratio, ſi pulvinata erunt, his ſymmetriis conformabuntur, uti quam craſſus imus ſcapus fuerit, addita octava decima parte ſcapi, Abacus habeat longitudinem & latitudinem, craſſitudinem (A 3) *cum Volutis ejus dimidiam. Recedendum autem eſt ab extremo Abaco* (B) *in interiorem partem, frontibus Volutarum, parte duodevigeſima;* (B C) *& ejus dimidia:* (B A) *& ſecundum Abacum, in quatuor partibus Volutarum, ſecundum extremam Abaci quadram* (1) *Lineæ* (C D, *&* A 3) *demittendæ, quæ Catheti* (*hoc eſt perpendiculares*) *dicuntur. Tunc craſſitudo* (A 3) *dividenda eſt in partes novem & dimidiam; ex novem partibus & dimidia, una pars & dimidia* (C 1) *Abaci craſſitudini relinquatur, & ex*


XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
C
A
B
M
L
G
F
E
D

reliquis octo (1, 3) Volutæ conſtituntur . Tunc ab linea (1 D) quæ ſecundum Abaci extremam partem (1) demiſſa erit , in interiorem partem , alia (XVII, G) recedat, unius (expungo &) dimidiatæ partis (C, XVII.) latitudine . Deinde eæ lineæ dividantur ita , ut quatuor partes & dimidia (1 E) ſub Abaco relinquantur. Tunc in (E) eo loco , qui locus dividit quatuor & dimidiam , & tres & dimidiam partem (F 3) Centrum oculi (E) ſignetur : ducaturque ex eo centro rotunda circinatio , tam magna in Diametro , quam una pars ex octo partibus eſt ; ea erit oculi magnitudine, & in ea Catheto (hoc eſt Normæ) reſpondens Diametros (F G) agatur. Tunc ab ſummo ſub Abaco inceptum , in ſingulis tetrantorum (ſive quadrantum) actionibus, dimidiatum oculi ſpatium minuatur , donicum in eundem tetrantem qui eſt ſub Abaco (& in 5 incipit) veniat. Capituli autem craſſitudo (A 3) ſic eſt facienda , ut ex novem partibus & dimidia , tres (H 3) partes præpendeant infra Aſtragalum ſummi ſcapi . Cymatio (vel potius Echino I, 5) addito Abaco (C, 1) & Canali (5, 13, nec non Axe 1, 13, & Aſtragalo , I K) reliqua ſit pars. Projectura autem Cymatii (vel Echini , 5, M) habeat extra Abaci quadram (ſive imum quadratum) oculi magnitudinem . Pulvinorum Balthei (ſunt velut funes foliis cooperti , qui a latere columnæ medios pulvinos ligant) ab Abaco (ex 1 incipiendo) hanc habent projecturam , ut circini Centrum unum (hoc eſt crus prius) cum ſit poſitum in Capituli Tetrante (nempe centro oculi E) & alterum (crus) diducatur ad extremum Cymatium (ſive Echinum , ad 5) circumactum (hoc eſt infra 1 , ſuper Catheto C D diſtantia prædicta E 5 poſita, & centro ibidem aſſignato ac ſemicirculo K L 1 deſcripto) Baltheorum extremas partes tangat . Axes Volutarum (1, 13) ne craſſiores ſint quam oculi magnitudo (hoc eſt Semidiameter E F) Volutæque ipſæ ſic cædantur , uti altitudines habeant latitudinis ſuæ duodecimam partem.

Hactenus Auctoris verba explicavimus , nunc ad Demonſtrationem nos accingimus.

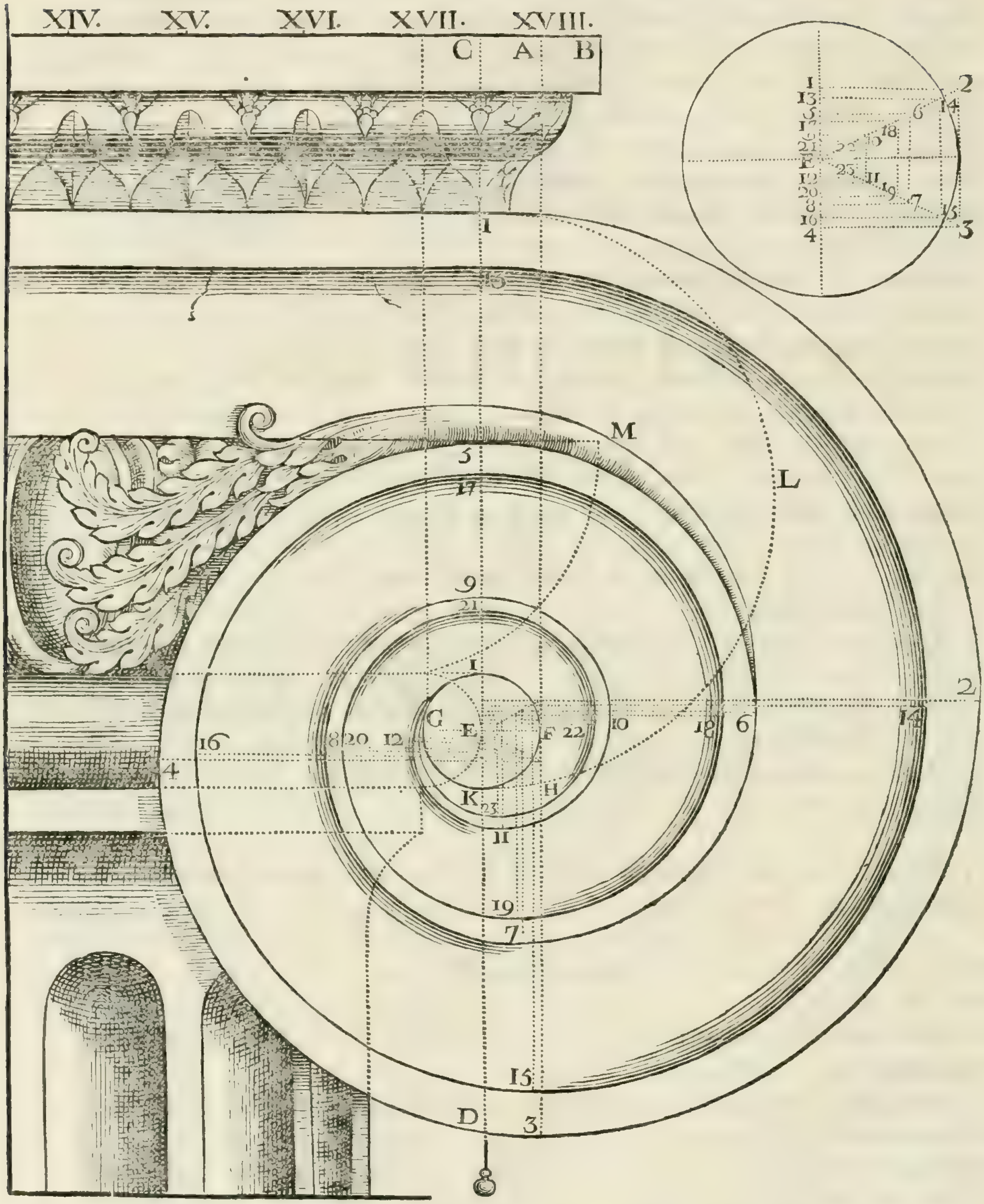
DEMONSTRATIO.

Cum numeri ſenſibus ſint ſubjecti , placuit a calculo Demonſtrationem mutuari.

Poſtulamus primo , ut concedatur , Vitruvianam conſtructionem hæc ſuppeditare.

Dividit ille Diametrum imi ſcapi columnæ Ionicæ in decem & octo partes æquales , Diametrum oculi Volutæ unius decimæ octavæ partis Diametri imi ſcapi conſtituit, ut in noſtra figura Diameter oculi eſt G F, hujus ſemis erit ſemidiameter Oculi , nempe E F ; ſequitur igitur quod

E F,


XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
C
A
B
M
L
G
E
F
H
K
D

E F, vel G E, unam trigeſimam ſextam particulam imi ſcapi expleat. A.

Ex ſaniorum Architectorum ſcriptis, nec non imminutione primorum quatuor quadrantum a Vitruvio præſcripta, latera Quadrati majoris, ut 1, 2: 2, 3: 3, 4: & 4, 1: æquantur Semidiametro oculi Volutæ, itaque erit quodlibet latus æquale trigeſimæ ſextæ parti Diametri ſcapi inferioris. B.

Ex iiſdem Auctoribus patet, latus Quadrati 1, 4, ſecari bifariam in E, ut una ſemiſſis ſit 1, E: erit itaque 1, E ſeptuageſima ſecunda pars prædictæ Diametri. C.

Iidem Auctores dividunt ipſum latus Quadrati (quanquam per Diagonales ipſi hoc præſtent, in ſex partes æquales; quales partes ſunt, 1, 5: 5, 9: 9, E: E, 12: 12, 8: & 8, 4: continebit itaque quævis ſexta lateris hujus Quadrati, unam ducenteſimam decimam ſextam partem Diametri imi ſcapi columnæ. D.

Hinc manifeſta fiunt latera trium Quadratorum; quæ quadrata eadem magnitudine qua apud alios, ſed differenti collocatione, neceſſitate ita cogente, conſtituimus.

Erunt itaque latera quadratorum.

Primi, nempe 1, 2: 2, 3: 3, 4: & 4, 1: $\frac{6}{216}$ vel $\frac{1}{36}$ Diametri imi ſcapi columnæ. E.

Secundi, videlicet, 5, 6: 6, 7: 7, 8: & 8, 5: $\frac{4}{216}$, ſive $\frac{1}{54}$ ejuſdem Diametri. F.

Tertii, puta 9, 10: 10, 11: 11, 12: & 12 9. $\frac{2}{216}$, aut $\frac{1}{108}$. prædictæ Diametri. G.

Hinc ſtabilitur Regula Scamozziana, Centra Volutæ inter ſe diſtare, in prima circumactione ex ſemiſſe oculi Volutæ; in ſecunda circumactione ex tertia parte, & in ultima circumactione ex ſexta prædictæ Diametri oculi Volutæ, quæ diſtantiæ Aniquitatum auctoritate corroborantur; talis enim omnino in antiquis Volutis eſt quadrantum imminutio; adeoque retinendæ erunt ut præſcripſit.

Cæterum quærendæ erunt per ſubtractionem differentiæ inter centra, 4, & 5,: 8, & 9, ac 12, & E: id fiet hoc modo, cum pars 1, 5, ſupra, ad D, reperta ſit $\frac{1}{216}$, ac tales etiam ſint 5, 9; 9, E: E: 12: 12, 8: & 8, 4: ſequitur.

diſtantiam 4, 5, quæ componitur ex quinque partibus 5, 9: 9, E: 12: 12, 8: H. & 8, 4: continere $\frac{5}{216}$. E.

diſtantiam

diſtantiam, 8, 9, quæ componitur ex tribus partibus 9, E: E, 12: & 12, 8, eſſe $\frac{1}{216}$.

denique diſtantiam E, 12: ex una parte liquet eſſe jam indicatam $\frac{1}{216}$.

Vltimo notandum eſt, quod per Tetrantes Vitruvius intelligat Quadrantes ſive quartas partes circumferentiæ circuli, cujus vocabuli proprietatem contemnentes hactenus aberravimus.

Præmiſſis rite intellectis, facile rem ipſam demonſtrabimus.

Ex Vitruviana deſcriptione Centrum oculi, E, diſtat a puncto initiali Volutæ 1, quatuor & dimidia decimis octavis, ſive $\frac{9}{36}$ vel una quarta Diametri imi ſcapi: quæ diſtantia æquivalet $\frac{18}{72}$, vel $\frac{54}{216}$. Diametri prædictæ.

Hinc aufer E, 1: nempe $\frac{1}{72}$ ſive	$\frac{3}{216}$.	*ſupra ad* C.
Reſtat Semidiameter Tetrantis primi, qui primus eſt primæ circumactionis	$\frac{51}{216}$.	
hinc aufer 1, 2: $\frac{1}{36}$ vel	$\frac{6}{216}$.	*ſupra ad* B.
Reſtat Semidiameter Tetrantis ſecundi, qui & ſecundus eſt primæ circumactionis	$\frac{45}{216}$.	
hinc aufer 2, 3: $\frac{1}{36}$ vel	$\frac{6}{216}$.	*ſupra ad* B.
Reſtat Semidiameter Tetrantis tertii, qui tertius eſt primæ circumactionis	$\frac{39}{216}$.	
hinc aufer 3, 4: $\frac{1}{36}$ vel	$\frac{6}{216}$.	*ſupra ad* B.
Reſtat Semidiameter Tetrantis quarti, & ultimi in prima circumactione	$\frac{33}{216}$.	
hinc aufer 4, 5:	$\frac{5}{216}$.	*ſupra ad* H.
Reſtat Semidiameter Tetrantis quinti, & primi in ſecunda circumactione	$\frac{28}{216}$.	
hinc aufer 5, 6: $\frac{1}{54}$ vel	$\frac{4}{216}$.	*ſupra ad* F.
Reſtat Semidiameter Tetrantis ſexti, & ſecundi in ſecunda circumactione	$\frac{24}{116}$.	
hinc aufer 6, 7: $\frac{1}{54}$ vel	$\frac{4}{216}$.	*ſupra ad* F.
Reſtat Semidiameter Tetrantis ſeptimi, tertii nempe in ſecunda circumactione	$\frac{20}{216}$.	
hinc aufer 7, 8: $\frac{1}{54}$ vel	$\frac{4}{216}$.	*ſupra ad* F.
Reſtat Semidiameter Tetrantis octavi, & ultimi in ſecunda circumactione	$\frac{16}{216}$.	
hinc aufer 8, 9: $\frac{1}{72}$ vel	$\frac{3}{216}$.	*ſupra ad* I.
Reſtat Semidiameter Tetrantis noni, qui primus eſt in tertia circumactione	$\frac{13}{216}$.	
hinc aufer 9, 10: $\frac{1}{108}$ vel	$\frac{2}{216}$.	*ſupra ad* G.

Reſtat

Reſtat Semidiameter Tetrantis decimi, & ſecundi in tertia circumactione	$\frac{11}{216}$.	
hinc aufer 10, 11: $\frac{1}{108}$ vel	$\frac{2}{216}$.	*ſupra ad* G.
Reſtat Semidiameter Tetrantis undecimi, tertii in tertia circumactione.	$\frac{9}{216}$.	
hinc aufer 11, 12: $\frac{1}{108}$ vel	$\frac{2}{216}$.	*ſupra ad* G.
Reſtat Semidiameter Tetrantis duodecimi, & ultimi in tertia circumactione	$\frac{7}{216}$.	
hinc aufer E, 12.	$\frac{1}{216}$.	*ſupra ad* K.
Reſtat *Semidiameter oculi Volutæ* E I	$\frac{6}{216}$.	*ſupra ad* A.

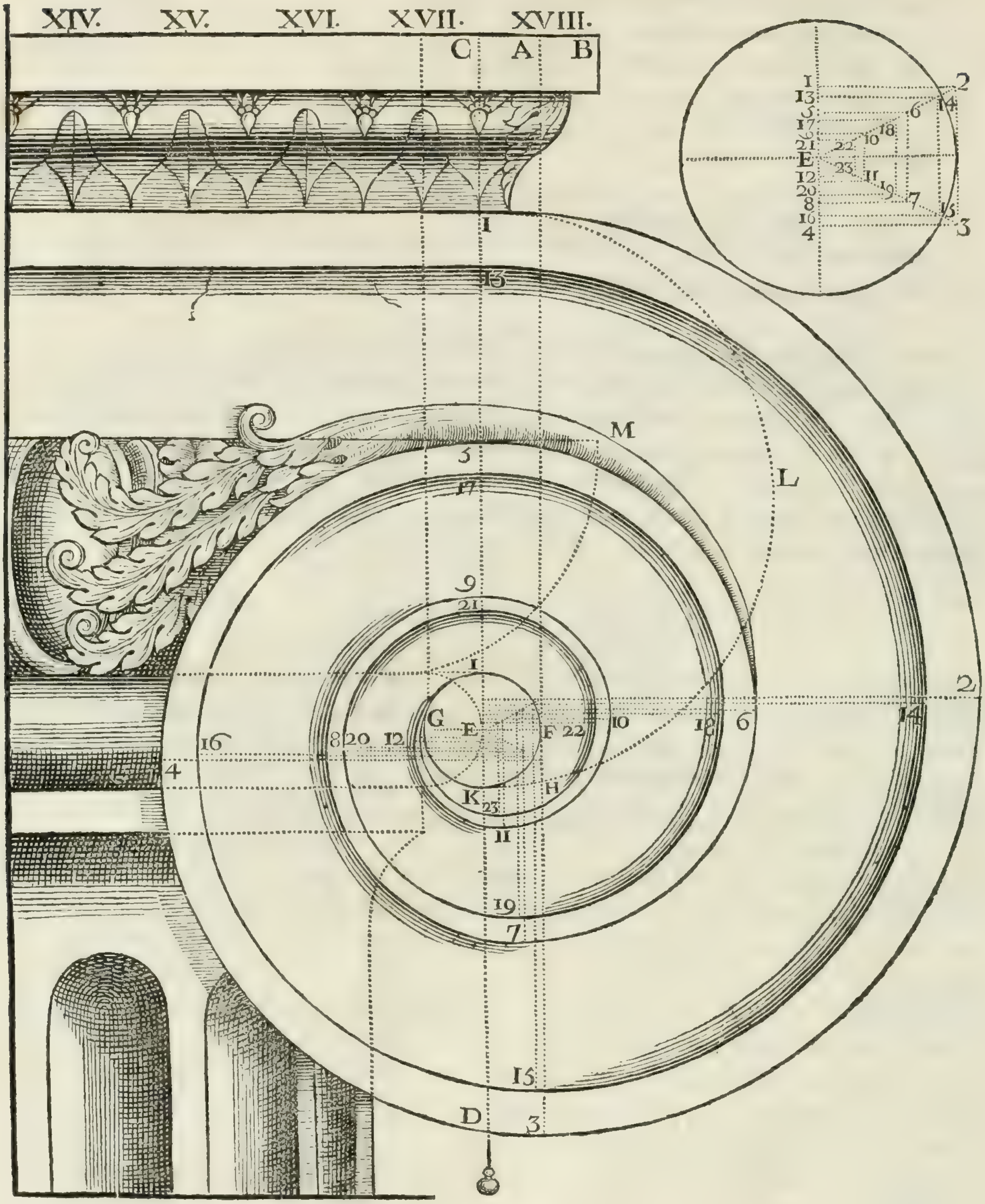
Hæc Semidiameter, cum eadem ſit cum $\frac{2}{72}$ ſive $\frac{1}{36}$ Diametri imi ſcapi, ut ſupra propoſita fuit; ſequitur, extremitatem duodecimi Tetrantis perfecte incidere in ſummum punctum circumferentiæ oculi, ut Vitruvius poſtulat; porro in quatuor primis Tetrantibus Voluta minuitur quavis circumactione Tetrantali Semidiametro oculi; denique per Tetrantes facta eſt deſcriptio, quod Auctor etiam ita præſcripſit. Quæ omnia cum ita ſint, genuina erit noſtra conſtructio; quod oſtendendum erat.

De Dvplicatione Volvtæ.

In duplicatione Volutæ, fundamenti loco, poſtulamus, ut nobis concedatur, Volutam interiorem ſimilem eſſe debere exteriori. Datur Centrum hujus Volutæ E, idem cum prioris Volutæ centro, & datur initium Volutæ 13, hinc reliqua proportiones ſuas petunt. In præcedentis calculationis initio datur E 1, diſtantia Centri Oculi ab initio exterioris Volutæ $\frac{54}{216}$ Diametri imi ſcapi: hinc aufer 1, 13, æqualem Semidiametro Oculi $\frac{6}{216}$, reſtant $\frac{48}{216}$ pro diſtantia Centri Oculi ab initio interioris Volutæ, nempe puncto 13; habebunt igitur Semidiametri Tetrantum exterioris Volutæ, ad reſpondentes Semidiametros interioris Volutæ, proportionem ut $\frac{54}{216}$ ad $\frac{48}{216}$ ſive ut 54 ad 48, vel ut 27 ad 24, vel denique (quod idem eſt) ut 9 ad 8. Ne vero delicatioribus minutiis numerorum moleſti ſimus, Diametros in numeris integris proponemus; hoc vero impoſſibile factu eſſe experti ſumus, niſi Diameter imi ſcapi Columnæ Ionicæ in partes 1944. ſecta eſſe intelligatur; minores numero particulæ ſemper fractiones obtrudunt.

Quomodo vero ſequentes numeros produxerimus, Arithmeticis evolvendum eſt.

T t Qualium


XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
C
A
B
M
L
G
E
F
H
K
D

Qualium igitur particularum Diameter imi ſcapi continet 1944.

Talium	E, 1: continet	486.
	F, 3: vero	378.
	Et tota A, 3:	864.
	E F, vel 1, 13	54.
	E, 13:	48.

Oculum majori forma in angulo ſuperiori figuræ expreſſimus, ut Centra magis conſpicua ſint, cæterum in ſequenti indice, prior numerus Centrum, alter initium ſui Tetrantis in ipſa Voluta indicat.

Semidiametri exterioris Volutæ tales proveniunt.

1, 1:	459:
2, 2:	405.
3, 3:	351.
4, 4:	279.
5, 5:	252.
6, 6:	216.
7, 7:	180.
8, 8:	144.
9, 9:	117.
10, 10:	99.
11, 11:	81.
12, 12:	63.
E I Semidiameter oculi exterioris	54.

Semidiametri Duplicationis, ſive interioris Volutæ.

13, 13:	408.
14, 14:	360.
15, 15:	312.
16, 16:	264.
17, 17,	224.
18, 18:	192.
19, 19:	160.
20, 20:	128.
21, 21:	104.
22, 22:	88.
23, 23:	72.
24, 24:	56.
Semidiameter Oculi interioris eſſet	48.

Tt 2 Voluta

Voluta Romana ex hiſce numeris eodem modo confici poteſt; niſi quod Diameter imi ſcapi in particulas 2160 ſecanda ſit: hoc facto, numeri Semidiametrorum manent iidem, qui in proxime præcedenti Tabula propoſiti fuerunt.

Porro ſecretum Regulæ Cleomedis, de incremento & decremento dierum, in Voluta hac latet, cujus ſecreti involutio Vanitatem oſorum obtundet.

F I N I S.

LOCA OBSCVRA ET DIFFICILIA
OPERIS IONICI
VITRVVIANI

PERPETVO COMMENTARIO, ET FIGVRIS ILLVSTRATA

A B

IO. BAPTISTA BERTANO.

De Italica in Latinam linguam converſa.

Interprete A. A. F. S. T. D.

VIRO ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

HERCVLI GONZAGAE

CARDINALI MANTVAE

IOANNES BAPTISTA BERTANVS.

QVEMADMODVM in re architectonica eum mihi veluti ſcopum proponendum eſſe putavi, ut, quantum virium mearum imbecillitas pateretur, ducem ac magiſtrum Vitruvium ſequerer, Te præſertim, Vir Illuſtriſſime, ac Principe noſtro auctore & jubente, qui me ſuarum ædium privatarum publicarumque curandarum provinciæ tum in Vrbe, tum in ditione tota præficiendum cenſuit; ita non mediocrem in id curam impendi, ut Vitruvianis quibuſdam locis aliquam lucem afferrem, eaque in bono lumine collocata cujuſque captui accommodarem. Qua in re uſus ſum in primis eo lumine, quod, cum de Jonica Voluta ſimul colloqueremur, e tuo mihi ſermone affulſit, quodque ſuo veluti ſplendore initia quædam detexit germanæ ſententiæ, cui longa ætas ſimul, ac preſſa in dicendo Auctoris elegantia nonnullas tenebras offuderat, viam aperuit progrediendi porro, ac juvit ad ea probe intelligenda, ut ego ſentio, quæ alii aliter expoſuerunt. Iam vero munus hoc laborum meorum in tuo nomine proferre in lucem volui, tanquam fructum a te manantem, fretus ea ſpe, ut quæ radix illum extulit, eadem etiam emiſſum ita foveat, ut in poſterum exceptus noſtræ huic Mantuanæ Vrbi afferre nonnihil ornamenti poſſit, tanquam incrementum neſcio quod ad cœpta grandia, quibus per ſexdecim annos prope crevit in immenſum Te auſpice ac moderatore non in iis modo, quæ ad publicarum privatarumque ædium magnificentiam ſpectant, ſed etiam ſplendore virtutum cæterarum, in quibus collocata eſt germana laus & amplitudo civitatum. Nec mihi videor quidquam facere imprudenter dum Tibi tractatus edo de Architectura: video enim me, dum id facio, illum ipſum ſequi ducem, quem mihi imitandum propoſui, Vitruvium, inquam, non minus in rebus cæteris ſapientem virum, quam artis hujus peritum magiſtrum, qui ſuos de Architectura libros dedicavit Auguſto, ut nemo ignorat, inter principes viros principi ſummo; cui, ad animi certe ornamenta quod attinet, cum nihil ipſe concedas, quæ Te reddunt

pari

pari dignum imperio (ad quem dignitatis gradum ab hoc , quem obtines , divinitus evehi potes) meas haſce lucubratiunculas dicare non dubitavi. Illud unum a Te etiam atque etiam peto , ut mihi hanc veniam tribuas , ut hæc qualiacumque animi in Te mei teſtimonia exhibeam ; Tuque illud cogites, quid a me præſtari poſſit, non quid tua dignum amplitudine videatur ; ac me pro ſingulari ingenii tui liberalitate tuo patrocinio non indignum putes : qua re ſicut nihil ardentius opto , ita ſatis abunde labores meos compenſatum iri judicabo.

DE ORDINE IONICO.

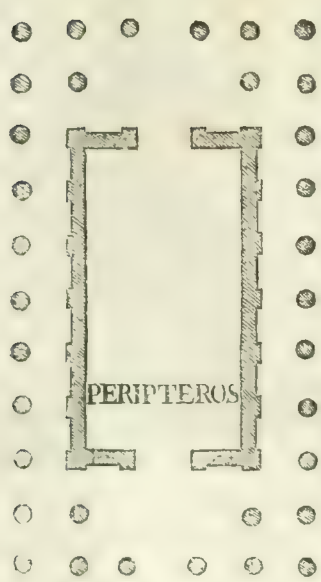
SACRAE ædes conſtant ratione, ac ſymmetria, quam utramque callere accuratiſſime debent Architecti ; ab operis proportione utraque naſcitur. Proportio autem eſt membrorum omnium alterius cum altero apta convenientia cum ratione ac ſymmetriis unicuique ſecundum ratam partem diſtributis. Neque enim poteſt ædes ulla rationem ac ſymmetriam partium habere , niſi ſtructura ejus a forma alicujus bene figurati hominis , ejuſque membrorum diſtributione expreſſa fuerit . Nam corpus hominis ita natura finxit , ut facies a ſumma fronte , quo pertinent radices capillorum , uſque ad imum mentum ſit pars decima totius corporis ; manus palma ab ejus junctura ad medium extremum digitum tantundem. A ſummo autem vertice capitis uſque ad imam partem menti, ſi fiat dimenſio , octava pars invenitur ; atque a ſummo vertice ad imas cervices tantundem. Faciei altitudo tres habet ſibi invicem proportione reſpondentes menſuras, cujus pars tertia a ſumma fronte, capillorumque radicibus uſque ad ſupercilia eſt, tantundem a ſuperciliis ad imas nares, itemque a naribus ad mentum tantundem. Pes hominis ſexta ſui corporis pars eſt: cubitus vetus, ſive ulna, quarta pars eſt corporis juſtæ magnitudinis; cubitus ſex palmos continet, palmus autem digitos quatuor, ut infra oſtendetur. Cætera quoque membra ſuos habent commenſus proportionis. Collum enim dimidia facies eſt, cujus dimenſio, de qua modo diximus, modulus erit totius corporis. Ergo ab imo collo ad imum pectus unus modulus eſt; ab imo pectore ad umbilicum , modulus unus ac dimidius ; ab umbilico ad teſtium radicem modulus unus , ipſaque teſtium radix tertia pars moduli : ab ipſa autem radice uſque ad genu moduli duo; genu vero

tertia

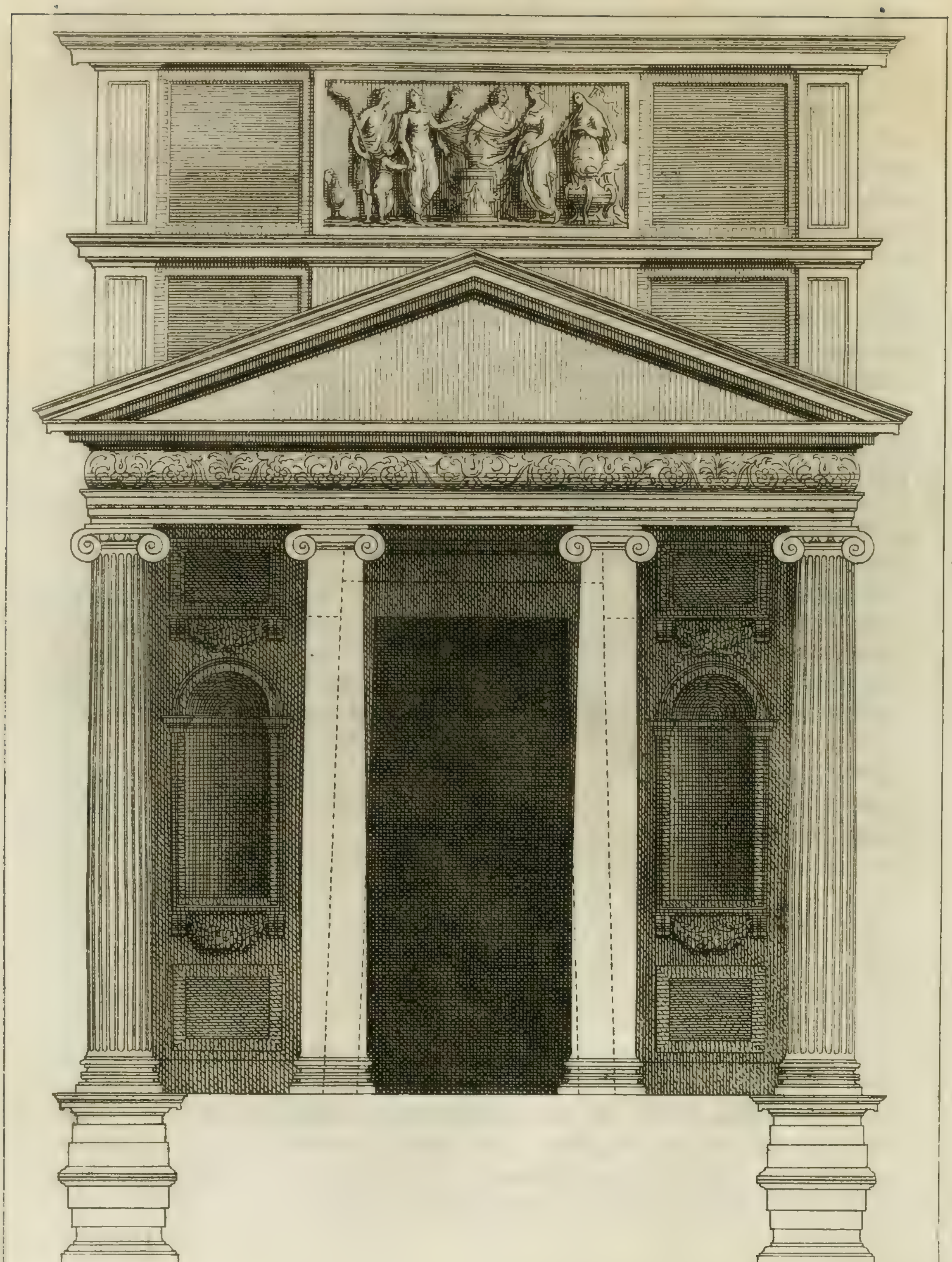
tertia pars moduli unius eſt, ab eoque uſque ad pedis talos moduli duo; a talis ad imam pedis partem tertia pars moduli unius. Latitudo pectoris uſque ad lacertorum juncturas continet modulos duos; a juncturis autem illis ad cubitum modulus unus intercedit cum duabus unius moduli quartis partibus ac dimidia: a cubito ad juncturam manus modulus unus ac dimidius; manus vero ipſa eo, quo diximus, pacto dimenſa modulus unus eſt: quibus proportionis commenſubus veteres celebreſque Statuarii & Pictores uſi ſunt, magnaſque laudes & infinitas ſunt aſſequuti. Ita ſacræ quoque ædes ad univerſam magnitudinis ſummam ex partibus ſingulis convenientiſſimum habere debent commenſuum reſponſum, quemadmodum feciſſe in humano corpore naturam conſpicimus, cujus rationes nequeunt non eſſe convenientiſſimæ, atque abſolutiſſimæ.

ETſi hac ætate temporum, quemadmodum apud veteres, non ſoleant porticus excitari in pronao, in poſtico, atque ad latera ſacrarum ædium; videtur mihi tamen ea res non ſolum plurimum commodi populo afferre, ſed etiam cum plurimum elegantiæ præſeferre, tum oſtentare magnificentiam, jucundamque ſpectantium oculis ſpeciem exhibere; ut Romanum Pantheum, quod noſtri *Santa Maria Rotonda* vocant, ædem & forma & artificio omnium ſive ſacrarum ſive profanarum multo pulcherrimam, intuenti facile patet. Templi porticus habet in fronte columnas octo diſpoſitas in modum Pycnoſtyli, hoc eſt ſpiſſa ac referta columnatione. Euſtylus a Vitruvio deſcriptus pulcra, concinna, & commoda columnarum diſtributione conſtat ita diſpoſitarum, ut intercolumnia imam duarum columnarum craſſitudinem, & quartam ipſius partem capiant, medium vero intercolumnium habeat craſſitudinem trium columnarum; quo fit ut porticus & figurationis venuſtum aſpectum exhibeat in veſtibulo templi, & lumen tribuat ornamentis, ac cælaturis ſubjectis; cujus planta Peripteros dicitur; ejuſque hoc loco (Fig. I.) icnographia apponitur.

Fig. I.



V u Hujus



HVjus autem columnarum diſtributionis in porticu ea ratio eſt: ſi conſtituenda ita ſit, ut quatuor in fronte columnas habeat, dividenda frons eſt in partes undecim ac ſemis, quarum partes quatuor tribuentur quatuor columnis, tres mediano intercolumnio, quatuor ac ſemis reliquis duobus intercolumniis; atque hoc pacto commemoratarum undecim partium ac dimidiæ facta diſtributio erit. Sin vero porticus fuerit ſex columnarum, frons ejus dividatur in partes octodecim; ſi conſtituatur columnarum octo, in partes diſtribuatur viginti quatuor ac ſemis: utrovis autem modo fiat, ex iis partibus ſumatur una, eaque erit modulus. Medianum intercolumnium ſit trium modulorum; reliqua autem omnia ſint duorum modulorum & quartæ unius moduli partis; atque ita diſtributæ partes omnes erunt juxta regulam ſuperius traditam. Columnarum altitudo erit modulorum octo & dimidiatæ partis unius moduli, ut patet in appoſito Schemate.

COlumnæ etiam, quæ in angulis porticus collocabuntur, faciendæ ſunt reliquis craſſiores ex ſua diametro quinquageſima parte, quippe quæ aere circumdatæ graciliores ſpectantium oculis videantur. Quod ergo fallit oculos, illud eſt ratione exæquandum. Sed craſſitudo ſummarum columnarum ſub tænia, quæ eſt ſub aſtragalo, videtur in hunc modum facienda, ut ſi columna ſit ab minimo ad pedes quindecim, ima ejus craſſitudo dividatur in partes ſex, quarum quinque ſummæ columnæ tribuantur: quæ vero a pedibus quindecim ad pedes viginti, imus illius ſcapus dividatur in partes ſex, & ſemis, quarum pars una dematur a ſumma columna: pariter columnæ a viginti pedibus ad pedes triginta truncus imus in ſeptem partes dividatur, earumque ſex ſumma contractura fiat: quæ autem columnæ a pedibus triginta ad quadraginta altæ fuerint, earum craſſitudo ima dividatur in partes ſeptem ac dimidiam, quarum ſex & dimidiam habebit ſumma contractura: pariterque columnarum, quæ a pedibus quadraginta ad quinquaginta fuerint altæ, imi ſcapi dividi in partes octo debent, & ex iis partes ſeptem ſummo ſcapo tribui. Si quæ demum his etiam altiores columnæ fuerint, eadem ratione illarum contractura fieri debet, dum lateribus ad perpendiculum reſpondeant; idque fiet ob altitudinis intervallum: nam propter diſtantiam rem incertam oculus refert; ac proinde quod diſtantia tollit, id Architecti prudentia ſuppleat oportet. Contra vero videndum eſt in Pycnoſtylo, cujus intercolumnium unius & dimidiatæ columnæ craſſitudinem accipit, ut columnæ decem modulorum fiant, ne propter crebritatem & frequentiam adjectionum earundem columnarum tumidam ac invenuſtam ſpeciem efficiat.

AC ſi jaciantur fundamenta, ubi ſolidum non inveniatur, ſed in loco paluſtri, tunc effodiatur humus quam alte fieri poteſt; deinde pali craſſiores faſtigiati, ferreis etiam, ſi opus fuerit, fiſtucis crebro ictu magnaque vi adigantur in fundamenta, comminutoque carbone, quo ab imis palorum partibus injectæ calcis arceantur injuriæ, eorundem palorum intervalla impleantur; qui pali, ſi alnei fuerint, aut robuſtei, aut oleaginei, aut ſalicei, operi erunt valde utiles, eoque utiliores, ſi virides, ac tum cæſi fuerint, cum manus operi admovebitur.

Fig. III.

Fig. II.





GRadus, qui in templi fronte fient, impares eſſe debent (Fig. II.) ut cum pes dexter primum gradum in imo aſcendat, pariter primus ponatur in ſummo ad Templi aditum; Matreſque familias inter aſcendendum æque veſtigia premant. Graduum autem craſſitudines neque majores ſint dextante, hoc eſt decem digitis, neque graciliores ſextante, ſive digitis ſex, ut facilis aſcenſus fiat. Retractiones vero graduum nec minores uno ac dimidio pede fieri debent, neque majores pedibus duobus. Pes palmos quatuor continet, palmus digitos quatuor; ita ut pes digitos ſexdecim complectatur: cujus menſura in adjecta figura (Fig. III.) oſtenditur, appoſito etiam graduum ipſorum exemplari.

CVm in Ionico Vitruvii Opere loca multa offendantur obſcura captuique difficilia, iccirco latinum Auctoris textum juvat apponere, quippe cum plurimum habeat difficultatis (quod in poſterum faciam, quoties difficile quippiam occurrerit) ut qui hæc

fortaſſe

fortaſſe legerint, interpretationem noſtram cum aliorum interpretationibus conferentes; quis Vitruvii mentem melius fuerit aſſequutus, facile poſſint intelligere.

Supraque terram parietes exſtruantur ſub columnis, dimidio craſſiores, quam columnæ ſunt futuræ, uti firmiora ſint inferiora ſuperioribus, quæ ſtereobatæ appellantur: nam excipiunt onera. Spirarumque projecturæ non procedant extra ſolidum: item ſupra, parietis ad eundem modum craſſitudo ſervanda eſt.

IActis eo modo, quo ſuperius dictum eſt, fundamentis, parietes, hoc eſt, muri ſupra terram exſtrui debent, quibus columnæ ac podium imponendum eſt; qui parietes ad libellam ſupremi gradus ante templum ſtruantur, ſintque dimidio craſſiores columnis, quæ ſupra ipſos futuræ ſunt: ea craſſitudo neceſſaria eſt, ut inferiora, quæ grave onus excipiunt, firmiora ſint ſuperioribus; quæ ſuperiora appellantur *ſtercobata*, noſtris *Piedeſtali*. Tam craſſi præterea parietes illi eſſe debent, ut ſpirarum projecturæ, hoc eſt baſes ſtylobatarum extra parietum ſolidum non procedant; ad eundemque modum craſſitudo parietis ſervanda eſt, ne columnarum baſes, quæ ſupra ſtylobatas excitandæ ſunt, projectura ſua extra ſolidum procurrant.

IAm vero ſi Podium, quod noſtri appellant *Parapetto*, faciendum erit inter duos quoſque ſtylobatas, ſervandæ erunt regulæ hæ: *uti quadræ, Spiræ, Trunci, Coronæ, Lyſis, ad ipſum ſtylobatam qui erit ſub columnæ ſpiris, conveniant. Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares. Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur. Hoc autem uti ſcamilli ad id convenienter fiant.* Recenſet Auctor hoc loco per ea verba membrorum nomina, quæ fieri in Podio, ac Stylobatis debent, videlicet Quadras, quos noſtri dicunt *Zocchi*, quippe cum ſit primum ſupra parietes membrum; Spiras, quæ habent ordines uno plures; ac Plinthum quadra minorem, qui quadræ ipſi imponitur; Truncos, qui ſunt inter utrumque columnæ ornamentum, inferius nempe ac ſuperius ad podium, atque ad ſtylobatas; Coronas, quæ ab architectis noſtris vocantur *Gocciolatoj*, quibus ſemper membrum aliquod ſubnecti debet; Lyſes, vulgo gulas inverſas, & rectas, etſi alibi vocet Auctor *ſimas*: nimirum ſimæ quidem dicuntur, cum ſummo faſtigio ſupra reliqua membra imponuntur, quod fit in frontibus; tum enim ſima membrorum omnium ſuprema eſt, ac rectam gulam ſignificat: quæ membra modo commemorata ſi facta in parte inferiore fuerint, atque in parte ſuperiore podii, ut diximus, eadem in ſtylobatis quoque fient.

Stylobatæ

STylobatæ autem fient in hunc modum: lati erunt quaqua verſum, quam lati ſunt plinthi baſium ſub columnis, ſupraque parietes. Ipſorum baſis alta erit dimidia columnæ craſſitudine, adjecta parte una ac dimidia ex partibus quatuordecim ipſius craſſitudinis columnæ: reliquum dividatur in partes ſeptem, e quibus partes tres quadræ tribuantur, cujus projectura par erit altitudini; partes duæ plintho, cujus projecturæ projecturis quadræ erunt paulo minores; reliquæ duæ partes lyſi, ejuſque labio ex parte ſexta ipſius altitudinis; tantundem erit ejus aſtragalus; illius projectura erit prope ad extremam plinthum: ſtylobatarum truncus altitudinem habebit ſaltem columnæ craſſitudini, ac ut plurimum duplici craſſitudini parem: qui modus altitudinis uſurpabitur, prout res poſtulabit, cauſa exempli, ad attollendam deprimendamve columnam aliquam, ut ordo ſe habeat apte & concinne; idque fieri poterit, dummodo tradita ratio, ac ſymmetria non immutetur.

Vti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit, in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum.

PRæcipit his verbis Auctor, ut ſymmetriæ, quibus ſuperiora epiſtyliorum membra facta fuerint, reſpondeant adjectioni, quæ facta ad medios ſtylobatas eſt; quam adjectionem paulo ante docuit fieri *per ſcamillos impares*, hoc eſt parvos gradus impares: quod utrumque hoc modo præſtabitur, videlicet addendo ſtylobatæ trunco ſextam craſſitudinis columnæ partem, ſic ut ejus ſextæ partis hinc ſemis, ac ſemis inde trunco apponatur; tum dividendo dimidiatum ipſum columnæ truncum in partes ſeptem, quarum una cymatio tribuatur, quod habebit projecturam ſupra adjectionem altitudini æqualem: quod ſupereſt, dividatur in partes duodecim, e quibus tres primæ faſciæ, quatuor ſecundæ (cujus pariter projectura ſupra adjectionem par erit eidem adjectioni dimidiæ) quinque demum tertiæ deſignentur, cujus projectura reliquæ dimidiæ adjectionis parti æquabitur: eodem modo, quæ reſtat, alia ſtylobatæ pars conformabitur. Ac per hæc ſtylobata fiet cum adjectione *per medium* eadem ratione ac ſymmetria, qua conformantur epiſtylia; proindeque adjectio ipſa concinnabitur, quemadmodum tradit Auctor.

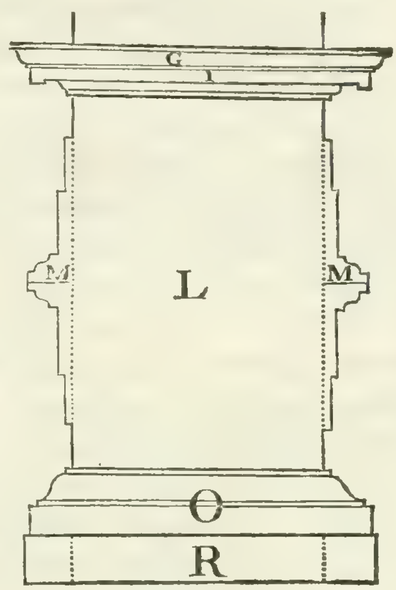
Vti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares.

IDeſt ſtylobata adjectionem habebit per medium cum parvis gradibus imparibus; cumque ſuo loco collocatus fuerit *alveolatus* videbitur, hoc eſt ſpeciem vaſis exhibebit oculo, vaſis inſtar pedem præſeferens, ventrem, & collum. Scamilli autem convenient ſtylobatæ, cum ſuas ab

epiſtyliis

epiſtyliis derivationes habeant, epiſtylia vero ſuas ab ipſis. Coronæ tandem, quæ ſtylobatis addentur, altitudinem habebunt quartam partem craſſitudinis columnæ in ſeptem partes diviſæ; e quibus pars una ac dimidia echino dabitur ad circuli quadrantem conformato, partes autem tres coronæ cum cymatio tribuentur: quæ quidem corona tantum (Fig. IV.) procurret extra ſtylobatam, quantum plinthus ipſa adjecta ſtylobatæ: coronæ cymatium ſexta ipſius parte altum erit: gula recta, quæ lyſis dicitur, una cum labio altitudinem habebit duarum partium ac dimidiæ, & tantundem projecturæ. Atque hac ratione, quemadmodum paulo ante diximus, conformatum ſtylobatam egomet vidi in exquiliis prope Divæ Mariæ Majoris AEdem in hortis Dominici Blanchini Patritii Romani; qui ſtylobata etſi temporis injuriis detritus eſſet, tamen ornamenta, quæ commemoravimus, omnia referebat; quæ, ſecundum Auctoris noſtri Vitruvii ſententiam, hic deſcripſi.

Fig. IV.



G Lyſis.
I Corona.
L Truncus.
M Adjectio.
O Spira.
R Quadra.

PVtavere multi, germanum ſe Vitruvianæ doctrinæ intellectum poſſe conſequi, licet operi numquam manum admoverint; multi contra deſtituti præceptis artis doctrinam eandem conati ſunt exponere: quod neutrum, ut ego quidem puto, fieri ulla ratione poteſt. Vtrumque, & artem & opus, fidenter ajo requiri, ut tanti Auctoris docta pariter, & conciſa ſcripta probe intelligantur: quæ duæ res quoniam hactenus altera ab altera diſſociatæ ſejunctæque fuerunt, factum eſt, ut Vitruvium alii aliter expoſuerint, variaſque in ſententias illius interpretes abierint, ut Frater Iucundus, Albertus Durius, Baptiſta de Albertis, Cæſar Cæſarianus, Sebaſtianus Serlius, Gulielmus Philander, Daniel Barbarus, maxime vero ad ea verba, ubi agens Auctor de gradibus imparibus, *per ſcamillos*, inquit, *impares*. Quamquam illorum nonnulli ſententiam ſuam non exponunt, nonnulli verba illa intelligenda eſſe de ſtylobatarum a podio exſtantia affirmate pronunciant: quæ hominum opinio mihi ſane (quod cum bona ipſorum venia dixerim) videtur non minus a mente Vitruvii, quam

a luce

a luce tenebræ, abhorrere. Si enim Auctoris verba paulo diligentius perpendere voluerimus, ea tam clara & aperta inveniemus, ut nullo modo de illa ſtylobatarum exſtantia accipi poſſe videantur: *ſtylobatam* enim, inquit, *ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares;* ex quibus verbis facile patet, de nulla re alia Vitruvium loqui, niſi de apponenda ſtylobatæ adjectione, eaque facienda per parvos impares gradus; quemadmodum clarius etiam aperit mentem ſuam Auctor lib. 3. dum ait: *uti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit, in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum;* rurſuſque lib. 5. *ſtylobatiſque*, inquit, *adjectio quæ fit per ſcamillos impares, ex deſcriptione, quæ ſupra ſcripta eſt in libro tertio, ſumatur*. Itaque tum ex illis, tum ex his apertiſſime colligitur, Vitruvium non loqui niſi de ſtylobata ejuſque adjectione inſtar adjectionis epiſtyliorum facienda; quemadmodum adjectio iſtorum ad modum illius fiet, quæ in ſtylobatis eſt. Adjectio porro epiſtyliorum ſunt membra ſupra ipſa collocata. Mos enim fuit apud veteres pro arcu trabem columnis imponere; quare a noſtris trabes ejuſmodi *Architravi* appellantur, ab arcu & trabe deſumpto nomine; quibus ornatus gratia adjectionem pariter ligneam per parvos impares gradus factam appoſuerunt: quos gradus ea ratione ac ſymmetria efformarunt, quam tradidit Vitruvius, ac ſubinde tradet; quam formam a flexibili ligno ad duros lapides elegantes architecti poſtea traduxerunt. Hæc pauca dicere libuit, quippe cum res poſtulare videretur, ut perdifficilis ille textus, de quo paulo ante, captui obvius redderetur.

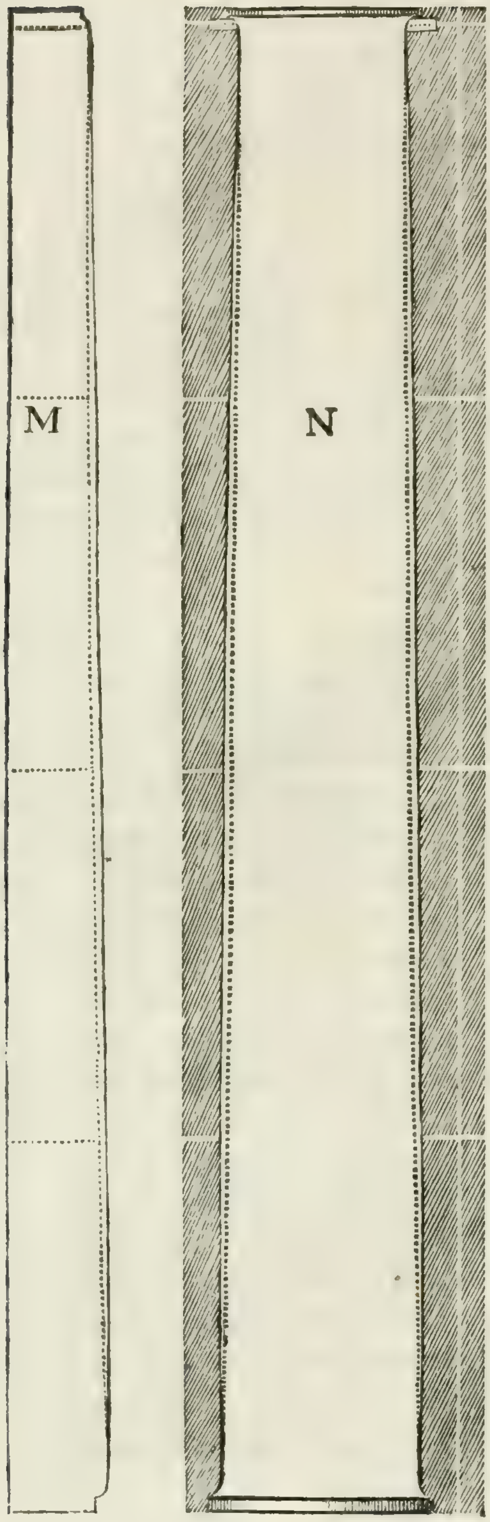
DOres, a Doro ipſorum rege ſic appellati, quandiu Peloponneſum, & Achajam incoluerunt, templa multa in iis locis more Dorico fabricati ſunt. Poſtquam autem Ionio duce in Aſiam commigrarunt, eamque regionem, quam occupaverant, appellavere Ioniam, cum vellent ædem Apollini excitare (quippe qui univerſæ Ioniæ Deus habebatur) eam, uti viderant in Achaja, conſtituerunt, Doricamque dixerunt, quod in Doricorum civitatibus primum factam eo genere viderunt. Hanc igitur ædem ornare columnis cum vellent, quæ & ferendo oneri eſſent pares, & in aſpectu probatam haberent venuſtatem, neque in promptu eſſent ſymmetriæ ullæ ad eam rem ſatis accommodatæ, veſtigium virilis pedis dimenſi ſunt, quod cum inveniſſent ſextam partem altitudinis in homine, præbuit ea res occaſionem traducendi ſymmetrias virilis corporis ad ipſas columnas; atque ita ſcapum ſimul cum capitulo ſexies altiorem craſſitudine imæ columnæ fecerunt. Ita columna Dorica virilis corporis proportione firmitatem ſimul ædificio, ſimul venuſtum aſpectum contuentium oculis exhibebat. Deinde iidem Iones cum Dianæ quoque templum conſtituere

decreviſſent,

decreviſſent, quærentes novi generis ſpeciem, iiſdem, ac antea, veſtigiis inſtiterunt, ſed pro virili pede pedem puellarem ad imitandum ſibi propoſuerunt, utpote elegantiorem & graciliorem; adeoque fecere columnæ ſcapum cum capitulo octies ima craſſitudine elatiorem; atque ut altius etiam attolleretur, imo trunco baſim quoque ſuppoſuerunt pro calceo; tum ornatus gratia capitulo *concriſpatos*, ut appellat Vitruvius, cincinnos dextra ac ſiniſtra affinxerunt, cymatiis & encarpis inſtar comæ eleganter diſpoſitæ, concinneque calamiſtratæ frontem ornantes, truncoque toto ſtrias demiſerunt referentes rugas ſtolarum, quibus Matronæ utebantur. Ita duobus columnarum diſcriminibus uſi, altera nuda ſpecie ac ſine ornatu firmitatem ſeveritatemque virilem, altera eleganti, multiplicique ornamentorum varietate referta mollitiem ornatumque muliebrem imitati ſunt. Poſteri vero elegantia ſubtilitateque judiciorum progreſſi, moduliſque gracilioribus delectati, columnam Doricam ſine baſi imæ columnæ diametro ſepties excelſiorem, Ionicam vero octies & ſemis fecerunt. Et quoniam genus id columnarum a Ionibus primum repertum eſt, mutuato ab auctoribus nomine, Ionicum merito appellatur.

ETſi Vitruvius lib. 3. polliceatur, ſe traditurum rationem & formam adjectionis, quæ fieri in mediis columnis debet poſtremo libro, quod tamen ad calcem tertii, ut mihi quidem videtur, præſtandum fuerat; nihilominus conabor ego, cum Vitruviana illa ratio ac forma deſideretur, tum ex Auctoris doctrina, tum ex columnarum per ſtrenuos periroſque Architectos veteres elaboratarum teſtimoniis regulam tradere, quippe cum hæc res una ex iis videatur eſſe, quæ in arte marmorea præcipuæ ſunt. Multis enim Architectorum placuit, columnas tertia imi ſcapi parte ad perpendiculum exigi, reliquis autem duabus tertiis partibus imminui: quæ quidem imminutio cum Vitruviana doctrina nullo modo poteſt congruere; columnarum etenim contracturas explicans, eaſque docens non temere uſurpari, imitandam, inquit Auctor, lib. 4. arborum naturam eſſe, quæ creſcendo progrediuntur in altitudinem naturali contractura peræquata naſcentes ad cacumen, ut abies, cupreſſus, ac pinus, ſe quodammodo gravi oneri foliorum, ramorum, fructuumque excipiendo præparantes; quod ſi in iis, quæ naſcuntur, ita ſe natura gerit, recte igitur conſtitutum eſt, in altitudinibus, atque craſſitudinibus ſuperiora inferioribus fieri contractiora; ac proinde, ſi ita ſe res habet, nullo modo poteſt prima columnæ tertia pars exigi ad perpendiculum, cum idem Auctor præterea velit, quod in mediis columnis adjicitur, id plani inter duas quaſque ſtrias latitudinem eſſe, quemadmodum lib. 3. docet.

Fig. V.



Craſſitudines ſtriarum faciendæ ſunt, quantum adjectio in media columna ex deſcriptione invenietur.

VIdelicet craſſitudines inter duas quaſque ſtrias docet Auctor tam craſſas fieri oportere, quam craſsa eſt adjectio in media columna: quod tamen dum ait, vult ſummis columnis craſſitudinis ſuæ contracturam deſignari, etiamſi ipſas ob immanem altitudinem nihil contrahi oporteret: atque ita qua ratione columnæ creverint, eadem pariter craſſitudines ſtriarum creſcent. Diviſa ergo ima columna in partes vigintiquatuor, quæ pro ſtriis earumque craſſitudinibus erunt, ipſæ craſſitudines inter duas quaſque ſtrias erunt pares adjectioni in media columna; quæ adjectio paulo minor erit quinta parte unius ex viginti quatuor illis partibus, in quas diviſa ima columna eſt.

FIgura N. (Fig. V.) ea eſt, de qua paulo ante diximus, in qua ratio oſtenditur faciendæ in media columna adjectionis: hæc autem fiet hoc modo. Sumpta menſura columnæ imæ, eaque ad ſuperiorem traducta, ibi ſignum affiges; tum in partem interiorem recedendo ſextante ejus menſuræ, hoc eſt, hinc ſemis, & ſemis hinc, ibi appones ſigna; quæ hinc & hinc dimidiata pars dividatur in partes quatuor, quæ facient puncta quinque: deinde columnæ longitudo in partes quatuor ſecetur, poſitoque fili alicujus extremo in imo ſcapo columnæ, atque altero extremo ad punctum alterum in parte ſuperiore producto, ſignataque

ſignataque linea ſecundum fili ductum ad primum columnæ inferioris quadrantem, tum eodem modo ad ſecundum, deinde ad tertium atque ultimum quadrantem, & ad tertium, & ad quartum, & ad quintum punctum deſinet columnæ contractura, hoc eſt ab uno latere; ductaque linea ad imum columnæ a quinto puncto, quidquid exſtabit in media columna, id adjectio appellatur per mediam columnam, ac menſura erit craſſitudinis inter duas quaſque ſtrias, quemadmodum ſuperius ajebam: atque hæc regula transferri ad omnium columnarum adjectiones debet. Baltheus imæ columnæ tam altus erit, quam craſſus eſt Volutæ capituli oculus; projectura ejus erit toti oculo æqualis. Columnam hac ratione conſormatam Mantuæ habemus, quæ & paucis cognita eſt, & ſordibus ſemiobruta: adeſt nunc apud Venerabiles Sacerdotes Pretioſi Sanguinis Chriſti Domini Reparatoris Noſtri in Cavedio.

TRia illa genera ſtriarum, quas adjecta figura exhibet, varias habent craſſitudines, ut facile eſt animadvertere. Craſſitudines enim F. (Fig. VI.) ex ea columna expreſſæ ſunt, quam ſecundum imi ſcapi tertiam partem Architecti nonnulli exegerunt ad perpendiculum, quæ proinde ſunt quarta pars ex iis partibus viginti quatuor, in quas imæ columnæ diviſus ambitus eſt: quo fit ut eæ craſſitudines, cum ſint grandiuſculæ, a craſſitudine ſtriarum, quæ in antiquis columnis conſpiciuntur, plurimum diſtent; quod ex eo naſcitur, quia tertia imæ columnæ pars nihil contrahitur, ut diximus.

Fig. VI.

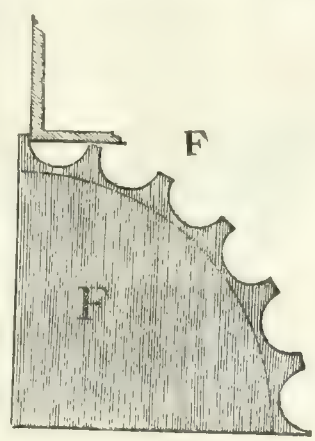
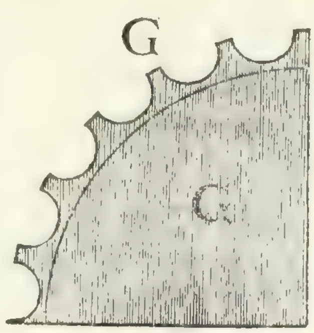


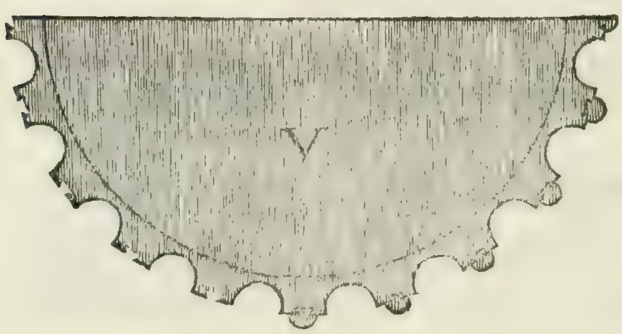
FIgura autem G. (Fig. VII.) craſſitudines habet inter duas quaſque ſtrias expreſſas ex adjectione per mediam columnam ab imo ſcapo decreſcere incipientem facta, quæ paulo ſunt minores quinta ex partibus quatuor & viginti, ut ſuperius diximus; atque ejuſmodi ſtriæ ita excavabuntur, ut normæ in eas conjectæ, & circumactæ ancones dextra ac ſiniſtra ora ſtriarum tangant; acumen vero ſimul cavo, ſimul oris æqualiter ſedeat.

Fig. VII.



VEnit nunc in mentem, me, cum Romæ degerem, quemadmodum dicetur olim loco ſuo, forte apud Maximos Romanos Patricios aliquando fuiſſe neſcio quæ antiquitatis monumenta inſpecturum, apud quos præter cætera videre contigit partem columnæ marmoræe ſtriis, ſeu canaliculis cælatam, quorum craſſitudines longe ab aliis multumque diſcrepabant. Nam uni eorum baculus æreus inſertus erat, qui, quantum potui conjicere, inauratus fuerat; in reliquis commiſſuras detexi in modum hirundineæ caudæ conformatas; ex quo ſuſpicatus ſum, ipſis quoque baculum ejuſdemmodi aliquando inhæſiſſe: ac probe memini, Hieronymum Genga Virum tum in Architectura, tum etiam in Perſpectiva atque Pictura præſtantiſſimum narraviſſe mihi, ſe quoque vidiſſe partem aereæ columnæ juſtæ magnitudinis, quæ & ſtriata erat, & ejuſmodi baculos inſertos habebat, quod minime mirum eſt, ſi veterum magnificentiam ſpectemus. Iam vero in eo trunco, quem ego vidi, canaliculos numeravi ſolum viginti; eorumque uno in partes octo & ſemis diviſo, quatuor partes & dimidia canaliculum conſtituebant; duæ baculum, ac duæ una hinc, una inde duas tænias. Atque ex hoc genere, & hac ratione conformatas columnas egomet adhibui, quibus duo Majoris Mantuani Templi pneumatica organa innituntur, quaſque appoſita Figura (V. Fig. VIII.) refert.

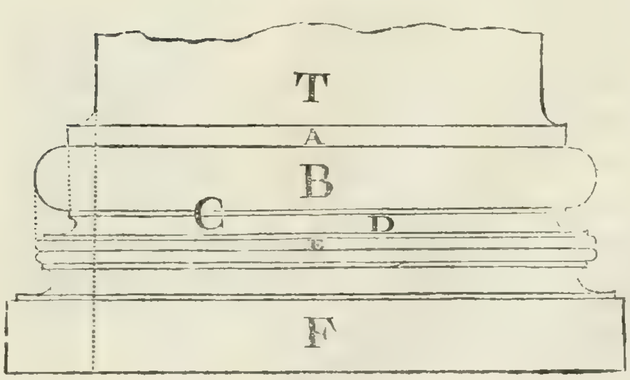
(Fig. VIII.



V

SI baſis Ionica ex Vitruvii deſcriptione facienda fuerit, ea in hunc modum conformabitur: dimidia columnæ craſſitudo erit baſis altitudo; ejus latitudo ac longitudo tanta erit, quanta eſt totius ſcapi craſſitudo, addita præterea quarta & octava parte ejuſdem craſſitudinis: tum (Fig. VIIII. Baſis T) diviſa in partes ſeptem, præter ejus plinthum,

Fig. VIIII.



A. Apophige.
B. Torus.
C. Supercilium.
D. Scotia.
E. Aſtragalus.
F. Plinthus.

plinthum, quæ tertia pars erit altitudinis baſis, ex iis tres toro ſub columna, quem vulgo vocant *Baſtone* tribuentur; quatuor reliquæ dividantur æqualiter, una ſcotia erit, quas rurſus in partes quatuor ſecta, una fiet aſtragalus, vulgo *Baſtoncino*; altera duobus ſuperciliis dabitur, inter quæ ſcotia facta ex parte reliqua interjicitur: pars altera dividatur pariter in partes quatuor, ita ut omnes ſint partes octo (quæ Vitruvii mens eſt) altera alteri baculo, altera duobus ſuperciliis, reliquæ aſcribantur ſcotiæ, quem alio nomine Latini Trochilum quoque dixerunt, Itali vulgo *Cavetto*. Projectura bacillorum ad vivum balthei ſit ſextadecima craſſitudinis columnæ pars, quæ proinde futura octava pars eſt altitudinis ipſius baſis; quæ projectura projecturæ tori par erit, ac projectura tori par ipſius alitudini.

PLeriſque Architectorum magnopere diſplicuit hoc modo conformata baſis; idque opinor ego factum ex eo fuiſſe, quod ipſis craſſior æquo torus videretur. Ego vero ſic ſentio, animadvertendum eſſe, quemadmodum apud Muſicos ſi una tantum chorda tangatur, etiamſi probe conſonet cum reliquis, concentum nullum edit jucundum auribus, idem in baſi Ionica contingere, quæ ipſa ſola venuſtam ſpeciem præſeferre nequit, etiamſi cumulate ſuiſque numeris perfecta ſit; quemadmodum in eo ſchemate licet conſpicere, in quo ſcapus capitulo ſubeſt, viſitur etiam epiſtylium, zophorus, corona, ac ſtylobata.

NVnc de Ionico capitulo agemus, quod ſymmetriis hiſce deformabitur. Dividatur imus columnæ ſcapus in partes duodeviginti, adjecta præterea parte una, ut omnes ſint novendecim; abacus tantum habebit longitudinis ac latitudinis; craſſitudo autem capituli cum volutis erit dimidius abacus.

Recedendum autem eſt ab extremo abaco in interiorem partem frontibus volutarum parte duodevigeſima, & ejus dimidia.

ANimadvertere hoc loco oportet, ab Auctore extremum abacum dici angulos abaci; atque hæc mens ejus eſt, ab angulis abaci recedendum eſſe in partem interiorem frontibus volutarum (ita enim loquitur) parte una ac dimidia; quæ interjunctio erit verſus oculum ipſarum volutarum.

IAm vero etiam atque etiam cavendum hoc loco eſt, ne in eum errorem incidamus, in quem lapſi nonnulli Architecturæ prudentes ſunt, qui allatum textum in hanc ſententiam accepere, ut putarent recedendum eſſe in partem interiorem ab angulis abaci, qui volutarum frontibus imponitur,

imponitur, parte una ac dimidia; hoc eſt, ſubeundum eſſe verſus mediam frontem abaci, atque hic demitti ad perpendiculum lineas, quas cathetos vocant; quæ ſane lineæ nullo modo ibi poſſunt conſiſtere, ſicut figura O (Fig. XVI.) demonſtrabo. Ait igitur Auctor, ut antea dicebamus, recedendum eſſe in interiorem marmoris partem ad perpendiculum parte una ac dimidia, marmoriſque latitudinem majorem eſſe debere aſſignata abaci latitudine, ut intra ipſum projecturam ſuam habere cymatium poſſit, quem echinum vocant, noſtri *Vovolo*: ea pars una ac dimidia ad perpendiculum exacta erit abaci craſſitudo; atque ita facti erunt quatuor ipſius anguli, qui ejus extrema erunt.

Et ſecundum abacum in quatuor partibus volutarum ſecundum extremi abaci quadram lineæ demittendæ, quæ catheti dicuntur.

AC ſecundum abacum in quatuor volutarum partibus, hoc eſt ſecundum extremam abaci ipſius quadram dimittendæ ſunt lineæ, quæ vocantur catheti, quæ cadent in quatuor angulos, quos formavimus, abaci, ſicut in Figura B. (Fig. X.) oſtenditur; quæ lineæ in partes novem ac dimidiam dividantur; earum pars una ac dimidia abaco dabitur, ut antea dixi, octo reliquæ volutis.

Fig. X.

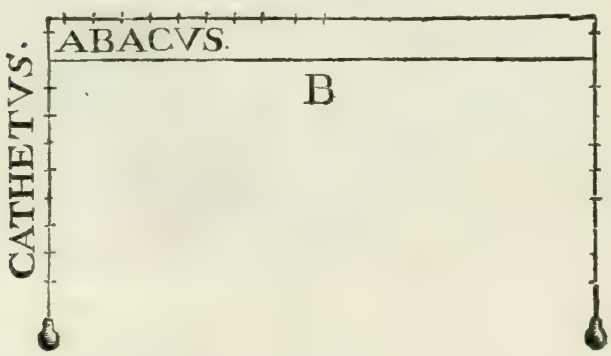
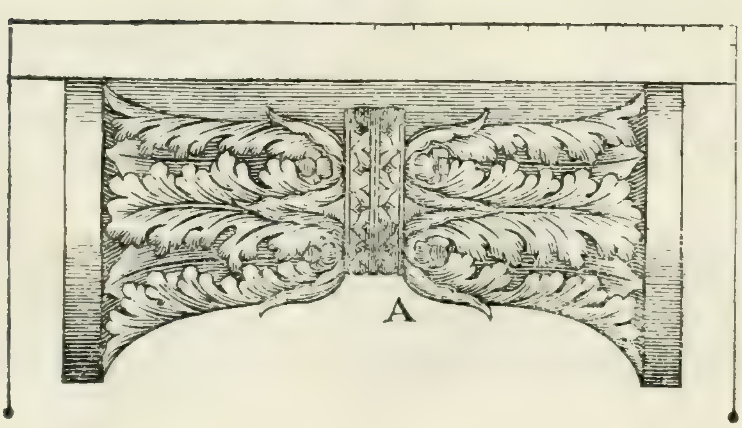


Fig. XI.



Tunc ab linea, quæ ſecundum abaci extremam partem demiſſa erit, in interiorem partem alia recedat unius & dimidiatæ partis latitudine.

PRæterea ab illa linea, quæ ad perpendiculum demiſſa eſt in angulos abaci, recedendum eſt, ac ſubeundum in partem interiorem parte una ac dimidia, hoc eſt contra volutarum frontes; quæ pars una ac dimidia erit abaci projectura ſupra volutas, quemadmodum in figura A. (Fig. XI.) demonſtratur. Atque hæc linea ſuperius comme-

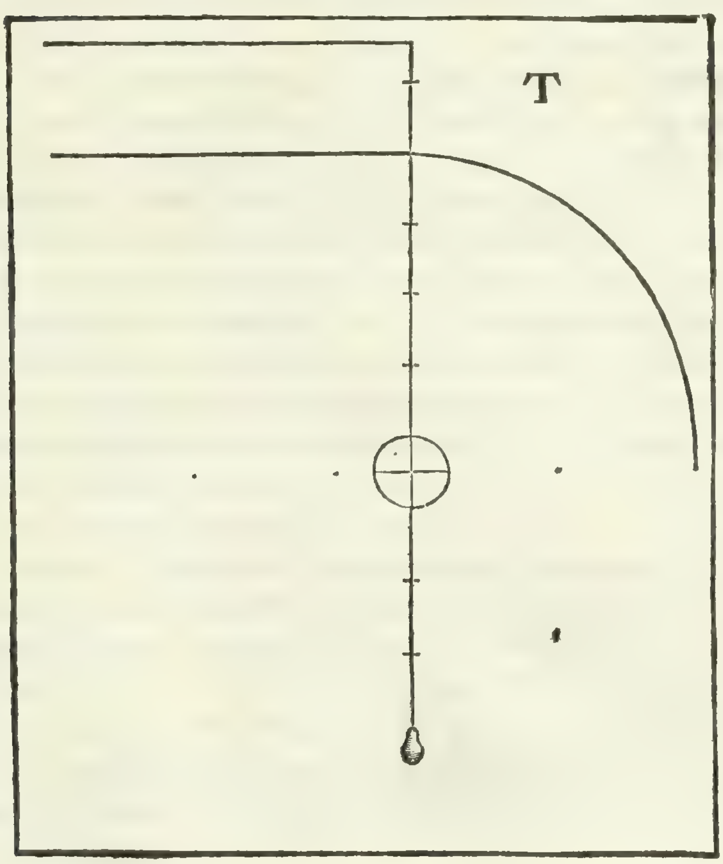
commemorata ea eſt, quæ diu multumque Architectorum mentem hactenus torſit.

DEinde lineæ catheti dividantur ita, ut partes quatuor & dimidia ſub abaco relinquantur, atque in eo loco, qui dividit partes quatuor & dimidiam, & tres & dimidiam, centrum ſignari debet; tum ducenda rotunda circinatio tam magna in diametro, quam una ex iis partibus, quæ erit oculi magnitudo; atque in ea circinatione per tranſverſum agenda linea parallela eſt, quæ oculum in quatuor quadrantes dividet: hanc parallelam lineam Auctor non nominat aperte quidem, ſed tamen ita loquitur, ut facile illa poſſit intelligi, dum inquit *tetrantorum*.

Tunc ab ſummo ſub abaco inceptum in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui eſt ſub abaco, veniat.

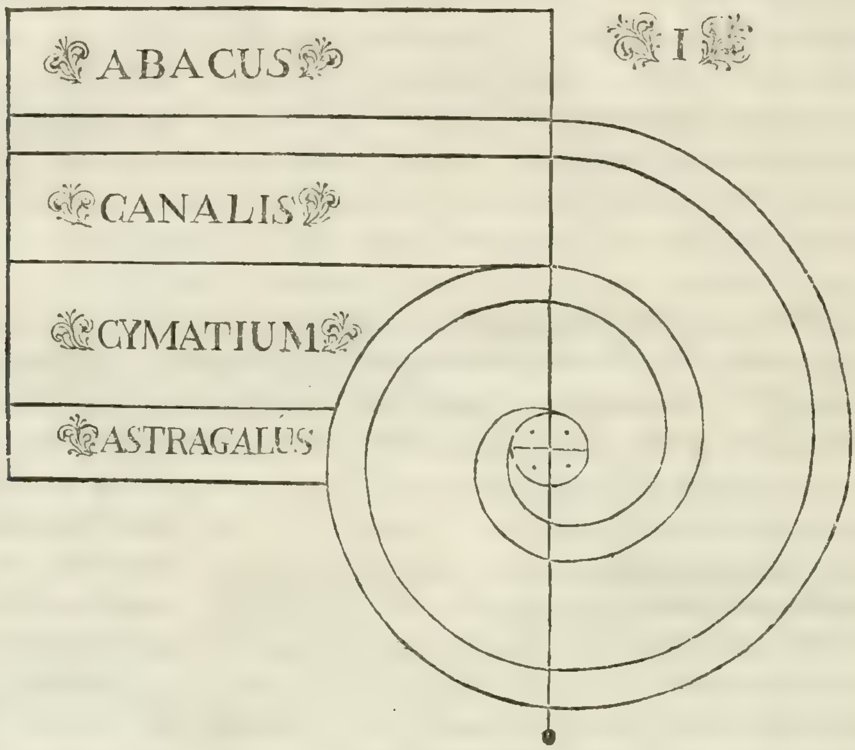
TVnc neceſſe eſt agere in omnibus ſinguliſque quadrantibus, quos Vitruvius *tetrantes* appellat. Actio in iis quadrantibus fiet pede circini poſito ſupra punctum primum, quod ſignabitur in primo oculi quadrante, pede altero ſub abaco, ac deorſum circumacto primus quadrans ibi dimidio oculo imminuetur, quemadmodum in figura T. (Fig. XII.) apparet, atque eodem modo ſinguli quadrantes dimidio oculo imminuentur poſito circini crure ſtabili per ſingulos ſubinde quadrantes in omnibus punctis, circumactoque ſic altero crure mobili nunc ſurſum, nunc deorſum per quadrantes ſingulos, donec ad eundem

Fig. XII.



eundem quadrantem , qui eſt ſub abaco , deveniatur ; cujus rei Figura I. (Fig. XIII.) exemplum exhibet.

(Fig. XIII.)



Est mihi in animo ad umbilicum perducere Ionicam Volutam, de qua in ſuperioribus commemoratum eſt , & quam multi prætermiſerunt , cauſam afferentes alii quidem, nullo pacto Vitruvianum textum poſſe intelligi , alii vero illum eſſe decurſu temporis depravatum ; multi etiam exiſtimarunt, dedita opera Vitruvium tam obſcure de re ea ſcripſiſſe , quippe qui Volutæ rite deformandæ rationem penitus ignoraret . Quare hactenus plerique in eo conſenſere , ut faterentur , ſe Auctoris verba & intellectum non aſſequi, ubi ait : *Tunc ab ſummo ſub abaco inceptum in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur* , *donicum in eundem tetrantem*, *qui eſt ſub abaco*, *veniat:* ac proinde Architecti illi, prout ipſis viſum fuit, volutam defornaverunt, producentes illam in lucem, quo melius per ingenium licuit . Alii autem rati ſe modo allata Vitruviana verba probe intelligere, ſeque venditantes ingenioſæ ac perdifficilis Volutæ Ionicæ auctores , ejus rationem hoc ferme modo tradiderunt . In primis quadratum, inquiunt , deſcribere oportet in oculo volutæ , ac per diagonales ejus lineas puncta duodecim ſignare : tum quatuor primæ

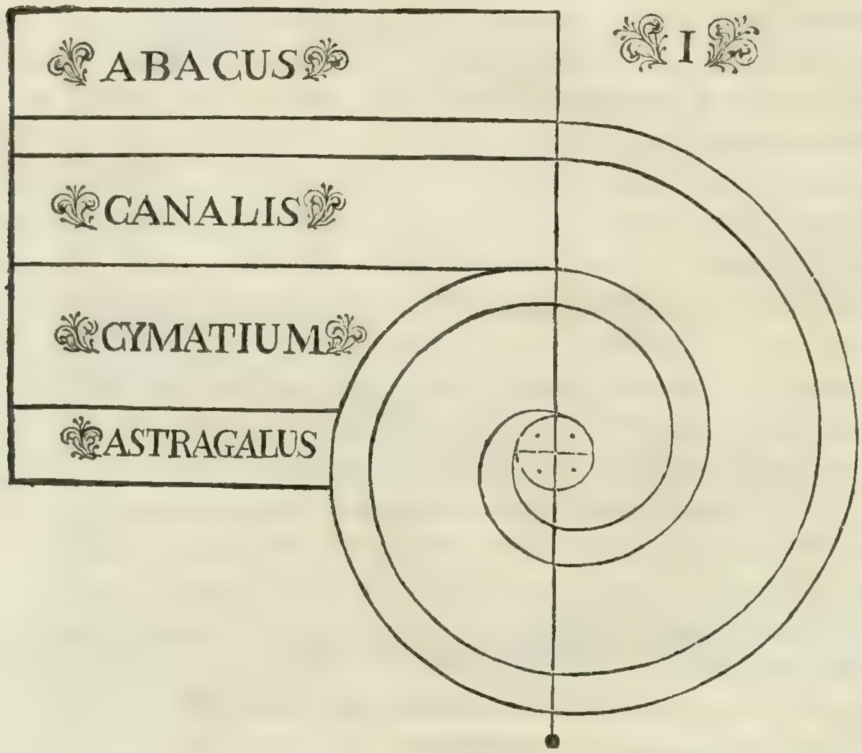
circinationes

circinationes fient ponendo crus fixum circini in quatuor ipſius quadrati angulis, & crus alterum circumagendo, ut dictum eſt antea, ſingulisque circinationibus ſingulæ contrahentur dimidiata oculi diametro. Atque hactenus juxta mentem Vitruvii tum circinationes, tum contractiones ipſarum bene ac recte. Vbi vero ad ſecunda puncta ventum eſt, ad formandas quatuor alias circinationes, collocato circino in commemoratis punctis per lineas diagonales ſignatis, ut dictum eſt, ductiſque, ſicut antea circinationibus, Voluta tertia ſolum diametri oculi parte contrahetur. Deinde ad quatuor poſtrema puncta deveniatur, quæ reliqua ſunt pro quatuor reliquis agendis circinationibus, eademque ratione, ac in ſuperioribus inſtituatur actio, atque ita perfecta Voluta erit; poſtremæque iſtæ circinationes ſexta diametri oculi parte ſingulæ imminuentur. Ego vero ajo, ſecundas has, tertiaſque circinationes cum Vitruvianis verbis minime convenire, quæ ita habent: *in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui eſt ſub abaco veniat*: ex quibus facile patet, Vitruvium præcipere, ut ſingulis circinationibus ſinguli orbes contrahantur dimidio oculi ſpatio, idque fiat in ſingulis tetrantibus; quæ operatio in hiſce tetrantibus circini crure fixo ac mobili inſtituetur. Vox *tetrantorum* idem ſignificat, ac quatuor orbis, ſeu alterius ſphæricæ rei partes, cujuſmodi eſt circulus Volutæ diviſus in partes quatuor, quas Vitruvius appellat tetrantes. Ait autem in Voluta deformanda agendum eſſe in ipſis tetrantibus, non in lineis tetrantes ipſos dividentibus, quemadmodum libelli neſcio qui recens editi docent. Etſi porro nominet Vitruvius ſolas lineas cathetos, non autem etiam parallelam illam, de qua ſuperius commemoravimus, cum de Voluta ageremus, tacite tamen illam ſignificat: neque enim poteſt dicere *tetrantorum*, neque tetrantes ulli eſſe poſſunt ſine illa linea, quæ ſecet in puncto cathetum ad libellam bifariam dividens Volutæ oculum; qua ſectione fiunt in eodem oculo tetrantes, ſeu quadrantes quatuor, de quibus hactenus egimus. Altitudo capituli ſic eſt facienda, ut ex novem partibus & dimidia tres partes præpendeant infra aſtragalum, qui infra cymatium eſt, ac ſupra ſummum columnæ ſcapum.

Cymatio addito abaco & canali, reliqua ſit pars. Projectura autem cymatii habeat extra abaci quadram oculi magnitudinem. Pulvinorum balthei ab abaco hanc habeant projecturam, uti circini centrum unum cum ſit poſitum in capituli tetrante, & alterum diducatur ad extremum cymatium, circumactum balthcorum extremas partes tangat. Axes volutarum ne craſſiores ſint, quam oculi magnitudo: volutæque ipſæ ſic cædantur, ut altitudines habeant latitudinis ſuæ duodecimam partem.

ITaque haudquaquam computato abaco & canali, quod reliquum eſt (Fig. XIII.) tribuatur cymatio, quod habebit projecturam extra

(Fig. XIII.)



frontem, ſive quadram abaci, quanta eſt craſſitudo oculi. Balthei, ſeu cingula pulvinorum, quos noſtri vocant *Cartocci*, qui medii erunt, & ipſum abacum ambient, tantum exſtabunt, ut poſito circini crure in centro quatuor quadrantum capituli, crus alterum ad extremam cymatii partem diductum, & in orbem circumactum extremas baltheorum oras tangat. Exemplum adeſt in Figura XV. Axes Volutarum ii ſunt, qui circumeunt ipſarum lateraronteſque: ii craſſiores non erunt magnitudine oculi. Canalis Volutarum ſit pars duodecima latitudinis ipſarum.

ADjecta figura (Fig. XIII.) exhibet Volutam ea, qua diximus, ratione elaboratam, ponendo videlicet crus fixum circini bis in ſingulis punctis in oculi tetrantibus ſignatis: Volutæ referunt canalis infra abacum latitudinem: ipſarum oculi craſſitudinem oſtendunt aſtragali cum ejus tænia: reliqua pars erit cymatio. Axes, qui Volutas circumeunt, nihil imminuantur; eorumque craſſitudines liberum cuique erit facere, prout maxime libuerit; modo tamen ne ſint oculo majores, adeo ut in frontibus

frontibus quidem Volutarum ſint pares dimidio oculo, in lateribus vero oculo integro.

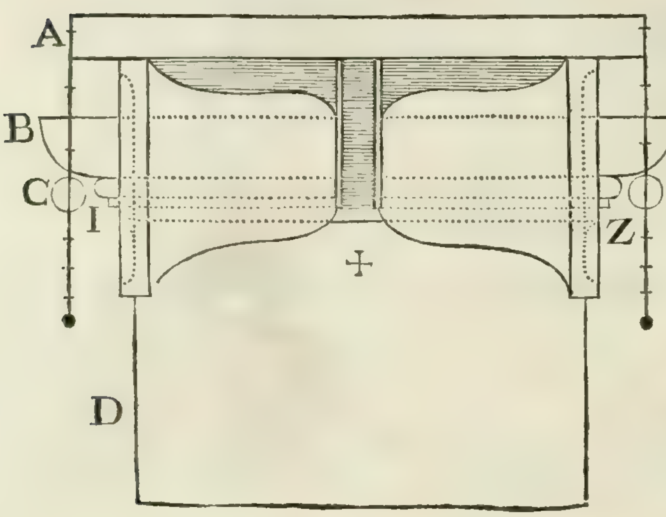
VOcem hanc *Axis* ſuperius commemoratam credidere nonnulli, & adhuc credunt, accipiendam eſſe pro Volutæ oculo; neque præter oculum eam poſſe quidpiam aliud ſignificare. Ego vero affirmare non dubito, homines magnopere falli. Vitruvius enim oculum vocat eam partem, quæ in media Voluta eſt, non axem; atque ex ejus verbis, dum ait, *Axes volutarum ne craſſiores ſint, quam oculi magnitudo*, manifeſte colligitur, Axem idem non eſſe cum oculo, ſed faſciolam illam, quæ oculum ipſum ambit, ac Volutas, ut diximus, nec poſſe aliter accipi; quippe cum cæterorum membrorum omnium nomina cognita habeamus, nullaque pars alia, præter eam faſciolam, ſine nomine ſuperſit, nec alia ſit vox, præter Axem, ſine propria ſignificatione, credere juvat, Axem proprie ſignificare faſciolam illam, quæ oculum & Volutas complectitur, & hanc Vitruvii mentem fuiſſe. Non ignoro, illud obiici mihi poſſe, Axem proprie eſſe lineam illam, quæ per centrum mundanæ ſphæræ tranſit, ſuiſque extremis circumferentiam tangit, circum quam tota mundi machina convolvitur; interim tamen negare nemo poterit, Axem hoc loco faſciolam illam eſſe, de qua loquimur.

RErum potiente Paulo III. Pontifice Maximo, bis forte me Romam contuli tum addiſcendæ Architecturæ cauſa, tum etiam ob alias res ad alia ſtudiorum genera pertinentes; qua in Vrbe diu noctuque novis quotidie rebus perveſtigandis cum vacarem, die quadam in inſulam Tyberinam veni. Rhombi figuram præſefert inſula, ac ſecundum amnem puppis formam nanciſcitur: conſtructa eſt plurimo ingentique marmore, diſtincto pulcherrimis ornamentis, atque inſtar navis conformato; eodem modo ambitur inſula univerſa. Carinæ prope ſub puppi affixum conſpexi cælatum ingenti corpore ſerpentem; is ſpeciem referebat emergentis ex amne Tyberi, ac prolabentis in ædem AEſculapii in puppi ipſa conſtructam, ubi collocata fuiſſe dicitur ipſius AEſculapii ſtatua, quæ teſte Fulvio de Antiquitatibus Vrbis Romæ, ex oppido Epidauro advecta mari fuerat, ac in ejus navis puppi poſita. Ibi viſuntur hodie horti, quos vocant Fratrum Sancti Bartholomæi, ubi apparent adhuc commemorati templi veſtigia, e cujus reliquiis Gelaſius II. Pontif. Max. D. Bartholomæo ædem excitavit. AEdem hanc adii una cum Georgio Ghiſio Mantuano, viro in pauciſſimis hac ætate peritiſſimo tum in æris cælatura, tum in multis aliis artibus. Ibi poſtquam plurima Ionica capitula conſpeximus ingentibus ſuffulta columnis, conſilium cepimus ea propius contueri. Arrepta

Y y 2 igitur

igitur prælonga ſcala in altum ſcandi, ac præ cæteris oculos conjeci in quoddam capitulum, quod frontes abaci quadratas habebat, quemadmodum eas deſcribit Vitruvius, planoſque Volutarum oculos, quibus ſignata inerant quatuor puncta in quatuor oculi quadrantibus; quæ puncta tum quidem haud intellexi in quem finem fuerint impreſſa; intellexi autem poſtea quam mihi luculentiſſime patefacta ſunt per virum illuſtriſſimum Cardinalem, ut ab initio dixi, loca multa de Voluta capituli Ionici a Vitruvio deſcripta, quæ multum obſcuritatis habebant, intellexi, inquam, ea puncta ad agendas Volutæ circinationes appoſita fuiſſe, quemadmodum in figura ſuperiore de primo puncto primaque circinatione oſtenſum eſt.

Fig. XIV.

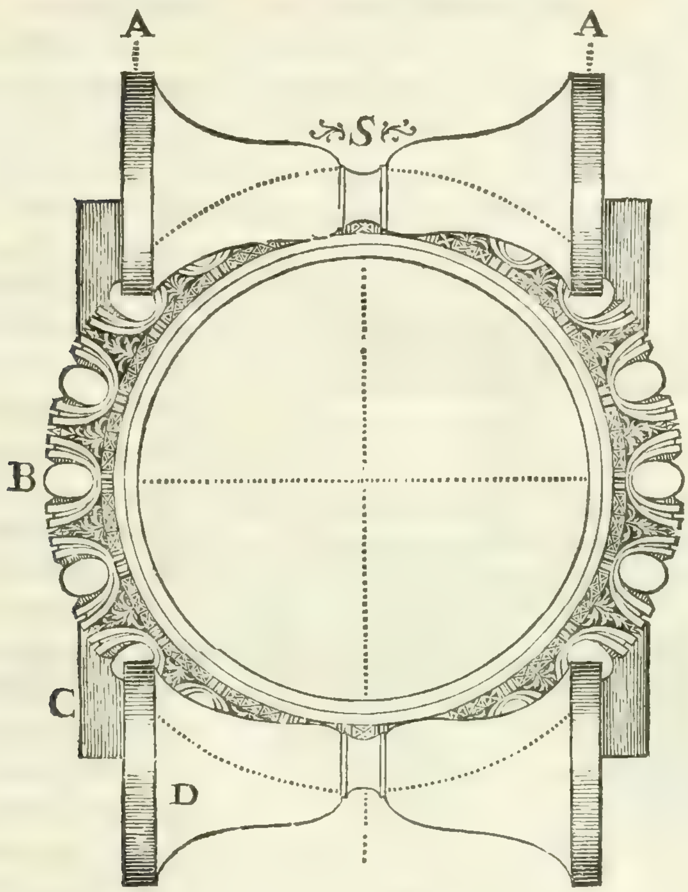


IAm vero figura ✠ (Fig. XIV.) oſtendit retractionem baltheorum, projecturam echini atque aſtragali, cavum quoque canalis Volutarum, craſſitudinemque ſummæ columnæ, quæ Volutarum cavo reſpondet. Exhibet præterea figura eadem latus capituli, & abaci projecturam, axes etiam in lateribus, qui, ut dictum eſt, craſſiores non debent eſſe oculi magnitudine. Baltheus, qui pulvinum ambit, tam latus erit, quam abacus: pulvinus foliis, aut piſcium ſquammis, ſcalpatur. Ac quoniam ſæpe contigit, ut nonnulla ſolum adumbrata pulcherrima viderentur, deinde inſculpta nullam venuſtatem præſeferrent; contra vero quædam viderentur invenuſta, dum eſſent delineata, quæ ad opus traducta pulcritudinem, elegantemque aſpectum intuentium oculis exhibuerunt (quod ex eo fit, quia adumbratio rerum lineis conſtat, quæ in opere & ſcalptura dimidio majores evadunt) diligenter id cavere oportet, ne facile in errores prolabamur. Ergo etiamſi abacus adeo ſimplex adumbratus deficere videatur, axeſque æquo majores appareant, contra tamen in opere ipſo utrumque continget. Si tamen libuerit, undula inverſa fieri poterit in frontibus abaci, quemadmodum fecere multi, ac fieri paſſim aſſolet.

Ex

EX figura S. (Fig. XV.) colligitur latitudo ac longitudo abaci ; projectura echini ab ipſo abaco ; præterea projecturæ baltheorum , qui pulvinos cingunt ; tetrantes etiam capituli , in quorum centro , ut

Fig. XV.



dixi ; collocandus circinus eſt ad deſcribendam aſtragali & echini circumferentiam ; projectura denique baltheorum , quæ echini projecturæ reſpondet.

CVm ſuperius pollicitus ſim , oſtenſurum me adjectam figuram O (Fig. XVI.) libuit e regione figuram appingere , ut alterius bonitas , alterius errores facilius detegi poſſent . Iam demiſſas ad perpendiculum lineas in locum abaci , quo modo factum eſt in figura

Fig. XVI.

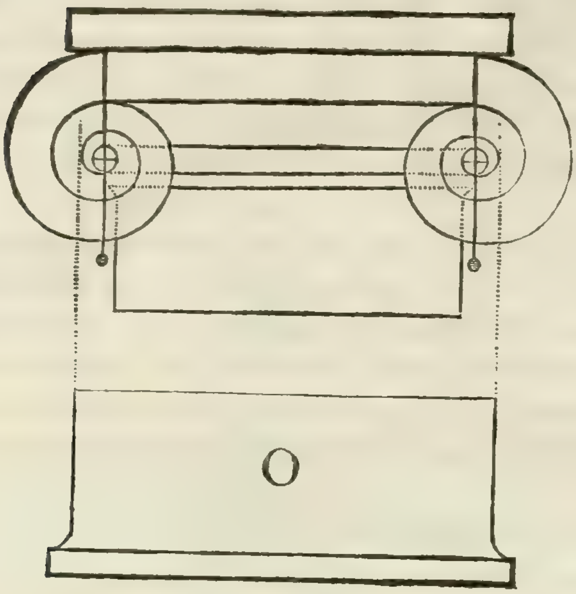


Fig. XVII.

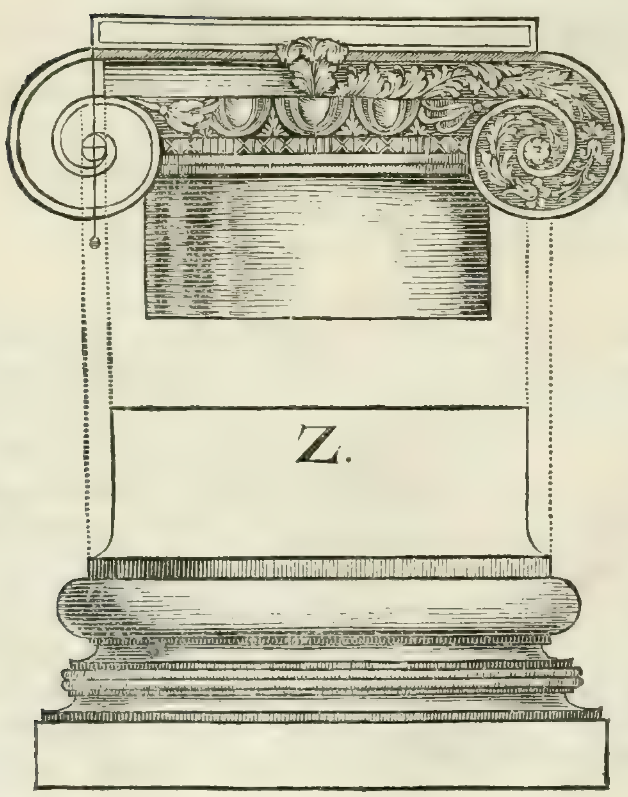


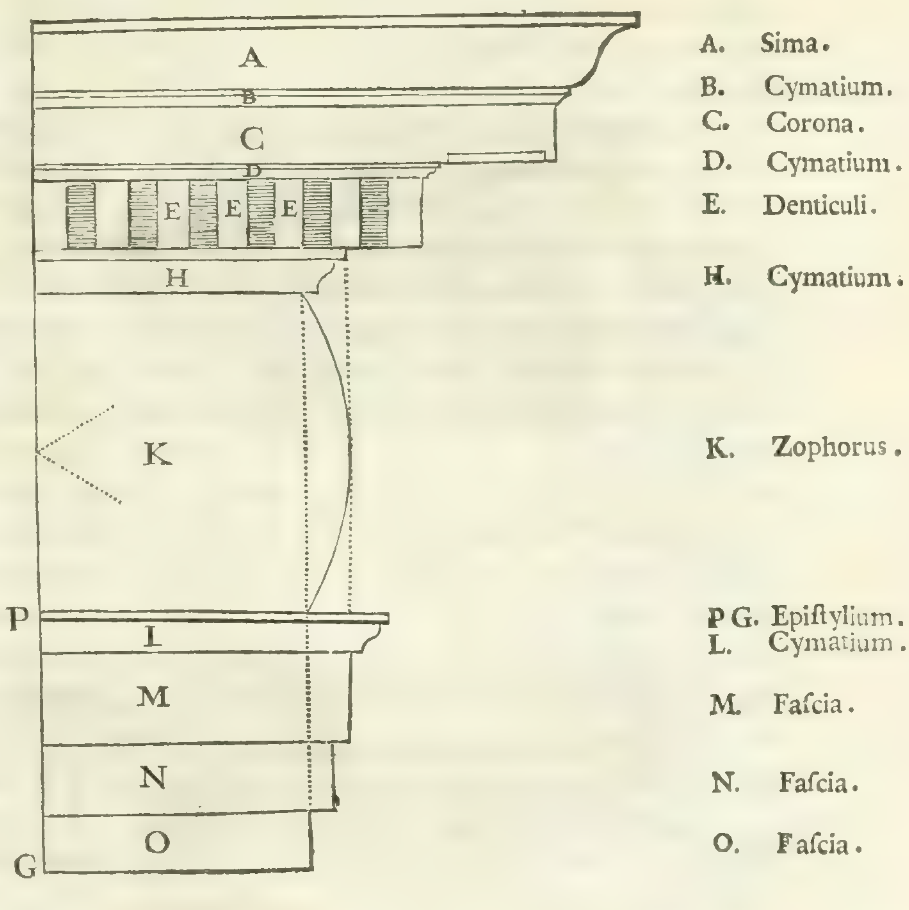
figura Z (Fig. XVII.) ajo, nullo modo poſſe bene habere . Siquidem illæ lineæ oculos ac Volutas ita alteros alteris admovent , ut echinus cum projectura a Vitruvio aſſignata inter Volutas excipi nequeat ; ac ſi , quemadmodum oportet , echino circumferentia ſua tribuatur, depreſſæ fiunt Volutæ ſingulæ oculi magnitudine , neque oculi ipſi tranſire per baltheos poſſunt , occurrentes ſibi mutuo per rectam lineam ; ac ſi ab ipſis demittantur lineæ ad imum columnæ truncum , hunc illæ dimidiato oculo hinc & hinc ſubeunt , quod fit abſurde . Quare membra ſingula depreſſa atque anguſta evadunt, quod licet in figura O intueri . Cujus rei ſi quis certior fieri cupiat , is ſibi ſumat hanc operam, ut ex argilla , facilitatis & impenſæ minoris gratia, capitulum fingat, & hinc intelliget, quod a me dictum eſt antea , dictum eſſe veriſſime : ac mihi quidem nulla ratione ejuſmodi errores detegi videntur poſſe, niſi illud, de quo dixi, experimentum inſtituatur.

POrro in capitulis , quæ imponuntur columnis a quindecim pedibus ad pedes viginti altis , illud eſt animadvertendum ,

animadvertendum, ut quantum ſummæ columnæ decreſcet contractura juxta regulam alibi traditam, tantundem longitudini ac latitudini abaci addatur; item ſi columnæ a viginti pedibus ad pedes triginta, ſi a triginta ad quadraginta altæ fuerint, idem fiat, hoc eſt quantum ſumma columna creſcet, tantundem adjicietur abaco; qui, utpote totius capituli regula, eo modo & adjectione auctus, quemadmodum diximus, pro rata parte ſingula quoque membra reliqua capituli augebit.

TRadita forma Euſtyli, frontis porticus, diſtributionis columnarum; habito præterea ſermone, quantum ſatis eſſe potuit, de fundamentis, de ſtylobatis, de gradibus, de columnis, de ſtriis, de baſibus, ac de capitulis; reliquum modo illud eſt, ut de epiſtyliis, de zophoris, de coronis, de frontibus & acroteriis verba faciamus. Epiſtylia ego ita (Fig. XVIII.) fient. Si columnæ fuerint a minimo duodecim pedum ad pedes quindecim, altitudo epiſtylii erit dimidia craſſitudo imæ columnæ; ſi a quindecim pedibus ad pedes viginti alta columna fuerit, ejus altitudo diſtribuatur in partes tredecim, ex quibus pars una altitudini epiſtylii tribuetur: item ſi a viginti ad viginti quinque pedes, dividatur columnæ altitudo in partes duodecim ac ſemis, & pars una epiſtylium in altitudine fiat; item ſi a viginti quinque ad triginta pedes, dividatur in partes duodecim, & una pars altitudo fiat epiſtylii;

Fig. XVIII.



atque

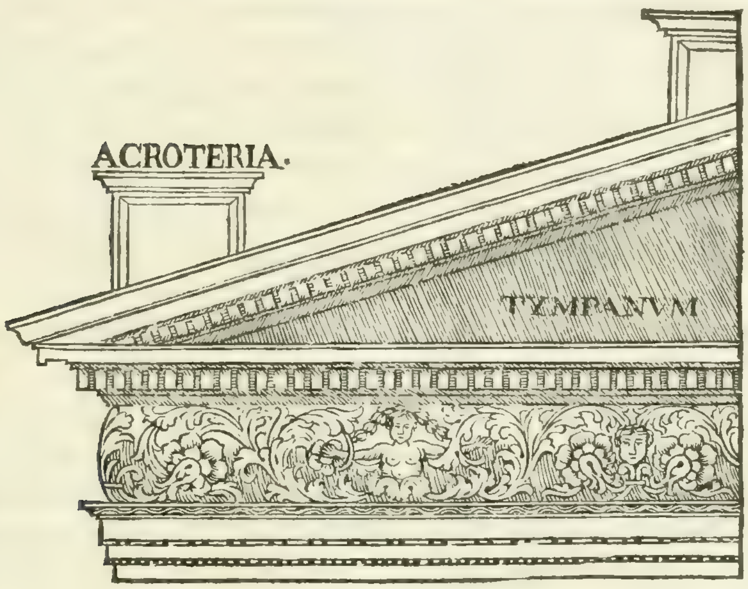
atque ita porro ad eundem modum ſecundum ratam partem pro modo altitudinis columnarum faciendæ ſunt epiſtyliorum altitudines. Quanto enim altius epiſtylium, vel quævis alia res diſtat ab oculo ſpectatoris, tanto ipſius oculi acies languidior evadit, atque renunciat rem incertam, & invenuſtam. Quare quod diſtantia vel immutat vel tollit, ut dictum eſt alibi, id ratione inſtaurari, atque addi in opere debet, ut membra certam habeant magnitudinum rationem. Epiſtylii craſſitudo in imo ſupra capitulum tanta fiat, quanta erit craſſitudo ſummæ columnæ ſub capitulo; ſumma autem epiſtylii craſſitudo par erit craſſitudini imæ columnæ. Vndula inverſa, ſeu cymatium, quod eſt ſupremum ſupra epiſtylium membrum, pars ſeptima erit ipſius epiſtylii, cujus projectura altitudini æqualis erit. Quod reliquum eſt ex epiſtylio, dividatur in partes duodecim, partes quinque faſciæ infra cymatium erunt, partes quatuor faſciæ medianæ, reliquæ partes tres imæ faſciæ.

ZOphorus autem, niſi ſcalpantur ſigna, fiet ejuſdem, ac epiſtylium, altitudinis; ſin vero ſigna ſcalpantur, fiet quarta parte altior epiſtylio, ut ſcalptura magis magiſque reſpondeat. Supra ipſum fiat cymatium ſeptimæ partis altitudinis zophori, ejus projectura tantundem erit: cavendum eſt autem, ne cymatium in ipſa zophori altitudine comprehendatur. Denticulus ſupra cymatium erit tam altus, quam alta eſt media epiſtylii faſcia, projectura ejus, quanta altitudo: denticuli frons ſit altitudinis ipſius pars dimidia; frons autem ipſa ad perpendiculum inſiſtet labio ſcotiæ, quæ facta fuit ſupra plinthum baſis ſub columna. Cavi inter duos quoſque dentes e tribus frontis partibus duas habeant; dentis cymatium ejus ſexta pars erit; projectura tanta, quanta altitudo: neque ipſum cymatium in ſex commemoratis dentis partibus comprehenſum ſit. Corona cum ſuo cymatio, præter rectam undulam, par fiat mediæ epiſtylii faſciæ; projectura coronæ una cum projectura denticuli æquetur altitudini zophori ad lineam alteram cymatii coronæ: idem cymatium ſexta coronæ pars erit, quod ab ipſa corona tantum exſtabit, quanta eſt ipſius altitudo. Figura zophorum habet quarta parte altiorem epiſtylio. Sima, quam gulam rectam appellant, ſit par altitudini coronæ, addita ſuæ altitudinis parte ſexta pro ejus labio; projectura ejus tanta eſſe debet, quanta eſt altitudo. Figura ipſa adjectionem oſtendit factam ſupra epiſtylium.

TYmpanum frontis ita fiet (Fig. XIX.) ut fronte coronæ ab extremo cymatio, quod ſupra parvam coronam, vulgo *Cornicciotto* eſt, tota

tota in partes novem diſtributa, ex iis pars una altitudo tympani conſtituatur. Tympanum, ornatus gratia, habeat illa membra omnia, quibus prædita corona eſt, eandemque altitudinem. Sed illud animadvertere hoc

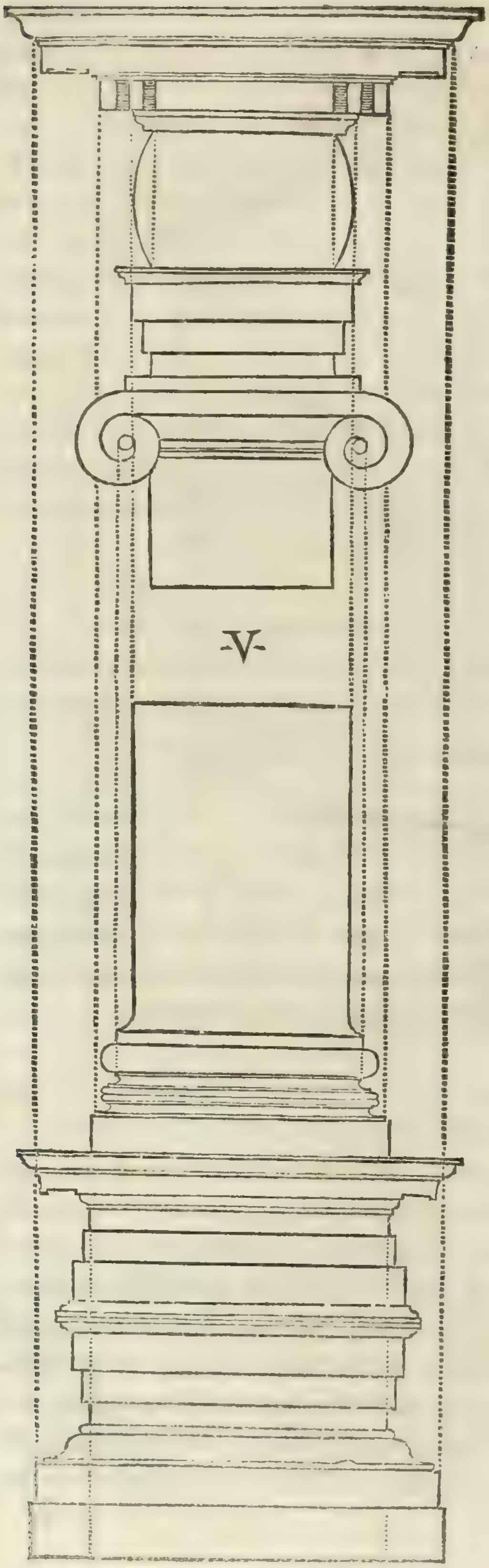
(Fig. XIX.)



loco oportet, ſi tympanum ſive frons imponenda coronæ ſit, coronam ipſam debere carere ſima. Sima enim, ſeu gula recta, conſtitui ſupra coronam debet, quæ fiet in ipſa fronte, quemadmodum appoſita Figura XIX. oſtendit.

ACroteria, quæ noſtri vocant *Pilaſtelli*, quæque imponi frontibus debent, hoc modo fient, ut angularia tam alta ſint, quantum eſt dimidium tympanum, mediana vero angularibus octava parte minora; eorum craſſitudo tanta, quam craſſus eſt ſummæ columnæ ſcapus. Sequens Figura V (Fig. XX.) coronas exhibet, zophorum pulvinatum, epiſtylium, capitulum, baſim, ac ſtylobatam. Lineæ mortuæ (ut appellant) punctis deſcriptæ convenientiam oſtendunt projecturarum inter ſe; quæ ſane conjunctim admirabilem præſeferunt ſpeciem venuſtatis. Adjectio, ſeu venter, qui in medio zophoro fiet, erit craſſitudinis imæ columnæ pars duodecima.

Fig. XX.



SCias velim, benigne Lector, ea genera coronarum, zophori, epiſtylii, capituli, baſis, ſtylobatæ, quadræ, graduum Ionici ordinis, quæ hactenus deſcripta ſunt, experiendi gratia me nec ſemel, nec uno in loco hic Mantuæ uſurpaſſe, præſertim vero in foribus ædis meæ, quæ ex lapide, quem vocant *Bronzo*, quique apud Divum Ambroſium in Agro Veronenſi reperitur, conſtructæ ſunt. Oſtii ea eſt conformatio, ut ad dexteram gradus habeat a Vitruvio deſcriptos, ſupraque gradus ſtylobatam cum adjectione alibi tradita; baſim quoque, ac ſupra baſim columnam duos pedes craſſam cum ſuo capitulo, epiſtylio, zophoro, & corona ad eum modum facta, quo docuimus. Ad lævam oſtii alia columna conſpicitur eorundem membrorum ac diametri; ſed tum membra, tum columna ipſa ſecta bifariam eſt, ita ut & gradus, & ſtylobata, & baſis, & ſcapus, & capitulum, & epiſtylium, & zophorus, & corona, omnino membra omnia dimidiata ſint. Columna conſtituta eſt rotunditate ſua ad parietem, ſive antam, quæ ibi conſpicitur, ſic ut omnes commemoratorum membrorum projecturæ facile appareant. Nomina quoque ſingulorum membrorum inſculpta conſpiciuntur, quæ deſcripta a Vitruvio ſunt. Viſitur etiam tum re, tum litteris expreſſa ratio adjectionis, quæ columnæ facienda eſt; adſunt & baſis projecturæ; ſtylobata exhibet projecturas ſuas cum adjectione media *per ſcammillos impares* facta ex verbis Vitruvii, qui modum adjectionis

faciendæ

faciendæ accurate tradit; ex iiſdem litteris intelligitur, quænam ſit corona, quænam lyſis, quinam truncus, quid ſit quadra, quid & quanta graduum craſſitudo atque retractio: præter hæc adeſt ulna hodierna, cubitus, pes, palmus, digitus antiquus, norma, circinus. Deſcriptum item eſt mortuis, viviſque lineis, capitulum cum abaco quadrato, voluta, oculus cum tetrantibus, quibus quatuor inſunt ſignata puncta ad explicandas Volutæ circinationes. Apparet rurſus capituli latus, quod oſtendit, quinam ſit axis, quænam abaci, quænam echini projectura, quinam cavus canalis. Ad hæc contractura demonſtratur ſummæ columnæ, & craſſitudo imæ; ac totum id in eum finem, ut hinc quidem præcepta, hinc autem opus ipſum oculis ſubjiciatur; ex quo percipitur partium inter ſe commenſus, ac ſymmetria. Cernere licet etiam pulcherrimas Volutas a columnæ ſcapo liberas & expeditas. Nihil vero dicam, quam bene, quantoque artificio ſuperioribus inferiora membra reſpondeant, quod ex multiplici linearum varietate luculentiſſime patet. Adeſt & Ionicum oſtium lineis ac nominibus membrorum ſuorum diſtinctum cum omnibus latinis vocibus a Vitruvio deſumptis, qui ejuſmodi oſtii conficiendi rationem tradit; quod ſi quis attentius inſpexerit, atque ad artis præcepta revocaverit, facile intelliget, muſicis omnibus rationibus numeriſque perfectis cumulate abſolutum eſſe; adeoque in rebus omnibus ſapientiſſime ſe ſe Vitruvium noſtrum geſſiſſe.

ANimadverti, quoſdam, cum altitudinem luminis in oſtio Ionico per Vitruvium deſcripto vellent facere, cepiſſe ipſius partitionem a lacunaribus, quemadmodum ait textus Vitruvianus. Sed ii lacunaria ibi ſignaverunt, ubi nullo pacto ſignari poterant; quo factum eſt, ut perperam oſtium fieret, ejuſque corona juſto altior eſſet, neque illi membrum ullum reſponderet. Oppoſitum enim docet Auctor, dum inquit:

Vti corona ſumma, quæ ſupra antepagmentum ſuperius imponitur, æque librata ſit capitulis ſummis columnarum, quæ in pronao fuerint.

QVæ verba quoniam non in eum ſenſum accepta ſunt, in quem debuerant accipi, viſus eſt erraviſſe Vitruvius, quemadmodum ob eandem cauſam in aliis quoque locis ab imperitis ignorantiæ arceſſitur. Atqui ſi ſuam ipſe præſens agere cauſam poſſet, palam profecto faceret, quæ a ſe dicta ſunt, eſſe dicta prudentius, quam nos intelligimus, quemadmodum ubi agitur de lumine oſtii Ionici, cujus latitudo ad opus Doricum translata eſt, ac Dorici ad Ionicum. Quare cum ipſe non interſit, dabis mihi hanc veniam, ut quo melius potero, ejus cauſam tuear in hoc Ionico opere; quod & cupio facere, & faciam, Superis bene juvantibus,

in aliis etiam ipſius de Architectura libris, quorum difficilioribus obſcurioribuſque locis ſtudebo pro virili lucem afferre. Ajo itaque, lacunaria a nonnullis aſſignata ſupra rectam gulam, quæ eſt ſupra coronam, zophorum, epiſtylium, & columnas intra templum, nulla ratione poſſe eo loco conſiſtere. Si enim templa in parte interiori tres habeant naves, ſive deambulationes, erunt lacunaria in duabus navibus ad latera, ac ſupra columnas, quæ majorem navim a minoribus ſecernunt, ut factum conſpicitur Mantuæ in primario Templo; lacunaria vero medianæ deambulationis ad tectum uſque pertinebunt: idipſum enim ratio poſtulat, cum deambulatio media duplo ſit amplior reliquis duabus. Quod ſi templa fuerint unius deambulationis, lacunaria nullo modo eſſe ibi poſſunt, ubi ab aliquibus conſtituta ſunt; oportebit ea deſcribere uſque ad ipſum tectum; quippe cum unicam ſolum cellam habeat ædes; quemadmodum diximus. Sin autem in ea parte lacunaria ſint, ubi ſummus vertex faſtigii in Figura pag. 330. ſumaturque diſtributio, ut lumen oſtii fiat, ab ipſis, & eo loco, quo diximus, tum Ionicum oſtium maxime accedet ad Vitruviana verba, & cum illis conveniet, ejuſque altitudo (quantum attinet ad ordinem) altitudini Romani Panthei reſpondebit. Habet hoc oſtium ornatum ſuum in parte ſuperiore, quod cum corona impoſita columnis porticus concurrit. Quare videtur illud pro certo habendum, oſtium, de cujus deformatione acturi ſumus, tanto ad ſanam Vitruvii doctrinam magis acceſſurum, quanto magis ad opera præſtantium veterum architectorum acceſſerit, quemadmodum de Pantheo diximus.

IAm vero agendum hoc loco eſt de oſtiis Ionicis, quæ in hunc modum fient. Altitudo a pavimento uſque ad lacunaria intra ipſam ædem (quæ lacunaria ſunt ſuprema illa interſtitia & lacus inter trabes in elatiore parte tecti oſtio reſpondentes, quorum cavus ibi erit, ubi jam indicavimus in Figura ad initium Tractatus hujus pag. 330. poſita) ea, inquam, altitudo dividatur in partes tres & ſemis, e quibus partes duæ luminis altitudini tribuentur; quæ altitudo dividatur in partes quatuordecim, quarum una antepagmentorum, quæ noſtri vocant *Pilaſtrate*, craſſitudini dabitur (quæ pariter erit ſemis columnæ) rurſus altitudine luminis in duodecim partes diviſa, ex iis quinque & dimidia oſtii latitudini tribuantur in imo; ac ſi lumen altum fuerit ad ſexdecim pedes, in ſummo contrahatur antepagmenti tertia parte; ſi vero extolletur ab imo a ſexdecim pedibus ad pedes viginti quinque, ſuperior pars luminis contrahatur octava antepagmenti parte: oſtia reliqua, quo fuerint altiora, ad perpendiculum exigi debent. Antepagmenti cymatium ſit ſexta ipſius pars. Quod reſtat, præter cymatium, in partes duodecim dividatur; ex iis tres tribuantur

primæ

primæ faſciæ, quatuor ſecundæ, quinque tertiæ, quas faſcias auctor appellat *corſas*; eæque corſæ habebunt infra ſe aſtragalos, quibuſcum concurrant circum. Supercilii, quod pro epiſtylio ſupra antepagmenta eſt, altitudo ſiat, quanta craſſitudo eſt in ſumma antepagmentorum parte, eaſque ſupercilium ſymmetrias habeat, quas ipſa antepagmenta. Hypertirum, ſeu zophorus, ſupra ſupercilium fiet, in eoque ſima ſcalptura multiplex foliorum varietas cæletur, quod fiet etiam ſub corona. Cymatium Doricum in modum canalis efformabitur, ſub quo ſculpetur commemoratus aſtragalus; tum ſupra cymatium ipſum corona plana collocanda eſt, quæ & ejuſdem erit altitudinis, & ad libellam poſita cum ſuperiore parte capitulorum, quæ ſunt in porticu, hoc eſt tam alta, quanta eſt altitudo a capituli aſtragalo uſque ad abacum. Planam dicit Auctor, ut intelligamus, eam fieri debere ſimplicem, & ſine ſcalptura: ejus projectura erit ſupercilii altitudini æqualis; coronæ hujus cymatium ejuſdem ſit altitudinis, ut dixi, atque ad libellam cum abaco capitulorum, quæ in columnis porticus facta fuerint; adeo ut abacus ipſe pro cymatio ſit ipſius coronæ. Ancones, hoc eſt, menſulæ dextra lævaque fient, altæque erunt ab ima coronæ parte ad imum ſupercilium; in parte inferiore a quarta ad tertiam ferme partem contrahentur: quæ contractura pro diminutione oſtiorum adhibeatur, quemadmodum licet ex Figura, quam pag. 330. videre eſt, intelligere.

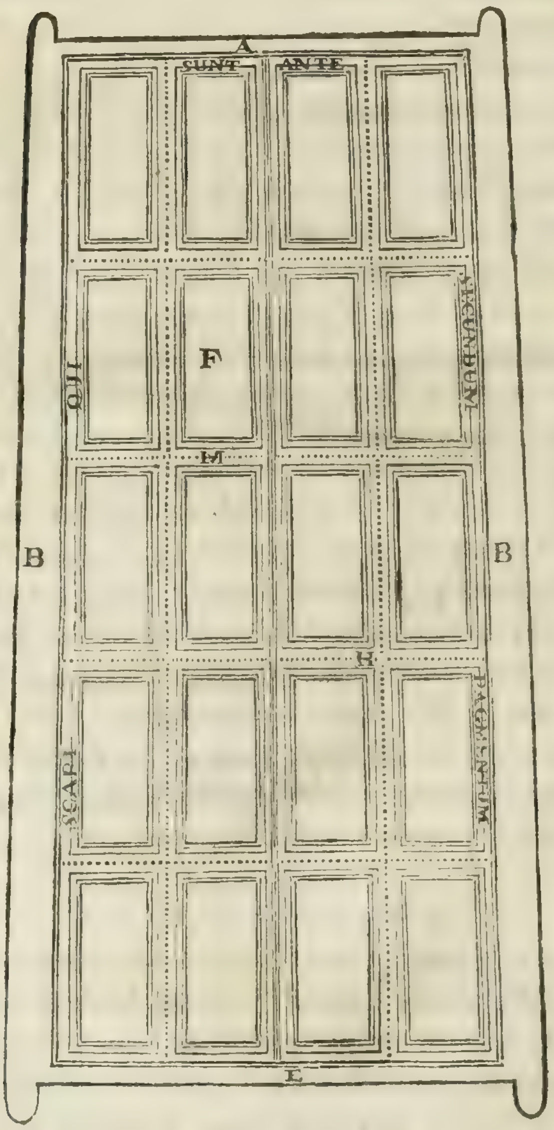
ANimadvertere hoc loco præſtabit, in eadem Figura paginæ 330. ab lineis *mortuis* (ut appellant) ſive ab lineis, quæ punctis deſignatæ ſunt, demonſtrari partim proportionem luminis forium, partim craſſitiem antepagmentorum, partim zophorum, & aſtragalum, qui in lineis ad libellam, atque in menſuris convenit cum capitulis, & cum Volutarum oculis. Diſtinguuntur tum cymatium lesbium, tum corona plana cum ſuo cymatio conveniente cum craſſitie & altitudine abaci capitulorum. Demonſtrantur præterea ancones referendi ad columnarum imminutionem.

QVamvis lumen oſtii a Vitruvio deſcripti majus ſit mediano intercolumnio, nemo tamen jure dixerit, id abſurde factum eſſe, aut ignoranter. Qui enim Vitruvii ſcripta paulo diligentius perpenderit, facile intelliget, ea & cum veritate magnopere cohærere, & ab omni errore eſſe longe remota. Sed imperitia noſtrorum temporum in cauſa eſt, cur aliquando de Vitruviana doctrina dubitemus. Ergo etſi commemorati lumen oſtii mediano intercolumnio majus eſſet, ajo tamen, nihil abſurdi fore. Et ſane liceat mihi quærere, ſitne Romanum Pantheon ædes perantiqua opus præſtantis architecti; ſintne ejus ornamenta venuſta, & docte elaborata? id nemini vel negare, vel dubitare fas eſt. Non ergo in oſtii Ionici

deformatione

deformatione Vitruvius erravit . Nam in Pantheo lumen oſtii mediano porticus intercolumnio majus eſt , & quidem craſſitudine unius columnæ majus. Alia præterea venuſta templa afferri poſſent , quorum lumen oſtii majus eſt intercolumnio mediano ; ſed inſtar omnium eſſe Pantheon poteſt. Ac facile mihi quidem eſſet rationes afferre , quamobrem tum in Pantheo, tum in aliis templis ejuſmodi ſit majus mediano intercolumnio oſtiorum lumen : ſed finem faciam , idque peritioribus architectis cognoſcendum remittam .

Fig. XXI.



A. Caput ſuperius.

E. Caput inferius.

F. Tympanum.

B. Scapi cardinales

Ab lineis mortuis demonſtratur explicatio verborum Vitruvii , qui ait ; *Super medium medii Impages collocentur.*

H. Impages.

Fores ita compingantur , uti ſcapi cardinales ſint ex altitudine luminis totius duodecima parte . Inter duos ſcapos tympana ex duodecim partibus habeant ternas partes . Impagibus diſtributiones ita fient , uti, diviſis altitudinibus in partes quinque, duæ ſuperiori, tres inferiori deſignentur . Super medium medii impages collocentur, ex reliquis alii in ſummo, alii in imo compingantur. Latitudo impagis fiat tympani tertia parte , cymatium ſexta parte impagis . Scaporum latitudines impagis dimidia parte . Item replum de impage dimidia & ſexta parte ſcapi qui ſunt ante ſecundum pagmentum, dimidium impagis conſtituantur .

OStia igitur componentur ac fient in modum hunc . Scapi cardinales fiant hoc ordine, ut (Fig. XXI.) diviſa totius luminis altitudine

tudine in partes duodecim, ex his una ſit ſcapis ipſis, quibus ſingulis bini cardines ſunt affixi, alter in imo, alter in ſummo, circum quos cardines, dum aperiuntur, clauduntur ve, valvæ torquentur. Tum diſtributo inter duos ſcapos intervallo, quæ eſt luminis latitudo, in partes duodecim, ſingulis tympanis ternæ partes deſignabuntur; atque ita diſtributis duodecim partibus quatuor tympanorum latitudinis conſtitutæ erunt. Impagum diſtributiones, hoc eſt faſciæ, quæ circum ambiunt tympana, ita fient, ut altitudo totius luminis dividatur in partes quinque, quæ erit altitudo quinque tympanorum, quorum duo ſuperiora, tria inferiora ſunt. *Super medium medii impages collocentur*, hoc eſt ſuper medium linearum dividentium quatuor tympana collocabitur medium impagum, aliæ impages omnibus tympanis in ſuperiore, & inferiore parte affigentur. Harum impagum latitudo fiet ex tertia parte tympani; impagis cymatium ſexta pars ejus erit. Oſtii ſcapi tum ſuperiores, tum inferiores dimidia impage lati erunt. *Item replum de impage dimidia & ſexta parte*. Replum ea pars eſt oſtii, quæ replicatur, ſeu quæ obtegitur parte altera, dum fores clauduntur. Replum hoc ex dimidia ſextaque parte impagis fiet. Scapi ante, & ſecundum antepagmenta (quæ accipiuntur hoc loco pro antis, noſtri *Antiporte*, vel *Pilaſtrate* appellant, hoc eſt lapideum ornamentum circum fores confectum) dimidia impage fient; quæ dimidia impages, ſeu ſcapi foribus clauſis circum antepagmentum protendentur tangentes ipſas impages. Veteres nonnunquam impages haſce adhibuerunt ſimplices, ac ſine ullis ornamentis, nonnunquam folia inſculpſerunt, ac ſub ipſarum cymatiis aſtragalos, in tympanis ſigna, & aliquando etiam animalia frondeſque cælaverunt; quemadmodum in præſens quoque hujuſce rei aliqua veſtigia exſtant in veſtibulo templi Romuli ac Remi, ut placet nonnullis, vel, ut placet aliis, Caſtoris & Pollucis; appellatur nunc templum Sanctorum Coſmæ & Damiani, quod non longe diſtat ab arcu Lucii Septimii. Habet ædes illa fores bipatentes æreas multiplici foliorum ſcalptura diſtinctas, ut diximus. Romanorum quoque Pantheon æream januam habet biforem, ac præterea aliam minorem, ipſam quoque æream, qua itur ad ſcalas, hinc ad veſtibulum, quod ædem totam ambit. Aliæ ſunt Romæ templorum æreæ januæ, quas ſilentio prætermittimus: neque enim refert ſingulas recenſere.

ETſi audivi ſæpe multos conqueri, fieri nullo modo poſſe, ut ex Vitruvii ſcriptis ratio deformandæ Ionici capituli Volutæ colligatur, quæ toties præſtantiſſimorum virorum ingenia torſit, non ideo tamen me res abſterruit, quin opus quanta maxima cura potui tentarem, in eoque ponerem quidquid temporis licuit ſurripere tum primarii hujuſce urbis

Templi

Templi fabricæ, tum aliis multis occupationibus, quibus diſtinebar totus, & adhuc diſtineor, propter demandatam mihi ab Illuſtriſſimo Duce Guillelmo curandarum ædium ſuarum provinciam, qui incredibili quodam amore ac ſtudio, a Majoribus ſuis veluti per hæreditatem accepto, pulcherrimam Architecturæ diſciplinam proſequitur. Re tota igitur cum Ludovico Ferrario viro Mathematicarum diſciplinarum peritiſſimo, ac in ſcriptis Vitruvianis præcipue verſatiſſimo, communicata, videor mihi tandem ſatis luculenter illuſtraſſe, captuique pervium reddidiſſe, quidquid antea multis obſcurum, & impervium creditum eſt. Ajo tamen, tum in eodem capitulo, tum in locis aliis Operis Ionici me partes alias offendiſſe tanto etiam Voluta ipſa difficiliores, quanto minus cognitas, atque ſuſpectas. Cum enim capituli ipſius ratio habita ſit facilis, ac probe intellecta, ſi excipiatur Voluta, neque tamen intellecta probe fuerit ab ullo, qui de illa ſcripſerit, manifeſtiſſime, ut ego quidem opinor, occultiſſimam ibi latuiſſe difficultatem apparet, haud aliter ab iis, qui in Vitruvium ſcripſerunt, prætermiſſam, quam ſoleat quandoque a medico negligi abdita ægritudo aliqua, quæ ignorata pariter & neglecta demum extremam perniciem ægroto importet. Igitur cum naturalis diligentia non omnes artes, ſcientias ac diſciplinas uni infuderit, ſed rerum omnium præcepta omnibus diſtribuerit, Te in primis, Vir Illuſtriſſime ac Reverendiſſime, deinde eos omnes, qui forte meas haſce lucubratiunculas legerint, enixe oro obteſtorque, ut ſi quid a me dictum fuerit aut ſupervacaneum, aut explicatum infeliciter, apud Grammaticos venia me dignum putetis: non enim ut Rhetor peritus, vel ut Grammaticus in grammatico ludo caſte loquendi regulis excultus, ſed tanquam Architectus hoc litterarum genere inſtructus, obſcura ac difficilia de Opere Ionico Vitruvii præcepta Superis bene juvantibus, illuſtranda atque explananda ſuſcepi.

F I N I S.